

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**ПРАКТИКУМ
З КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА**

Навчальний посібник

Колектив авторів

За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора
Л.Р. Наливайко

Дніпро
2018

УДК 342
П 69

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
(протокол № 10 від 14 червня 2018 року)*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

- Максакова Р. М.** – завідувач кафедри конституційного, адміністративного та трудового права Запорізького національного технічного університету, доктор юридичних наук, професор;
Ільков В.В. – суддя Дніпропетровського окружного адміністративного суду, доктор юридичних наук, доцент

Автори:

- Наливайко Л. Р.** – проректор Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України;
Чепік-Трегубенко О. С. – доцент кафедри загальноправових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;
Касяненко Є. В. – старший викладач кафедри загальноправових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;
Малихіна А. І. – викладач кафедри загальноправових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;
Звягіна Е. В. – викладач кафедри загальноправових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

П 69 Практикум з Конституційного права: навчальний посібник / кол. авт.; за заг. ред. д.ю.н., проф. Л. Р. Наливайко. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 604 с.

ISBN 978-617-7665-49-5

Навчальний посібник розраховано на студентів, слухачів і курсантів різних навчальних закладів, викладачів, науковців, державних службовців, політиків, усіх, хто цікавиться проблематикою сучасного конституційного права.

УДК 342

ISBN 978-617-7665-49-5

© Автори, 2018
© ДДУВС, 2018

ЗМІСТ

ВІД АВТОРІВ.....	4
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН	5
ПЕРЕЛІК ОСНОВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДО КУРСУ	7
Тема 1. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ – ПРОВІДНА ГАЛУЗЬ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА, СКЛАДОВА ЧАСТИНА ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ, НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА	16
Тема 2. КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ	46
Тема 3. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В СИСТЕМІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	72
Тема 4. ТЕОРІЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ.....	99
Тема 5. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ.....	141
Тема 6. ОРГАНІЗАЦІЯ І ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ.....	192
Тема 7. ВИБОРЧЕ ПРАВО ТА ВИБОРЧИЙ ПРОЦЕС	232
Тема 8. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ	261
Тема 9. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЇЇ РОБОТИ	297
Тема 10. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СТАТУСУ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ.....	340
Тема 11. ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС	371
Тема 12. ОРГАНИ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЇХ РОБОТИ.....	418
Тема 13. КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ	460
Тема 14. МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	488
Тема 15. ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ	526
Тема 16. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ	551
ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ.....	576
ВІДПОВІДІ ДО ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ	600

ВІД АВТОРІВ

Навчальний посібник «Практикум з Конституційного права» підготовлено відповідно до тематичного плану та програми навчальної дисципліни, які відповідають встановленим освітнім вимогам, що необхідні при підготовці фахівців за спеціальністю «Право».

Конституційне право викладається студентам 2 курсу юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ протягом двох семестрів, що є запорукою глибокого та систематизованого вивчення цієї галузі права.

Сучасне конституційне право – це провідна галузь національного права, яка закріплює основні засади демократії, правовий статус особи та організацію й функціонування державної влади і місцевого самоврядування. В умовах становлення України як демократичної, соціальної, правової держави вивчення цієї дисципліни має особливе значення та дає здобувачам вищої освіти широкий діапазон світоглядних уявлень із найбільш важливих політико-правових проблем розвитку нашої держави: 1) становлення конституціоналізму в Україні на демократичних засадах; 2) забезпечення прав людини та громадянина; 3) реалізація народовладдя; 4) формування дієздатних структур громадянського суспільства.

У посібнику тестові завдання розміщені у шістнадцяти темах відповідно до програми базового курсу. Всі тестові завдання подано з варіантами відповідей, де правильною є лише одна. Тестові завдання можуть бути використані для перевірки знань студентів, слухачів, курсантів при таких формах контролю, як поточний, модульний, а також як один із варіантів екзаменаційних завдань з курсу «Конституційне право». Окремим блоком навчального посібника є практичні завдання до курсу, вирішення яких сприятиме ефективнішому закріпленню теоретичних знань здобувачів.

Також навчальне видання містить детальний опис змісту кожної теми навчальної дисципліни; ключові поняття та тестові завдання до тем навчальної дисципліни; перелік як основної літератури, так і спеціалізованої та нормативно-правових актів із внесеними змінами та доповненнями до кожної теми.

Навчальний посібник «Практикум з Конституційного права» підготовлено на основі Конституції України, законів та підзаконних нормативно-правових актів України, навчальних посібників, підручників, енциклопедичних видань, іншої довідкової літератури. Навчальне видання розраховане на студентів, слухачів і курсантів різних навчальних закладів, викладачів, науковців, державних службовців, політиків, усіх, хто цікавиться проблематикою сучасного конституційного права.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва теми	Всього	Кількість годин, відведених на:		
			Лекції	Семінари	Самостійну та індивідуальну роботу
Перший заліковий кредит (1 семестр) Змістовий модуль I Загальні засади конституційного права. Теорія Конституції України та конституційно-правової відповідальності. Права людини і громадянина. Організація і здійснення державної влади					
	Всього	120	30	28	60
1.	Конституційне право України – провідна галузь національного права, складова частина юридичної науки, навчальна дисципліна	14	4	4	6
2.	Конституційний процес в Україні	12	2	2	8
3.	Конституційно-правова відповідальність в системі юридичної відповідальності	16	4	4	8
4.	Теорія Конституції України	16	4	4	8
5.	Конституційно-правовий статус людини та громадянина в Україні	18	6	4	8
6.	Організація і здійснення державної влади в Україні	12	2	2	8
7.	Виборче право та виборчий процес	16	4	4	8
8.	Конституційно-правові засади конституційного ладу України	14	4	4	6
	Модульний контроль	2	-	-	-
	Форми підсумкового контролю	Залік			

<p align="center">Другий заліковий кредит (2 семестр) Змістовий модуль II Порядок формування та функціонування органів державної влади</p>					
	Всього	120	20	36	60
9.	Конституційно-правовий статус Верховної Ради України та організація її роботи	20	4	8	8
10.	Конституційно-правові засади статусу Президента України	18	4	4	10
11.	Органи виконавчої влади в Україні: конституційно-правовий статус	16	2	4	10
<p align="center">Змістовий модуль III Судова влада в Україні. Місцеве самоврядування. Територіальний устрій. Національна безпека</p>					
12.	Органи судової влади та організація їх роботи	14	2	4	8
13.	Конституційний Суд України	12	2	4	6
14.	Місцеве самоврядування в Україні	12	2	4	6
15.	Територіальний устрій України	12	2	4	6
16.	Конституційно-правові засади національної безпеки та оборони України	12	2	4	6
	Модульний контроль	4	-	-	-
	Форми підсумкового контролю	Екзамен			

ПЕРЕЛІК ОСНОВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДО КУРСУ

- Адміністративно-територіальний устрій країн Європейського Союзу: навч. посіб. / Авт.-упоряд.: М. О. Баймуратов та ін.; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, М. К. Орлатого. Київ: НАДУ, 2015. 625 с.
- Аніщук Н. В., Афанасьєва М. В., Бакаянова Н. М. Проблеми сучасної конституціоналістики: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 524 с.
- Антошкіна В. К. Інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України: проблеми теорії та практики: навч. посіб. Донецьк: Юго-Восток, 2009. 252 с.
- Багатомовний юридичний словник-довідник / І. О. Голубовська та ін.; відп. ред. І. О. Голубовська, І. Ю. Штиченко. Київ: Київський університет, 2012. 543 с.
- Баймуратова М. А., Батанова А. В. Курс конституционного права Украины: учеб. Харьков: Одиссей, 2008. 672 с.
- Барабаш Ю. Г. Конституційне право України: посіб. Харків: Право, 2012. 303 с.
- Барабаш Ю. Г. Парламентський контроль в Україні: конституційно-правовий аспект. Харків: Легас, 2004. 344 с.
- Барабаш Ю. Г., Дахова І. І., Євсєєв О. П. та ін. Конституційна юрисдикція: підруч. Харків: Право, 2012. 168 с.
- Бараннік Р. В. Судові, правоохоронні та правозахисні органи України: навч. посіб. Київ: КНТ, 2011. 352 с.
- Батанов О. В. Муніципальне право України: підруч. Харків: Одиссей, 2008. 528 с.
- Бисага Ю. М. Права людини. Ужгород: Ліра, 2003. 164 с.
- Бисага Ю. М., Белов Д. М. та ін. Конституційне право України: навч. посіб. Ужгород: Ліра, 2007. 370 с.
- Битяк Ю. П. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5-ти томах. Харків: Право, 2008. Т. 2: Конституційні засади правової системи України і проблеми її вдосконалення. 576 с.
- Боечко В., Ганжа О., Захарчук Б. Кордони України: історична перспектива та сучасний стан. Київ: Основи, 1994. 168 с.
- Бойкова М. А., Омельченко О. Ф. Діалектична методологія ефективного державотворення і прогнозування розвитку країни: моногр. Київ: К.І.С., 2011. 128 с.
- Боняк В. О. Конституційне право України : навч. посіб. Дніпропетровськ: Дніпр. держ. ун-т внутр. справ, 2013. 295 с.
- Брайченко О. Д., Манжул К. В. Конституція незалежної України: навч. посіб. Кіровоград, 1997. 109 с.
- Бурдяк В. І. Політика і права людини: підруч. Чернівці: Рута, 2011. 536 с.
- Васильченко Г. Планування розвитку територіальних громад: навч. посіб. Київ: ВІ ЕН ЕЙ, 2015. 256 с.

- Велика українська юридична енциклопедія: у 20-ти томах / редкол.: В. Д. Гончаренко (гол.) та ін. Харків: Право, 2016. Том 1: Історія держави і права України. 848 с.
- Велика українська юридична енциклопедія: у 20-ти томах / редкол.: С. І. Максимов (гол.) та ін. Харків: Право, 2017. Том 2: Філософія права. 1128 с.
- Велика українська юридична енциклопедія: у 20-ти томах / редкол.: О. В. Петришин (гол.) та ін. Харків: Право, 2017. Том 3: Загальна теорія права. 952 с.
- Веніславський Ф. В. Конституційне право України в схемах і таблицях: навч. посіб. Харків: Право, 2014. 376 с.
- Витрук Н. В. Конституционное правосудие. Судебно-конституционное право и процесс: учеб. пособ. Москва: Юристъ, 2005. 525 с.
- Волошин Ю. О., Папаяні С. В. Зовнішня політика України в умовах європейської інтеграції: проблеми конституційно-правового забезпечення. Одеса: Фенікс, 2015. 231 с.
- Галуцько В. В. Конституційне право України: темат. словник. Херсон: Херсон. міськ. друк., 2010. 132 с.
- Гапоненко Л. В., Осадча Л. В. Конституційне право України у визначеннях та схемах: навч. посіб. Ірпінь: НУДПСУ, 2012. 130 с.
- Гелей С. Д., Рутар С. М. Політико-правові системи світу: навч. посіб. Київ: Знання, 2006. 668 с.
- Гнилорібов В. В., Тихонов В. М. Державне будівництво й місцеве самоврядування в Україні: навч. посіб. Луганськ: СНУ ім. В. Даля, 2004. 376 с.
- Годованець В. Ф., Головін А. С. Конституційне право України: навч. посіб. Київ: МАУП, 2005. 360 с.
- Головін А. С. Права людини: інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України: підруч. 2-е вид, допов. та перероб. Київ: Логос, 2017. 398 с.
- Голубовська І. О. та ін. Багатомовний юридичний словник-довідник. Київ: Київський університет, 2012. 543 с.
- Гончаренко О. М. Права людини в Україні: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 207 с.
- Горбулін В. П., Качинський А. Б. Засади національної безпеки України: підруч. Київ: Інтертехнологія, 2009. 272 с.
- Григоренко Є. І., Передерій О. С. Конституція та засади конституційного ладу України у питаннях та відповідях: навч. посіб. Харків: ХУПС, 2010. 171 с.
- Гринюк Р. Ф. Ідея правової держави: теоретико-правова модель і практична реалізація: моногр. Київ: Ін Юре, 2004. 386 с.
- Гринюк Р. Ф. Конституційне право України: навч. посіб. Донецьк: Дон-НУ, 2014. 281 с.
- Гриценко О. І. Рахункова палата: державно-правова природа, сучасний стан, перспективи розвитку. Запоріжжя: Мотор Січ, 2004. 138 с.

- Губань Р. В. Основи правового регулювання адміністративно-територіального устрою України: навч. посіб. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. 278 с.
- Данільян О. Г., Дзьобань О. П., Панов М. І. Національна безпека України: структура та напрямки реалізації. навч. посіб. Харків: Фоліо, 2002. 285 с.
- Демків Р. Я. Конституційне право України: курс лекцій. Львів: [б.в.], 2012. 331 с.
- Дерезь В. А. Органи виконавчої влади України та управлінські відносини: моногр. Київ: Юридична думка, 2007. 180 с.
- Дягілев О. В. Конституційно-правовий інститут лобізму: вітчизняний та зарубіжний досвід: моногр. Харків: Майдан, 2011. 252 с.
- Євченко В. О., Євченко О. О. Органи виконавчої влади в Україні: навч. посіб. Миколаїв: НУК, 2006. 52 с.
- Єзеров А. Конституційний конфлікт як феномен та процес в Україні: моногр. Одеса: Юридична література, 2008. 240 с.
- Єловських У. О. Конституційне право України: навч.-методолог. посіб. Луганськ: ЛНУ ім. Тараса Шевченка, 2013. 182 с.
- Зіллер Ж., Ховхуна В. (пер. з фр.) Політико-адміністративні системи країн ЄС. Київ: Основи, 1996. 420 с.
- Іваницький С. О. Судова влада та правоохоронні органи України: практикум. Луганськ: ЛДУВС, 2008. 192 с.
- Іванов Ю. Ф. Судова влада та правоохоронні органи України: навч. посіб. Київ: [АМУ ВПЦ], 2010. 172 с.
- Івашова Л. М. Контролінг в органах державної влади й органах місцевого самоврядування: навч. посіб. Миколаїв: НАДУ, 2015. 175 с.
- Карий О. І. Місцеві ініціативи та залучення громадськості до здійснення місцевого самоврядування: навч. посіб. Київ: ВІ ЕН ЕЙ, 2015. 176 с.
- Каркач П. М. Основні конституційні функції прокуратури України: навч. посіб. Харків: Право, 2014. 246 с.
- Каркач П. М. Функції прокуратури України: навч. посіб. Харків: Право, 2015. 247 с.
- Карпачова Н. І. Проблеми реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні. Київ: Юридична думка, 2007. 424 с.
- Кириленко Є. В. Новітня концепція реформування судової влади України: навч. посіб. / За наук. ред. О. А. Кириченка. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. П. Могили, 2010. 59 с.
- Колісник В. П. Конституційне право України: підруч. Харків: Право, 2008. 416 с.
- Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні: підруч. Київ: Правова єдність, 2008. 350 с.
- Конституційне право України: підруч. 8-е вид. перероб. та допов. Ужгород: Гельветика, 2018. 410 с.
- Конституційне право України: посіб. для підгот. до іспитів / [Ю. Г. Барабаш та ін.]. 4-те вид., перероб. та допов. Харків: Право, 2017.

369 с.

- Конституційне право України: прагматичний курс: навч. посіб. / М. В. Афанасьєва, Ю. Ю. Бальцій, Ю. Д. Батан [та ін.]; за заг. ред. М. В. Афанасьєвої, А. А. Єзерова. Одеса: Юридична література, 2017. 256 с.
- Конституційні засади сучасного державотворення: навч. посіб. у питаннях і відповідях / Т. Є. Кагановська та ін.; за ред. Т. Є. Кагановської. Харків: Право, 2017. 303 с.
- Конституційно-правові форми безпосередньої демократії в Україні: проблеми теорії і практики / В. Ф. Погорілко та ін.; ред. В. Ф. Погорілко. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького, 2001. 356 с.
- Концепція удосконалення інституту юридичної відповідальності держави перед громадянським суспільством та особою в Україні / Н. М. Оніщенко та ін. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2014. 111 с.
- Кормич Б. А. Інформаційна безпека: організаційно-правові основи: навч. посіб. Київ: Кондор, 2004. 384 с.
- Кормич Б. А. Організаційно-правові засади політики інформаційної безпеки України. Харків: Юридична література, 2003. 124 с.
- Костас П. Захист внутрішньо переміщених осіб відповідно до Європейської Конвенції з прав людини та інших стандартів Ради Європи: посіб. Харків: Право, 2017. 151 с.
- Кравченко В. В. Конституційне право України: навч. посіб. 3-тє вид. Київ: Атіка, 2004. 512 с.
- Кравченко В. В., Пітцик М. В. Муніципальне право України: навч. посіб. Київ: Атіка, 2003. 672 с.
- Крегул Ю. І. Права і свободи людини: навч. посіб. Київ: Книга, 2004. 288 с.
- Крегул Ю. І., Орленко В. І., Ладиченко В. В., Зубок М. І., Погарченко В. В. Конституційне право України: навч. посіб. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2003. 418 с.
- Кудрявцев Ю. А. Государственные режимы: моногр. Санкт-Петербург: Юридический центр-Пресс, 2012. 540 с.
- Курило Л. В. Дотримання прав людини (на основі практики Європейського суду з прав людини щодо України): практ. посіб. / За заг. ред. В. К. Грищука. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 91 с.
- Кушніренко О. Г. Права і свободи людини та громадянина: навч. посіб. Харків: Факт, 2001. 440 с.
- Лазор Л. І., Михайлюк В. П., Рашидов С. Ф., Дроговоз В. А. Конституційне право України: словник-довідник. Луганськ: Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля, 2008. 215 с.
- Лебідь І. В. Освіта і сучасне суспільство: посіб. Умань: Сочінський, 2012. 98 с.
- Ліпкан В. А. Безпекознавство: навч. посіб. Київ: Вид-во Європейського ун-ту, 2003. 208 с.

- Майданник О. О. Конституційне право України: навч. посіб. Київ: Алерта, 2011. 380 с.
- Мальчин Ю. М. Історія місцевого самоврядування України: навч. посіб. Київ: АМУ, 2015. 296 с.
- Мармазов В. Є., Піляєв І. С. Рада Європи: політико-правовий механізм інтеграції. Київ: Юридична книга, 2000. 472 с.
- Марочкін І. Є., Сібільва Н. В. Організація судової влади в Україні: навч. посіб. Харків: Право, 2009. 184 с.
- Марченко В. В. Електронне урядування в органах виконавчої влади: підруч. Харків: Вид-во ХНАДУ, 2018. 291 с.
- Мельниченко В. І. Інституційний розвиток держави: навч.-метод. посіб. Київ: НАДУ, 2012. 199 с.
- Міхневич Л. В. Конституційне право України: практикум. Київ: КНЕУ, 2013. 266 с.
- Моделі та методи стратегічного управління в органах виконавчої влади України: навч. посіб. Чернігів: ЧНТУ, 2018. 152 с.
- Мушенко В. В. Конституційне право зарубіжних країн: навч. посіб. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 227 с.
- Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: моногр. Харків: Право, 2009. 600 с.
- Наливайко Л. Р., Беляєва М. В. Політична функція Української держави: теоретико-правові та конституційно-правові засади: моногр. Київ: Хай-Тек Прес, 2013. 316 с.
- Наливайко Л. Р., Грицай І. О. Неурядові правозахисні організації України: навч. посіб. (2-ге вид., перероб. та допов.). Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 245 с.
- Наливайко Л. Р., Касяненко Є. В., Обушко В. В., Сеньків О. М., Чепік-Трегубенко О. С. Конституційне право України в тестових завданнях: навч. посіб. Дніпропетровськ: Дніпр. держ. ун-т внутр. справ, 2016. 432 с.
- Наливайко Л. Р., Степаненко К. В., Щербина Є. М. Міжнародний захист прав людини: навч. посіб. Дніпропетровськ: Дніпр. держ. ун-т внутр. справ, 2014. 152 с.
- Наливайко Л.Р., Костицький В. В., Грицай І. О. Науково-практичний коментар до Закону України «Про громадські об'єднання». Київ: АртЕк, 2015. 228 с.
- Нестерович В. Ф. Конституційне право України: навч. посіб. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013. 207 с.
- Нестерович В. Ф. Практикум з Конституційного права України: практич. посіб. Київ: Ліра-К, 2018. 640 с.
- О'Коннелл Д. П. Правопреемство государств. Москва: Изд-во иностр. лит., 1957. 589 с.
- Олійник А. Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні: моногр. Київ: Алтера; КНТ; Центр навч. л-ри, 2008. 472 с.

- Оніщенко Н. М. та ін. Правова система України в умовах сучасних національних та міжнародних тенденцій розбудови державності: моногр. Київ: Кондор, 2012. 614 с.
- Орзіх М. В., Афанасьєва М. В., Барський В. Р. та ін. Проблеми сучасної конституціоналістики: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 272 с.
- Орзіх М. П. Проблеми сучасної конституціоналістики: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2012. Випуск 2: Конституційні перетворення в Україні. 430 с.
- Орленко В. І. та ін. Конституційне право України: навч. посіб. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. 527 с.
- Ортинський В. Л. Управління в органах виконавчої влади України: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2008. 296 с.
- Ославський М. І. Виконавча влада в Україні: організаційно-правові засади: навч. посіб. Київ: Вид-во Знання, 2008. 216 с.
- Павликов С. Г., Умнова И. А. Конституционное право: учеб. пособ. Москва: Альфа-М; ИНРФА-М, 2015. 575 с.
- Палант Б. Білль про права (практика застосування): наук.-попул. вид. Харків: Право, 2018. 264 с.
- Паліюк В. П. Міжнародні судові установи і захист прав людини та основних свобод: навч.-практ. посіб. Миколаїв: Атол, 2006. 178 с.
- Перепелюк В. Г. Конституційні процедури: державне процесуальне право: навч. посіб. Чернівці: Рута, 2004. 349 с.
- Петришин О. В., Шевчук О. В., Дашковська О. Р. та ін. Проблеми теорії права і конституціоналізму у працях М. В. Цвіка. Харків: Право, 2010. 272 с.
- Погорілка В. Ф., Ставнійчук М. І. Виборче право України: навч. посіб. Київ, 2003. 383 с.
- Погорілка В. Ф., Фрицько О. Ф. Муніципальне право України: підруч. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 592 с.
- Погорілко В. Ф. Основи конституційного ладу України: підруч. Київ: Ін Юре, 1997. 40 с.
- Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України: підруч. Київ: Ліра-К, 2012. 576 с.
- Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Референдне право України: навч. посіб. Київ: Ліра-К, 2006. 366 с.
- Постовой Н. В. Муниципальное управление. Планирование, собственность, компетенция: учеб. Москва: Юриспруденция, 2014. 141 с.
- Потапова А. А. Муниципальное право: конспект лекций. Москва: Проспект, 2014. 101 с.
- Рабінович П. М., Хавронюк М. І. Права людини і громадянина: навч. посіб. Київ: Атіка, 2004. 464 с.
- Рижков Г. Принцип правової держави в Основному Законі (Конституції) ФРН і судова практика Федерального Конституційного суду ФРН: підруч. Київ: Книга для бізнесу, 2008. 112 с.
- Рудик П. А. Конституційна реформа в Україні: проблеми та перспективи

- ви: моногр. Київ: Атіка, 2006. 256 с.
- Рудич Ф. М. Політична система сучасної України: особливості становлення, тенденції розвитку: навч. посіб. Київ: Парламентське вид-во, 2002. 327 с.
  - Румянцев О. Г., Додонов В. Н. Юридический энциклопедический словарь. Москва: ИНФРА М, 1997. 384 с.
  - Савич С. С., Попов А. А., Пащук Т. В. Судочинство у Європейському суді з прав людини: навч. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. 163 с.
  - Сарторі Дж. Порівняльно-конституційна інженерія: Дослідження структур мотивів і результатів. Київ, 2001. 224 с.
  - Свирский Б. М. Государственное строительство и местное самоуправление в Украине: учеб. пособ. Харьков: Эспада, 2001. 487 с.
  - Селіванов А. О. Конституційне правосуддя в Україні (авторський спецкурс): навч.-метод. посіб. Харків; Київ: Логос, 2017. 91 с.
  - Селіванов А. О. Теорія і практика застосування конституційного права України. Київ: Логос. 2016. 174 с.
  - Серьогін В. О. Конституційне право України: навч. посіб. Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2010. 368 с.
  - Серьогін С. Г. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні: підруч. Харків: Право, 2005. 256 с.
  - Сиренко В. Ф. Государство: демократическое, правовое, социальное: очерки. Дискуссионные вопросы. Киев: Институт государства и права им. В. М. Корецкого НАН Украины, 2013. 340 с.
  - Ситник Г. П., Олуйко В. М., Вавринчук М. П. Національна безпека України: теорія і практика. Київ: Кондор, 2007. 616 с.
  - Скрипнюк О. В. Конституційне право України: академічний курс: підруч. Київ: Ін Юре, 2010. 669 с.
  - Скрипнюк О. В. Конституція України та її функції: проблеми теорії та практики реалізації: до десятої річниці прийняття Конституції. Київ: Акад. прав. наук України, 2005. 167 с.
  - Словник юридичних термінів і понять: навч. посіб. / [В. Г. Гончаренко та ін.]; за ред. В. Г. Гончаренка та З. В. Ромовської. Київ: Юстініан, 2013. 597 с.
  - Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.
  - Станкус Т. Бюджетний процес. Державні закупівлі в органах місцевого самоврядування: практ. посіб. Харків: Фактор, 2016. 107 с.
  - Стасус державного службовця органів прокуратури в Україні: посіб. Київ: [б. в.], 2018. 290 с.
  - Стрижак А. А. Конституція України в актах Конституційного Суду України (аналіт. огляд та комент.). Київ: Ін Юре, 2010. 631 с.
  - Тацій В. Я., Петришин О. В., Барабаш Ю. Г. та ін. Конституція України: наук.-практ. коментар. Харків: Право, 2011. 1128 с.
  - Тацій В. Я., Тодика Ю. М., Данильян О. Г. Конституційно-правові засади становлення української державності: моногр. Харків: Право, 2003.

- 328 с.
- Тацій В. Я. та ін. Правова доктрина України: у 5-ти томах. Харків: Право, 2013. Битяк Ю. П. та ін. Т. 2: Публічно-правова доктрина України 2013. 863 с.
  - Тлумачний термінологічний словник з конституційного права (Explanatory Terminological Dictionary on Constitutional law) / Кол. авт.; за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.
  - Тодика Ю. М. Конституційні засади формування правової культури: моногр. Харків: РАЙДЕР, 2001. 160 с.
  - Тодика Ю. М. Конституція України – Основний Закон держави і суспільства: навч. посіб. Харків: Факт, 2001. 328 с.
  - Тодика Ю. М. Основи конституційного ладу України: моногр. Харків: Факт, 2000. 176 с.
  - Тодика Ю. М., Журавський В. С. Конституційне право України: підруч. Київ: Ін Юре, 2002. 544 с.
  - Тодика Ю. М., Тодика О. Ю. Конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні: моногр. Київ: Ін Юре, 2004. 368 с.
  - Участь громадян у здійсненні місцевого самоврядування: навч. посіб. / За ред. В. В. Кравченка. Київ: Атіка, 2004. 264 с.
  - Федоренко В. Л. Конституційне право України: підруч. Київ: Ліра-К, 2016. 615 с.
  - Філонов О. В., Субботін В. М., Пашутін В. В., Тодоров І. Я. Основи демократії. Права людини та їх забезпечення в умовах суспільних змін: навч. посіб. 2-ге вид., випр. Київ: Знання, 2008. 215 с.
  - Фрицький О. Ф. Конституційне право України: підруч. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 512 с.
  - Халипов В. Ф. Кратология – наука о власти: концепция. Москва: Экономика, 2002. 367 с.
  - Чайковська, Н. П. Захист права людини на безпечні умови життєдіяльності: основні завдання та повноваження державних органів: навч.-практ. посіб. Київ: Національна академія прокуратури України, 2017. 198 с.
  - Чижмарь К. І., Лавринович О. В. Конституція України: наук.-практ. коментар. Київ: Центр навчальної літератури, 2018. 290 с.
  - Чушенко В. І., Заяц І. Я. Конституційне право України: підруч. Київ: Ін Юре, 2009. 547 с.
  - Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн. Академічний курс: підруч. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 480 с.
  - Шаповал В. М. Конституція і виконавча влада. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 80 с.
  - Шаповал В. Н., Корнеев А. В. История Конституции Украины: Днепропетровськ: Акцент, 2012. 127 с.
  - Шаптала Н. К., Задорожня Г. В. Конституційне право України: навч. посіб. Дніпропетровськ: Лізунов Прес, 2012. 472 с.
  - Шемшученка Ю. С. Великий енциклопедичний юридичний словник. А-

- Я. Київ: Юридична думка, 2012. 1017 с.
- Шемшученко Ю. С. Конституційне право України. Академічний курс: підруч. Київ: Юридична думка, 2008. 800 с.
  - Шемшученко Ю. С. Правові системи сучасності: навч. посіб. Київ: Юридична думка, 2012. 490 с.
  - Шемшученко Ю. С. Проблеми теорії конституційного права України. Київ: Парламентське вид-во, 2013. 616 с.
  - Шемшученко Ю. С. Український парламентаризм: минуле і сучасне. Київ: Парламентське вид-во, 1999. 368 с.
  - Шемшученко Ю. С., Шаповал В. М., Кресіна І. О. та ін. Правове забезпечення державного суверенітету України. Київ: Юридична думка, 2011. 300 с.
  - Шляхтун П. П. Конституційне право України: підруч. Київ: Освіта України; КНТ, 2008. 592 с.
  - Шугрина Е. С., Нарутто С. В., Заболотских Е. М. Ответственность органов публичной власти: правовое регулирование и правоприменительная практика: учеб. Москва: Юрайт, 2014. 346 с.
  - Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. Том 1: А-Г. 672 с.
  - Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1999. Том 2: Д-Й. 744 с.
  - Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2001. Том 3: К-М. 792 с.
  - Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. Том 4: Н-П. 720 с.
  - Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. Том 5: П-С. 736 с.
  - Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. Том 6: Т-Я. 768 с.
  - Юринець Ю. Л. Конституційне право України: навч. посіб. Ужгород: Бреза, 2014. 367 с.
  - Ющик О. І., Бошицький Ю. Л., Риндюк В. І. Конституційні основи розвитку законодавства України: навч. посіб. Київ: Юридична думка, 2015. 155 с.

Тема 1. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ – ПРОВІДНА ГАЛУЗЬ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА, СКЛАДОВА ЧАСТИНА ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ, НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Поняття конституційного права України як галузі права. Місце конституційного права в системі національного права України. Предмет, метод конституційного права України як галузі права та їх специфіка. Система конституційного права України: поняття, структура, особливості. Конституційно-правові норми: поняття, класифікація, структура. Конституційно-правові інститути: поняття, специфіка, види. Принципи конституційного права: поняття, види, нормативне закріплення. Конституційно-правові відносини: поняття, види, ознаки. Умови виникнення, зміни та припинення конституційно-правових відносин. Суб'єкти та об'єкти конституційного права. Предмет, завдання та джерела науки конституційного права України. Зв'язок науки конституційного права з іншими суспільними та галузевими юридичними науками. Конституційне право України як навчальна дисципліна: поняття, система, функції.

Конституційне право України – це провідна галузь національного права України, що становить систему конституційно-правових норм та принципів, які регулюють та охороняють найбільш важливі та загальні політико-правові суспільні відносини, мають найвищу юридичну силу та забезпечуються легітимними заходами суспільного та державного впливу.

Як і кожній іншій галузі національного права, конституційному праву України властиві певні сутнісні *ознаки*, притаманні для всієї національної системи права: нормативність і визначеність; спрямованість на досягнення певного правового результату; можливість захисту правових приписів засобами державного впливу тощо. До того ж конституційне право України, як й інші галузі національного права, знаходить продовження і логічне завершення у відповідній галузевій системі законодавства, у системі конституційної правотворчої та правозастосовної діяльності, а також у галузевій юридичній науці та освіті. Ці й інші ознаки конституційного права України мають загальний характер.

Поряд із загальними конституційному праву України властиві *спеціальні ознаки*, які характеризують особливості та специфіку цієї галузі права, її відмінність від інших галузей національного права. По-перше, конституційне право України як публічна галузь права за своєюсутністю втілює волю та законні інтереси народу України, Української держави і територіальних громад, узгоджує їх з інтересами центрального суб'єкта правовідносин – людини, а також з інтересами громадянського суспільства.

Місце і роль конституційного права в системі національного права

визначається перш за все тим, що воно регулює основні суспільні відносини, а його норми є основоположними для всіх інших галузей права та визначають процес створення права. При поділі правової системи на публічне та приватне право вважається, що конституційне право належить до публічного права. У той же час норми конституційного права є базовими як для публічного, так і для приватного права, і в цьому розумінні конституційне право є публічно-приватним.

У загальному вигляді **предметом** галузі конституційного права визначають особливе коло суспільних відносин, які регулюються, охороняються та гарантуються конституційно-правовими нормами і принципами. При цьому, предмет галузі конституційного права складають такі **групи суспільних відносин**: а) суспільні відносини, що визначають устрій конституційної держави, належну організацію державної влади (тобто таку, що базується на засадах поділу влади) та основи місцевого самоврядування; б) суспільні відносини, що виникають між людиною, колективами людей (інститутами громадянського суспільства) та державою, іншими інститутами публічної влади (місцевим самоврядуванням).

Для виявлення специфіки конституційного права як галузі права велике значення має з'ясування методів правового регулювання суспільних відносин, тобто сукупності прийомів та способів впливу на суспільні відносини, що застосовуються державними органами при регулюванні цих відносин.

Характерними **особливостями методу** конституційного права є такі:

- за допомогою конституційного регулювання закріплюються не всі, а найголовніші принципи і положення, які визначають зміст та основні напрямки розвитку суспільства;
- максимально високий юридичний рівень;
- безпосереднє конституційне нормо закріплення;
- переваження імперативного, централізованого регулювання, при якому відносини між суб'єктами ґрунтуються на засадах субординації;
- установчий характер, який означає, що певні відносини в конституційному праві отримують первинне правове регулювання, тобто регулюються вперше;
- універсальний характер методу, оскільки його дія поширюється на всі сфери життєдіяльності;
- поєднання прямого регулювання суспільних відносин з непрямим через наявність у Конституції України норм-принципів, які визначають засади функціонування всіх галузей права;
- поєднання стабільності і динамізму, оскільки з одного боку Конституція – стійкий політико-правовий документ, а з іншого боку вона не може не враховувати розвиток суспільних відносин.

Традиційно методи конституційно-правового регулювання, поділяються на **імперативні** та **диспозитивні**. Методи, які використовуються у демократичній державі для регулювання суспільних відносин, виключно правови-

ми, визначаються характером припису конституційно-правових норм.

Імперативний метод правового регулювання є пріоритетним для галузі конституційного права, так як останнє є публічною галуззю права. Імперативний метод не передбачає альтернативної поведінки чи діяльності суб'єктів конституційно-правових відносин, то у разі недотримання приписів норм права, прийнятих у межах компетенції відповідними органами державної влади, органами місцевого самоврядування чи посадовими особами, настає відповідальність згідно з чинним законодавством. Такі методи правового регулювання як заборони, уповноваження, зобов'язання, декларації за своїм змістом є імперативними.

Метод заборони не допускає вчинення тих чи інших дій суб'єктами конституційно-правових відносин. Наприклад, забороняється створення функціонування на території України будь-яких збройних формувань, не передбачених законом (ч. 6 ст. 17 Конституції України).

Метод уповноваження знаходить практичну об'єктивізацію у повноваженнях суб'єктів конституційно-правових відносин. Наприклад, Президент України є главою держави уповноважений виступати від її імені (ч. 1 ст. 102 Конституції України).

Метод зобов'язання встановлює вид і міру необхідної, належної поведінки суб'єктів конституційно-правових відносин. Наприклад, Кабінет Міністрів України зобов'язаний скласти повноваження перед новообраною Верховною Радою України (ст. 115 Конституції України).

Метод декларації об'єктивується у проголошенні принципів, які стають правовими орієнтирами розвитку публічно-правових інститутів у державі. Метод декларації поширений у разі прийняття міжнародно-правових актів (угод, декларацій, меморандумів, хартій, статутів).

Диспозитивний метод правового регулювання визначає варіанти поведінки учасників суспільних правовідносин, тобто дає їм право вибору. Диспозитивний метод привнесений у конституційне право із приватних галузей права. Такий метод набуває певної цінності у разі реалізації суб'єктами правовідносин своїх прав та свобод.

Метод дозволу надає суб'єктам конституційно-правових відносин правовий простір у виборі власної поведінки в межах норм права. Такий метод підтверджує особисте бажання (небажання) суб'єкта бути учасником конституційно-правових відносин: брати участь у виборах, референдумах, право обирати і бути обраним в органи державної влади чи місцевого самоврядування

Система конституційного права – це об'єктивно взаємодіюча сукупність конституційно-правових норм, інститутів та принципів, що регулюють суспільні відносини, які становлять предмет конституційного права.

Конституційно-правова норма – це встановлене або санкціоноване державою одиничне, формально визначене, загальнообов'язкове правило поведінки, що регулює або охороняє суспільні відносини.

Конституційно-правові норми *класифікують* за кількома ознаками.

За об'єктом правового регулювання:

- норми, що визначають основи конституційного ладу;
- норми, пов'язані з приналежністю до держави, що регулюють відносини з приводу громадянства;
- норми, що визначають загальні принципи статусу особи;
- норми, що визначають форму правління та територіальний устрій держави;
- норми, що визначають основні принципи системи органів державної влади;
- норми, що визначають основні засади, принципи організації місцевого самоврядування, гарантії та форми здійснення місцевого самоврядування, його місце в системі народовладдя.

За роллю в механізмі правового регулювання:

- норми загального змісту – це норми, що встановлюють вихідні засади правового регулювання або принципи чи структуру органів держави (установчі, відправні норми), та норми, що містять легальні визначення тих або інших правових понять (дефінітивні норми).
- конкретні (регулятивні) норми, що безпосередньо встановлюють права та обов'язки, умови їх реалізації тощо.

За характером обов'язковості приписів, що в них містяться:

- імперативні норми, які характерні для тих норм конституційного права, де сторони відносин перебувають у нерівному становищі;
- диспозитивні норми, тобто ті, що допускають регулювання стосунків за згодою сторін і встановлюють правило лише на випадок відсутності домовленості між ними;
- альтернативні норми допускають різні варіанти поведінки учасників відносин залежно від конкретних умов.

За характером основного призначення приписів, що в них містяться:

- уповноважуючі норми, які визначають права суб'єктів суспільних відносин діяти в той чи інший спосіб;
- зобов'язуючі норми, які покладають на суб'єктів обов'язки вчиняти певні дії, передбачені цими нормами, обирати той варіант поведінки, що відповідає їх вимогам;
- забороняючі норми, які містять заборони на вчинення передбачених у них дій.

За територією дії:

- загальнодержавні норми, що діють на території всієї держави і є загальнообов'язковими для всіх суб'єктів права;
- місцеві, або локальні, норми, які мають імперативну силу на території певного регіону.

За дією в часі:

- норми конституційного права, що діють протягом невизначеного

часу;

- норми з обмеженим строком дії;

За сферою застосування:

- загальні норми, тобто ті, дія яких поширюється на всі відносини, що регулюються конституційним правом (це норми-принципи);

- спеціальні норми, що регулюють обмежене коло суспільних відносин, пов'язаних з певною сферою суспільного життя або певним органом, тощо;

- виняткові норми конституційного права, що видаються як доповнення до загальних або спеціальних норм і встановлюють різноманітні винятки з правил, що містяться в них.

За призначенням у механізмі правового регулювання:

- матеріальні норми, які вказують на те, що потрібно робити для їх здійснення;

- процесуальні норми визначають як, яким чином, в якому порядку їх потрібно реалізовувати.

Інститут конституційного права – це система норм права, які в межах предмета конституційного права регулюють та охороняють змістовно близькі, однорідні суспільні відносини.

До конституційно-правових інститутів відносять інститути:

- основ конституційного ладу;
- громадянства;
- основ правового статусу людини і громадянина;
- територіального устрою;
- виборчого права;
- системи державної влади;
- системи місцевого самоврядування.

Принципи конституційного права – це фундаментальні засади, беззаперечні вимоги, керівні ідеї, які визначають сутність, зміст і політико-правове призначення галузі конституційного права у регулюванні суспільних відносин.

Принципи конституційного права традиційно поділяються на загальні та спеціальні.

Загальні принципи конституційного права – це найбільш універсальні керівні засади, ідеї, завдання, програми цієї галузі права. До загальних принципів конституційного права України слід відносити принципи публічності, пріоритетності, універсальності, демократизму, активної дієвості, науковості, наступності, системності, програмності та ін.

Спеціальні принципи конституційного права України – це керівні засади, ідеї, що виражають сутність та зміст окремих основних інститутів зазначеної галузі права. Ці принципи розвивають і деталізують загальні принципи конституційного права України, спрямовують їх на конкретні групи суспільних відносин.

Виходячи зі змісту системи вітчизняного конституційного права та її основних інститутів, слід розрізняти принципи основ конституційного ладу України; конституційно-правового статусу людини, зокрема принцип громадянства; принципи форм безпосередньої демократії; принципи організації і діяльності органів державної влади; принципи місцевого самоврядування; принципи конституційної юстиції; принципи основ національної безпеки та оборони України тощо.

Конституційно-правові відносини – це врегульовані нормами конституційного права і гарантовані державою суспільні відносини, які виникають між суб'єктами з приводу реалізації їх конституційних прав та обов'язків.

Конституційно-правові відносини характеризуються **рисами** як спільними для всіх видів правовідносин, так і специфічними, притаманними лише цьому виду правовідносин. Так, конституційно-правові відносини мають єдину для всіх правовідносин **структуру** – **об'єкт, суб'єкт і зміст** (суб'єктивні права та юридичні обов'язки), а їхня **специфіка** пов'язана з:

- їхнім змістом – вони виникають в особливій сфері суспільних відносин, які є предметом конституційного права й пов'язані зі здійсненням публічної влади та реалізацією прав і свобод людини;

- особливостями об'єкта, суб'єкта та характером юридичних зв'язків між суб'єктами цих відносин.

Ознаки конституційно-правових відносин:

- пов'язані з відносинами публічної влади;
- є різновидом правових відносин, оскільки існують поряд із кримінальними, господарськими та іншими правовідносинами;

- виникають між суб'єктами правовідносин з приводу реалізації конституційних прав та обов'язків;

- мають переважно імперативний характер;

- регулюються та охороняються конституційними нормами і принципами;

- є різновидом політико-правових зв'язків, оскільки тісно пов'язані з суб'єктами політичного процесу, з реалізацією владних повноважень органів державної влади, правовим статусом людини і громадянина;

- здебільшого мають виключно загальнодержавний, а не локальний (місцевий) характер;

- порівняно з іншими галузями права охоплюють найширше коло суспільних відносин: політичні, економічні, культурні, екологічні, соціальні та ін.;

- здійснюються свідомо і цілеспрямовано в результаті волевиявлення суб'єктів конституційно-правових відносин;

- гарантуються та забезпечуються державно-правовим примусом, основний зміст якого полягає у позбавленні відповідних суб'єктів блага політичного, матеріального чи іншого характеру.

Класифікація конституційно-правових відносин здійснюється за різ-

ними підставами.

За змістом вони поділяються на такі групи:

- відносини, що виникають із закріпленням засад конституційного ладу України;
- відносини, що виникають із закріпленням та охороною конституційно-правового статусу людини і громадянина (громадянство, конституційні права і свободи, їхні гарантії тощо);
- відносини, що виникають у процесі народного волевиявлення (вибори, референдум);
- відносини, що виникають у процесі організації та функціонування системи органів державної влади;
- відносини, що виникають у процесі встановлення територіального устрою України і відносини між Україною в цілому та її складовими частинами;
- відносини, що виникають у процесі організації та функціонування місцевого самоврядування.

За цільовим призначенням вирізняють:

- установчі відносини – це переважно загальні відносини, що виникають на основі конституційних принципів, дефінітивних та інших норм;
- правовстановлюючі відносини – це такі, в яких їх суб'єкти здійснюють свої права та виконують свої обов'язки, встановлені правовою нормою;
- правоохоронні відносини – це відносини, метою яких є охорона приписів правової норми.

За формою виокремлюють:

- правовідносини у власному розумінні, які характеризуються тим, що в них чітко визначені права та обов'язки суб'єктів і кожен суб'єкт здійснює свої права та обов'язки особисто;
- правові стани, які характеризуються тим, що права та обов'язки суб'єктів мають менш визначений характер.

За часом дії виділяють:

- строкові правовідносини – це більшість конституційно-правових відносин; вони діють протягом чіткого, встановленого в нормі строку;
- безстрокові правовідносини – це правовідносини, необмежені в часі, які, однак, можуть припинити своє існування за певних умов.

Виникнення, зміна та припинення конституційно-правових відносин пов'язані з певними умовами, передбаченими нормами конституційного права. Такі умови називають **юридичними фактами**. Під юридичним фактом в конституційному праві традиційно прийнято розуміти визначені гіпотезою конституційно-правової норми конкретні обставини (умови), з настанням яких виникають, змінюються або припиняються конституційно-правові відносини.

Об'єктами конституційних правовідносин є закріплені і гарантовані

нормами та принципами конституційного права загальнодержавні і соціальні блага, з приводу яких суб'єкти конституційно-правових відносин вступають в юридичні зв'язки і на що спрямовані їхні суб'єктині права та юридичні обов'язки.

Суб'єкт конституційно-правових відносин – це володар конституційно-правової правоздатності, який реалізує їх безпосередньо.

Суб'єктів конституційного права можна поділити на чотири групи:

- фізичні особи;
- юридичні особи;
- посадові особи;
- соціальні організації;
- соціальні спільноти.

Наука конституційного права є системою ідей, концепцій, теорій, учень про конституціоналізм і конституційне право як галузь національного права, спрямованих на належне теоретико-методологічне забезпечення національного державотворення та правотворення в конституційній площині.

Наука конституційного права має свою **систему**, що визначається структурою її предмета і системою галузі. Структурні елементи представлені відносно відособленими ідеями, гіпотезами, концепціями, теоріями та вченнями, які у сукупності утворюють основні напрями досліджень науки конституційного права. Напрями наукових досліджень іноді визначають як «розділи» і «підрозділи» науки конституційного права.

До **структурних елементів системи** науки конституційного права, окрім її поділу за змістом (гіпотези, концепції, теорії, вчення), слід віднести також систему суб'єктів, які формують і розвивають цю науку. Насамперед йдеться про т.з. «школи» конституційного права, під якими прийнято розуміти центри конституційно-правових досліджень, представлені колективами провідних учених-конституціоналістів.

На сьогодні сформованими є київська, харківська, одеська, львівська, дніпропетровська, чернівецька, закарпатська та інші школи конституційного права. Географічний критерій у назві цих шкіл зумовлений наявністю профільних кафедр і відділів у вищих навчальних закладах та науково-дослідних установах юридичного спрямування.

Предмет науки конституційного права – загальнотеоретичні і практичні питання, які становлять предмет конституційно-правового регулювання.

Метод науки конституційного права – це сукупність правил, засобів, принципів наукового пізнання, які забезпечують набуття об'єктивних достовірних знань. Важливе місце серед них посідають наступні методи:

- **формально-юридичний**, що застосовується в дослідженні нормативних джерел;
- **порівняльно-правовий**, що дозволяє аналізувати різні моделі конституційно-правового регулювання;
- **історичний**, що дозволяє вивчати динаміку становлення конститу-

ційно-правових інститутів, їхній історичний розвиток;

- **системний**, застосування якого дозволяє аналізувати структуру всієї галузі конституційного права, взаємозв'язок конституційно-правових інститутів;

- **статистичний**, за допомогою якого вивчається практика реалізації конституційно-правових норм, ефективність їхньої дії;

- **конкретно-соціологічний** (вивчення громадської думки, проведення експериментів тощо).

Джерелами науки конституційного права є:

➤ **нормативно-правові акти**, які містять конституційно-правові норми;

➤ **праці вітчизняних і закордонних учених**, які безпосередньо чи опосередковано стосуються проблем, пов'язаних із предметом науки конституційного права;

➤ **конституційно-правова практика** – процеси, що відбуваються під час реалізації конституційно-правових норм органами державної влади, органами місцевого самоврядування, окремими громадянами та їхніми об'єднаннями.

Конституційне право України як навчальна дисципліна – це система знань, умінь і навичок, які є обов'язковими до застосування і здобуття фаху юриста.

Метою навчальної дисципліни є формування високого рівня правової культури майбутнього юриста на основі засвоєння знань, умінь і навичок з навчальної дисципліни «Конституційне право України» та можливості їх практичного застосування.

Діяльність професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів і факультетів юридичного профілю щодо навчання конституційному праву України є важливою, а іноді й визначальною. Інформація про конституційне право в епоху інформаційного суспільства є загальнодоступною. Натомість важливим для підготовки фахівця-конституціоналіста є формування знань з конституційного права, а також практичних вмінь та навичок щодо їх застосування в конституційній правотворчій і правозастосовній діяльності.

Система навчальної дисципліни з конституційного права представлена насамперед такими самостійними (нормативними) навчальними дисциплінами як «Конституційне право України» та «Конституційне (державне) право зарубіжних країн», а також спеціальними навчальними курсами, що деталізують основні інститути конституційного права.

Пріоритетною нормативною навчальною дисципліною є «Конституційне право України», яку викладають після фундаментальних теоретичних та історичних юридичних навчальних дисциплін – «Теорія держави і права», «Юридична деонтологія», «Історія держави і права України», «Історія держави і права зарубіжних країн», «Історія політичних і правових учень», «Філософія права» тощо. Водночас конституційне право України викладається пе-

ршим у системі галузевих юридичних навчальних дисциплін.

У межах навчальної дисципліни «Конституційне право» традиційно є розділи і теми, що розкривають основні закономірності й особливості розвитку та функціонування інститутів конституційного права і базуються на відповідних напрямках наукових досліджень. Як правило, на вивчення винесено теми, присвячені теорії конституційного права, основам конституційного ладу України, конституційно-правовому статусу людини, формам та інститутам безпосередньої демократії, конституційно-правовим основам організації і здійснення державної влади в Україні, територіальному устрою та місцевому самоврядуванню, конституційній юстиції і правовому захисту Конституції України тощо. Тобто теми, які відповідають основним інститутам конституційного права як галузі права та основним напрямкам наукових досліджень у галузі конституційного права.

Навчальна дисципліна «Конституційне право» є головною, але не єдиною в системі навчальних дисциплін у галузі конституційного права. У вищих юридичних закладах освіти також викладають такі самостійні навчальні дисципліни як: «Конституційне право зарубіжних країн», присвячене узагальненій характеристиці конституційно-правової теорії і практики зарубіжних держав; «Муніципальне право України», спрямоване на вивчення нагальних питань теорії та практики місцевого самоврядування; «Порівняльне конституційне право», предметом якого є конституційна компаративістика; «Конституційне процесуальне право», присвячене вивченню конституційних процесів тощо.

Ключові поняття:

конституційне право України як галузь права, державне право, соціальний зміст конституційного права України, юридичний зміст конституційного права України, функції конституційного права України, предмет правового регулювання, суверенітет народу, потенційний суверенітет, реальний суверенітет, влада, метод правового регулювання, система конституційного права України, принципи конституційного права України, конституційно-правова норма, матеріальні норми, процесуальні норми, регулятивні норми, охоронні норми, імперативні норми, диспозитивні норми, факультативні норми, ситуаційні норми, спеціалізовані норми, дефінітивні норми, загальні норми, норми-принципи, установчі норми, гарантуючі норми, оперативні норми, колізійні норми, конституційно-правовий інститут, загальні інститути, головні інститути, початкові інститути, суб'єкти конституційно-правових відносин, об'єкти конституційно-правових відносин, юридичні факти, правоздатність, дієздатність, джерела конституційного права України, наука конституційного права України, функції науки конституційного права України, предмет науки конституційного права України, методологія науки конституційного права України, система науки конституційного права України, джерела науки конституційного права України, навчальна дисципліна

конституційного права України.

1. Конституційне право України відноситься до публічних галузей права, оскільки:

- а) регулює відносини у сфері публічної адміністрації;
- б) метод правового регулювання здійснюється на імперативних засадах;
- в) має специфічний метод правового регулювання;
- г) предмет правового регулювання цієї галузі пов'язаний із публічним здійсненням влади народом;
- д) предметом є найважливіші суспільні відносини.

2. Суспільні відносини, які виникають і діють в процесі здійснення влади народом України, – це:

- а) правовідносини;
- б) конституційні правовідносини;
- в) об'єкт конституційно-правового регулювання;
- г) предмет конституційно-правового регулювання;
- д) суб'єкт конституційно-правового регулювання.

3. Політичні та інші найважливіші суспільні відносини в Україні, зміст яких полягає в утвердженні та гарантуванні конституційних прав і свобод людини, реалізації публічної влади Українським народом, Українською державою та територіальними громадами, а також забезпеченні взаємодії громадянського суспільства з державою на паритетних засадах – це:

- а) конституційне право;
- б) предмет конституційного права;
- в) метод конституційного права;
- г) конституційне право як наука;
- д) конституційне право як навчальна дисципліна.

4. Предмет конституційного права України опосередковує такі суспільні відносини, як:

- а) відносини, що визначають характер зв'язку між державою і конкретною особою;
- б) відносини між державами та державо-подібними утвореннями;
- в) особисті майнові та немайнові відносини;
- г) відмінності між людьми закладені природою, притаманні їм від народження: етнічна належність, статеві й вікові особливості, фізичні можливості, інтелектуальні здібності та ін.;
- д) відносини пов'язані із вирішенням міжнародних спорів.

5. Структура предмета конституційного права:

- а) відносини у сфері фінансування виборів в Україні;
- б) відносини пов'язані із вирішенням міжнародних спорів;
- в) основоположні засади функціонування держави;
- г) політико-правові відносини;
- д) відносини, які виникають з права приватної власності.

6. Відносини, що становлять предмет правового регулювання конституційного права України як галузі права:

- а) відносини управління;
- б) особисті немайнові відносини;
- в) відносини щодо національної безпеки та оборони України;
- г) відносини у сфері муніципального управління в Україні;
- д) відносини у сфері фінансування виборів в Україні.

7. Система способів, прийомів цілеспрямованого юридичного впливу норм конституційного права на суспільні відносини, що є предметом конституційно-правового регулювання – це:

- а) предмет конституційного права;
- б) конституційне право України;
- в) метод конституційного права;
- г) функції конституційного права;
- д) режим конституційного права.

8. Метод правового регулювання, який є традиційним у конституційному праві України:

- а) діалектичний;
- б) імперативний;
- в) соціологічний;
- г) універсальний;
- д) децентралізації;

9. До загальних методів конституційного права належить:

- а) метод конституційного зобов'язання;
- б) метод ліцензування;
- в) метод квотування;
- г) метод заохочення;
- д) установчий метод.

10. «Кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки» (ст. 66 Конституції України) – це:

- а) охоронювальний метод;

- б) метод конституційного зобов'язання;
- в) заборонювальний метод;
- г) метод заохочення;
- д) установчий метод.

11. *«Кожен має право володіти, користуватися й розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності» (ч. 1 ст. 41 Конституції України) – це:*

- а) охоронювальний метод;
- б) метод конституційного зобов'язання;
- в) заборонювальний метод;
- г) метод дозволу;
- д) установчий метод.

12. *До спеціальних методів конституційно-правового регулювання не належить:*

- а) установчий метод;
- б) регулятивний метод;
- в) метод заборон;
- г) охоронювальний метод;
- д) заборонювальний метод.

13. *До спеціальних методів конституційно-правового регулювання не належить:*

- а) охоронювальний метод;
- б) регулятивний метод;
- в) установчий метод;
- г) заборонювальний метод;
- д) метод заохочення

14. *«Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» (ст. 19 Конституції України) – це:*

- а) охоронювальний метод;
- б) регулятивний метод;
- в) установчий метод;
- г) заборонювальний метод;
- д) метод заохочення.

15. «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава» (ст. 1 Конституції України) – це:

- а) охоронювальний метод;
- б) регулятивний метод;
- в) установчий метод;
- г) заборонювальний метод;
- д) метод заохочення.

16. Систему конституційного права складають:

- а) інститути, підгалузі права;
- б) норми, інститути, юридичні факти;
- в) принципи, норми, інститути;
- г) принципи, норми, галузі права;
- д) інститути, принципи, суб'єкти права.

17. Складовими системи конституційного права України як галузі права є:

- а) державотворчий процес;
- б) форми права;
- в) основи громадянського суспільства та його взаємовідносини з державою;
- г) загальні принципи суспільного чи державного устрою;
- д) природне право.

18. До основних ознак конституційно-правової норми не належить:

- а) найвища юридична сила;
- б) установчий характер;
- в) найбільша стабільність;
- г) підвищений рівень охорони з боку держави;
- д) обмеженість і підпорядкованість конституційно-правової норми.

19. За структурою конституційно-правові норми повинні містити:

- а) гіпотезу та санкцію;
- б) гіпотезу, диспозицію та санкцію;
- в) диспозицію та санкцію;
- г) лише гіпотезу;
- д) будь-який з елементів, або всі елементи.

20. Нормам конституційного права України притаманна особлива система гарантій – це означає, що:

- а) на норми конституційного права України поширюється дія особливих гарантій національної системи права;
- б) на норми конституційного права України поширюється все коло за-

гальних і спеціальних гарантій, що існують в Україні;

в) норми конституційного права України належать до публічного права, їх гарантіями виступає примус та переконання як методи влади;

г) норми конституційного права України мають вищу юридичну силу;

д) галузь конституційного права містить у своєму складі багато різновидів правових норм, що зумовлює формування особливої системи гарантій на всіх рівнях.

21. До видів норм конституційного права України в залежності від предмету (змісту) правового регулювання не належать:

а) норми, що регулюють основи конституційного ладу України;

б) норми, що містять оптимальне правило поведінки суб'єктів права з метою реалізації ними матеріальних норм;

в) норми, що регулюють громадянство України;

г) норми, що регулюють права, свободи та обов'язки людини і громадянина;

д) норми, що регулюють парламентаризм в Україні.

22. Норми конституційного права України, які мають абсолютно-визначений характер та передбачають єдиний варіант правомірної поведінки суб'єктів конституційного права – це:

а) диспозитивні норми;

б) матеріальні норми;

в) норми загального змісту;

г) імперативні норми;

д) норми-принципи.

23. Норма конституційного права, яка закріплена в ст. 7 Конституції України: «В Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування» – відноситься до:

а) диспозитивних норм;

б) матеріальних норм;

в) імперативних норм;

г) конкретних норм;

д) норм-дефініцій.

24. Ст. 117 Конституції України: «Кабінет Міністрів України в межах своєї компетенції видає постанови і розпорядження, які є обов'язковими до виконання» – це:

а) зобов'язуюча норма;

б) диспозитивна норма;

в) уповноважуюча норма;

г) тимчасова норма;

д) надзвичайна норма.

25. *Норми конституційного права України, які є правилами поведінки, що набувають сили імперативної норми, призупиняючи повно або частково дію інших конституційних норм за умови введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану – це:*

- а) зобов'язуючі норми;
- б) диспозитивні норми;
- в) виключні норми;
- г) постійні норми;
- д) норми-дефініції.

26. *Норми конституційного права України, які належать до норм загального змісту – це:*

- а) імперативні і диспозитивні норми;
- б) процесуальні норми;
- в) уповноважуючі і забороняючі норми;
- г) норми-принципи і норми-дефініції;
- д) матеріальні норми.

27. *Розділ Конституції України, який закріплює положення, сформовані як норми-принципи політико-правового значення, що забезпечують найбільш загальний рівень регулювання суспільних відносин – це:*

- а) прикінцеві положення;
- б) загальні засади;
- в) перехідні положення;
- г) преамбула;
- д) додаткові положення.

28. *Ст. 98 Конституції України: «Контроль за використанням коштів Державного бюджету України від імені Верховної Ради України здійснює Рахункова палата» відображає:*

- а) диспозитивну норму;
- б) конкретну за змістом норму;
- в) норму-принцип;
- г) загальну за змістом норму;
- д) декларативну норму.

29. *Норма-принцип Конституції України відображена в:*

- а) ст. 72 Конституції України про порядок проголошення всеукраїнського референдуму;
- б) ст. 85 Конституції України про перелік повноважень Верховної Ради України;

- в) ст. 6 Конституції України про поділ державної влади;
- г) ст. 81 Конституції України щодо рішення про дострокове припинення повноважень народного депутата України;
- д) ст. 106 Конституції України про повноваження Президента України.

30. Конституція України не має чіткого механізму, який забезпечував би підпорядкованість принципам конституційного права інших його норм, тому що:

- а) норми конституційного права не мають вищої юридичної сили;
- б) норми конституційного права встановлюються главою держави;
- в) норми конституційного права мають підзаконний характер;
- г) більшість норм конституційного права мають диспозитивний характер;
- д) всі норми конституційного права (як принципи, так й інші норми) мають однакову юридичну силу.

31. Елемент структури конституційно-правової норми, що визначає саму модель правил вольової поведінки або діяльності суб'єктів конституційного права, незалежно від їх волі, і містить правовий припис про їх діяльність в умовах, передбачених гіпотезою – це:

- а) структура конституційного права;
- б) норма конституційного права;
- в) санкція норми конституційного права;
- г) диспозиція норми конституційного права;
- д) гіпотеза норми конституційного права.

32. Санкції конституційного права України, які виражаються у формулах: «обмежуються законом», «захищаються законом», «захищаються державою» – це:

- а) прямі санкції;
- б) абсолютно-визначені санкції;
- в) альтернативні санкції;
- г) відносно-визначені санкції;
- д) бланкетні санкції.

33. Основний складовий елемент системи конституційного права України, який об'єднує відносно обособлену групу взаємообумовлених та взаємопов'язаних норм конституційного права, що регулюють конкретні сторони чи елементи суспільних відносин, врегульованих конституційним правом – це:

- а) галузь права;
- б) підгалузь права;
- в) система конституційного права;

- г) інститут конституційного права;
- д) структура конституційного права.

34. *Інститути конституційного права за формами і видами об'єктивізації в чинному законодавстві класифікуються на:*

- а) головні та загальні;
- б) прості та складні;
- в) конституційні та законодавчі;
- г) охоронні, регулятивні та установчі;
- д) галузеві та міжгалузеві.

35. *Інститути конституційного права за галузевою приналежністю класифікують на:*

- а) загальні та спеціальні;
- б) соціальні та державні;
- в) політичні та економічні;
- г) галузеві та міжгалузеві;
- д) установчі та охоронні.

36. *До інститутів конституційного права України із нижче перелічених належить:*

- а) інститут власності;
- б) парламентське право;
- в) муніципальне право;
- г) інститут глави держави;
- д) інститут державної служби.

37. *До генеральних інститутів у конституційному праві України можна віднести:*

- а) інститут основ конституційного ладу України;
- б) інститут парламентаризму;
- в) інститут виконавчої влади;
- г) інститут фінансування виборів та референдумів;
- д) інститут державного герба.

38. *До комплексних інститутів у конституційному праві України можна віднести:*

- а) інститут глави держави;
- б) інститут безпосередньої демократії;
- в) інститут законодавчої влади;
- г) інститут юридичної відповідальності;
- д) інститут складання присяги.

39. До первинних інститутів у конституційному праві України можна віднести:

- а) інститут глави держави;
- б) інститут безпосередньої демократії;
- в) інститут законодавчої влади;
- г) інститут юридичної відповідальності;
- д) інститут складання присяги.

40. Конституційний інститут основ правового статусу людини і громадянина є:

- а) загальним;
- б) головним;
- в) початковим;
- г) галузевим;
- д) охоронним.

41. Відповідно до структурно-функціональної спрямованості інститут передвиборної агітації – це:

- а) основний інститут;
- б) підгалузь права;
- в) генеральний інститут;
- г) субінститут;
- д) комплексний міжгалузевий інститут.

42. Фундаментальні засади, в яких втілюється сутність і політико-правове призначення галузі конституційного права – це:

- а) джерела конституційного права;
- б) функції конституційного права;
- в) принципи конституційного права;
- г) норми конституційного права;
- д) інститути конституційного права.

43. Найбільш узагальнені керівні засади, ідеї, концепції конституційно-правового регулювання суспільних відносин, які прямо закріплені в Конституції та законах України, – це:

- а) спеціальні принципи конституційного права;
- б) загальні принципи конституційного права;
- в) ознаки конституційного права;
- г) предмет конституційного права;
- д) об'єкт конституційного права.

44. До юридичних властивостей принципів конституційного права України відносять:

- а) верховенство права;
- б) є правотворчими орієнтирами законодавства України;
- в) мають соціальний характер;
- г) являють собою регулятор майнових та не майнових відносин;
- д) встановлюють сукупність діючих головних засобів регулювання суспільних відносин.

45. Нормативне закріплення принципу конституційного права України означає, що:

- а) принцип конституційного права не є основою, на якій базуються всі інші норми конституційного права як галузі права;
- б) кожен принцип конституційного права повинен міститись у тій чи іншій конституційно-правовій нормі;
- в) норма конституційного права буде принципом тільки у тому разі, коли вона повністю незалежна від усіх інших принципів;
- г) принципи конституційного права не обов'язково закріплюються у конституційно-правових нормах;
- д) принципи конституційного права відмежовуються від інших норм цієї галузі, які за своєю суттю є принципами інших галузей українського права.

46. Один із головних принципів конституційного права України, який закріплюється в ст. 14 Конституції України:

- а) право власності на землю гарантується;
- б) на території України забороняється створення та функціонування будь-яких військових формувань, не передбачених законом;
- в) цензура заборонена;
- г) держава відповідає перед людиною за свою діяльність;
- д) в Україні існує єдине громадянство.

47. Поняття суб'єкту конституційного права по відношенню до поняття суб'єкту конституційно-правових відносин є :

- а) конкретним;
- б) вторинним;
- в) загальним і первинним;
- г) немає жодного зв'язку між цими поняттями;
- д) поняття суб'єкта конституційно-правових відносин більш ширше, ніж поняття суб'єкта конституційного права.

48. Структура конституційно-правових відносин складається з:

- а) суб'єкту, об'єкту, та юридичного факту;
- б) суб'єкту, об'єкту, суб'єктивних прав та обов'язків, об'єктивних прав та обов'язків;

- в) суб'єкту, об'єкту, суб'єктивної сторони, об'єктивної сторони;
- г) суб'єкту, об'єкту, змісту, юридичного факту;
- д) суб'єкту, об'єкту та змісту.

49. Конституційно-правові відносини за змістом бувають:

- а) матеріальні;
- б) установчі;
- в) правовстановлюючі;
- г) строкові;
- д) правоохоронні.

50. Пріоритетним суб'єктом конституційно-правових відносин є:

- а) народ;
- б) органи державної влади;
- в) органи місцевого самоврядування;
- г) органи державної влади та місцевого самоврядування та їх посадові особи;
- д) територіальні громади.

51. Наука конституційного права України вивчає:

- а) історію виникнення права взагалі;
- б) конституційно-правові відносини, норми та інститути;
- в) історію виникнення конституційно-правових інститутів;
- г) відносини, які виникають з права приватної власності;
- д) становлення і виникнення Конституції України.

52. Метод науки конституційного права України, що дає можливість зберегти та розвинути принцип цілісності у вивченні того чи іншого предмета дослідження, охопити не тільки основні, а й усі подібні явища і, таким чином, встановити та проаналізувати у сукупності цілий процес появи та розвитку відповідного предмета, встановити його основні зв'язки, зони впливу – це:

- а) метод системного підходу;
- б) метод зобов'язання;
- в) імперативний метод;
- г) догматичний метод;
- д) метод аналізу.

53. Функції науки конституційного права:

- а) політична, методологічна, ідеологічна, прогностична, комунікативна та експертна;
- б) політична, методологічна, прогностична, комунікативна та експертна;

- в) методологічна, прогностична, комунікативна та експертна;
- г) політична, методологічна, ідеологічна, прогностична;
- д) прогностична, експертна, ідеологічна.

54. *Наука конституційного права України є системою:*

- а) ідей, концепцій, теорій, вчень про конституційне право України як галузь національного права;
- б) ідей, концепцій, теорій, вчень про основні права та обов'язки громадян;
- в) ідей, концепцій, теорій, вчень про становлення української державності;
- г) політичних ідей, концепцій, теорій та вчень;
- д) ідей, концепцій, теорій, вчень стосовно становлення державної влади України.

55. *Об'єктом дослідження для науки конституційного права не виступають:*

- а) конституційно-правові відносини;
- б) конституційно-правові норми;
- в) політико-правова практика;
- г) конституційно-правові інститути;
- д) відносини про явища державно-правової дійсності.

56. *Система знань у галузі конституційного права, одержаних наукою конституційного права та практикою конституційного будівництва і реалізації конституційного права – це:*

- а) галузь конституційного законодавства;
- б) наука конституційного права;
- в) предмет конституційного права;
- г) метод конституційного права;
- д) навчальна дисципліна конституційного права України.

57. *Зовнішня форма об'єктивації встановлених чи санкціонованих Українським народом, Українською державою, територіальними громадами чи громадською спільнотою Автономної Республіки Крим конституційно-правових норм, які мають належну юридичну силу – це:*

- а) конституційне право;
- б) предмет конституційного права;
- в) метод конституційного права;
- г) конституційне право як наука;
- д) джерела конституційного права.

58. Джерелами науки конституційного права України не є:

- а) нормативно-правові акти;
- б) конституційно-правова практика;
- в) праці вітчизняних учених;
- г) праці закордонних учених;
- д) релігійно-правова норма.

59. До джерел конституційного права України як галузі права відносяться, крім:

- а) Конституції України;
- б) конституційних законів;
- в) указів Президента України;
- г) науково-практичного коментаря до Конституції України;
- д) постанов Кабінету Міністрів України.

60. Джерелами конституційного права України як галузі права не є:

- а) Конституція України;
- б) міжнародні угоди України;
- в) акти Конституційного Суду України;
- г) акти референдумів;
- д) праці закордонних учених у галузі теорії права.

ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРИ ДО ТЕМИ:

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
- ❖ Про правонаступництво України: Закон України від 12 вересня 1991 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 46. Ст. 617.
- ❖ Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24 серпня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.
- ❖ Декларація прав національностей України від 1 листопада 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 53. Ст. 799.
- ❖ Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття но-

вої Конституції України від 08 червня 1995 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 18. Ст. 133.

- ❖ Про заснування поста Президента Української РСР і внесення змін та доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР: Закон УРСР від 5 липня 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 33. Ст. 445.
- ❖ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222–IV. *Офіційний вісник України*. 2010. № 72/1. Спеціальний випуск. С. 7. Ст. 2597.
- ❖ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо офіційного тлумачення положення «на наступній черговій сесії Верховної Ради України», яке міститься у статті 155 Конституції України від 15 березня 2016 року № 1-рп/2016. *Офіційний вісник України*. 2016. № 28. С. 289. Ст. 1137.

Спеціалізована література:

1. Андрущакевич Ю. Сутність конкретизації сучасного права. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 2. С. 269-276.
2. Антонов В. О. Методологія дослідження принципів системи забезпечення національної безпеки України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 104-108.
3. Багрій О. Сутність принципу верховенства Конституції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 9. С. 83-87.
4. Баймуратов М. Нормативно-правовий договір як источник конституційного права України. *Юридический вестник*. 1998. № 1. С. 88-91.
5. Бариська Я. О., Попович Т. П. Джерела права у зарубіжній правовій доктрині. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С. 15-17.
6. Батанов О. Б. Інаугурація президента як інститут конституційного права: аксіологічні та онтологічні засади. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 4. С. 114-119.
7. Батанов О. В. Територія як інститут конституційного права. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 49-53.
8. Берназюк Я. Методологія проведення наукових досліджень у сфері конституційного права на сучасному етапі: визначення основних завдань. *Право України*. 2014. № 11. С. 136-144.
9. Белов Д. М., Туряниця О. О. Реформа інституційної системи в Україні: конституційно-правові засади. *Конституційно-правові академічні студії*. 2015. Вип. 2. С. 51-60.
10. Бисага Ю. М., Дешко Л. М. Методологія дослідження конституційного права звертатися до міжнародних судових установ і міжнародних організацій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*.

- Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 21. С. 14-16.
11. Білоус О. Ю. Конвенції міжнародної організації праці як джерела трудового права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 20 с.
  12. Богданевич Т. Теоретичні аспекти інституту тлумачення в системі конституційного права. *Юридична наука*. 2016. № 12. С. 4-10.
  13. Болокан І. В. Реалізація норм права як інтеграційна категорія. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 24. С. 4-8.
  14. Боняк В. О. «Конституційно-правові засади», «конституційно-правові основи» та «конституційно-правові принципи»: співвідношення понять. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 64-76.
  15. Боняк В. О. Поняття конституційно-правової норми та її роль у механізмі організації та функціонування органів охорони правопорядку України. *Конституційно-правові академічні студії*. 2016. Вип. 1. С. 34-47.
  16. Борщевський І. В. Правовий звичай як джерело сучасного права в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 5. С. 3-6.
  17. Васильченко О. Сучасний зміст конституційного принципу рівності прав і свобод людини та громадянина. *Право України*. 2017. № 7. С. 47-55.
  18. Гайова О. В. Закон як джерело сучасного континентального права (загальнотеоретичні та порівняльно-правові аспекти): дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2011. 204 с.
  19. Гречко О. Територіальний устрій України як конституційно-правовий інститут: сутність, структура і зміст. *Юридична Україна*. 2015. № 6. С. 17-23.
  20. Гримич М. К. Судові акти як джерело адміністративного процесуального права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Тернопіль, 2017. 20 с.
  21. Данилюк Ю. В. Конституційні правовідносини в Україні: питання теорії та практики: моногр. Київ: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2015. 190 с.
  22. Данилюк Ю. В. Конституційно-правові аспекти інституту глави держави: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2015. № 4. С. 21-26.
  23. Данилюк Ю. В. Суб'єкти конституційно-правових відносин: проблемні питання. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 4. С. 39-44.
  24. Дахова І. І., Чуб О. О. Багатоаспектність принципу правової визначеності щодо сучасних конституційно-правових відносин. *Форум права*. 2017. № 4. С. 59-68.
  25. Дерев'янка С. М. Конституційно-правовий інститут референдуму в системі ціннісних орієнтацій сучасного українського суспільства. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. Вип. 40. С. 236-241.

26. Джерела конституційного права України: моногр. / Ю. С. Шемшученко та ін.; відп. ред.: Ю. С. Шемшученко, О. І. Ющик. Київ: Наукова думка, 2010. 711 с.
27. Джунь В. Про предмет соціології конституційного права. *Право України*. 2013. № 10. С. 194-202.
28. Євграфова Є. Об'єктивність права: гіпотеза та сприйняття. *Право України*. 2012. № 3-4. С. 385-395.
29. Євсєєв О. П. Процедури в конституційному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2008. 19 с.
30. Євсєєв О. Проблеми процесуальної форми в конституційному праві України. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 10. С. 37-39.
31. Забокрицький І. І. Міжнародно-правові акти як джерела конституційного права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2015. 18 с.
32. Ільков В. В. Джерела права в адміністративному судочинстві: теорія та правозастосування: моногр. Дніпро: Ліра, 2017. 379 с.
33. Ісмайлов К. Ю. Акти судової влади в системі джерел національного права України: моногр. Донецьк: Ноулідж, Донец. від-ня, 2014. 116 с.
34. Капінус Р. Ю. Акти глав держав як джерела адміністративного права: моногр. Київ: Юридична думка, 2016. 179 с.
35. Кармазіна К. Ю. Механізм взаємодії джерел континентального та загального права: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2011. 204 с.
36. Коваленко І. І., Лозова О. С. Правосвідомість як джерело формування правових смислів (феноменологічний аспект). *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2017. № 3. С. 81-97.
37. Конончук І. Історичні та політико-правові аспекти виникнення і розвитку інституту конституційного контролю. *Історико-правовий часопис*. 2017. № 1. С. 73-77.
38. Корейба Ю. В. Джерела інформаційного права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
39. Корейба Ю. Конституція України як визначальне джерело інформаційного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 9. С. 48-52.
40. Коструба А. Норми права і правоприпиняючі юридичні факти в механізмі правового регулювання. *Право України*. 2011. № 3. С. 202-207.
41. Кравчук В. Інститут основ конституційного ладу у системі конституційного права України. *Історико-правовий часопис*. 2015. № 1. С. 55-61.
42. Куненко І. Проблеми правового регулювання внесення змін до Конституції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 2. С. 90-93.
43. Львова Є. О. Еволюція функцій принципів міжнародного права з урахуванням його конституціоналізації та фрагментації. *Публічне право*. 2015. № 3. С. 235-241.

44. Малишко В. М. Джерела конституційного права в релігійній сфері. Київ: УНА, 2006. 39 с.
45. Мельничук О. Аксіологічні основи права. *Право України*. 2010. № 4. С. 220-224.
46. Минченко О. Герменевтика как философско-правовая основа юридической лингвистики. *Leges si Viata*. 2018. № 3, ч. 2. С. 97-100.
47. Місевич С. В. Джерела канонічного права (теоретико-правовий аналіз): дис. ... канд. юрид. наук. Чернівці, 2005. 212 с.
48. Морозюк С. М. Зв'язок конституційно-правової норми та конституційних правовідносин у процесі реалізації Основного Закону. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6. Т. 2. С. 15-19.
49. Москалюк О. В. Особливості застосування принципів права при подоланні змістових колізій. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 2. С. 37-42.
50. Назаренко О. А. Міжнародні договори України в системі джерел конституційного права України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2006. 230 с.
51. Наумова К. І. Правові акти органів і посадових осіб місцевого самоврядування в системі джерел муніципального права в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
52. Нелін О. Конституційна доктрина України: проблеми концептуалізації основних підходів. *Юридична Україна*. 2015. № 9. С. 20-25.
53. Нестерович В. Ф. Конституційно-правові засади здійснення впливу громадськості на прийняття нормативно-правових актів в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 3. С. 32-40.
54. Нікольська О. Конкретизація норм Конституції України як необхідна передумова їх застосування. *Юридична Україна*. 2012. № 11. С. 29-35.
55. Новіцький В. В. Судовий прецедент як джерело права в контексті захисту прав і свобод людини. *Альманах права*. 2017. Вип. 8. С. 232-236.
56. Носенко О. В. Сучасні інститути конституційного права України: поняття, види і сутнісні ознаки. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 8. С. 73-80.
57. Омельченко Н. Л. Джерела парламентського права України: проблеми систематизації та перспективи розвитку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2017. Вип. 30 (1). С. 36-39.
58. Орзіх М. Конституційна модернізація та реформування: методологія співвідношення науково-прикладне значення. *Право України*. 2012. № 8. С. 43-49.
59. Орловська І. Г., Фаст О. О. Значення принципу верховенства права для сучасного демократичного суспільства. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 2. С. 30-33.
60. Погорілко В. Джерела права України (загальна теорія джерел конституційного права). *Вісник Академії правових наук України*. 2002. № 1. С. 46-

- 59.
61. Погорілко В. Поняття, ознаки, види і структура конституційно-правових норм. *Право України*. 2001. № 11. С. 9-14.
  62. Погорілко В. Правова система – система права, система законодавства суверенної України. *Право України*. 1993. № 9-10. С. 10-13.
  63. Погорілко В. Ф. Конституційно-правові відносини в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2005. № 7. С. 12-25.
  64. Погорілко В. Ф. Об'єкти конституційного права України: поняття, ознаки та види. *Право України*. 2004. № 2. С. 9-16.
  65. Подорожна Т. Дотримання принципу конституційності – основа функціонування правової системи. *Юридичний вісник*. 2014. № 1. С. 17-21.
  66. Подорожна Т. Конституційно-правові категорії в системі понятійно-категоріального апарату конституційного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 12. С. 15-17.
  67. Рабінович П. Верховенство права: доктринальні інтерпретації в Україні. *Право України*. 2013. № 9. С. 162-175.
  68. Рабінович П. Інтерпретація верховенства права: основні вітчизняні підходи та їх діалектична взаємодоповнюваність. *Право України*. 2013. № 1-2. С. 296-309.
  69. Рабінович П. Проблема формування універсальної теорії права як спільної концептуальної основи теорій національного права і міжнародного права. *Право України*. 2013. № 5. С. 240-244.
  70. Радченко О. І. Конституційно-правова характеристика інституту присяги народного депутата України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2015. Вип. 3. С. 44-50.
  71. Рябовол Л. Т. Гарантії конституційного ладу України як предмет дослідження: реалізація системного підходу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 29-32.
  72. Рябовол Л. Т. Засади конституційного ладу України як предмет дослідження: обґрунтування необхідності впорядкування термінологічного апарату. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 2. С. 49-52.
  73. Савчин М. Конституційні принципи та їх інтерпретація. *Право України*. 2017. № 7. С. 30-38.
  74. Саннікова М. В. Декларація та акти декларативно-рекомендаційного характеру в системі джерел права: моногр. Харків: Друкарня Мадрид, 2014. 154 с.
  75. Сердюк І. А. Норма права, правова норма і юридична норма: співвідношення понять. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 129-135.
  76. Скрипнюк О. Академічна школа конституційного права. *Право України*. 2014. № 5. С. 213-223.
  77. Скрипнюк О. Методологічні проблеми теорії конституційного права. *Право України*. 2013. № 5. С. 253-261.

78. Скрипнюк О. Специфіка конституційно-правових відносин в Україні. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 3. С. 59-68.
79. Скрипнюк О., Батанов О. Актуальні проблеми теорії джерел конституційного права України (аксіологічні, гносеологічні та онтологічні аспекти). *Право України*. 2017. № 6. С. 39-52.
80. Смирнова К. В. Джерела права Європейського Союзу: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 228 с.
81. Совгіря О. Конституційно-процесуальне право України як навчальна дисципліна: перспективи формування. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 142-146.
82. Соловійов О. В. Застосування практики Страсбурзького суду як джерела права (за матеріалами рішень і ухвал Верховного Суду України). *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. Число 2. С. 90-95.
83. Стадник Р. І. Джерела права: методологія дослідження. *Наука і правоохорона*. 2016. № 4. С. 270-279.
84. Стеценко С. Біоюриспруденція – фундаментальна частина сучасного загальнотеоретичного правознавства. *Право України*. 2013. № 9. С. 194-216.
85. Стецюк П. Надзвичайний стан як інститут польського конституційного права. *Вісник Конституційного Суду України*. 2013. № 1. С. 110-112.
86. Стрибко Т. І. Юридична природа конституційного нормативно-правового договору та особливості його договірного процесу. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2017. Вип. 4. С. 15-25.
87. Тарануха В. Прогалини в праві: поняття, сутність, способи їх усунення та подолання. *Юридична Україна*. 2009. № 2. С. 15-14.
88. Тацій В. Значення юридичної науки у формуванні правової системи України. *Вісник Академії правових наук України*. 2001. № 3. С. 3-6.
89. Тацій В. Концепція розвитку юридичної науки і освіти в Україні. *Право України*. 1994. № 1-2. С. 3-6.
90. Теплюк М. Введення в дію конституційних законів: проблемні питання. *Право України*. 2012. № 8. С. 132-138.
91. Теплюк М., Ющик О. До проблеми якості закону України як джерела права. *Право України*. 2017. № 6. С. 17-26.
92. Тополевський Р. Система джерел права України: сучасний стан і перспективи розвитку. *Право України*. 2017. № 6. С. 27-33.
93. Тягнирядно Є. В., Яворська Г. Х. Риторичні вміння правників: теорія і практика: моногр. Одеса: ОДУВС, 2009. 188 с.
94. Фаловська І. М. Генеза відображення принципу рівності в конституційних актах України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С. 61-64.
95. Федіна Н. В. Правова справедливість як засіб забезпечення соціальної цінності правових норм. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 6. С. 20-24.

96. Федоренко В. Л. Питання теорії конституційного права і модернізації Конституції України: моногр. Ліра-К, 2013. 192 с.
97. Федоренко В. Система конституційного права України: поняття, генезис і структура. *Право України*. 2017. № 5. С. 18-26.
98. Федоренко В. Теоретико-методологічні проблеми системи сучасного конституційного права. *Право України*. 2007. № 2. С. 21-25.
99. Федоренко В. Утвердження процесуального конституційного права як запорука дієвості принципу верховенства права в Україні. *Право України*. 2010. № 3. С. 89-97.
100. Хряпченко В. П. Різноманітні моделі галузей права як прояв креативності в сучасній юриспруденції. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 20. С. 12-16.
101. Цимбалістий Т., Росоляк О. Інститут конституційної юстиції в правовій системі України. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 4. С. 43-48.
102. Цоклан В. І. Конституційно-процесуальне право України: проблеми теорії та практики. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2009. № 12 (98). С. 150-152.
103. Цоклан В. І., Федоренко В. Л. Система сучасних джерел конституційного права України: моногр. Київ: Ліра-К, 2009. 400 с.
104. Чорнолуцький Р. В. Феноменологія нормопроектної діяльності в конституційному праві України: питання теорії і практики: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Ужгород, 2018. 35 с.
105. Чорнолуцький Р. Нормопректування в конституційному праві України: парадигма процесуально-стадійного забезпечення актуальних питань. *Evropský politický and law diskurz*. 2017. № 4, ч. 2. С. 54-60.
106. Чудик Н. О. Статут територіальної громади як джерело конституційного права в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 228 с.
107. Шалінська І. В. Акти «м'якого права» у системі джерел права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2015. 20 с.
108. Шигаль Д. А. Джерельна база порівняльного історико-правового дослідження: питання методики. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 4. С. 78-88.
109. Щокін Ю. Конституційна норма щодо міжнародно-правових звичаїв: обґрунтування доцільності і змісту. *Право України*. 2017. № 6. С. 98-105.
110. Ярмиш О. Темпоральна дія конституційно-правових норм: проблеми теорії та практики. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 3. С. 69-82.

Тема 2. КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ

Основні етапи розвитку вітчизняного конституціоналізму. Державно-конституційні традиції українського козацтва. Пакти та Конституції законів і вольностей Війська Запорізького (Конституція Пилипа Орлика): юридичний аналіз. Розвиток національної конституційної думки та спроби її втілення у державотворчі процеси у ХІХ на початку ХХ століть. Конституція Української Народної Республіки 1918 р. Конституційний розвиток УРСР: аналіз українських радянських конституцій 1919, 1929, 1937, 1978 рр. Конституція УРСР 1978 р.: порівняльно-правовий аналіз із Конституцією України 1996 р. Розвиток конституційної реформи на основі Конституції України. Конституційне забезпечення політичної реформи в державі (з 2002 р.). Основні напрями, мета, засоби конституційного реформування держави та суспільства. Сучасна конституційна реформа в Україні.

У сучасних умовах становлення України як демократичної, соціальної, правової держави зростає значення науки конституційного права, яка у свою чергу також розвивається, збагачуючись новими категоріями. Одним з центральних понять у категоріальному апараті сучасної науки конституційного права є «конституціоналізм».

Конституціоналізм – це складна політико-правова система, що базується на ряді основних принципів, вироблених людством у процесі свого розвитку, що стали світовими стандартами будівництва і формування демократичної держави і громадянського суспільства.

Метою функціонування системи конституціоналізму є конституційна законність як режим точного і неухильного дотримання конституції та інших конституційно-правових актів усіма суб'єктами, яким вони адресовані, реальна дія ієрархії нормативно-правових актів, у системі яких конституція має вищу юридичну силу.

Конституціоналізм в Україні має давні традиції, а час його зародження пов'язується з **Гетьманською державою** (середина ХVІІ ст. –кінець ХVІІІ ст.). Саме в перебігу та після закінчення Національно-визвольної війни українського народу під проводом гетьмана Б. Хмельницького 1648-1654 рр. з'явився ряд актів, що мали велике конституційне значення та були спрямовані на побудову демократичної держави. Серед них можна, зокрема, зазначити **Зборівську угоду** (1649 р.), **Переяславські (Березневі) статті Богдана Хмельницького** (1654 р.), **Гадяцький трактат** (1658 р.), різного штибу «статті (конституції)» пізніших років.

Так, 5 квітня 1710 р. було укладено **Пакти й конституції законів та вольностей Війська Запорозького**. У вітчизняній літературі цей акт отримав назву «**Конституція Пилипа Орлика**». Документ, написаний латиною і ста-

роукраїнською, під сильним впливом передових на той час західноєвропейських наукових доктрин (природних прав, поділу влади тощо), передбачав таку модель організації державної влади в Україні, яка базувалася б на засадах принципу поділу влади (законодавча влада мала належати Раді, членами якої мали стати полковники зі своєю старшиною, сотники, «генеральні радники від усіх полків» та «посли від Низового Війська Запорозького»; виконавча – Гетьманові, а судова – Генеральному суду), складається зі вступної частини та 16 статей. За оцінкою істориків вона є однією з перших європейських конституцій нового часу.

У тексті документа її автори називають Українську державу Україною, Малою Руссю, Військом Запорозьким. **Вступна частина** викладала історію українського народу та Війська Запорозького:

- Україна втратила свою незалежність у боротьбі з Польщею;
- Б. Хмельницький відновив незалежність;
- Московське царство порушило взяті на себе зобов'язання щодо України, тому Військо Запорозьке змушене відстоювати права українців збройним шляхом;
- І. Мазепа був захисником інтересів України, Карл XII - «покровитель і протектор України».

Основний зміст Конституції:

- Україна – суверенна держава під протекторатом Швеції;
- державною релігією є православ'я;
- територія Україна складається з Чернігівського, Київського та Брацлавського воєводств;
- влада поділяється на 3 гілки: законодавчу (Генеральна рада), виконавчу (гетьман і генеральна старшина) та судову (Генеральний суд).

Законодавча влада надається Генеральній Раді, що виконує роль парламенту, до якої входять генеральні старшини, цивільні полковники від міст, генеральні радники (делегати від полків з людей розважливих і заслужених), полкові старшини, сотники та представники від Запорозької Січі (ст. 6). Генеральній Раді належало працювати сесійно, тричі на рік – в січні (на Різдво Христове), квітні (на Великдень) і жовтні (на Покрову). На своїх зборах Генеральна Рада розглядає питання про безпеку держави, спільне благо, інші громадські справи, заслуховує звіти гетьмана, питання про недовіру йому, за поданням гетьмана обирає генеральну старшину.

Найвищу виконавчу владу мав гетьман, влада якого була довічною. У період між сесійними зборами Генеральної Ради виконував її повноваження. Можливості гетьмана і його владні повноваження було значно обмежені ст.ст. 6, 7 і 8. Відповідно до цих положень гетьман не мав права розпоряджатися державним скарбом та землями, проводити власну кадрову політику, вести самостійну зовнішню політику. Йому також було заборонено створювати якусь власну адміністрацію, він не міг застосовувати покарання до винних. Для задоволення матеріальних потреб гетьманові виділялись певні рангові

маєтності з чітко визначеними прибутками, проте лише на час його перебування на посаді.

На жаль, положення цього документа не було реалізовано, хоча формально він діяв на Правобережній Україні до 1714 р.

Початок ХХ ст. характеризується появою кількох нових конституційних документів, розроблених українськими вченими, серед них: проекти Григорія Андруського «Начерк Конституції Республіки» (1848-1850 рр.), Михайла Драгоманова «Проект основаній Устава украинского общества «Вольный Союз» - «Вільна Спілка» (1884 р.), Миколи Міхновського «Основний Закон Самостійної України» (1905 р.), Михайла Грушевського (викладений в його статті «Конституційне питання і українство в Росії», 1905 р.).

Період відродження національної Української держави (1917-1920 рр.) позначений появою значної кількості конституційно-правових актів, які передбачали різні варіанти організації державної влади в Україні. До них слід віднести *Перший Універсал Української Центральної Ради* від 10 червня 1917 р., *Другий Універсал Української Центральної Ради* від 3 липня 1917 р., *Третій Універсал Української Центральної Ради* від 7 листопада 1917 р., *Четвертий Універсал Української Центральної Ради* від 9 січня 1918 р., *Конституцію Української Народної Республіки* (Статут про державний устрій, права і вільності УНР) від 29 квітня 1918 р., *Закони про тимчасовий державний устрій України* від 29 квітня 1918 р., *Закон про тимчасове верховне управління та порядок законодавства в Українській Народній Республіці* від 12 листопада 1920 р., *Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії*, ухвалений Українською Національною Радою на засіданні 13 листопада 1918 р., та ін. До цієї групи конституційних актів можна віднести також і акти 30-40-х років ХХ ст., що були прийняті на українських землях, зокрема *конституційні акти Карпатської України* (березень 1939 р.), *Акт проголошення відновлення державності України* (30 червня 1941 р.), *Тимчасовий устрій УГВР* (1944 р.).

Серед цих актів провідне місце посідає *Конституція УНР* від 29 квітня 1918 р., яка юридично оформила відродження державності України. Це був прогресивний на той час документ, принципові положення якого зводилися до такого:

- Україна є суверенною, самостійною і ні від кого не залежною державою;
- вся влада в УНР належить народові України;
- за формою правління УНР є парламентарною республікою, верховним органом влади якої є Всенародні Збори;
- за формою державного устрою УНР – унітарна держава з широким місцевим самоврядуванням, територіальна організація влади в якій базується на дотриманні принципу децентралізації;
- взаємовідносини людини з Українською державою будуються від-

повідно до принципів ліберальної (європейської) концепції прав людини;

➤ організація державної влади базується на засадах принципу поділу влади: органом законодавчої влади проголошуються Всенародні Збори, які формують інші гілки влади; вища виконавча влада належить Раді Народних Міністрів; вищим органом судової влади є Генеральний суд УНР.

Внаслідок державного заколоту Гетьмана Павла Скоропадського положення Конституції УНР 1918 р. реалізовано не було. За часів Гетьманату діяли тимчасові конституційні закони: Закони про тимчасовий державний устрій України від 29 квітня 1918 р. та Закон про верховне управління Державою на випадок смерті, тяжкої хвороби і перебування поза межами Держави ясновельможного пана Гетьмана всієї України від 1 серпня 1918 р. Ці закони закріплювали монархічну форму правління в Україні за збереження її унітарного державного устрою. Главою Української держави проголошувався Гетьман України, лише якому належала «влада управління». Гетьман України затверджував закони, призначав голову уряду (Отамана Ради Міністрів) і затверджував його склад, призначав на посаду та звільняв членів уряду, був «Верховним воєводою Української Армії і Флоту» тощо.

Незважаючи на те, що *«гетьманська конституція»* фактично закріплювала режим особистої влади Гетьмана України, вона містила і деякі демократичні положення, які, наприклад, передбачали недоторканність особи, недоторканність житла, право на вільне обрання місця проживання, недоторканність власності, певні політичні свободи. Проте сама модель організації влади за часів Гетьманату була глибоко антидемократичною, оскільки вона фактично передбачала поєднання законодавчої та виконавчої влади в руках Гетьмана України. Окрім того, Гетьман України фактично одноосібно формував і вищий судовий орган – Генеральний Суд.

Повалення гетьманського режиму внаслідок народного повстання, очоленого Директорією, відкрило шлях до подальшого конституційного розвитку України. Велике значення для відновлення конституційних засад УНР відіграла *Декларація Української Директорії* від 13 грудня 1918 р., відповідно до якої Україна знову проголошувалася республікою, скасовувалися всі закони та постанови гетьманського уряду, спрямовані «проти інтересів трудящих класів», поновлювалася дія демократичних принципів, проголошених Центральною Радою в її Універсалах.

За останній період існування УНР (12 листопада 1920 р.) було прийнято ще два конституційні акти: *Закон про тимчасове верховне управління і порядок законодавства в Українській Народній Республіці* та *Закон про Державну Народну Раду Української Народної Республіки*. В них проголошувалося верховенство влади народу, яка тимчасово здійснювалася Директорією, Державною Народною Радою і Радою Народних Міністрів на засадах поділу влади. Нереалізованими залишилися два проекти Конституції УНР, підготовлені Урядовою комісією з розроблення Конституції УНР та професором О. Ейхельманом, перший з яких передбачав унітарний устрій Україн-

ської держави, а другий – федеративний.

Таким чином, за радянського періоду існування української державності було прийнято чотири *конституції (1919, 1929, 1937 і 1978 рр.)*. Але ці документи під кутом зору вимог теорії конституціоналізму можна вважати конституціями досить умовно, вони були скоріше квазіконституціями. Така оцінка конституцій радянського типу пов'язана з тим, що вони: по-перше, встановлювали неналежним чином організовану (радянську) модель влади, яка заперечувала принцип поділу влади та незалежне правосуддя; по-друге, конституції України радянського періоду мали повністю відтворювати структуру та положення Конституції СРСР, важливе місце серед яких посідали ідеологічні настанови щодо суспільного ладу, диктатури пролетаріату, завдань комуністичного будівництва тощо; по-третє, радянські конституції регулювали відносини людини і держави на засадах колективістської (класової) концепції прав людини без належного врахування міжнародних норм у галузі прав людини та надійного гарантування прав і свобод людини і громадянина.

Становлення новітнього конституційного процесу в Україні пов'язується з прийняттям *Декларації про державний суверенітет України* від 16 липня 1990 р., де утверджувалося здійснення українським народом його невід'ємного права на самовизначення та проголошувалися нові принципи організації публічної влади та правового статусу людини і громадянина. У цьому процесі можна виділити чотири основні етапи.

Перший етап новітнього конституційного процесу в Україні охоплює період від 16 липня 1990 р. до 26 жовтня 1993 р. На першому етапі розпочалася робота з підготування проекту нової Конституції України.

Другий етап почався після завершення дострокових парламентських і президентських виборів та охопив період від 10 листопада 1994 р. по 8 червня 1995 р. Цей етап характеризувався відновленням конституційного процесу. 10 листопада Верховна Рада України затвердила новий склад Конституційної комісії, співголовами якої стали Президент України Л.Кучма та Голова Верховної Ради України О.Мороз. Завершився другий етап 8 червня 1995 р. укладенням Конституційного договору між Президентом України і Верховною Радою України про організацію державної влади та місцевого самоврядування на період до прийняття нової Конституції України. Конституційний договір дозволив створити умови для прискорення конституційного процесу в Україні.

Третій етап охопив період від 8 червня 1995 р. (підписання Конституційного договору між Верховною Радою України та Президентом України «Про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України») до 28 червня 1996 р. (прийняття Конституції України Верховною Радою України).

Четвертий (сучасний) етап сучасного конституційного процесу в Україні розпочався після прийняття Конституції України 28 червня 1996 р. і

триває дотепер. Він пов'язаний з необхідністю внесення змін до Конституції України 1996 р., спрямованих на трансформацію форми правління в Україні.

Таким чином, діюча Конституція України 1996 р. закріплює нормативно-правову модель сучасного конституціоналізму в Україні. Однак процес практичної її реалізації свідчить про необхідність здійснення конституційної і політичної реформ. Здійснення політичної реформи неможливо без її конституційного забезпечення, що у свою чергу спричиняє можливість внесення змін і доповнень у Конституцію України.

Новітній конституційний процес у сучасній Україні умовно можна поділити на три основні періоди.

Перший період конституційних реформ було розпочато у 2004 р. Законом України «Про внесення змін до Конституції України» № 2222 від 8 грудня 2004 р. Прописаний під конкретну особу він був політичним компромісом на шляху виходу з кризової ситуації, що склалася навколо виборів Президента України. Спрямований на переформатування взаємовідносин Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України цей закон остаточно розбалансував владу в державі. Слід відзначити, що питання щодо легітимності процедурних питань унормування конституційної реформи зберігали свою актуальність до 2010 р. А змістовні невідповідності конституційного проекту загальним засадам Конституції України, наприклад, такі як: введення імперативного мандата; суперечливість у формуванні Уряду, його складу, відповідальності, злагоженості роботи; відновлення загальнонаглядової функції прокуратури тощо, у 2006 – 2010 рр. спричинили низку конституційних конфліктів. Вказаний закон на практиці довів свою неієвність, і зміни, що відбулися у політичному керівництві країни підштовхнули до наступного етапу конституційної реформи.

Другий період конституційних реформ було розпочато 30 вересня 2010 р. скасуванням наведених вище змін та відновленням дії Конституції України у редакції 1996 р. шляхом прийняття рішення Конституційного суду України у справі про дотримання процедури внесення змін до Конституції від 8 грудня 2004 р. Крім того, у цей період Верховна Рада двічі вносила зміни до Конституції. Так, 4 лютого 2011 р. набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Конституції України щодо проведення чергових виборів народних депутатів України, Президента України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів». Він встановлював п'ятирічний термін повноважень зазначених органів та змінив строки проведення виборів. 6 жовтня 2013 р. набрали чинності зміни, що торкнулися лише ст. 98 Основного Закону, які розширили повноваження Рахункової палати. Відтоді контроль від імені Верховної Ради України за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використання здійснює Рахункова палата (раніше – тільки контроль за використанням). Зміни мали на меті забезпечити повноцінний контроль за виконанням Державного бюджету України.

Третій період конституційних реформ розпочався у лютому 2014 р. та триває і досі. Події кінця 2013 р. – початку 2014 р. призвели до безпрецедентної кризи владної вертикалі. Верховна Рада України в умовах «революційної необхідності» та загалом без рішення профільного Комітету прийняла за основу проект закону про відновлення дії окремих положень Конституції України, де-факто повернувши дію Конституції України в редакції від 8 грудня 2004 р. Однак конституційна реформа на цьому не закінчилась. Перемога Революції Гідності поставила завдання реформування держави і провідне місце в комплексі необхідних реформ посіла конституційна.

За останні роки основним напрямом конституційної реформи в Україні стали реформи місцевого самоврядування і територіальної організації публічної влади, удосконалення судочинства і статусу суддів, модернізації механізмів утвердження і захисту прав людини та забезпечення партнерства громадянського суспільства і держави, що є визначальними трендами подальшого генезису Конституції України. Не менш важливими напрямками розвитку Основного Закону, а також конституційної правотворчої і правозастосовної практики є: реінтеграція до складу України анексованої Автономної Республіки Крим і тимчасово окупованих районів Луганської та Донецької областей, створення дієвих механізмів запобігання та протидії корупції у державі, а також розвиток вітчизняної конституційно-правової науки та освіти.

Отже, на шляху сучасного етапу конституційного реформування вже здійснено окремі законодавчі кроки. Очевидним стає те, що конституційна реформа не обмежується питаннями децентралізації влади, реформування системи правосуддя у частині функціонування судової системи, Вищої ради юстиції, Конституційного Суду, прокуратури, адвокатури, а й поширюється на питання реформування прав, свобод та обов'язків людини і громадянина та інші важливі питання в державі.

Ключові поняття:

конституційний процес, етапи історичного розвитку Конституції України, акти конституційного характеру, звичаєве право, віче, «Руська Правда», гетьманські статті – конституція, Зборівська угода, Білоцерківський договір, Переяславські (Березневі) статті, Гадяцький трактат, Конституція П. Орлика, Універсали Центральної Ради, Декларація про державний суверенітет України, Декларація Української Директорії, Конституція Української Народної Республіки, українські радянські конституції, декларація, державний суверенітет, незалежність, державна влада, територіальне верховенство, економічна самостійність, національна ідеологія, національний суверенітет, конституційна реформа, політична реформа, конституційна модернізація, політична (конституційна) криза, «Революція Гідності».

1. Конституційний процес – це:

- а) система конституційних проступків;
- б) система підходів, за допомогою яких забезпечується виконання всіх встановлених в Конституції норм та режиму конституційної законності у всіх сферах суспільного життя;
- в) сукупність процедурних стадій розробки, прийняття, зміни Конституції України;
- г) сукупність змін до Конституції України;
- д) сукупність юридичних засобів.

2. Предметом конституційного процесу є:

- а) правові відносини з приводу охорони Конституції України;
- б) конституційні відносини;
- в) конституційно-процесуальні відносини;
- г) дипломатичні відносини;
- д) сукупність змін до Конституції України.

3. Головною функцією конституційної реформи на сучасному її етапі можна вважати:

- а) економічну функцію;
- б) соціально-економічну функцію;
- в) політичну функцію;
- г) виховну функцію;
- д) функцію інституціоналізації.

4. Складний процес, що полягає у внутрішньому структурно-предметному перевлаштуванні найважливіших правових категорій: права як сукупності норм, установлених або санкціонованих державою; системи права як складної, ієрархічно впорядкованої підпорядкованості правових норм, їх групування за інститутами, галузями тощо – це:

- а) розбудова політичних структур;
- б) стабілізація економіки;
- в) формування громадянського суспільства;
- г) органічне входження України до світової спільноти;
- д) інституціоналізація.

5. До загальних рис інституціоналізації не входить:

- а) зумовленість змін відносинами власності;
- б) зміни соціального устрою суспільства;
- в) впровадження нових принципів облаштування правової субстанції;
- г) предметна переорієнтація в структурі суспільних відносин;
- д) обумовленість виникнення і узгодженості дії процесуальних норм з матеріальними нормами.

6. Виходячи з визначення конституційного процесу як встановленого конституційними нормами порядку здійснення діяльності зі створення, тлумачення та реалізації конституційно-правових та інших юридичних норм, спрямованого на досягнення певного соціального чи правового результату, доцільно класифікувати конституційний процес за видами правової діяльності на:

- а) правотворчий та правозастосовчий;
- б) правотлумачний та правороз'яснювальний;
- в) правотворчий, правотлумачний та правореалізаційний;
- г) правозастосовчий;
- д) правозастосовний та правореалізаційний.

7. Встановлений нормами конституційного права порядок діяльності суб'єктів конституційних відносин, спрямований на з'ясування змісту правових норм та його роз'яснення іншим суб'єктам з метою правильної та ідентичної реалізації ними цих норм права – це:

- а) підготовка законопроекту про внесення змін до Конституції України;
- б) розробка та прийняття законопроекту;
- в) правотворчий процес;
- г) правотлумачний процес;
- д) правореалізаційний процес.

8. Найважливішим принципом конституційного процесу, що характеризується як режим відповідності суспільних відносин у конституційній сфері вимогам діючих конституції і конституційних законів:

- а) принцип законності;
- б) принцип рівності;
- в) принцип публічності;
- г) принцип гласності;
- д) принцип гуманізму.

9. Принцип конституційного процесу, що спирається на конституційне положення про те, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом, і що не може бути будь-яких привілеїв чи обмежень щодо будь-кого з них:

- а) принцип публічності;
- б) принцип законності;
- в) принцип гласності;
- г) принцип юридичної рівності;
- д) принцип гуманізму.

10. Принцип конституційного процесу, що передбачає встановлення на законодавчому рівні конкретних строків реалізації тих чи інших процесуальних положень (законом чітко встановлюються строки виборчого процесу, строки окремих стадій законодавчого процесу, строки провадження у справах в порядку конституційного судочинства тощо):

- а) принцип юридичної рівності;
- б) принцип інтенсивності перебігу;
- в) принцип самостійності в ухваленні правозаконних рішень;
- г) принцип об'єктивності;
- д) принцип гласності.

11. Принцип конституційного процесу, спрямований на максимально можливе в суб'єктивних умовах виключення з конституційного процесу проявів суб'єктивізму, однобічності в аналізі й оцінці дій і фактів суб'єктів:

- а) принцип об'єктивності;
- б) принцип гласності;
- в) принцип самостійності в ухваленні правозаконних рішень;
- г) принцип юридичної рівності;
- д) принцип інтенсивності перебігу.

12. У розвитку змісту конституційного процесу найбільш характерною його ознакою, що означає наявність вимог суворої регламентації черговості дій, що обумовлює досконалість, оптимальність і ефективність конституційного процесу, є:

- а) системний характер;
- б) реальність;
- в) послідовність;
- г) систематичність;
- д) гласність.

13. Конституціоналізм – це:

а) форма реалізації конституційного права, при якій суб'єкт здійснює активні дії з метою здійснення своїх конституційних обов'язків;

б) нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини, в сфері конституційного права з метою їх захисту та реалізації;

в) система ідей, доктрин та уявлень про політико-правові цінності сучасного державно-організованого суспільства в органічній єдності з теорією і практикою здійснення керівництва державою на основі і у відповідності з конституцією;

г) сукупність якісно однорідних, найбільш важливих суспільних відносин в сфері державного та суспільного ладу, в сфері реалізації конституційних прав та свобод, а також формування і функціонування органів державної влади і місцевого самоврядування;

д) сукупність суспільних відносин, що виникають в процесі здійснення державної влади, що регулюються нормами конституційного права.

14. Вихідним елементом поняття конституціоналізму є вчення:

- а) про державну владу;
- б) про державу і право в конституційному праві;
- в) про позитивне право;
- г) про сутність конституції та її функціональне призначення;
- д) про співвідношення природного і позитивного права.

15. Історичні передумови розвитку конституційного процесу в Україні сягають часів Київської Русі і біля його витоків лежить збірка стародавнього українського права:

- а) «Українська Правда»;
- б) «Російська Правда»;
- в) «Правда»;
- г) «Руська Правда»;
- д) «Середньовічна Правда».

16. Початком історії української Конституції є:

- а) Декларація про державний суверенітет України 1990 р.;
- б) Акт проголошення незалежності України 1991 р.;
- в) Конституція Пилипа Орлика 1710 р.;
- г) Декларація прав національностей 1991 р.;
- д) національно визвольна війна 1645 р.

17. Найвідомішим політико-правовим документом часів гетьманства П. Орлика є:

- а) «Закон Війська Запорозького»;
- б) «Пакти й Конституції законів та вольностей Війська Запорозького»;
- в) Глухівська конституція;
- г) Коломацька конституція;
- д) «Дух законів».

18. Період відродження національної Української держави припадає на:

- а) 1920-1923 рр.;
- б) 1917-1920 рр.;
- в) 1921-1923 рр.;
- г) 1922-1924 рр.;
- д) 1921-1924 рр.

19. 29 квітня 1918 р. відбувається сесія Центральної Ради, на якій:

- а) приймається конституція УНР;
- б) приймається розробка та прийняття законопроекту (законопроектів) про внесення змін до Конституції України;
- в) підготовка законів про внесення змін до конституції УНР;
- г) прийняття законів про внесення змін до конституції УНР;
- д) внесення змін і доповнень до Конституції України.

20. 13 листопада 1918 р. Українською Національною Радою приймається «Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії» та проголошується про утворення:

- а) Української Республіки;
- б) Західно-Української Народної Республіки;
- в) Української Народної Республіки;
- г) України як республіки;
- д) Південно-Української Народної Республіки.

21. 1 грудня 1918 р. делегація ЗУНР підписує у Фастові з Директорією УНР:

- а) Конституцію Західно-Української Народної Республіки;
- б) Акт проголошення незалежності України;
- в) прийняття Конституції України;
- г) «Передвступний договір»;
- д) Акт про утворення Південно-Української Народної Республіки.

22. Визначну роль для відновлення конституційних засад після повалення гетьманського режиму відіграла:

- а) Декларація Директорії від 13 грудня 1919 р.;
- б) Декларація Української Директорії від 13 грудня 1918 р.;
- в) Коломацька конституція від 21 травня 1911 р.;
- г) Декларація Української Директорії від 13 вересня 1918 р.;
- д) «Дух законів» від 21 травня 1911 р.

23. Невід'ємною складовою історії українських конституцій є акти конституційного характеру Карпатської України:

- а) Тимчасова Конституція Карпатської України 1939 р.;
- б) «Передвступний договір»;
- в) Акт проголошення незалежності України;
- г) документи Української Головної Визвольної Ради (УГВР) 1940-1950 рр.;
- д) Конституція Західно-Української Народної Республіки.

24. *За радянського періоду існування української державності було прийнято чотири конституції:*

- а) 1920, 1930, 1940, 1980 рр.;
- б) 1919, 1929, 1937, 1978 рр.;
- в) 1921, 1931, 1941, 1980 рр.;
- г) 1922, 1932, 1942, 1980 рр.;
- д) 1923, 1933, 1941, 1980 рр.

25. *Відповідно до підходу Л. Наливайко, перший етап становлення та розвитку конституційного процесу в Україні 1990-1995 рр. розпочався з моменту прийняття:*

- а) Декларації про державний суверенітет України;
- б) Акту проголошення незалежності України;
- в) Конституції України;
- г) Декларації прав національностей України;
- д) Закону України «Про правонаступництво України».

26. *З юридичної точки зору УРСР припинила своє існування після прийняття:*

- а) Декларації про державний суверенітет України;
- б) Акту проголошення незалежності України;
- в) Конституції Пилипа Орлика;
- г) Декларації прав національностей України;
- д) Закону України «Про правонаступництво України».

27. *Декларацію про державний суверенітет України було прийнято:*

- а) 16 липня 1990 р. Верховною Радою УРСР;
- б) 19 липня 1990 р. Верховною Радою України;
- в) 16 липня 1991 р. Верховною Радою УРСР;
- г) 16 липня 1990 р. Верховною Радою України;
- д) 19 липня 1991 р. Верховною Радою України.

28. *Структура Декларації про державний суверенітет України включає такі елементи:*

- а) преамбула та 10 розділів;
- б) 12 розділів та прикінцеві положення;
- в) 8 розділів та перехідні положення;
- г) преамбула, 11 розділів та перехідні положення;
- д) 5 розділів, перехідні та прикінцеві положення.

29. *У Декларації про державний суверенітет України не міститься положень щодо:*

- а) нової назви держави – Україна;

- б) принципу розподілу влади;
- в) принципу народовладдя;
- г) запровадження інституту Президента України;
- д) запровадження державного гербу та прапора України.

30. Акт проголошення незалежності України було прийнято:

- а) 24 квітня 1990 р. Верховною Радою України;
- б) 24 серпня 1991 р. Верховною Радою УРСР;
- в) 24 грудня 1991 р. Верховною Радою УРСР;
- г) 24 липня 1990 р. Верховною Радою України;
- д) 24 червня 1992 р. Верховною Радою УРСР.

31. Закон України «Про правонаступництво України» було прийнято:

- а) 12 вересня 1991 р.;
- б) 2 червня 1990 р.;
- в) 28 червня 1991 р.;
- г) 12 липня 1991 р.;
- д) 1 грудня 1990 р.

32. 26 серпня 1991 р. Верховна Рада України прийняла Указ:

- а) про передачу архівних документів Комітету державної безпеки України до державних архівів;
- б) про тимчасове припинення діяльності Комуністичної партії України як гаранта існування СРСР;
- в) про скликання Верховної Ради УРСР;
- г) про посилення правового захисту працівників правоохоронних органів;
- д) про внесення деяких змін до Виправно-трудоного кодексу УРСР.

33. 19 червня 1991 р. Верховна Рада схвалила Концепцію нової Конституції України, за якою найвищою соціальною цінністю проголошено:

- а) людину, її права і свободи;
- б) громадянське суспільство;
- в) державний бюджет;
- г) освіту;
- д) життя людини.

34. Декларація прав національностей України була прийнята:

- а) 11 жовтня 1995 р.;
- б) 1 листопада 1991 р.;
- в) 4 грудня 1999 р.;
- г) 15 вересня 1992 р.;
- д) 13 грудня 2001 р.

35. Декларацією прав національностей України було гарантовано:

- а) прийняття в українське громадянство всіх осіб, що залишились на території України після проголошення даної Декларації;
- б) право на подвійне громадянство всім особам, що проживали на території колишнього СРСР;
- в) рівні політичні, економічні, соціальні та культурні права всім народам, що проживають на території України;
- г) рівні соціальні та культурні права всім народам, національним групам, що проживають на території України;
- д) рівні політичні, економічні, соціальні та культурні права всім народам, національним групам, що проживають на території України.

36. Дія законів, ухвалених Верховною Радою УРСР, на території України забезпечується:

- а) Декларацією про державний суверенітет України;
- б) Актом проголошення незалежності України;
- в) Конституцією України;
- г) Декларацією прав національностей України;
- д) Законом України «Про правонаступництво України».

37. Органи державної влади і управління, органи прокуратури, суди та арбітражні суди, сформовані на підставі Конституції УРСР, здійснювали свою діяльність на території незалежної України до:

- а) розпаду СРСР;
- б) прийняття Акту проголошення незалежності України;
- в) прийняття Конституції України;
- г) прийняття Закону України «Про правонаступництво України»;
- д) створення відповідних органів на підставі нової Конституції України.

38. Відповідно до підходу Л. Наливайко, другий етап в еволюції конституційного процесу України 1995-1996 рр. пов'язаний із:

- а) підписанням Закону «Про місцеве самоврядування в Україні»;
- б) обранням складу Конституційної комісії;
- в) визнанням кризової ситуації в Україні;
- г) підписанням Конституційного Договору;
- д) обранням складу Тимчасової спеціальної комісії.

39. Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України «Про основні засади організації та функціонування державної влади та місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України» був підписаний:

- а) 8 січня 1995 р.;

- б) 8 березня 1995 р.;
- в) 8 червня 1995 р.;
- г) 8 серпня 1995 р.;
- д) 8 листопада 1995 р.

40. На думку В. Погорілка, конституційним договором між Верховною Радою України та Президентом України «Про основні засади організації та функціонування державної влади та місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України» Україна проголосувалась:

- а) президентсько-парламентською республікою;
- б) парламентсько-президентською республікою;
- в) президентською республікою;
- г) парламентською республікою;
- д) автономною республікою.

41. Відповідно до підходу Л. Наливайко, третій етап становлення та розвитку конституційного процесу 1996-2004 рр. в Україні розпочався з прийняттям:

- а) Декларації про державний суверенітет України;
- б) Акту проголошення незалежності України;
- в) Конституції України;
- г) Декларації прав національностей України;
- д) Закону України «Про правонаступництво України».

42. Згідно з підходом Л. Наливайко, четвертий етап становлення та розвитку конституційного процесу в Україні 2004-2010 рр. ознаменувався:

- а) прийняттям Декларації про державний суверенітет України;
- б) прийняттям Акта проголошення незалежності України;
- в) підписанням Конституційного договору між Верховною Радою України та Президентом України «Про основні засади організації та функціонування державної влади та місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України»;
- г) прийняттям Конституції України від 28 червня 1996 р.;
- д) внесенням змін до чинної Конституції України від 28 червня 1996 р..

43. Закон України «Про внесення змін до Конституції України», що втілює волю народу України щодо зміни форми держави набув чинності:

- а) 8 грудня 2006 р.;
- б) 1 січня 2006 р.;
- в) 8 жовтня 2010 р.;
- г) 1 січня 2005 р.;
- д) 8 грудня 2004 р.

44. Після внесення змін до Конституції України у 2004 р. Україна стала:

- а) президентсько-парламентською республікою;
- б) парламентсько-президентською республікою;
- в) президентською республікою;
- г) парламентською республікою;
- д) автономною республікою.

45. Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 р. було визнано неконституційним:

- а) Постановою Верховної Ради України;
- б) Рішенням Конституційного Суду України;
- в) Розпорядженням Кабінету Міністрів України;
- г) Указом Президента України;
- д) Наказом Міністерства юстиції України.

46. Конституційний договір 1995 р. не вирішував проблему:

- а) прийняття «Передвступного договору»;
- б) прийняття та підписання документів Української Головної Визвольної Ради (УГВР) 1940-1950 рр.;
- в) прийняття Акту проголошення незалежності України;
- г) підписання Акту проголошення незалежності України;
- д) прийняття нової Конституції України.

47. Відновлено дію Конституції України в редакції 1996 р. шляхом прийняття рішення Конституційного суду України у справі про дотримання процедури внесення змін до Конституції від 8 грудня 2004 р.:

- а) 30 вересня 2004 р.;
- б) 30 грудня 2010 р.;
- в) 30 березня 2004 р.;
- г) 30 вересня 2010 р.;
- д) 30 вересня 2008 р.

48. Останні зміни до Конституції України було внесено:

- а) 02 червня 2017 р.;
- б) 30 вересня 2016 р.;
- в) 02 червня 2015 р.;
- г) 02 квітня 2016 р.;
- д) 02 грудня 2016 р.

49. Сукупність процесуальних норм, що визначають конкретний порядок здійснення (виконання) передбачених законом дій, прийняття відповідними суб'єктами рішень, які забезпечують реалізацію прав і обов'язків учасників конституційних правовідносин на відповідних стадіях конституційного процесу – це:

- а) конституційні процедури;
- б) конституційна реформа;
- в) реалізація положень Конституції;
- г) правотлумачний процес;
- д) немає правильної відповіді.

50. Правовою охороною Конституції України є:

- а) наявність консенсусу різноманітних політичних сил щодо шляхів ефективного виконання і реалізації конституційно-правових норм щодо попередження дій, спрямованих на захоплення державної влади, якщо передбачені Конституцією способи та заходи не можуть бути використані;
- б) наявність консенсусу різноманітних політичних сил щодо шляхів ефективного виконання і реалізації конституційно-правових норм;
- в) система органів державної влади загальної та спеціальної компетенції, які забезпечують охорону і захист Конституції України;
- г) наявність загальнонаціональної ідеології як теоретичної форми обґрунтування необхідності ефективного виконання і реалізації Конституції України;
- д) сукупність юридичних засобів, за допомогою яких забезпечується виконання всіх встановлених в Конституції норм та режиму конституційної законності у всіх сферах суспільного життя.

ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРИ ДО ТЕМИ:

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Конституція (Основний Закон) України від 20 квітня 1978 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1978. № 18. Ст. 286.
- ❖ Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
- ❖ Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24 серпня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.

- ❖ Про правонаступництво України: Закон України від 12 вересня 1991 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 46. Ст. 617.
- ❖ Декларація прав національностей України від 1 листопада 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 53. Ст. 799.
- ❖ Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України від 08 червня 1995 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 18. Ст. 133.
- ❖ Про заснування поста Президента Української РСР і внесення змін та доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР: Закон УРСР від 5 липня 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 33. Ст. 445.

Спеціалізована література:

1. Агафонова Н. В. Президент України як суб'єкт конституційної реформи і гарант додержання Конституції України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 4. С. 12-17.
2. Актуальні проблеми сучасного конституціоналізму (на прикладі України та Республіки Польща): колектив. моногр. Київ: Талком, 2017. 392 с.
3. Андреєв Д., Вовк В. Природне право у працях Лейбніца. *Юридична Україна*. 2012. № 5. С. 12-15.
4. Андропова І. Ф. Еволюція політичної культури в незалежній Україні (гендерний аспект): дис. ... канд. іст. наук. Київ, 2005. 176 с.
5. Аніщук Н. В. Тенденції розвитку інституту конституційно-правового статусу жінок в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2001. 19 с.
6. Барабаш Ю. Г. Державно-правові конфлікти в теорії та практиці конституційного права: моногр. Харків: Право, 2008. 220 с.
7. Барабаш Ю. Конституційна реформа і стабільність конституційного ладу: конфліктологічно-правовий аналіз системного взаємозв'язку. *Право України*. 2012. № 1-2. С. 77-96.
8. Барабаш Ю. Модернізація держави як конституціоналізм у дії*. *Віче*. 2014. № 3. С. 26-27.
9. Берназюк Я. О. Конституційний процес в Україні: сучасний стан та основні кроки на шляху до прийняття нової Конституції. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 48-51.
10. Берченко Г. В. Відновлення дії тексту конституції в аспекті концепції установчої влади. *Форум права*. 2016. № 4. С. 25-34.
11. Берченко Г. В. Декомунізація в Україні: конституційно-правові аспекти. *Форум права*. 2017. № 4. С. 13-23.
12. Бехруз Х. Конституціоналізм в ісламських державах: становлення, сучасний стан і напрями трансформації. *Право України*. 2012. № 11-12.

- С. 349-356.
13. Бондаренко О. В. Конституційна модернізація: поняття та співвідношення з суміжними категоріями. *Наше право*. 2015. № 3. С. 31-37.
  14. Бондаренко О. В. Принципи проведення конституційної модернізації в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 40 (1). С. 36-39.
  15. Бориславська О. Сутність конституціоналізму: конституціоналізм як ідеологія, доктрина та практика обмеженого правління. *Вісник Львівського університету. Серія: Юридична*. 2015. Вип. 61. С. 247-256.
  16. Бровар О. Історико-правові аспекти євроатлантичної інтеграції України у 90-х роках ХХ ст. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 6. С. 119-121.
  17. Буроменський М., Закоморна К. До питання про методологію дослідження проблеми конституційного розвитку постсоціалістичних країн Східної Європи (на прикладі пострадянської доктрини). *Вісник Академії правових наук України*. 2013. № 1. С. 100-113.
  18. Васецький В. Ю. Історичні передумови виникнення правової ідеології в Стародавньому світі та в період Середньовіччя. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 2. С. 55-61.
  19. Вовк О. Й. Закон про міста 1791 року: пам'ятка міського права України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 4. С. 43-51.
  20. Волинець В. Роль правоохоронної функції держави у державотворчому і правотворчому процесах в Україні. *Юридична Україна*. 2012. № 7. С. 4-10.
  21. Габінет Д. А. Унітарна форма державного устрою України у поглядах представників вітчизняної політико-правової думки в період між світовими війнами. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2012. Вип. 19. С. 14-18.
  22. Головченко В. За зразками європейських демократій. Перспективи конституційної реформи в Україні й досвід європейських парламентсько-президентських республік. *Політика і час*. 2003. № 4. С. 38-42.
  23. Гончаренко В. Бікамералізм у контекст конституційної реформи в Україні. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 3. С. 67-77.
  24. Гончаренко В. Конституція Української РСР 1937 р. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 2. С. 75-83.
  25. Городовенко А. Конституционная модернизация судебной системы в условиях европейской межгосударственной интеграции: проблемы теории и практики. *Leges si Viata*. 2018. № 4, ч. 2. С. 31-34.
  26. Гультай М. Вітчизняний конституціоналізм радянської доби та його трансформація після здобуття Україною незалежності. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 5. С. 59-77.
  27. Гультай М. Засади вітчизняного конституціоналізму за козацької доби. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 6. С. 198-207.

28. Даниляк О. Шляхи вдосконалення механізму контрасигнації в межах конституційної модернізації. *Актуальні проблеми державного управління*. 2013. Вип. 4. С. 51-54.
29. Древаль Ю. Політична реформа: вдосконалення політичних інститутів, чи... з пастки в пастку? *Віче*. 2005. № 2. С. 7-11.
30. Евдокимов В. Галицкая традиция украинского парламентаризма. *Legea si Viata*. 2018. № 5, ч. 2. С. 56-59.
31. Єрмолаєв В. Богдан Хмельницький про проблеми і перспективи українського державотворення (до 365-річчя Національної революції 1648 р.). *Вісник Академії правових наук України*. 2013. № 1. С. 66-79.
32. Журавель М. В. Основні риси та принципи судового процесу в Гетьманщині другої половини XVII століття. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 1. С. 33-40.
33. Журавель М. В. Судове провадження при розгляді кримінальних справ у Гетьманщині в другій половині XVII ст. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 5. С. 33-43.
34. Жученко Я. Європейський вимір конституційної модернізації та реформування в Україні за науковими поглядами М. П. Орзіха. *Юридичний вісник*. 2015. № 3. С. 135-140.
35. Захарчук А. С. Вітчизняне державотворення періоду Центральної Ради крізь призму доктрини прав людини: теоретико-методологічний аспект. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 5. С. 23-30.
36. Ивченко Ю. Конституционный патриотизм как фактор консолидации народа и гарант защиты прав гражданина. *Legea si Viata*. 2018. № 6, ч. 2. С. 32-36.
37. Кагадій М. І. Конституції зарубіжних країн близького зарубіжжя як об'єкт порівняльного правознавства. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 31. С. 53- 59.
38. Калініченко О. Ф. Конституційний процес як основа державного будівництва. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 1. С. 44-49.
39. Калінкін А. С. Вплив процесів децентралізації на функціонування державної влади в умовах конституційної реформи. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 64-66.
40. Квелиашвили И. Реформы: декларация намерений или способ обновления. *Legea si Viata*. 2018. № 4, ч. 2. С. 63-66.
41. Коваленко В. В. Гарантії прав і свобод людини в Україні та шляхи їх удосконалення в контексті модернізації Конституції України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 7. С. 57-65.
42. Коваленко В. В. Модернізація конституційних засад національної безпеки і оборони України – пріоритет діяльності Конституційної Асамблеї. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 10. С. 39-46.
43. Коваленко В. В. Проблеми державотворення та правотворення в період реформ в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 6.

С. 35-43.

44. Колісник В. Сприйняття ідей конституціоналізму на тлі штучної міфологізації масової свідомості. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 132-138.
45. Колодій А. Конституційний процес та сучасна конституційна реформа в Україні: етапи розвитку. *Право України*. 2012. № 8. С. 114-121.
46. Колюх В. В. Сучасний конституційний процес в Україні (політологічний аналіз): автореф. дис. ... д-ра політ. наук. Київ, 2016. 32 с.
47. Комзюк Л. Т. Драгоманівська конституційно-правова концепція політичної самостійності України і ХХ століття: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 1998. 181 с.
48. Коцюба Р. О. Геополітичні аспекти конституційних засад політики ядерної безпеки України. *Правові системи*. 2016. № 1, ч. 2. С. 3-15.
49. Крусс В. И. Конституционализация права: основы теории: моногр. Москва: НОРМА; Инфра-М, 2016. 239 с.
50. Крусян А. Конституція в науково-практичній парадигмі сучасного українського конституціоналізму (у контексті актуальних питань конституційних перетворень). *Право України*. 2016. № 6. С. 70-78.
51. Крусян А. Р. Модернізація Конституції України: досвід, сучасність та перспективи. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2012. Т. 11. С. 235-247.
52. Кушниренко А. Ценности конституционного строя: понятие, сущность и соотношение с конституционными принципами. *Leges si Viata*. 2016. № 6, ч. 2. С. 59-62.
53. Лемак В. Технологія конституційної реформи: основні вимоги європейського досвіду для України. *Право України*. 2016. № 6. С. 44-51.
54. Летнянчин Л. І. Конституційна судова реформа: проблеми та перспективи. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 3 (86). С. 194-203.
55. Литвин В. Життя вимагає модернізації Основного Закону України. *Право України*. 2012. № 8. С. 16-18.
56. Львов Б. Вдосконалення національного законодавства у сфері міжнародного комерційного арбітражу і третейського розгляду спорів у процесі судової та конституційної реформ в Україні. *Право України*. 2016. № 5. С. 12-18.
57. Мамонтова Е. В. Фактор преси у конституційному процесі в Україні: дис. ... канд. політ. наук. Одеса, 2000. 241 с.
58. Мартинюк Р. Поновлення чинності положень редакції Конституції України від 8 грудня 2004 р.: питання конституційності та легітимності. *Право України*. 2016. № 2. С. 144-121.
59. Марцеляк О. Роль науки конституційного права в конституціоналізації правової системи України. *Право України*. 2016. № 6. С. 79-87.
60. Мельниченко В., Плахотнюк Н. Статус уряду в контексті конституційної

- реформи: можливість зробити перший крок до самостійності. *Віче*. 2006. № 1. С. 29-32.
61. Морозюк С. М. Зв'язок конституційно-правової норми та конституційних правовідносин у процесі реалізації Основного Закону. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6. Т. 2. С. 15-19.
  62. Морозюк С. М. Особливості дії індивідуальних принципів реалізації Конституції України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 2. С. 43-46.
  63. Моткова О. Д. Дія норм Конституції: доктринальний аспект. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 1. Т. 1. С. 31-34.
  64. Нонко О. Конституційний процес в Україні та вплив на нього Ради Європи. *Право України*. 2006. № 9. С. 21-24.
  65. Носенко О. В. Особливості конституційно-правового розвитку Автономної Республіки Крим на сучасному етапі державотворення. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 8. С. 28-33.
  66. Оніщенко Н. Конституційний процес: до питання про термінологічну визначеність і сутнісну спрямованість. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 130-135.
  67. Оніщенко Н. М. До питання про авторитет діючого законодавства (теоретичні засади, практичні передумови, перспективі зміцнення). *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 1. С. 27-32.
  68. Орзіх М. Новая Конституция действует. Конституционная реформа продолжается. *Юридический вестник*. 1996. № 3. С. 42-46.
  69. Орзіх М. Конституційна модернізація та реформування: методологія співвідношення та науково-прикладне значення. *Право України*. 2012. № 8. С. 43-49.
  70. Орзіх М. Конституційна реформа в Україні: пошук шляхів. *Юридический вестник*. 2000. № 3. С. 78-84.
  71. Орзіх М. П. Державний устрій України: концепція конституційної моделі. *Вісник Академії правових наук України*. 1993. № 1. С. 16-20.
  72. Орзіх М. П. Конституційна модернізація та реформування в Україні. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2010. Т. 9. С. 21-31.
  73. Орловська І. Г., Фаст О. О. Значення принципу верховенства права для сучасного демократичного суспільства. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 2. С. 30-33.
  74. Павко А. Концепція конституціоналізму Б. Кістяківського в контексті модернізації сучасної конституційно-правової системи в Україні. *Віче*. 2015. № 16. С. 13-16.
  75. Павловська-Кравчук В. Український правовий менталітет: особливості становлення та розвитку. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 2. С. 277-286.
  76. Пересада О. М. Конституційна модернізація як засіб конституційної ін-

- теграції України в контексті глобалізаційних процесів забезпечення прав та свобод людини: досвід пострадянських держав. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право.* 2015. Вип. 9-10. С. 33-42.
77. Погорілко В. Конституційні основи українського державотворення і розвиток безпосереднього народовладдя в Україні. *Вісник Академії правових наук України.* 2005. № 3. С. 54-65.
  78. Подорожна Т. С. Зміни в методиці викладання конституційного права в умовах конституційної модернізації та формування нового правового порядку в Україні. *Вісник Запорізького національного університету. Серія: Юридичні науки.* 2014. № 4 (1). С. 65-70.
  79. Подорожна Т. С. Теоретико-прикладні засади конституціоналізації правової системи та модернізації Конституції України: моногр. / [за ред., передм. Н. М. Пархоменко]. Львів: ПАІС, 2014. 307 с.
  80. Поляков С. Етапи реформування законодавства України про Збройні Сили. *Юридична Україна.* 2013. № 3. С. 16-20.
  81. Приходько Х. До визначення історичних і змістовно-пізнавальних коренів формалізації конституційного процесу. *Юридична Україна.* 2012. № 7. С. 16-24.
  82. Пушкіна О. Правове регулювання внесення змін до Конституції. *Юридична Україна.* 2013. № 3. С. 27-32.
  83. Різник С. Реформа конституційного правосуддя в Україні: сучасний етап. *Evropský politický and law diskurz.* 2016. № 3, ч. 1. С. 159-164.
  84. Рудик П. А. Реформування прокуратури України в контексті конституційних змін. *Часопис Київського університету права.* 2007. № 2. С. 54-59.
  85. Рябовол Л. Т. Гарантії конституційного ладу України як предмет дослідження: реалізація системного підходу. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2017. № 4. С. 29-32.
  86. Рябовол Л. Т. Засади конституційного ладу України як предмет дослідження: обґрунтування необхідності впорядкування термінологічного апарату. *Порівняльно-аналітичне право.* 2017. № 2. С. 49-52.
  87. Рябовол Л. Т. Конституційний лад України: наукова дискусія щодо визначення поняття і структурування. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2017. № 3. С. 37-41.
  88. Селіванов А. Конституційність як критерій суспільної довіри до судової влади. *Право України.* 2014. № 5. С. 92-96.
  89. Селіванов А. Конституція України у правоутворенні сучасного публічного права. *Вісник Конституційного Суду України.* 2016. № 4-5. С. 239-245.
  90. Селіванов А. Судовий конституціоналізм як ціннісна категорія інтеграційного напрямку конституціоналізації. *Вісник Конституційного Суду України.* 2015. № 3. С. 116-119.
  91. Середюк В. «Украинский вопрос» в программных документах украинс-

- ких политических партий начала XX ст. *Legea si Viata*. 2018. № 3, ч. 2. С. 144-148.
92. Сergyogina S. Оптимізація статусу президента як ключова ланка конституційної реформи в Україні. *Право України*. 2009. № 6. С. 23-26.
93. Skomarovskiy V. Союзний договір радянських республік та його роль в історії розпаду СРСР. *Юридична Україна*. 2012. № 11. С. 19-22.
94. Skripnyuk O. Демократизація політичної системи України як фактор європейської інтеграції: проблеми і перспективи. *Юридична Україна*. 2013. № 2. С. 26-30.
95. Skripnyuk O. Конституційний лад в Україні: методологічні проблеми розвитку та вдосконалення в конспекті конституційної модернізації. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 4 (71). С. 123-134.
96. Skryl S. Конституційні принципи реформування політичних систем країни Центральної та Східної Європи. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. № 3, ч. 2. С. 33-37.
97. Slidenko I. Абсолютне в праві, або аксіоматичність базисних категорій сучасного конституційного права (конституціоналізм). *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 178-193.
98. Smolij V. A. «Пакти і Конституції» Української козацької держави (до 300-річчя укладення): моногр. Львів: Світ, 2011. 440 с.
99. Stavnichuk M. Окремі проблеми новітнього конституційного процесу у світлі висновків Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеціанська Комісія). *Право України*. 2012. № 8. С. 146-153.
100. Stefanuk M. M. Концептуальні засади теорії функцій прокуратури. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 10. С. 61-68.
101. Strельцова О. В. Конституціоналізація процесу асоціації України з Європейським Союзом: теорія та практика: моногр. Київ: Правова єдність; Алерта, 2017. 531 с.
102. Strельцова О. В. Механізм секторальної гармонізації законодавства України з правом ЄС у сферах свободи, безпеки і юстиції. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 5. С. 5-14.
103. Tacyj V. Наукові засади конституційного реформування в Україні. *Право України*. 2009. № 11. С. 12-14.
104. Tacyj V., Svyatocckij O. Конституційна реформа в Україні: здобутки та перспективи. *Право України*. 2009. № 11. С. 6-11.
105. Terushnik V. Концептуальні проблеми розподілу влади: до становлення сучасної моделі правової держави в контексті політичної реформи в Україні. *Юридична Україна*. 2003. № 3. С. 13-16.
106. Tomenko M. V. Конституційний процес як пошук стратегічних пріоритетів України: моногр. Київ: ВПЦ «Київ. ун-т», 2010. 299 с.
107. Fedorenko V. L. Конституція України: від прийняття до Конституційної Асамблеї. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 6. С. 15-21.

108. Федоренко В. Л. Парламенти і парламентаризм – пріоритетний напрямок конституційно-правових досліджень в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 5. С. 129-133.
109. Чернопищук Я. В. Конституціоналізація процесу європейської інтеграції України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2013. 22 с.
110. Шаповал В. Виконавча влада в контексті форм державного правління (теорія і практика світового конституціоналізму). *Право України*. 2015. № 11. С. 77-88.
111. Щербанюк О. Проблема реалізації народного суверенітету в умовах конституційної модернізації. *Право України*. 2012. № 9. С. 291-301.
112. Яковлев А. А. Конституційний Суд України і його роль у конституційному процесі: досвід доби незалежності. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 2 (85). С. 47-58.
113. Яковлев А. А. Конституційні акти початку ХХ століття в історії конституційного процесу в Україні. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 4 (87). С. 96-106.
114. Яковюк І., Чапала Г. Огляд регіональної наукової конференції «Конституція Пилипа Орлика 1710 р. і розвиток українського конституціоналізму». *Вісник Академії правових наук України*. 2006. № 1. С. 229-232.

Тема 3. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СИСТЕМІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Конституційно-правова відповідальність як самостійний вид юридичної відповідальності. Поняття та підходи до розуміння конституційно-правової відповідальності. Співвідношення конституційно-правової відповідальності з конституційною, державно-правовою, політичною, соціальною відповідальністю. Ознаки конституційно-правової відповідальності (2 групи): їх характеристика. Функції конституційно-правової відповідальності: поняття та види. Класифікація конституційно-правової відповідальності: критерії та види. Конституційне правопорушення (делікт): поняття, склад (характеристика), класифікація. Конституційно-правова відповідальність та конституційний контроль, їх співвідношення.

Конституційно-правова відповідальність є елементом *соціальної відповідальності особи*, асоціацій, різноманітних формальних і неформальних суспільних інституцій, особливим видом *юридичної відповідальності*. Конституційна відповідальність має як багато спільного з іншими видами юридичної відповідальності, так і свої особливості, що виокремлюють її у специфічний вид.

Конституційно-правова відповідальність – це вид соціальної та юридичної відповідальності, який існує у сфері конституційно-правових відносин, передбачений нормами конституційного права, характеризується специфічним колом суб'єктів, механізмом реалізації та санкціями, і полягає у примусовому застосуванні засобів впливу за протиправне діяння (*ретроспективний аспект*) та у відповідальному стані зобов'язаного суб'єкта (*позитивний аспект*), виступає найважливішою гарантією реалізації і захисту Конституції.

Конституційно-правовій відповідальності властиві загальні та особливі ознаки, що визначають особливості її правової природи. До *загальних ознак* можна віднести такі: вона є видом соціальної відповідальності; конституційно-правова відповідальність має позитивне (проспективне) і негативне (ретроспективне) значення; конституційно-правова відповідальність є наслідком конституційного делікту; вона є інститутом відповідної галузі права тощо. До *особливих ознак* конституційно-правової відповідальності належать:

- має конститууючий (системоутворюючий) характер, тобто визначає загальні принципи для інших видів юридичної відповідальності;
- відповідно до особливостей предмета конституційно-правового регулювання має чітко виявлений політичний характер, оскільки відповідальність настає за порушення суспільних відносин, пов'язаних зі здійсненням влади в державі;

- передбачає конституційні санкції як міру юридичної відповідальності;
- специфічність підстав конституційно-правової відповідальності: підставою ретроспективної відповідальності є юридичний факт конституційного делікту, а проспективної – юридичний факт набуття статусу суб'єкта конституційно-правової відповідальності;
  - суб'єктами конституційно-правової відповідальності можуть бути лише орган публічної влади або його посадова особа (об'єднання громадян, державні органи й органи місцевого самоврядування);
  - є функціональним інститутом конституційного права, що об'єднує сукупність конституційно-правових норм, які регулюють суспільні відносини у сфері проспективної та ретроспективної юридичної відповідальності деліктоздатних суб'єктів за порушення норм, конституційного права України;
  - конституційно-правова відповідальність є важливим елементом механізму правового захисту і охорони Конституції України та чинного конституційного законодавства.
  - конституційно-правова відповідальність є гарантією всіх основних інститутів конституційного права, що виступають об'єктами конституційно-правової відповідальності;
  - джерелами конституційно-правової відповідальності є не лише норми Конституції України, але й всі інші конституційно-правові норми, об'єктивізовані в системі чинного конституційного законодавства;
  - характерні особливі процесуальні форми реалізації. В окремих випадках процедура конституційно-правової відповідальності регулюється комплексом конституційних та інших галузевих норм чинного законодавства.

Форми конституційно-правової відповідальності можуть бути *класифіковані* за різними підставами – *за суб'єктами відповідальності* (орган державної влади, орган місцевого самоврядування, посадова особа, політична партія, громадська організація тощо), *характером санкцій* (попереджувальні, правовідновлювальні, штрафні тощо), *суб'єктами застосування санкцій* (парламент, президент, глава уряду, суд тощо) та ін.

Докладне уявлення про форми конституційно-правової відповідальності дає розрізнення їх за характером негативних наслідків санкції, які можна узагальнити до трьох основних **видів**: дострокове припинення повноважень органів публічної влади, їхніх посадових осіб та депутатів; скасування, зупинення чи недопущення дії актів органів публічної влади та їхніх посадових осіб; встановлення обмежень щодо реалізації окремих конституційних прав і свобод суб'єктами конституційного права.

Функції конституційно-правової відповідальності можна визначити як основні напрямки її впливу на поведінку людей та суспільно-правові відносини, які виникають в сфері дії норм конституційного права; цілеспрямовані засоби реалізації та захисту конституційних норм, а також досягнення

мети конституційної відповідальності; головні напрямки юридичного впливу як на правопорушника, так і на інших осіб з метою захисту правопорядку, державної дисципліни і виховання суб'єктів конституційно-правових відносин, що скоїли чи можуть скоїти конституційно-правовий делікт.

Види функцій конституційної відповідальності: правоорієнтована, попереджувальна (превентивна), організуюча (установча), обмежувальна, правоохоронна, стимулююча (активізуюча), регулятивна (інтегративна), правозабезпечувальна, репресивно-каральна, сигналізаційна (інформаційна), правовиховна (профілактична), дисциплінуюча, правозахисна, політична (ідеологічна).

Конституційне правопорушення (делікт) – це суспільно небезпечне, протиправне, винне діяння (дія або бездіяльність), що посягає на конституційний лад та його інститути, за вчинення якого передбачена конституційно-правова відповідальність.

За сутністю конституційний делікт є суспільно небезпечним посяганням на цінності, що охороняються конституційним правом, шляхом спричинення або загрози спричинення їм шкоди. За змістом він є винним діянням суб'єкта конституційно-правової відповідальності, що посягає на конституційний лад та його інститути. За формою конституційний делікт є протиправною дією або бездіяльністю, за вчинення якої передбачена конституційно-правова відповідальність.

Для конституційного делікту властиві усі **загальні ознаки** правопорушення, які характерні й для інших видів правопорушень: суспільна небезпечність, протиправність, винність, караність. Він також є діянням (дією або бездіяльністю), яке вчинене деліктоздатним суб'єктом. Проте дані ознаки у конституційному делікті мають свої особливості, які свідчать про своєрідність його як самостійного виду правопорушення.

Конституційний делікт є юридичним фактом, внаслідок якого виникають відносини конституційно-правової відповідальності і, одночасно, підставою конституційно-правової відповідальності. Саме з моменту вчинення конституційного делікту у правопорушника виникає обов'язок зазнати мір конституційно-правової відповідальності, які передбачені санкцією порушеної норми, і понести несприятливі наслідки, а у суб'єкта, який є інстанцією конституційно-правової відповідальності, з'являється право і обов'язок притягнути його до конституційно-правової відповідальності. Таким чином, між інстанцією конституційно-правової відповідальності та правопорушником (деліквентом) виникає правовідношення конституційно-правової відповідальності. Це правовідношення нерівноправних сторін – владовідношення, яке засноване на державному (або прирівняному до нього суспільному) примусі, елементами якого виступають взаємно кореспондуючі права і обов'язки.

Склад конституційного правопорушення, що є підставою для притягнення до конституційно-правової відповідальності, включає наступні елементи.

Об'єктом конституційного правопорушення є суспільні відносини, що регулюються нормами конституційного права.

Об'єктивною стороною правопорушення є протиправна поведінка суб'єкта, що не відповідає нормам конституційного права. У деяких складах конституційних правопорушень передбачається необхідність доведення факту настання шкоди та наявності причинного зв'язку між ним та порушенням норми. **Особливістю об'єктивної сторони** конституційного правопорушення є закріплення в конкретній регулятивній нормі, яка визначає правове положення винного суб'єкта. Причому питання про оцінку об'єктивної сторони конституційного правопорушення, на відміну від інших видів юридичної відповідальності, вирішує суб'єкт, наділений правом застосовувати конституційно-правову санкцію.

Суб'єктами конституційно-правової відповідальності у ретроспективному аспекті є ті суб'єкти конституційного права України, які наділені деліктоздатністю, тобто здатністю нести юридичну відповідальність за свої протиправні вчинки.

У конституційному праві деліктоздатність мають два **види суб'єктів**:

- **індивідуальні** (громадяни України, депутати всіх представницьких органів державної влади та місцевого самоврядування; посадові особи тощо);
- **колективні** (органи державної влади, органи місцевого самоврядування, об'єднання громадян та інші соціальні утворення).

Суб'єктивною стороною складу конституційного правопорушення є вина, зміст якої залежить від характеру суб'єкта, що несе відповідальність. Так, якщо це індивідуальний суб'єкт, то у змісті вини важливе значення має психологічне ставлення особи до своїх протиправних дій та їх можливих наслідків. Щодо вини колективного суб'єкта, то вона визнається лише тоді, коли цей суб'єкт, маючи можливість вибору, обрав саме неправомірний варіант. При визнанні вини колективного суб'єкта конституційна відповідальність покладається саме на колективного суб'єкта, а не на окремих членів колективу чи керівників, які при цьому паралельно можуть нести особисту відповідальність за власні протиправні та винні дії, пов'язані із виною колективного суб'єкта. Чинне законодавство передбачає випадки, коли за протиправні та винні дії своїх працівників, що здійснювалися ними у межах службових обов'язків, відповідальність несуть колективні суб'єкти, відповідаючи за них як за власні діяння. У таких випадках відповідальність несуть обидва суб'єкта конституційного права: як член колективу, так і сам колектив.

На сьогодні в Україні відсутній єдиний нормативно-правовий акт, в якому б були чітко визначені склади конституційних деліктів і конкретні санкції, які передбачені за їх вчинення. В ідеалі це має бути кодифікований нормативно-правовий акт – Конституційно-деліктний кодекс України, де були б передбачені підстави для настання конституційно-правової відповідальності за різні види конституційних деліктів. Нормативно-правова основа конституційно-правової відповідальності складається з великої кількості нормативно-

правових актів: Конституції України, законів України, нормативно-правових актів різних органів державної влади та органів місцевого самоврядування тощо. Склади окремих конституційних деліктів формулюються нечітко і фрагментарно.

Процесуальний порядок притягнення до конституційно-правової відповідальності теж відрізняється фрагментарністю і розрізненістю нормативного оформлення, великою кількістю прогалин. Так, наприклад, відсутній строк давності притягнення до конституційно-правової відповідальності, відсутня процедура оскарження застосування мір конституційно-правової відповідальності та відміни неправомірних рішень. Це є суттєвими прогалинами чинного конституційного законодавства, яку необхідно ліквідувати шляхом прийняття закону про конституційно-правову відповідальність.

Конституційний контроль є будь-якою формою перевірки на відповідність конституції актів та дій органів публічної влади, а також громадських об'єднань, що здійснюють публічні функції або створені (формально і/або фактично) для участі у здійсненні публічної влади.

Суб'єктами конституційного контролю можуть бути фізичні та юридичні особи, а також державні органи, що володіють правом запиту про конституційність того чи іншого акта. Коло суб'єктів конституційного контролю встановлюється законодавством і наглядовою практикою відповідної країни.

Об'єктами конституційного контролю можуть бути конституційні, органічні та ординарні закони, поправки до конституції, парламентські регламенти, нормативні акти виконавчих органів державної влади. Конституційні або органічні закони можуть мати вищу юридичну силу, ніж звичайні закони. Перевірка звичайних законів на несуперечність органічним законам, входить у цьому випадку в поняття конституційного контролю. В цей час закони, прийняті шляхом референдуму, перевіряються на конституційність звичайно не підлягають, оскільки являють собою безпосередній прояв народного суверенітету.

Головними повноваженням органів конституційного контролю є оцінка законодавчих актів, тобто перевірка нормативно-правових актів на предмет їх конституційності. Перевіряючи відповідність акта конституції, орган конституційного контролю оцінює насамперед зміст і форму акта, порядок прийняття акта та його введення в дію, належність акта до компетенції органу, що його видав. До повноважень органів конституційного контролю належать також офіційне тлумачення конституції і законів, визначення відповідності основному закону міжнародних договорів, питання розмежування компетенції між федерацією та її суб'єктами у федеративній державі, вирішення спорів між вищими органами державної влади, здійснення процедури щодо дострокового припинення повноважень президента, здійснення контролю щодо відповідності конституції статутних і програмних документів політичних партій та їх фактичної діяльності та інші питання.

Ключові поняття:

юридична відповідальність, конституційно-правова відповідальність, конституційна відповідальність, державно-правова відповідальність, соціальна відповідальність, політична відповідальність, загальні ознаки конституційно-правової відповідальності, спеціальні ознаки конституційно-правової відповідальності, функції конституційно-правової відповідальності, види функцій конституційно-правової відповідальності, форми конституційно-правової відповідальності, ретроспективна конституційно-правова відповідальність, позитивна конституційно-правова відповідальність, конституційне правопорушення (делікт), юридичний склад конституційного правопорушення, об'єкт конституційного правопорушення, об'єктивна сторона конституційного правопорушення, суб'єкт конституційного правопорушення, суб'єктивна сторона конституційного правопорушення, конституційний контроль.

1. Конституційно-правова відповідальність – це:

- а) різновид політичної відповідальності;*
- б) відповідальність, що об'єднує політичну, кримінальну, адміністративну та інші види юридичної відповідальності;*
- в) вид моральної відповідальності;*
- г) відповідальність суб'єктів конституційних правовідносин, що витікає з інших видів юридичної відповідальності;*
- д) самостійний вид юридичної відповідальності.*

2. Конституційно-правова відповідальність згідно з позитивним (активним) аспектом юридичної відповідальності – це:

- а) безвідповідальність, неналежне виконання обов'язків, юридична некомпетентність;*
- б) відповідальна поведінка, відповідальність за належне виконання обов'язків;*
- в) обов'язок винного перетерплювати примусове позбавлення певних благ шляхом застосування до нього заходів державного примусу;*
- г) це вид соціальної і політичної відповідальності за вчинення конституційного правопорушення;*
- д) це політико-правова відповідальність учасників державно-правових відносин за свої дії, обумовлена оцінкою призначення цих осіб.*

3. Підстава настання «ретроспективної» конституційно-правової відповідальності:

- а) скоєння державної зради;*
- б) вихід з громадянства;*
- в) скоєння конституційно-правового делікту;*

- г) рішення Конституційного Суду України;
- д) указ Президента України.

4. *Поняття «конституційно-правової відповідальності» та «відповідальність за порушення норм конституційного права» співвідносяться наступним чином:*

- а) «конституційно-правова відповідальність» є більш широким поняттям;
- б) «відповідальність за порушення норм конституційного права» є більш широким поняттям;
- в) ці поняття є тотожними;
- г) ці поняття є складовими елементами поняття «державно-правова відповідальність»;
- д) ці поняття позначають різні види юридичної відповідальності у конституційно-правовій сфері.

5. *Сутність конституційно-правової відповідальності полягає:*

- а) в обмеженні здійснення певного виду діяльності суб'єктами конституційно-правової відповідальності;
- б) у позбавленні політичної підтримки;
- в) у позбавленні осіб державно-владних повноважень, зміщенні з посади;
- г) у компенсації шкоди, заподіяної посадовими особами;
- д) у догані, суровій догані.

6. *В чому полягає системоутворюючий характер конституційно-правової відповідальності:*

- а) конституційно-правова відповідальність має розгалужену структуру;
- б) конституційно-правова відповідальність визначає загальні принципи для інших видів юридичної відповідальності;
- в) конституційно-правова відповідальність є функціональним інститутом конституційного права;
- г) конституційно-правова відповідальність утворює інші види юридичної відповідальності;
- д) конституційно-правова відповідальність у поєднанні з політичною відповідальністю утворює специфічну систему юридичної відповідальності.

7. *Нормативні підстави конституційно-правової відповідальності полягають в:*

- а) можливості юридичної відповідальності;
- б) дійсності відповідальності;
- в) застосуванні відповідальності;
- г) здійсненні неправомірної поведінки;
- д) підконтрольності суб'єктів конституційно-правової відповідальності.

8. Основне призначення засобів конституційно-правової відповідальності полягає у:

- а) захисті законів України;
- б) захисті Конституції України;
- в) захисті суверенітету;
- г) захисті конституційного законодавства;
- д) захисті населення від протиправних діянь посадових осіб.

9. За формами реалізації конституційно-правова відповідальність поділяється на:

- а) безпосередню та опосередковану;
- б) позитивну та негативну;
- в) формальну та фактичну;
- г) основну та додаткову;
- д) колективну та індивідуальну.

10. Процедурно-процесуальна форма реалізації ретроспективної конституційно-правової відповідальності – це:

- а) взаємовідносини з приводу створення умов для звітності і підконтрольності суб'єктів конституційно-правової відповідальності;
- б) певний порядок звітності і підконтрольності суб'єктів конституційно-правової відповідальності;
- в) система організаційно-процесуальних взаємовідносин з приводу здійснення звітності, підконтрольності суб'єктів конституційно-правової відповідальності;
- г) певний порядок порушення та розгляду питань про відповідальність винних суб'єктів конституційного права, що здійснюється уповноваженими суб'єктами правозастосовної діяльності;
- д) форма притягнення винних суб'єктів до конституційно-правової відповідальності.

11. До форми вираження позитивної конституційно-правової відповідальності відноситься:

- а) нагляд;
- б) звіт;
- в) притягнення винних до відповідальності;
- г) зміна існуючих правовідносин;
- д) припинення існуючих правовідносин.

12. Моментом настання позитивної юридичної відповідальності є:

- а) вчинення конституційного делікту;
- б) набрання законної сили рішення суду;
- в) відкриття конституційного провадження;

- г) отримання державними органами та посадовими особами державно-владних повноважень;
- д) прийняття рішення органом конституційного контролю.

13. Функція конституційно-правової відповідальності, в якій знаходить вияв ретроспективний аспект, яка реалізується шляхом заборон і санкцій – це:

- а) правоохоронна функція;
- б) стимулююча функція;
- в) правозабезпечувальна функція;
- г) онтологічна функція;
- д) регулятивна функція.

14. Функція конституційно-правової відповідальності, в якій знаходить вияв позитивний аспект, який реалізується шляхом добровільної правомірної поведінки суб'єкта:

- а) правоохоронна функція;
- б) стимулююча функція;
- в) правозабезпечувальна функція;
- г) онтологічна функція;
- д) регулятивна функція.

15. У науці конституційного права конституційне правопорушення визначається, як:

- а) делікт;
- б) злочин;
- в) проступок;
- г) конституційний злочин;
- д) казус.

16. До елементів юридичного складу конституційно-правового делікту належать:

- а) спеціальний суб'єкт, об'єкт, об'єктивна сторона;
- б) суб'єкт, об'єкт, юридичний факт;
- в) суб'єкт, суб'єктивна сторона, об'єкт, юридичний факт;
- г) суб'єкт, суб'єктивна сторона, об'єкт, об'єктивна сторона;
- д) суб'єкт, суб'єктивна сторона, об'єкт, об'єктивна сторона, юридичний факт.

17. Об'єктивна сторона конституційно-правового делікту – це:

- а) діяння і ті наслідки, з якими пов'язана шкода, заподіяна об'єкту конституційно-правового делікту;
- б) дія і ті наслідки, з якими пов'язана шкода, заподіяна об'єкту консти-

туційного делікту;

в) бездіяльність і ті наслідки, з якими пов'язана шкода, заподіяна об'єкту конституційного делікту;

г) діяння, в результаті якого не спричиняється шкода, але воно є забороненим конституційним законодавством;

д) нездатність посадових осіб або всього персонального складу державного органу виконати покладені на них обов'язки.

18. Яка з названих санкцій є мірою конституційно-правової відповідальності:

а) позбавлення волі;

б) усунення з посади в порядку імпічменту;

в) пеня;

г) сувора догана;

д) догана.

19. Зовнішня сторона конституційно-правового делікту – це:

а) існування органу конституційно-правової відповідальності;

б) існування норми конституційного права, що закріплює обов'язкову поведінку;

в) порушення вираженої в нормах конституційного права обов'язкової поведінки;

г) існування закріпленої в нормах конституційного права санкції за скоєння конституційно-правового делікту;

д) некомпетентність суб'єкту конституційно-правової відповідальності.

20. Деліквентом в конституційному праві є:

а) норма конституційно-деліктного права;

б) конституційно-правові відносини;

в) конституційне правопорушення;

г) правопорушник;

д) орган, що застосовує санкції за конституційні правопорушення.

21. Суб'єкт конституційного права не несе відповідальності:

а) перед українським народом;

б) перед Верховною Радою України;

в) перед Президентом України;

г) перед іноземцями, біпатридами, апатридами;

д) перед громадянами України.

22. Основним суб'єктом конституційно-правової відповідальності є:

а) народ;

б) індивід;

- в) державні органи;
- г) громадяни;
- д) громадські організації.

23. До суб'єктів конституційно-правової відповідальності не належать:

- а) органи державної влади та місцевого самоврядування;
- б) держава;
- в) громадські об'єднання;
- г) посадові особи;
- д) апатриди, біпатриди.

24. За суб'єктом конституційно-правова відповідальність класифікується на:

- а) індивідуальну та колегіальну;
- б) позитивну та негативну;
- в) формальну та фактичну;
- г) основну та додаткову;
- д) безпосередню та опосередковану.

25. За загальним правилом, до санкцій конституційно-правової відповідальності не належать:

- а) дострокове позбавлення (зміну) конституційно статусу державних органів, посадових осіб, громадських об'єднань;
- б) обмеження (позбавлення) спеціального чи соціального статусу фізичної особи;
- в) усунення конституційного правопорушення;
- г) компенсація заподіяної моральної чи матеріальної шкоди;
- д) відміну неконституційних актів.

26. Найбільш поширеною санкцією щодо державного органу, що вчинив конституційний делікт є:

- а) розпуск такого державного органу;
- б) притягнення до адміністративної відповідальності посадових осіб такого державного органу;
- в) притягнення до кримінальної відповідальності посадових осіб такого державного органу;
- г) скасування або призупинення дії неконституційного акта;
- д) офіційне визнання роботи такого державного органу незадовільною.

27. Позбавлення звання Президента України в разі усунення його з поста в порядку імпичменту, на думку В. Погорілка та інших, є:

- а) основною санкцією;

- б) додатковою санкцією;
- в) головною санкцією;
- г) допоміжною санкцією;
- д) фіктивною санкцією.

28. «Санкції нікчемності» щодо санкцій конституційно-правової відповідальності передбачають:

- а) визнання актів суб'єктів конституційно-правової відповідальності неконституційними;
- б) відміну рішення про прийняття у громадянство;
- в) позбавлення державних нагород та медалей;
- г) вираження недовіри;
- д) позбавлення повноважень депутату.

29. Юридичний факт, що є підставою для конституційно-правової відповідальності:

- а) конституційні відносини;
- б) конституційний делікт;
- в) конституційна дія або подія;
- г) конституційна санкція;
- д) конституційний акт.

30. Н. Батанова та інші вчені визначають, що конституційні делікти за своїм складом належать до:

- а) формальних;
- б) матеріальних;
- в) усічених;
- г) простих;
- д) складних.

31. Порушення суверенітету народу полягає в:

- а) відмові проведення референдуму;
- б) відмові призначати референдуму;
- в) обмеженні права народу здійснювати свою владу;
- г) обмеженні суб'єктивного права народу здійснювати владу безпосередньо;
- д) обмеженні прав громадян на формування органів місцевого самоврядування.

32. Верховна Рада України достроково припиняє повноваження Верховної Ради Автономної Республіки Крим за наявністю:

- а) подання Голови Верховної Ради АРК;
- б) висновку Генеральної прокуратури;

- в) звернень населення АРК (певна кількість);
- г) висновку Конституційного Суду України;
- д) постанови Верховної Ради України, прийнятого на пленарному засіданні.

33. Вид впливу, який не застосовуються до народних депутатів України:

- а) попередження;
- б) догана;
- в) суворя догана;
- г) позбавлення депутатів права брати участь протягом певного часу в засіданнях парламенту;
- д) арешт.

34. Депутатський запит як форма реалізації конституційно-правової відповідальності – це:

- а) вотум недовіри;
- б) інтерпеляція;
- в) резолюція засудження;
- г) абдикація;
- д) інвеститура

35. Позбавлення народного депутата України обов'язку нести юридичну відповідальність за результати голосування у парламенті – це:

- а) індульгенція;
- б) повновладдя;
- в) інвеститура;
- г) імунітет;
- д) привілей.

36. Спеціальна слідча комісія при Верховній Раді України, що проводить парламентське розслідування, має наступний склад:

- а) всі депутати Верховної Ради України;
- б) депутати Верховної Ради України та спеціальний прокурор;
- в) спеціальні слідчі;
- г) депутати Верховної Ради України, спеціальний прокурор та спеціальні слідчі;
- д) спеціальний прокурор та спеціальні слідчі.

37. Орган державної влади, що уповноважений приймати рішення про усунення Президента України з посади глави держави в порядку імпичменту – це:

- а) Верховна Рада України;
- б) Верховний Суд;

- в) Кабінет Міністрів України;
- г) Адміністрація Президента України;
- д) Конституційний Суд України.

38. Підставами для застосування процедури імпичменту до Президента України є:

- а) державна зрада і невиконання обов'язків;
- б) злочин і державна зрада;
- в) невиконання обов'язків або неналежне виконання обов'язків, злочин;
- г) некомпетентність;
- д) вчинення будь-якого правопорушення.

39. Відповідальність Президента України за вчинення ним державної зради або іншого злочину регулюється:

- а) ст. 105 Конституції України;
- б) Законом України «Про Президента України»;
- в) в чинному законодавстві відсутня норма права, яка встановлює відповідальність Президента;
- г) ст. 110 Конституції України;
- д) ст. 111 Конституції України.

40. Яка кількість народних депутатів ініціюють питання про усунення Президента України з поста:

- а) не менш як 221 народних депутатів;
- б) не менш як 223 народних депутатів;
- в) не менш як 224 народних депутатів;
- г) не менш як 225 народних депутатів;
- д) не менш як 226 народних депутатів.

41. Яка кількість парламентаріїв приймають рішення про усунення Президента України з поста:

- а) не менш як 334 парламентаріїв;
- б) не менш як 335 парламентаріїв;
- в) не менш як 336 парламентаріїв ;
- г) не менш як 337 парламентаріїв;
- д) не менш як 338 парламентаріїв.

42. Яким критеріям має відповідати особа, яка під час процедури імпичменту може бути обрана на посади спеціального прокурора, спеціальних слідчих:

- а) є громадянином України, який вільно володіє державною мовою, має не менш як десятирічний стаж роботи на посаді атестованого прокурора чи слідчого правоохоронних органів України;

б) є громадянином України, який проживає на її території не менше десяти років, вільно володіє державною мовою, має вищу юридичну освіту, не має судимості;

в) є громадянином України, який проживає на її території не менше десяти років, вільно володіє державною мовою, має не менш як десятирічний стаж роботи на посаді атестованого прокурора чи слідчого правоохоронних органів України, не має судимості;

г) є громадянином України, який проживає на її території не менше десяти років, вільно володіє державною мовою, має не менш як п'ятирічний стаж роботи на посаді атестованого прокурора чи слідчого правоохоронних органів України, не має судимості;

д) є громадянином України, який проживає на її території не менше п'яти років, вільно володіє державною мовою, має не менш як п'ятирічний стаж роботи на посаді атестованого прокурора чи слідчого правоохоронних органів України, не має судимості.

43. Юридичною підставою усунення Президента з поста в порядку імпичменту є:

- а) висновок Верховного Суду України;
- б) висновок Конституційного Суду України;
- в) прийняття Верховною Радою України рішення про усунення Президента України в порядку імпичменту;
- г) прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри Президенту України;
- д) прийняття Спеціальною тимчасовою слідчою комісією відповідного рішення.

44. Строк провадження процедури імпичменту:

- а) 3 місяця з моменту виявлення відповідних підстав;
- б) 1 місяць з моменту початку дослідження обставин щодо вчинення Президентом України державної зради або іншого злочину;
- в) 2 місяця з моменту початку дослідження обставин щодо вчинення Президентом України державної зради або іншого злочину;
- г) 1 рік;
- д) законодавством не передбачено.

45. Конституційно-правова відповідальність уряду є:

- а) лише колегіальною;
- б) лише індивідуальною;
- в) лише солідарною;
- г) як колегіальною, так і індивідуальною або солідарною;
- д) відповідальністю Голови Уряду.

46. *Принцип солідарної відповідальності міністрів означає, що:*

- а) кожен міністр звітує за доручену сферу діяльності;
- б) міністри разом несуть відповідальність перед Президентом;
- в) міністри разом звітують перед Верховною Радою України;
- г) кожен міністр несе відповідальність за політику і рішення уряду, навіть якщо він з нею не згоден;
- д) міністр несе відповідальність лише за те рішення уряду, на яке дав свою згоду.

47. *Резолюцію недовіри Кабінету Міністрів України приймає:*

- а) 50 % народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради України;
- б) 50 % + 1 народний депутат від конституційного складу Верховної Ради України;
- в) 2/3 народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради України;
- г) 1/3 народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради України;
- д) 3/4 народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради України.

48. *Юридичним наслідком прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри Кабінету Міністрів України є:*

- а) відсторонення Прем'єр-міністра України;
- б) звільнення Прем'єр-міністра України;
- в) імпичмент Прем'єр-міністра України;
- г) відставка Президента України;
- д) відставка Кабінету Міністрів України.

49. *Питання про відповідальність Кабінету Міністрів України не може розглядатися Верховною Радою України:*

- а) більше одного разу протягом однієї чергової сесії;
- б) більше двох разів протягом однієї чергової сесії;
- в) протягом двох років після схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України;
- г) більше трьох разів протягом однієї чергової сесії
- д) більше одного разу протягом двох чергових сесій.

50. *Прем'єр-міністр у випадку прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри Кабінету Міністрів України зобов'язаний подати заяву Президентові України про відставку Кабінету Міністрів України:*

- а) у день прийняття такої резолюції;
- б) не пізніше ніж у триденний строк після прийняття такої резолюції;

- в) не пізніше ніж у п'ятиденний строк після прийняття такої резолюції;
- г) не пізніше ніж у десятиденний строк після прийняття такої резолюції;
- д) не пізніше ніж у п'ятнадцятиденний строк після прийняття такої резолюції.

51. Нормативно-правовий акт, що регулює питання про прийняття резолюції недовіри Кабінету Міністрів України:

- а) Закон України «Про центральні органи виконавчої влади»;
- б) Закон України «Про прийняття резолюції недовіри Кабінету Міністрів України»;
- в) Закон України «Про Кабінет Міністрів України»;
- г) Конституція України;
- д) Закон України «Про відставку Кабінету Міністрів України».

52. Резолюція недовіри Кабінету Міністрів України приймається:

- а) Верховною Радою України;
- б) Президентом України;
- в) Прем'єр-міністром України;
- г) народом України;
- д) Конституційним Судом України.

53. До форм конституційно-правової відповідальності уряду не належить:

- а) скасування або призупинення дії неконституційного акта;
- б) відправка уряду у відставку;
- в) офіційне визнання роботи уряду або його окремого члена незадовільною;
- г) усунення з посади члена уряду в порядку імпичменту або інших подібних процедур;
- д) застосування адміністративних санкцій до члену уряду.

54. Конституційний контроль здійснює:

- а) Верховна Рада України;
- б) Президент України;
- в) Генеральна прокуратура України;
- г) Конституційний Суд України;
- д) Верховний Суд України.

55. Вид конституційного контролю, який означає перевірку конституційності акта або норми поза зв'язком з якою-небудь справою:

- а) формальний конституційний контроль;
- б) попередній конституційний контроль;

- в) обов'язковий конституційний контроль;
- г) інцидентний конституційний контроль;
- д) абстрактний конституційний контроль.

56. Система конституційного контролю, що зумовлена особливостями існування так званого загального, прецедентного права:

- а) європейська;
- б) американська;
- в) латиноамериканська;
- г) континентальна;
- д) мусульманська.

57. Ідея конституційного контролю вперше зародилася в:

- а) Німеччині;
- б) США;
- в) Великобританії;
- г) Франції;
- д) Іспанії.

58. Способами формування органів конституційного контролю в зарубіжних країнах є:

- а) парламентський та непарламентський;
- б) парламентський та позапарламентський;
- в) парламентський та змішаний;
- г) парламентський, позапарламентський і змішаний;
- д) парламентський, непарламентський і змішаний.

59. До суб'єктів права на звернення до Конституційного Суду України для вирішення питання про відповідність акта Президента України Конституції України не належить:

- а) народні депутати України;
- б) Кабінет Міністрів України;
- в) Верховний Суд України;
- г) Уповноважений Верховної Ради України з прав людини;
- д) Верховна Рада АРК.

60. Конституційний Суд України не вирішує питання про конституційність:

- а) актів Президента України;
- б) актів Кабінету Міністрів України;
- в) правових актів Верховної Ради України;
- г) актів органів місцевого самоврядування;
- д) правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

61. Відповідно до Конституції України не знання законів має такі правові наслідки:

- а) полегшує юридичну відповідальність;
- б) звільняє від юридичної відповідальності;
- в) залишаються на розгляд суду;
- г) погіршує становище особи яка вчинила порушення;
- д) не звільняє від юридичної відповідальності.

62. Який з нижче перелічених нормативних актів має найвищу юридичну силу:

- а) постанови Конституційного Суду України;
- б) укази і розпорядження Президента України;
- в) постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України;
- г) Закони України;
- д) Конституція України.

63. Згідно зі ст. 61 Конституції України:

- а) «ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за різні види правопорушення»;
- б) «особа може бути двічі притягнута до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення»;
- в) «ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності за різні види одного і того самого правопорушення»;
- г) «ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення»;
- д) «ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності за правопорушення».

64. Нормативне положення «Народні депутати не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у Верховній Раді України та її органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп» є частиною:

- а) депутатського індемнітету;
- б) депутатського імунітету;
- в) депутатського обліку;
- г) депутатського статусу;
- д) прав народного депутата.

65. Назвіть суб'єктів, які мають право ініціювати відповідальність Кабінету Міністрів України:

- а) голова Верховної Ради України;
- б) не менше, ніж 150 народних депутатів;
- в) президент України;
- г) прем'єр-міністр України;
- д) 226 народних депутатів.

ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРИ ДО ТЕМИ:

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35, 35-36, 37. Ст. 446
- ❖ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1984. № 51. Ст. 1122.
- ❖ Кримінальний кодекс України від 4 квітня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.
- ❖ Про місцеві вибори: Закон України від 14 липня 2015 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 37-38. Ст. 366.
- ❖ Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17 листопада 2011 року. *Офіційний вісник України*. 2011. № 97.
- ❖ Про вибори Президента України: Закон України від 5 березня 1999 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 14. Ст. 81.
- ❖ Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.
- ❖ Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 38. Ст. 385.
- ❖ Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.
- ❖ Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20-21. Ст. 190.
- ❖ Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30 червня 2004 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 36. Ст. 448.

Спеціалізована література:

1. Авдеєнкова М. П. Конституционно-правовые санкции и конституционно-правовая ответственность. *Государство и право*. 2005. № 7. С. 85-89.
2. Авилов В. В. Конституционно-правовая ответственность органов и дол-

- жностных лиц местного самоуправления: дис. ... канд. юрид. наук. Елец, 2011. 185 с.
3. Аземша І. Особливості формування інституту юридичної відповідальності в Україні права. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 44-47.
  4. Андрієвська О. Конституційно-правовий механізм обмеження прав та свобод людини і громадянина: питання окремих елементів. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4, ч. 1. С. 54-59.
  5. Антонова О. Р. Система конституційно-правових принципів регулювання шлюбу і сім'ї. *Журнал східноєвропейського права*. 2017. № 45. С. 46-53.
  6. Балан С. В. Співвідношення політичної та конституційно-правової відповідальності у здійсненні державної влади: дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2007. 223 с.
  7. Батанова Н. М. Конституційно-правова відповідальність політичних партій у світлі міжнародного досвіду. *Правова держава*. 2017. Вип. 28. С. 198-205.
  8. Батанова Н. М. Конституційно-правова відповідальність у контексті взаємодії держави та громадянського суспільства. *Альманах права*. 2017. Вип. 8. С. 102-106.
  9. Батанова Н. М. Принципи конституційно-правової відповідальності: понятійна та видова характеристика. *Правова держава*. 2016. Вип. 27. С. 211-218.
  10. Батанова Н. М. Співвідношення конституційно-правової відповідальності та політичної відповідальності. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 3. С. 24-30.
  11. Берназюк І. Еволюція конституційно-правового регулювання стратегічної правотворчості в Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 5, ч. 1. С. 7-12.
  12. Бобровник С. Специфіка прояву компромісу і конфлікту в межах соціальних інститутів. *Право України*. 2009. № 12. С. 144-150.
  13. Бойчук А. Понятие и признаки юридической ответственности. *Leges si Viata*. 2018. № 1, ч. 2. С. 11-16.
  14. Бондарчук І. Особливості конституційно-правової відповідальності громадських організацій та політичних партій в Україні. *Юридична Україна*. 2009. № 10. С. 28-33.
  15. Бориславська О. Верховенство конституції чи верховенство права: деякі питання відновлення дії окремих положень Конституції України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 6. С. 48-57.
  16. Віхров О. П. Актуальні питання захисту прав людини в контексті правозастосування. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 10. С. 99-101.
  17. Волинка К. Поділ влади і конституційно-правова відповідальність як га-

- рантії реалізації прав і свобод людини в Україні. *Нова політика*. 1998. № 4. С. 14-18.
18. Волощук О. Відповідальність уряду у сучасних демократичних державах (політико-правовий аналіз). *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 9. С. 32-41.
  19. Волощук О. Т. Поняття та сутність конституційно-правової відповідальності вищих органів державної влади. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 12. С. 77-84.
  20. Гецько В. В. Правові позиції Конституційного Суду України з питань конституційно-правової відповідальності депутатів. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 67-72.
  21. Гревцов Ю. Методологічні проблеми пізнання відповідальності суб'єкта права. *Право України*. 2014. № 1. С. 187-194.
  22. Григор'єва В. Логічна сторона судового рішення. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 6. С. 6-8.
  23. Дашковська О. Ідея взаємодії відповідальності держави й особи в європейській політико-правовій думці. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 2. С. 105-113.
  24. Єзеров А. Конституційна конфліктологія як перспективна доктринальна концепція. *Право України*. 2009. № 6. С. 167-170.
  25. Загурський В. Посилення відповідальності – основна умова дії закону. *Право України*. 1996. № 12. С. 45-46.
  26. Задніпряна М. Ю. Гармонізація принципів юридичної відповідальності України та Європейського Союзу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
  27. Закриницька В. Омбудсмен з прав дитини в механізмі державного захисту прав, свобод і законних інтересів дітей: зарубіжний досвід. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 4. С. 346-356.
  28. Зимовець А. В. Правове регулювання взаємної відповідальності держави та людини (конституційно-правовий аспект): дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2009. 214 с.
  29. Калініченко О. Ф. Конституційний процес як основа державного будівництва. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 1. С. 44-49.
  30. Кампо В. Методологія досліджень конституційної юстиції в Україні: науковий огляд. *Право України*. 2014. № 6. С. 158-170.
  31. Капітаненко Н. П. Особливості юридичної відповідальності громадських об'єднань за правопорушення у сфері публічного управління та адміністрування. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2017. № 2. С. 68-73.
  32. Кірмач А. Дисциплінарна відповідальність та службове розслідування щодо державних службовців. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 12 (169). С. 37-41.
  33. Клименко О. До проблеми визначення суспільної необхідності як конституційно-правової категорії. *Право України*. 2011. № 8. С. 282-289.

34. Книш В. В. Аналіз позитивного досвіду конституційно-правової відповідальності (на підґрунті конституціоналізму зарубіжних країн). *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2013. № 7. С. 146-149.
35. Книш В. В. Принципи конституційно-правової відповідальності суб'єктів державно-політичних відносин. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2013. № 8. С. 117-121.
36. Книш В. В. Теоретико-правове дослідження інституту конституційно-правової відповідальності в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Івано-Франківськ, 2018. 40 с.
37. Книш В. В. Теоретико-правовий аналіз законодавства України про конституційно-правову відповідальність. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія: Право*. 2017. № 3. С. 61-71.
38. Ковальов Д. В. Конституційні засади корпоративної соціальної відповідальності в Україні. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 2. С. 60-69.
39. Колісник В. Конституційна реформа в контексті посилення політичної відповідальності. *Вісник Академії правових наук України*. 2005. № 1. С. 38-44.
40. Колосова Н. М. Теория конституционной ответственности: природа, особенности, структура: дис. ... д-ра юрид. наук. Москва, 2006. 368 с.
41. Колпаков В. Принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі в системі принципів адміністративного судочинства. *Право України*. 2014. № 3. С. 47-56.
42. Колюх В. В. Політична відповідальність Конституційного Суду України. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Серія: Політологія. Соціологія. Право. 2016. № 3-4. С. 158-163.
43. Коновейчук Х. Б. Конституційно-правова відповідальність за порушення законодавства у сфері благодійної діяльності в Україні. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 159-164.
44. Корнієнко А. А. Невідворотність як принцип юридичної відповідальності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2014. 20 с.
45. Кравець М. О. Поняття, сутність та місце юридичної кваліфікації у процесі правозастосування. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 110-115.
46. Кравець М. О. Порядок реалізації конституції в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 5. С. 20-23.
47. Кравчук В. Забезпечення права на доступ до адміністративного суду осіб, які перебувають під вартою або в місцях позбавлення волі. *Право України*. 2014. № 3. С. 57-63.

48. Краснікова О. В. Конституційна відповідальність в системі захисту правового статусу суб'єктів місцевого самоврядування: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2004. 197 с.
49. Кривенко Л. Конституційна відповідальність глави держави. *Віче*. 2001. № 10. С. 3-18.
50. Крисань Т. Розмежування державного (правового) примусу й юридичної гарантії. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 3. С. 24-27.
51. Крысанов А. В. Конституционно-правовая ответственность выборных и должностных лиц федеральных органов государственной власти: дис. ... канд. юрид. наук. Челябинск, 2014. 196 с.
52. Курдубанова М. Ю. Конституционно-правовые проблемы ответственности главы государства в Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук. Саратов, 2009. 200 с.
53. Кучма О. Л. Юридична відповідальність у теорії та конституції України. *Соціальне право*. 2017. № 1. С. 28-36.
54. Кучук А. Конституційно-правова відповідальність: міф чи реальність? *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 12. С. 26-30.
55. Левченко Т. Г. Конституционно-правовая ответственность в избирательном праве: сравнительно-правовой аспект: на примере России, Великобритании и США: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2008. 203 с.
56. Липський Д. Касаційне оскарження в адміністративному судочинстві України: аналіз сучасних наукових досліджень. *Право України*. 2014. № 3. С. 64-74.
57. Марцеляк О. В. Конституційно-правовий механізм боротьби з корупцією в Україні (загальнотеоретична характеристика). *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 5. С. 70-74.
58. Марченко М. В. Конституційно-правова природа права вето глави держави. *Форум права*. 2017. № 4. С. 141-146.
59. Матат А. В. Верховенство Конституції та захист прав людини як пріоритет діяльності Конституційного Суду України. *Форум права*. 2016. № 1. С. 186-194.
60. Мельник М., Різник С. Про межі конституційної юрисдикції та пряму дію норм Конституції України при здійсненні правосуддя. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 149-159.
61. Мельник О. В. Конституційно-правова відповідальність вищих органів державної влади: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2000. 175 с.
62. Мельниченко В. Вертикаль управління. Повноваження і відповідальність. *Віче*. 2001. № 4. С. 16-29.
63. Митягин Ю. В. Конституционно-правовые аспекты ответственности депутата, члена выборного органа местного самоуправления, выборного должностного лица органа местного самоуправления: вопросы теории и практики: дис. ... канд. юрид. наук. Челябинск, 2010. 190 с.
64. Морозюк С. М. Зв'язок конституційно-правової норми та конституцій-

- них правовідносин у процесі реалізації Основного Закону. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6. Т. 2. С. 15-19.
65. Морозюк С. М. Особливості дії індивідуальних принципів реалізації Конституції України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 2. С. 43-46.
  66. Муртіщева А. О. Система санкцій конституційно-правової відповідальності уряду в державах – членах ЄС. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2017. Вип. 33. С. 171-181.
  67. Наливайко Л. Р. Види конституційно-правової відповідальності за її суб'єктами та підставами. *Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку*. 2002. С. 47-51.
  68. Наливайко Л. Р. Види конституційно-правової відповідальності за мірами відповідальності за конституційні правопорушення. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 1999. № 4. С. 156-159.
  69. Наливайко Л. Р. Деякі проблеми конституційної відповідальності в Україні. *Концепція формування законодавства України*. 1999. С. 86-89.
  70. Наливайко Л. Р. Історичні аспекти застосування конституційно-правової відповідальності. *Політика і час*. 1999. № 9-10. С. 67-72.
  71. Наливайко Л. Р. Конституційний контроль та конституційно-правова відповідальність. *Нова політика*. 1999. № 5. С. 48-52.
  72. Наливайко Л. Р. Конституційно-правова відповідальність в Україні: критерії класифікації та види. *Віче*. 1999. № 10. С. 25-32.
  73. Наливайко Л. Р. Конституційно-правова відповідальність: питання теорії та практики: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2000. 180 с.
  74. Наливайко Л. Р. Місце конституційно-правової відповідальності в системі юридичної відповідальності. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2001. Вип. 11. С. 182-186.
  75. Наливайко Л. Р. Позитивний та ретроспективний аспекти конституційно-правової відповідальності. *Нова політика*. 1999. № 3. С. 54-58.
  76. Наливайко Л. Р. Проблеми визначення поняття, специфічних ознак та функцій відповідальності в сучасній конституційній теорії. *Науковий вісник ЗДУ. Серія: Юридичні науки*. 2001. № 1. С. 18-27.
  77. Наливайко Л. Р. Проблеми визначення поняття, специфічних ознак та функцій конституційної відповідальності в сучасній конституційній теорії. *Право України*. 1999. № 10. С. 45-50.
  78. Наливайко Л. Р. Теоретичні аспекти конституційного делікту. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2001. № 13. С. 3-8.
  79. Никифорова Н. В. Конституционно-правовая ответственность в правовых позициях Конституционного Суда Российской Федерации: проблемы реализации и развития: дис. ... канд. юрид. наук. Тюмень, 2010. 246 с.
  80. Олійник А. Ю. Конституційні основи правопорядку у сфері господарювання. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 27. С. 48-54.
  81. Олькіна О. Функції конституційного інституту дострокового припинен-

- ня повноважень вищих посадових осіб України. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 2 (194). С. 11-14.
82. Павловська Н. В. Конституційно-правова відповідальність народних депутатів України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2015. Вип. 16 (1). С. 22-24.
  83. Павловська Н. Механізм процедури імпичменту (теоретичний та практичний досвід). *Право України*. 2010. № 3. С. 115-119.
  84. Паришкура В. В. Юридична відповідальність суддів в Україні та країнах Європейського Союзу: порівняльно-правовий аналіз: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
  85. Пасенюк О. Розмежування конституційної та адміністративної юрисдикції. *Право України*. 2016. № 2. С. 38-44.
  86. Пилипишин П. Б. Конституційно-правова відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 21 с.
  87. Полевий В. І. Конституційна відповідальність політичних партій в Україні: моногр. Київ: НА СБУ, 2007. 184 с.
  88. Польовий О. Л. Місце інституту відповідальності суддів у системі юридичної відповідальності органів публічної влади України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2009. № 12 (98). С. 105-110.
  89. Полянський Т. Позитивістсько-правові критерії оцінки дотримання заборони зловживання правом. *Юридична Україна*. 2013. № 9. С. 16-22.
  90. Полянський Т. Природно-правові критерії оцінки дотримання заборони зловживання правом: їх зміст та взаємодія. *Юридична Україна*. 2013. № 8. С. 14-22.
  91. Рижук І. В. Конституційно-правова модель відповідальності парламентаріїв: порівняльно-аналітичне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 17 с.
  92. Руднева О. Правова природа відповідальності органів місцевого самоврядування. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 3. С. 81-86.
  93. Рустамзаде А. Х. Конституційно-правові основи організації судової влади в Україні та Азербайджанській Республіці. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6, Т. 2. С. 23-26.
  94. Савин В. Н. Ответственность государственной власти перед обществом. *Государство и право*. 2000. № 12. С. 64-72.
  95. Сарыков К. Т. Конституционно-правовая ответственность органов местного самоуправления и их должностных лиц по законодательству Кыргызской Республики: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2011. 149 с.
  96. Селіванов О. А. Конституційний судовий контроль за актами органів державної влади України (науково-практичний аналіз): моногр. Київ: Парламентське вид-во, 2018. 182 с.
  97. Сердюк Л. М. Конституційний принцип індивідуалізації юридичної від-

- повідальності особи в аспекті теорії конституційно-правової відповідальності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4. С. 105-111.
98. Сліденко І. Релятивність базисних категорій сучасного конституційного права (конституційний лад). *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 2. С. 33-42.
99. Слободян Н. Проблеми конституційно-правової відповідальності за порушення законодавства про вибори. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2006. № 1. С. 77-82.
100. Цимбалістий Т. О. Інститут імпичменту в системі конституційно-правової відповідальності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 1. С. 42-44.
101. Червяцова А. «Позитивний» аспект конституційної відповідальності: визначення змісту. *Право України*. 2000. № 2. С. 93-95.
102. Штурнева М. В. Конституционно-правовая ответственность за подкуп избирателей: моногр. Иркутск: БГУЭП, 2013. 183 с.
103. Ярошенко Н. И. Нормоконтроль: конституционно-правовые основы и роль в механизме реализации конституционно-правовой ответственности: дис. ... канд. юрид. наук. Челябинск, 2006. 240 с.

Тема 4. ТЕОРІЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Поняття, ознаки (юридичні властивості) та сутність Конституції України. Розкрити співвідношення понять: конституція та держава, конституція та політична система суспільства, конституція та конституціоналізм. Функції конституції та їх характеристика. Класифікація конституцій: мета та критерії класифікації. Види конституцій в Україні. Характеристика Конституції Автономної Республіки Крим. Об'єкти конституційного регулювання. Дія Конституції України. Форма і структура Конституції України. Мова та стиль Конституції України. Внесення змін та доповнень до Конституції України (Розділ XIII Конституції України). Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень ч. 2 ст. 158 та ст. 159 Конституції України. Поняття, структура механізму реалізації Конституції України. Фактори, що визначають реалізацію та ефективність дії Конституції України, проблеми її реалізації. Додержання та охорона Конституції України: гарантії, механізм захисту та охорони. Суб'єкти захисту Конституції України. Конституція і проблема імплементації норм міжнародного права.

У вітчизняній юридичній науці під Конституцією розуміють основний закон держави, який відображає волю народу і в його інтересах закріплює найбільш важливі засади суспільного ладу і державної організації країни. Як головний закон Конституція являє собою єдиний законодавчий акт, що встановлює принципи організації і функціонування представницьких органів держави, основні права і свободи людини і громадянина, територіальний устрій, форму правління, місцеве самоврядування тощо.

Перші конституції, в сучасному значенні цього терміна, виникли в XVII-XVIII ст. під час демократичних буржуазних революцій, і їх поява була зумовлена намаганнями запровадити належну організацію державної влади, тобто таку, яка унеможливила б або значно ускладнила б можливість узурпації влади окремими особами чи групами осіб та її використання у вузькокорпоративних інтересах, що, своєю чергою, могло б забезпечити захист людини від свавілля держави, обмеження сфери державної влади і гарантованість природних прав і свобод людини.

Конституція в будь-якій державі є політико-правовим документом і головним джерелом національної системи права, в ній знаходять свій концентрований офіційний вияв і закріплення найважливіші принципи та функції діяльності органів державної влади, встановлюються межі і характер державного регулювання у всіх основних сферах суспільного розвитку, взаємовідносини держави та особи. У зв'язку з цим термін «конституція» вживається паралельно з терміном «основний закон», а в деяких країнах (Ватікан, Німеччина, Саудовська Аравія, Фінляндія) цим терміном офіційно називають свої

конституції.

Основні риси конституції:

➤ **основоположний характер** (полягає в тому, що конституція регулює не всі суспільні відносини, а лише найбільш важливі і має загальний характер, є стрижнем правової системи будь-якої держави);

➤ **народність** (конституція є засобом вираження волі та інтересів усього населення країни чи його більшості, закріплює суспільні відносини, які притаманні саме цьому народу, приймається народом безпосередньо або через його представників);

➤ **реальність** (конституція повинна відображати фактичний стан суспільства, інакше цей документ не буде сприйматися і виконуватися народом);

➤ **стабільність** (конституція як документ тривалої дії у часі не повинна постійно підлягати змінам. Проте, у деяких країнах конституції змінювалися неодноразово).

Конституція має низку **юридичних властивостей**, що характеризують її місце в системі права, а саме:

- **конституція – основний закон держави**. Визначення конституції основним законом свідчить про її особливе місце в системі законів, які схвалюються в державі, а також є основою національного права. Саме такий підхід відповідає уявленню про конституцію як про основний закон, що склався історично;

- **юридичне верховенство конституції**. Конституція виконує по відношенню до всієї системи права роль активного «установчого центру», вона має найвищу юридичну силу, тобто її норми завжди мають перевагу над положеннями інших джерел права;

- **юридична база поточного законодавства**. Конституція є фундаментом усього законодавства. Прийняття конституції об'єктивно сприяє подальшому вдосконаленню чинного законодавства і розвитку нормотворчої роботи;

- **системоутворюючий документ**, який визначає принципи організації та діяльності органів державної влади;

- **демократичний правовий акт** як за змістом, так і за способом прийняття;

- **особливий порядок прийняття**. Конституція України приймається з дотриманням спеціальної процедури безпосередньо народом або спеціально уповноваженим органом держави.

Функції конституції – це основні напрями її впливу на суспільні відносини, які обумовлені соціальним призначенням конституції.

Основними функціями конституції є:

- **юридична** – пов'язана з тим, що конституція є основним джерелом права, вона має найвищу юридичну силу, є базою чинного законодавства і визначає всю систему правового регулювання в суспільстві;

- **політична** – полягає в тім, що конституція встановлює основи ор-

ганізації публічної влади, визначає основні принципи політичної діяльності, функціонування інститутів політичної системи суспільства;

- **ідеологічна** – полягає у виховній ролі конституції, яка встановлює взаємовідносини держави з людиною, інститутами громадянського суспільства на основі їх взаємної відповідальності

- **установча** – полягає у встановленні найважливіших інститутів суспільства (політичні партії, громадські організації та ін.) і держави (глави держави, парламенту, уряду, органу конституційної юрисдикції та ін.), утвердженні і визначенні конституційно-правового статусу людини і громадянина, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, форми держави;

- **правоохоронна** – полягає у встановленні системи конституційних гарантій реалізації державних і суспільних інститутів;

- **правотворча** – визначає основні засади правотворення в державі;

- **інтегративна (системотворча)** – визначає основні напрями взаємоузгоджених зв'язків між людиною, суспільством і державою на основі конституційних норм і принципів;

- **організаційна** – полягає у встановленні механізму здійснення державної влади, регламентації системи організації та діяльності публічних інститутів держави і суспільства;

- **обмежувальна** – полягає в тому, що конституційні норми створюють основу і визначають межі діяльності державних органів, стримують узурпацію і монополізацію влади певними владними структурами державної влади;

- **зовнішньополітична** – знаходить свій вияв у тому, що інші держави й народи за змістом Конституції можуть робити висновки про рівень демократизму держави.

Принципи Конституції – це фундаментальні засади, що об'єднують її в єдине ціле, визначають її основні ідеї, характер, призначення, соціальну роль і динамічну спрямованість. Вони мають нормативний характер й є обов'язковими для виконання.

До **основних принципів Конституції України** належать: народовладдя; розподіл влади; пріоритет прав людини та громадянина; соціальна, демократична, правова держава; державний суверенітет; рівноправність громадян перед судом і законом; верховенство права; політична, економічна та ідеологічна багатоманітності.

Конституції **класифікують** за різними підставами.

За формою (структурою) конституції поділяються на писані, неписані та змішані. **Писана конституція** являє єдиний нормативний акт або кілька актів, перелік яких чітко визначений. Своєю чергою, неписана конституція складається з чітко не визначеної кількості джерел, серед яких можуть бути як писані (акти парламенту, судові прецеденти), так і неписані або усні (конституційні звичаї). При цьому остання група джерел складає значну частку в

структурі конституції. **Неписані конституції** становлять рідкісний виняток. Нині вони застосовуються лише у Великобританії та Новій Зеландії. Неписана конституція має той самий обсяг предметів правового регулювання, що й писана. Іншими словами, неписана конституція закріплює форму правління, форму державного устрою, структуру вищих органів державної влади, правове становище особи тощо, але її приписи зібрано не в єдиному документі, а у багатьох джерелах права. **Змішані конституції** характеризуються поєднанням елементів писаної та неписаної конституцій.

За терміном дії конституції поділяються на **постійні** і **тимчасові**. Більшість конституцій не передбачають певного терміну дії, себто є постійними, але це не означає неможливості їх зміни або скасування. Тимчасові конституції приймаються на обмежений строк або до настання певних подій, наприклад, до прийняття нової конституції.

За способом прийняття розрізняють **октройовані** (даровані «згори»), **народні** (прийняті представницьким органом або шляхом референдуму) та **договірні** (приймаються через укладання відповідної угоди між різними суб'єктами конституційного процесу) конституції.

За порядком зміни, внесення поправок і доповнень конституції поділяють на: **жорсткі**, які змінюються і доповнюються в особливому порядку, з дотриманням ускладненої (порівняно зі звичайною законодавчою) процедури; **гнучкі**, які змінюються в такому ж порядку, як і звичайні закони; **змішані** – містять статті, що змінюються та доповнюються як звичайні закони.

За формою правління, яка закріплюється в конституції, розрізняють **монархічні** та **республіканські**.

Залежно від державно-політичного режиму розрізняють **демократичні**, **авторитарні** й **тоталітарні** конституції. Згідно з конституційною доктриною конституція може бути лише демократичною, такою, що встановлює належну модель організації влади, реально гарантує права та свободи людини і громадянина. Авторитарні (обмежують певні права людини, насамперед громадянські й політичні) або тоталітарні (затверджують одну ідеологію як загальнообов'язкову і державну та однопартійну систему) конституції за великим рахунком взагалі не можна називати конституціями з огляду на їхній антиконституційний зміст.

За формою державного устрою, що встановлюється конституціями, вони поділяються на **федеративні** та **унітарні**. Федеративними є конституції союзних держав, вони закріплюють принципи федералізму, систему федеральних органів, розмежування компетенції між федерацією та її суб'єктами. В свою чергу, суб'єкти багатьох федерацій можуть мати свої конституції, які регулюють питання організації державної та муніципальної влади суб'єкта федерації, закріплюють відповідні права і свободи людини і громадянина тощо.

Під **дією конституції** розуміють її впорядковувальний вплив на суспільні відносини. Аналіз дії конституції передбачає визначення часових і прос-

торових меж, кола осіб, на яких поширюються положення конституції, а також механізмів такої – дію конституції в часі, у просторі та за колом осіб.

Дія конституції в часі визначається початком і припиненням її дії. Конституція починає діяти від моменту набуття нею чинності, і цей момент зазначається в самому тексті конституції або в окремому законі.

Дія конституції в просторі характеризується тим, що її положення поширюються на всю територію держави, а зі зміною території держави одночасно змінюється і сфера просторової дії конституції.

Дія конституції за колом осіб характеризується тим, що її положення поширюються на всіх суб'єктів права, що перебувають на території країни. Що стосується громадян, а також своїх юридичних осіб, установ та організацій, то дія конституції поширюється на них також і у випадках перебування за кордоном.

Особливого значення набувають **мова і стиль основного закону**. При написанні текстів конституцій ключовою проблемою стає логічність, чіткість та однозначність конституційних формулювань, понять і словосполучень. Це пов'язано із самою природою конституції, яка посідає специфічне місце у національній правовій системі. Якщо в конституції те чи інше поняття позначено одним певним терміном, то і в усіх інших нормативно-правових актах має у відповідних випадках користуватися саме цей термін, уникаючи інших синонімів, щоб не ставити суб'єктів застосування норм права в скрутне становище щодо того, чи має він справу з одним і тим же поняттям або з різними.

Стиль конституційного тексту в основному строго документальний, але в деяких випадках (преамбули, хартії, декларації про права і свободи) вживається так званий «високий стиль», покликаний зробити певний емоційний вплив. Для ряду країн з англосаксонської та романської системами права характерно при формулюванні норм вживання майбутнього часу. В актах англо-саксонської правової системи помітна деталізація регулювання, що забезпечує необхідну точність тлумачення відповідних правових норм.

Конституція України являє собою єдиний наділений найвищою юридичною силою та гарантований державою і суспільством правовий акт, через який Український народ і Українська держава виражають свою суверенну волю та реалізують легітимні інтереси, утверджуючи основи конституційного ладу України, конституційні основи розвитку громадянського суспільства і його інститутів, загальні засади конституційно-правового статусу людини, принципи та інститути реалізації народовладдя, встановлюють систему, організацію та повноваження органів державної влади й органів місцевого самоврядування, а також конституційно-правовий статус Автономної Республіки Крим, конституують механізми реалізації державно-владних повноважень і адміністративно-територіальний устрій держави.

Конституція України є продуктом і одночасно стрижнем розвитку такого складного політико-правового феномена як «конституціоналізм». Зміст

цієї категорії опосередковує роль і місце Конституції України у правовій системі, суспільстві та державі, підтверджує її верховенство в регулюванні суспільних відносин. До того ж, як справедливо зауважує А. Крусян, формуючи власну модель конституціоналізму, кожна держава має спиратися саме на те, що конституціоналізм передусім був і залишається ідейним, інституціональним, конституційно-правовим антиподом необмеженої всездозволеності публічної влади. При цьому саме конституція є найнадійнішим запобіжником стосовно недопущення свавілля публічної влади та зневажання прав і свобод людини.

Щодо сутності конституціоналізму та його співвідношення з Основним Законом вітчизняні правознавці висловлювали різні погляди. Так, свого часу В. Мелашенко писав, що конституціоналізм слід розуміти як складне системне утворення, елементами якого є: фактична та юридична конституція, конституційна теорія, конституційні відносини, конституційні правосвідомість, законність і правопорядок. На думку О. Совгирі та Н. Шукліної, систему українського конституціоналізму становлять: чинна Конституція України як нормативно-правовий акт; теорія, історія, ідеологія Конституції України; існуючий конституційний лад. У взаємодії ці елементи формують нормативно-правові, наукові, історичні, ідеологічні та організаційні основи конституціоналізму. Є й інші підходи до вирішення проблеми співвідношення конституціоналізму та Конституції України.

Отже, можна стверджувати, що Конституція України є результатом і водночас визначальним складником національного конституціоналізму, під яким слід розуміти упорядковану сукупність (систему) історично сформованих ідеологічно-правових світоглядних поглядів на способи і методи ефективного регулювання конституційних правовідносин, об'єктивно сформовану систему конституційного права, систему конституційного законодавства, стрижнем якої є Основний Закон, систему конституційно-правової науки та освіти, а також усталену конституційну правотворчу та правозастосовну практику.

Під *структурою Конституції України* слід розуміти внутрішньо узгоджену побудову Основного Закону як нормативно-правового акта найвищої юридичної сили.

Як відомо, Конституція України 1996 р. належить до кодифікованих конституційних актів. Вона існує у виді єдиного нормативно-правового акта, що складається із трьох основних елементів: преамбули, основної частини, прикінцевих і перехідних положень, що у свою чергу об'єднують п'ятнадцять самостійних розділів, позначених латинськими цифрами, які містять 166 статей (розділи I-XIV) і 17 пунктів (розд. XV), позначених арабськими цифрами. Окремі статті Конституції України складаються із декількох нумерованих абзаців, які при посиланні на них позначаються як частини (ч.) відповідної статті.

Преамбула конституції – це традиційна для світової конституційної

практики лаконічна за обсягом, урочиста, написана навіть із певним державницьким пафосом вступна частина до її основного змісту, що має багатофункціональний характер. По-перше, преамбула засвідчує, хто і в якому порядку прийняв конституцію, а по-друге, визначає цілі, мету та завдання конституції, характеризує її консолідуючий потенціал для людини, суспільства та держави.

Розділ I. «Загальні засади» містить статті, що визначають основи конституційного ладу, громадянство, суверенітет України, соціальний захист громадян, екологічну безпеку, державну символіку.

Розділ II. «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» містить норми, що визначають основні особисті, політичні, економічні, соціальні, культурні права і свободи громадян, конституційні обов'язки людини і громадянина, встановлюють гарантії їх здійснення.

Розділ III. «Вибори. Референдум» окреслює такі форми безпосередньої демократії, як вибори і референдуми, через які здійснюється народне волевиявлення.

Розділ IV. «Верховна Рада України» закріплює правовий статус єдиного законодавчого органу в Україні – Верховної Ради України, її склад та повноваження, статус народного депутата.

Розділ V. «Президент України» містить норми, що регулюють конституційний статус Президента України, порядок його обрання, повноваження, та умови їх припинення.

Розділ VI. «Кабінет Міністрів України. Інші органи виконавчої влади» містить норми, що визначають правовий статус Уряду, його склад, повноваження та статус місцевих державних адміністрацій.

Розділ VII «Прокуратура» – виключено на підставі Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» № 1401-VIII від 02 червня 2016 р.

Розділ VIII «Правосуддя» розкриває систему судів загальної юрисдикції в Україні, визначає основні засади судочинства, статус суддів та Вищої ради правосуддя.

Розділ IX. «Територіальний устрій України» розкриває основні засади та систему адміністративно-територіального устрою України.

Розділ X. «Автономна Республіка Крим» присвячений правовому становищу автономії, її повноваженням, основам взаємовідносин між Україною і Автономною Республікою Крим.

Розділ XI. «Міське самоврядування» містить норми, що визначають систему органів місцевого самоврядування, їх повноваження та статус депутатів місцевих рад.

Два останні розділи Конституції України присвячено механізму правового захисту Основного Закону.

Так, **розділ XII** «Конституційний Суд України» закріплює правовий Конституційного Суду України, конституційно-правові норми, що визнача-

ють основні функції Конституційного Суду України, порядок його організації та діяльності, правовий статус суддів Конституційного Суду України, а також названо суб'єктів звернення до Конституційного Суду України тощо.

У свою чергу **розділ XIII** Конституції України визначає порядок внесення змін до Основного Закону, при цьому відповідна процедура диференціюється залежно від їх предмета. Так, внесення змін до розділів I, III, XIII з урахуванням їх фундаментального системоутворюючого значення для структури Конституції передбачає більш складну процедуру, ніж внесення змін до інших розділів Основного Закону.

Структура основної частини Конституції України дає підстави вважати, що вона в цілому об'єктивізує систему національного конституційного права, а структурні елементи Конституції України (розділи) об'єктивно відтворюють і унормовують основні інститути конституційного права України.

Завершальними елементами структури Конституції України є її **прикінцеві** та **перехідні положення**, які за змістом слід відносити до нормативних гарантій Основного Закону, оскільки вони мають на меті утвердження дати прийняття Конституції України як державного свята та забезпечення комплексної дії Основного Закону на період повної адаптації чинного законодавства України до положень нової Конституції.

Конституція України може бути змінена лише в особливому, закріпленому нею ж порядку, що значно відрізняється від внесення змін до поточного законодавства. Такий порядок закріплений в Конституції України (ст.ст. 154-159) і має на меті забезпечення стабільності Конституції як Основного Закону нашої держави. Водночас він спрямований і на поєднання стабільності та гнучкості (динамізму) конституції, що дає можливість своєчасно на конституційному рівні реагувати на об'єктивні потреби розвитку суспільства й удосконалення державного управління.

У ст. 154 Конституції України визначено обмежене коло суб'єктів, яким надано право порушувати питання про зміну положень Основного Закону. Це суб'єкти, що безпосередньо представляють Український народ, – всенародно обраний Президент України та не менше третини народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради України. Звуження кола суб'єктів законодавчої ініціативи при внесенні змін до Конституції України, порівняно зі внесенням звичайного законопроекту, є суттєвою конституційною гарантією стабільності Конституції України й обґрунтованості вимог внесення до неї змін.

Законопроект про внесення змін до Конституції України, як це передбачено Регламентом Верховної Ради України, повинен бути поданий у письмовій формі із супровідною запискою, в якій має бути обґрунтована необхідність розробки та прийняття закону, вказано про фінансові й інші витрати, пов'язані з прийняттям і впровадженням закону. Всі законопроекти щодо внесення змін до Конституції України розглядаються Верховною Радою України тільки за наявності висновку Конституційного Суду України.

До Конституції України не може бути внесено будь-яких змін в умовах воєнного чи надзвичайного стану. При цьому під останнім розуміють особливий правовий режим діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, що тимчасово допускає обмеження в здійсненні конституційних прав та свобод громадян, а також прав юридичних осіб, покладає на них додаткові обов'язки.

Отже, уся система процесуальних конституційних норм, за якими можливе внесення змін до Конституції України, спрямована на захист Конституції, що є історичним надбанням українського народу та відповідає його прагненням до збереження й розвитку держави, зміцнення громадської злагоди і забезпечення гідних умов життя.

Однією із важливих юридичних властивостей Конституції України є обов'язковість її спеціального правового захисту як одного з найважливіших об'єктів конституційного права. Закономірно, що Конституція, яка стоїть на захисті суспільного та державного ладу, прав і свобод людини і громадянина та інших конституційних цінностей, є ефективною лише за умови її правової захищеності, гарантованості.

Правову охорону Конституції України слід розглядати у вузькому та широкому значеннях. У першому випадку під правовою охороною Конституції України, **у вузькому значенні**, слід розуміти цілеспрямовану, визначену Конституцією та законами України діяльність Конституційного Суду України щодо вирішення питань про відповідність законів та інших правових актів Конституції України і офіційного тлумачення Конституції України та законів України.

Разом з тим, правова охорона Конституції України у **широкому розумінні** здійснюється за допомогою спеціальних юридичних способів і засобів, якими є **нормативно-правові** та **організаційно-правові механізми забезпечення правової охорони** Конституції України. Сукупність нормативно- та організаційно-правових механізмів правового захисту Конституції України також прийнято називати **гарантіями Конституції України**.

Правова охорона Конституції України у широкому значенні тотожна гарантіям Основного Закону, під якими слід розуміти систему загальних і спеціальних (юридичних) умов і засобів, що забезпечують режим конституційної законності в усіх сферах суспільного і державного ладу нашої держави. **Система гарантій** Конституції України представлена насамперед загальними та спеціальними (юридичними) гарантіями.

Загальні гарантії Конституції України визначаються за основними сферами конституційного ладу і, відповідно, поділяються на політичні, економічні, соціальні та культурні (духовні) гарантії належного дотримання та виконання Конституції України. Належний розвиток усіх сфер суспільного та державного ладу є загальною умовою дії Основного Закону. Навіть найдосконаліша конституція виявиться «паперовою» за умови, коли суспільство та держава не в змозі реалізувати її положення через недостатній розвиток хоча

б однієї із названих сфер суспільного та державного життя.

Спеціальні або власне **юридичні гарантії** Конституції України умовно поділяються на нормативно-правові та організаційно-правові. **Нормативно-правові гарантії** Конституції – це сукупність матеріальних і процесуальних конституційних та інших норм права, що визначають порядок прийняття, внесення змін до Конституції України і порядок дії норм Основного Закону в часі, просторі та за колом суб'єктів. Ці норми об'єктивізуються в системі чинного конституційного законодавства України, а в широкому розумінні – у всій системі чинного національного законодавства України. При цьому слід зазначити, що основні принципи та положення нормативно-правових гарантій Конституції України закріплено в її тексті.

Організаційно-правові гарантії Конституції України представлено системою суб'єктів конституційного права, на які покладається обов'язок реалізувати Основний Закон. Первинним елементом системи організаційно-правових гарантій Конституції України, безперечно, є Український народ. Так, відповідно до ст. 5 Конституції України, Український народ є носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні. Він здійснює свою владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Власне, й Конституція України, як зазначено у преамбулі Основного Закону, «від імені всього Українського народу» виражає його суверенну волю, тож цілком закономірно, що народ України і є основним захисником цієї Конституції.

Ключові поняття:

конституціоналізм, конституція у матеріальному значенні, конституція у формальному значенні, юридична конституція, фактична конституція, фіктивна конституція, Конституція як Основний Закон держави або система правових актів, зміст конституції, правовий зміст конституції, суспільний зміст конституції, форма конституції, функції конституції, система Конституції України, структура Конституції України, преамбула, писані конституції, неписані конституції, кодифіковані (консолідовані) конституції, некодифіковані (неконсолідовані) конституції, народні конституції, октройовані конституції, гнучкі конституції, жорсткі конституції, змішані конституції, постійні конституції, тимчасові конституції, демократичні конституції, авторитарні конституції, тоталітарні конституції, констатуючі конституції, програмні конституції, унітарні конституції, федеративні конституції, республіканські конституції, монархічні конституції, Конституція Автономної Республіки Крим, правова охорона Конституції України, суб'єкти захисту Конституції, гарантії дотримання Конституції України, механізм реалізації Конституції України, конституційний контроль, конституційний нагляд.

1. Конституція – це:

а) система правових норм, які мають вищу юридичну силу та регулюють основи відносин між людиною і суспільством, з одного боку, та державою – з іншого, а також основи організації самої держави;

б) доктринальні положення, що визначають засади конституційного ладу, основи народовладдя, засади організації та функціонування органів публічної влади;

в) система нормативно-правових актів, що визначають порядок організації держави та суспільства;

г) система конституційних звичаїв, які мають вищу юридичну силу;

д) судові прецеденти, що регулюють основи відносин між людиною і суспільством, з одного боку, та державою – з іншого, а також основи організації самої держави.

2. Термін «конституція» в Стародавньому Римі вживали для позначення:

а) декларацій;

б) вимог-прохання;

в) нормативних актів;

г) номоканонів;

д) угод.

3. Вперше ідея створення конституції виникла у:

а) Великій Британії;

б) Польщі;

в) Японії;

г) УРСР;

д) Італії.

4. Прихильники природно-правової теорії походження конституції стверджують, що вона є:

а) проявом волі народу, його суверенітету;

б) втіленням божественних приписів суспільства про правила життя;

в) суспільним договором, що встановлює принципові основи існування суспільства та правила, за якими воно функціонує;

г) проявом державної влади, що обмежує її;

д) вираженням волі не всього суспільства, а економічно панівного класу.

5. Договірна теорія походження конституції передбачає, що:

а) конституція – це прояв волі народу, його суверенітету;

б) усі члени суспільства укладають між собою договір щодо принципів заснування та функціонування суспільства, який знаходить свій вияв у кон-

ституції;

в) конституція – це прояв божественних настанов суспільству щодо правил життя, ідей вищої справедливості та розуму;

г) конституція виражає волю не всього суспільства, а лише економічно панівного класу, тобто має класовий характер;

д) конституція виникла внаслідок органічного розвитку суспільства – його поділу за достатком та спеціалізацією.

б. Природно-правова теорія походження конституції передбачає, що:

а) конституція – це прояв божественних настанов суспільству щодо правил життя, ідей вищої справедливості та розуму;

б) конституція виникла внаслідок органічного розвитку суспільства – його поділу за достатком та спеціалізацією;

в) у конституції виражається воля народу, а також його суверенітету;

г) усі члени суспільства укладають між собою договір, який знаходить свій вияв у конституції про те, на яких принципах засновується та функціонує суспільство;

д) конституція виражає волю не всього суспільства, а лише економічно панівного класу, тобто має класовий характер.

7. Теологічна теорія походження конституції передбачає, що:

а) конституція – це прояв божественних настанов суспільству щодо правил життя, ідей вищої справедливості та розуму;

б) у конституції виражається воля народу, а також його суверенітету;

в) усі члени суспільства укладають між собою договір щодо принципів заснування та функціонування суспільства, який знаходить свій вияв у конституції;

г) конституція виражає волю не всього суспільства, а лише економічно панівного класу, тобто має класовий характер;

д) конституція виникла внаслідок розвитку суспільства – його поділу за достатком та спеціалізацією.

8. Марксистсько-ленінська теорія походження конституції передбачає, що:

а) у конституції виражається воля народу, а також його суверенітету;

б) конституція виражає волю не всього суспільства, а лише економічно панівного класу, тобто має класовий характер;

в) даний акт – це прояв божественних настанов суспільству щодо правил життя, ідей вищої справедливості та розуму;

г) усі члени суспільства укладають між собою договір, який знаходить свій вияв у конституції про те, на яких принципах засновується та функціонує суспільство;

д) конституція виникла внаслідок того, що кожна окрема людина не-

спроможна задовольнити свої потреби, а тому люди «збираються» разом і виробляють основні правила поведінки, що знаходять свій вияв у конституційно-правових нормах.

9. Початком історії української Конституції є:

- а) Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р.;
- б) Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р.;
- в) 1710 р. – час появи Конституції Пилипа Орлика;
- г) Декларація прав національностей 1890 р.;
- д) національно-визвольна війна 1645 р.

10. Першою Конституцією України вважають:

- а) «Руська правда» (XI ст.);
- б) Статті Богдана Хмельницького (1654 р.);
- в) Декларація про державний суверенітет (1990 р.);
- г) Конституція Пилипа Орлика (1710 р.);
- д) Конституція УНР (1918 р.).

11. У 1809 р. термін «основний закон» для позначення конституційного акта був використаний в тексті документа:

- а) «Форми правління у Великій Британії»;
- б) «Форми правління Польщі»;
- в) «Форми правління у США»;
- г) «Форми правління у Нідерландах»;
- д) «Форми правління у Швеції».

12. До юридичних властивостей Конституції України не належить:

- а) установчий характер та вища юридична сила;
- б) конституція як юридична база поточного законодавства та особливий порядок її прийняття, внесення змін і доповнень;
- в) підвищена стабільність у поєднанні з динамічною рухливістю;
- г) програмний характер та специфічний предмет правового регулювання;
- д) казуїстичність об'єкту регулювання.

13. Ознакою конституції не виступає:

- а) специфічне найменування;
- б) особливий порядок прийняття, введення в дію, внесення змін та доповнень;
- в) особливе коло законодавчо регламентуючих суспільних відносин;
- г) вища юридична сила;
- д) приймається на основі законів та узгоджується з раніше прийнятими законами.

14. Ознака конституції, яка полягає в тому, що вона як документ тривалої дії у часі не повинна постійно підлягати змінам є:

- а) стабільність;
- б) системність;
- в) суспільність;
- г) народність;
- д) реальність.

15. Однією з рис конституції, яка полягає в тому, що вона регулює не всі суспільні відносини, а лише найбільш важливі і має загальний характер, є стрижнем правової системи будь-якої держави. Усі інші суспільні відносини повинні регламентуватися законами та підзаконними актами, які приймаються на основі конституції і не можуть їй суперечити є:

- а) основоположний характер;
- б) народність;
- в) суспільність;
- г) реальність;
- д) стабільність.

16. Установчий характер Конституції України полягає у:

- а) властивості створювати загальноправові установки;
- б) властивості наділяти певні суб'єкти (органи, організації, посадові особи) конкретними правами та обов'язками;
- в) закріпленні в узагальненому вигляді положень, які мають найбільш важливе значення для життя суспільства на даному етапі;
- г) гарантованості та здатності сприяти розвитку прогресивних тенденцій у суспільстві та державі;
- д) особливому порядку прийняття, доповнення і зміни.

17. Нормативність Конституції України означає, що:

- а) у Конституції закріплюються найважливіші права, свободи та обов'язки громадян, система й основні принципи діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування;
- б) Конституція має свій особливий предмет правового регулювання, унормовує найважливіші суспільні відносини, а саме: основи правового статусу людини і громадянина, територіальний устрій, виборчу систему, референдуми, систему і принципи діяльності органів державної влади, їх компетенцію тощо;
- в) Конституція обов'язкова до виконання всіма суб'єктами права та є актом постійної і прямої дії;
- г) Конституція містить норми, за допомогою яких забезпечується непорушність Основного Закону;
- д) Конституція визначає перспективи розвитку держави і суспільства,

тенденції та напрями розвитку, основні цілі соціального прогресу, містить основні принципи здійснення влади, є орієнтиром розвитку всієї правової системи держави.

18. *Загальнонормативні якості норм Конституції України, посилюються:*

- а) загальнообов'язковістю для виконання на всій території держави;
- б) нормативністю;
- в) формальною визначеністю, що має суттєве значення для розкриття регулятивного потенціалу;
- г) високою захищеністю її норм;
- д) верховенством її норм в правовій системі держави.

19. *Сутність Конституції України полягає:*

- а) в утвердженні демократичних цінностей, гуманізму, забезпеченні прав і свобод людини та громадянина, законності та правопорядку;
- б) в тому, що вона виступає продуктом класової боротьби, засобом, за допомогою якого той чи інший клас закріплює своє панівне політичне становище;
- в) в тому, що вона виступає як форма прояву народних (національних), а не класових інтересів, як результат високого ступеня політичного та юридичного консенсусу;
- г) у співвідношенні конституційно-правового механізму забезпечення дотримання, охорони і захисту Конституції України з конституційними гарантіями (загальними та спеціальними);
- д) у співвідношенні конституційного контролю та конституційного правосуддя з повноваженнями та функціями різноманітних державних і недержавних структур з охорони та захисту Конституції України.

20. *Політико-правова категорія, яка опосередковує місце і роль конституції у правовій системі, суспільстві і державі, що знаходять вияв у її верховенстві та характері впливу на суспільні відносини – це:*

- а) конституційний лад;
- б) конституційний процес;
- в) конституціоналізм;
- г) парламентаризм;
- д) формалізм.

21. *Вихідним елементом поняття «конституціоналізм» є вчення про:*

- а) природне право;
- б) державу і право;
- в) позитивне право;
- г) сутність конституції та її функціональне призначення;
- д) співвідношення природного і позитивного права.

22. Термін «законодавство» використовується у Конституції України та в законодавстві України, як сукупність:

- а) міжнародноправових договорів;
- б) законів;
- в) законів та інших нормативно-правових актів, які регламентують ту чи іншу сферу суспільних відносин і є джерелами певної галузі права;
- г) законів та кодексів;
- д) законів та міжнародноправових договорів.

23. Конституція України не закріплює принципи громадянського суспільства:

- а) недоторканість права власності, економічна свобода громадян та їх об'єднань;
- б) свобода і добровільність праці, вільний вибір діяльності на основі ринку праці, забезпечення умов для зайнятості працездатного населення;
- в) забезпечення демократії у всіх сферах життєдіяльності суспільства;
- г) вільне функціонування засобів масової інформації;
- д) особисті інтереси підпорядковані інтересам держави.

24. До конституційно-правових принципів функціонування держави та суспільства, що закріплені в Конституції України, не належить:

- а) Україна – суверенна, незалежна, демократична, соціальна, правова держава, визнається та діє принцип верховенства права;
- б) людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю;
- в) носієм суверенітету та єдиним джерелом влади є народ;
- г) держава сприяє консолідації і розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій та культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України;
- д) поділ державної влади на законодавчу, виконавчу, судову, контрольно-наглядову гілки влади.

25. Організаційна функція конституції знаходить свій вияв:

- а) у її покликанні здійснювати важливі зовнішньополітичні завдання, встановлювати рамки державних національних інтересів;
- б) у закріпленні нею системи органів державної влади і місцевого самоврядування в Україні, визначенні основ взаємодії і взаємовідносин між гілками влади, встановленні форм правління, основ повноважень різноманітних державних органів;
- в) виступає як невичерпний перелік прав і свобод людини та громадянина, який базується на міжнародних актах про права людини і громадянина;
- г) у встановленні основ правового статусу різноманітних суб'єктів

державно-правових відносин і насамперед, органів державної влади, забезпеченні необхідних зв'язків між ними;

д) виступає інструментом державної політики, проведення загальносоціальних заходів, встановлення основ політичного режиму, принципів організації і діяльності політичної системи суспільства.

26. Соціальна функція конституції обумовлена тим, що:

а) предмет регулювання конституції складають фундаментальні суспільні відносини, пов'язані з такими соціально-політичними явищами та категоріями, як суверенітет народу, громадянське суспільство, правовий статус особи, основи конституційного устрою;

б) у відповідності з її нормами будується система національного законодавства, а закони та інші правові акти, які їй суперечать не мають юридичної сили;

в) конституція визнає і юридично оформлює найважливіші соціально-економічні і політичні інститути, виступає політико-правовою основою розвитку суспільства і держави;

г) конституція встановлює правовий статус різноманітних суб'єктів державно-правових відносин і насамперед, органів державної влади та забезпечує необхідний зв'язк між ними;

д) конституція покликана здійснювати важливі зовнішньополітичні завдання, встановлювати рамки державних національних інтересів.

27. Обмежувальна функція конституції проявляється у тому, що вона:

а) виконує роль обмежувача необґрунтованого вторгнення держави в особисте життя особи, у питання організації і функціонування суспільних формувань, в тому числі політичних партій, релігійних організацій;

б) визнає і юридично оформлює найважливіші соціально-економічні і політичні інститути, виступає політико-правовою основою розвитку суспільства і держави;

в) у встановленні правового статусу різноманітних суб'єктів державно-правових відносин і насамперед, органів державної влади, забезпеченні необхідних зв'язків між ними;

г) у спрямованості її норм на захист конституційного устрою, вказує на механізм її «самозабезпечення», «самозахисту»;

д) являє собою стабілізуючий чинник розвитку суспільних відносин та розглядається як результат консенсусу різноманітних політичних сил.

28. Стабілізуюча функція Конституції України проявляється у тому, що:

а) вона виконує роль обмежувача необґрунтованого вторгнення держави в особисте життя особи, у питання організації і функціонування суспільних формувань, в тому числі політичних партій, релігійних організацій;

б) будучи результатом консенсусу різних політичних сил і угруповань, вона є фактором стабілізації суспільних відносин, їх подальшого розвитку на демократичних засадах;

в) вона встановлює правових статус різноманітних суб'єктів державно-правових відносин і насамперед, органів державної влади, забезпечення необхідних зв'язків між ними;

г) у відповідності з її нормами будується система національного законодавства, володіє верховенством у системі джерел права, вищою юридичною силою, застосуванням специфічних форм захисту конституції, а закони та інші нормативно-правові акти, які їй суперечать, юридичної сили не мають;

д) її норми спрямовані на захист конституційного устрою, вказує на механізм її «самозабезпечення», «самозахисту».

29. Функція загальносоціального регулювання та забезпечення балансу соціальних інтересів Конституції України не спрямована на забезпечення:

а) устанавленого розвитку соціальної системи «людина – громадянське суспільство – світ»;

б) балансу між політичними силами, спокоєм, порядком, прогресом;

в) тісних зв'язків та порозуміння між центральною і місцевою владою;

г) широкого переліку прав і свобод людини та громадянина; свободи праці, підприємницької діяльності, соціальної відповідальності власників, активної участі держави в регулюванні економічних процесів в інтересах всього суспільства, а не окремих його прошарків;

д) конституції як Основного Закону в державі.

30. Політична функція Конституції України проявляється в тому, що:

а) вона є інструментом державної політики та проведення демократичних перетворень, закріплює основи політичного режиму, принципи організації і діяльності політичної системи суспільства;

б) її норми спрямовані на забезпечення широкого переліку прав і свобод людини та громадянина;

в) вона виконує роль обмежувача необґрунтованого вторгнення держави в особисте життя особи, у питання організації і функціонування суспільних формувань, в тому числі політичних партій, релігійних організацій;

г) вона встановлює правовий статус різноманітних суб'єктів державно-правових відносин і, насамперед, органів державної влади, забезпечення необхідних зв'язків між ними;

д) вона є фактором стабілізації суспільних відносин, їх подальшого розвитку на демократичних засадах.

31. Програмна функція Конституції України проявляється у:

а) спрямованості конституційно-правових норм на забезпечення широ-

кого переліку прав і свобод людини та громадянина, механізму їх реалізації;

б) закріпленні тих принципів та цінностей, які ще необхідно буде втілити у життя, які є орієнтиром для всієї законотворчої діяльності;

в) стабілізації суспільних відносин, їх подальшого розвитку на демократичних засадах;

г) встановленні правового статусу різноманітних суб'єктів державно-правових відносин і, насамперед, органів державної влади, забезпечення необхідних зв'язків між ними;

д) відповідності конституційно-правових норм міжнародним нормам та стандартам у будь-якій галузі законодавства України.

32. Зовнішньополітична функція Конституції України проявляється у тому, що вона:

а) відіграє значну роль в правовому забезпеченні зовнішньої діяльності України, визначає основи взаємовідносин України з іншими державами світу, встановлює основні принципи зовнішньої політики України, що впливає на її авторитет в світовому співтоваристві;

б) виступає фактором стабілізації суспільних відносин, їх подальшого розвитку на демократичних засадах;

в) спрямована на забезпечення широкого переліку прав і свобод людини та громадянина, механізму їх реалізації;

г) встановлює правовий статус різноманітних суб'єктів державно-правових відносин і, насамперед, органів державної влади, забезпечення необхідних зв'язків між ними;

д) закріплює демократичну спрямованість розвитку держави та суспільства, сприяє формуванню нових демократичних інститутів.

33. Функція забезпечення рівних економічних умов господарювання та соціального партнерства Конституції України передбачає:

а) правове забезпечення зовнішньої діяльності України, встановлення основ взаємовідносин України з іншими країнами світу, гарантування основних принципів зовнішньої політики України, що впливає на їх авторитет в світовому співтоваристві;

б) встановлення принципів економічного плюралізму, рівного захисту всіх форм власності, свободи підприємництва, непорушності приватної власності тощо;

в) встановлення правового статусу різноманітних суб'єктів державно-правових відносин і насамперед, органів державної влади, забезпечення необхідних зв'язків між ними;

г) закріплення тих принципів та цінностей, які ще необхідно буде втілити у життя, які є орієнтиром для всієї законотворчої діяльності;

д) спрямованість конституційно-правових норм на захист конституційного устрою, вказують на механізм її «самозабезпечення», «самозахисту».

34. Охоронна функція Конституції України проявляється у:

- а) спрямованості її норм на захист конституційного ладу, що вказують на механізм її «самозабезпечення» і «самозахисту»;
- б) встановленні правового статусу різноманітних суб'єктів державно-правових відносин і, насамперед, органів державної влади, забезпечення необхідних зв'язків між ними;
- в) правовому забезпеченні зовнішньої діяльності України, забезпеченні основ взаємовідносин України з іншими країнами світу;
- г) закріпленні демократичної спрямованості розвитку держави та суспільства, сприянні формуванню нових демократичних інститутів;
- д) встановленні принципів економічного плюралізму, рівного захисту всіх форм власності, свободи підприємницької діяльності, непорушності приватної власності тощо.

35. Виховна функція Конституції України проявляється у тому, що вона:

- а) закріплює такі принципи і цінності, які ще необхідно буде втілити в життя, які є орієнтиром для всієї законотворчої діяльності;
- б) виступає, як основа для формування та розвитку конституційно-правової свідомості;
- в) закріплює демократичну спрямованість розвитку держави та суспільства, сприяє формуванню нових демократичних інститутів;
- г) встановлює основи взаємовідносин України з іншими країнами світу, гарантує основні принципи зовнішньої політики України, що впливає на її авторитет у світовій спільноті;
- д) встановлює принципи економічного плюралізму, рівного захисту всіх форм власності, свободи підприємництва, непорушності приватної власності тощо.

36. Конституції, які складаються з багатьох законів, судових прецедентів, правових звичаїв, конституційних угод – це:

- а) писані конституції;
- б) неписані конституції;
- в) кодифіковані конституції;
- г) гнучкі конституції;
- д) жорсткі конституції.

37. Писана Конституція – це:

- а) два або більше правових актів, складених у формі Основного Закону держави;
- б) єдиний правовий акт, складений у формі підзаконного нормативно-правового акту;
- в) єдиний правовий акт, що являє собою Основний Закон держави;

г) сукупність звичаїв, що складають собою Основний Закон держави і містяться у правовій свідомості його виконавців;

д) Основний Закон держави, норми якого не відповідають реально існуючим суспільним відносинам і мають декларативний характер.

38. Конституція, прийнята шляхом укладання відповідної угоди між різними суб'єктами конституційного процесу – це:

- а) дарована конституція;
- б) гнучка конституція;
- в) договірна конституція;
- г) жорстка конституція;
- д) постійна конституція.

39. «Гнучка» конституція – це:

а) сукупність конституційних актів, звичаїв і судових прецедентів, що являють собою Основний Закон держави;

б) єдиний правовий акт, складений у формі Основного Закону держави;

в) конституція, яка має складну процедуру внесення змін і доповнень до неї;

г) конституція, яка не потребує ускладненої процедури щодо внесення змін та доповнень до неї;

д) Основний Закон держави, норми якого відповідають реально існуючим суспільним відносинам та адекватно реалізуються в системі суспільних відносин.

40. За порядком внесення змін конституції поділяються на:

- а) прості та складні;
- б) постійні та тимчасові;
- в) юридичні, фактичні та змішані;
- г) жорсткі, гнучкі та змішані;
- д) диспозитивні та імперативні.

41. За формою зовнішнього виразу конституції поділяються на:

- а) прості та складні;
- б) октройовані;
- в) жорсткі, гнучкі та змішані;
- г) писані та неписані;
- д) демократичні та тоталітарні.

42. За способом прийняття конституції поділяються на:

- а) гнучкі, жорсткі та змішані;
- б) писані та неписані;
- в) постійні та тимчасові;

- г) кодифіковані та некодифіковані;
- д) установчі та октройовані.

43. *За часом дії конституції поділяються на:*

- а) писані та неписані;
- б) демократичні та тоталітарні;
- в) юридичні та фактичні;
- г) тимчасові та постійні;
- д) гнучкі та жорсткі.

44. *За формою політико-територіального устрою країни конституції поділяються на:*

- а) унітарні та федеративні;
- б) прості та складні;
- в) жорсткі та гнучкі;
- г) кодифіковані та некодифіковані;
- д) республіканські та монархічні.

45. *За змістом конституції поділяються на:*

- а) ліберальну, етатистську, ліберально-етатистську;
- б) просту, звичайну, розгорнуту;
- в) нормативну, номінальну, семантичну;
- г) стару, нову, новітню;
- д) демократичну, авторитарну, тоталітарну.

46. *Народна конституція – це:*

- а) конституція, яка була прийнята за результатами референдуму, установчими зборами або парламентом;
- б) єдиний правовий акт, складений у формі Основного Закону держави;
- в) сукупність конституційних актів, звичаїв, традицій та судових прецедентів, що являють собою Основний Закон держави та не потребують ускладненої процедури щодо внесення змін і доповнень до нього;
- г) конституція, яка набирає законної сили з моменту оприлюднення відповідного акту глави держави, проект якої розробляється під контролем глави держави без залучення представницького органу або виборчого корпусу і ним же затверджується;
- д) конституція, яка має складну процедуру внесення змін та доповнень до неї.

47. *Октройована конституція – це:*

- а) конституція, яка має складну процедуру внесення змін та доповнень до неї;
- б) єдиний правовий акт, складений у формі Основного Закону держави;

в) конституція, яка вводиться в дію актом глави держави, проект якої розробляється під контролем глави держави без залучення представницького органу або виборчого корпусу і ним же затверджується;

г) сукупність конституційних актів, звичаїв, традицій та судових прецедентів, що являють собою Основний Закон держави та не потребують ускладненої процедури щодо внесення і доповнень до нього;

д) конституція, норми якої відображають реально існуючі суспільні відносини та адекватно реалізуються в системі суспільних відносин.

48. «Реальна» конституція – це:

а) єдиний правовий акт, складений у формі Основного Закону держави, норми якого не відповідають існуючим суспільним відносинам і мають декларативний характер;

б) сукупність конституційних актів, звичаїв і судових прецедентів, що являють собою Основний Закон держави та мають складну процедуру внесення змін і доповнень до нього;

в) сукупність конституційних актів, звичаїв і судових прецедентів, що являють собою Основний Закон держави та не потребують ускладненої процедури щодо внесення змін і доповнень до нього;

г) конституція, норми якої відображають реально існуючі суспільні відносини та адекватно реалізуються в системі суспільних відносин;

д) конституція тієї держави, яка має республіканську форму державного правління та унітарну форму державного устрою.

49. Реальний наявний суспільний устрій (конституційний лад), основу якого складають ті об'єктивні відносини, які визначають найсуттєвіші економічні, політичні, соціальні та інші характеристики суспільства:

а) офіційна конституція;

б) реальна конституція;

в) політична конституція;

г) юридична конституція;

д) фактична конституція.

50. Конституція, що введена у дію одноособовим актом виконавчої влади – монархом або президентом, без участі парламенту або референдуму – це:

а) октройована конституція;

б) виконавча конституція;

в) жорстка конституція;

г) гнучка конституція;

д) імперативна конституція.

51. До способів забезпечення стабільності конституції не належать:

- а) ускладнена процедура внесення змін та доповнень до конституції;
- б) судове або законодавче тлумачення норм конституції;
- в) особливий порядок зміни основних принципів;
- г) особлива процедура перегляду діючої та прийняття нової конституції;
- д) верховенство конституції у системі нормативно-правових актів.

52. Правова охорона Конституції України – це:

а) сукупність юридичних засобів за допомогою яких забезпечується виконання всіх встановлених в конституції норм та режиму конституційної законності у всіх сферах суспільного життя;

б) конституційне право народу України здійснювати опір кожному, хто намагається ліквідувати Українську державу, конституційний устрій, порушити його територіальну цілісність або здійснювати дії, спрямовані на захоплення державної влади, якщо передбачені конституцією способи не можуть бути використані;

в) наявність консенсусу різноманітних політичних сил щодо шляхів ефективного виконання і реалізації конституційно-правових норм;

г) наявність розгалуженої системи органів державної влади загальної та спеціальної компетенції, які забезпечують охорону і захист Конституції України;

д) наявність загальнонаціональної ідеології як теоретичної форми обґрунтування необхідності ефективного виконання і реалізації Конституції України.

53. Способами захисту жорстких конституцій виступають:

- а) наявність переліку положень, які не підлягають перегляду;
- б) ускладнена процедура прийняття змін та доповнень лише кваліфікованою більшістю членів парламенту;
- в) вимога щодо згоди на зміни або доповнення позапарламентських органів та інститутів;
- г) довготривалий процес прийняття змін та доповнень;
- д) наявність консенсусу політичних сил щодо конституційно-правового розвитку та реформування держави і суспільства.

54. До системи загальних гарантій додержання та охорони Конституції України не належать:

- а) економічні гарантії;
- б) політичні гарантії;
- в) ідеологічні гарантії;
- г) соціальні гарантії;
- д) культурні гарантії.

55. *Економічні гарантії додержання і охорони Конституції України розглядаються як:*

- а) наявність стабільного економічного розвитку суспільства, гарантованість соціально-економічних та інших прав і свобод людини і громадянина;
- б) наявність розгалуженої системи органів державної влади, які забезпечують охорону та захист Конституції України;
- в) реалізація на практиці соціального потенціалу держави, наявність соціальних програм та їх ефективне здійснення, підтримання населенням соціальної політики держави;
- г) наявність консенсусу різноманітних політичних сил щодо шляхів конституційно-правового розвитку та реформування держави і суспільства;
- д) сукупність юридичних прийомів і способів, які забезпечують додержання прав і свобод людини і громадянина у всіх сферах суспільних відносин.

56. *Ідеологічні гарантії додержання і охорони Конституції України розглядаються як:*

- а) наявність розгалуженої системи органів державної влади загальної компетенції, які забезпечують охорону та захист Конституції України;
- б) реалізація на практиці соціального і економічного потенціалу держави, наявність соціальних програм та їх ефективне здійснення, підтримання населенням соціально-економічної політики держави;
- в) наявність розгалуженої системи органів державної влади спеціальної компетенції, які забезпечують охорону та захист Конституції України;
- г) наявність загальнонаціональної ідеї, яка забезпечує консолідацію суспільства на демократичних засадах;
- д) сукупність юридичних засобів, які забезпечують виконання всіх встановлених в Основному Законі держави конституційно-правових норм, неухильне забезпечення у всіх сферах суспільного життя режиму конституційної законності.

57. *Політичні гарантії додержання і охорони Конституції України розглядається як:*

- а) наявність консенсусу різноманітних політичних сил щодо шляхів конституційно-правового розвитку та реформування держави і суспільства;
- б) реалізація на практиці соціального і економічного потенціалу держави, наявність соціальних програм та їх ефективне здійснення, підтримання населенням соціально-економічної політики держави;
- в) наявність багатопартійної системи в державі, що забезпечує всебічний захист і охорону Конституції України;
- г) наявність розгалуженої системи органів державної влади загальної та спеціальної компетенції, які за допомогою юридичних способів і прийомів забезпечують захист і охорону Конституції України;

д) наявність загальнонаціональної ідеології у формі складної теоретико-практичної конструкції, яка відображає сферу людської життєдіяльності і є раціонально-універсальною формою організації суспільного буття.

58. Соціальні гарантії додержання і охорони Конституції України розглядаються як:

а) наявність загальнонаціональної ідеології як теоретичної форми обґрунтування і легітимізації суспільних цінностей, яка виступає у вигляді певної системи переконань;

б) реалізація на практиці соціального потенціалу держави, наявність соціальних програм та їх ефективне здійснення, підтримання населенням соціальної політики держави;

в) сукупність юридичних прийомів і способів, які забезпечують додержання прав і свобод людини і громадянина у всіх сферах суспільних відносин;

г) наявність розгалуженої системи органів державної влади загальної і спеціальної компетенції, які за допомогою юридичних способів і прийомів забезпечують захист і охорону Конституції України;

д) наявність консенсусу різноманітних політичних сил щодо шляхів конституційно-правового розвитку та реформування держави і суспільства.

59. Організаційні фактори реалізації конституційно-правових норм полягають:

а) у якості виконавчо-розпорядчої та контрольної діяльності органів державної влади;

б) у сприйнятті громадянами конституційно-правових норм як справедливих, що у повному обсязі відповідають їх уявленням та сподіванням;

в) у безпосередній взаємозалежності рівня економічного розвитку держави та ефективності реалізації конституційно-правових норм;

г) у становленні держави як суверенного суб'єкта міжнародних відносин та досягнення міжнаціональної злагоди на основі демократичних цінностей;

д) у становленні політичного та ідеологічного розмаїття, багатопартійності та демократизації політичної системи суспільства.

60. Соціально-психологічні фактори реалізації конституційно-правових норм полягають:

а) у становленні держави як суверенного суб'єкта міжнародних відносин та досягнення міжнаціональної злагоди на основі демократичних цінностей;

б) у безпосередній взаємозалежності рівня економічного розвитку держави та ефективності реалізації конституційно-правових норм;

в) у сприйнятті громадянами конституційно-правових норм як справед-

ливих, що у повному обсязі відповідають їх уявленням та сподіванням;

г) у якості виконавчо-розпорядчої та контрольної діяльності органів державної влади;

д) у демократизації політичної системи суспільства та становленні політичного та ідеологічного розмаїття, багатопартійності.

61. Яким вимогам не підпорядковується співвідношення Конституції України та Конституції Автономної Республіки Крим:

а) єдина спрямованість правового регулювання, що не виключає відмінностей в обсязі такого регулювання;

б) поваги до демократичних конституційно-правових цінностей;

в) поваги до прав і свобод людини та громадянина, визнання невід'ємних прав націй та народностей, які мешкають в Україні і Автономній Республіці Крим;

г) проголошення верховенства права та верховенства закону;

д) проголошення верховенства права тільки в Конституції України.

62. Кодифікованою є конституція, яка:

а) існує у вигляді одного чи кількох писаних актів;

б) складається із сукупності писаних та неписаних джерел;

в) існує у вигляді одного писаного акту;

г) прийнята парламентом;

д) офіційно тлумачиться органом конституційного контролю.

63. Правова природа конституції відповідно до доктрини конституціоналізму - це:

а) верховенство;

б) акт установчої влади народу;

в) вищий акт у системі законодавства;

г) пряма дія її норм;

д) прояв вищої юридичної норми.

64. Легітимність конституції – це:

а) реалізація в процесі її прийняття установчої влади народу, що забезпечує визнання конституції з боку суспільства;

б) відповідність її норм загальновизнаним принципам міжнародного права;

в) прийняття її відповідно до процедури, визначеної попередньою конституцією (редакцією конституції);

г) наявність дієвої системи гарантування дотримання її положень з боку суспільства;

д) визнання її найвищим актом у системі законодавства держави.

65. Процесуальний аспект легітимності конституції передбачає:

- а) наявність дієвої системи гарантування дотримання її положень з боку суспільства;
- б) прийняття її за процедурою, що забезпечує реалізацію установчої влади народу;
- в) перевірку положень конституції на предмет відповідності її норм загально визнаним принципам міжнародного права;
- г) прийняття її відповідно до процедури, визначеної законом;
- д) затвердження конституції на загальнонаціональному референдумі.

66. Матеріальний аспект легітимності конституції передбачає:

- а) прийняття її за процедурою, визначеною законом;
- б) закріплення у тексті конституції гарантій прав людини;
- в) визнання за її нормами прямої дії;
- г) визнання її найвищим актом у системі законодавства держави;
- д) відповідність тексту конституції волі народу та загально визнаним принципам та нормам.

67. Нормативно-правовий акт, яким керувалася Верховна Рада України, приймаючи Конституцію України є:

- а) Білль про права;
- б) Акт проголошення незалежності України;
- в) Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод;
- г) Загальна декларація прав людини;
- д) Декларація про державний суверенітет України.

68. Конституція України прийнята від імені:

- а) Української нації;
- б) Верховної Ради України;
- в) Президента України;
- г) Українського народу;
- д) органів державної влади.

69. Конституція України складається з:

- а) 15 розділів;
- б) 14 розділів;
- в) 13 розділів;
- г) 12 розділів;
- д) 11 розділів.

70. Кількість статей Конституції України дорівнює:

- а) 121;
- б) 166;

- в) 158;
- г) 172;
- д) 161.

71. Конституція України не містить розділу з назвою:

- а) Територіальний устрій України;
- б) Рахункова Палата України;
- в) Місцеве самоврядування;
- г) Правосуддя;
- д) Прикінцеві положення.

72. Норми Конституції України є:

- а) нормами відсилочної дії;
- б) нормами загально-спеціальної дії;
- в) нормами спеціальної дії;
- г) нормами прямої дії;
- д) нормами загальної дії.

73. Розділ Конституції України, в якому закріплена стаття відповідно до якої «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава»:

- а) Розділ 3;
- б) Розділ 5;
- в) Розділ 2;
- г) Розділ 1;
- д) Розділ 11.

74. Конституцію України можна охарактеризувати як:

- а) некодифіковану, гнучку, федеративну, тимчасову, тоталітарну, монархічну;
- б) некодифіковану, гнучку, федеративну, октройовану, тимчасову, тоталітарну;
- в) некодифіковану, гнучку, федеративну, тимчасову, авторитарну, монархічну;
- г) некодифіковану, гнучку, федеративну, октройовану, тимчасову, авторитарну;
- д) кодифіковану, жорстку, унітарну, народну, постійну, демократичну, республіканську.

75. Найбільш поширена, стандартизована структура конституції передбачає наявність таких елементів як :

- а) преамбула, основний зміст, прикінцеві та перехідні положення;
- б) преамбула, основний зміст, додатки;

- в) основний зміст, заключні, прикінцеві та перехідні положення;
- г) преамбула, основний зміст, прикінцеві та перехідні положення, бібліографічний покажчик;
- д) початкові положення, основний зміст, прикінцеві та перехідні положення.

76. Преамбула Конституції України не містить положення:

- а) про державно-політичне (офіційне) розуміння поняття «український народ», за яким останній визначається як єдність громадян України різних національностей, тобто всі особи, які належать до громадянства України, разом утворюють український народ;
- б) про те, що ця конституція приймається на основі здійснення українською нацією права на самовизначення;
- в) про те, що ця конституція спрямовується на забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя;
- г) про те, що в парламентарії, приймаючи основний закон України, усвідомлюють всю свою відповідальність перед богом, власною совістю, попередніми, нинішніми і прийдешніми поколіннями українського народу;
- д) про розуміння поняття «рідна мова».

77. Яка ознака влади держави, означає визнання її, як в середині країни, так і на міжнародній арені:

- а) цілісність;
- б) суверенітет;
- в) автономія;
- г) легальність;
- д) легітимність.

78. Визначте місце (за юридичною силою) в ієрархії нормативно-правових актів – Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Конституції України, Законів України:

- а) Конституція України – Закони України – Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод;
- б) Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод – Конституція України – Закони України;
- в) Конституція України – Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод – Закони України.
- г) Закони України – Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод – Конституція України;
- д) Закони України – Конституція України – Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод.

79. Чи допускається укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України:

а) укладення таких міжнародних договорів допускається за умови надання Верховною Радою України згоди на їх обов'язковість однією третиною народних депутатів України;

б) укладення таких міжнародних договорів заборонено;

в) укладення таких міжнародних договорів допускається за умови надання Верховною Радою України згоди на їх обов'язковість двома третинами народних депутатів України;

г) укладення таких міжнародних договорів можливе як виняток – у випадку передбаченому самим міжнародним договором;

д) укладення таких міжнародних договорів можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України.

80. Законопроект про внесення змін до розділів I, III, XIII Конституції України затверджується:

а) Президентом України;

б) Верховною Радою України;

в) всеукраїнським референдумом;

г) Конституційним Судом України;

д) Кабінетом Міністрів України.

81. Верховна Рада України одного скликання протягом строку своїх повноважень може змінювати одні й ті самі положення Конституції України:

а) три рази;

б) один раз;

в) не більше двох разів;

г) не більше п'яти разів, оскільки це можливо не раніше ніж через рік після попередньої зміни;

д) за необхідності.

82. Законопроект про внесення змін до Конституції України подається до:

а) Президента України;

б) Верховної Ради України;

в) Конституційного Суду України;

г) Прем'єр Міністра України;

д) Верховного Суду України.

83. Законопроект про внесення змін до Конституції України щодо відповідності законопроекту вимогам статей 157 і 158 Конституції розглядається Верховною Радою України за наявності висновку:

а) Президента України;

б) Конституційного Суду України;

- в) Верховного Суду України;
- г) Верховної Ради України;
- д) Прем'єр Міністра України.

84. Законопроект про внесення змін до Конституції України подається:

- а) Конституційним судом України або не менш як половиною народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України;
- б) Президентом України або не менш як третиною народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України;
- в) Кабінетом Міністрів України за умови попереднього схвалення законопроекту Конституційним Судом України;
- г) Прем'єр-міністром України або не менш, як половиною присутніх на засіданні Верховної Ради України народних депутатів України;
- д) Президентом України.

85. Законопроект про внесення змін до Конституції України, який розглядався Верховною Радою України, і не був прийнятий, може бути поданий до Верховної Ради України не раніше ніж через:

- а) шістдесят днів з дня прийняття рішення щодо цього законопроекту;
- б) рік з дня прийняття рішення щодо цього законопроекту;
- в) два місяця з дня прийняття рішення щодо цього законопроекту;
- г) шість місяців з дня прийняття рішення щодо цього законопроекту;
- д) дев'яносто днів з дня прийняття рішення щодо цього законопроекту.

86. Відповідно до Конституції України, закони та інші нормативно-правові акти приймаються:

- а) на основі законодавства України;
- б) на основі Конституції України та законів України, які були прийняті раніше і повинні відповідати їм;
- в) на основі Конституції України і повинні відповідати їй;
- г) з урахуванням Конституції України, проте у випадках передбачених нею можуть не відповідати їй;
- д) на основі Конституції України та законів України, проте у випадках, передбачених нормативно-правовими актами можуть не відповідати їм.

87. Закони та інші нормативно-правові акти можуть бути визнані Конституційним Судом України неконституційними:

- а) лише повністю;
- б) лише в окремій частині;
- в) повністю чи в окремій частині;
- г) вирішення даного питання не належить до компетенції Конституційного Суду України;
- д) дане питання не регулюється Конституцією України.

88. *Правові акти, які Конституційний Суд України визнав неконституційними втрачають чинність з дня:*

- а) офіційного оприлюднення;
- б) підписання рішення усіма суддями Конституційного Суду України;
- в) ухвалення Конституційним Судом України рішення про неконституційність правового акта;
- г) вказаного у самому рішенні Конституційного Суду України про неконституційність правового акта;
- д) через 10 днів з моменту офіційного оприлюднення.

89. *Закони та інші нормативно-правові акти, прийняті до набуття чинності Конституції України:*

- а) є чинними;
- б) є такими, що втратили чинність;
- в) є чинними у частині, що не суперечить Конституції України;
- г) чинним є перелік законів та нормативно-правових актів, визначений у Конституції України;
- д) чинним є перелік законів та нормативно-правових актів, який визначений Конституційним Судом України.

90. *В Україні органами конституційної юрисдикції є:*

- а) Верховний Суд;
- б) Конституційний Суд України;
- в) Вищий адміністративний суд України;
- г) Верховний Суд, Конституційний Суд України і Вищий адміністративний суд України;
- д) Верховний Суд, Конституційний Суд України.

91. *Стаття 68 Конституції України встановлює, що:*

- а) кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом;
- б) кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань;
- в) кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність;
- г) кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки;
- д) кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

92. *Стаття Конституції України, що встановлює поділ державної влади:*

- а) стаття 5;
- б) стаття 15;

- в) стаття 6;
- г) стаття 15;
- д) стаття 1.

93. Згідно із статтею 7 Конституції України «В Україні визнається і гарантується ...»:

- а) права і свободи людини;
- б) приватна власність;
- в) місцеве самоврядування;
- г) єдине громадянство;
- д) вільний розвиток і захист мов національних меншин України.

94. Стаття 8 Конституції України встановлює, що:

а) Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй;

б) чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України;

в) держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України;

г) жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова;

д) державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову.

95. Відповідно до статті 160 Конституції України «Конституція України набуває чинності з ...»:

а) дня ухвалення Конституційним Судом України рішення у справі про набрання чинності Конституцією України;

б) дня її офіційного оприлюднення;

в) дня, зазначеного в Законі України «Про порядок набрання чинності Конституцією України»;

г) дня її прийняття;

д) дня зазначеного в Конституції України.

96. Стаття Конституції України, яка визначає, що: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю»:

а) стаття 81;

б) стаття 3;

в) стаття 35;

г) стаття 2;

д) стаття 121.

97. Особливістю внесення змін у неписану конституцію є:

- а) необхідність дотримання спеціальної ускладненої парламентської процедури;
- б) особливі (порівняно зі зміною звичайних законів) суб'єкти внесення законопроекту;
- в) зміна структурних частин конституції автоматично призводить до конституційних змін;
- г) необхідність контрасигнації актів, що вносять зміни до конституції;
- д) необхідність затвердження таких змін актом глави держави.

98. Роль Конституційного Суду України у забезпеченні легітимності конституції пов'язана з його діяльністю щодо:

- а) визнання законів неконституційними;
- б) надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до конституції вимогам статей 157,158 Конституції України;
- в) доктринального тлумачення положень конституції;
- г) офіційного тлумачення конституції та законів України;
- д) розгляду конституційних звернень та подань.

99. Біль про права прийнятий у:

- а) 1788 р.;
- б) 1785 р.;
- в) 1699 р.;
- г) 1655 р.;
- д) 1689 р.

100. Державним святом закріпленим у чинній Конституції України є:

- а) День незалежності України;
- б) Конституцією України не закріплено жодного державного свята;
- в) День Конституції України;
- г) День Соборності України;
- д) День Української держави.

ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРИ ДО ТЕМИ:

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року.

Відомості Верховної Ради УРСР. 1990. № 31. Ст. 429.

- ❖ Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24 серпня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.
- ❖ Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. Ст. 376.
- ❖ Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим: Закон України від 23 грудня 1998 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 5-6. Ст. 43.

Спеціалізована література:

1. Андреев Д. Правосвідомість у структурі соціально-правової комунікації. *Юридична Україна*. 2013. № 5. С. 11-16.
2. Бабенко К. Розвиток конституціоналізму як елемент сучасної правової культури в Україні. *Вісник Конституційного Суду України*. 2010. № 4. С. 99-106.
3. Бабенко К. Форми конституційного контролю і гарантії стабільності системи конституційного регулювання в Україні. *Вісник Конституційного Суду України*. 2010. № 2. С. 123-129.
4. Багрій О. І. Доктрина верховенства Конституції України (за матеріалами практики Конституційного Суду України): дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 239 с.
5. Багрій О. Принципи верховенства Конституції України у контексті застосування практики Європейського суду з прав людини. *Юридична Україна*. 2012. № 3. С. 37-42.
6. Бариська Я. О. Форма державного правління: загальнотеоретичне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2010. 23 с.
7. Басараб М. І. Яка Конституція потрібна Україні? *Віче*. 2004. № 9. С. 22-23.
8. Бехруз Х. Конституціоналізм в ісламських державах: становлення, сучасний стан і напрями трансформації. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 349-356.
9. Белкін Д. Конституція України – закон прямої дії. *Право України*. 1997. № 1. С. 71-74.
10. Бичков І. Конституція в системі чинників обмеження державної влади. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 1. С. 242-249.
11. Білоскурська О. Цінність Конституції. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1. С. 105-108.
12. Бондаренко О. В. Способи модернізацій конституцій: у площині пошуку оптимального варіанта для України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 37 (1). С. 51-55.
13. Боняк В. О. Щодо відповідності проекту Кримінального процесуального

- кодексу України Основному закону держави. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 61-68.
14. Бориславська О. Верховенство конституції чи верховенство права: деякі питання відновлення дії окремих положень Конституції України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 6. С. 48-57.
  15. Бориславська О. Сутність конституціоналізму: конституціоналізм як ідеологія, доктрина та практика обмеженого правління. *Вісник Львівського університету. Серія: Юридична*. 2015. Вип. 61. С. 247-256.
  16. Буткевич В. Конституція України: проблеми вироблення нового проекту. *Право України*. 2014. № 7. С. 85-110.
  17. Валькова А. І. Правова природа конституційного контролю та його місце в державно-правовому механізмі. *Право і суспільство*. 2015. № 3. ч. 2. С. 9-12.
  18. Веремієнко С., Шестак Л. До питання про структуру Конституції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 12. С. 144-148.
  19. Волошин Ю. О., Пересада О. М. Конституційна реформа та модернізація в сучасній державі в умовах європейської інтеграції: проблеми теорії та практики: моногр. Одеса: Фенікс, 2013. 206 с.
  20. Галус О. О. *Форми безпосереднього народовладдя в Україні: автореф. дис. ... канд. юр. наук*. Київ, 2012. 21 с.
  21. Генадій Ш. Авторитарний політичний режим: теоретико-методологічні підходи до визначення. *Вісник Львівського університету. Серія: Філософсько-політологічні студії*. 2014. Вип. 5. С. 329-338.
  22. Гетьман І. Розвиток громадянського суспільства в умовах інформаційно-глобалізаційних процесів. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 2. С. 46-54.
  23. Горячов Д. О. Система надзвичайних засобів захисту конституції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 20 с.
  24. Грабчук Я. І. Роль прем'єр-міністра України у забезпеченні правової охорони конституції України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 5. С. 47-50.
  25. Гринюк Р., Багрій О. До питання про доцільність визнання презумпції конституційності нормативно-правових актів у контексті забезпечення верховенства Конституції України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 92-102.
  26. Губрієнко О. М. Політико-правова характеристика сучасних федеративних держав. *Вісник Запорізького національного університету*. 2009. № 2. С. 34-41.
  27. Джунь В. Аксіологічний інструментарій у соціології конституційного права. *Право України*. 2013. № 5. С. 262-273.
  28. Євграфова Є. Щодо ідеальної конституції, її виконання і вітчизняного досвіду проектування. *Право України*. 2014. № 7. С. 121-129.

29. Єзеров А. Конфліктологічна експертиза актів конституційного законодавства. *Право України*. 2013. № 1-2. С. 275-283.
30. Задорожня Г. Аксіологічний вимір Конституції України: проблеми теорії та практики. *Юридичний журнал*. 2012. № 7-8 (121-122). С. 98-102.
31. Засць А. Концепції правової держави і верховенства права в українській правовій доктрині. *Право України*. 2013. № 9. С. 243-269.
32. Зубчик Ю. Щодо сутності суб'єктивного права. *Юридична Україна*. 2012. № 2. С. 14-19.
33. Камло В. Деякі теоретичні проблеми конституційного контролю за додержанням парламентом процедури внесення змін до Конституції України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2011. № 3. С. 64-76.
34. Клименко О. М. Конституційно-правова сутність принципу непорушності права власності. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 2. С. 49-54.
35. Князевич Р. Конституційно-правові підстави для прийняття нової Конституції України. *Право України*. 2007. № 6. С. 9-14.
36. Коваленко В. Гарантії прав і свобод людини в Україні та шляхи їх удосконалення в контексті модернізації Конституції України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 7. С. 57-65.
37. Колісник В. Відновлення дії Конституції України та зміна форми правління як засіб поновлення конституційного ладу. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 103-108.
38. Колісник В. Правовий механізм трансформації української Конституції. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 1. С. 59-67.
39. Конституція України: основа консолідації суспільства і держави. Київ: Ін-т законодавства Верхов. Ради України, 2017. 364 с.
40. Копиленко О. «Лукава» нормотворчість (до проблеми реалізації Конституції АРК). *Вісник Академії правових наук України*. 2000. № 4. С. 65-69.
41. Корейба Ю. Конституція України як визначальне джерело інформаційного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 9. С. 48-52.
42. Косілова О. Правозахисні функції громадянського суспільства. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 10. С. 10-13.
43. Косович В. До визначення поняття «нормативно-правовий акт»: практична необхідність і теоретична можливість уточнення. *Право України*. 2012. № 9. С. 274-280.
44. Кравець М. О. Порядок реалізації конституції в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 5. С. 20-23.
45. Кравець М. О. Проблеми реалізації конституції в Україні. *Право і суспільство*. 2017. № 1. ч. 2. С. 14-17.
46. Кравчук Г. Сфера застосування Віденської конвенції. Виключення застосування Віденської конвенції: правозастосовна практика. *Право України*. 2016. № 5. С. 19-28.
47. Крусян А. Р. Сучасний український конституціоналізм: моногр. Київ:

- Юрінком Інтер, 2010. 560 с.
48. Кузнєцова З. В. Дотримання конституційних норм в механізмі реалізації Конституції України. *Правова держава*. 2012. № 15. С. 52-56.
  49. Куненко І. Проблеми правового регулювання внесення змін до Конституції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 2. С. 90-93.
  50. Куненко І. С. Види конституційного процесу: поняття та особливості реалізації. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 4. С. 104-108.
  51. Кучук А. М. Моделі розвитку юридичної науки: філософсько-правовий дискурс. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 62-67.
  52. Лавринович О. В. Національна доповідь щодо питань верховенства права на міжнародному та національному рівнях (засідання ГА ООН 24 вересня 2012 року). *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 10. С. 5-6.
  53. Легка О. В. Юридична техніка законодавчих та правозастосовних актів. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 101-106.
  54. Лотюк О. Конституційний контроль в зарубіжних країнах. *Погляд науковця*. 2008. № 5. С. 52-58.
  55. Луньо П. Є. Термінологія конституційного права України: історія становлення та системна організація: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Львів, 2014. 20с.
  56. Малишев Б. В. Природні права людини: загальнотеоретична характеристика. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 2. С. 23-29.
  57. Мартинюк Р. Нормативне визначення порядку розробки і прийняття нової Конституції України. *Право України*. 2011. № 6. С. 113-121.
  58. Мартянова Т. С. Конституційний Суд у системі органів конституційного контролю: порівняльно-правові аспекти діяльності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 6. С. 59-62.
  59. Марчук Р. П. Поняття конституції та її види: політико-юридичний аспект. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2015. № 4. С. 11-16.
  60. Матат А. В. Верховенство Конституції та захист прав людини як пріоритет діяльності Конституційного Суду України. *Форум права*. 2016. № 1. С. 186-194.
  61. Матвієнко А. Методи та форми конституційно-правового забезпечення прав та свобод людини і громадянина. *Юридична Україна*. 2004. № 12. С. 25-29.
  62. Махніцький О. І. Конституційний принцип верховенства права та його реалізація судовою владою в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 2014. 22 с.
  63. Мацюк А. Конституція – правова основа суспільного ладу, формування,

- організації та здійснення влади народу. *Публічне право*. 2014. № 1 (13). С. 223-230.
64. Мельник В. Конституція України в ієрархічній структурі законодавства: науково-теоретичний аспект. *Право України*. 2009. № 5. С. 61-64.
  65. Мірошніченко Ю. Р. Конституційно-правове забезпечення народовладдя в Україні: моногр. Київ: Фенікс, 2012. 360 с.
  66. Морозюк С. Загальна характеристика гарантій реалізації конституції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 13. С. 168-172.
  67. Морозюк С. М. Місце конституційної правової норми в механізмі реалізації основного закону. *Форум права*. 2015. № 5. С. 154-159.
  68. Морозюк С. М. Особливості структури механізму реалізації Конституції України. *Науковий Вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 5. С. 32-36.
  69. Морозюк С. М. Принципи реалізації Конституції України: поняття, ознаки, місце в системі принципів права. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С. 26-30.
  70. Нікольська О. Конкретизація Конституції України як необхідна умова її застосування. *Юридична Україна*. 2012. № 11 (119). С. 29-35.
  71. Нікольська О. Пряма дія норм Конституції України як її юридична властивість. *Юридична Україна*. 2009. № 7. С. 40-44.
  72. Нонко О. Конституційний процес в Україні та вплив на нього Ради Європи. *Право України*. 2006. № 9. С. 21-27.
  73. Оніщенко Н. М. Гласність в праві: деякі аспекти вивчення та розгляду. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 2. С. 25-30.
  74. Опришко В. Конституція – фундаментальна основа подальшого розвитку законодавства і правової системи України. *Право України*. 1996. № 9. С. 45-48.
  75. Орзих М. Конституційна реформа в Україні: пошук шляхів (до 4-ої річниці Конституції України). *Юридический вестник*. 2000. № 3. С. 78-84.
  76. Павшук К. О. Демократичні засади конституційного ладу України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2014. 20 с.
  77. Пелих Н. Конституція України в умовах сьогодення. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 1. С. 51-56.
  78. Петришин О. Демократичні основи правової соціальної державності. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 1 (76). С. 32-41.
  79. Погорілко В. Ф. Конституційно-правові проблеми розвитку української держави на сучасному етапі. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2004. № 12. С. 5-15.
  80. Погребняк С. Прогалини в законодавстві та засоби їх подолання. *Вісник Академії правових наук України*. 2013. № 1. С. 44-56.
  81. Подорожна Т. Дефінітивна специфіка Конституції як Основного Закону держави. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 11. С. 39-42.

82. Подорожна Т. С. Конституція України – правова основа становлення громадянського суспільства. *Право і громадянське суспільство*. 2014. № 1. С. 26-39.
83. Подорожна Т. С. Теоретико-прикладні засади конституціоналізації правової системи та модернізації Конституції України: моногр. Львів: ПА-ІС, 2014. 307 с.
84. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика: моногр. / відп. ред. В. Ф. Погорілко. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; А.С.К., 2003. 652 с.
85. Пушкіна О. Правове регулювання внесення змін до Конституції України. *Юридична Україна*. 2013. № 3. С. 27-32.
86. Рабінович С. Фактична конституція: перспективи соціолого-правового осмислення. *Право України*. 2014. № 3. С. 161-170.
87. Реньов Є. В. Цінності конституційного ладу України та їх правова регламентація: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
88. Риндюк В. І. Проблеми законодавчої техніки в Україні: теорія та практика: моногр. Київ: Юридична думка, 2012. 272 с.
89. Рудик П. А. Суб'єкти внесення змін до Конституції України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 90-97.
90. Селіванов О. А. Конституційний судовий контроль за актами органів державної влади України (науково-практичний аналіз): моногр. Київ: Парламентське вид-во, 2018. 182 с.
91. Сergyoga S. G. Форма правління в Україні: конституційно-правовий аспект: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2013. 45 с.
92. Сінкявічюс В. Конституція: від основного закону до вищого права. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 6. С. 74-80.
93. Сухонос В. В. Монархія як державна форма: історико-теоретичний та конституційно-правовий аспекти: моногр. Суми: Мрія-1, 2010. 368 с.
94. Таран Д. П. Форми захисту конституції на сучасному етапі: порівняльно-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 23 с.
95. Тацій В., Тодика Ю. Конституція України і правосвідомість юристів. *Вісник Академії правових наук України*. 1998. № 4. С. 44-48.
96. Тацій В., Тодика Ю. Проблеми реалізації Конституції України. *Вісник Академії правових наук України*. 2000. № 2. С. 20-24.
97. Тененбаум А. Конституція – правовий фундамент законності. *Право України*. 1994. № 5-6. С. 3-6.
98. Теплюк М., Кельзена Г. Чинність і дія норм права в теорії «чистого правознавства». *Юридична Україна*. 2012. № 3. С. 4-8.
99. Тесленко М. «Непорушність» Конституції як особлива гарантія її правової охорони. *Право України*. 2006. № 11. С. 10-15.
100. Тесленко М. В. Судебный конституционный контроль в Украине: природа, полномочия, решения: моногр. Киев: Институт государства и права им. В. М. Корецкого НАН Украины, 2001. 344 с.

101. Тесленко М. Значення суспільства у правовій охороні Конституції. *Право України*. 2004. № 12. С. 91-94.
102. Тимчук О. Л. Політико-правові особливості сучасних авторитарних політичних режимів. *Вісник Запорізького національного університету*. 2009. № 2. С. 48-54.
103. Ткачова Н. Закономірності зростання прогресивної ролі права як загально-соціального феномена. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 5. С. 29-32.
104. Тодика Ю. Роль Конституції України в становленні громадянського суспільства. *Вісник Академії правових наук України*. 1999. № 2. С. 3-8.
105. Тодика Ю. Способи тлумачення Конституції і законів України Конституційним Судом. *Вісник Академії правових наук України*. 2001. № 2. С. 51-58.
106. Толстенко В. Форма держави і засоби її конституційно-правового закріплення. *Юридична Україна*. 2013. № 8. С. 37-45.
107. Томенко М. Конституція України як неосновний закон держави. *Віче*. 2004. № 7. С. 37-38.
108. Шаповал В. Конституція і міжнародне право: до питання про взаємозв'язок і взаємовплив. *Право України*. 2009. № 7. С. 88-93.
109. Шаповал В. Феномен конституції як основного закону. *Право України*. 2014. № 7. С. 64-84.
110. Шестопалова Л. М. Форма державного устрою як матриця соціального розвитку. *Форум права*. 2014. № 1. С. 526-531.
111. Юзьков Л. Конституційні закони: утвердження концепції і становлення практики. *Право України*. 1991. № 5. С. 12-14.
112. Ющик О. Перехідні положення Конституції України (теоретико-правові питання). *Юридична Україна*. 2005. № 1. С. 12-17.
113. Яригін А. Створення і ухвалення Конституції США у 1787-1789 рр.: формування політико-правових принципів та ідеалів. *Зовнішні справи*. 2016. № 7. С. 28-31.

Тема 5. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

Поняття, структура та конституційні принципи правового статусу людини та громадянина в Україні. Класифікація конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні. Система гарантій конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні. Громадянство України: законодавство; міжнародні акти; зміст права на громадянство; документи, які підтверджують громадянство України. Принципи та способи набуття громадянства України. Територія держави. Умови прийняття до громадянства України (порядок розгляду заяв громадян з питань громадянства України). Припинення громадянства України. Зміна громадянства України. Роль міжнародних актів в регулюванні конституційних прав, свобод та обов'язків в Україні. Конституційно-правові засади статусу іноземних громадян, осіб без громадянства та біженців в Україні. Конституційні обов'язки громадян: поняття, види та їх характеристика. Необмеженість конституційних прав і свобод людини і громадянина. Право власності за Конституцією України та чинним законодавством. Статус мови в Україні. Право громадян на звернення (Закон України «Про звернення громадян»). Право на правову допомогу (Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»). Право звернення до міжнародних установ (Закон України «Про ратифікацію конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» та ін.). Право на повагу до гідності, невтручання в особисте і сімейне життя, таємницю листування, недоторканість життя (ст.ст. 162, 163 КК України, ст. 27 КПК України, ст.ст. 289, 297, 301, 306, 311 ЦК України, ст. 3 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16 листопада 1992 р., ст.ст. 2, 37, Закону України «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 р. і ст.ст. 2, 33 Закону України «Про інформаційні агентства» від 28 лютого 1995 р., Європейська конвенція про захист приватного життя).

Конституційно-правовий статус людини і громадянина – це встановлена конституцією та іншими законами система юридичних параметрів, яка визначає фактичне становище людини і громадянина у суспільстві на конкретному етапі суспільно-політичного розвитку держави.

До елементів конституційно-правового статусу людини і громадянина відносять:

- права, свободи і обов'язки як основи конституційного статусу особи;
- громадянство, правосуб'єктність, юридичні гарантії як умови реалізації прав, свобод та обов'язків;

➤ принципи правового статусу особи як вихідні засади, що інтегрують у собі нормативний зміст прав, свобод та обов'язків особи, а також умови їх реалізації.

Термін **«права»** вживається в тому разі, коли йдеться про право громадян отримати від суспільства та держави певне матеріальне, культурне чи духовне благо (право на працю, освіту, матеріальне забезпечення тощо). Термін **«свободи»** використовують тоді, коли мовиться про свободу здійснити той чи інший вчинок (свобода слова, друку, мітингів, демонстрацій, віросповідання та ін.).

Права та свободи, закріплені в конституції, однак не завжди можливо провести чітко розмежування між правами людини та правами громадянина. І ті й ті, будучи записаними в конституції, повинні забезпечуватися державою.

Права людини – це природні, невід'ємні права, що належать людині від її народження, права, пов'язані з людською істотою, її існуванням та розвитком. Ці права ніколи ніким людині не надавались, а тому не можуть бути ніким відібрані чи обмежені. **Права громадянина** пов'язані з державою, її законодавством, правом. Вони надаються громадянам з огляду на матеріальні можливості держави (право на охорону здоров'я, освіту), рівень розвитку демократії (право на свободу об'єднання в політичні партії) та ін.

Існує кілька класифікацій прав і свобод на основі різних критеріїв.

Так, найбільш загальним є поділ прав і свобод на **негативні** (полягають у праві людини на захист від будь-якого втручання, зокрема і з боку держави, в здійсненні особою своїх прав як суб'єкта громадянського суспільства, не потребують великих державних ресурсів і не залежать від рівня соціально-економічного розвитку країни) та **позитивні** (потребують підтримки та забезпечення з боку держави – право на працю, освіту, охорону здоров'я та ін.).

За часом виникнення розрізняють **права першого покоління** (були сформовані та закріплені під час буржуазних революцій, а потім набули відображення в конституційних актах XVII-XVIII століть – це особисті (громадянські) та політичні права); **права другого покоління** (сформувались у процесі боротьби народів за покращення свого економічного становища та підвищення культурного статусу); **права третього покоління** (сформувались після Другої світової війни – колективні (солідарні) права).

У сучасних умовах найпоширенішою та визнаною класифікацією прав і свобод є їх **поділ за змістом та сферою дії**. Така класифікація, що властива й Конституції України, вважається найбільш доцільною, оскільки демонструє межі охорони прав громадян у різних сферах людського існування. Закріплюючи права та свободи людини і громадянина, інших категорій населення, чинна Конституція України не визначає їхньої системи та поділу на різні групи, але передбачає певну послідовність при їх викладі, що дає можливість, керуючись теорією конституційного права, всю сукупність прав і свобод поділити на **такі групи**:

- **права та свободи, що забезпечують рівноправність громадян** (рівні права перед законом чи рівноправність незалежно від національності);
- **соціально-економічні та культурні права** (створюють юридичні умови для активної участі громадянина в сфері соціально-економічного та культурного життя суспільства – право на працю, освіту, на використання досягнень культури);
- **політичні права і свободи** (пов'язані з участю громадянина в сфері політичного життя суспільства, наданням йому можливості для участі в управлінні державою, суспільним життям – виборчі права, свобода слова);
- **особисті права та свободи** (гарантують недоторканність особи та її гідності).

Конституція України закріплює цілий комплекс **гарантій прав та свобод людини і громадянина**. Умовно їх можна поділити на **дві групи**: загальні гарантії – стосуються всіх або більшості прав і свобод; спеціальні гарантії – щодо певних прав і свобод або їх груп. У свою чергу, серед **загальних гарантій** виділяють: економічні; політичні; юридичні.

Основні **економічні гарантії**: володіння, користування та розпорядження власністю, вільний вибір праці, соціальна діяльність держави та ін.

Політичні гарантії прав пов'язані з різними формами здійснення влади народу: загальні та «чесні» вибори, проведення з принципових питань референдумів, участь громадян в управлінні державою, поділ влади.

Юридичні гарантії пов'язані зі способами здійснення основних прав, допомогою органів держави в їх реалізації, їх захистом. Важливою юридичною гарантією вважається існування правової держави, зв'язаної законами, що несе відповідальність перед особою, зобов'язана захищати громадянина і його права.

Захист конституційних прав може здійснюватися:

- громадянами (необхідна оборона при замаху з боку хулігана на недоторканність особи);
- об'єднаннями громадян (захист професійними спілками конституційного положення про своєчасне одержання винагороди за працю чи від незаконного звільнення);
- органами державної влади та місцевого самоврядування в межах своїх повноважень і відповідними посадовими особами;
- підприємствами, установами, організаціями, незалежно від форм власності;
- засобами масової інформації;
- спеціалізованими державними та громадськими органами й організаціями у справі захисту прав і свобод людини та громадянина (адвокатура, нотаріат тощо);
- судовим захистом (особливе значення).

Громадянство – постійний правовий зв'язок особи та держави, що проявляються в їхніх взаємних правах і обов'язках. Такий зв'язок виникає,

зазвичай, з народженням людини та зберігається протягом усього її життя. Наявність громадянства (підданства) надає особі весь об'єм прав і обов'язків, які передбачені конституцією та законодавством певної держави. Саме цим відрізняється статус громадянина (підданого) від правового статусу іноземців і осіб без громадянства, які, на відміну від громадян, суттєво обмежені в правах та свободах.

Громадянство України, як специфічний правовий зв'язок особи й Української держави, базується на певних принципах, які поділяються на загальні й спеціальні.

Загальні принципи властиві не тільки інститутові громадянства, а й іншим політичним, соціальним і правовим інститутам та є структуро утворювальними елементами відносин особи й держави (повновладдя народу; демократизм; інтернаціоналізм; утілення в інституті громадянства ознак суверенітету держави; поєднання інтересів суспільства, держави й особи; повага до норм міжнародного права тощо). До **спеціальних принципів** громадянства України належать такі: принцип єдиного громадянства; рівності; гуманізму; невід'ємність громадянства України; збереження громадянства; недопустимості автоматичної втрати громадянства України; єдності громадянства членів сім'ї; запобігання виникненню випадків без громадянства та ін.

До **громадян України** належать:

- усі громадяни колишнього СРСР, які на момент проголошення незалежності України (на 24 серпня 1991 р.) постійно проживали в Україні;
- особи, що при набранні чинності Законом України «Про громадянство України» постійно проживали в Україні;
- особи, які народилися чи постійно проживали в Україні, їхні нащадки;
- особи, що набули громадянства України відповідно до законів України та міжнародних договорів України.

Документи, що підтверджують громадянство України:

- паспорт громадянина України;
- паспорт громадянина України для виїзду за кордон;
- тимчасове посвідчення громадянина України;
- дипломатичний паспорт;
- службовий паспорт;
- посвідчення особи моряка;
- посвідчення члена екіпажу;
- посвідчення особи на повернення в Україну.

Законодавством України передбачені різні способи набуття громадянства України.

За народженням («філіація» – зв'язок, наступництво, розвиток у формі наступництва, повторення) громадянство набувається на основі двох принципів: **«права крові»** та **«права ґрунту»**. Суть «права крові» полягає в тому, що дитина набуває громадянства батьків незалежно від місця народження;

«права ґрунту» – дитина стає громадянином тієї держави, на території якої вона народилася, незалежно від громадянства батьків. Одержання громадянства за народженням є основною формою набуття особою статусу громадянина держави в більшості країн світу. У нормах законодавства України, що регулюють набуття громадянства України, поєднуються принципи права крові та права ґрунту.

За походженням громадянство набувається у разі, якщо особа, котра сама чи хоча б один з її батьків, дід або баба, повнорідні брат чи сестра народились або постійно проживали до 16 липня 1990 р. на території, що стала територією України, а також на інших територіях, які належали до складу УНР, ЗУНР, Української Держави, УСРР, Закарпатської України, УРСР, і є особою без громадянства чи іноземцем, яка взяла зобов'язання припинити іноземне громадянство та подала заяву про набуття громадянства України, а також її діти реєструються громадянами України.

Прийняття до громадянства України, що визначається як **натуралізація**, та полягає в наданні органами державної влади країни громадянства заінтересованій особі на її прохання. У світовій практиці натуралізація є найбільш поширеним способом надання громадянства. Виділяють натуралізацію індивідуальну та натуралізацію внаслідок правонаступництва держави.

Необхідні **умови** прийняття особи до громадянства України:

- визнання і дотримання Конституції України та законів України;
- неперебування особи в іноземному громадянстві (ґрунтується на одному з основних принципів громадянства України – принципі єдиного громадянства України);
- безперервне проживання особи на законних підставах на території України протягом останніх п'яти років (не поширюється на осіб, які виявили бажання стати громадянами України, за умови, якщо вони народилися чи довели, що хоча б один з їхніх батьків, дід або баба народилися на території України);
- знання української мови в обсязі, достатньому для спілкування (не поширюється на осіб, які мають певні фізичні вади – сліпі, глухі, німі);
- наявність у особи законних джерел існування (не поширюється на осіб, яким надано статус біженців в Україні чи притулок).

Поновлення в громадянстві (репатріація чи реінтеграція) застосовується до осіб, які раніше перебували в громадянстві України, але втратили його з якихось причин. Репатріація відрізняється від натуралізації спрощеним порядком набуття громадянства.

Набуття громадянства на підставах, передбачених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Припинення громадянства – це припинення постійного правового зв'язку особи з державою, що полягало в їхніх взаємних правах і обов'язках.

Громадянство України **припиняється**:

- **унаслідок виходу з громадянства** (експатріація) – вільне волевияв-

лення особи, що вирішила набути громадянства іншої держави. Вихід з громадянства здійснюється у вільному чи дозвільному порядку;

- **унаслідок втрати громадянства**, якщо громадянин України добровільно набув громадянства іншої держави; внаслідок вступу особи на військову службу, в правоохоронні й інші органи державної влади й управління іноземної держави без згоди на те відповідних органів України; в разі отримання громадянства України в результаті подання неправдивих свідощів або фальшивих документів. Та, згідно з українським законодавством, лише факту наявності однієї з названих вище обставин недостатньо для того, щоб громадянин України був визнаний таким, що втратив українське громадянство та набув громадянства іноземної держави;

- **на підставах, передбачених міжнародними договорами**, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Правовий статус іноземних громадян та осіб без громадянства, які проживають на території України, регламентується як українським законодавством (Конституцією України, Законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»), так і міжнародними угодами.

Іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України.

Законодавство України чітко визначає **умови імміграції**. Згідно з ними, іноземець може іммігрувати в Україну на постійне проживання, якщо:

- має в Україні законне джерело існування;
- перебуває на утриманні громадянина України;
- має на своєму утриманні громадянина України;
- перебуває в близьких родинних стосунках з громадянами України;
- в інших передбачених законами України випадках.

Іноземцям можуть надаватися притулок, статус біженців, створюватись умови для натуралізації. Перебуваючи в Україні, іноземці мають право займатись всіма видами підприємницької діяльності; працювати на українських підприємствах і організаціях; відпочивати нарівні з громадянами України; користуватись медичною допомогою, соціальним захистом; мати у власності будь-яке майно, користуватись досягненнями культури, сповідувати будь-яку релігію чи бути атеїстом; укладати та розривати шлюби з громадянами України; пересуватись територією України та обирати місце проживання. Здійснення іноземцями своїх прав і свобод повинно не завдавати шкоди національним інтересам України, правам і свободам її громадян та інших осіб, які проживають в Україні. Вони зобов'язані поважати і дотримуватись Конституції України та законів України, шанувати традиції й звичаї українського народу.

Проте, для іноземців існують і певні **обмеження**: вони не можуть бути членами політичних партій, обирати та бути обраними до органів державної

влади й місцевого самоврядування, брати участь у референдумах, виборах, служити в Збройних Силах України, мати паспорт громадянина України. У разі, коли іноземець грубо порушив законодавство про правовий статус іноземців або його дії суперечать інтересам забезпечення безпеки України, охорони громадського порядку, то він, за рішенням органів внутрішніх справ або Служби безпеки України, може бути видворений за межі України.

Згідно Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» **біженцем** визнається особа, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань.

Біженець чи особа, яка потребує додаткового захисту або якій надано тимчасовий захист, не може бути вислана або примусово повернута до країни, де їх життю або свободі загрожує небезпека за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань, а також з інших причин, що визнаються міжнародними договорами чи міжнародними організаціями, учасниками яких є Україна, як такі, що не можуть бути повернуті до країн походження.

Україна сприяє збереженню єдності сімей біженців та осіб, які потребують додаткового захисту або яким надано тимчасовий захист.

Не може бути визнана в Україні біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, особа яка:

- вчинила злочин проти миру, воєнний злочин або злочин проти людства і людяності, як їх визначено у міжнародному праві;
  - вчинила злочин неполітичного характеру за межами України до прибуття в Україну з метою бути визнаною біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, якщо таке діяння відповідно до Кримінального кодексу України належить до тяжких або особливо тяжких злочинів;
  - винна у вчиненні дій, що суперечать меті та принципам Організації Об'єднаних Націй;
  - стосовно якої встановлено, що умови, передбачені п.п. 1 чи 13 ч. 1 ст. 1 вищевказаного Закону, відсутні;
  - до прибуття в Україну була визнана в іншій країні біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту;
  - до прибуття в Україну з наміром бути визнаною біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, перебувала в третій безпечній країні.
- Дія цього абзацу не поширюється на дітей, розлучених із сім'ями, а також на

осіб, які народилися чи постійно проживали на території України, а також їх нащадків (дітей, онуків).

Внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

Відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 28 грудня 2014 р. Україна вживає всіх можливих заходів, передбачених Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, щодо запобігання виникненню передумов вимушеного внутрішнього переміщення осіб, захисту та дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, створення умов для добровільного повернення таких осіб до покинутого місця проживання або інтеграції за новим місцем проживання в Україні.

Внутрішньо переміщена особа, зокрема, **має право** на:

- достовірну інформацію про наявність загрози для життя та здоров'я на території її покинутого місця проживання, а також місця її тимчасового поселення, стану інфраструктури, довкілля, забезпечення її прав і свобод;
- забезпечення органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та суб'єктами приватного права можливості безоплатного тимчасового проживання (за умови оплати особою вартості комунальних послуг) протягом шести місяців з моменту взяття на облік внутрішньо переміщеної особи; для багатодітних сімей, інвалідів, осіб похилого віку цей термін може бути продовжено;
  - сприяння у переміщенні її рухомого майна;
  - влаштування дітей у дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади;
  - отримання соціальних та адміністративних послуг за місцем перебування;
  - проведення державної реєстрації актів цивільного стану, внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання за місцем перебування;
  - на безкоштовний проїзд для повернення до свого покинутого постійного місця проживання у всіх видах громадського транспорту у разі зникнення обставин, що спричинили таке переміщення.

Конституція України, поряд з низкою найважливіших прав і свобод людини та громадянина, про які вже зазначалося, встановлює конституційні обов'язки як громадян, так і кожного, хто постійно проживає чи перебуває на території України.

Обов'язки – це певне коло дій, покладених на особу та безумовних для виконання.

Громадяни України мають такі **основні обов'язки**: неухильно дотримуватися Конституції України та законів України; шанувати її державні символи; оберігати інтереси держави; сприяти зміцненню її могутності; захищати свою Вітчизну, її незалежність і територіальну недоторканність; відбувати військову службу відповідно до закону; сплачувати податки та збори; поважати національну гідність інших громадян, їхні законні права та інтереси; піклуватися про виховання дітей, про батьків, надавати їм допомогу; берегти навколишнє середовище, історичні пам'ятники й інші культурні цінності.

Конституція України в чітких формулюваннях закріплює тільки **індивідуальні обов'язки** – обов'язки людини, що живе в суспільстві, й обов'язки громадянина держави. Водночас деякі заборони, що стосуються колективів, громадських організацій, можуть одночасно розглядатись і як їхні обов'язки.

Кожен має право вільно визначати мову, яку вважає рідною, і вибрати мову спілкування, а також визнавати себе двомовним чи багатомовним і змінювати свої мовні уподобання. Кожен незалежно від етнічного походження, національно-культурної самоідентифікації, місця проживання, релігійних переконань має право вільно користуватися будь-якою мовою у суспільному та приватному житті, вивчати і підтримувати будь-яку мову.

Законодавство України про мови складається з Конституції України, Декларації прав національностей України, законів України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин», «Про національні меншини», «Про ратифікацію Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин» та інших законів України, а також міжнародних договорів, що регулюють питання використання мов, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Відповідно до ст. 40 Конституції України усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк. Вказане право можна розглядати у двох розуміннях:

- звернення громадян є однією з форм участі населення в державному управлінні, у вирішенні державних і суспільних справ;
- спосіб відновлення порушеного права громадянина через подання до органів державної влади скарг, заяв і клопотань.

З метою законодавчого врегулювання вищезазначеної конституційної норми, 2 жовтня 1996 р. було прийнято Закон України «Про звернення громадян». Окрім того, законодавством передбачені й інші законодавчі акти, що регулюють питання про звернення громадян.

Вищезазначений закон надає і забезпечує можливість: для впливу громадян на поліпшення роботи органів державної влади, установ,

організацій, підприємств незалежно від форм власності; для захисту своїх прав та законних інтересів; для подальшої демократизації управління державними і громадськими справами.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про звернення громадян» громадяни України мають право звернутися до органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків із зауваженнями, скаргами та пропозиціями, що стосуються їх статутної діяльності, заявою або клопотанням щодо реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів та скаргою про їх порушення.

Військовослужбовці, працівники органів внутрішніх справ і державної безпеки, а також особи рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України мають право подавати звернення, які не стосуються їх службової діяльності.

Особи, які не є громадянами України і законно знаходяться на її території, мають таке ж право на подання звернення, як і громадяни України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами.

Ст. 55 Конституції України встановлено, що кожному громадянину гарантовано право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових та службових осіб. Громадянин має право звернутися як зі скаргою до вищого у порядку підлеглості органу чи посадової особи, так і до суду згідно з чинним законодавством. Право вибору звернення належить особі.

Так, Законом України «Про звернення громадян» визначено наступні види звернень: **пропозиція** (зауваження); **заява** (клопотання); **скарга**.

Пропозиція (зауваження) – це звернення громадян, де висловлюються порада, рекомендація щодо діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, депутатів усіх рівнів, посадових осіб, а також висловлюються думки щодо врегулювання суспільних відносин та умов життя громадян, вдосконалення правової основи державного і громадського життя, соціально-культурної та інших сфер діяльності держави і суспільства.

Заява – це звернення громадян із проханням про сприяння реалізації закріплених Конституцією та чинним законодавством їх прав та інтересів або повідомлення про порушення чинного законодавства чи недоліки в діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, народних депутатів України, депутатів місцевих рад, посадових осіб, а також висловлення думки щодо поліпшення їх діяльності.

Клопотання – це письмове звернення з проханням про визнання за особою відповідного статусу, прав чи свобод тощо.

Скарга – це звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ,

організацій, об'єднань громадян, посадових осіб.

Звернення, незалежно від його виду, може бути **усним** – викладеним громадянином і записаним посадовою особою на особистому прийомі, чи **письмовим** – надісланим поштою або переданим громадянином до відповідного органу, установи особисто чи через уповноважену ним особу, якщо ці повноваження оформлені відповідно до чинного законодавства. Звернення може бути подано як окремою особою (індивідуальне), так і групою осіб (колективне).

Якщо питання, щодо яких може бути подана пропозиція чи заява, законодавцем чітко не окреслені, то рішення, дії чи бездіяльність, на які громадянином може бути подана скарга, регламентовані ст. 4 Закону України «Про звернення громадян», де вказано вичерпний перелік рішень, дій чи бездіяльності, які можуть бути оскаржені у випадку, якщо:

- порушено права і законні інтереси чи свободи громадянина (групи громадян);
- створено перешкоди для здійснення громадянином його прав і законних інтересів чи свобод;
- незаконно покладено на громадянина обов'язки або його незаконно притягнуто до відповідальності.

Громадяни мають право звертатися до органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, об'єднань громадян, посадових осіб українською чи іншою мовою, прийнятною для сторін.

Рішення щодо звернень громадян та відповіді на них оформляються відповідно до вимог законодавства про мови. Такі рішення та відповіді можуть бути викладені в перекладі мовою спілкування заявника.

Контроль за дотриманням законодавства про звернення громадян відповідно до своїх повноважень здійснюють Верховна Рада України, народні депутати України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Уповноважений з прав людини Верховної Ради України, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські, районні, районні в містах Києві та Севастополі державні адміністрації, сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі комітети, депутати місцевих рад, а також міністерства, інші центральні органи виконавчої влади щодо підпорядкованих їм підприємств, установ та організацій.

Громадяни можуть звернутися до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування з **електронними петиціями** через офіційний веб-сайт органу, якому вона адресована, або веб-сайт громадського об'єднання, яке здійснює збір підписів на підтримку електронної петиції.

В електронній петиції має бути викладено суть звернення, зазначено: прізвище, ім'я, по батькові автора (ініціатора) електронної петиції, адресу електронної пошти. На веб-сайті відповідного органу або громадського

об'єднання, що здійснює збір підписів, обов'язково зазначаються дата початку збору підписів та інформація щодо загальної кількості та переліку осіб, які підписали електронну петицію.

Електронна петиція не може містити заклики до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганду війни, насильства, жорстокості, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, заклики до вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини. Відповідальність за зміст електронної петиції несе автор (ініціатор) електронної петиції.

Положення ч. 1 ст. 59 Конституції України «кожен має право на правову допомогу» треба розуміти як гарантовану державою можливість будь-якій особі незалежно від характеру її правовідносин з державними органами, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, юридичними та фізичними особами вільно, без неправомірних обмежень отримувати допомогу з юридичних питань в обсязі і формах, як вона того потребує.

Право на правову допомогу, в тому числі і безкоштовну, гарантована Конституцією України можливість громадянина України, іноземця, особи без громадянства, у т.ч. і біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту, отримати в повному обсязі безоплатну первинну правову допомогу, а також можливість певної категорії осіб отримати безоплатну вторинну правову допомогу у випадках, передбачених законом.

Україна, ратифікувавши Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р., взяла на себе зобов'язання створити умови та можливості для надання безоплатної правової допомоги малозабезпеченим особам при обвинуваченні у вчиненні кримінального правопорушення. Впродовж останніх років в Україні діє Закон України «Про безоплатну правову допомогу», відповідно до Прикінцевих та Перехідних положень якого, з 1 липня 2015 р. безоплатна вторинна правова допомога надається всім категоріям осіб, визначених цим Законом, в повному обсязі. Закон передбачає надання двох видів безоплатної правової допомоги – первинної та вторинної.

Надання первинної правової допомоги забезпечують органи виконавчої влади та місцевого самоврядування – з питань, що належать до їх компетенції, а також утворені ними спеціалізовані установи та залучені фізичні і юридичні особи приватного права. Для одержання цього виду допомоги особа має надіслати поштою або подати особисто до відповідного органу письмове звернення.

Безоплатна вторинна правова допомога полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя та отримання таких правових послуг як захист, здійснення представництва інтересів в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами, складання документів процесуального характеру.

Надання вторинної правової допомоги здійснюють Центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги та адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу. В Україні створені і діють Координаційний центр та регіональні центри з надання правової допомоги.

Відповідно до Конституції України, кожен має право на повагу до гідності, невтручання в особисте і сімейне життя, таємницю листування, недоторканість житла.

Право людини на повагу до її гідності забезпечується встановленням заборон на протиправні дії, що посягають на людську гідність: катування, жорстоке, нелюдське таке, що принижує гідність, поводження або покарання, примусові медичні або наукові дослідження на людині.

Сутність **права на недоторканність житла** полягає в тому, що без підстав, передбачених законом, ніхто не вправі увійти до житла проти волі осіб, які в ньому проживають. Під житлом слід розуміти не тільки відповідну кімнату, квартиру, житловий будинок, а й усі допоміжні приміщення, якими користуються у повсякденному житті тимчасово: у готелях, санаторіях, будинках відпочинку тощо. Винятки з цього правила допускаються тільки при порятунку життя людей і майна (наприклад, у разі пожежі, стихійного лиха), а також з метою переслідування осіб, підозрюваних у вчиненні злочину.

Право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції належить до загальноновизнаних суб'єктивних прав особи. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом. Ці винятки обумовлені виключно гуманною метою – запобігти злочину або з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими засобами одержати інформацію неможливо.

Право на невтручання в особисте і сімейне життя. Таємниця особистого і сімейного життя – ще одна межа свободи особи. Законодавством заборонено збирання, збереження, використання і поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і тільки в інтересах національної безпеки, економічного добробуту і прав людини. Виняток може мати місце лише тоді, коли поведінка особи суперечить закону і громадській моралі, прикладом чого може бути систематичне здійснення у сім'ї насильства над дитиною, її експлуатація.

Отже, громадянські права є своєрідними гарантіями охорони життя людини з боку держави, основним обов'язком якої є саме захист життя людини. Вони охоплюють широкий комплекс дій усіх державних і суспільних структур зі створення і підтримки нормальних умов життя людини. Система прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, встановлена Конституцією України, визначає основний зміст правового статусу людини і громадянина України. Залежно від характеру діяльності, здійснюваної в основних сферах життя громадянського суспільства, Конституція України фіксує основні права, свободи та обов'язки громадянина і людини.

Ключові поняття:

абсолютне суб'єктивне право, відносне суб'єктивне право, свобода людини і громадянина, конституційний обов'язок громадянина і людини, правовий статус, індивідуальний статус особи, родовий (спеціальний) статус особи, галузевий статус особи, конституційно-правовий (базовий) статус особи, конституційно-правовий статус людини і громадянина як конституційно-правовий інститут, принципи конституційно-правового інституту прав і свобод людини і громадянина, конституційні права, свободи та обов'язки, загальна правоздатність, дієздатність, громадянство, принципи громадянства, філіація, принцип «права крові», принцип «права ґрунту», натуралізація, індивідуальна натуралізація, натуралізація внаслідок правонаступництва держав, іноземець, імміграція, іммігрант, міграція, апатриди, біпатриди, біженці, природні права і свободи людини, громадянські права, економічні права, соціальні права, культурні права, політичні права і свободи, конституційні обов'язки людини і громадянина, механізм реалізації прав і свобод людини і громадянина, система гарантій конституційних прав, свобод та обов'язків, організаційні гарантії, юридичні гарантії, механізм захисту прав і свобод людини і громадянина, право на захист, право на звернення, адвокат, внутрішньо переміщена особа, особа, яка потребує тимчасового захисту.

1. Зміст ліберальної концепції прав людини полягає у тому, що:

- а) права людини встановлюються державою;*
- б) людина має певні невід'ємні від її буття права, реалізація яких залежить від держави;*
- в) права людини не мають своєї реалізації окремо від держави;*
- г) кожна людина від моменту її народження наділена невід'ємними правами;*
- д) кожний громадянин держави є суб'єктом певних правовідносин, у процесі яких він набуває суб'єктивні права та юридичні обов'язки.*

2. Юридично закріплене становище особи як соціального суб'єкта в суспільстві, тобто це сукупність прав та обов'язків особи, які визначені та гарантовані Конституцією і законами України – це:

- а) права, свободи і обов'язки як основи конституційного статусу особи;*
- б) правовий статус особи;*
- в) юридичні гарантії як умови реалізації прав, свобод та обов'язків;*
- г) принципи правового статусу особи як вихідні засади;*
- д) політичний абсентеїзм.*

3. Права людини – це:

- а) суб'єктивні права;*

- б) об'єктивні права;
- в) законні права;
- г) демократичні права;
- д) конституційні права.

4. *Права, свободи та обов'язки людини та громадянина регламентує:*

- а) 1 розділ Конституції України;
- б) 10 розділ Конституції України;
- в) 12 розділ Конституції України;
- г) 2 розділ Конституції України;
- д) 7 розділ Конституції України.

5. *Відповідно до ст. 2 Закону України «Про громадянство України» законодавство України про громадянство ґрунтується на таких принципах:*

- а) принцип територіального верховенства держави;
- б) принцип колегіальності;
- в) принцип єдиного громадянства;
- г) принцип суверенності;
- д) принцип безпосередньої участі народу в здійсненні правосуддя.

6. *Кількість статей Конституції України, що закріплюють права, свободи та обов'язки людини і громадянина:*

- а) 27 статей;
- б) 31 стаття;
- в) 44 статті;
- г) 13 статей;
- д) 48 статей.

7. *Стаття Конституції України, що закріплює невід'ємне право на життя – це:*

- а) стаття 21;
- б) стаття 29;
- в) стаття 27;
- г) статті 42;
- д) статті 58.

8. *Кількість статей Конституції України, що встановлює основні обов'язки громадянина:*

- а) 8 статей Конституції України;
- б) 14 статей Конституції України;
- в) 6 статті Конституції України;
- г) 4 статті Конституції України;
- д) 10 статей Конституції України.

9. Певне коло дій, покладених на особу Конституцією України та безумовних для виконання – це:

- а) конституційні обов'язки;
- б) конституційні права;
- в) конституційні свободи;
- г) конституційні гарантії;
- д) конституційна відповідальність.

10. Конституцією України не передбачено обов'язок:

- а) сплачувати податки та інші збори;
- б) приймати участь у виборах та референдумах;
- в) проходити військову службу;
- г) неухильно додержуватись Конституції та законів України;
- д) не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

11. Наслідком порушення обов'язку шанувати державні символи України є:

- а) притягнення до конституційної відповідальності;
- б) притягнення до адміністративної відповідальності;
- в) притягнення до кримінальної відповідальності;
- г) притягнення до дисциплінарної відповідальності;
- д) притягнення до цивільної відповідальності.

12. Альтернативна військова служба існує для тих громадян, які:

- а) за станом свого здоров'я не можуть проходити військову службу;
- б) не мають бажання служити в армії;
- в) не досягли 18 річного віку, але мають бажання здобути військову спеціальність;
- г) за своїми світоглядними та релігійними переконаннями не можуть нести військову службу;
- д) знаходяться поза межами України.

13. Принцип безпосередньої дії прав і свобод людини і громадянина передбачає, що:

- а) конституційні права і свободи людини і громадянина поширюються на кожного безпосередньо;
- б) конституційні права і свободи людини і громадянина діють незалежно від того, чи конкретизовані вони у відповідних нормативних актах;
- в) конституційні права і свободи людини і громадянина діють, якщо для них передбачено конкретний механізм реалізації;
- г) конституційні права і свободи людини і громадянина здійснюються особою особисто;
- д) конституційні права і свободи людини і громадянина завжди конкретизовані у відповідних нормативних актах.

14. Вихідним у забезпеченні правової справедливості і стабільності конституційного ладу України є принцип:

- а) верховенства Конституції України;
- б) принцип демократизму;
- в) верховенства закону;
- г) верховенства права;
- д) наукового обґрунтування.

15. Безперервне проживання на території України – це проживання в Україні особи, якщо:

- а) її разовий виїзд за кордон у приватних справах не перевищував 80 днів, а в сумі за рік – 170 днів;
- б) її разовий виїзд за кордон у приватних справах не перевищував 90 днів, а в сумі за рік – 180 днів;
- в) її разовий виїзд за кордон у приватних справах не перевищував 60 днів, а в сумі за рік – 180 днів;
- г) її разовий виїзд за кордон у приватних справах не перевищував 85 днів, а в сумі за рік – 210 днів;
- д) її разовий виїзд за кордон у приватних справах не перевищував 70 днів, а в сумі за рік – 160 днів.

16. Право на громадянство є невід'ємним правом кожної людини, це визначено у:

- а) статті 15 Загальної Декларації прав людини від 10 грудня 1948 р., у статті 24 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р.;
- б) статті 27 Конституції України;
- в) статті 17 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права;
- г) статті 28 Конституції України;
- д) статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

17. Відповідно до ст. 3 Закону України «Про громадянство України» громадянами України є:

- а) усі громадяни колишнього СРСР, які на момент проголошення незалежності України (24 серпня 1991 р.) постійно проживали на території Росії;
- б) особи, які прибули в Україну на постійне проживання після 13 листопада 1991 р. і яким у паспорті громадянина колишнього СРСР зразка 1974 р. органами внутрішніх справ України внесено напис «громадянин України», а також діти таких осіб, які прибули разом із батьками в Україну, якщо на момент прибуття в Україну вони не досягли повноліття, якщо зазначені особи подали заяви про оформлення належності до громадянства України;
- в) усі громадяни колишнього СРСР, які на момент проголошення незалежності України (24 серпня 1991 р.) проживали за межами території Украї-

ни;

г) особи, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних чи інших ознак, які на момент набрання чинності Законом України «Про громадянство України» (13 листопада 1991 р.) були громадянами інших держав;

д) усі громадяни колишнього СРСР, які на момент проголошення незалежності України (24 серпня 1991 р.) тимчасово проживали на території України.

18. Відповідно до ст. 17 Закону України «Про громадянство України» підставою припинення громадянства є:

- а) одруження з іноземцем;
- б) клопотання особи, якій повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення;
- в) тимчасовий виїзд за кордон;
- г) смерть особи;
- д) втрата громадянства України.

19. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» було прийнято:

- а) 8 вересня 2005 року;
- б) 8 жовтня 2005 року;
- в) 8 вересня 2006 року;
- г) 8 жовтня 2006 року;
- д) 18 вересня 2005 року.

20. Виходячи зі змісту ч. 1 ст. 21 Конституції України вірним є положення:

- а) усі громадяни є вільні і рівні у своїх правах та обов'язках;
- б) усі люди є вільні і рівні у своїх правах та обов'язках;
- в) усі громадяни є вільні у своїй гідності та правах;
- г) усі громадяни є рівні у своїй гідності та правах;
- д) усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах.

21. Особисті права і свободи людини і громадянина:

- а) створюють юридичні умови для активної участі громадянина в сфері соціально-економічного та культурного життя суспільства;
- б) пов'язані з участю громадянина в сфері політичного життя суспільства, наданням йому можливості для участі в управлінні державою, суспільним життям;
- в) забезпечують рівноправність громадян перед судом і законом;
- г) гарантують недоторканність особи та її гідності;
- д) гарантують індивідуальний розвиток кожної особи.

22. До особистих конституційних прав і свобод людини і громадянина не належить:

- а) право на вільний розвиток своєї особистості;
- б) право на повагу до гідності;
- в) право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції;
- г) право на свободу пересування й вільний вибір місця проживання;
- д) право мирно, без зброї збиратися та проводити збори, мітинги, походи й демонстрації.

23. Право на свободу думки та слова закріплене в ст. 34 Конституції України належить до групи:

- а) політичних прав і свобод;
- б) соціально-економічних прав і свобод;
- в) соціально-політичних прав і свобод;
- г) особистих прав і свобод;
- д) соціально-культурних прав і свобод.

24. Вік, якого необхідно досягти громадянину України, щоб бути обраним на посаду народного депутата України:

- а) 18 років;
- б) 25 років;
- в) 32 років;
- г) 28 років;
- д) 21 року.

25. Закон України «Про політичні партії в Україні» був прийнятий:

- а) 25 грудня 1996 року;
- б) 16 липня 1991 року;
- в) 11 вересня 1995 року;
- г) 5 квітня 2001 року;
- д) 19 червня 2001 року.

26. Членами (учасниками) громадської організації, крім молодіжної та дитячої, можуть бути особи:

- а) які досягли 14 років;
- б) які досягли 16 років;
- в) які досягли 18 років;
- г) які досягли 21 років;
- д) які досягли 25 років.

27. У ст. 46 Конституції України закріплено:

- а) право на об'єднання в політичні партії;
- б) право на соціальний захист;

в) право збиратися мирно без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації;

г) право брати участь в управлінні державними справами;

д) право на свободу світогляду і віросповідання.

28. *Політичні партії, що створюються і діють в Україні, мають статус:*

а) державних;

б) виборчих;

в) національних;

г) всеукраїнських;

д) юридичних організацій незалежності від наявності реєстрації.

29. *Право на громадянство закріплено в:*

а) ст. 24 Конституції України;

б) ст. 58 Конституції України;

в) ст. 42 Конституції України;

г) ст. 25 Конституції України;

д) ст. 32 Конституції України.

30. *У ст. 59 Конституції України закріплено право:*

а) на правову допомогу;

б) знати свої права та обов'язки;

в) на недоторканість житла;

г) на особисту недоторканість;

д) на свободу слова.

31. *Згідно зі ст. 41 Конституції України конфіскація майна може бути застосована виключно:*

а) за рішенням Верховної Ради України;

б) за постановою прокурора;

в) за рішенням суду;

г) за рішенням колегії місцевих депутатів;

д) за указом Президента України.

32. *Права і свободи людини і громадянина, що полягають у праві людини на захист від будь-якого втручання, зокрема і з боку держави, в здійсненні особою своїх прав як суб'єкта громадянського суспільства – це:*

а) позитивні права;

б) негативні права;

в) позитивні і негативні права;

г) політичні права;

д) соціально-культурні права.

33. Класифікація конституційних прав і свобод людини і громадянина за суб'єктами передбачає:

- а) загальні та спеціальні права і свободи;
- б) виключні та невиключні права і свободи;
- в) особисті та суспільні права і свободи;
- г) права і свободи індивіда та права і свободи групи індивідів;
- д) права і свободи індивіда та права і свободи певних верств населення.

34. Термін «екологічні права» вперше в Україні на законодавчому рівні закріплений у:

- а) Законі України «Про екологічну експертизу»;
- б) Законі України «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру»;
- в) Законі України «Про охорону атмосферного повітря»;
- г) Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища»;
- д) Конституції України;

35. За часом виникнення права людини і громадянина поділяють на:

- а) права першого і другого покоління;
- б) права першого, другого і третього покоління;
- в) постійні та тимчасові;
- г) звичайні та надзвичайні;
- д) ординарні та екстраординарні.

36. Група прав людини, що сформувалася після Другої світової війни:

- а) права першого покоління;
- б) права другого покоління;
- в) права третього покоління;
- г) права першого етапу;
- д) права третього етапу.

37. Система гарантій конституційних прав і свобод в Україні представлена:

- а) позитивними та негативними гарантіями;
- б) економічними, юридичними та політичними гарантіями;
- в) загальними та спеціальними гарантіями;
- г) загальними та судовими гарантіями;
- д) загальними та спеціально-конституційними гарантіями.

38. Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги в Україні діє:

- а) прокуратура;

- б) адвокатура;
- в) нотаріат;
- г) Уповноважений Верховної Ради України з прав людини;
- д) Міністерство юстиції України.

39. Строк, на який призначається Уповноважений Верховної Ради України з прав людини:

- а) 4 роки;
- б) 5 років;
- в) 1 рік;
- г) на невизначений строк;
- д) на строк оголошення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або окремих її місцевостях.

40. Громадянство – це:

- а) постійний правовий зв'язок між фізичною особою та держави, що проявляється в їхніх взаємних правах і обов'язках;
- б) постійний правовий зв'язок особи та держави, що проявляється в правах і обов'язках громадянина;
- в) постійний правовий зв'язок особи та держави, що проявляється в правах особи і обов'язках держави;
- г) постійний правовий зв'язок особи та держави, що проявляється в приналежності особи до певної держави;
- д) постійний правовий зв'язок особи та держави, що проявляється у наданні державою дозволу особі щодо постійного проживання на території цієї держави.

41. Формування інституту громадянства в незалежній Україні почалося з прийняттям:

- а) Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року;
- б) Акту проголошення незалежності України від 1 грудня 1991 року;
- в) Конституції України від 28 червня 1996 року;
- г) Декларації прав національностей України від 1 листопада 1991 року;
- д) Закону України «Про громадянство України» від 8 жовтня 1991 року.

42. Закон України «Про громадянство України» було прийнято:

- а) 8 жовтня 1991 року;
- б) 8 січня 1991 року;
- в) 18 січня 1991 року;
- г) 18 січня 2001 року;
- д) 18 жовтня 2001 року.

43. *Громадянин України – це:*

- а) особа, яка народилася на території України незалежно від громадянства батьків;
- б) особа, яка є українцем за національним походженням;
- в) особа, яка набула громадянства України в порядку, передбаченому законами України та міжнародними договорами;
- г) особа, яка вступила у шлюб із громадянином України;
- д) особа, яка безперервно проживає на території України протягом останніх п'яти років на законних підставах.

44. *Відповідно до Закону України «Про громадянство України» документом, який не підтверджує громадянство України, є:*

- а) дипломатичний паспорт;
- б) посвідчення особи моряка;
- в) посвідчення члена екіпажу;
- г) посвідчення особи на повернення в Україну;
- д) посвідчення водія.

45. *Рішення про прийняття до громадянства України і про припинення громадянства України приймає:*

- а) Президент України;
- б) Верховна Рада України;
- в) спеціальний орган виконавчої влади;
- г) Кабінет Міністрів України;
- д) Конституційний Суд України.

46. *До підстав для втрати громадянства України не належить:*

- а) добровільне набуття громадянства іншої держави;
- б) вступ особи на військову службу іноземної держави без згоди на те відповідних органів України;
- в) набуття громадянства України в результаті свідомого подання неправдивих відомостей або фальшивих документів;
- г) набуття громадянства України внаслідок обману;
- д) скоєння злочину проти Української держави.

47. *Філіація – це:*

- а) ускладнене набуття громадянства;
- б) позбавлення громадянства;
- в) поновлення громадянства;
- г) набуття громадянства за народженням;
- д) відмова від громадянства.

48. Правові принципи, на підставі яких відбувається філіація:

- а) право ґрунту та право крові;
- б) право крові та право народження;
- в) право народження та право на громадянство;
- г) територіальне право та родинне право;
- д) територіальне право та право першого громадянства.

49. Дитина, що народилася на території України від осіб без громадянства, які постійно проживають в Україні:

- а) не набуває жодного громадянства;
- б) набуває громадянства України за правом ґрунту;
- в) набуває громадянства України за правом крові;
- г) набуває громадянства України за земельним правом;
- д) набуває громадянства України за територіальним правом.

50. *Натуралізація* – це:

- а) набуття громадянства згідно із встановленою законом процедурою;
- б) поновлення громадянства;
- в) набуття громадянства за місцем народження;
- г) письмова згода батьків про вибір громадянства дитини;
- д) набуття громадянства у випадку надання політичного притулку.

51. Найбільш поширеним способом надання громадянства у світовій практиці є:

- а) натуралізація;
- б) філіація;
- в) репатріація;
- г) реінтеграція;
- д) оптація.

52. Виділяють такі види натуралізації:

- а) індивідуальна натуралізація та групова натуралізація;
- б) індивідуальна натуралізація та натуралізація внаслідок правонаступництва держави;
- в) індивідуальна натуралізація та родинна натуралізація;
- г) первинна натуралізація та вторинна натуралізація;
- д) добровільна натуралізація та примусова натуралізація.

53. До необхідних умов для прийняття особи до громадянства України не належить:

- а) визнання і дотримання Конституції України та законів України;
- б) неперебування особи в іноземному громадянстві;
- в) знання української мови в обсязі, достатньому для спілкування;

- г) наявність у особи законних джерел існування;
- д) наявність загальнообов'язкової середньої освіти.

54. До необхідних умов для прийняття особи, якій надано статус біженця, до громадянства України не належить:

- а) визнання і дотримання Конституції України;
- б) визнання і дотримання законів України;
- в) знання української мови в обсязі, достатньому для спілкування;
- г) наявність у особи законних джерел існування;
- д) неперебування особи в іноземному громадянстві.

55. Необхідною умовою для прийняття особи до громадянства України є безперервне проживання особи на законних підставах на території України протягом:

- а) трьох років;
- б) чотирьох років;
- в) п'яти років;
- г) семи років;
- д) десяти років.

56. Трансферт – це:

- а) вибір громадянства тієї чи іншої держави у зв'язку з переходом території однієї держави до іншої;
- б) набуття громадянства дитиною, батьки якої невідомі;
- в) перехід території однієї держави до іншої, який супроводжується зміною громадянства без права вибору;
- г) набуття громадянства дитиною, яка народилась на території даної держави і батьки якої є громадянами іншої держави;
- д) набуття громадянства особами тільки певної національності.

57. Конституцією України не передбачено для громадян:

- а) право на вільний розвиток своєї особистості;
- б) право брати участь в управлінні державними справами;
- в) право на страйк;
- г) право на участь у прийнятті законів;
- д) право на безоплатну медичну допомогу.

58. Екстрадиція – це:

- а) вихід з громадянства;
- б) позбавлення громадянства;
- в) видворення громадянина з країни;
- г) видача громадянина однієї держави іншій;
- д) надання політичного притулку.

59. *Експатріація – це:*

- а) вихід з громадянства;
- б) набуття громадянства, якщо батьки даної особи були або є громадянами країни;
- в) отримання громадянином статусу підданого;
- г) автоматичне припинення громадянства у зв'язку з розірванням шлюбу;
- д) надання громадянства у випадку всиновлення.

60. *Повернення на батьківщину та відновлення у громадянстві – це:*

- а) репатріація;
- б) оптація;
- в) право ґрунту;
- г) право крові;
- д) патріація.

61. *Європейська Конвенція про захист прав та основних свобод людини і громадянина була ратифікована Верховною Радою України:*

- а) 1 березня 1996 року;
- б) 17 липня 1997 року;
- в) 25 січня 1991 року;
- г) 8 лютого 1999 року;
- д) 23 червня 1998 року.

62. *Перший офіційний документ, в якому була сформована ідея невід'ємності прав людини:*

- а) Декларація незалежності США 1776 року;
- б) Біль про права 1789 року;
- в) французька Декларація прав людини і громадянина 1789 року;
- г) Конституція США 1787 року;
- д) Декларація до французького народу 1871 року.

63. *Законодавчий акт, який у перше запровадив розмежування між правами людини і громадянина – це:*

- а) Декларація незалежності США 1776 року;
- б) Біль про права 1689 року;
- в) Декларація прав людини і громадянина 1789 року;
- г) Велика хартія вольностей 1215 року;
- д) Декларація прав Вірджинії від 4 липня 1776 року.

64. *Складовими інституту громадянства є:*

- а) індивідуальний статус;
- б) народження;

- в) прийняття до громадянства;
- г) статус фізичних та юридичних осіб;
- д) громадянство дітей при зміні громадянства батьків і при усиновленні.

65. Добровільне припинення громадянства яке здійснюється за ініціативою особи – це:

- а) трансферт;
- б) вихід із громадянства;
- в) позбавлення громадянства;
- г) оптація;
- д) принцип «права крові».

66. Особа, що належить до громадянства іншої держави та не є громадянином України є:

- а) особа без громадянства;
- б) біженець;
- в) іноземець;
- г) законний представник;
- д) громадянин України.

67. Право на свободу совісті включає в себе:

а) свободу мати, приймати і змінювати релігію або переконання за своїм вибором і свободу одноособово чи разом з іншими сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, відправляти релігійні культи, відкрито виражати і вільно поширювати свої релігійні або атеїстичні переконання;

б) свободу змінювати громадянство або країну для постійного місця проживання;

в) свободу вільно виражати себе у сферах: літератури, архітектури, скульптури, живопису, графіки, декоративно-вжиткового мистецтва, музики, танцю, театру, кіно та інші види діяльності людини, що відображають дійсність у художніх образах;

г) свободу на здобуття професійно-технічної освіти особами, які раніше не мали робітничої професії, або спеціальності іншого освітньо-кваліфікаційного рівня, що забезпечує відповідний рівень професійної кваліфікації, необхідний для продуктивної професійної діяльності;

д) незалежно від віку, статі, раси, стану здоров'я, інвалідності, громадянства, національності, політичних, релігійних чи інших переконань, кольору шкіри, місця проживання, мови спілкування, походження, соціального і майнового стану, наявності судимості, а також інших обставин та ознак.

68. Сфера, в якій відповідно до законодавства провадиться культурна діяльність та задовольняються культурні, інформаційні та дозвілєві потреби громадян, що охоплює, зокрема, телебачення, радіомовлення, періодичні друковані видання та книговидавничу продукцію, ринок культурних благ, а також культурно-мистецьке середовище це:

- а) національне культурне надбання;
- б) культура;
- в) культурні блага;
- г) культурно-мистецький проект;
- д) культурний простір України.

69. Гарантії недискримінації осіб у доступі до безоплатної правової допомоги полягають у наступному:

- а) правовому захисті пенсіонерів;
- б) праві на безкоштовну правову допомогу;
- в) не допускається застосування привілеїв чи обмежень до осіб за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, місця проживання, за мовними або іншими ознаками;
- г) захисті громадян України, іноземців, осіб без громадянства, у тому числі біженців чи осіб, які потребують додаткового захисту;
- д) правовому захисті виключно іноземців та осіб без громадянства.

70. Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» був прийнятий:

- а) 11 грудня 2015 року;
- б) 11 грудня 2003 року;
- в) 15 січня 2000 року;
- г) 23 жовтня 2003 року;
- д) 16 червня 2003 року.

71. Відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована це:

- а) персональні дані;
- б) картотека;
- в) володілець персональних даних;
- г) власні дані;
- д) приватні дані.

72. Однією з підстав для обробки персональних даних є:

- а) захист життєво важливих інтересів суб'єкта персональних даних;
- б) вступ до політичної партії;
- в) подання позовної заяви до суду;

- г) журналістське розслідування;
- д) крайня необхідність.

73. *Обробка персональних даних про расове або етнічне походження, політичні, релігійні або світоглядні переконання, членство в політичних партіях та професійних спілках, засудження до кримінального покарання, а також даних, що стосуються здоров'я, статевого життя, біометричних або генетичних даних дозволена у разі:*

- а) необхідна для обґрунтування, задоволення або захисту правової вимоги;
- б) вступу особи до політичної партії;
- в) вступу до професійної спілки;
- г) одруженні на іноземній особі;
- д) поданні позовної заяви до суду.

74. *Персональні дані залишаються у базах та реєстрах у разі:*

- а) продовження правовідносин між суб'єктом персональних даних та володільцем чи розпорядником;
- б) закінчення строку зберігання даних, визначеного згодою суб'єкта персональних даних на обробку цих даних або законом;
- в) припинення правовідносин між суб'єктом персональних даних та володільцем чи розпорядником;
- г) видання відповідного припису Уповноваженого або визначених ним посадових осіб секретаріату Уповноваженого;
- д) набрання законної сили рішенням суду щодо видалення або знищення персональних даних.

75. *Надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань; складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру; здійснення представництва інтересів особи в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; забезпечення захисту особи від обвинувачення; надання особі допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації це:*

- а) надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення;
- б) правові послуги;
- в) здійснення співробітниками прокуратури функцій загального нагляду;
- г) діяльність представників органів державної влади;
- д) консультація в юридичній клініці.

76. *Право людини провадити творчу діяльність може реалізовуватися на:*

- а) фаховій, і на не професіональній основі;
- б) фаховій, і на не кваліфікованій основі;
- в) кваліфікованій, і на не професіональній основі;
- г) кваліфікаційній, і на не кваліфікованій основі;
- д) професійній, і на аматорській основі.

77. *Контроль за дотриманням законодавства про захист персональних даних у межах повноважень, передбачених законом, здійснюють такі органи:*

- а) Уповноважений Верховної Ради України з прав людини та суд;
- б) поліція та прокуратура;
- в) Служба безпеки України та поліція;
- г) прокуратура та Служба безпеки України;
- д) Президент України та Служба безпеки України.

78. *Систему надання безоплатної правової допомоги складають:*

- а) мережа юридичних клінік при вищих навчальних закладах юридичної спеціалізації;
- б) Координаційний центр з надання правової допомоги, суб'єкти надання безоплатної первинної правової допомоги, суб'єкти надання безоплатної вторинної правової допомоги;
- в) суб'єкти надання первинної правової допомоги;
- г) мережа юридичних клінік при територіальних органах юстиції України;
- д) органи виконавчої влади.

79. *Вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб це:*

- а) безоплатна первинна правова допомога;
- б) правові послуги;
- в) правова допомога;
- г) діяльність адвокатури;
- д) діяльність органів виконавчої влади.

80. *Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування можуть брати плату за надання правових послуг:*

- а) не більше однієї мінімальної заробітної плати;
- б) не більше двох мінімальної заробітної плати;
- в) не більше одного прожиткового мінімуму доходів громадян;

- г) не більше двох прожиткових мінімумів доходів громадян;
- д) забороняється встановлювати плату за надання будь-якого з видів правових послуг.

81. Спеціалізовані установи, що надають безоплатну первинну правову допомогу, утворені органами місцевого самоврядування, фінансуються за рахунок коштів:

- а) банківських установ;
- б) місцевих бюджетів, інших не заборонених законодавством джерел;
- в) Міжнародного валютного фонду;
- г) виключно за рахунок коштів добровільних пожертв;
- д) утворювати спеціалізовані установи з надання безоплатної первинної правової допомоги заборонено.

82. Заборона щодо вимагання від священнослужителів відомостей, одержаних ними при сповіді віруючих прямо прописана у:

- а) Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації»;
- б) Законі України «Про релігійні організації»;
- в) Законі України «Про релігію»;
- г) Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»;
- д) Законі України «Про прокуратуру».

83. Повноваження та порядок діяльності спеціалізованих установ з надання безоплатної первинної правової допомоги встановлюються:

- а) Положенням про установу з надання безоплатної первинної правової допомоги;
- б) Рішенням Верховного Суду про установу з надання безоплатної первинної правової допомоги;
- в) Законом «Про установу з надання безоплатної первинної правової допомоги»;
- г) Законом «Про звернення громадян»;
- д) утворювати спеціалізовані установи з надання безоплатної первинної правової допомоги заборонено.

84. Органи місцевого самоврядування можуть укласти договори про надання на постійній або тимчасовій основі первинної правової допомоги на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці з:

- а) судовими органами;
- б) Міністерством юстиції України;
- в) фізичними особами, які відповідно до свого статуту мають право надавати правову допомогу;
- г) юридичними особами приватного права, які відповідно до свого статуту мають право надавати правову допомогу;

д) укладати договори про надання на постійній або тимчасовій основі первинної правової допомоги на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці органам місцевого самоврядування заборонено.

85. Порядок та критерії залучення органами місцевого самоврядування юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги затверджуються:

- а) Міністерством інформаційної політики України;
- б) Міністерством юстиції України;
- в) Верховною Радою України;
- г) юридичними особами приватного права, які відповідно до свого статуту мають право надавати правову допомогу;

д) укладати договори про надання на постійній або тимчасовій основі первинної правової допомоги на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці органам місцевого самоврядування заборонено.

86. Адвокат, інший фахівець у відповідній галузі права чи юридична особа приватного права, з якими укладено договір про надання первинної правової допомоги, зобов'язані надавати високоякісну допомогу в обсязі та строки, визначені:

- а) чинним законодавством;
- б) усною домовленістю;
- в) рішенням Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури;
- г) договором;
- д) органам місцевого самоврядування залучати інших осіб до надання безоплатної первинної правової допомоги заборонено.

87. Внутрішньо переміщені особи мають право на:

- а) лише на здійснення представництва інтересів осіб в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами;
- б) лише на допомогу при складенні документів процесуального характеру;
- в) підтримку;
- г) всі види правових послуг безоплатної вторинної правової допомоги;
- д) не мають права на безоплатну вторинну правову допомогу.

88. Особи, до яких застосовано адміністративний арешт мають право на такі види правових послуг:

- а) лише на здійснення представництва інтересів осіб в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами;
- б) лише на допомогу при складенні документів процесуального харак-

теру;

в) на захист; на здійснення представництва інтересів осіб в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; на допомогу при складенні документів процесуального характеру;

г) всі види правових послуг безоплатної вторинної правової допомоги;

д) на здійснення представництва інтересів осіб в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; на допомогу при складенні документів процесуального характеру.

89. Особи, які відповідно до положень кримінального процесуального законодавства вважаються затриманими мають право на такі види правових послуг:

а) лише на здійснення представництва інтересів осіб в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами;

б) лише на допомогу при складенні документів процесуального характеру;

в) на захист та на допомогу при складанні документів процесуального характеру;

г) всі види правових послуг безоплатної вторинної правової допомоги;

д) на здійснення представництва інтересів осіб в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; на допомогу при складенні документів процесуального характеру.

90. Особи, засуджені до покарання у вигляді позбавлення волі мають право на такі види правових послуг:

а) всі види правових послуг безоплатної вторинної правової допомоги;

б) лише на допомогу при складенні документів процесуального характеру;

в) на захист та на допомогу при складенні документів процесуального характеру;

г) лише на здійснення представництва інтересів осіб в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами;

д) на здійснення представництва інтересів осіб в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; на допомогу при складенні документів процесуального характеру.

91. Особи, засуджені до тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців мають право на такі види правових послуг:

а) лише на здійснення представництва інтересів осіб в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами;

б) лише на допомогу при складенні документів процесуального характеру;

в) на захист та на допомогу при складенні документів процесуального характеру;

г) всі види правових послуг безоплатної вторинної правової допомоги;

д) на здійснення представництва інтересів осіб в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; на допомогу при складенні документів процесуального характеру.

92. Особи, на яких поширюється дія Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» мають право на такі види правових послуг:

а) лише на здійснення представництва інтересів осіб в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами;

б) лише на допомогу при складенні документів процесуального характеру;

в) на захист та на допомогу при складенні документів процесуального характеру;

г) на здійснення представництва інтересів осіб в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; на допомогу при складенні документів процесуального характеру;

д) всі види правових послуг безоплатної вторинної правової допомоги.

93. Ветерани війни та особи, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» мають право на такі види правових послуг:

а) всі види правових послуг безоплатної вторинної правової допомоги;

б) лише на допомогу при складенні документів процесуального характеру;

в) на захист та на допомогу при складенні документів процесуального характеру;

г) лише на здійснення представництва інтересів осіб в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами;

д) на здійснення представництва інтересів осіб в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; на допомогу при складенні документів процесуального характеру.

94. Особи, які мають особливі заслуги та особливі трудові заслуги перед Батьківщиною мають право на такі види правових послуг:

а) лише на здійснення представництва інтересів осіб в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими осо-

бами;

б) лише на допомогу при складенні документів процесуального характеру;

в) всі види правових послуг безоплатної вторинної правової допомоги;

г) на захист та на допомогу при складенні документів процесуального характеру;

д) на здійснення представництва інтересів осіб в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; на допомогу при складенні документів процесуального характеру.

95. Захист прав іноземців та осіб без громадянства в Україні здійснюється шляхом:

а) звернення до суду;

б) звернення до державних органів України;

в) звернення до міжнародних організацій;

г) звернення до Європейського суду з прав людини;

д) захист прав іноземців та осіб без громадянства в Україні не передбачений.

96. Розмір відшкодування моральних (немайнових) збитків, що завдані неправомірними діями або рішеннями органу чи посадової особи, при розгляді скарги, визначається:

а) керівниками;

б) судом;

в) на засіданні трудового колективу;

г) чинним законодавством встановлено таблицю розмірів відшкодування моральних збитків;

д) чинним законодавством не передбачено відшкодування моральних збитків.

97. Відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод піддання особи катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню, буде визнано:

а) порушенням права на свободу та особисту недоторканність;

б) порушенням права на життя;

в) порушенням права на справедливий суд;

г) порушенням заборони катування;

д) порушення права на вільний вибір віроісповідання.

98. Для того щоб електронна петиція була розглянута Президентом України, Кабінетом Міністрів України, Верховною радою України вона повинна набрати:

а) 5000 підписів громадян;

- б) 15000 підписів громадян;
- в) 20000 підписів громадян;
- г) 25000 підписів громадян;
- д) 35000 підписів громадян.

99. Розгляд електронної петиції здійснюється:

- а) не пізніше п'яти днів з дня оприлюднення інформації про початок її розгляду;
- б) не пізніше десяти днів з дня оприлюднення інформації про початок її розгляду;
- в) не пізніше семи днів з дня оприлюднення інформації про початок її розгляду;
- г) не пізніше п'ятнадцяти днів з дня оприлюднення інформації про початок її розгляду;
- д) не пізніше дванадцяти днів з дня оприлюднення інформації про початок її розгляду;

100. Особа, яку звинувачено у скоєнні кримінального правопорушення відповідно до ст. 6 «Право на справедливий суд» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод вважається невинуватою до моменту:

- а) підписання обвинувального акта;
- б) надання зізнавальних показів у скоєнні кримінального правопорушення;
- в) винесення Європейським судом з прав людини відповідного рішення;
- г) доки її вину не буде доведено у законному порядку;
- д) винесення Верховною Радою України відповідного рішення.

101. Виконання рішень Європейського суду з прав людини відповідно до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» здійснюється за рахунок:

- а) Державного бюджету України;
- б) Бюджету Європейського Союзу;
- в) Бюджету Європейського суду з прав людини;
- г) Бюджету Ради Європи;
- д) немає правильної відповіді.

102. Право подання заяви до Європейського суду з прав людини мають:

- а) тільки посадові особи держави;
- б) тільки громадяни держави;
- в) будь-які особи, неурядові організації або групи осіб;
- г) тільки державні установи;
- д) тільки юридичні особи.

103. Юрисдикція Європейського суду з прав людини поширюється на питання тлумачення і застосування:

- а) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та протоколів до неї;
- б) Загальної декларації прав людини;
- в) міжнародних нормативно-правових актів, прийнятих Європейським Союзом;
- г) міжнародних нормативно-правових актів, прийнятих Радою Європи;
- д) Конституції України.

104. Відповідно до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» виплата Стягувачеві відшкодування з моменту набуття Рішенням статусу остаточного має бути здійснена:

- а) у тримісячний строк або у строк, передбачений у Рішенні;
- б) у шестимісячний строк;
- в) протягом року;
- г) протягом трьох років;
- д) у двомісячний строк, незалежно від строку, який передбачений у Рішенні.

105. Згідно з яким протоколом до Конвенції про захист прав та основоположних свобод передбачено скасування смертної кари:

- а) одинадцятим;
- б) чотирнадцятим;
- в) шостим;
- г) сьомим;
- д) четвертим.

106. Європейський суд з прав людини виконує роль:

- а) перевірку дотримання державами прав та свобод громадянина;
- б) скасування рішень Апеляційного суду України;
- в) скасування незаконних нормативно правових актів;
- г) перевірку рішень суддів України;
- д) скасування рішень Конституційного суду України.

ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРИ ДО ТЕМИ:

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від

- 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Про правонаступництво України: Закон України від 12 вересня 1991 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 46. Ст. 617.
  - ❖ Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93.
  - ❖ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13.
  - ❖ Європейська конвенція про громадянство від 7 листопада 1997 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 13. Ст. 359.
  - ❖ Конвенція про статус біженців від 28 липня 1951 року. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_011
  - ❖ Конвенція про статус апатридів. Міжнародний договір від 28 вересня 1954 року. *Офіційний вісник України*. 2013. № 51 / № 12. ст. 450. Стор. 447. Ст. 1875.
  - ❖ Конвенція про кіберзлочинність 23 листопада 2001 року. *Офіційний вісник України*. 2007. № 65. Стор. 107. Ст. 2535.
  - ❖ Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, 19-20, 21-22. Ст. 144.
  - ❖ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
  - ❖ Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38-39. Ст. 380.
  - ❖ Про загальну середню освіту: Закон України від 13 травня 1999 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 28. Ст. 230.
  - ❖ Про вищу освіту: Закон України від 7 липня 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37-38. Ст. 2004.
  - ❖ Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. Ст. 282.
  - ❖ Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 6 червня 2011 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. Ст. 2136.
  - ❖ Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 8 липня 2011 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 16. Ст. 146.
  - ❖ Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.
  - ❖ Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 13. Ст. 65.
  - ❖ Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 року (зі

- змiнами i допов.). *Вiдомостi Верховної Ради України*. 2013. № 1. Ст. 1.
- ❖ Про основнi засади забезпечення кiбербезпеки України: Закон України вiд 05 жовтня 2017 року. *Вiдомостi Верховної Ради України*. 2017. № 45. Ст. 403.
  - ❖ Про Єдиний державний демографiчний реєстр та документи, що пiдтверджують громадянство України, посвiдчують особу чи її спецiальний статус: Закон України вiд 20 листопада 2012 року (зi змiнами i допов.). *Вiдомостi Верховної Ради України*. 2013. № 51. Ст. 716.
  - ❖ Про забезпечення рiвних прав та можливостей жiнок i чоловiкiв: Закон України вiд 8 вересня 2005 року (зi змiнами i допов.). *Вiдомостi Верховної Ради України*. 2005. № 52. Ст. 561.
  - ❖ Про закордонних українцiв: Закон України вiд 4 березня 2004 року (зi змiнами i допов.). *Вiдомостi Верховної Ради України*. 2004. № 25. Ст. 343.
  - ❖ Про звернення громадян: Закон України вiд 2 жовтня 1996 року (зi змiнами i допов.). *Вiдомостi Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256.
  - ❖ Про iмiграцiю: Закон України вiд 7 червня 2001 року (зi змiнами i допов.). *Вiдомостi Верховної Ради України*. 2001. № 41. Ст. 19.
  - ❖ Про iнформацiйнi агентства: Закон України вiд 28 лютого 1995 року (зi змiнами i допов.). *Вiдомостi Верховної Ради України*. 1995. № 13. Ст. 83.
  - ❖ Про забезпечення прав i свобод внутрiшньо перемiщених осiб: Закон України вiд 20 жовтня 2014 року (зi змiнами i допов.). *Вiдомостi Верховної Ради України*. 2015. № 1. Ст. 1.
  - ❖ Про забезпечення прав i свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованiй територiї України: Закон України вiд 15 квітня 2014 року (зi змiнами i допов.). *Вiдомостi Верховної Ради України*. 2014. № 26. Ст. 892.
  - ❖ Про пiдприємництво: Закон України вiд 7 лютого 1991 року (зi змiнами i допов.). *Вiдомостi Верховної Ради України*. 1991. № 14. Ст. 168.
  - ❖ Про порядок виїзду з України i в'їзду в Україну громадян України: Закон України вiд 21 сiчня 1994 року (зi змiнами i допов.). *Вiдомостi Верховної Ради України*. 1994. № 18. Ст. 101.
  - ❖ Про правовий статус iноземцiв та осiб без громадянства: Закон України вiд 22 вересня 2011 року. *Офiцiйний вiсник України*. 2011. № 83.
  - ❖ Про свободу пересування та вiльний вибiр мiсця проживання в Україні: Закон України вiд 11 грудня 2003 року (зi змiнами i допов.). *Вiдомостi Верховної Ради України*. 2004. № 15. Ст. 232.
  - ❖ Про свободу совiстi та релiгiйнi органiзацiї: Закон України вiд 23 квітня 1991 року (зi змiнами i допов.). *Вiдомостi Верховної Ради України*. 1991. № 25. Ст. 283.
  - ❖ Про телебачення i радiомовлення: Закон України вiд 21 грудня 1993 року (зi змiнами i допов.). *Вiдомостi Верховної Ради України*. 1994. № 10. Ст. 43.

- ❖ Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 20. Ст. 99.
- ❖ Про комісію при Президенті України з питань громадянств: Указ Президента України від 30 квітня 2005 року (зі змінами і допов.). *Урядовий кур'єр*. 2005. № 85.
- ❖ Про затвердження зразків довідок про подання особою заяви про надання їй статусу біженця, про особу стосовно якої прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо надання їй статусу біженця, про прийняття скарги до розгляду, про звернення до суду: Наказ Державного комітету України у справах еміграції від 14 квітня 2004 року № 21. *Офіційний вісник України*. 2004. № 18. С. 68-74.
- ❖ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики» 28 лютого 2018 № 2-р/2018. *Вісник Конституційного Суду України*. 2018. № 2, Стор. 102.

Спеціалізована література:

1. Hromivchuk I., Subbotina N. The European Court of Human Rights: the prospects for protection of human rights in the Autonomous Republic of Crimea. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 1, ч. 1. С. 32-36.
2. Iacub I. Dreptul fundamental la viață: între garantare constituțională și restrângere legală. *Верховенство Права*. 2017. № 1 (30). С. 48-53.
3. Krakhmalova K. Zakaz dyskryminacji przy realizacji przez osoby wewnątrznie przesiedlone ich praw i wolności na Ukrainie. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1, ч. 1. С. 109-114.
4. Nurcan O. Limitele și caracterul efectiv al dreptului de acces la justiție. *Legea și Viata*. 2017. № 5, ч. 1. С. 53-58.
5. Panina T. Legal and non – legal ways of realization of human rights provide. *Sciences of Europe*. 2017. № 18, ч. 2. С. 57-59.
6. Аблякімова Е. Е. Реалізація права на доступ по публічної інформації в законодавстві Європейського Союзу. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 164-171.
7. Аврамова О. Право народу на протест. *Юридична Україна*. 2010. № 12 (96). С. 11-16.
8. Аврамова О. Четверте покоління прав людини: постановка проблеми. *Право України*. 2010. № 2. С. 101-104.
9. Адашис Л. І., Дробко О. А. Конституційне право громадян на мирні зібрання: сучасний стан правового регулювання в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 54-57.
10. Ажнюк Б. Мовні права: колективні й індивідуальні. *Право України*. 2016. № 3. С. 84-93.

11. Альонкін О. Правове забезпечення економічних гарантій права людини на свободу світогляду і віросповідання. *Право України*. 2010. № 1. С. 92-95.
12. Андреевський В. В. Зовнішня і внутрішня організація адвокатури. *Часопис Київського університету права*. 2007. № 2. С. 130-135.
13. Андрієвська О. Конституційно-правовий механізм обмеження прав та свобод людини і громадянина: питання окремих елементів. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4, ч. 1. С. 54-59.
14. Анпілогов О.В. Захист прав та свобод громадянина прокурором в адміністративному судочинстві: моногр. Київ: Ін. Юр, 2008. 167 с.
15. Антонович М. Еволюція поняття прав людини. *Право України*. 2005. № 12. С. 16-20
16. Антонович М. Законодавство України та зарубіжних країн щодо статусу державної мови (порівняльний аспект). *Право України*. 1999. № 6. С. 73-74.
17. Антонович М. Міжнародна система захисту прав людини: крізь призму України. *Право України*. 2007. № 3. С. 37-41.
18. Асірян С. Р. Рада ООН з прав людини (інституційно-організаційний аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 20 с.
19. Астахова В. І. Право на освіту: європейський стандарт. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2000. № 492 С. 57-60.
20. Бабак М. А. Індивідуалістичні форми захисту прав та свобод людини Конституційним Судом України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 18-21.
21. Базов О. В. Юрисдикція Європейського суду з прав людини. Доктрина та практика: моногр. Київ: Істина, 2017. 422 с.
22. Баймуратов М. Муніципальні права людини: теоретико-аксіологічні підходи до визначення та розуміння. *Юридичний журнал*. 2012. № 7-8 (121-122). С. 76-83.
23. Бакумов О. С. Правові пропозиції Європейського суду з прав людини щодо прав на вільні вибори: спірні питання практики. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 3 (86). С. 183-193.
24. Барабаш О. О. Право, людина, антропологія. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 3. С. 12-15.
25. Баран С. О. Конституційне право людини і громадянина на відшкодування шкоди та його забезпечення в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. 236 с.
26. Барчук В. Б. Роль і місце Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в юридичному механізмі закріплення прав людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 10. С. 134-137.
27. Батанов О. Місцевий уповноважений з прав територіальної громади в механізмі захисту прав людини (проблеми теорії та практики). *Право*

- України. 2001. № 2. С. 43-46.
28. Бедь В. В. Право людини на свободу совісті: конституційно-правове регулювання: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2011. 36 с.
  29. Безбабіна О. Конституційне право людини та громадянина на підприємницьку діяльність. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 7. С. 95-99.
  30. Бережанська В. В. Поняття та зміст конституційного права особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 6, Т. 1. С. 33-39.
  31. Бесчастний В. М. Створення нової нормативно-правової бази державного управління вищою освітою. *Економіка та держава*. 2008. № 12. С. 78-80.
  32. Бехруз Х. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та ісламські міжнародно-правові документи (компаративістський аналіз). *Право України*. 2010. № 10. С. 114-118.
  33. Белкіна Ю. Роль Президента України в забезпеченні культурних прав громадян. *Право України*. 2009. № 12. С. 161-167.
  34. Бисага Ю. М. Право на судовий захист: конституційно-правовий аспект: моногр. Ужгород: Гельветика, 2015. 207 с.
  35. Біла-Кисельова А. Від антидемократичних тенденцій до сучасної концепції прав людини в Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1, ч. 1. С. 43-48.
  36. Білоскурська О. Питання типології конституційних обов'язків людини і громадянина. *Юридична Україна*. 2010. № 9 (93). С. 21-24.
  37. Блаживская Н. Содержание принципа законности в соответствии со статьей 1 Первого Протокола к Конвенции о защите прав человека и основных свобод. *Leges si Viata*. 2018. № 1, ч. 2. С. 7-10.
  38. Бобокал О. М. До питання про конституційно-правовий статус іноземців в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2007. № 3. С. 88-91.
  39. Богачов С. В. Теоретико-правові засади правової освіти в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 227 с.
  40. Богашева Н. Об'єднання громадян у контексті свободи об'єднання. *Право України*. 2011. № 6. С. 122-126.
  41. Богдан І. А. Вплив природно-правової доктрини на зміст права на творчість. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 12. С. 115-121.
  42. Богданевич Т. С. Тлумачення положень Європейської конвенції з прав людини та рішень Європейського суду з прав людини в діяльності Конституційного Суду України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 52-54.
  43. Богословська Ж. Судові органи в системі реалізації конституційного права людини та громадянина на соціальний захист в Україні.

- Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 5. С. 106-110.
44. Боднар О. Юридичні гарантії права людини на безпеку. *Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 1. С. 159-168.
  45. Бойко В. Б. Забезпечення доступу до правосуддя на стадії пред'явлення позову. *Форум права*. 2016. № 2. С. 11-17.
  46. Бойко В. І. Застосовність статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод при розгляді справ про адміністративні правопорушення. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 2 (85). С. 59-71.
  47. Боняк В. О. Конституційне право людини і громадянина на освіту та його забезпечення в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 207 с.
  48. Боняк В. Освітнєське право: галузь права чи галузь законодавства? *Підприємництво, господарство і право*. 2004. № 11. С. 69-71.
  49. Бородін І. Функціональні обов'язки прав прокуратури у сфері забезпечення прав людини і громадянина (загальний нагляд, представництво інтересів громадян). *Право України*. 2000. № 7. С. 46-48.
  50. Борщевська Г. Європейська система гарантій і захисту соціально-економічних прав працівників-мігрантів. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 6. С. 156-159.
  51. Бочарова Н. Права человека и права интеллектуальной собственности: современные доктринальные подходы. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1, ч. 1. С. 49-54.
  52. Бочарова Н. Право на результати творчої діяльності в системі сучасних прав людини і громадянина. *Юридична Україна*. 2006. № 3. С. 8-12.
  53. Бреус С. М. Механізми реалізації права на безоплатну професійну правничу допомогу в Молдові: досвід для України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 4. С. 52-54.
  54. Буайя Ф. Захист прав людини на національному та наднаціональному рівні. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 196-199.
  55. Букач В. В., Шевченко А. О. Люстрація як інститут захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 3. С. 59-61.
  56. Букач В. Зміст конституційних політичних прав і свобод громадян. *Право України*. 2001. № 9. С. 21-23.
  57. Буроменський М. Європейський кодекс свободи та демократії. *Право України*. 2010. № 10. С. 89-93.
  58. Васильченко О. Ограничение свободы выражения мнения в целях национальной безопасности Украины: конституционный-правовой анализ. *Верховенство Права*. 2017. № 3. (30). С. 59-66.
  59. Васильченко О. Сучасний зміст конституційного принципу рівності прав і свобод людини та громадянина. *Право України*. 2017. № 7. С. 47-55.
  60. Ведерніков Ю. Юридична освіта як складова правової культури

- суспільства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 2. С. 24-30.
61. Великоречанін П. О. Правове регулювання множинного громадянства: моногр. Одеса: Юридична література, 2015. 179 с.
  62. Верланов С. Практика Страсбурзького суду як інструмент захисту соціально-економічних прав людини. *Право України*. 2010. № 10. С. 173-177.
  63. Вільчик Т. Б. Конституційне право на правову допомогу адвоката у країнах Європейського Союзу та в Україні: моногр. Харків: Право, 2015. 399 с.
  64. Вітів В. А. Інформаційні права людини у сфері охорони навколишнього природного середовища: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 21 с.
  65. Власенко О. Конституційно-правовий механізм реалізації права громадян на свободу мирних зборів. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 5. С. 111-113.
  66. Волинець В. Правове забезпечення державної підтримки науки, освіти і культури в Україні. *Юридична Україна*. 2013. № 3. С. 9-15.
  67. Волинка К. Проблема збереження прав і свобод особи в Україні. *Людина і політика*. 2000. № 1. С. 64-68.
  68. Воронова В. Право на евтаназію як складова права людини на життя. *Право України*. 2010. № 5. С. 199-201.
  69. Гаврилова І. О. Правовий статус фізичних осіб-підприємців як суб'єктів адміністративної відповідальності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 2. С. 116-120.
  70. Гаврильців М. Т. Організаційно-правові гарантії конституційного права людини та громадянина на судовий захист у сфері публічних правовідносин. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 22. С. 38-41.
  71. Галич Р. В. Реалізація конституційного права працівника на захист: моногр. Дніпропетровськ: Форест, 2015. 176 с.
  72. Ганзицька Т. С. Роль принципів права в механізмі забезпечення гендерної рівності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 85-91.
  73. Головка О. М. Інформаційно-правова політика України у сфері безпеки людини у медіапросторі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 19 с.
  74. Голяк Л. В. Спеціалізовані омбудсмани у механізмі утвердження гендерної рівності: конституційно-правові аспекти організації. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 3. С. 126-133.
  75. Гончаренко О. Правові обмеження права на приватну власність у Конституції України. *Право України*. 2007. № 4. С. 122-125.
  76. Горбова Н. А. Правова культура та культура прав людини: співвідно-

- шення понять та шляхи імплементації. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 1. С. 16-18.
77. Гориславський К. О. Право людини та громадянина на самозахист життя і здоров'я від протиправних посягань: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2003. 17 с.
  78. Гоша І. О. Розвиток права на освіту в умовах євроінтеграційних процесів. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 1. С. 14-17.
  79. Грабар Н. Правова регламентація порядку порушення справи про надання статусу біженця. *Право України*. 2005. № 7. С. 57-60.
  80. Грабовська О. Застосування положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у цивільному процесі України. *Юридична Україна*. 2014. № 8. С. 64-70.
  81. Грицай І. Обеспечении политических прав и свобод человека и гражданина в Украине в контексте гендерного паритета. *East European Science Journal*. 2016. № 3, ч. 4. С. 156-161.
  82. Грицкевич С. Екологічні права в системі конституційних прав людини і громадянина. *Право України*. 2001. № 8. С. 54-57.
  83. Громовчук М. В. Право людини на життя: теоретичні та практичні засади. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 2. С. 37-41.
  84. Гула І. Л. Адміністративно-правове забезпечення примусового видворення іноземців та осіб без громадянства з України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2017. 20 с.
  85. Дахова І. І. Обмеження реалізації права на свободу віросповідання. *Форум права*. 2017. № 3. С. 27-32.
  86. Дашковська О. Гендерна рівність у системі демократичних принципів організації суспільства. *Право України*. 2009. № 12. С. 134-139.
  87. Дашковська О. Право на гідність та особисту недоторканість особи: гендерний аспект. *Вісник Академії правових наук України*. 2004. № 4. С. 198-204.
  88. Дежан-Понс М. Територіальний та екологічний виміри забезпечення сталого розвитку, прав людини та демократії. *Право України*. 2011. №2. С. 95-104.
  89. Дешко Л. М. Генеза конституційного права звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи органів міжнародних організацій. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 2. С. 21-25.
  90. Добренька Н. В. Проблеми реалізації прав особами з особливими потребами. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 2. С. 26-29.
  91. Домбровська С. М. Державне управління вищою освітою в умовах трансформаційних перетворень: моногр. Харків: Оберіг, 2009. 176 с.
  92. Дорофеєва В. І. Конституційні засади участі громадських об'єднань в системі захисту прав людини: Україна та зарубіжний досвід: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2018. 16 с.

93. Дробуш І. В. Проблеми класифікації конституційно-правових гарантій політичних прав громадян України. *Часопис Київського університету права*. 2005. № 4. С. 100-105.
94. Дроздова О. Репродуктивні права: міжнародно-правовий аспект. *Право України*. 2016. № 5. С. 183-189.
95. Дудаш Т. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод у світлі праворозуміння Страсбурзького суду. *Право України*. 2010. № 10. С. 158-161.
96. Дученко А. Ю. Свобода слова в Україні: стан, гарантії, перспективи. *Журнал східноєвропейського права*. 2017. № 39. С. 54-58.
97. Дячок Т. О. Звернення громадян – шлях до вирішення гострих суспільно значущих проблем. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 1. С. 148-149.
98. Євстіфеев М. До питання про природу люстраційних заходів у контексті конституційних гарантій прав і свобод людини і громадянина. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 1. С. 88-97.
99. Єрмакова Г. С. Релігійний фактор і його вплив на закріплення релігійних прав і свобод людини в правовому полі Європейського Союзу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 22. С. 19-23.
100. Єрух М. Правове регулювання державного управління міграційними процесами в Україні. *Право України*. 1994. № 5-6. С. 42-43.
101. Жаровська І. М., Грень Н. М. Реалізація права людини на справедливий суд. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 3-6.
102. Жупанова Е. Конституционные гарантии обеспечения прав, свобод и законных интересов личности в уголовном производстве. *Legea si Viata*. 2017. № 12, ч. 2. С. 58-62.
103. Завгородний В. Понятие и сущность практики Европейского суда по правам человека. *Legea si Viata*. 2018. № 1, ч. 2. С. 30-35.
104. Заворотченко Т. М. Конституційно-правові гарантії прав і свобод людини й громадянина в Україні: моногр. Дніпропетровськ: Дніпр. нац. ун-т, 2007. 255 с.
105. Заворотченко Т. М. Свобода спілок: проблеми правового регулювання. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 47-55.
106. Заворотченко Т. Нормативно-правові гарантії політичних прав і свобод людини і громадянина в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 2. С. 62-72.
107. Зайцев Ю. Про тонкощі використання в українській судовій практиці рішень Європейського суду з прав людини. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 11. С. 5-8.
108. Закриницька В. Омбудсмен з прав дитини в механізмі державного захисту прав, свобод і законних інтересів дітей: зарубіжний досвід.

- Вісник Академії правових наук України*. 2012. №4 (71). С. 346-356.
109. Залеська А. Об'єктивні ознаки порушення права на отримання освіти. *Публічне право*. 2012. № 3 (7). С. 369-374.
110. Залізник В. Міжнародно-правове регулювання права на інформацію. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 8. С. 69-72.
111. Заросило В. Щодо формування сучасного сприйняття прав людини. *Верховенство Права*. 2017. № 1 (30). С. 20-23.
112. Захист конституційних прав і свобод людини у процесі проведення біомедичних досліджень: моногр. Ужгород: Гельветика, 2018. 177 с.
113. Зубарева А. Є. Комітет ООН з прав людини: моногр. / за наук. ред. В. М. Репецького. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2017. 275 с.
114. Іванченко О. П. Систематизація законодавства: особливості сучасного етапу розвитку. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 11. С. 39-46.
115. Івершенко Л. Зміст конституційного права людини та громадянина на приватну власність. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 7. С. 88-91.
116. Ірха Ю. Обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в інтересах національної безпеки України в сучасних умовах. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 5. С. 78-87.
117. Ісакова В. Право на правову допомогу в системі прав людини. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 4. С. 337-345.
118. Іщук С. Завчасне сповіщення при реалізації конституційного права на проведення мирних зібрань. *Право України*. 2016. № 1. С. 136-143.
119. Калашнікова С. Європейська політика модернізації вищої освіти: ключові орієнтири. *Вища освіта України*. 2012. № 2. С. 80-84.
120. Каліченко О. Політичні гарантії права людини на свободу світогляду і віросповідання та їх правове забезпечення за законодавством України. *Право України*. 2009. № 10. С. 132-136.
121. Кампо В., Савчин М., Сергієнко Н. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та Конституційний Суд України (окремі аспекти міжнародно-конформного тлумачення Конституції України). *Право України*. 2010. № 10. С. 186-190.
122. Капінус Л. Право на доступ до інформації як елемент правового статусу людини та громадянина. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 1. С. 53-57.
123. Карпачова Н. Правовий статус українських трудових мігрантів та стан дотримання їхніх прав і свобод. *Юридична Україна*. 2003. № 5. С. 60-68.
124. Касмінін О. Актуальні питання захисту права на працю та права на соціальний захист громадян Конституційним Судом України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 123-131.
125. Катаева Э. Защита прав и интересов физических и юридических лиц как результат решения публично-правовых споров административными су-

- дами України. *Legea si Viata*. 2016. № 8, ч. 2. С. 50-54.
126. Кашинцева О. Право пацієнта на духовну підтримку: принцип толерантності. *Право України*. 2011. № 1. 196-199.
127. Кашинцева О. Правовий статус людини в біомедичному експерименті: людина чи animal of necessity. *Право України*. 2010. № 2. С. 114-118.
128. Кобець А. С. Співвідношення між трансформацією, модернізацією та реформуванням освітньої сфери. *Економіка та держава*. 2011. № 10. С. 93-97.
129. Коваль В. Забезпечення прав іноземців та осіб без громадянства в адміністративних справах про їх видворення за межі України. *Право України*. 2016. № 3. С. 269-276.
130. Костицький В. Соціально-економічні права людини. *Право України*. 1996. № 6. С. 16-17.
131. Кравченко Т. А. Права людини як основний критерій легітимності державної влади. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 4. С. 13-17.
132. Краснова М. Право громадян на екологічну інформацію: проблеми гарантій реалізації та захисту. *Право України*. 1997. № 3. С. 42-48.
133. Куракін О. М. Право на мирні зібрання: від авторитаризму до демократії. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. № 1. С. 39-42.
134. Курко М. Н. Адміністративно-правове регулювання вищої освіти в Україні: моногр. Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2010. 376 с.
135. Курко М. Право громадян на проведення масових заходів в Україні та його застосування. *Верховенство Права*. 2017. № 1 (30). С. 16-19.
136. Кучук А. М. Гендерна рівність і рівність чоловіка і жінки: правовий дискурс. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 3. С. 24-26
137. Кушнір І. В. Поняття та ознаки конституційного права фізичної особи на доступ до публічної інформації. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 7 С. 58-64.
138. Любашенко В. І. Концепція «обов'язок захищати» як гарантія захисту основоположних прав людини в міжнародному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 22 с.
139. Марущак Н. В. Щодо питання співвідношення міжнародного й національного права у сфері забезпечення прав людини. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 2. С. 11-13.
140. Масленко О. Конституційні вимоги щодо права власності на землю. *Віче*. 2004. № 3. С. 18-22.
141. Матат А. В. Верховенство Конституції та захист прав людини як пріоритет діяльності Конституційного Суду України. *Форум права*. 2016. № 1. С. 186-194.
142. Мацькевич М. М. Конституційно-правові засади забезпечення культурних прав і свобод людини та громадянина в Україні: моногр. Івано-

- Франківськ: Місто НВ, 2012. 462 с.
143. Мисюк Ю. І. Право на здобуття вищої освіти осіб з особливими потребами. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6, Т. 1. С. 13-15.
144. Наливайко Л. Р. Адміністративно-правове регулювання діяльності неурядових правозахисних організацій: моногр. Київ: Хай-Тек Прес, 2013. 272 с.
145. Наливайко Л. Р. Гарантування трудових прав державних службовців в умовах очищення влади в Україні. *Право і суспільство*. 2016. № 2 С. 83-88.
146. Наливайко Л. Р. Захист прав і свобод в світлі положень Конституції України та конвенції про захист прав людини і основних свобод. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2003. Спецвипуск. С. 343-345.
147. Наливайко Л. Р. Конституційно-правова регламентація права людини на життя в Україні. *Влада. Людина. Закон*. 2003. № 4. С. 102-106.
148. Наливайко Л. Р. Міжнародний контроль за дотриманням прав і свобод національних меншин в Україні. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2002. № 7-8. С. 25-29.
149. Наливайко Л. Р. Теоретичні та практичні проблеми правового статусу біженців в Україні. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2001. № 2. С. 67-76.
150. Наливайко Л. Р., Вітвицький С. С. Право на доступ до публічної інформації в контексті контролю громадян за діяльністю держави. *Право і суспільство*. 2014. № 5. С. 28-33.
151. Негодченко О. В. Забезпечення прав і свобод людини органами внутрішніх справ: організаційно-правові засади: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2004. 36 с.
152. Нестеренко С. Судовий розгляд справ *in absentia* та захист прав особи в механізмі екстрадиції. *Юридична Україна*. 2009. № 10. С. 135-139.
153. Орзих М. Конституционное положение человека в государстве и обществе Украины. *Юридический вестник*. 1997. № 2. С. 60-61.
154. Орзих М. Судебная власть в механизме защиты прав человека: доктрина и практика. *Юридический вестник*. 2001. № 4. С. 117-127.
155. Петришин О. О. Євроінтеграція України: аспекти прав людини. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 1. С. 25-28.
156. Писаренко Н. Б. Застосовність гарантій права на справедливий суд в адміністративному судочинстві: практика Європейського суду з прав людини та українські реалії. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 3 (86). С. 214-228.
157. Погорілко В. Загальна декларація прав людини – одна з найважливіших загальнолюдських цінностей ХХ століття. *Право України*. 1999. № 4. С. 7-11.

158. Погорілко В. Ф. Конституційно-правове регулювання прав і свобод людини і громадянина в Україні (проблеми теорії і практики). *Право України*. 2005. № 8. С. 144-146.
159. Політанський В. С. Право на інформацію як фундаментальне право людини: моногр. Харків: Право, 2017. 206 с.
160. Протопопова Я. С. Компенсація моральної шкоди у разі порушення конституційного права та завдання шкоди репутації працівника. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 1. С. 29-35.
161. Пряміцин В. Ю. Зміст права на вищу освіту. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Спеціальний випуск, ч. 2. С. 27-30.
162. Пушкіна О. В., Чебикіна Т. С. Правовий аналіз статусу біженців та іноземних громадян в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2, Т. 1. С. 35-38.
163. Рабінович П. Соціальна сутність правових систем і забезпеченість ними прав людини – складові предмета юридичної. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 1. С. 16-24.
164. Рабінович С. Критерії конституційності обмежень прав людини: можливості уточнення в Основному Законі України. *Право України*. 2012. № 8. С. 139-145.
165. Рабінович С. П. Права людини у природно-правовій думці неотомізму: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2003. 19 с.
166. Рабінович С. Права людини і соціальна доктрина католицької церкви. *Вісник Академії правових наук України*. 2001. № 1. С. 154-167.
167. Рабінович С. Принцип рівності прав людини у практиці Конституційного Суду України: проблеми методики застосування. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 5. С. 97-111.
168. Рабінович С. Природно-правові підходи в інтерпретаційній практиці Страсбурзького суду. *Право України*. 2010. № 10. С. 166-170.
169. Рабінович С. Проблеми застосування принципу рівності в захисті прав людини (за матеріалами практики Конституційного суду України). *Вісник Національної академії наук України*. 2015. № 3. С. 7-20.
170. Резнік Г. Право дітей з обмеженими можливостями здоров'я на освіту. *Україна*. 2012. № 12. С. 75-81.
171. Резнікова В. Право людини на інформацію про стан здоров'я. *Право України*. 2004. № 9. С. 36-39.
172. Савіщенко В. М. Поняття та мета політики держави у сфері освіти та науки в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 55-61.
173. Слинько Т. Еволюція права на свободу слова: сравнительно-правовой аспект. *Leges si Viata*. 2017. № 9, ч. 2. С. 110-114.
174. Словська І. Механізм захисту прав людини – основоположний принцип сучасного українського конституціоналізму. *Право України*. 2001. № 9. С. 15-17.
175. Соловійов О. Застосування практики Страсбурзького суду як джерела права в Україні: деякі проблемні аспекти. *Право України*. 2010. № 10.

- С. 207-209.
176. Соляр С. Проблема обмеження права особи на об'єднання. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 2 (65). С. 226-233.
  177. Тацій В. Імплементация європейських стандартів у галузі прав людини – важливий напрям правової політики України. *Право України*. 2010. № 10. С. 48-53.
  178. Тацій В. Проблеми вищої юридичної освіти в Україні: нові виклики сучасних реалій. *Право України*. 2009. № 1. С. 4-8.
  179. Тацій В. Сучасні аспекти модернізації вищої юридичної освіти. *Право України*. 2009. № 1. С. 9-15.
  180. Тертишник В. М. Верховенство права та забезпечення встановлення істини в кримінальному процесі України: моногр. Дніпро: Ліра, 2009. 405 с.
  181. Толочко О. Європейський досвід застосування ст. 6 Конвенції про захист прав і основних свобод людини у кримінальному судочинстві. *Право України*. 2001. № 6. С. 41-43.
  182. Тольксдорф К. Національні Верховні суди як гаранті захисту прав людини та верховенства права. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 204-206.
  183. Трофименко Л. Політичні права жінки та їх реалізація. *Юридический вестник*. 2000. № 4. С. 77-79.
  184. Хома Н. М. Моделі соціальної держави: світовий та український досвід: моногр. Київ: Юридична думка, 2012. 592 с.
  185. Христова Ю. В. Право на розумний строк розгляду справи в практиці Європейського Суду з прав людини. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 69-75.
  186. Шаповал В. Генезис регламентации права граждан на профессиональную юридическую помощь в Украине. *Leges si Viata*. 2017. № 11, ч. 2. С. 154-157.
  187. Швець Ю. Ю. Порядок та підстави обмеження конституційного права особи на охорону здоров'я в законодавстві України та зарубіжних країн. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 4. С. 9-14.
  188. Швець Ю. Ю. Роль Конституційного суду в захисті права особи на охорону здоров'я. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 5. С. 36-39.
  189. Шорський П. О. Роль та місце адміністративних судів у механізмі забезпечення виборчих прав громадян в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 1. С. 177-182.
  190. Юдківська Г. Роль верховних судів у захисті прав людини. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 200-203.
  191. Яременко А. Реалізація права громадян на свободу зібрання та громадський порядок: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*. 2006. С. 494-495.

Тема 6. ОРГАНІЗАЦІЯ І ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Конституційно-правове регулювання питань організації і діяльності органів державної влади. Поняття та особливості органів державної влади. Форми та методи здійснення державної влади. Ознаки та принципи діяльності державної влади. Система та структура органів державної влади, їх компетенція. Види органів державної влади: критерії класифікації та види. Принцип єдності та розподілу державної влади та його реалізація. Легалізація та легітимація державної влади в Україні. Місце прокуратури в системі органів державної влади: система і структура прокуратури; функції і повноваження прокуратури; акти органів прокуратури.

Державна влада – це вид публічної політичної влади, що здійснюється державою та її органами, здатність держави підпорядковувати своїй волі поведінку людей та діяльність об'єднань, що знаходяться на її території.

Ознаками державної влади є:

- *суверенітет* державної влади;
- *легальність* – нормативність, здатність втілюватися в нормах права, обмежуватися законом, функціонувати в рамках права;
- *легітимність* – прийняття населенням країни законної влади, а також визнання її права управляти соціальними процесами, готовність їй підкорятися;
- *єдність* державної влади;
- *поділ влади* на законодавчу, виконавчу і судову;
- *спирання на примус*.

Основоположними *принципами* державної влади є:

- *принцип суверенітету*, що означає верховенство і незалежність державної влади;
- *принцип законності*, що має обов'язкове значення для всіх видів та рівнів влади, для всіх державних органів, посадових осіб і полягає у неухильному дотриманні ними норм Конституції, законів та інших нормативних правових актів;
- *принципи виборності та призначення*, які визначають процес формування влади;
- *принципи розділення і з'єднання влади*, які розглядаються в різні історичні періоди як способи раціональної організації державної влади;
- *принципи єдиноначальності та колегіальності*, що відображають специфіку тієї чи іншої гілки влади і допомагають оперативно та відповідально вирішувати питання;
- *принцип ієрархічності, супідрядності*, що відображає специфіку

державної влади як єдиної цілісної системи, здатної реалізовувати свої рішення у життя;

➤ **принцип професіоналізму**, що означає наявність системи підготовки кадрів, їх стабільність і своєчасне просування по службі, контроль за відповідністю рівня професійних знань і навичок займаній посаді.

Однією з фундаментальних характеристик влади, яка свідчить про те, що суспільство добровільно приймає (або не приймає) існуючу державну владу є **легітимність**.

Легітимація державної влади є специфічним, динамічно змінюваним, соціально значущим та внормованим порядком взаємовідносин між владою і суспільством, який ґрунтується на визнанні громадянами державної влади. Влада вважається легітимною, якщо її дії узгоджуються з уявленнями громадян про справедливість, законність та доцільність.

Юридичним виразом легітимності влади є її легальність – нормативність, здатність втілюватися в нормах права, обмежуватися законом, функціонувати в рамках законності.

Легалізація державної влади – це порядок обрання, формування та функціонування органів державної влади згідно із встановленими нормами права, здійснення влади відповідно до обсягу повноважень, наданих законом.

За звичайних умов легалізація державної влади здійснюється конституційним шляхом, особливо якщо Конституція приймається на референдумі: вважається, що цим шляхом народ конституційно здійснює установчу владу – посилює основи суспільного й державного ладу. Легалізація може здійснюватися, шляхом прийняття Конституції обраними народом установчими зборами, або парламентом.

Державні органи набувають властивість легітимності по-різному. Представницькі органи стають легітимними на основі проведення передбачених і регламентованих законом виборів. Ці органи отримують владні повноваження безпосередньо від першоджерела влади. Органи управління набувають легітимності шляхом конкурсного відбору, призначення їх представницькими органами і в порядку, передбаченому законом.

Нелегітимна влада визнається узурпованою. **Узурпація** – це насильницьке протизаконне захоплення влади будь-якою особою або групою осіб, а також привласнення чужих владних повноважень.

З урахуванням географічних факторів, національного складу населення, державного устрою, державного режиму країни, найпоширенішими сучасними моделями систем державних органів у світі є централізовано-сегментна та моноцефальна.

Централізовано-сегментна система державних органів побудована за принципом розподілу влади. За цією системою органами державної влади є центральні органи, які діють у масштабі всієї країни (глава держави, парламент, уряд), а також їхні представники на місцях (голови місцевих державних адміністрацій та ін.). Ця система складається з кількох видів органів, які фо-

рмуються специфічними засобами, мають власну компетенцію і особливості формування. Принцип розподілу влади визначає сегментність даної системи, проте це не розрізнений набір елементів. Органи держави об'єднані загальними завданнями, метою управління суспільством, методами управління, які мають загальні принципи. Органи цієї моделі зазвичай класифікуються за трьома гілками, кожна з яких у свою чергу є певною системою – органи законодавчої, виконавчої та судової влади.

Моноцефальна система державних органів побудована за принципом єдності державної влади від верху до низу. Очолює таку систему один орган чи посадова особа, наділені всією повнотою влади, які у свою чергу наділяють певними повноваженнями всі інші органи. Характерною рисою цієї системи є вертикальна підпорядкованість. При цьому згадана модель такої системи пов'язана з однопартійністю, з відмовою від політичного плюралізму, гіпертрофуванням ролі держави, яка «зверху» наділяє громадян правами і свободами. Система державних органів цієї моделі складалася з органів державної влади, державного управління, суду, прокуратури, системи народного контролю. Така система організації державних органів протягом багатьох років існувала в колишніх соціалістичних країнах завдяки марксистсько-ленінській ідеї повновладдя представницьких органів типу рад, які від вищих органів до низової ланки розглядалися як єдині органи державної влади, а не місцевого самоврядування. Всі інші органи держави наділялися своїми повноваженнями безпосередньо або опосередковано від останніх.

Конституційно-правова концепція України виходила із необхідності впровадження централізовано-сегментної системи державних органів як найбільш прогресивної. Тому види центральних і місцевих органів в Україні визначаються на основі принципів, закладених у згаданій системі. Державні органи України становлять єдину систему центральних органів, склад якої об'єктивно впливає з принципу єдності державної влади в Україні.

Елементами державної влади є:

- суб'єкт влади;
- об'єкт влади;
- державно-владні відносини.

Окреме значення мають форми, методи та способи державно-владної діяльності; конституційно-правові норми, що її регламентують; система державних інституцій, які здійснюють владний вплив, забезпечують реальне управління в процесі державно-владних відносин. Сукупність вищевказаних елементів, за допомогою яких здійснюється влада, утворює **механізм реалізації державної влади**. Функціонування такого механізму здійснюється за допомогою наявності цілісної та внутрішньо впорядкованої системи органів державної влади та посадових осіб, на які покладено відповідні функції здійснення державно-владної діяльності.

Елементами конституційного статусу **органів державної влади** є:

- конституційні принципи формування, організації та діяльності ор-

ганів державної влади;

- компетенція державних органів;
- організаційна структура органів державної влади;
- форми і методи діяльності органів державної влади.

Державний орган – це структурно відокремлена, внутрішньо організована, юридично оформлена частина державного апарату, що є колективом громадян (громадянином), має державно-владні повноваження та необхідні правові, матеріально-фінансові засоби для реалізації завдань і функцій держави, використовує правові й організаційні форми та методи діяльності.

Ознаками державного органу є:

- структурна відокремленість;
- внутрішня організованість;
- юридична оформленість;
- наявність державно-владних повноважень;
- наявність правових, матеріально-фінансових засобів;
- спрямованість на реалізацію завдань і функцій держави;
- використання правових та організаційних форм і методів діяльності.

ті.

Спільним для всіх державних органів є те, що вони мають властиві їм повноваження, обсяг і характер яких залежить від цілей та завдань кожного із них і визначаються відповідними законодавчими актами.

Державні органи доцільно **класифікувати** за наступними критеріями:

- **за принципом поділу державної влади:** законодавчі, виконавчі, судові, контрольні (контрольно-наглядові) державні органи;
- **за характером і змістом діяльності:** представницькі органи (органи законодавчої влади, глава держави), органи виконавчої влади, правоохоронні органи, судові органи та контрольно-наглядові органи держави;
- **за способом (формою) створення:** первинні та похідні (вторинні) або виборні та призначувані державні органи;
- **за часом функціонування:** постійні та тимчасові державні органи;
- **за кількісним складом:** колегіальні та одноособові державні органи;
- **за способом прийняття рішень:** єдиноначальні та колегіальні державні органи;
- **за широтою компетенції:** органи загальної та спеціальної компетенції;
- **за територіальною ознакою, тобто за територією, на яку поширюються повноваження:** загальнодержавні (центральні) та місцеві (локальні) державні органи;
- **за правовими формами діяльності:** правотворчі, правозастосовчі, правоохоронні, контрольно-наглядові та установчі державні органи.

Застосування різних класифікаційних критеріїв дозволяє отримати всебічну та цілісну характеристику системи державних органів, зрозуміти спе-

цифіку їх практичної діяльності.

З моменту прийняття Конституції України 1996 р., система органів держави зазнала істотних змін, насамперед, через закріплення демократичного принципу поділу державної влади на три гілки та створення нових державних інституцій – Конституційного Суду України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини тощо. Але трансформаційні процеси в сучасній системі органів держави тривають, що пов'язано із суттєвими змінами в ній, зокрема в частині перерозподілу повноважень між її елементами.

Відповідно до ст. 6 Конституції України державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Концепція поділу влади спрямована, насамперед, на забезпечення демократії в державному апараті, на встановлення взаємного контролю влади, на запобігання виникненню авторитаризму тощо.

Законодавча влада – це галузь (гілка) державної влади, делегована народом своїм представникам у парламенті, що надає їм виключне право приймати закони.

Парламент – єдиний представницький орган народу і єдиний законодавчий орган, який цілком або частково створює інші вищі органи держави, визначає основи внутрішньої і зовнішньої політики держави і бере участь у її здійсненні, контролює діяльність інших вищих органів і посадових осіб.

Загальними **функціями парламенту** є:

- **представницька** – обов'язок представляти інтереси народу, його різні верстви за допомогою депутатського корпусу;
- **законодавча** – видання законів (основна діяльність, що має юридичний характер);
- **фінансова** – прийняття рішень з фінансових питань (щорічно затверджувати бюджет країни);
- **установча** – участь у формуванні вищих виконавчих, а також судових органів;
- **контрольна** – здійснення контролю за діяльністю уряду, інших вищих органів і посадових осіб;
- **політична** – визначення основ внутрішньої і зовнішньої політики та її здійснення.

Виконавча влада – галузь (гілка) державної влади, що володіє правом безпосередньо управляти країною, виконувати закони та інші нормативні акти, ухвалені законодавчою владою. Органом виконавчої влади у масштабах усієї країни є уряд.

Основними **функціями уряду** є: виконавча та розпорядча.

Виконавча функція уряду полягає у безпосередньому виконанні нормативних приписів правових актів, прийнятих органами законодавчої влади. Особливим видом виконавчої діяльності є адміністративні (управлінські) послуги – публічно-правова виконавчо-зобов'язальна діяльність органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, спрямо-

вана на юридичне оформлення умов, встановлених законодавством, які є необхідними для належної реалізації прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, котрі звертаються до них з цією метою (реєстрація, ліцензування, сертифікація тощо).

Розпорядча функція уряду полягає у здійсненні управління шляхом видання підзаконних (управлінських) актів і виконання організаційних дій (відповідних розпоряджень).

Судова влада – незалежна галузь (гілка) державної влади, що володіє виключним правом здійснювати правосуддя, ухвалювати рішення у процесі судочинства та доводити їх до виконання.

Основними **функціями судової влади** є:

- **охоронна** (профілактична) – охорона прав і свобод людини, винесення окремих ухвал щодо виявлення судом порушень прав громадян;
- **контрольна** – стримування інших галузей влади, в межах права, за допомогою судового контролю;
- **правосудна (захисна)** – захист прав і свобод людини у разі їх порушення, відновлення порушених прав, притягнення правопорушників до юридичної відповідальності;
- **конституційного нагляду** – нагляд за додержанням конституційної законності, тобто за відповідністю Конституції нормативних актів держави.

Законом України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 р. № 1697-VII закріплено засади, на яких ґрунтується діяльність **прокуратури**. Серед них: верховенство права та визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки найвищою соціальною цінністю; законність, справедливість, неупередженість та об'єктивність; територіальність; презумпція невинуватості; незалежність прокурорів, що передбачає існування гарантій від незаконного політичного, матеріального чи іншого впливу на прокурора щодо прийняття ним рішень при виконанні службових обов'язків; політична нейтральність прокуратури; недопустимість незаконного втручання прокуратури в діяльність органів законодавчої, виконавчої і судової влади; повага до незалежності суддів, прозорості діяльності прокуратури; неухильне дотримання вимог професійної етики та поведінки.

Відповідно до ст. 131-1 Конституції України (набрала чинності 30 вересня 2016 р.) прокуратура здійснює такі **функції**:

- підтримання публічного обвинувачення в суді;
- організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку;
- представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом.

Згідно з Перехідними положеннями Основного Закону України прокуратура продовжує виконувати відповідно до чинних законів функції:

- досудового розслідування до початку функціонування органів, яким законом будуть передані відповідні функції;
- нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, до набрання чинності законом про створення подвійної системи регулярних пенітенціарних інспекцій;
- представництво інтересів громадян в судах у справах, провадження в яких розпочато до 30.09.2016 року, до ухвалення у відповідних справах остаточних судових рішень, які не підлягають оскарженню.

Організація та порядок діяльності прокуратури згідно з вимогами ст. 131-1 Конституції України визначаються законом.

Згідно зі ст. 7 Закону України «Про прокуратуру» **систему прокуратури** становлять: Генеральна прокуратура України, регіональні прокуратури, місцеві прокуратури, військові прокуратури, Спеціалізована антикорупційна прокуратура.

З метою забезпечення ефективного виконання функцій прокуратури Генеральна прокуратура України організовує та координує діяльність усіх органів прокуратури.

Прокуратуру в Україні очолює **Генеральний прокурор**, який має такі **повноваження**:

- представляє прокуратуру у зносинах з органами державної влади, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, особами, підприємствами, установами та організаціями, а також прокуратурами інших держав та міжнародними організаціями;
- організовує діяльність органів прокуратури, у тому числі визначає межі повноважень Генеральної прокуратури України, регіональної та місцевих прокуратур у частині виконання конституційних функцій;
- призначає прокурорів на адміністративні посади та звільняє їх з адміністративних посад у випадках та порядку, встановлених цим Законом;
- у встановленому цим Законом порядку на підставі рішення Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів приймає рішення про застосування до прокурора Генеральної прокуратури України, прокурора регіональної чи місцевих прокуратур дисциплінарного стягнення або неможливість подальшого перебування їх на посаді прокурора;
- призначає на посади та звільняє з посад прокурорів Генеральної прокуратури України у випадках та порядку, встановлених цим Законом;
- у десятиденний строк із дня вивільнення посади повідомляє Кваліфікаційно-дисциплінарну комісію прокурорів про наявність вакантної або тимчасово вакантної посади у Генеральній прокуратурі України;
- здійснює розподіл обов'язків між першим заступником та заступниками Генерального прокурора;
- затверджує акти з питань щодо внутрішньої організації діяльності

органів прокуратури;

- забезпечує виконання вимог щодо підвищення кваліфікації прокурорів Генеральної прокуратури України;
- затверджує загальні методичні рекомендації для прокурорів з метою забезпечення однакового застосування норм законодавства України під час здійснення прокурорської діяльності;
- за поданням Генеральної інспекції направляє матеріали до Державного бюро розслідувань;
- виконує інші повноваження, передбачені цим та іншими законами України.

Генеральний прокурор особисто не менше одного разу на рік звітує перед Верховною Радою України на пленарному засіданні про діяльність органів прокуратури шляхом надання узагальнених статистичних та аналітичних даних.

Керівники *регіональних* та *місцевих прокуратур* на відкритому пленарному засіданні відповідної ради, на яке запрошуються представники засобів масової інформації, не менш як двічі на рік інформують населення відповідної адміністративно-територіальної одиниці про результати діяльності на цій території шляхом надання узагальнених статистичних та аналітичних даних.

З метою реалізації своїх функцій прокуратура здійснює відповідно до Закону України «Про прокуратуру» міжнародне співробітництво.

Отже, найважливіше призначення кожної держави полягає в тому, щоб керувати суспільними справами. Сутність державної влади полягає в тому, що, відображаючи загальну волю громадян, вона справляє цілеспрямованому впливу на все суспільство. Втілення державної влади в діяльність державних органів через такі засоби її здійснення, як політика, адміністративні акти, правові норми, економічне стимулювання, ідеологічний вплив, способи примусу, забезпечує функціонування державно-владного механізму.

Ключові поняття:

влада, соціальна влада, політична влада, публічна влада, державна влада, державна влада як конституційно-правовий інститут, принципи організації і діяльності державної влади, принцип єдності державної влади, принцип розподілу державної влади, форми здійснення державної влади, державний апарат, моноцефальна система державних органів державної влади, централізовано-сегментна система органів державної влади, державний орган України, ознаки органу державної влади, центральні органи державної влади, компетенція державного органу, посадова особа, державна програма, система стримувань і противаг, легалізація державної влади, легітимація державної влади, форми легітимації державної влади, раціональна легітимація державної влади, ідеологічна легітимація державної влади, державний суверенітет, конституціоналізм, конституційні засади організації і здійснення державної влади, конституційно-правовий

статус органу державної влади, функції Української держави, функції державних органів, структура державної влади в Україні, прокуратура, неурядові організації, державне управління, механізм здійснення державної влади, верховенство державної влади, парламент, функції парламенту, парламентський контроль, глава держави, президент України, уряд, функції уряду, виконавчо-розпорядча діяльність, Кабінет Міністрів України, державна служба, державні службовці, урядові органи державного управління, органи місцевого самоврядування, управлінські послуги, правосуддя, функції судової влади.

1. Влада – це:

- а) здатність, право і можливість, вирішальним чином впливати на діяльність і поведінку людей за допомогою волі, права та авторитету;
- б) визнання свободи дій підлеглих суб'єктів з обмеженням її таким чином, щоб захистити від свавільних дій інших осіб;
- в) контрольна-наглядова діяльність, яка виражається в здійсненні юридичних дій щодо спостереження над виконанням підконтрольними суб'єктами правових приписів;
- г) організаційно-управлінська форма діяльності уповноважених суб'єктів;
- д) вплив уповноважених посадових осіб держави на особу;

2. Легітимність державної влади, означає, що влада:

- а) концентрується в апараті, системі органів держави та здійснюється через ці органи;
- б) виступає від імені всього суспільства, має «публічну» основу своєї діяльності;
- в) юридично обґрунтована і визнана народом, а також світовою спільнотою;
- г) має монопольне право видавати закони і спиратися на апарат примусу;
- д) відділена від інших видів влади усередині країни.

3. Джерелом легітимності державної влади в Україні є:

- а) Верховна Рада України;
- б) Конституція України;
- в) народ України;
- г) Президент України;
- д) Закони України.

4. Відносно самостійна, організаційно та структурно відокремлена частина державного механізму, утворена відповідно до Конституції та Законів України, наділена державно-владними повноваженнями, а також правовими та матеріальними ресурсами, необхідними для здійснення функцій і завдань держави – це:

- а) орган держави;

- б) механізм держави;
- в) апарат держави;
- г) інститут держави;
- д) апарат управління.

5. Найвищу юридичну силу в правовій системі сучасної Української держави має:

- а) Конституція України;
- б) міжнародний договір;
- в) кодифікований законодавчий акт;
- г) постанова Верховної Ради України;
- д) закон України.

6. Форма легітимації державної влади, яка передбачає підтримку державної влади населенням, що керується власною оцінкою заходів цієї влади:

- а) онтологічна легітимація;
- б) ідеологічна легітимація;
- в) харизматична легітимація;
- г) раціональна легітимація;
- д) демократична легітимація.

7. Установлена державою можливість існування, лише тих органів держави, що передбачені конституцією, а також у необхідності прийняття цими органами рішень, що ґрунтуються на Конституції, являє собою принцип:

- а) представницької демократії;
- б) державного суверенітету;
- в) законності;
- г) поділу державної влади;
- д) конституціоналізму.

8. Незалежність державної влади від всякої іншої влади усередині країни і поза нею, виражена в її винятковому, монопольному праві самостійно і вільно вирішувати усі свої справи, складає поняття:

- а) національний суверенітет;
- б) безпосередня демократія;
- в) державний суверенітет;
- г) представницька демократія;
- д) народний суверенітет.

9. Певний вид діяльності органів держави, що має виконавчий і розпорядчий характер і полягає в організуючому впливі на суспільні відносини в політичній, соціально-економічній, духовно-культурній та інших сферах, шляхом застосування державно-владних повноважень – це:

- а) виконавча влада;
- б) державне управління;
- в) апарат держави;
- г) механізм держави;
- д) законодавча влада.

10. Мета поділу державної влади полягає:

- а) щоб припустити зосередження влади в руках особи або невеликої групи осіб і тим самим була можливість зловживати владою;
- б) щоб не припустити зосередження влади в руках однієї особи або невеликої групи осіб і тим самим запобігти можливості зловживання владою;
- в) щоб не зосереджувати владу в руках однієї особи і тим самим була можливість зловживати владою;
- г) щоб припустити зосередження влади невеликої групи осіб і тим самим була можливість зловживання владою;
- д) щоб легше було керувати державою.

11. Органи держави здійснюють свої повноваження за принципом:

- а) «дозволено лише те, що визначено законом»;
- б) «дозволено все, що не карається Кримінальним кодексом України»;
- в) «дозволено все, що не заборонено законом»;
- г) «заборонено все, що карається Кримінальним кодексом України»;
- д) «дозволено лише те, що прямо передбачено в Конституції України».

12. Вперше конституційне закріплення теорії поділу влади було закріплене на законодавчому рівні у:

- а) Конституція Алжиру 1976 року;
- б) Конституції США 1787 року;
- в) Конституції України 1710 року;
- г) Конституції Франції 1791 року;
- д) Конституції Німецької імперії 1871 року.

13. До контрольо-наглядових органів належить:

- а) Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Рахункова палата України, Державна аудиторська служба України;
- б) Служба безпеки України, Міністерство внутрішніх справ України, Збройні Сили України;
- в) Кабінет Міністрів України;
- г) Президент України;
- д) Рада національної безпеки і оборони України.

14. До органів виконавчої влади належить:

- а) Верховна Рада України;
- в) Генеральна прокуратура України;
- б) Міністерство закордонних справ;
- г) Національний банк України;
- д) Конституційний Суд України.

15. До органів виконавчої влади належить:

- а) Верховна Рада України;
- б) Міністерство соціальної політики України;
- в) Генеральна прокуратура України;
- г) Національний банк України;
- д) Конституційний суд України.

16. До правоохоронних органів державної влади належить:

- а) Конституційний Суд України;
- б) Верховна Рада України;
- в) Міністерство внутрішніх справ України;
- г) Генеральна прокуратура України;
- д) Кабінет Міністрів України.

17. Публічна влада існує у:

- а) двох формах;
- б) трьох формах;
- в) чотирьох формах;
- г) шести формах;
- д) єдиній формі.

18. Поняття державна та публічна влада співвідносяться наступним чином:

- а) державна влада є видом публічної політичної влади;
- б) публічна влада є ширшим поняттям ніж державна влада;
- в) публічна влада спирається в своїй побудові на своєрідну «державну» основу;
- г) державна та публічна влада є тотожними за суб'єктним складом;
- д) публічна влада є видом державної влади.

19. Суспільний лад – це:

- а) встановлений Основним Законом порядок організації і функціонування інститутів держави і суспільства, система суспільних відносин, що гарантуються, забезпечуються і регулюються законами, прийнятими відповідно до Конституції;
- б) система основних політико-правових, економічних, соціальних відно-

син, які закріплюються державно-правовими (конституційно-правовими) нормами і визначають особливості організації держави та її відносин з іншими суб'єктами суспільних відносин;

- в) форма організації державної влади в країні;
- г) система господарювання в суспільстві;
- д) система організаційних і правових форм соціальних відносин у політичній, економічній, соціальній, культурній та інших сферах, передбачених і закріплених конституцією та законами України.

20. Поняття державна та соціальна влада співвідносяться наступним чином:

- а) державна влада є видом соціальної влади;
- б) соціальна влада є вужчим поняттям ніж державна влада;
- в) державна влада охоплює поняття соціальної влади;
- г) державна та соціальна влада є тотожними поняттями;
- д) соціальна влада є видом державної влади.

21. Ознака, що відрізняє державну владу від соціальної влади:

- а) виробляє загальні інтереси та цілі для суспільства;
- б) складається природно-історичним шляхом;
- в) владний суб'єкт має монополне право приймати рішення;
- г) можливість застосування державного примусу;
- д) здійснює керівництво різними засобами і методами.

22. Поняття державна та політична влада співвідносяться наступним чином:

- а) політична влада є засобом здійснення державної влади;
- б) політична влада вужча за змістом, ніж державна влада;
- в) політична діяльність вичерпується державною діяльністю;
- г) політична і державна влада мають однакові механізми здійснення;
- д) державна влада є засобом здійснення політичної влади.

23. За способом формування органи держави поділяються:

- а) виборні і призначувані;
- б) загальнодержавні і локальні;
- в) постійно діючі і тимчасові;
- г) колегіальні і одноособові;
- д) законодавчі, виконавчі і судові.

24. Головна риса, що характеризує державну владу та відмежовує від політичної, проявляється у:

- а) моноцентричності, тобто існуванні загальнодержавного центра прийняття рішень;

- б) домінуванні владної волі;
- в) виконанні функції розвитку держави;
- г) здійсненні влади уповноваженими суб'єктами – державними органами;
- д) можливості примусу щодо суспільства та особи.

25. Одна із основних рис державної влади, що уособлює загальнообов'язкову волю всього суспільства, має у своєму розпорядженні монопольне право видавати закони і спиратися на апарат примусу:

- а) універсальність влади;
- б) верховенство влади;
- в) публічність влади;
- г) легітимність влади;
- д) суверенність влади.

26. Універсальна репрезентативність, яка властива державній владі означає:

- а) що нормою для держави є одна державна влада;
- б) що державна влада поширює свою дію на всю територію держави і всіх індивідів, які проживають та перебувають на ній;
- в) що державна влада представляє все суспільство, виступає від його імені у внутрішніх і зовнішніх загальних справах;
- г) що державна влада відокремлена від суспільства, стоїть над ним, і матеріально втілена в державному апараті;
- д) що державна влада є самостійною і незалежною від будь-якої іншої влади усередині країни і поза нею.

27. Ознака державного суверенітету, яка виражає відсутність іншої більш високої суспільної влади на території країни:

- а) самостійність;
- б) універсальність;
- в) верховенство (прерогатива влади);
- г) неподільність влади держави в межах її території;
- д) незалежності у зовнішніх відносинах.

28. Однією із властивих державній владі характеристик, що вказує на відокремленість державної влади від суспільства та матеріальну втіленість в державний апарат є:

- а) суверенність;
- б) універсальна репрезентативність;
- в) організаційне оформлення;
- г) єдність;
- д) загальність.

29. Функція органів державної влади, яка проявляється у тому, що кожна з гілок державної влади і відповідні органи здійснюють правотворчу та правозастосовну роботу:

- а) юридична;
- б) представницька;
- в) організаційна;
- г) правозахисна;
- д) контрольна.

30. Одною із основних правових форм здійснення державної влади, яка забезпечує безперервність процесу здійснення нормативно-правових приписів шляхом наділення одних учасників правових відносин суб'єктивними правами, а інших – юридичними обов'язками, є:

- а) правотворча діяльність;
- б) правоохоронна діяльність;
- в) правозастосовна діяльність;
- г) установча діяльність;
- д) контрольна-наглядова діяльність.

31. Система «стримувань і противаг» забезпечує:

- а) взаємну підконтрольність різних гілок і центрів державної влади та запобігає концентрації влади;
- б) взаємній незалежності різних гілок і центрів державної влади та запобігає концентрації влади;
- в) взаємну підконтрольність різних гілок і центрів державної влади та сприяє концентрації влади;
- г) створення протистояння всередині державного механізму;
- д) домінування однієї гілки влади над іншою та обмін повноваженнями між різними гілками влади.

32. Система «стримувань і противаг» застосовується лише в країнах, де:

- а) реалізований принцип розподілу влади;
- б) відсутня реалізація принципу розподілу влади;
- в) абсолютна монархічна форма державного правління;
- г) правлячою партією є комуністична;
- д) панує економічно панівний клас.

33. За територією, на яку поширюється юрисдикція органи державної влади поділяються:

- а) виборні і призначувані;
- б) загальнодержавні і локальні;
- в) постійно діючі і тимчасові;
- г) колегіальні і одноособові;
- д) законодавчі, виконавчі і судові.

34. *Принцип конституціоналізму конституційно-правового регулювання державного механізму в демократичних країнах полягає у:*

а) створенні державними органами та посадовими особами необхідних умов для виконання чи використання суб'єктами конституційно закріплених прав та обов'язків;

б) наявності визначених державою професійних прав та обов'язків, що характеризуються як статус посадової особи та надають цим посадовим особам можливість найповніше реалізовувати повноваження від імені держави;

в) обов'язку посадових осіб нести відповідальність перед державою та суспільством у випадку прийняття ними неконституційних та неправомірних рішень;

г) здійсненні діяльності органів держави на основі закону та прийняття рішень у межах їх повноважень;

д) установленій державою можливості існування лише тих органів держави, що передбачені конституцією, а також у необхідності прийняття цими органами рішень, що ґрунтуються на конституції.

35. *Принцип забезпечення реалізації прав та свобод особи конституційно-правового регулювання державного механізму в демократичних країнах полягає у:*

а) створенні державними органами та посадовими особами необхідних умов для виконання чи використання суб'єктами конституційно закріплених прав та обов'язків;

б) наявності визначених державою професійних прав та обов'язків, що характеризуються як статус посадової особи та надають цим посадовим особам можливість найповніше реалізовувати повноваження від імені держави;

в) обов'язку посадових осіб нести відповідальність перед державою та суспільством у випадку прийняття ними неконституційних та неправомірних рішень;

г) здійсненні діяльності органів держави на основі закону та прийняття рішень у межах їх повноважень;

д) установленій державою можливості існування лише тих органів держави, що передбачені конституцією, а також у необхідності прийняття цими органами рішень, що ґрунтуються на конституції.

36. *Принцип юридичної відповідальності конституційно-правового регулювання державного механізму в демократичних країнах полягає у:*

а) створенні державними органами та посадовими особами необхідних умов для виконання чи використання суб'єктами конституційно закріплених прав та обов'язків;

б) наявності визначених державою професійних прав та обов'язків, що характеризуються як статус посадової особи та надають цим посадовим особам можливість найповніше реалізовувати повноваження від імені держави;

в) обов'язку посадових осіб нести відповідальність перед державою та суспільством у випадку прийняття ними неконституційних та неправомірних рішень;

г) здійсненні діяльності органів держави на основі закону та прийняття рішень у межах їх повноважень;

д) установленій державою можливості існування лише тих органів держави, що передбачені конституцією, а також у необхідності прийняття цими органами рішень, що ґрунтуються на конституції.

37. Принцип демократизму реалізується через:

а) вираження волі народу, формується через форми народовладдя;

б) невідворотну відповідальність за вину громадян і посадових осіб;

в) якість нормативно-правових актів, несуперечність їх одні одному;

г) суворе додержання та виконання юридичних норм, правових приписів усіма суб'єктами права;

д) надання свободи вибору суспільного ладу та форми правління, забезпечення захисту прав людини та задоволення основних потреб її життя.

38. Принцип законності конституційно-правового регулювання державного механізму в демократичних країнах полягає у:

а) створенні державними органами та посадовими особами необхідних умов для виконання чи використання суб'єктами конституційно закріплених прав та обов'язків;

б) наявності визначених державою професійних прав та обов'язків, що характеризуються як статус посадової особи та надають цим посадовим особам можливість найповніше реалізовувати повноваження від імені держави;

в) обов'язку посадових осіб нести відповідальність перед державою та суспільством у випадку прийняття ними неконституційних та неправомірних рішень;

г) здійсненні діяльності органів держави на основі закону та прийняття рішень у межах їх повноважень;

д) установленій державою можливості існування лише тих органів держави, що передбачені конституцією, а також у необхідності прийняття цими органами рішень, що ґрунтуються на конституції.

39. Принцип представницької демократії конституційно-правового регулювання державного механізму в демократичних країнах означає, що:

а) створенні державними органами та посадовими особами необхідні умови для виконання чи використання суб'єктами конституційно закріплених прав та обов'язків;

б) наявні визначені державою професійні права та обов'язки, що характеризують статус посадової особи та надають цим посадовим особам можливість найповніше реалізовувати повноваження від імені держави;

в) посадові особи несуть відповідальність перед державою та суспільством у випадку прийняття ними неконституційних та неправомірних рішень;

г) правління у державі здійснюється через виборні державні органи, які, у свою чергу, можуть формувати інші державні органи;

д) державою установлені можливості існування лише тих органів держави, що передбачені конституцією, а також у необхідності прийняття цими органами рішень, що ґрунтуються на конституції.

40. Принцип законності організації та функціонування державних органів полягає:

а) спрямуванні діяльності державних органів в інтересах людини і громадянина як вищої соціальної цінності (ст. 3 Конституції України);

б) (ст. 5 Конституції України), ніхто не може узурпувати державну владу (ч. 4 ст. 5 Конституції України);

в) забороні створення політичних партій в органах державної влади (ч. 3 ст. 37 Конституції України);

г) користуванні громадянами рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування (ч. 2 ст. 38 Конституції України);

д) органи державної влади та органи місцевого самоврядування, посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (ст. 19 Конституції України).

41. Принцип суверенності державної влади в організації та функціонуванні державних органів полягає:

а) спрямуванні діяльності державних органів в інтересах людини і громадянина як вищої соціальної цінності (ст. 3 Конституції України);

б) (ст. 5 Конституції України), ніхто не може узурпувати державну владу (ч. 4 ст. 5 Конституції України);

в) забороні створення політичних партій в органах державної влади (ч. 3 ст. 37 Конституції України);

г) користуванні громадянами рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування (ч. 2 ст. 38 Конституції України);

д) органи державної влади та органи місцевого самоврядування, посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (ст. 19 Конституції України).

42. Принцип позапартійності організації та функціонування державних органів полягає:

а) спрямуванні діяльності державних органів в інтересах людини і громадянина як вищої соціальної цінності (ст. 3 Конституції України);

б) (ст. 5 Конституції України), ніхто не може узурпувати державну владу (ч. 4 ст. 5 Конституції України);

в) забороні створення політичних партій в органах державної влади (ч. 3 ст. 37 Конституції України);

г) користуванні громадянами рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування (ч. 2 ст. 38 Конституції України);

д) органи державної влади та органи місцевого самоврядування, посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (ст. 19 Конституції України).

43. Принцип демократичності організації та функціонування державних органів полягає у:

а) спрямуванні діяльності державних органів в інтересах людини і громадянина як вищої соціальної цінності (ст. 3 Конституції України);

б) (ст. 5 Конституції України), ніхто не може узурпувати державну владу (ч. 4 ст. 5 Конституції України);

в) забороні створення політичних партій в органах державної влади (ч. 3 ст. 37 Конституції України);

г) користуванні громадянами рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування (ч. 2 ст. 38 Конституції України);

д) органи державної влади та органи місцевого самоврядування, посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (ст. 19 Конституції України).

44. До специфічних принципів організації та діяльності органів державної влади належить:

а) принцип професійної компетентності;

б) принцип забезпечення соціальної справедливості;

в) принцип поділу державної влади;

г) принцип позапартійності;

д) принцип суверенності державної влади.

45. Метод здійснення державної влади, для якого характерний активний вплив на волю та свідомість особи, ідейно-етичними засобами для формування у неї поглядів та уявлень, заснованих на глибокому розумінні сутності державної влади, її цілей та функцій:

а) інформаційного впливу;

б) переконання;

в) примусу;

- г) рекомендацій;
- д) нормативно-правового регулювання.

46. *Метод здійснення державної влади, що передбачає створення умов, за яких певна діяльність стає вигідною для суб'єкта, який її здійснює, має назву :*

- а) метод рекомендації;
- б) метод заохочення;
- в) метод державного примусу;
- г) централізований метод;
- д) метод переконання.

47. *Державна влада в Україні згідно із ст. 6 Конституції України поділяється на:*

- а) дві гілки;
- б) три гілки;
- в) чотири гілки;
- г) п'ять гілок;
- д) шість гілок.

48. *За часом дії органи державної влади поділяються:*

- а) виборні і призначувані;
- б) загальнодержавні і локальні;
- в) постійно діючі і тимчасові;
- г) колегіальні і одноособові;
- д) законодавчі, виконавчі і судові.

49. *За складом органи державної влади поділяються:*

- а) виборні і призначувані;
- б) загальнодержавні і локальні;
- в) постійно діючі і тимчасові;
- г) колегіальні і одноособові;
- д) законодавчі, виконавчі і судові.

50. *Централізовано-сегментарна система державних органів – це:*

- а) система, в якій існує принцип розподілу влади;
- б) система, в якій існує жорстка централізація;
- в) система, яка складається з одного виду органів;
- г) система, в якій органами державної влади є лише другорядні центральні органи;
- д) система, в якій не має органів, що діють у масштабах всієї країни, а лише на місцях.

51. *Моноцефальна система державних органів – це:*

- а) система, в якій існує єдність державної влади зверху донизу;
- б) система, в якій існують тільки представницькі органи;
- в) система, в якій основними засобами формування органів державної влади є обрання;
- г) система, в якій існує принцип розподілу влади тільки на виконавчу та судову;
- д) система, де у одній особі поєднуються глава держави та вища духовна особа країни.

52. *Центральні органи державної влади – це:*

- а) органи держави, повноваження і діяльність яких поширюються тільки на тих її громадян, які перебувають за межами країни;
- б) органи держави, повноваження і діяльність яких поширюються тільки на певну територію держави;
- в) тільки органи виконавчої влади;
- г) органи держави, повноваження і діяльність яких поширюються на всю територію держави, а також на тих її громадян, які перебувають за межами країни;
- д) органи держави, повноваження і діяльність яких поширюються тільки на центральну частину держави.

53. *Система органів державної влади, заснована на єдності принципів його організації і діяльності, закріплених у конституції держави:*

- а) механізм державної влади;
- б) орган державної влади;
- в) апарат держави;
- г) публічна влада;
- д) муніципальна влада.

54. *Ознака механізму держави, що означає забезпечення єдиними принципами організації та діяльності державних органів і установ, та підпорядкування нижчих органів держави вищим:*

- а) ознака управління;
- б) ознака організаційної та матеріальної сили;
- в) ознака гарантування та охорони законів;
- г) ознака цілісності та ієрархії;
- д) ознака державних органів та установ.

55. *Децентралізація як метод здійснення державної влади полягає у:*

- а) впливі на волю та свідомість людини ідейно-етичними засобами;
- б) висуненні пропозиції здійснити дії, виконання яких дозволить домогтися соціально значущих цілей;

- в) матеріальному впливі повноважних органів на особу з метою примусити її діяти на користь держави;
- г) встановленні державою єдиних правил для всієї території;
- д) здійсненні владою визнання ідей самоврядування, певної самостійності суб'єктів держави.

56. Принцип демократизму у побудові та діяльності механізму сучасної держави, полягає у:

- а) пріоритетності захисту прав і свобод людини і громадянина в діяльності держави;
- б) побудові та функціонуванні державного апарату;
- в) діяльності державного апарату;
- г) професіоналізмі державних службовців і компетентності державних органів;
- д) формуванні та діяльності державних органів, що дозволяє враховувати різноманітні інтереси переважної більшості громадян.

57. Елементом структури механізму держави, що виконує загальносоціальні функції, виступають:

- а) державний апарат;
- б) державні службовці;
- в) організаційні засоби і фінансові кошти;
- г) державні установи і підприємства, що не наділені владними повноваженнями;
- д) примусова сила, що забезпечують діяльність механізму держави.

58. Основна риса органу державної влади:

- а) не є складовою механізму держави;
- б) чітка регламентація та тимчасовий характер повноважень;
- в) відсутність самостійного джерела його фінансування;
- г) наявність компетенції;
- д) неможливість застосування методу примусу.

59. До діяльності органів державної влади не належить функція:

- а) функція надання соціальних послуг населенню;
- б) функція економічного регулювання;
- в) функція політичного регулювання;
- г) функція забезпечення балансу економічного розвитку держави;
- д) правозахисна функція.

60. За чинною Конституцією України Президент України:

- а) входить до законодавчої гілки влади;
- б) входить до виконавчої гілки влади;

- в) входить до судової гілки влади;
- г) не входить до жодної гілки влади;
- д) очолює усі гілки влади.

61. Колегіальним органом виконавчої влади є:

- а) Кабінет Міністрів України;
- б) Міністерство оборони;
- в) Верховна Рада України;
- г) Антимонопольний комітет України;
- д) Вища рада правосуддя.

62. Вищим органом у системі органів виконавчої влади є:

- а) Президент України;
- б) Верховна Рада України;
- в) Кабінет Міністрів України;
- г) Верховний Суд України;
- д) Конституційний Суд України.

63. Кабінет Міністрів України складає свої повноваження:

- а) перед новообраним складом Верховної Ради України;
- б) перед новообраним Прем'єр-міністром України;
- в) після чотирьох років роботи;
- г) перед новообраним Президентом України;
- д) після п'яти років роботи.

64. Єдиним органом законодавчої влади в Україні є:

- а) Кабінет Міністрів України;
- б) Президент України;
- в) Верховна Рада України;
- г) Верховний Суд України;
- д) Конституційний Суд України.

65. Постійно діючий орган контролю, що утворюється Верховною Радою України, та підпорядкований і підзвітний їй:

- а) Урядовий комітет;
- б) Кабінет Міністрів України;
- в) Рахункова палата;
- г) Вища рада правосуддя;
- д) Міністерство юстиції України.

66. Ознака повноважень Верховної Ради України, яка розглядає та вирішує будь-які питання, що не входять до компетенції інших гілок влади:

- а) законодавчої діяльності;

- б) загального значення;
- в) кадрового характеру;
- г) контрольного характеру;
- д) стосовно міжнародних відносин.

67. До судової гілки влади не належить:

- а) Верховний суд України;
- б) Апеляційний господарський суд;
- в) Адміністративний суд;
- г) Третейський суд;
- д) Суд з розгляду цивільних і кримінальних справ.

68. Особа, що претендує на посаду судді до суду загальної юрисдикції повинна досягти:

- а) 18 років;
- б) 21 року;
- в) 30 років;
- г) 27 років;
- д) 35 років.

69. Судді, крім суддів Конституційного Суду України обіймають посади:

- а) 5 років;
- б) 8 років;
- в) 10 років;
- г) 12 років;
- д) безстроково.

70. Найвищим органом у системі судів загальної юрисдикції є:

- а) Верховний Суд;
- б) Конституційний Суд України;
- в) Вища рада правосуддя;
- г) Міністерство юстиції;
- д) Вищий спеціалізований суд.

71. Кількість суддів Конституційного Суду України складає:

- а) 24;
- б) 12;
- в) 18;
- г) 9;
- д) 27.

72. До суб'єктів права на конституційне подання не належить:

- а) громадяни України;
- б) Президент України;

- в) народні депутати України;
- г) Уповноважений Верховної Ради України з прав людини;
- д) Верховна Рада Автономної Республіки Крим.

73. Право призначити двох членів Вищої ради правосуддя України має:

- а) Президент України;
- б) з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів;
- в) з'їзд суддів України;
- г) з'їзд адвокатів;
- д) всеукраїнська конференція працівників прокуратури.

74. До відання Вищої ради правосуддя не належить:

- а) внесення подання про призначення суддів на посади або про звільнення їх з посад;
- б) прийняття рішення стосовно порушення судьями і прокурорами вимог щодо несумісності;
- в) здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів Верховного Суду України;
- г) здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів вищих спеціалізованих судів та розгляд скарг на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів апеляційних та місцевих судів, а також прокурорів;
- д) здійснення провадження стосовно правоохоронних органів.

75. Вид державних органів, який не належить до жодної з гілок державної влади – це:

- а) суди загальної юрисдикції;
- б) прокуратура України;
- в) державні адміністрації;
- г) Конституційний Суд України;
- д) Верховна Рада України.

76. Відповідно до ст. 8 Закону України «Про прокуратуру» Генеральну прокуратуру України очолює Генеральний прокурор, який має...:

- а) першого заступника та чотирьох заступників, а також заступника Генерального прокурора - Головного військового прокурора;
- б) першого заступника та трьох заступників, а також заступника Генерального прокурора;
- в) першого заступника та двох заступників, а також заступника Генерального прокурора - Головного військового прокурора;
- г) першого заступника та чотирьох заступників;
- д) першого заступника та двох заступників, а також заступника Генерального прокурора.

77. Генеральний прокурор України призначається на посаду та звільняється з посади:

- а) за згодою Президента України, Верховною Радою України;
- б) за згодою Верховної Ради України, Президентом України;
- в) за згодою Кабінету Міністрів України, Президентом України;
- г) за згодою Президента України, Кабінетом Міністрів України;
- д) за згодою Президента України, Конституційним Судом України.

78. Строк повноважень Генерального прокурора України:

- а) п'ять років;
- б) три роки;
- в) чотири роки;
- г) шість років;
- д) два роки.

79. Згідно із Законом України «Про прокуратуру» Генеральний прокурор України інформує Верховну Раду України про стан злочинності:

- а) не менше як 1 раз на рік;
- б) обов'язково 2 рази: на початку та в кінці року;
- в) кожного року, як стан злочинності істотно змінюється;
- г) звітує кожний місяць, наприкінці;
- д) звітує через кожні 6 місяців.

80. До функцій що здійснюються прокуратурою:

- а) здійснення заходів щодо підтримання державного обвинувачення;
- б) здійснення заходів щодо прийняття політичних рішень;
- в) здійснення заходів щодо надання висновків до проектів законодавчих актів;
- г) здійснення заходів щодо забезпечення обороноздатності;
- д) здійснення заходів щодо законодавчого визначення діянь, які є злочинами.

81. Відповідного до чинного законодавства, делегування функцій прокуратури, а також привласнення цих функцій іншими органами:

- а) допускається, у передбачених законом випадках;
- б) відбувається за узгодженням з відповідними органами;
- в) здійснюється зі згоди Генерального прокурора України;
- г) допускається за введення режиму надзвичайного стану;
- д) не допускається у будь-якому з зазначених випадків.

82. Принципом діяльності прокуратури, який вказує на вживання заходів до усунення порушень закону, від кого б вони не виходили, поновлення порушених прав і притягнення у встановленому порядку до відповідальності осіб, які допустили ці порушення, є:

- а) принцип централізації;
- б) принцип незалежності;
- в) принцип захисту прав громадян;
- г) принцип публічності;
- д) принцип законності.

83. До основних актів прокурорського реагування не належить:

- а) протест;
- б) припис;
- в) меморандум;
- г) подання;
- д) постанова.

84. Взаємодія між інституціями неурядового сектора та державними органами не передбачає:

- а) громадського моніторингу підготовки та виконання рішень;
- б) аналізу громадської думки;
- в) забезпечення своєчасного публічного реагування на пропозиції;
- г) виконання спільних проектів інформаційного спрямування;
- д) законодавчої ініціативи.

85. Елемент системи держави, що включає в себе громадян, партії, громадські організації та рухи, профспілки, держава, має назву:

- а) нормативний блок;
- б) інституційний блок;
- в) функціональний блок;
- г) ідеологічний блок;
- д) комунікативний блок.

86. Діяльність держави, що полягає у здійсненні управлінського організуючого впливу шляхом використання повноважень виконавчої влади, складає зміст поняття:

- а) державне управління;
- б) політичне управління;
- в) державний апарат;
- г) управлінська система;
- д) соціальне управління.

87. Одна з внутрішніх функцій що здійснюється державою за сферами її діяльності, яка виражає створення умов для повного здійснення права громадян на працю та життєвого достатнього рівня, має назву:

- а) культурна;
- б) економічна;
- в) правоохоронна;
- г) соціальна;
- д) оподаткування і фінансового контролю.

88. Найчіткіше визначив поділ між державою і громадянським суспільством представник німецького Просвітництва XVII ст.:

- а) В. Гумбольдт ;
- б) Г. Е. Лессінг;
- в) І. І. Вінкельман;
- г) І. Г. Гердер;
- д) Ф. Шиллер.

89. «При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод людини і громадянина» затверджено у:

- а) ст. 21 Конституції України;
- б) ст. 22 Конституції України;
- в) ст. 18 Конституції України;
- г) ст. 45 Конституції України;
- д) ст. 33 Конституції України.

90. Політичний плюралізм – це:

- а) множинність партій, суспільних об'єднань, політичних програм;
- б) множинність поглядів та ідеологій;
- в) множинність інститутів демократії;
- г) множинність форм демократії;
- д) етнічне багатоманіття суспільства.

91. Функції демократії – це:

а) основні напрями впливу на суспільні відносини, метою яких є підвищення соціально-політичної активності громадян в управлінні суспільством і державою;

б) основні напрями і види діяльності держави, обумовлені її завданнями і цілями і такі, що характеризують її сутність і соціальне призначення у суспільстві;

в) сукупність засобів та способів впливу на суспільні відносини, метою яких є підвищення соціально-політичної активності громадян в управлінні суспільством і державою;

г) основні форми взаємодії громадянського суспільства з демократичною державою;

д) основні напрями впливу демократії на розвиток народовладдя в державі.

92. *Поняття «соціальна держава» виникло в:*

а) XIV ст.;

б) XIX ст.;

в) XVII ст.;

г) XVIII ст.;

д) XX ст.

93. *До політичного права і свободи громадян України, закріплених Конституцією, відноситься:*

а) право на життя (ст. 27);

б) право об'єднання в політичні партії, громадські організації та профспілки (ст. 36);

в) повага честі і гідності (ст. 28);

г) вільний розвиток індивідуальності (ст. 23);

д) гідне існування (ст. 48).

94. *Свобода вибору суспільного ладу і форми правління, право народу визначати і змінювати конституційний лад, забезпечення захисту прав людини – це:*

а) рівноправна участь всього народу (а не тільки частини населення) в правлінні справами у суспільстві і державі;

б) проголошення і реальна гарантованість основоположних прав людини і громадянина;

в) політична свобода;

г) правова законність як режим суспільно-політичного життя;

д) взаємна відповідальність держави і громадянина.

95. *До функціональних інститутів демократії належать:*

а) депутатські запити;

б) депутатські фракції;

в) накази влади;

г) відповідальність лише особи перед державою;

д) думка влади.

96. *Стаття 38 Конституції України: «Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування», закріплює:*

а) природні права;

- б) політичні права;
- в) економічні права;
- г) соціальні права;
- д) культурні права.

97. *Норми міжнародного співтовариства, які поширюються на територію держави після проведення процедури ратифікації – це:*

- а) міжнародно-правові акти;
- б) юридичні правові джерела;
- в) нормативні договори;
- г) нормативно-правові акти;
- д) ратифікаційні листи.

98. *Правила, що розробляються політичними партіями, громадськими організаціями, профспілками, підприємствами та іншими об'єднаннями з метою реалізації інтересів своїх учасників – це:*

- а) положення;
- б) корпоративні норми;
- в) загальні норми;
- г) звичай;
- д) мораль.

99. *Громадяни здійснюють свої права згідно з принципом:*

- а) «дозволено лише те, що визначено законом»;
- б) «дозволено все, що не карається Кримінальним кодексом України»;
- в) «дозволено все, що не заборонено законом»;
- г) «заборонено все, що карається Кримінальним кодексом України»;
- д) «дозволено лише те, що прямо передбачено в Конституції України».

100. *Законодавчо визначені універсальні юридичні засади, які становлять підґрунтя побудови та функціонування органів державної влади – це:*

- а) завдання організації та діяльності органів державної влади України;
- б) форми організації та діяльності органів державної влади України;
- в) методи організації та діяльності органів державної влади України;
- г) принципи організації та діяльності органів державної влади України;
- д) функції організації та діяльності органів державної влади України.

ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРИ ДО ТЕМИ:

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від

02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).

- ❖ Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України від 08 червня 1995 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 18. Ст. 133.
- ❖ Про Автономну Республіку Крим: Закон України від 17 березня 1995 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 11. Ст. 69.
- ❖ Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим: Закон України від 10 лютого 1998 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 29. Ст. 191.
- ❖ Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. Ст. 376.
- ❖ Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 7-8. Ст. 50.
- ❖ Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.
- ❖ Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 4 квітня 1995 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 19. Ст. 134.
- ❖ Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20-21. Ст. 190.
- ❖ Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2-3. Ст. 12.
- ❖ Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.
- ❖ Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 38. Ст. 385.
- ❖ Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14-15, №16-17. Ст. 133.

Спеціалізована література:

1. Arnaut V. Competența legislativă a parlamentului și limitele acesteia. *Legea și Viata*. 2017. № 9, ч. 1. С. 22-28.
2. Arnaut V. Procesul legislativ și procedura legislativă. (Partea I). *Legea și*

- Viata*. 2017. № 11, ч. 1. С. 24-28.
3. Boguta E., Bogomolova V. Definierea conceptului de autoritate judecătorească în contextul reglementărilor constituționale. *Legea si Viata*. 2016. № 11, ч. 1. С. 23-26.
  4. Cozna D. Unele reflecții asupra statutului de funcționar public al magistratului. *Legea si Viata*. 2017. № 6, ч. 1. С. 41-45.
  5. Moldovean B. Mecanismul puterii în stat: istorie și actualitate. *Legea si Viata*. 2016. № 11, ч. 1. С. 51-53.
  6. Nalyvaiko L. R., Oreshkova A. F. Mass Media as Actors of Public Control over the Activities of Judicial Authorities. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 47. С. 16-24.
  7. Ondrová D. Public administration, ethical integration and globalization. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4, ч. 1. С. 22-30.
  8. Railean P. Unele reflecții pe marginea autonomiei puterii judecătorești în cadrul unui stat de drept. *Верховенство Права*. 2017. № 2 (27). С. 104-108.
  9. Sidorenko N. Conceptual foundations of modelling of the institution of public service. *Legea si Viata*. 2017. № 1, ч. 2. С. 162-165
  10. Tataru G. Demiterea – o măsură veritabilă de răspundere constituțională a șefului de stat. *Верховенство Права*. 2017. № 2 (27). С. 74-82.
  11. Tataru G. Imunitatea șefului de stat: evoluție, continut și forme. *Верховенство Права*. 2016. № 1 (33). С. 51-57.
  12. Tataru G. Răspunderea șefului de stat în spațiul European. *Legea si Viata*. 2017. № 6, ч. 1. С. 51-54
  13. Turcan O. Puterea judecătorească în statul de drept: concept și valoare. *Legea si Viata*. 2017. № 6, ч. 1. С. 55-58.
  14. Авер'янов В. Державне управління та виконавча влада: зміст і співвідношення. *Вісник Державної служби України*. 2004. № 1. С. 13-16.
  15. Адашис Л. А. Проблеми фінансування політичних партій в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 10-16.
  16. Артеменко І. В. Взаємодія органів державної влади та інститутів громадянського суспільства у формуванні й реалізації молодіжної політики: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Дніпро, 2017. 20 с.
  17. Афанасьєва М. В., Стоянов М. М. Зняття депутатського імунітету: правова природа, проблеми та перспективи визначення юрисдикції. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 4. С. 47-51.
  18. Байрачная Л. Политическая власть и легитимность: к вопросу о соотношении. *Legea si Viata*. 2017. № 8, ч. 2. С. 8-12.
  19. Барабаш Ю. Г. Державно-правові конфлікти в теорії та практиці конституційного права: моногр. Харків: Право, 2008. 220 с.
  20. Белей Є. Н. Публічне правонаступництво органів державної влади. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2. Т. 2. С. 65-67.
  21. Беріша Ф. Контроль за діяльністю адміністративних органів та носії

- державного управління. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. № 3, ч. 3. С. 100-111.
22. Берназюк І. М. Державні цільові програми як стратегічні акти Кабінету Міністрів України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2. Т. 2. С. 17-20.
  23. Берназюк І. Планування законотворчої діяльності Верховної Ради України: сучасний стан та шляхи розвитку. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 6, ч. 2. С. 13-18.
  24. Битяк Ю. П. Правові основи формування та функціонування органів державної влади у контексті євроінтеграції: моногр. Харків: Право, 2010. 384 с.
  25. Боняк В. О. Конституційно-правове регулювання організації і функціонування правоохоронних органів України: поняття, рівні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 17-23.
  26. Бриль К. І. Адміністративно-правове забезпечення децентралізації державної влади в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2017. 39 с.
  27. Буличев А. Проблемні питання встановлення взаємозв'язку понять «публічний службовець», «державний службовець» і «військовослужбовець». *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 8. С. 138-142.
  28. Бульба О. Європейська інтеграція України та питання реалізації принципу розподілу влад. *Право України*. 2004. № 12. С. 8-12.
  29. Бурбика В. Понятие и особенности взаимодействия органов местного самоуправления с правоохранительными органами. *Leges si Viata*. 2017. № 1, ч. 2. С. 21-24.
  30. Вандін Є. В. Організаційно-правові засади діяльності спеціалізованої антикорупційної прокуратури України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 20 с.
  31. Веклич В. О. Взаємодія органів державної влади і громадянського суспільства при впровадженні концепції правової політики щодо подолання корупції в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2018. № 1. С. 47-52.
  32. Возний С. О. Механізми взаємодії органів місцевого самоврядування з органами державної виконавчої влади щодо формування дієздатних територіальних громад: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2017. 20 с.
  33. Галай А. Умови взаємодії органів місцевої влади та недержавних організацій у контексті децентралізації влади в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 7. С. 30-33.
  34. Гілін Є. О. Нормативно-правові засади впровадження інноваційних технологій управління в діяльність органів місцевого самоврядування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 1. С. 12-16.

35. Глуховець В. А. Адміністративно-правовий статус МВС України: шляхи удосконалення окремих структурних елементів. *Форум права*. 2017. № 2. С. 36-40.
36. Глуховець В. А. Вплив світових стандартів на сучасний статус поліцейського в Україні. *Право і суспільство*. 2016. № 2 С. 114-120.
37. Гнатенко Н. Політична корупція у діяльності українського парламенту: теорія і практика. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. № 3, ч. 6. С. 140-146.
38. Данко В. Й. Про дослідження природи та місця Конституційного Суду України в системі органів державної влади. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 60-64.
39. Дем'янюк В. Правовые основы реализации антикоррупционной политики в Украине. *Leges si Viata*. 2017. № 8. ч. 2. С. 42-46.
40. Дерещ В. А. Органи виконавчої влади України та управлінські відносини: моногр. Київ: Юридична думка, 2007. 180 с.
41. Діденко С. В. Адміністративно-правовий статус національної поліції у сфері забезпечення обігу та застосування зброї в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С. 88-92.
42. Діденко С. В. Методи адміністративної діяльності публічної адміністрації у сфері забезпечення обігу та застосування зброї в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 20. С. 46-49.
43. Добровольський Д. М. Незалежність як засада організації та діяльності органів прокуратури: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 20 с.
44. Дьячков Д. Принцип политической нейтральности прокуроров при осуществлении ими функций прокуратуры. *Leges si Viata*. 2018. № 3, ч. 2. С. 44-47.
45. Загорюлько Є. О. Контроль та нагляд за застосуванням заходів адміністративного примусу органами державної виконавчої служби. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 77-80.
46. Загорюлько Є. О. Сутність, ознаки та правове регулювання заходів адміністративного примусу у виконавчому провадженні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 6. Т. 1. С. 204-206
47. Зозуля О. Место в государственном механизме и цель деятельности комитетов и временных комиссий Верховной Рады Украины. *Leges si Viata*. 2017. № 11, ч. 2. С. 51-55.
48. Зубрицький М. І. Особливості адміністративної відповідальності державних службовців. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 1. Т. 1. С. 280-284.
49. Зуй В. В. Правове регулювання адміністративно-юрисдикційної діяльності Національної поліції України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 107-111.

50. Ізотова М. О. Правовий статус керівника місцевої прокуратури: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2018. 20 с.
51. Калінкін А. С. Вплив процесів децентралізації на функціонування державної влади в умовах конституційної реформи. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 64-66.
52. Калінкін А. С. Конституційна реформа у сфері децентралізації державної влади: проблеми теорії та практик: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 17 с.
53. Каменська Н. Інститут звернень до публічної адміністрації: окремі питання історіографії досліджень в адміністративно-правовій доктрині. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 6. С. 76-79.
54. Карпунець А. С. Механізм реформування державної служби України: соціокомунікативний аспект: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Чернігів, 2018. 20 с.
55. Карпунцов В. В. Процесуальна компетенція органів прокуратури України: адміністративно-правовий аспект. Київ: Логос, 2018. 376 с.
56. Карпунцов В. В. Функціонування спеціалізованих антикорупційних інституцій в Україні: сучасний стан та шляхи вдосконалення. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2017. № 2. С. 74-78.
57. Катрич Д. Класифікація функцій поліції сквозь призму законодавельних актів України и Республіки Молдова. *Leges si Viata*. 2017. № 12. ч. 2. С. 72-76.
58. Качний О. С. Інноваційні механізми державного управління соціально-економічним розвитком регіонів України: теорія, методологія, практика: моногр. Київ: [б. в.], 2018. 626 с.
59. Квітка С. А. Державне управління формуванням партнерських відносин між владою та бізнесом в умовах соціальних перетворень: моногр. Дніпро: Грані, 2017. 266 с.
60. Кіріка Д. В. Вплив місцевого самоврядування на демократичну трансформацію державної влади в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 32-36.
61. Кічмаренко С. Адміністративно-правовий статус суб'єктів, які посягають на незалежність судової влади в Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 6. ч. 1. С. 66-72.
62. Кічмаренко С. М. Адміністративно-правові аспекти місця і ролі судової влади в механізмі держави. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 1. Т. 2. С. 34-39.
63. Кобрин В. С. Конституційно-правове регулювання статусу глав урядів держав Вишеградської групи. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 3. С. 61-64.
64. Ковалёв Я. Электронное правительство – будущее уже сегодня. *Leges si Viata*. 2018. № 5, ч. 2. С. 86-88.
65. Коваль О. Я. Співвідношення понять «легітимність», «легальність» та

- «легалізація». *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6. Т. 2. С. 7-10.
66. Козак Ю. М. Р. Народ як системоутворюючий суб'єкт легітимаційних процесів державної влади. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 4. С. 7-10.
  67. Козак Ю. М. Р. Правові засади легітимації державної влади в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 2. С. 15-19.
  68. Козачук О. С. Військові прокуратури в Україні: організаційно-правові засади функціонування: моногр. Київ: [б. в.], 2018. 242 с.
  69. Коломієць Ю. М. Інститут глави держави в системі вищих органів влади й управління зарубіжних країн: моногр. Харків: Основа. 1998. 245 с.
  70. Котюк І. Ідея «потрійного поділу державної влади» є хибною. *Юридичний вісник України*. 2018. № 10/11. С. 14-15.
  71. Кошова О. В. Судова влада як соціокультурний феномен: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 193 с.
  72. Круглова А. Є. Сучасний стан правового регулювання оцінювання ефективності діяльності органів і установ виконання покарань. *Форум права*. 2016. № 1. С. 124-127.
  73. Крыжановская А. Соотношение принципа гласности с другими принципами организации деятельности Президента Украины. *Leges si Viata*. 2016. № 7, ч. 2. С. 70-73.
  74. Кубаенко А. Общественное доверие к органам Национальной полиции как ключевой фактор эффективности правоохранительной системы. *Leges si Viata*. 2018. № 3, ч. 2. С. 80-84.
  75. Курусь Т. В. Теоретико-правові засади нормотворчої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування у їх взаємодії: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2017. 20 с.
  76. Куян І. А. Суверенітет: проблеми теорії і практики: конституційно-правовий аспект: моногр. Київ: Академія, 2013. 560 с.
  77. Лучко М. О. Поняття та сутність децентралізації публічної влади. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 3. С. 29-34.
  78. Мазурик С. В. Інформаційно-правове забезпечення діяльності органів прокуратури: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Тернопіль, 2017. 20 с.
  79. Мартинюк О. Г. Адміністративна діяльність органів прокуратури: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Тернопіль, 2018. 20 с.
  80. Микитенко Є. В. Адміністративний захист прав громадян у діяльності державної міграційної служби України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6, Т. 2. С. 87-90.
  81. Миколенко В. А. Правова модернізація органів прокуратури України в умовах європейської міждержавної інтеграції: загальнотеоретичне дослідження: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Івано-Франківськ, 2017. 36 с.
  82. Мусієнко О. П. Адміністративно-правові заходи запобігання виникнення корупційних ризиків в органах місцевого самоврядування. *Науковий віс-*

- ник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2016. Вип. 20. С. 81-84.
83. Мусієнко О. П. Органи, що здійснюють адміністративні заходи запобігання та протидії корупції за новим антикорупційним законодавством України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 2. С. 105-108.
  84. Наливайко Л. До питання про визначення поняття «механізм Української держави». *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 10. С. 92-96.
  85. Наливайко Л. Конституційно-правові основи механізму Української держави та його принципів. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 11. С. 8-11.
  86. Наливайко Л. Р. Державний лад України: поняття, система, гарантії: дис. ... д-ра юрид. наук. Запоріжжя, 2010. 535 с.
  87. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: моногр. Харків: Право, 2009. 600 с.
  88. Наливайко Л. Р. Європейський досвід забезпечення транспарентності державної влади. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2014. Спецвипуск. С. 51-58.
  89. Наливайко Л. Р. Реформування механізму держави в контексті євроінтеграційної орієнтованості зовнішньої політики України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2007. № 2. С. 48-53.
  90. Наливайко Л. Р. Структурованість як невід'ємний атрибут конституційного механізму Української держави. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2005. № 8. С. 5-15.
  91. Наливайко Л. Співвідношення категорій «конституційний лад» та «державний лад» в умовах конституційної модернізації. *Право України*. 2014. № 9. С. 32-44.
  92. Наливайко Л., Чепік-Трегубенко О. Децентралізація влади в Україні в умовах розбудови демократичного громадянського суспільства. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 10. С. 44-47.
  93. Німченко В. Референдум як форма народовладдя потребує конституційного врегулювання. *Право України*. 2013. № 6. С. 235-241.
  94. Новак А. Принципы делегирования органам местного самоуправления отдельных полномочий органов исполнительной власти в Украине. *Leges si Viata*. 2016. № 8, ч. 2. С. 120-124.
  95. Новак А. Теоретические основы исследования особенностей формирования национальной антикоррупционной политики: публично-правовой аспект. *Leges si Viata*. 2017. № 8, ч. 2. С. 108-112.
  96. Новосад Ю. О некоторых потенциальных возможностях прокуратуры, связанных с выявлением, устранением и блокировкой причин и условий преступности в Украине. *Leges si Viata*. 2017. № 3, ч. 2. С. 91-94.

97. Носик О. А. Розвиток служби управління персоналом державного органу на засадах компетентнісного підходу: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2018. 20 с.
98. Оксенчук І. Сучасне визначення наукових підходів до формування пенітенціарної політики України. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 2. С. 112-114.
99. Олійник В. Принципи взаємодії судової влади з інститутами громадянського суспільства в Україні: види та їх характеристика. *Верховенство Права*. 2017. № 3 (30). С. 20-26.
100. Олькіна О. Функції конституційного інституту дострокового припинення повноважень вищих посадових осіб України. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 2. С. 11-15.
101. Осауленко С. В. Конституційні норми про політичні партії в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 5. С. 16-19.
102. Остапенко О. Г. Децентралізація чи федералізація – оптимальний шлях реформування публічної влади в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 4. С. 26-29
103. Остропілець В. Р. Форми взаємодії органів досудового розслідування міністерства внутрішніх справ України з іншими правоохоронними органами. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С. 110-114.
104. Пильгун Н. В., Хомченко О. В. Особливості механізму держави в Україні. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 24. С. 62- 67.
105. Піонтковська О. О. Проблематика процесу децентралізації державної влади і розвитку місцевого самоврядування в Україні. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 46. С. 207-216.
106. Погорілка В.Ф. Органи державної влади України: моногр. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2002. 592 с.
107. Поклад О. В. Поняття та зміст громадського контролю за діяльністю поліції в Україні. *Право і суспільство*. 2016. № 2. С. 139-145.
108. Политанский В. Доктрина поняття електронного управління. *Leges si Viata*. 2018. № 1, ч. 2. С. 98-101.
109. Предместніков О. Г. Адміністративно-правове регулювання організаційної структури Міністерства юстиції України. *Форум права*. 2016. № 5. С. 157-167.
110. Пузирний В. Ф. Адміністративна діяльність Служби безпеки України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 121-123.
111. Радченко О. О. Генезис легітимації інститутів публічної влади в Україні: державно-управлінський аспект: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2017. 20 с.
112. Ременяк О. Децентралізація публічної влади в української правової мислі новішого часу. *Leges si Viata*. 2017. № 11, ч. 2. С. 134-137.
113. Резнік О. М. Реформування правоохоронних органів в аспекті забезпе-

- чення фінансово-економічної безпеки держави. *Право і суспільство*. 2016. № 2 С. 145-151.
114. Різак М. В. Діяльність уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо захисту персональних даних. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 6, Т. 1. С. 45-49.
115. Родченко І. Ю. Розвиток механізмів самовпорядкування в системі державного управління: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2018. 21 с.
116. Роман В. Ф. Механізми державного управління процесами децентралізації влади: досвід країн ЄС для України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Львів, 2017. 20 с.
117. Рудниченко С. Адміністративно-правовий статус Державної судової адміністрації України. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 5, ч. 1. С. 143-149.
118. Савенко М. Конституційний Суд як інституція стримувань і противаг у системі державної влади. *Дайджест*. 2002. № 10. С. 106-114.
119. Саунін Р. Д. Адміністративні процедури в системі реалізації владної компетенції публічної адміністрації. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 3. С. 182-186.
120. Селіванов О. А. Конституційний судовий контроль за актами органів державної влади України: моногр. Київ: Парлам. вид-во, 2018. 184 с.
121. Стефанчук М. М. Теоретико-методологічні та організаційно-правові засади реалізації прокуратурою України представницької функції: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2018. 40 с.
122. Стефанчук М. Праксеологічні засади організації діяльності прокуратури щодо реалізації нею представницької функції. *Право України*. 2017. № 5. С. 148-160.
123. Томкіна О. О. Принцип партнерства у відносинах між інститутами громадянського суспільства і держави: конституційно-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 62-65.
124. Торяник О. Ю. Компетенція органів прокуратури України як основи її конституційно-правового статусу. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 3. С. 64-66.
125. Усаченко О. О. Розвиток системи базових механізмів державного управління: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2018. 20 с.
126. Федоренко В. Національні комісії з регулювання природних монополій у системі центральних органів виконавчої влади: проблеми нормопроектного та управлінського забезпечення. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2010. № 3. С. 85-94.
127. Циганок С. В. Адміністративно-правовий статус регіональної прокуратури в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 18 с.
128. Цимбалістий Т. О. Інститут імпідменту в системі конституційно-правової відповідальності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 1.

- С. 42-44.
129. Шалабай А. В. Поняття конституційного права громадян на участь в управлінні державними справами та визначення його складників. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 79-81.
130. Шаповал В. Виконавча влада в Україні у контексті форми державного правління. *Право України*. 2016. № 4. С. 72-88.
131. Шарий В. Державне управління ризиками у фінансовій сфері виконавчої гілки влади України. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2010. № 3. С. 135-142.
132. Шихненко Д. Институционализация инновационного лидерства на пути к демократизации государственного управления в Украине. *Leges si Viata*. 2018. № 4, ч. 2. С. 178-181.
133. Шишкін В. Конституційні основи правового реагування органів державної влади на акти воєнної агресії. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 214-222.
134. Яковлев А. Принцип разделения государственной власти и его обеспечение в конституционном процессе современной Украины. *Leges si Viata*. 2016. № 11. ч. 2. С. 164-168
135. Ярош Я. Взаємодія молодіжних громадських організацій з політичними партіями в Україні. *Evropský politický and law diskurz*. 2017. № 4, ч. 5. С. 89-93.

Тема 7. ВИБОРЧЕ ПРАВО ТА ВИБОРЧИЙ ПРОЦЕС

Поняття, ознаки та принципи виборів в Україні. Становлення інституту виборів в Україні. Класифікація виборів в Україні: критерії, види та їх характеристика. Выборча система в Україні: поняття та конституційно-правова регламентація. Выборчий процес в Україні: поняття, стадії та їх характеристика. Інформаційне забезпечення виборчого процесу. Правові проблеми фінансування виборів. Правове забезпечення контролю за використанням коштів, що виділяються з Державного бюджету України на підготовку проведення виборів та референдумів. Відповідальність за порушення законодавства про вибори. Референдуми в Україні: поняття, види, принципи, законодавче закріплення. Передумови виникнення референдумів. Референдний процес: поняття, стадії та їх характеристика. Всеукраїнський референдум: предмет, учасники та їх конституційно-правовий статус. Відповідальність за порушення порядку проведення референдуму. Проблеми імплементації рішень всеукраїнського референдуму від 16 квітня 2000 р.: теоретичний та практичний аспекти.

Згідно Конституції України, народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії. Наука конституційного права виокремлює дві основні форми народовладдя – безпосередня (пряма) і представницька (непряма) демократія.

Безпосередня демократія – це форма прямого народовладдя, що пов'язана зі здійсненням прямого волевиявлення народу України, територіальної громади чи іншої визначеної законом спільноти громадян.

Форми безпосередньої демократії – це способи здійснення влади народом України або його частиною, які виключають передавання владних повноважень будь-яким органам чи особам.

Формами **прямої демократії** є:

- вибори;
- референдуми;
- дорадче опитування громадян (консультативний референдум);
- загальні збори громадян;
- місцеві ініціативи;
- громадські слухання.

Вибори є найбільш поширеною формою прямого народовладдя.

Вибори – це форма безпосередньої демократії, народного волевиявлення, в процесі яких шляхом голосування формуються державні органи та органи місцевого самоврядування, а також заповнюються вакантні виборні посади, зокрема, пост глави держави.

Основні **ознаки** виборів:

- є формою безпосереднього народовладдя, оскільки під час виборів народ або його певна частина здійснює владу;

- проводяться шляхом голосування;
- необхідні для формування органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Класифікація виборів здійснюється за різними критеріями.

За об'єктом обрання:

- вибори парламенту – вибори до Верховної Ради України;
- вибори на пост Президента України;
- вибори представницького органу територіальної автономії – вибори Верховної Ради АРК;
- вибори представницьких органів місцевого самоврядування, тобто сільських, селищних, міських, районних у містах, районних, обласних рад;
- виборні на посади сільських, селищних, міських голів.

За територіальною ознакою:

- загальнонаціональні (загальнодержавні), які здійснюються на всій території країни;
- локальні – місцеві вибори до представницьких органів місцевого самоврядування (сільських, селищних, міських, районних у містах, районних, обласних рад та сільських, селищних, міських голів).

За часом проведення:

- чергові, які проводяться в період закінчення строку повноважень певного виборного органу;
- позачергові або дострокові, які проводяться у випадку дострокового припинення строку повноважень виборного органу;
- повторні, які проводяться за умови визнання судом попередніх виборів (чергові або/чи позачергові) недійсними через їх фальсифікацію або визнання відповідною виборчою комісією виборів такими, що не відбулися, наприклад, жодного кандидата не обрано;
- вибори замість депутатів, голів (сільських, селищних, міських рад), які вибули;
- вибори, що проводяться в разі утворення нової адміністративно- територіальної одиниці.

За кількісною ознакою участі виборців:

- загальними, основними, коли в них за законом мають право брати участь усі виборці держави;
- частковими (додатковими), коли поповнюється склад місцевих рад у разі дострокового вибуття деяких депутатів, або в разі визнання виборів недійсними.

За правовими наслідками:

- дійсні – це вибори, проведені в порядку, визначеному Конституцією і законами України;
- недійсні – вибори, в ході яких мали місце порушення виборчого законодавства, які вплинули на підсумки виборів.

Виборча система – це система суспільних відносин, пов'язаних з фор-

муванням складу представницьких органів через вибори.

Мажоритарна виборча система – це голосування, в основу якого покладено принцип більшості: обраним є кандидат по виборчому округу, який одержав більшість голосів виборців. Розрізняють мажоритарні системи відносної, абсолютної та кваліфікованої більшості.

При мажоритарній системі **відносної більшості** кандидатові для того, щоб бути обраним, потрібно отримати більше голосів порівняно з іншими кандидатами.

Мажоритарна система **абсолютної більшості** вимагає для обрання отримати не менше 50 % від поданих і визнаних дійсними голосів. Обраним вважається кандидат, який отримав не менше як 50 % + 1 голос.

Мажоритарна система **кваліфікованої більшості** передбачає, що закон встановлює певний відсоток голосів, який повинен зібрати кандидат, аби бути обраним. Цей відсоток завжди вищий від абсолютної більшості, тобто перевищує 50 % + 1. Якщо в першому турі ніхто з кандидатів не перемагає, відбувається другий тур голосування, що, звичайно, проводиться через один-два тижні. У другому турі виборцям пропонується чи тільки дві кандидатури, що набрали більшу кількість голосів, порівняно з іншими, чи на голосування виборців виносяться всі кандидатури, які зібрали в першому турі встановлений законом відсоток голосів.

Пропорційна виборча система – це голосування за списки кандидатів від політичних партій або інших політичних сил і розподіл місць у парламенті (депутатських мандатів) пропорційно до кількості голосів, відданих за списки. Ця система може бути застосована тільки в багатомандатних і загальнодержавних (теж багатомандатних) виборчих округах. Головне в пропорційній виборчій системі – врахування **виборчої квоти** (виборчого місця), тобто кількості голосів, необхідних для обрання одного депутата.

Змішана виборча система є комбінацією, поєднанням мажоритарної та пропорційної виборчих систем. Змішані виборчі системи застосовують у тих країнах, де відбувається пошук і встановлення виборчих систем або існує необхідність у досягненні компромісу між принципом представництва в парламенті різних політичних сил і стабільністю сформованого ними уряду.

В Україні створено цілісну систему виборчого законодавства, тобто сукупність законів, які визначають порядок, принципи та періодичність проведення виборів: Конституція України; спеціальні Закони України: «Про вибори народних депутатів України», «Про вибори Президента України», «Про місцеві вибори», «Про Центральну виборчу комісію»; міжнародні правові акти, що регулюють проведення виборів, ратифіковані Україною; нормативно-правові акти конституційного законодавства України; галузеві нормативні акти, котрими регулюються певні процедури виборчого процесу й інститути виборчого права, зокрема норми адміністративного, трудового, житлового, кримінального, фінансового законодавства та ін.

Розглядаючи окремі акти цієї системи, слід зазначити, що Конституція

України закріплює засади конституційного ладу та принципи виборчого права України, визначає основи статусу окремих суб'єктів виборчого процесу, встановлює основи регламентації його найважливіших стадій (ст.ст. 5, 69–71, 76–77). На нормативне регулювання виборів народних депутатів України впливають також рішення Конституційного Суду України.

Норми, що регулюють окремі питання організації та проведення виборів народних депутатів України, містяться в законах: «Про громадянство України»; «Про статус народного депутата України»; «Про Конституційний Суд України»; «Про об'єднання громадян»; «Про політичні партії в Україні»; «Про інформацію»; «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні»; «Про телебачення і радіомовлення» та ін.

У процесі правового забезпечення виборів народних депутатів України значну роль відіграють також підзаконні акти з питань організації та проведення виборів. Так, на виконання норм Закону України «Про вибори народних депутатів України» Кабінет Міністрів України повинен прийняти відповідні постанови, якими визначити: розмір і порядок оплати праці члена виборчої комісії, що виконує свої повноваження на платній основі; порядок закупівлі товарів, оплати робіт і послуг підготовки та проведення виборів тощо.

Обов'язкові для виконання всіма виборчими комісіями – роз'яснення Центральної виборчої комісії (ЦВК). Зокрема, ЦВК визначає порядок надання ефірного часу для проведення передвиборної агітації за рахунок і в межах коштів Державного бюджету України, які виділяють на підготовку та проведення виборів народних депутатів України, порядок проведення жеребкування щодо введення до складу окружних виборчих комісій представників політичних партій та ін.

Виборчий процес – це врегульована Конституцією та законами України специфічна діяльність органів і громадян (суб'єктів виборчого процесу), спрямована на підготовку і проведення виборів з метою формування представницьких органів влади.

Виборчий процес включає такі *етапи*:

- складання та уточнення списків виборців;
- утворення виборчих округів;
- утворення виборчих дільниць;
- утворення виборчих комісій;
- висування та реєстрація кандидатів у народні депутати України;
- проведення передвиборної агітації;
- голосування;
- підрахунок голосів виборців, встановлення підсумків голосування;
- встановлення результатів виборів народних депутатів України та їх офіційне оприлюднення;
- припинення діяльності виборчих комісій.

Виборчий процес завершується через 15 днів після дня офіційного оприлюднення ЦВК результатів виборів депутатів.

У разі необхідності виборчий процес може включати також такі етапи:

- повторне голосування;
- підрахунок голосів виборців і встановлення підсумків повторного голосування та результатів виборів.

Списки виборців складаються з метою надання можливості проголосувати кожному виборцеві, а також, виключити можливість участі у виборах осіб, які не мають права голосу або не можуть його реалізувати.

Територіальний виборчий округ є проміжним просторовим утворенням, покликаним забезпечити технологічний зв'язок між виборчими органами, що утворюються у виборчій дільниці та в єдиному загальнодержавному виборчому окрузі. Він необхідний для спрощення управління підготовкою та проведенням виборів на достатньо великій території України. Утворюються Центральною виборчою комісією.

Виборчі дільниці – це територіальні одиниці, що об'єднують виборців спільним місцем голосування.

Виборчі комісії в Україні – спеціальні органи, до виключних повноважень яких входить забезпечення організації підготовки і проведення виборів народних депутатів України, виборів Президента України, виборів депутатів Верховної Ради АРК, депутатів місцевих рад, сільських, селищних і міських голів, контролю за дотриманням виборчого законодавства держави тощо.

Висування кандидатів у депутати – стадія виборчого процесу, під час якої визначається коло осіб, з-поміж яких будуть обрані Президент України, народні депутати України, депутати місцевих рад, сільські, селищні, міські голови. Кандидатом може бути висунутий будь-який громадянин України, який є суб'єктом пасивного виборчого права.

Реєстрація кандидатів (списків) здійснюється відповідними виборчими комісіями: списки кандидатів у депутати від політичних партій, виборчих блоків партій і кандидатів у Президенти України реєструє Центральна виборча комісія; кандидатів у народні депутати в одномандатних округах, кандидатів у депутати сільських, селищних, міських рад та кандидатів на посади сільських, селищних, міських голів – окружні комісії; кандидатів у депутати районних та обласних рад – територіальні комісії.

Передвиборна агітація – це діяльність громадян, політичних партій, інших об'єднань громадян, колективів підприємств, установ і організацій, спрямована на формування громадської думки і поведінки виборців в інтересах конкретних кандидатів чи політичних партій.

Голосування проводиться в день виборів або в день повторного голосування. Дільнична виборча комісія зобов'язана сповістити виборців про час та місце голосування не пізніше, як за 15 днів до дня виборів. Голосування відбувається в спеціально обладнаних приміщеннях. Кожний виборець голосує особисто. Голосування за інших осіб не допускається.

Підрахунок голосів починається одразу після закінчення часу голосування і проводиться без перерви до оформлення протоколів дільничної вибо-

рчої комісії. Дільнична виборча комісія складає два протоколи (кожний у трьох примірниках: *перший* разом із пакетами виборчих бюлетенів та контрольних талонів негайно надсилається до окружної виборчої комісії, *другий* – зберігається у секретаря дільничної виборчої комісії, *третій* – відразу вивішується для загального ознайомлення).

Встановлюють результати виборів Центральна виборча комісія (при виборах Президента України та в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі при виборах народних депутатів), територіальні та окружні виборчі комісії.

Повторні вибори – проводяться тоді, коли у якомусь виборчому окрузі балотувалися не більше двох кандидатів у депутати і жодний з них не був обраний, або коли основні вибори визнані такими, що не відбулися, або недійсними.

Суб'єктами виборчого процесу визнаються особи, органи та організації, наділені Конституцією та виборчим законодавством України правами та обов'язками стосовно організації та проведення виборів, **зокрема**:

- виборці;
- зареєстровані кандидати в депутати, кандидати на пост Президента України, кандидати на посаду сільського, селищного, міського голови;
- уповноважені представники, довірені особи, офіційні спостерігачі від партій (блоків) – суб'єктів виборчого процесу, від кандидатів;
- виборчі комісії – спеціально утворені виборчі органи;
- органи державної влади та органи місцевого самоврядування;
- партії (блоки), їхні місцеві організації, які висунули кандидатів.

Референдний процес слід розуміти в об'єктивному та суб'єктивному значеннях. В **об'єктивному значенні** референдний процес – це інститут конституційного права, що об'єднує конституційно-правові та інші галузеві норми права, які регулюють суспільні відносини, пов'язані з ініціюванням, організацією й проведенням всеукраїнського та місцевих референдумів, а також реалізацією їх рішень на практиці. У **суб'єктивному значенні** референдний процес слід розуміти як сукупність низки нормативно визначених послідовних дій, спрямованих на реалізацію права громадян на участь у референдумі. Ці дії (ініціювання, організація та проведення референдумів і реалізація їх рішень) визначаються як **стадії референдного процесу**.

Референдум – це прийняття рішень з найважливіших питань державного та громадського життя громадянами України шляхом голосування.

Розрізняють імперативний та консультативний, конституційний та законодавчий, а також обов'язковий і факультативний референдуми.

Рішення **імперативного референдуму** має найвищу юридичну силу і не потребує жодного затвердження, рішення ж **консультативного референдуму** жодної юридичної сили не має, його призначення полягає в установленні думки голосуючих з приводу того чи іншого питання. Звичайно, ця думка може бути врахована органами державної влади чи місцевого самоврядування під

час прийняття рішень з питань, винесених на референдум, але таке врахування не є обов'язковим.

Конституційний референдум – це референдум, внаслідок якого затверджується, змінюється або відхиляється конституція, якщо ті самі питання вирішуються стосовно звичайного закону, референдум є законодавчим.

Обов'язковий референдум – це референдум, проведення якого є обов'язковим для вирішення визначених законом питань. Якщо ж референдум є одним з можливих, але не обов'язкових шляхів вирішення тих чи інших питань, референдум вважається **факультативним**.

Питання проведення референдумів в Україні врегульовано Конституцією України та іншими нормативно-правовими актами.

Предметом всеукраїнського референдуму можуть бути будь-які питання за винятком тих, вирішення яких референдумом не допускається Конституцією України, законами України.

На всеукраїнський референдум можуть виноситися декілька питань з однієї проблеми.

За предметом всеукраїнський референдум може бути:

➤ про схвалення нової редакції Конституції України, внесення змін до Конституції України, скасування, втрату чинності чи визнання нечинним закону про внесення змін до Конституції України (конституційний референдум);

➤ про зміну території України (ратифікаційний референдум);

➤ щодо прийняття чи скасування закону України або внесення змін до чинного закону України (законодавчий референдум);

➤ з будь-якого питання за винятком тих, щодо яких референдум не допускається згідно з Конституцією України (загальний референдум).

Всеукраїнський референдум проводиться на основі таких **загальних принципів**:

- загального права голосу;
- рівності;
- законності;
- прямого волевиявлення;
- вільної участі у всеукраїнському референдумі;
- таємності голосування;
- особистої участі у голосуванні;
- однократності голосування.

Суб'єктами ініціювання всеукраїнського референдуму є Український народ, Верховна Рада України у випадках та порядку, встановлених Конституцією України та цим Законом.

Суб'єктом призначення (проголошення) є Президент України та Верховна Рада України.

Не може бути ініційовано призначення всеукраїнського референдуму щодо законопроектів з питань: податків; бюджету; амністії. На всеукраїнсь-

кий референдум за народною ініціативою не може бути винесене (ініційоване) питання про зміну території України.

Документом, який посвідчує особу і громадянство України учасника всеукраїнського референдуму, є:

- паспорт громадянина України;
- тимчасове посвідчення громадянина;
- картка (довідка) установи кримінально-виконавчої системи, що повинна містити: прізвище, ім'я, по батькові, рік народження, громадянство, фотографію особи, підпис керівника та печатку установи (для осіб, які перебувають в установах кримінально-виконавчої системи);

- паспорт громадянина України для виїзду за кордон;
- дипломатичний паспорт;
- службовий паспорт;
- посвідчення члена екіпажу.

Громадяни України, які мають право голосу, можуть брати участь у роботі комісій з всеукраїнського референдуму як їх члени, а також у проведенні агітації всеукраїнського референдуму, здійсненні спостереження за проведенням всеукраїнського референдуму та інших заходах щодо підготовки та проведення всеукраїнського референдуму у порядку, визначеному законами України.

Кожний учасник всеукраїнського референдуму має один голос. Учасник всеукраїнського референдуму може використати свій голос тільки на одній дільниці всеукраїнського референдуму, де він включений до списку учасників всеукраїнського референдуму. Учасник всеукраїнського референдуму реалізує своє право голосу під час всеукраїнського референдуму у порядку, встановленому Законом.

Процес всеукраїнського референдуму розпочинається з дня оголошення Центральною виборчою комісією про початок процесу всеукраїнського референдуму. Процес всеукраїнського референдуму завершується через п'ятнадцять днів після дня офіційного оголошення Центральною виборчою комісією результатів референдуму.

Можна стверджувати, що референдум буде ефективним інструментом реалізації права народного суверенітету лише в тому разі, якщо у державі буде панувати демократичне суспільство та політична й економічна стабільність; якщо громадська думка не буде дезорієнтована маніпулятивними гаслами і закликами, а також помилковими соціальними цінностями; якщо буде достатнє інформаційне забезпечення, яке дало б змогу громадянам чітко зрозуміти переваги та недоліки положень, які виносяться на референдум; якщо будуть створені всі необхідні організаційно-технічні та інші умови для підготовки і проведення всенародних голосувань.

Велике значення для ефективності референдумів також має суворе встановлення і законодавче закріплення їх статусу, процедури їх проведення та порядку підбиття підсумків, місця і ролі в системі конституційного та по-

точного законодавства прийнятих шляхом референдумів нормативно-правових актів.

Юридична відповідальність за порушення права громадян на участь у всеукраїнському референдумі поділяється на такі види: конституційно-правова, адміністративно-правова, кримінально-правова, цивільно-правова. Конституція України не містить переліку правових санкцій за порушення конституційних приписів, що закріплюють право громадянина України на участь у референдумі.

Початок історії референдумів в Україні збігається із початком української незалежності. Йдеться про *всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 р.*, на який виносилося тільки одне питання: «Чи підтверджуєте Ви Акт проголошення незалежності України?». Тоді «так» сказало понад двадцять вісім мільйонів виборців – це більше 90 відсотків. Явка була рекордною – голосувати прийшли майже 85 відсотків людей. Це був перший та єдиний плебісцит, який мав юридичні наслідки. Одночасно з референдумом пройшли перші в історії незалежної України вибори президента.

Другий *всеукраїнський референдум* відбувся *16 квітня 2000 р.* У бюлетені було чотири питання:

- про право дострокового припинення Президентом повноважень Верховної Ради;
- про скасування депутатської недоторканності;
- про скорочення кількості депутатів до трьохсот;
- про формування двопалатного парламенту.

Критики ініціативи Президента Л. Кучми говорили, що вже самі формулювання питань підштовхували виборців до вигідних ініціаторам відповідей. Верховна Рада не імплементувала результати.

Найбільше референдумів ініціювали в Криму. Одне з волевиявлень із запитанням «Чи підтримують кримчани Акт про державну самостійність Республіки Крим?» мало відбутися у 1992 р. У 1995 та 1996 рр. на референдумі ініціювали винесення питання про конституцію Автономної республіки Крим. У 1998 р. про надання російській мові статусу державної в Криму. Мовний референдум на півострові ініціювали і на березень 2006 р. – ініціативу визнано нелегітимною. Один, так званий, «народний» референдум у Криму таки відбувся – в грудні 2006 р. майже 900 тисяч кримчан висловилися проти вступу України до НАТО. Утім, ніяких юридичних наслідків він не отримав.

Ключові поняття:

народовладдя, безпосередня демократія, народне волевиявлення, вибори, принципи виборів, виборчий корпус, суб'єктивне виборче право, загальне виборче право, активне виборче право, пасивне виборче право, рівне виборче право, пряме виборче право, вільне виборче право, виборче право як конституційно-правовий інститут, виборчі цензи, необраність, несумісність, легітимні вибори, вільні вибори, загальні вибори, справедливі вибори, парламент-

ські вибори, регіональні вибори, муніципальні вибори, прямі вибори, непрямі вибори, виборча система (в широкому та вузькому значенні), мажоритарна виборча система, пропорційна виборча система, виборча квота, змішана виборча система, виборчий процес, стадії виборчого процесу, суб'єкти виборчого процесу, виборчі округи, уніномінальні виборчі округи, поліномінальні виборчі округи, виборчі дільниці, виборчі органи, Центральна виборча комісія, грошова застава, передвиборна агітація, принципи передвиборної агітації, таємне голосування, інформація, інформаційне забезпечення, інформаційні відносини, фінансування виборів, фінансові операції, референдум, плебісцит, предмет референдуму, формула референдуму, конституційний референдум, вирішальний референдум, консультативний референдум, обов'язковий референдум, факультативний референдум, місцевий референдум.

1. Першим нормативним актом писаного виборчого права України вважається:

- а) Конституція України П. Орлика 1710 р.;
- б) Універсали УНР 1917-1918 рр.;
- в) Конституція УНР 1918 року;
- г) Конституція УРСР 1937 р.;
- д) «Положення про вибори до Верховної Ради УРСР» від 21 лютого 1938 р.

2. Виходячи з поділу гарантій актів прямого народовладдя на загальні і спеціальні, основною загальною гарантією актів прямого народовладдя є:

- а) умови волевиявлення;
- б) засоби волевиявлення;
- в) усвідомлення особою свого волевиявлення;
- г) контроль за здійсненням волевиявлення;
- д) забезпечення реалізації рішення, прийнятого безпосередньо народом.

3. Основною політичною гарантією актів прямого народовладдя є:

- а) існування розвинутої суспільної системи;
- б) стійкі історичні традиції;
- в) фінансово-матеріальне забезпечення їх реалізації;
- г) існування демократичного правового режиму в державі;
- д) існування високої правової культури суспільства.

4. До допоміжних інститутів прямої демократії не належить:

- а) петиція;
- б) всенародне обговорення;
- в) опитування;

- г) відкликання;
- д) абдикація.

5. *Мажоритарна виборча система абсолютної більшості передбачає, що:*

а) обраним вважається кандидат, який отримав найбільшу кількість голосів виборців, що взяли участь у голосуванні, а у випадку рівності голосів питання вирішується шляхом жеребкування або проведенням повторних виборів;

б) обраним вважається кандидат, за якого проголосувало не менше 70% виборців, що прийшли на вибори;

в) обраним вважається кандидат, за якого проголосувало більше половини виборців, що прийшли на вибори, тобто 50 % + 1 голос, у разі, якщо жоден кандидат не набрав необхідної кількості голосів, організуються повторні вибори, в яких беруть участь два кандидати, що набрали найбільшу кількість голосів;

г) обраним вважається кандидат або список, який отримав певну кваліфіковану більшість голосів виборців, яка є більшою за абсолютну;

д) обраним вважається кандидат, який отримав найбільшу кількість голосів виборців.

6. *Класифікація пропорційних виборчих систем за впливом виборців на розташування кандидатів у списку для голосування не передбачає існування:*

- а) пропорційної виборчої системи з жорсткими списками;
- б) пропорційної виборчої системи з напівжорсткими списками;
- в) пропорційної виборчої системи з преференціями;
- г) пропорційної виборчої системи з системою панаширування;
- д) пропорційної виборчої системи з системою розшарування.

7. *Різновид виборчої системи, за допомогою якої визначаються результати виборів Президента України:*

- а) пропорційна виборча система;
- б) мажоритарна виборча система абсолютної більшості;
- в) мажоритарна виборча система відносної більшості;
- г) мажоритарна виборча система кваліфікованої більшості;
- д) змішана виборча система.

8. *Різновид виборчої системи, за допомогою якої відбуваються вибори народних депутатів України:*

- а) пропорційна виборча система;
- б) мажоритарна виборча система абсолютної більшості;
- в) мажоритарна виборча система відносної більшості;
- г) мажоритарна виборча система кваліфікованої більшості;
- д) змішана виборча система.

9. *Виборча квота – це:*

- а) кількість голосів, необхідних для вибору хоча б одного депутату з того чи іншого списку депутатів;
- б) кількість депутатів у виборчому бюлетені;
- в) кількість голосів, що може віддати виборець за одного депутата;
- г) кількість голосів, що має виборець;
- д) грошова застава, яку повинен внести кандидат, щоб зареєструватися.

10. *Відсоток голосів, який необхідно набрати партійним спискам для участі у розподілі місць після голосування – це:*

- а) виборча квота;
- б) виборчий метр;
- в) виборчий поріг;
- г) виборчий коефіцієнт;
- д) виборчий дільник.

11. *Виборчий поріг в Україні складає:*

- а) 1 % голосів;
- б) 2 % голосів;
- в) 3 % голосів;
- г) 4 % голосів;
- д) 5 % голосів.

12. *Згідно зі ст. 71 Конституції України вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є:*

- а) рівноправними;
- б) гуманними;
- в) відкритими;
- г) вільними;
- д) незалежними.

13. *Зміст принципу прямих виборів полягає у тому, що:*

- а) виборець має належати до певної територіальної громади;
- б) громадянам забезпечуються умови для вільного формування своєї волі;
- в) громадяни України обирають депутатів безпосередньо шляхом голосування за кандидатів у депутати;
- г) на день виборів виборець має бути громадянином України;
- д) кожен виборець бере участь у виборах на рівних засадах.

14. *Принцип таємності голосування передбачає, що:*

- а) розповсюдження інформації про вибори забороняється;
- б) на виборчому бюлетені зазначається лише дата народження та до-

машня адреса виборців;

- в) кожен виборець бере участь у виборах на засадах анонімності;
- г) громадянам забезпечуються умови для відкритого формування своєї волі;
- д) контроль за волевиявленням виборців забороняється.

15. «Ценз осілості» як вимога до кандидатів в народні депутати України означає, що кандидатом може бути особа, яка проживає на території України:

- а) протягом останніх трьох років;
- б) протягом останніх п'яти років;
- в) протягом останніх семи років;
- г) протягом п'яти років;
- д) протягом останніх десяти років.

16. До проживання в Україні за Законом України «Про вибори народних депутатів України» від 17 листопада 2011 р. не належить:

- а) проживання на міжнародній космічній станції за згодою державних органів України;
- б) перебування на судні, що перебуває у плаванні під Державним Прапором України;
- в) перебування громадян України у встановленому законодавством порядку у відрядженні за межами України в закордонних дипломатичних установах України, міжнародних організаціях та їх органах;
- г) перебування на полярній станції України;
- д) перебування у складі формування Збройних Сил України, дислокованого за межами України.

17. Віковий ценз, що встановлюється до кандидата на виборну посаду міського голови:

- а) 18 років;
- б) 21 рік;
- в) 25 років;
- г) 30 років;
- д) 35 років.

18. Документом, який не може підтверджувати особу та громадянство України виборця на виборах є:

- а) службовий паспорт;
- б) паспорт громадянина для виїзду за кордон;
- в) дипломатичний паспорт;
- г) військовий квиток;
- д) службова перепустка.

19. *Абсентеїзм – це:*

- а) порушення законодавства про вибори;
- б) відсутність активного права на участь у виборах;
- в) відсутність пасивного права на участь у виборах;
- г) неприйняття участі у виборах виборцями;
- д) порушення законодавства про вибори.

20. *До стадій виборчого процесу не належить:*

- а) утворення виборчих округів;
- б) утворення виборчих дільниць;
- в) формування складу територіальних виборчих комісій, утворення дільничних виборчих комісій;
- г) повідомлення громадянам України про дату проведення виборів;
- д) проведення передвиборної агітації.

21. *Одномандатні виборчі округи в Україні формуються:*

- а) урядом;
- б) органами місцевого самоврядування;
- в) Верховною Радою України за поданням Президента України;
- г) дільничними виборчими комісіями;
- д) Центральною виборчою комісією.

22. *Кількість одномандатних виборчих округів визначається:*

- а) територіальною виборчою комісією;
- б) Центральною виборчою комісією;
- в) урядом;
- г) органами місцевого самоврядування;
- д) Верховною Радою України.

23. *Члени Центральної виборчої комісії призначаються на посади:*

- а) Верховною Радою України за поданням Президента України;
- б) Президентом України за поданням Голови Верховної Ради України;
- в) Головою Верховної Ради України;
- г) Президентом України;
- д) органами місцевого самоврядування.

24. *Територіальна виборча комісія утворюється:*

- а) Верховною Радою України;
- б) Центральною виборчою комісією;
- в) Кабінетом Міністрів України;
- г) органами місцевого самоврядування;
- д) Президентом.

25. Способом висування депутатів в багатомандатному виборчому окрузі є:

- а) самовисування;
- б) висування групами виборців;
- в) висування громадськими об'єднаннями;
- г) висування політичними партіями;
- д) виборчими посадовими особами.

26. Суб'єктами передвиборчої агітації не мають права бути:

- а) громадяни України;
- б) політичні партії;
- в) громадські організації та трудові колективи;
- г) масові рухи;
- д) органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

27. Момент, з якого відбувається завершення передвиборчої агітації:

- а) о 18 годині останньої п'ятниці напередодні виборів;
- б) о 19 годині останньої п'ятниці напередодні виборів;
- в) о 20 годині останньої п'ятниці напередодні виборів;
- г) о 21 годині останньої п'ятниці напередодні виборів;
- д) о 24 годині останньої п'ятниці напередодні виборів.

28. Складовими виборчого бюлетеня є:

- а) текстова частина і протокол;
- б) контрольний талон і протокол;
- в) текстова частина і контрольний талон;
- г) текстова частина і реєстраційний лист;
- д) текстова частина і реєстраційний акт.

29. Під час голосування за пропорційною системою з преференціями виборець:

- а) голосує за списки партії, що обирає, робить помітку навпроти номеру того кандидата від партії, якому від віддає свій голос;
- б) голосує за партію, що обирає;
- в) голосує за список у цілому, позначає чи вписує прізвище 1-го або кількох кандидатів;
- г) голосує за певну кількість кандидатів у партійних списках;
- д) голосує за певного кандидата, незалежно від його належності до визначеної партії.

30. Кумулятивне голосування передбачає, що:

- а) виборець має стільки голосів, скільки мандатів в окрузі і може їх розподілити між всіма кандидатами, а може віддати тільки за одного;

- б) виборці можуть обрати кількох кандидатів з одного бюлетеня, але їх має бути менше, ніж кількість місць для заповнення;
- в) в одномандатному окрузі виборець голосує за одного кандидата;
- г) виборець має стільки голосів, скільки мандатів в окрузі і розподіляє їх між декількома депутатами;
- д) в багатомандатному виборчому окрузі виборець голосує лише за одного кандидата.

31. Суб'єкт конституційно-правових відносин, що оприлюднює результати виборів народних депутатів:

- а) Верховна Рада України;
- б) Газета «Голос України»;
- в) Бюлетень Центральної виборчої комісії;
- г) Центральна виборча комісія;
- д) Верховний Суд.

32. Спосіб здійснення влади безпосередньо народом, що полягає у прийнятті (затвердженні) громадянами України рішень з питань загальнодержавного значення шляхом таємного голосування:

- а) виборче право;
- б) виборчий процес;
- в) референдум;
- г) правосвідомість громадян;
- д) правова поведінка.

33. Право проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою передбачено у:

- а) ст. 70 Конституції України;
- б) ст. 71 Конституції України;
- в) ст. 72 Конституції України;
- г) ст. 73 Конституції України;
- д) ст. 74 Конституції України.

34. Різновид референдуму, на який вноситься закон, прийнятий Верховною Радою України, що набуває чинності лише за результатами референдуму:

- а) факультативний референдум;
- б) ратифікаційний референдум;
- в) консультативний референдум;
- г) законодавчий референдум;
- д) імперативний референдум.

35. *Консультативні референдуми плебісцитного характеру – це:*

- а) референдуми щодо продовження повноважень глави держави;
- б) референдуми щодо прийняття нової конституції;
- в) референдуми щодо довіри (недовіри) законодавчому органу або главі держави;
- г) референдум щодо внесення змін до конституції;
- д) референдум з питань адміністративно-правового управління.

36. *Різновид референдуму, що не має юридичної сили та призначення якого полягає в установленні думки голосуючих з приводу того чи іншого питання:*

- а) імперативний;
- б) факультативний;
- в) обов'язковий;
- г) законодавчий;
- д) консультативний.

37. *Право голосу на референдумах мають громадяни України, які досягли:*

- а) 21 року на день проведення;
- б) 18 років на день включення у списки учасників;
- в) 16 років на день проведення;
- г) 18 років на день проведення;
- д) 18 років у рік проведення.

38. *Підставою реалізації громадянином України свого права голосу на всеукраїнському референдумі є:*

- а) належність громадянина до певної територіальної громади;
- б) повна правоздатність громадянина;
- в) отримання громадянином паспорту;
- г) включення громадянина до списків учасників всеукраїнського референдуму на ділянці всеукраїнського референдуму;
- д) досягнення громадянином повноліття.

39. *Документом, який посвідчує особу і громадянство України учасника всеукраїнського референдуму не є:*

- а) тимчасове посвідчення громадянина;
- б) паспорт громадянина України для виїзду за кордон;
- в) дипломатичний паспорт;
- г) посвідчення особи моряка;
- д) посвідчення члена екіпажу.

40. *Кожен учасник всеукраїнського референдуму:*

- а) має право використати свій голос на двох ділянках: за місцем фактичного проживання та за місцем реєстрації;

- б) має один голос;
- в) має право на використання на референдумі свого голосу та голосу за свого неприцездатного члена сім'ї за наявності відповідної медичної довідки;
- г) бере участь у референдумі залежно від майнового становища особи;
- д) може реалізувати право на голос замість свого неповнолітнього члена сім'ї.

41. Рівність прав і можливостей суб'єктів процесу всеукраїнського референдуму брати участь у процесі всеукраїнського референдуму забезпечується:

- а) дозволом на втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування у процес всеукраїнського референдуму як у передбачених, так і не передбачених законодавством випадках;
- б) неупередженим ставленням органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх службових та посадових осіб до ініціативної групи всеукраїнського референдуму, інших суб'єктів процесу референдуму;
- в) дозволом на використання під час фінансування агітації всеукраїнського референдуму інших коштів, крім визначених цим Законом, виділених на забезпечення процесу всеукраїнського референдуму;
- г) упередженим ставленням засобів масової інформації до процесу всеукраїнського референдуму;
- д) незбалансованим висвітленням позицій на підтримку та проти питання всеукраїнського референдуму.

42. Пряме волевиявлення на всеукраїнському референдумі характеризується у тому, що:

- а) участь громадян України у всеукраїнському референдумі є добровільною;
- б) громадянам України забезпечуються умови для вільного формування своєї волі та її вільного виявлення при голосуванні;
- в) забороняється застосування насильства, погроз, обману, підкупу чи будь-яких інших дій, що перешкоджають вільному формуванню та вільному виявленню волі учасника всеукраїнського референдуму;
- г) голосування на всеукраїнському референдумі є таємним;
- д) громадяни України безпосередньо беруть участь у всеукраїнському референдумі та у вирішенні питань, які виносяться на референдум.

43. Вільна участь у всеукраїнському референдумі виявляється у тому, що:

- а) участь громадян України у всеукраїнському референдумі є добровільною;
- б) громадяни України безпосередньо беруть участь у всеукраїнському референдумі та у вирішенні питань, які виносяться на референдум;

в) голосування на всеукраїнському референдумі є таємним;
г) кожний учасник всеукраїнського референдуму голосує на референдумі особисто;

д) кожен громадянин України, який має право голосу на всеукраїнському референдумі, може реалізувати це право під час проведення такого референдуму лише на одній дільниці референдуму.

44. Принцип таємності голосування на референдумі полягає у тому, що:

а) громадяни України безпосередньо беруть участь у всеукраїнському референдумі та у вирішенні питань, які виносяться на референдум;

б) кожен громадянин України, який має право голосу на всеукраїнському референдумі, може реалізувати це право під час проведення такого референдуму лише на одній дільниці референдуму;

в) членам комісій всеукраїнського референдуму, іншим особам забороняється вчиняти будь-які дії чи розголошувати відомості, які дають можливість встановити зміст волевиявлення конкретного учасника всеукраїнського референдуму;

г) підготовка та проведення всеукраїнського референдуму здійснюються публічно і відкрито;

д) громадянам України забезпечуються умови для вільного формування своєї волі та її вільного виявлення при голосуванні.

45. Принцип особистої участі у голосуванні характеризується тим, що:

а) ніхто не може бути примушений до участі чи неучасті у референдумі;

б) громадянам України забезпечуються умови для вільного формування своєї волі та її вільного виявлення при голосуванні;

в) кожен громадянин України, який має право голосу на всеукраїнському референдумі, може реалізувати це право під час проведення такого референдуму лише на одній дільниці референдуму;

г) голосування за інших осіб чи передача учасником всеукраїнського референдуму права голосу будь-якій іншій особі забороняється;

д) кожен громадянин України, який має право голосу на всеукраїнському референдумі, може реалізувати це право під час проведення такого референдуму лише один раз.

46. Принцип однократності голосування на референдумі полягає у тому, що:

а) підготовка та проведення всеукраїнського референдуму здійснюються публічно і відкрито;

б) кожен громадянин України, який має право голосу на всеукраїнсь-

кому референдумі, може реалізувати це право під час проведення такого референдуму лише один раз і лише на одній ділянці референдуму;

в) голосування за інших осіб чи передача учасником всеукраїнського референдуму права голосу будь-якій іншій особі забороняється;

г) голосування на всеукраїнському референдумі є таємним: контроль за волевиявленням учасників всеукраїнського референдуму забороняється;

д) кожний учасник всеукраїнського референдуму голосує на референдумі особисто.

47. Публічність і відкритість процесу референдуму як принцип референдуму виявляється у тому, що:

а) участь громадян України у всеукраїнському референдумі є добровільною;

б) громадянам України забезпечуються умови для вільного формування своєї волі та її вільного виявлення при голосуванні;

в) голосування на всеукраїнському референдумі є таємним: контроль за волевиявленням учасників всеукраїнського референдуму забороняється;

г) кожний учасник всеукраїнського референдуму голосує на референдумі особисто;

д) комісії референдуму відповідно до своїх повноважень забезпечують можливість ознайомлення громадян із списками учасників референдуму.

48. Принцип публічності і відкритості процесу референдуму не полягає у тому, що:

а) громадянам України забезпечуються умови для вільного формування своєї волі та її вільного виявлення при голосуванні;

б) підготовка та проведення всеукраїнського референдуму здійснюються публічно і відкрито;

в) комісії референдуму відповідно до своїх повноважень оприлюднюють відомості про свій склад, місцезнаходження та режим роботи;

г) комісії референдуму відповідно до своїх повноважень оприлюднюють відомості про утворення округів референдуму і діляниць;

д) комісії референдуму відповідно до своїх повноважень забезпечують можливість ознайомлення громадян із списками учасників референдуму.

49. Референдум не допускається щодо законопроектів з питань:

а) зміни структури органів державної влади;

б) зміни назв територіальних одиниць держави;

в) внесення змін до Конституції України;

г) бюджету;

д) щодо зміни території України.

50. У референдному порядку не допускається вирішення питань:

- а) про внесення змін до Конституції України.;
- б) про прийняття законів України;
- в) про скасування, втрату чинності чи визнання нечинним закону про внесення змін до Конституції України;
- г) про податки, бюджет та амністію.
- д) про зміну території України.

51. Виключно всеукраїнським референдумом згідно з Конституцією України вирішується питання:

- а) про внесення змін до Конституції України;
- б) про прийняття законів України;
- в) про прийняття Конституції України;
- г) про податки, бюджет, амністію;
- д) про зміну території України.

52. Суб'єктами ініціювання всеукраїнського референдуму є:

- а) Кабінет Міністрів України;
- б) Президент України та Український народ;
- в) Український народ та Кабінет Міністрів;
- г) Верховна Рада України та Український народ;
- д) Центральна виборча комісія та Український народ.

53. Суб'єктами призначення всеукраїнського референдуму є:

- а) Кабінет Міністрів України та Президент України;
- б) Кабінет Міністрів України та Верховна Рада України;
- в) Верховна Рада України та Конституційний Суд України;
- г) Президент України та Верховна Рада України;
- д) Президент України та Конституційний Суд України.

54. Суб'єктом призначення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою є:

- а) Прем'єр-міністр України;
- б) Центральна виборча комісія;
- в) Верховна Рада України;
- г) Голова Верховної Ради України;
- д) Президент України.

55. Всеукраїнський референдум за народною ініціативою проголошується на вимогу не менш, як:

- а) двох мільйонів громадян України, які мають право голосу;
- б) трьох мільйонів громадян України, які мають право голосу;
- в) чотирьох мільйонів громадян України, які мають право голосу;

- г) п'яти мільйонів громадян України, які мають право голосу;
- д) шести мільйонів громадян України, які мають право голосу.

56. *Мінімальна кількість підписів громадян, що мають бути зібрані у кожній із двох третин областей, необхідних для проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою:*

- а) 1 мільйон;
- б) 2 мільйона;
- в) 100 тисяч;
- г) 3 мільйона;
- д) 5 мільйонів;

57. *Збір підписів під вимогою щодо проведення всеукраїнського референдуму організовує і здійснює:*

- а) місцева державна адміністрація;
- б) орган місцевого самоврядування;
- в) Центральна виборча комісія;
- г) дільнична комісія референдуму;
- д) ініціативна група всеукраїнського референдуму.

58. *Офіційне проголошення результатів всеукраїнського референдуму за народною ініціативою здійснює:*

- а) Голова Верховної Ради України;
- б) Центральна виборча комісія;
- в) Верховна Рада України;
- г) Президент України;
- д) Конституційний Суд України.

59. *Про призначення всеукраїнського референдуму про внесення змін до Конституції України видається:*

- а) Указ Президента України;
- б) Розпорядження Президента України;
- в) Постанова Верховної Ради України;
- г) Закон України;
- д) Розпорядження Кабінету Міністрів України.

60. *Суб'єктом призначення ратифікаційного референдуму щодо зміни території України є:*

- а) Український народ;
- б) Верховна Рада України;
- в) Президент України;
- г) Прем'єр-міністр України;
- д) Президент України та Кабінет Міністрів України.

ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРИ ДО ТЕМИ:

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35, 35-36, 37. Ст. 446.
- ❖ Про місцеві вибори: Закон України від 14 липня 2015 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 37-38. Ст. 366.
- ❖ Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17 листопада 2011 року (зі змінами і допов.). *Офіційний вісник України*. 2011. № 97.
- ❖ Про вибори Президента України: Закон України від 5 березня 1999 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 14. Ст. 81.
- ❖ Про Державний реєстр виборців: Закон України від 22 лютого 2007 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 20. Ст. 282.
- ❖ Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30 червня 2004 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 36. Ст. 448.
- ❖ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини дев'ятої статті 61, частини третьої статті 105 Закону України «Про вибори народних депутатів України», пункту 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про вибори народних депутатів України» щодо виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку партії у багатомандатному окрузі» (справа про виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку політичної партії) від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017. *Вісник Конституційного Суду України*. 2018. № 1. Стор. 46.
- ❖ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про всеукраїнський референдум» від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018. *Офіційний вісник України*. 2018. № 41. Стор. 77. Ст. 1460.

Спеціалізована література:

1. Адашис Л. І. Політичні партії як суб'єкти виборчого процесу на виборах народних депутатів України: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2010. 232 с.
2. Акуленко В. Народ для виборів влади чи вибори влади для народу. *Нова політика*. 1998. № 1. С. 14-19.
3. Афанасьєва М. В. Конституційно-правове забезпечення виборчих технологій в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2004. 203 с.
4. Бабін Б. Проблема національних квот у виборчому праві України. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2005. № 2. С. 58-64.
5. Баймуратов М. О., Кофман Б. Я. Міжнародні виборчі стандарти: правова природа, змістовна та системна характеристика, актуальні питання імплементації в законодавство України: моногр. Суми: Університетська книга, 2012. 227 с.
6. Баймуратов М. Проблема становлення єдиної системи міжнародних виборчих стандартів. *Право України*. 2013. № 5. С. 63-76.
7. Бакумов О. Проблеми зловживання правами громадян у процесі реалізації форм безпосередньої демократії. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 4. С. 125-132.
8. Бакумов О. С. Конституційне право громадян України на участь у виборах і референдумах та проблеми його реалізації: моногр. Харків: Право, 2015. 245 с.
9. Барабаш Ю. Окремі питання модернізації конституційних засад виборчого права України. *Право України*. 2013. 5. С. 46-53.
10. Барабаш Ю. Установча влада Українського народу як конституційний феномен. *Право України*. 2009. № 11. С. 73-77.
11. Берченко Г. В. Внутрішня організація політичних партій як предмет конституційного регулювання. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2009. № 12 (98). С. 111-117.
12. Білан С. В. Доктринальні підходи до поняття референдуму у науці конституційного права. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С. 33-36.
13. Білан С. В. Конституційно-правові засади референдуму, як форми прямої демократії: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.
14. Білоус А. Пропорційні вибори в Україні: ілюзії чи реалії. *Нова політика*. 2001. № 1. С. 2-5.
15. Богачов С. В. Про стан та завдання щодо правової просвіти громадян у сфері виборчого законодавства. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2009. № 12 (98). С. 118-127.
16. Богашева Н. Еволюція виборчої системи в Україні. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2005. № 1. С. 42-50.
17. Богашов О. А. Виборчі комісії в системі органів публічної влади України: конституційно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2009. 18 с.

18. Богашов О. Електоральна гілка влади як потенційний напрям розвитку системи виборчих комісій України. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 3. С. 110-114.
19. Боголюбов С. А. Референдуми по экологическим проектам. *Государство и право*. 1999. № 11. С. 31-37.
20. Бондар М. Ю. Конституційний референдум: теорія та практика: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 20 с.
21. Бурда С. Я. Адміністративно-правовий захист учасників виборів і референдумів в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2010. 16 с.
22. Бучин М. А. Демократичні вибори в Україні: принципи, механізми та технології реалізації: моногр. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2016. 448 с.
23. Бучковський Є. Виборчий кодекс: вибрані зміни, впроваджені до польського виборчого права. *Право України*. 2013. № 5. С. 77-85.
24. Гудзь Л. Механізм забезпечення виборчих прав громадян України та його основні елементи. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 7. С. 129-131.
25. Журавель Я. Проблеми призначення виборів до органів місцевого самоврядування. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 8. С. 100-101.
26. Заворотченко Т. М. Виборче законодавство та право на референдум: теоретико-правовий аналіз. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 69-78.
27. Задорожня Г. В. Принцип рівного виборчого права громадян у рішеннях Конституційного Суду України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 9. С. 42-49.
28. Кампо В. М. Конституційні засади виборів у практиці Конституційного Суду України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2009. № 12 (98). С. 17-28.
29. Кириченко Л. Народовладдя і місцеве самоврядування в Україні. *Право України*. 2001. № 6. С. 99-101.
30. Клименко О. І. Права громадян на народне волевиявлення: історичні та теоретико-правові аспекти виборів. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 10. С. 145-150.
31. Ключковський Ю. Б. Виборчі системи та українське виборче законодавство: моногр. Київ: Час Друку, 2011. 132 с.
32. Ключковський Ю. Деякі проблеми конституційного регулювання виборів України. *Право України*. 2012. № 8. С. 86-92.
33. Ключковський Ю. Суб'єктивні права, похідні від основних виборчих прав. *Право України*. 2015. № 10. С. 122-130.
34. Ключковський Ю. Виборчий процес: правова природа і суб'єктний аспект. *Право України*. 2014. № 7. С. 157-166.
35. Книгін К. Правове визначення референдуму як форми народовладдя (проблеми теорії і практики). *Право України*. 2001. № 11. С. 28-31.
36. Князев С. Д. Предмет современного российского избирательного прав.

- Государство и право*. 2000. № 5. С. 31-40.
37. Князевич Р. П. Конституційно-правові засади виборів Президента України: проблеми теорії і практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2002. 18 с.
  38. Коваль О. Я. Підходи до розуміння легітимності влади в історії політичних і правових учень. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 5. С. 21-24.
  39. Коваль О. Я. Проблеми легітимності влади в сучасному інформаційному суспільстві. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 5. С. 11-15.
  40. Коваль О. Я. Теоретико-правові засади легітимності державної влади. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 23. С. 32-35.
  41. Ковальчук В. Всенародний референдум як одна з форм легітимації державної влади: зарубіжний та вітчизняний досвід. *Право України*. 2009. № 12. С. 151-160.
  42. Колісник В. Голосування та встановлення результатів виборів: проблеми правового регулювання. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 1 (76). С. 93-102.
  43. Корольова-Борсоді Н. В. Правове регулювання виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 254 с.
  44. Костишин Р. В. Поняття та зміст принципів передвиборчої агітації. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2006. № 34. С. 192-199.
  45. Кресіна І. О., Перегуда Є. В. Парламентські вибори в Україні: правові і політичні проблеми: моногр. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. 368 с.
  46. Кривенко Л. Конституційні основи референдуму. Проблеми демократизації. *Віче*. 2001. № 2. С. 96-108.
  47. Лавринович О. В. Всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 року: досвід визначальних рішень вітчизняного державотворення. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 12. С. 5-10.
  48. Лавринович О. Місце суду у правовій інфраструктурі виборчих кампаній в Україні. *Право України*. 1999. № 5. С. 23-25.
  49. Лавринович О. Проблема недійсності виборів. *Право України*. 2000. № 6. С. 84-85.
  50. Лавринович О. Реформа виборчої системи і Парламент України. *Право України*. 2000. № 1. С. 97-98.
  51. Левіна Ю. Інститути демократії в умовах розвитку громадянського суспільства. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 1. С. 265-271.
  52. Лізунова О. Д. Актуальні питання законодавчого регулювання інформаційного забезпечення виборів. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 12. С. 31-37.
  53. Логачова В. В. Конституційно-правові засади громадського контролю в проведенні виборів та референдумів в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 19 с.

54. Логачова В. Перспектива розвитку громадянського контролю за виборами і референдумами в Україні. *Юридична Україна*. 2012. № 3 (111). С. 43-47.
55. Лук'янов Д. Правова і політична оцінка загороджувального бар'єру як інституту виборчого права. *Право України*. 2005. № 12. С. 10-18.
56. Мазур О. Виборча система України: у пошуках оптимального варіанту. *Нова політика*. 2001. № 1. С. 6-8.
57. Максакова Р. Дострокове припинення повноважень представницьких органів влади як предмет всеукраїнського референдуму: позиція народу. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 9. С. 6-10.
58. Максакова Р. М. Вибори до органів місцевого самоврядування: проблеми теорії і практики: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2003. 223 с.
59. Максакова Р. М. Вибори як форма реалізації установчої влади в Україні: актуальні питання сьогодення. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 1 (99). С. 52-58.
60. Малкіна Г. М. Взаємодія виборчої і партійної системи: світовий досвід і проблеми України: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2004. 18 с.
61. Марцеляк О. Конституційні засади виборчого права України (загально-теоретична характеристика). *Право України*. 2013. № 5. С. 38-45.
62. Молчанова Ю. Інститут місцевого референдуму: опыт зарубешных стран, перспективы для Украины. *Leges si Viata*. 2018. № 6, ч. 2. С. 62-65.
63. Мурашин А. Г. Міжнародне сприяння здійсненню безпосередньої демократії. *Право України*. 2000. № 8. С. 6-10.
64. Мурашин А. Г. Прямое правотворчество. Особенности принятия актов прямого народовластия. *Государство и право*. 2001. № 2. С. 85-93.
65. Мурашин О. Акти прямого народовладдя у механізмі правового регулювання. *Право України*. 2000. № 9. С. 18-21.
66. Мурашин О. Акти прямого народовладдя, їх система та класифікація. *Вісник Академії правових наук України*. 2000. № 1. С. 61-64.
67. Мурашин О. Акти прямого народовладдя: проблеми ефективності. *Право України*. 1999. № 10. С. 3-7.
68. Мурашин О. Економічні відносини і локальні акти прямого народовладдя. *Юридический вестник*. 1999. № 4. С. 72-76.
69. Мурашин О. Правозастосовчі акти прямого народовладдя (теоретичний аспект). *Право України*. 1999. № 8. С. 20-23.
70. Мурашин О. Сучасне дослідження проблем законодавства про вибори народних депутатів. *Право України*. 2001. № 7. С. 138-139.
71. Наливайко Л. Р., Пізнюр І. В. Процедура імпічменту: проблемні питання. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С. 17-21.
72. Натуркач Р. П. Виборче право в системі права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2014. 16 с.
73. Неліпа Н. Вибори як форма волевиявлення українського народу. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 7. С. 15-18.
74. Неліпа Н. Проблеми визначення конституційно-правового статусу укра-

- їнського народу. *Юридична Україна*. 2013. № 1. С. 29-33.
75. Ніконова Л. Мажоритарна та пропорційна система народного представництва: з історії політико-правової дискусії. *Вісник Академії правових наук України*. 2005. № 4. С. 60-65.
  76. Орзих М. Реформа избирательной системы Украины. *Юридический вестник*. 1998. № 1. С. 57-68.
  77. Петришин О. Народовладдя – основа демократичної, правової, соціальної держави. *Право України*. 2009. № 6. С. 4-9.
  78. Петришин О. Пропорційна виборча система: історичний досвід запровадження. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2006. № 1. С. 53-58.
  79. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 5. С. 102-105.
  80. Погорілко В. Акти прямого народовладдя в Україні. *Право України*. 2000. № 2. С. 118-119.
  81. Погорілко В. Вибори народних депутатів України як ключовий процес державотворення і право творення. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2005. № 1. С. 38-45.
  82. Погорілко В. Основні засади теорії безпосередньої демократії. *Право України*. 2001. № 8. С. 26-32.
  83. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Референдуми в Україні: історія та сучасність: моногр. / заг. ред. Ю. С. Шемшученко. Київ: [б.в.], 2000. 248 с.
  84. Пономарьова Г. Змішана виборча система (досвід виборів народних депутатів України у 2002 р.). *Вісник Національної академії наук України*. 2015. № 3. С. 48-58.
  85. Примуш М. Політичні партії та виборчий процес. *Право України*. 2001. № 3. С. 124-127.
  86. Розум І. О. Теоретичні та практичні аспекти провадження у справах щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності виборчих комісій та комісій з референдуму: моногр. Київ: Славутич-Дельфін, 2015. 198 с.
  87. Селіванов А. Суверенітет народу і його забезпечення публічною владою. *Право України*. 2009. № 11. С. 66-70.
  88. Сergyгiна С. Вибори як спосiб легiтимiзацiї форми правлiння: конституцiйно-правовий аспект. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2005. № 2. С. 45-54.
  89. Скрипнюк В. М. Проблема «вибору» виборчої системи: Україна і європейський досвід. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 1 (99). С. 60-69.
  90. Скрипнюк О. Категорії «народний університет», «народне волевиявлення», «безпосередня демократія», «форма безпосередньої демократії»: теоретико-методологічні аспекти. *Право України*. 2012. № 9. С. 281-290.
  91. Скрипнюк О. Політичні та організаційні фактори в системі гарантій принципу народного суверенітету в Україні. *Юридична Україна*. 2015. № 7-8. С. 22-28.
  92. Слободян Н. Проблеми конституційно-правової відповідальності за порушення законодавства про вибори. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2006. № 1. С. 77-82.
  93. Смокович М. І. Правове регулювання розгляду виборчих спорів: теоре-

- тичний і практичний аспекти: моногр. Київ: Юрінком Інтер, 2014. 575 с.
94. Смуk М. М. Сучасний стан законодавчого регулювання теми народної законодавчої ініціативи. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. № 71. С. 257-268.
  95. Співаков І. Виборчі (електоральні) відносини як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 10. С. 20-23.
  96. Співаков І. Теоретичні аспекти адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері виборчих відносин. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 12. С. 32-35.
  97. Ставнійчук А. П. Місцевий референдум як форма безпосереднього здійснення муніципальної влади територіальною громадою: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 18 с.
  98. Ставнійчук М. Вибори як ключовий інститут демократичного конституційного ладу сучасної України. *Право України*. 2013. № 5. С. 18-29.
  99. Тимошенко І. В. Юридична відповідальність за порушення виборчого законодавства України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 215 с.
  100. Тодика О. Ю. Вибори в парламенти країн СНД (порівняльно-правовий аспект): дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2002. 210 с.
  101. Федоренко В. Л. Запровадження окремих міжнародних стандартів виборчого права в контексті модернізації Конституції України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 12. С. 12-19.
  102. Цимбалістий Т. О. Інститут імпичменту в системі конституційно-правової відповідальності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 1. С. 42-44.
  103. Чупахін О. Правова культура учасників виборчого процесу – важливий аспект демократичних виборів. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2005. № 2. С. 45-52.
  104. Шорський П. О. Виборчі права громадян як об'єкт адміністративно-правового забезпечення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 6, Т. 2. С. 72-77.
  105. Шумляк О. П. Інститут реєстрації виборців у виборчому процесі України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 214 с.
  106. Юрах В. М. Про перспективу кодифікації законодавства стосовно фінансування виборчого процесу. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 108-114.
  107. Ющенко О. Недосконалість законодавства про референдум як один із основних чинників зловживання владою в процесі референдуму. *Юридична Україна*. 2009. № 5. С. 30-35.
  108. Яворський В. Принципи сучасного виборчого права України. *Вісник Академії правових наук України*. 2002. № 3. С. 40-45.
  109. Яковлев А. Розвиток виборчої системи як складова сучасного конституційного процесу в Україні. *Юридична Україна*. 2013. № 6. С. 24-31.
  110. Янчук А. О. Теоретичні засади референдумного процесу в Україні: моногр. Київ: Київ. ун-т, 2010. 207 с.

Тема 8. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ

Поняття, ознаки, структура, особливості конституційного ладу України. Україна – демократична, правова, світська держава: конституційно-правова характеристика. Політичний плюралізм та ідеологічне розмаїття (порівняльний аналіз: Україна та країни СНД). Плюралізм форм власності: конституційно-правові засади. Гарантії конституційного ладу України: поняття, система. Поняття, принципи, ознаки державного ладу України. Система державних органів України. Поняття, ознаки, принципи суспільного ладу України. Структура суспільного ладу України: поняття, елементи та їх характеристика. Політична, економічна, соціальна, духовно-культурна системи суспільства як елементи суспільного ладу України.

В юридичній літературі зазначається, що «*конституційний лад*» є основною інтегруючою категорією, яка створює понятійну систему науки конституційного права в аспекті як її компонентів (блоків), так і відносин, що складаються між ними. Основне навантаження цієї категорії полягає в забезпеченні цілісності науки конституційного права та її провідної ролі в юриспруденції.

Найбільш поширеним підходом до розуміння *конституційного ладу* є наступне його визначення – це система конституційних відносин як предмета конституційного регулювання, а також конституційні норми й принципи, що регулюють і закріплюють окремі види суспільних відносин реально існуючого ладу. Такий підхід пов'язаний з розширеним тлумаченням конституційного ладу і, порівняно з традиційним підходом, акцентує увагу на конституційних відносинах.

В межах цього наукового підходу трактується зміст конституційного ладу як: 1) сукупність правовідносин, що виникають у зв'язку із застосуванням норм Конституції та інших джерел галузі конституційного права; 2) сукупність основоположних правовідносин, закріплених і нерідко спеціально виділених Конституцією; 3) систему конституційних положень, здебільшого сутнісного характеру, які іноді наділені найвищим рівнем юридичної жорсткості (більш забезпечені від скасування, ніж зміст).

Засади конституційного ладу – це система вихідних принципів організації державної влади в конституційній державі, взаємовідносин конституційної держави з людиною та інститутами громадянського суспільства.

До засад конституційного ладу за Конституцією України належать:

- народовладдя (народний суверенітет);
- державний суверенітет і незалежність України;
- республіканська форма правління, яка відповідає вимогам демокра-

тії та поділу влад;

- унітарний устрій України;
- визнання людини як найвищої соціальної цінності, утвердження і забезпечення її прав і свобод;

- соціальний захист людини;
- статус української мови як державної;
- поділ влади;
- гарантованість місцевого самоврядування;
- політична, економічна та ідеологічна багатоманітність;
- вища юридична сила Конституції України і пряма дія її норм;
- рівність усіх суб'єктів права власності перед законом.

Закріплений Конституцією України конституційний лад характеризується низкою політико-правових **принципів** (базових цінностей), на які орієнтується суспільство, здійснюючи його розвиток:

- **суверенність** – означає суверенітет народу (його повновладдя, що закріплене державно-правовими актами, здійснюється через систему владних структур різного рівня - центральних, регіональних, місцевих, і зводиться до володіння народом соціально-економічними та політичними засадами, які всебічно й послідовно забезпечують його участь в управлінні справами суспільства та держави, виробленні й прийнятті важливих рішень) і держави (верховенство, самостійність і незалежність державної влади як усередині країни так і за її межами);

- **демократизм** – означає, передовсім, існування необмеженої влади народу (як щодо її належності, так і щодо здійснення);

- **гуманізм** – полягає в закріпленні Конституцією України порядку, що ґрунтується на реальній і всебічній повазі до особи, людини та громадянина, збереженні й гарантуванні її прав і свобод;

- **реальність** – конституційний лад має бути не формальним, символічним, а справжнім, дійсним, тобто реально відображати наявні на момент прийняття та в перспективі суспільні відносини;

- **системність** – послідовність, логічність, усебічність, повнота закріплення в Основному Законі інститутів суспільства і держави;

- **науковість** – теоретичні основи конституційного ладу базуються на досягненнях світової конституційної думки, деяких положеннях радянського державного (конституційного) права, надбанні української конституційної думки від часу проголошення незалежності України;

- **історизм і наступність** – у конституційному ладі сучасної України акумульовано весь той прогресивний досвід, накопичений в українському державотворенні, в державному та суспільному ладі України в минулому;

- **програмний характер** – той конституційний лад, який закріплений Конституцією України, є не тільки реальним, але й повною мірою утворює програму подальшого розвитку держави, суспільства та її окремих інститутів.

- **гарантованість** – наявність системи гарантій конституційного ла-

ду (організаційно-правових, нормативно-правових тощо).

Демократія – це народовладдя, що виходить з організації і функціонування державної влади, форми організації суспільства, його державно-політичного устрою, що ґрунтується на визнанні народу єдиним джерелом влади, який здійснює реальне управління суспільними і державними справами.

Ознаки Української держави як демократичної:

- носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування (ч. 2 ст. 5 Конституції України);

- державна влада здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову (ч. 1 ст. 6 Конституції України);

- місцеве самоврядування визнається і гарантується (ст. 7 Конституції України);

- громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей (ч. 1 ст. 36 Конституції України);

- громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування (ч. 2 ст. 38 Конституції України);

- громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування (ч. 1 ст. 39 Конституції України);

- усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк (ст. 40 Конституції України);

- вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Виборцям гарантується вільне волевиявлення (ст. 71 Конституції України);

- народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних (ч. 4 ст. 124 Конституції України).

Правова держава – це суверенна, політико-територіальна організація публічної влади, яка ґрунтується на принципах поваги і законодавчого ви-

знання прав і свобод людини, законності, верховенства права.

Ознаки Української держави як правової:

- верховенство права (ст. 8 Конституції України) – право є основою організації і життєдіяльності держави в особі її органів і посадових осіб, інших організацій, тому не держава надає права і свободи людині, а народ створює право, щоб, насамперед, обмежити ним державну владу.

- беззаперечне визнання і нормативне утвердження суверенітету народу як єдиного джерела публічної влади;

- нормативне врегулювання і практичне забезпечення реалізації принципу поділу державної влади на законодавчу, виконавчу і судову;

- забезпечення і гарантія прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина;

- взаємодія особи і держави на основі дотримання принципу: «Фізичній особі дозволено робити те, що прямо не заборонено законом. Юридичній особі дозволено робити тільки те, що прямо дозволено законом»;

- рівність усіх індивідів, громадян перед законом і судом;

- політична багатоманітність;

- максимальні гарантії прав і свобод людини і громадянина;

- здійснення державою і громадянами (громадянським суспільством) взаємного ефективного контролю й нагляду за реалізацією законів і дотриманням принципу верховенства права;

- визнання міжнародних правових актів, зокрема в частині закріплення прав і свобод людини та громадянина, частиною національного законодавства (ст. 9 Конституції України);

- взаємна відповідальність особи і держави за свою діяльність;

- високий рівень правосвідомості та правової культури громадян.

Світська держава – це держава, в якій церква, релігійні об'єднання відділені від неї і не втручаються в діяльність державних органів, маючи власну сферу діяльності, без впливу держави.

Для світської держави характерно визнання церкви, релігійних об'єднань не державними інститутами, а інститутами громадянського суспільства, громадськими організаціями та їх відділення в зв'язку з цим від держави. Разом з тим в такій державі зазвичай закріплюється:

- рівноправність різних конфесій;

- свобода організації, функціонування і діяльності релігійних (як і атеїстичних) об'єднань у межах, встановлених законом;

- невтручання держави у відносини громадян з церквою і у внутрішні справи релігійних об'єднань, а також невтручання церкви, релігійних об'єднань у справи держави, в політику, у місцевий самоврядування тощо;

- відділення державної системи освіти від церкви, релігійних об'єднань і визнання її світського характеру та ін.

В умовах сьогодення одним із найважливіших питань суспільного та державного життя України залишається питання щодо гарантій конституцій-

ного ладу. Під **гарантіями конституційного ладу України** слід розуміти систему загальних і спеціальних (нормативно-правових та інституційних чи організаційно-правових) умов і засобів забезпечення існування та дієвості основних інститутів громадянського суспільства і правової держави.

Гарантованість конституційного ладу кожної країни передусім залежить від стану загального розвитку всіх сфер суспільного і державного життя – політичної, економічної, соціальної, культурної (духовної), інформаційної, екологічної та ін. Реальність, відповідність нормативно закріпленого конституційного ладу стану розвитку суспільства і держави є однією з основних гарантій ефективності конституційного ладу.

Так, важливим елементом системи гарантій конституційного ладу є **спеціальні юридичні гарантії**, що охоплюють нормативно-правові та організаційно-правові (інституційні) гарантії конституційного ладу України. Так, нормативно-правові гарантії конституційного ладу визначаються досконалістю системи чинного конституційного законодавства України, яке встановлює і закріплює основні інститути суспільства і держави. Відповідні матеріальні та процесуальні норми конституційного права втілено в чинних Конституції України, законах України та підзаконних конституційних актах, інших джерелах конституційного права.

Нормативно-правові гарантії конституційного ладу постійно вдосконалюються, що має прояв як у змінах Конституції України, так і в удосконаленні чинного законодавства, що розвиває та деталізує нормативні положення Основного Закону.

Організаційно-правові (інституційні) гарантії конституційного ладу утворені системою суб'єктів конституційного права України, уповноважених забезпечувати реалізацію основних інститутів суспільного і державного ладу.

Аналіз чинної Конституції України дає достатні підстави для висновку, що вона встановила відносно цілісну систему організаційно-правових гарантій її конституційного ладу. Ця система охоплює: Український народ, Українську державу в цілому та органи державної влади (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України та інші органи виконавчої влади, Конституційний Суд України, суди загальної юрисдикції, прокуратура тощо), територіальні громади й органи місцевого самоврядування (сільські, селищні, міські голови, місцеві ради та ін.), Автономну Республіку Крим, а також інститути громадянського суспільства (громадські організації, професійні й творчі спілки, організації роботодавців, благодійні та релігійні організації, органи самоорганізації населення, недержавні засоби масової інформації (ЗМІ) та інші непідприємницькі товариства й установи тощо), а також міжнародні організації, які легально діють на території України. Тобто гарантій конституційного ладу України є майже всі основні суб'єкти конституційно-правових відносин.

Разом з тим, пріоритетне місце в гарантуванні конституційного ладу відводиться за Конституцією – **народу України**. Саме він є носієм суверені-

тету і єдиним джерелом влади та має виключне право визначати і змінювати конституційний лад в Україні (ст. 5 КУ). Проте, основним гарантом конституційного ладу є, звичайно, *держава*. Відповідно до ст.17 Конституції України захист суверенітету і територіальної цілісності України, гарантування її економічної та інформаційної безпеки покладається насамперед на державу.

Важливою складовою конституційного ладу є державний лад. *Державний лад України* охоплює структурні (організаційні) і функціональні основи держави, зокрема політичні, економічні, соціальні й культурні (духовні) основи. Політичні основи державного ладу України являють собою насамперед політичний механізм і відповідну політичну функцію (функції) держави; економічні основи - економічний механізм і відповідні функції держави тощо.

Конституція України визначає основні засади, принципи державного ладу України, що є керівними засадами організації та діяльності держави та її основних інститутів; органів державної влади, основних функцій держави, інших елементів (атрибутів) держави. Основними *принципами державного ладу* України є принцип суверенності та незалежності держави; принцип демократизму держави; принцип соціальної і правової держави; принцип унітарності (єдності, соборності) держави; принцип республіканської форми державного правління тощо.

Характер державного ладу відображається також у *функціях держави*, оскільки саме основні напрямки діяльності держави опосередковують собою суть, тип, природу і призначення держави. Тому Конституція України, визначаючи державний лад, закріплює основні його функції. Ці функції закріплюються як прямо, безпосередньо, так і опосередковано, маючи до того ж далеко не однакову назву: зміст і спрямованість держави, її обов'язок (ст. 3 КУ), здійснення державної влади (ст. 6 КУ), державне забезпечення, піклування (ст.ст. 11,12,13 КУ), найважливіші функції (ст. 17 КУ) тощо. Основні функції держави не закріплюються повною мірою в якомусь одному розділі Конституції, вони є змістом майже всіх її розділів, але насамперед закріплені в розділі I, присвяченому загальним засадам Конституції і конституційного ладу.

Відповідно до ст. 6 Конституції України державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на *законодавчу, виконавчу та судову*. Концепція поділу влади спрямована, насамперед, на забезпечення демократії в державному апараті, на встановлення взаємного контролю влади, на запобігання виникненню авторитаризму тощо.

Розгляд системи органів держави в Україні варто розпочинати із **Верховної Ради України**, яка є єдиним, представницьким, загальнонаціональним, виборним, колегіальним, однопалатним, постійно діючим **органом законодавчої влади**, що складається з 450 народних депутатів. Вони обираються на основі вільного, загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування терміном на п'ять років. Повноваження Верховної Ради, Президії Верховної Ради України, Голови Верховної Ради та ін-

ші важливі питання зафіксовані у розділі XII Конституції України.

У державному механізмі України інститут президентства посідає особливе місце, що обумовлене його функціями і роллю у вирішенні проблем державотворення і правотворення, можливістю впливу на соціально-економічні і політичні процеси. Розділом V Конституції України визначено, що **Президент України** є главою держави і виступає від її імені. Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Поряд з цим, Основний Закон передбачає, що роль глави держави спрямована на організацію державної влади, формування держави, забезпечення єдності в діях всього державного апарату, вирішення тих чи інших непорозумінь у системі органів держави, об'єднання зусиль державних і самоврядних структур для найефективнішого здійснення політики держави.

Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі **органів виконавчої влади**, його статус визначається Конституцією України та Законом України «Про Кабінет Міністрів України». Розглядаючи систему органів виконавчої влади в Україні, слід зазначити, що ця система є трирівневою, єдиною структурою. Вона, відповідно до Конституції України, складається з таких **рівнів**:

- **вищий** – Кабінет Міністрів України;
- **центральний** – міністерства, державні комітети, державні відомства, інші центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом, інші центральні органи виконавчої влади;
- **місцевий** – місцеві державні адміністрації (обласні, районні, Київська та Севастопольська міські), а також Рада міністрів Автономної Республіки Крим.

Уряд здійснює керівництво органами виконавчої влади, забезпечуючи при цьому об'єднання, координацію та погодженість їх діяльності. Відносини, які виникають між рівнями системи органів виконавчої влади, є субординаційними, тобто їх змістом є підпорядкування органів нижчого рівня органам вищого рівня. Діяльність виконавчої влади зорієнтована на безпосереднє надання суспільству якісних управлінських послуг.

Конституційно-правові засади організації та функціонування **судової влади** в Україні визначаються розділом VIII Конституції України – «Правосуддя». Основний Закон встановлює, що делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються; юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі; держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів; судді при здійсненні правосуддя незалежні й підкоряються лише закону тощо.

Конституція України закріплює найбільш загальні норми та положення, пов'язані із здійсненням правосуддя в Україні, діяльності судових органів, проте найбільш повне регулювання в цій сфері відбувається за допомо-

гою актів поточного законодавства, а саме: процесуальних законів, Закону України «Про судоустрій та статус суддів», міжнародних актів, ратифікованих Верховною Радою України (наприклад, Європейська хартія статусу суддів від 10 липня 1998 р.) тощо.

Законом України «Про судоустрій та статус суддів» визначено, що судоустрій будується за принципами **територіальності, спеціалізації та інстанційності**. Найвищим судовим органом у системі судоустрою є Верховний Суд.

Систему судоустрою утворюють:

- місцеві суди;
- апеляційні суди;
- Верховний Суд.

Для розгляду окремих категорій справ, відповідно до цього Закону, в системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди.

Усі державні органи у сукупності складають єдину, цілісну систему органів держави, основне соціально-політичне призначення яких полягає у здійсненні в межах повноважень, визначених Конституцією і законами України, завдань і функцій держави.

Важливу роль у системі конституційного ладу відіграє **суспільний лад**, що є складовою та визначальною його частиною. **Предметом** безпосереднього конституційного регулювання є, зазвичай, не всі аспекти суспільного ладу, а його основи (засади), тобто система принципів організації та діяльності суспільства.

Наукову цінність має визначення суспільного ладу за сутністю, змістом та формою. Так, за своєю сутністю суспільний лад України, на думку вчених, являє собою передбачений Конституцією та іншими законами України певний тип суспільних відносин – організаційних і функціональних, обумовлених внутрішніми і зовнішніми чинниками. За змістом суспільний лад визначається як система політичних, економічних, соціальних, культурних (духовних) та інших напрямів суспільних відносин, тобто відносин у всіх основних сферах життя і діяльності суспільства – системах політичного, економічного, соціального і духовного ладу суспільства. Відповідно, за формою суспільний лад проаналізовано як систему організаційних і функціональних форм у всіх сферах життєдіяльності суспільства, тобто систему його організації і форм діяльності.

В організаційному сенсі суспільний лад становить певну систему, складовими якої є політична, економічна, соціальна, культурна (духовна, ідеологічна) підсистеми. **Політична система** – це народ, держава, політичні партії, територіальні громади, органи місцевого самоврядування. **Економічна система** суспільства охоплює відносини власності (існування власності українського народу, державної, комунальної, приватної), форми управління економічними процесами, розвиток підприємницької діяльності, монетарну та фіскальну політику. **Соціальна система** – сукупність соціальних

об'єднань (українська нація як етнос; корінні народи; національні меншини; соціальні групи; трудові колективи; територіальні громади; громадські організації та ін.) і форм соціальної діяльності (трудової діяльності, праці; системи охорони здоров'я; соціального захисту). **Культурна система** – сукупність форм духовного (культурного) життя та духовної (культурної) діяльності, духовних (культурних) об'єднань (організацій) та ідеологій.

Отже, аналіз поняття «конституційного ладу», а також співвідношення визначень понять «конституційний лад», «державний лад», «суспільний лад», з наукової точки зору, дозволяє говорити про конституційний лад як про відокремлену правову категорію, політико-юридичне вираження такого державного і суспільного ладу, який потребує більш складного механізму державної влади – влади від імені народу, що конституційно декларується як народовладдя. Змістом конституційного ладу є те, що народ визнається (формальний конституційний лад) і є джерелом всієї державної влади (реальний конституційний лад), бере участь в її формуванні і функціонуванні у формах прямої і представницької демократії. Конституційний лад є більш широкою конституційно-правовою категорією, ніж народовладдя, оскільки народовладдя є тільки одним із принципів конституційного ладу, хоча й визначальним. Зв'язок народовладдя і конституційного ладу полягає в тому, що народовладдя суттєво впливає на конституційний лад, оскільки такі форми народовладдя як референдуми і вибори мають важливе значення для формування й подальшого розвитку демократичного конституційного ладу.

Ключові поняття:

конституційний лад України, принципи конституційного ладу, демократія, демократична держава, правова держава, соціальна держава, світська держава, громадянське суспільство, політичний плюралізм, ідеологічний плюралізм, економічний плюралізм, верховенство права, верховенство закону, гарантії конституційного ладу, нормативно-правові гарантії конституційного ладу, організаційно-правові гарантії конституційного ладу, гарантії конституційного ладу України, державний лад України, принципи державного ладу, суверенітет, державний суверенітет, національний суверенітет, форма держави, механізм держави, державний апарат, функції держави, об'єктні функції держави, технологічні функції держави, система державних органів, державний орган, суспільний лад України, принципи суспільного ладу, система суспільного ладу України, політична система суспільства, суб'єкти політичної системи, політичні партії, громадські об'єднання, економічна система суспільства, власність, форми власності, підприємницька діяльність, фінансова система, податки, бюджетний процес, банківська система, соціальна система суспільства, духовно-культурна система суспільства, релігійні організації, концепція відкритої держави, концепція відкритого суспільства.

1. Конституційний лад України – це:

- а) сукупність суспільних (економічних, соціальних, політичних) відносин формальних і неформальних структур;
- б) зовнішня форма об'єктивізації встановлених чи санкціонованих Українським народом;
- в) устрій і система всіх суспільних відносин;
- г) сукупність процедурних стадій розробки, прийняття та зміни конституції;
- д) закріплена в Конституції України форма організації держави і система суспільних відносин, яка охоплює багатогранні аспекти її соціально-економічного, духовного, політичного розвитку.

2. За формою конституційний лад є:

- а) системою соціального забезпечення та охорони здоров'я та забезпечення права;
- б) системою підпорядкованої влади під волю суверенного народу;
- в) системою основних організаційних і правових форм суспільних відносин, передбачених Конституцією України, тобто основних видів організації та діяльності держави, суспільства та інших учасників конституційно-правових відносин;
- г) системою захисту прав і свобод людини від обмежень з боку держави;
- д) системою багатоманітності у політичній сфері суспільства.

3. Змістом конституційного ладу є:

- а) забезпечення права та підпорядкування влади під волю суверенного народу;
- б) створення системи соціального забезпечення та охорони здоров'я та забезпечення права;
- в) підпорядкування влади під волю суверенного народу та створення системи соціального забезпечення та охорони здоров'я та захист свобод людини від обмежень з боку держави;
- г) підпорядкування влади під волю суверенного народу;
- д) передбачені і гарантовані конституційними нормами державний та суспільний лад, основи національної безпеки, система безпосереднього народовладдя, правовий статус людини і громадянина, територіальний устрій, організація та діяльність органів державної влади і місцевого самоврядування, статус української мови як державної та інші виключно важливі інститути конституційно-правових відносин.

4. Під гарантіями конституційного ладу України слід розуміти:

- а) систему захисту свобод людини від обмежень з боку держави;
- б) систему загальносоціальних і спеціальних юридичних умов і засобів матеріального та процесуального характеру, які забезпечують дієвість основ-

них принципів та інститутів суспільного і державного ладу України;

- в) систему багатоманітності у політичній сфері суспільства;
- г) систему соціального забезпечення та охорони здоров'я та забезпечення права;
- д) систему основних організаційних і правових форм суспільних відносин, передбачених Конституцією України.

5. *Суспільний лад, в якому відносини між людьми регулюють «мононо-*
рми» – це:

- а) рабовласницький лад;
- б) феодальний лад;
- в) первісний лад;
- г) буржуазний лад;
- д) демократичний лад.

6. *Свобода вибору суспільного ладу і форми правління, право народу ви-*
значати і змінювати конституційний лад, забезпечення захисту прав людини
– це:

- а) рівноправна участь всього народу, а не тільки його частини в правлінні справами у суспільстві і державі;
- б) проголошення і реальна гарантованість основоположних прав людини і громадянина;
- в) політична свобода;
- г) правова законність як режим суспільно-політичного життя;
- д) взаємна відповідальність держави і громадянина.

7. *Гуманізм конституційного ладу полягає в:*

- а) існуванні необмеженої влади народу;
- б) закріпленні і гарантуванні Конституцією України такого порядку, який ґрунтується на реальній і всебічній повазі до особи, людини і громадянина, забезпеченні прав і свобод особи, їх гарантуванні;
- в) організації публічної влади;
- г) забезпеченні громадянам гідних умов існування;
- д) підпорядкуванні влади.

8. *Відповідно до статті 1 Конституції України:*

- а) Україна є суверенна і світська, соціальна, правова держава;
- б) Україна є світська і незалежна, суверенна і соціальна, правова і демократична держава;
- в) Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава;
- г) Україна є суверенна і незалежна, демократична, правова держава;
- д) Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова і світська держава.

9. Які три характеристики набула в процесі своєї еволюції сучасна держава:

- а) демократизм, становий характер, правові сутності;
- б) становий характер, тоталітаризм, нестійкість;
- в) демократизм, соціальний захист, правові сутності;
- г) соціальний захист, нечисленність, становий характер;
- д) правові сутності та демократизм.

10. Демократична держава – це:

- а) тип держави, в якій народ є джерелом влади;
- б) держава, в якій панує право, де діяльність держави, її органів та посадових осіб здійснюється на підставі і в межах, визначених правом, де держава відповідає перед особою за свою діяльність;
- в) держава, в якій церква і релігія відокремлені від держави;
- г) держава, лідери якої прагнуть повного контролю над країною та народом;
- д) держава, в якій її голова є одночасно і главою церкви.

11. Свідченням демократизму держави є:

- а) нечисленність, наявність конкуренції у сфері державотворчої діяльності, забезпечення ефективності в її функціонуванні;
- б) нестійкість, встановлення рівноваги в суспільстві, високий рівень довіри до інститутів держави;
- в) забезпечення ефективності в її функціонуванні, наявність конкуренції у сфері державотворчої діяльності, встановлення рівноваги в суспільстві та гармонійних відносин між державою і громадянами, високий ступінь довіри населення до інститутів держави;
- г) нечисленність, нестійкість, високий ступінь довіри населення до інститутів держави;
- д) комерційні організації, встановлення рівноваги в суспільстві та гармонійних відносин між державою і громадянами.

12. Світська держава – це:

- а) держава, яка вільна у міжнародних відносинах;
- б) держава, у якій гарантуються права і свободи людини і громадянина;
- в) держава, у якій є взаємовідповідальність людини і громадянина;
- г) держава, у якій церква і релігія відокремлені від держави;
- д) держава, у якій її голова є одночасно і главою церкви.

13. Правова держава – це:

- а) держава, територія якої складається з державних утворень, наділених юридичною і певною політичною самостійністю;
- б) держава, в якій панує право, де діяльність держави, її органів та по-

садових осіб здійснюється на підставі і в межах, визначених правом, де держава відповідає перед особою за свою діяльність;

- в) держава, у якій церква і релігія відокремлені від держави;
- г) держава, лідери якої прагнуть повного контролю над країною та народом;
- д) держава, у якій її голова є одночасно і главою церкви.

14. Ознаки правової держави:

- а) протистояння інтересів різних соціальних груп, які створюють політичні партії як інструмент для реалізації власних інтересів;
- б) верховенство закону, вищість представницьких органів влади, поділ влади, гарантія прав і свобод особи, високий рівень громадських структур, контроль державної влади з боку суспільства;
- в) контроль державної влади, протистояння інтересів різних соціальних груп;
- г) акумуляція та вираження соціальних інтересів, мобілізація ресурсів, визначення цілей і завдань суспільства;
- д) верховенство права, вищість представницьких органів влади, поділ влади, гарантія прав і свобод особи, високий рівень громадських структур, контроль державної влади з боку суспільства.

15. До формальних ознак правової держави належить:

- а) врегулювання відносин між особою і державою на основі загальнодозволеного принципу «особі дозволено робити все, що прямо не заборонено законом»;
- б) наявність органу конституційної юрисдикції;
- в) нерегламентованість в законах основних прав людини;
- г) панування в суспільному та державному житті розпоряджень та вказівок керівництва;
- д) неухильне і повсюдне виконання законів і підзаконних нормативних актів усіма учасниками суспільного життя.

16. Правова держава забезпечує:

- а) верховенство права та закону;
- б) мінімальну гарантію прав і свобод людини;
- в) нерівність усіх перед законом і судом;
- г) відповідальність громадян;
- д) безкоштовний захист особи некваліфікованими службовцями.

17. Принцип верховенства права регламентовано в:

- а) статті 1 Конституції України;
- б) статті 5 Конституції України;
- в) статті 8 Конституції України;

- г) статті 32 Конституції України;
- д) статті 10 Конституції України.

18. Держава, яка надає підтримку незахищеним верствам населення – це:

- а) світська держава;
- б) правова держава;
- в) союзна держава;
- г) соціальна держава;
- д) клерикальна держава.

19. Соціальна держава прагне:

- а) врегулювати економіку;
- б) планування свавілля;
- в) мінімізувати гарантії прав і свобод людини;
- г) забезпечити громадянам гідні умови існування;
- д) підпорядкувати владу.

20. До основних ознак соціальної держави належить:

- а) зрівняння всіх громадян у соціальному статусі;
- б) визнання людини найвищою соціальною цінністю;
- в) відсутність соціальної політики;
- г) відсутність системи соціального захисту вразливих верств населення;
- д) нерозвинуте соціальне законодавство.

21. Соціально-правовою ознакою правової держави є:

- а) незакріплення в конституційному законі основних прав людини;
- б) юридична захищеність особи;
- в) панування в суспільному та державному житті законів, які виражають волю більшості або всього населення країни, втілюють основні права людини, загальнолюдські цінності та ідеали;
- г) самостійне врегулювання відносин між особою і державою на основі загальнодозволеного принципу «особі дозволено робити все, що прямо не заборонено законом»;
- д) відповідальність лише особи перед державою.

22. До основних ознак сучасної демократії належить:

- а) визнання вождя вищим джерелом влади;
- б) жорстокий контроль з боку органів державної влади;
- в) дотримання прав людини, пріоритет прав людини над правами держави, конституційне обмеження влади більшості над меншістю, повага прав меншості до власної думки і її вільне вираження;
- г) система єдності влади;
- д) наявність цензури, культ вождя.

23. За сферами суспільного життя демократію поділяють на:

- а) пряму, непряму, змішану;
- б) внутрішню, зовнішню;
- в) особисту, правову, політичну;
- г) соціальну, культурну, політичну;
- д) регуляторну, охоронну, контрольну.

24. Співвідношення понять «демократія» і «самоврядування» полягає у наступному:

- а) ці поняття тотожні;
- б) ці поняття не пов'язані між собою;
- в) «демократія» є формою здійснення «самоврядування»;
- г) «самоврядування» виступає формою «демократії»;
- д) «демократія» та «самоврядування» є формами реалізації народовладдя.

25. До імперативних інститутів демократії належать:

- а) вибори, референдуми;
- б) профспілки, страйки;
- в) консультативний референдум, мітинги;
- г) право вето, імпічмент;
- д) парламентські сесії та місцеве самоврядування.

26. Функціональними інститутами демократії є:

- а) парламентські сесії, політичні партії, парламентські комітети;
- б) депутатські запити, накази виборців, вибори, громадська думка;
- в) місцеве самоврядування, парламентські сесії;
- г) безпосередні та представницькі інститути демократії;
- д) імперативні та консультативні інститути демократії.

27. Основними принципами демократії є:

а) політична свобода, рівноправність громадян, плюралізм, виборність органів державної влади, поділ влади, прийняття рішень в інтересах більшості з урахуванням інтересів меншості;

б) політична свобода, рівноправність громадян, плюралізм, гуманізм, соціальна рівність громадян, гласність, відсутність плюралізму;

в) політична свобода, рівноправність громадян, соціальна рівність громадян, поділ влади, прийняття рішень в інтересах більшості з урахуванням інтересів меншості, толерантність, призначення вищих органів влади;

г) політична свобода, рівноправність громадян, плюралізм, виборність органів державної влади, поділ влади, прийняття рішень в інтересах меншості з урахуванням інтересів більшості;

д) політична свобода, рівноправність громадян, плюралізм, виборність

органів державної влади, наявність цензури, принцип загального виборчого права.

28. *Принцип демократії, який полягає в тому, що держава гарантує існування різних ідей, думок, ідеологічних підходів, можливість їх вільного висловлення, різного тлумачення окремих явищ суспільного життя – це:*

- а) політичний плюралізм;
- б) побудова влади в державі на засадах її поділу на різні гілки;
- в) гласність;
- г) конституційна закріплення прав, свобод і обов'язків людини та їх реальна гарантованість;
- д) ідеологічний плюралізм.

29. *Стаття 2 Конституції України закріплює, що:*

- а) Україна є унітарною державою;
- б) Україна є республікою;
- в) Україна є змішаною республікою;
- г) Україна є демократичною державою;
- д) Україна є президентською республікою.

30. *Унітарна держава – це*

- а) держава, яка вільна у міжнародних зносинах;
- б) держава, у якій гарантуються права і свободи людини і громадянина;
- в) держава, у якій є взаємовідповідальність людини і громадянина;
- г) держава, у якій всі або переважна більшість вищих територіальних одиниць не мають державно-подібного статусу;
- д) держава, у якій її голова є одночасно і головою церкви.

31. *Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності відповідно до Конституції України покладаються на:*

- а) Збройні Сили України;
- б) Збройні Сили України, Службу безпеки України;
- в) Збройні Сили України, прокуратуру, Президента України;
- г) Службу безпеки України;
- д) кожного громадянина України.

32. *Обов'язок захищати незалежність та територіальну цілісність України покладено на:*

- а) усіх, хто перебуває на території України;
- б) громадян України;
- в) громадян України, іноземців та осіб без громадянства;
- г) союзницьків держави, з якими Україна уклала відповідні міжнародні договори;
- д) військовослужбовців, працівників правоохоронних органів та посадових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

33. Державна влада реалізується через:

- а) повноваження органів місцевого самоврядування;
- б) функції держави;
- в) повноваження органів державної влади;
- г) державне управління;
- д) владу народу.

34. Одним із елементів існування та функціонування державної влади є:

- а) легалізація;
- б) функції органів державної влади;
- в) легітимність;
- г) конституційний лад;
- д) державний лад.

35. Формою правління в Україні є:

- а) президентська республіка;
- б) парламентсько-президентська республіка;
- в) президентсько-парламентська республіка;
- г) абсолютна монархія;
- д) парламентська республіка.

36. Основними формами демократії в Україні є:

- а) безпосередня та представницька;
- б) проміжна та соціальна;
- в) соціальна та пряма;
- г) непряма та соціальна;
- д) пряма, проміжна та непряма.

37. Декларація про державний суверенітет України складається з:

- а) преамбули та 10 розділів;
- б) 12 розділів та прикінцевих положень;
- в) 8 розділів та перехідних положень;
- г) преамбули, 11 розділів та перехідних положень;
- д) 5 розділів.

38. Політичний плюралізм – це:

- а) свобода слова і думки;
- б) заборона цензури;
- в) функціонування у державі лише однієї політичної партії;
- г) багатоманітність у політичній сфері суспільства;
- д) багатоманітність форм власності.

39. *Фундаментальний правовий принцип і правова доктрина, яка передбачає, що жодна людина не є вище закону, що ніхто не може бути покараним державою, крім як за порушення закону, і що ніхто не може бути засудженим за порушення закону іншим чином, ніж у порядку, встановленому законом – це:*

- а) верховенство права;
- б) політичний плюралізм;
- в) верховенство народу;
- г) верховенство закону;
- д) ідеологічне розмаїття.

40. *Конституційно регламентовані, загальні, об'єктивно необхідні напрями й види внутрішньої та зовнішньої діяльності держави для досягнення відповідних цілей шляхом реалізації основних завдань на конкретному історичному етапі розвитку, які виражають сутність та соціальне призначення держави – це:*

- а) функції політичної системи суспільства;
- б) функції Української держави;
- в) функції органів місцевого самоврядування;
- г) методи державної діяльності;
- д) форми державної діяльності.

41. *«Технологічні» функції держави – це:*

- а) зовнішньоекономічна і зовнішньополітична;
- б) захист суверенітету та території держави;
- в) законодавча, виконавча та судова;
- г) бюджетно-фінансова;
- д) політична та економічна.

42. *Співвідношення понять «функції державної влади», «функції держави» та «функції державних органів» полягає у наступному:*

- а) це самостійні поняття, які не перебувають у зв'язку між собою;
- б) функції держави є похідними від функцій державної влади та функцій державних органів;
- в) функції державної влади є різновидом функцій держави, а функції державних органів більш ширше поняття, ніж функції державної влади;
- г) всі ці поняття збігаються за змістом та обсягом;
- д) функції державної влади є поняттям загальним щодо функцій державних органів та більш конкретним щодо функцій держави.

43. *Державний лад – це:*

- а) сукупність суспільних (економічних, соціальних, політичних) відносин формальних і неформальних структур;

- б) складний комплекс відносин, передбачених Конституцією і законами України, з формування, організації та здійснення державної влади;
- в) устрій і система всіх суспільних відносин;
- г) сукупність процедурних стадій розробки, прийняття та зміни конституції;
- д) закріплена в Конституції України форма організації держави і система суспільних відносин, яка охоплює багатогранні аспекти її соціально-економічного, духовного, політичного розвитку.

44. Ознакою конституційного ладу, яка характеризує, його існування в повсякденному житті суспільства і держави, відображає дійсний стан суспільних відносин, існує не в уяві, а в повсякденному житті конкретної держави є:

- а) фактичність;
- б) суверенність;
- в) програмність;
- г) відносна стабільність;
- д) наступність.

45. Ознакою конституційного ладу, яка характеризує, що його розвиток здійснюється на основі теоретично-обґрунтованих принципів, концепцій, закріплених у Конституції та законах України є:

- а) програмність;
- б) фактичність;
- в) суверенність;
- г) відносна стабільність;
- д) наступність.

46. Ознакою конституційного ладу, яка характеризує, що лише народ України має право визначати та змінювати конституційний лад є:

- а) суверенність;
- б) фактичність;
- в) програмність;
- г) відносна стабільність;
- д) наступність.

47. Соціальна держава – це:

- а) особлива форма організації суспільства з визначеною територією, економікою, політичною владою;
- б) формальний інститут, який є формою організації політичної спільноти під управлінням уряду;
- в) діяльність з управління та керівництва суспільством на основі публічної влади;

г) форма організації державної влади, за якої верховенство в усіх сферах життя належить правовому закону;

д) соціально орієнтована держава, що визнає людину найвищою соціальною цінністю, надає соціальну допомогу індивідам, які потрапили у важку життєву ситуацію, з метою забезпечення кожному гідного рівня життя, перерозподіляє економічні блага відповідно до принципу соціальної справедливості і своє призначення вбачає в забезпеченні громадського миру і злагоди в суспільстві.

48. Ознакою конституційного ладу, яка характеризує урахування традицій та історичного досвіду в організації і функціонуванні державної влади та суспільних інститутів є:

- а) суверенність;
- б) фактичність;
- в) програмність;
- г) відносна стабільність;
- д) наступність.

49. Ознакою конституційного ладу, яка характеризує забезпечення праввідносин системою державних гарантій, передбачених конституційними нормами є:

- а) суверенність;
- б) фактичність;
- в) програмність;
- г) відносна стабільність;
- д) наступність.

50. Система форм безпосереднього вільного волевиявлення народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні шляхом прямої його участі у встановленні представницьких органів державної влади та органів місцевого самоврядування і безпосередньому прийнятті владних рішень з передбачених Конституцією та законами України питань – це:

- а) референдум;
- б) лібералізм;
- в) демократія;
- г) ідеологія;
- д) народовладдя.

51. Фактичний та реальний стан суспільних відносин, що існують у зв'язку із функціонуванням інститутів суспільства – це:

- а) конституційний лад;
- б) правова держава;
- в) суспільний лад;
- г) світська держава;

д) державний лад.

52. До нормативно-правових актів, які складають систему комплексного інституту законодавства про механізм Української держави належать:

а) Конституція України; закони; кодифіковані акти галузевого законодавства; підзаконні акти; міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України;

б) Конституція України, кодекси, закони;

в) закони, кодифіковані акти галузевого законодавства, підзаконні акти;

г) кодифіковані акти галузевого законодавства, підзаконні акти, міжнародні договори, релігійні тексти;

д) Конституція України, закони, кодифіковані акти галузевого законодавства.

53. Конституція України була прийнята:

а) 28 червня 1991 р.;

б) 27 червня 1996 р.;

в) 28 червня 1996 р.;

г) 25 серпня 1996 р.;

д) 25 серпня 1991 р..

54. Конституція України складається з:

а) 15 розділів та 161 ст.;

б) 13 розділів та 161 ст.;

в) 14 розділів та 166 ст.;

г) 16 розділів та 160 ст.;

д) 15 розділів та 160 ст.

55. Відповідно до Конституції України закон України набуває чинності:

а) одразу після оприлюднення в офіційному джерелі;

б) через 15 днів з дня прийняття;

в) після підписання Президентом України;

г) через 10 днів з дня його офіційного оприлюднення;

д) через 15 днів з дня його офіційного опублікування.

56. Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні відповідно до статті 5 Конституції України є:

а) народ України;

б) Верховна Рада України;

в) Президент України;

г) органи місцевого самоврядування;

д) територіальна громада.

57. Згідно з Конституцією України право визначати і змінювати конституційний лад належить:

- а) народові;
- б) Верховній Раді України;
- в) Президенту України;
- г) Кабінету Міністрів України;
- д) суспільній організації.

58. Основними конституційними формами здійснення влади народу в Україні визначено:

- а) вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії;
- б) народні слухання, референдум та народні збори;
- в) петиції та референдум;
- г) вибори, петиції, референдум;
- д) вибори та петиції.

59. Відповідно до Конституції України захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки покладається насамперед на:

- а) народ;
- б) Верховну Раду України;
- в) державу;
- г) місцеве самоврядування;
- д) Президента України.

60. Формою власності, що не закріплена Конституцією України є:

- а) державна власність;
- б) комунальна власність;
- в) приватна власність;
- г) колективна власність;
- д) власність Українського народу.

61. Президент України, обраний на позачергових виборах, складає присягу у період:

- а) п'ятиденного строку після офіційного оголошення результатів виборів;
- б) десяти днів після офіційного оголошення результатів виборів;
- в) семи днів після офіційного оголошення результатів виборів;
- г) восьми днів після офіційного оголошення результатів виборів;
- д) трьох днів після офіційного оголошення результатів виборів.

62. Президент України відноситься до:

- а) судової гілки влади;
- б) законодавчої гілки влади;
- в) виконавчої гілки влади;
- г) не відноситься до жодної з гілок влади, є одноособовим органом;
- д) президентської гілки влади.

63. Гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, дотримання Конституції України, прав і свобод людини та громадянина виступає:

- а) Конституційний Суд України;
- б) Кабінет Міністрів України;
- в) Президент України;
- г) Верховна Рада України;
- д) Прокуратура України.

64. Одним з передбачених Конституцією України інститутів системи «стримувань та противаг» є:

- а) охорона особи з боку судової влади;
- б) право громадян обирати органи місцевого самоврядування;
- в) право вето Президента України на законопроект, прийнятий Верховною Радою України;
- г) право Президента України на безпосереднє керівництво державою;
- д) призначення всеукраїнського референдуму.

65. Орган Української держави – це:

- а) гілка державної влади;
- б) частина державного апарату;
- в) не відокремлена частина єдиного державного механізму;
- г) самостійна частина єдиної системи органів публічної влади, що обирається територіальною громадою;
- д) відокремлена частина установ державного апарату з притаманною їй внутрішньою структурою.

66. Зміни до Конституції України вносить:

- а) народ;
- б) Верховна Рада України;
- в) Конституційний Суд України;
- г) місцеве самоврядування;
- д) Президента України.

67. Органом законодавчої влади в Україні є:

- а) Кабінет Міністрів України;

- б) Верховна Рада України;
- в) Президент України;
- г) Конституційний Суд України;
- д) Верховна Рада Автономної Республіки Крим.

68. Чергові вибори до Верховної Ради України проводяться в:

- а) останню неділю жовтня п'ятого року повноважень Верховної Ради України;
- б) першу неділю жовтня п'ятого року повноважень Верховної Ради України;
- в) останню неділю вересня третього року повноважень Верховної Ради України;
- г) останню неділю жовтня третього року повноважень Верховної Ради України;
- д) останню неділю вересня п'ятого року повноважень Верховної Ради України.

69. Перше засідання Верховної Ради України відкриває:

- а) Президент України;
- б) Прем'єр-міністр України;
- в) Голова Верховної Ради України;
- г) Голова Конституційного Суду України;
- д) найстарший за віком народний депутат України.

70. До функцій Верховної Ради України не належить:

- а) представницька;
- б) виконавча;
- в) контрольна;
- г) фінансова;
- д) установча.

71. Від імені Верховної Ради України контроль за використанням коштів Державного бюджету України здійснює:

- а) Комітет з питань державних коштів України;
- б) Президент України;
- в) Національний банк України;
- г) Рахункова палата;
- д) Міністр фінансів України.

72. Основні засади грошово-кредитної політики України розробляє та здійснює контроль за її проведенням:

- а) Кабінет Міністрів України;
- б) Рахункова палата;

- в) Рада Національного банку України;
- г) Верховна Рада України;
- д) Міністр кредитної політики.

73. Державний бюджет України затверджується щорічно Верховною Радою України на період:

- а) з 1 січня по 31 грудня;
- б) з 1 лютого по 31 січня;
- в) з 1 вересня по 31 серпня;
- г) з 1 листопада по 31 жовтня;
- д) з 1 травня по 31 квітня.

74. Відповідно до статті 116 Конституції України управління об'єктами державної власності здійснює:

- а) Кабінет Міністрів України;
- б) Президент України;
- в) Верховна Рада України;
- г) громадяни України;
- д) суспільні організації.

75. Стаття 17 Конституції України забезпечує:

- а) захист конкуренції у підприємницькій діяльності;
- б) захист від незаконного звільнення;
- в) захист своїм громадянам, які перебувають за її межами;
- г) захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу;
- д) захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки.

76. Система самостійних і незалежних від держави суспільних інститутів і відносин, що забезпечують умови для реалізації приватних інтересів і потреб індивідів і колективів, для життєдіяльності соціальної і духовної сфер, їх відтворення й передачі від покоління до покоління – це:

- а) суспільство;
- б) політична партія;
- в) громадське об'єднання;
- г) громадянське суспільство;
- д) політична система суспільства.

77. Залежно від представництва у вищих органах влади політичні партії поділяють на:

- а) революційні та реформаторські;

- б) національні та комуністичні;
- в) консервативні та ліберальні;
- г) правлячі та опозиційні;
- д) демократичні та недемократичні.

78. Закон України «Про громадські об'єднання» прийнятий:

- а) 18 лютого 2013 р.;
- б) 16 червня 1992 р.;
- в) 1 січня 1997 р.;
- г) 16 липня 2012 р.;
- д) 22 березня 2012 р.

79. Відповідно до Закону України «Про громадські об'єднання» добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів – це:

- а) громадське об'єднання;
- б) громадська організація;
- в) громадська спілка;
- г) громадський блок;
- д) громадський рух.

80. Відповідно до Закону України «Про громадські об'єднання» громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи є:

- а) громадське об'єднання;
- б) громадська організація;
- в) громадська спілка;
- г) громадський блок;
- д) спілка.

81. Громадське об'єднання, яке має намір здійснювати діяльність без статусу юридичної особи, повідомляє про своє утворення уповноважений орган з питань реєстрації протягом:

- а) 50 днів з дня його утворення;
- б) 30 днів з дня його утворення;
- в) 65 днів з дня його утворення;
- г) 60 днів з дня його утворення;
- д) 80 днів з дня його утворення.

82. Відповідно до статті 11 Конституції України:

а) держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культур-

ної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України;

б) Україна дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави;

в) захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу;

г) держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей;

д) держава гарантує свободу політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України.

83. Стаття 20 Конституції України встановлює, що:

а) державними символами України є Державний Прапор України, Державний Герб України і Державний Гімн України;

б) держава гарантує свободу політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України;

в) держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей;

г) держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України;

д) конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані.

84. «Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством», регламентовано:

а) статтею 59 Конституції України;

б) статтею 49 Конституції України;

в) статтею 11 Конституції України;

г) статтею 20 Конституції України;

д) статтею 19 Конституції України.

85. В концепції Дж. Локка важливе місце займає ідея відокремлення:

а) політики від релігії та моралі;

б) політики від культури;

в) влади від народу;

г) влади від політики;

д) влади від держави.

ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРИ ДО ТЕМИ:

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
- ❖ Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24 серпня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.
- ❖ Про правонаступництво України: Закон України від 12 вересня 1991 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 46. Ст. 617.
- ❖ Декларація прав національностей України від 1 листопада 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 53. Ст. 799.
- ❖ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
- ❖ Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 1. Ст. 1.
- ❖ Про Державний Гімн України: Закон України від 6 березня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 24. Ст. 163.
- ❖ Про державний кордон України: Закон України від 4 листопада 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 2. Ст. 5.
- ❖ Про державні символи України: Постанова Верховної Ради України від 3 вересня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 45. Ст. 241.
- ❖ Про економічну самостійність Української РСР: Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки від 3 серпня 1990 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 34. Ст. 499.
- ❖ Про молодіжні та дитячі громадські організації: Закон України від 1 грудня 1998 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 1. Ст. 2.
- ❖ Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листопада 2015 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 3. Ст. 25.
- ❖ Про національні меншини в Україні: Закон України від 25 червня 1992 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 36. Ст. 529.
- ❖ Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 ро-

- ку. *Голос України*. 2018. № 122.
- ❖ Про політичні партії в Україні: Закон України від 5 квітня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 23. Ст. 118.
  - ❖ Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15 вересня 1999 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 45. Ст. 397.
  - ❖ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики» 28 лютого 2018 № 2-р/2018. *Вісник Конституційного Суду України*. 2018. № 2. Ст. 102.

Спеціалізована література:

1. Nalivayko L. R. Performance problems of the Ukrainian state in social. *European Journal Of Natural History*. 2006. № 5. P. 85-86.
2. Акрамова А. Т. Учение И. Берлина о политической свободе, либерализме и плюрализме: дис. ... канд. полит. наук. Уфа, 2009. 145 с.
3. Андрушко І. П. Особливості застосування категорії «інтерес» у конституційному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. 19 с.
4. Баклан О. Громадський контроль і громадська думка у сфері підприємництва: теоретично-прикладні питання. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 4. С. 58-60.
5. Бакумов О. С. Проблеми зловживання правами громадян у процесі реалізації форм безпосередньо. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 4. С. 125-132.
6. Баликіна Л. І. Парламентаризм – система політичної організації держави. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 2. С. 100-106.
7. Бедрій Р. Б. Об'єкти комунальної власності в Україні: конституційно-правовий аспект. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 4. С. 75-83.
8. Беха В. П. Громадські організації у дискусії демократизації суспільства: моногр. Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. 680 с.
9. Белов Д. Реформування конституційного ладу: позитиви та негативи. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1. С. 101-104.
10. Борисова В. Релігійна організація – функціональний вид невідприємницьких організацій. *Право України*. 2014. № 2. С. 123-130.
11. Бутинський В. Я. Особливості цивільно-правового статусу релігійних організацій в Україні. *Юридичний вісник*. 2012. № 2. С. 75-79.
12. Василенко В. Юридична регламентація статусу офіційної (державної) мови у практиці європейських держав. *Право України*. 2016. № 3. С. 74-83.
13. Веніславський Ф. Взаємодія гілок державної влади як принцип основ

- конституційного ладу України. *Право України*. 1998. № 1. С. 34-38.
14. Веніславський Ф. Правове обмеження державної влади – необхідна передумова стабільності конституційного ладу. *Право України*. 2010. № 6. С. 108-116.
  15. Вінцукевич К. В. Теоретико-правові основи організації та діяльності політичних партій в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 15 с.
  16. Власов А. Реалізація демократії як принципу конституціоналізму в Європейському Союзі. *Юридична Україна*. 2006. № 4. С. 26-29.
  17. Войналович В. Релігійні чинники у процесах націє- та державотворення: досвід сучасної України: моногр. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. 272 с.
  18. Волянська Г. М. Народний суверенітет та форми його реалізації в Україні: конституційно-правові аспекти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 1995. 22 с.
  19. Гаєва Н. П. Закон України «Про громадські об'єднання»: деякі актуальні проблеми. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 97-104.
  20. Ганьба Б. Причини існування та засоби подолання елітарного правового нігілізму в умовах сучасних суспільств перехідного типу. *Юридична Україна*. 2011. № 5. С. 10-15.
  21. Гейда О.В. Теоретико-правові основи організації та діяльності політичних партій в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 16 с.
  22. Георгіца А. Парламентарна форма державного правління: особливості та видові ознаки. *Право України*. 2009. № 10. С. 67-70.
  23. Головатий С. Тріада європейських цінностей – верховенство права, демократія, права людини – як основа українського конституційного ладу. *Право України*. 2011. № 5. С. 159-174.
  24. Головатий С. Україна – «соціальна» держава: що це? *Право України*. 2014. № 7. С. 199-233.
  25. Гонюкова Л. Політичні партії як інститут державної політики та управління: теоретико-методологічний аналіз: моногр. Київ: Національна академія державного управління при Президентові України, 2009. 392 с.
  26. Горбунова Л. М. Правові основи розвитку громадянського суспільства в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 10. С. 6-11.
  27. Гудзь Т. І. Конституційне закріплення суспільного ладу: основні підходи. *Право і безпека*. 2015. № 3. С. 21-25.
  28. Дзевелюк М. Номенклатура функції сучасної держави. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. Вип. 11. С. 171-176.
  29. Дикун І. М. Специфіка політичного плюралізму в умовах сучасної партійної системи України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2010. 18 с.
  30. Длугопольський О. В. Сучасні соціально-економічні проблеми теорії та

- практики розвитку економічних систем: моногр. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2016. 204 с.
31. Дорошенко Ю. Політичний статус засобів масової інформації за системи поділу влади (На тлі посттоталітарних процесів). *Людина і політика*. 1999. № 2. С. 5-9.
  32. Дроботов С. Поняття ідеологічної функції права і специфіка її реалізації у демократичній державі. *Юридична Україна*. 2011. № 2. С. 10-17.
  33. Євдокимов В. Розвиток ідей правової держави в умовах тоталітаризму та переходу суспільства до демократії. *Право України*. 1997. № 7. С. 3-4.
  34. Журенок Т. В. Особливості правової процедури припинення громадських організацій. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 2. С. 107-114.
  35. Загуменна Ю. О. Особливості реалізації правоохоронної функції держави органами внутрішніх справ України. *Європейські перспективи*. 2009. № 4. С. 187-194.
  36. Залізнюк В. В. Деякі аспекти дефініції поняття «політична партія» в наукових працях та національному законодавстві України як відображення її функцій та ролі в суспільстві. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 3. С. 99-103.
  37. Заславська О. Органи державної влади України як відкрита інформаційна система. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2009. Вип. 13. С. 190-194.
  38. Захарова Т. Приватна власність у сучасному українському суспільстві: соціологічний вимір. *Вісник Кіровоградського національного технічного університету*. 2011. № 3. С. 117-128.
  39. Захарчук А. Політична система сучасної України: становлення, розвиток та особливості трансформації. *Юридична Україна*. 2006. № 4. С. 26-30.
  40. Зварич Р. Національна держава в контексті глобалізації. *Юридична Україна*. 2009. № 2. С. 8-11.
  41. Зінченко Ю. Принцип пропорційності як складова верховенства права. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 7. С. 14-17.
  42. Зюзь Д. В. Сутність та чинники розвитку економічної системи. *Державне будівництво*. 2016. № 2. С. 1-12.
  43. Ільницький М. С. Становлення конституційного ладу в Україні. *Право.ua*. 2017. № 3. С. 10-15.
  44. Іщук С. І. Концептуальні засади реалізації права на свободу об'єднань в Україні. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. 2012. № 2. С. 1-12.
  45. Кабанець О. С. Демократія як явище правової дійсності (теоретико-правовий аналіз): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 20 с.
  46. Кашуба О. М. Підприємництво в Україні: проблеми і перспективи розвитку. *Економіка та держава*. 2015. № 6. С. 103-106.
  47. Кельман М. Аспекти аналізу методологічних проблем співвідношення

- держави та права. *Право України*. 2009. № 2. С. 60-67.
48. Кельман М. Десять засад демократії. *Право України*. 1996. № 8. С. 7-10.
  49. Кіндратець О. Традиційні і нетрадиційні форми взаємодопомоги у соці-
альній державі. *Людина і політика*. 2000. № 5. С. 82-86.
  50. Кісель В. Й. Генезис уявлень про сутність права власності: історія та су-
часність. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 1. С. 115-
118.
  51. Клименко О. І. Поняття конституційного права громадян на мирні зіб-
рання. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 6. С. 134-141.
  52. Ковальчук В. Б., Панчук І. О. Правосвідомість як фактор утвердження
демократичних основ державного та суспільного ладу України: моногр.
Острог: Вид-во Нац. ун-ту «Остроз. акад.», 2016. 209 с.
  53. Колісник В. Відновлення дії Конституції України та зміна форми прав-
ління як засіб поновлення конституційного ладу. *Вісник Конституцій-
ного Суду України*. 2015. № 4. С. 103-108.
  54. Колодій А. Громадянське суспільство: ознаки, структурні елементи,
співвідношення із державою. *Право України*. 2014. № 4. С. 9-16.
  55. Коломоєць О. В. Функції держави у сучасному державознавстві: теоре-
тичні проблеми. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного універ-
ситету*. 2013. № 5. С. 41-44.
  56. Константинова Т. В. Плюралізм політичних груп як основа демократич-
ного політичного вибору. *Актуальні проблеми політики*. 2012. Вип. 47.
С. 49-56.
  57. Костицький В. Політичні партії в системі «громадянське суспільство і
держава». *Право України*. 1995. № 12. С. 32-34.
  58. Кохановська О. Інформаційно-правова основа громадянського суспільс-
тва. *Право України*. 2015. № 4. С. 35-42.
  59. Краковська А. Є. Поняття соціальної функції держави в сучасній юри-
дичній науці. *Науковий вісник Ужгородського національного універси-
тету*. 2015. Вип. 31. С. 14-19.
  60. Кресіна І. О. Держава і громадянське суспільство: проблеми взаємодії.
Держава і право. Юридичні і політичні науки. 2013. Вип. 62. С. 378-383.
  61. Кріцак І. В. Правоохоронна функція держави та її вплив на формування
функції надання послуг населенню органами внутрішніх справ України.
Форум права. 2009. № 3. С. 365-372.
  62. Кройтор А. В. Роль, місце та функції політичних партій у процесі фор-
мування паритетної демократії. *Актуальні проблеми політики*. 2012.
Вип. 47. С. 108-113.
  63. Кротюк В. Конституційно-правове регулювання статусу Національного
банку України і гарантії його незалежності. *Право України*. 1999. № 4.
С. 21-26.
  64. Крусян А. Громадянське суспільство в Україні як передумова сучасного
українського конституціоналізму: поняття і тенденції розвитку. *Право*

- України. 2014. № 4. С. 17-25
65. Кудрявцева О. Класифікація та систематизація конституційних прав і свобод дитини в Україні. *Юридична Україна*. 2014. № 2. С. 47-52.
  66. Куракін О. М. Співвідношення верховенства права та закону в розрізі соціологічної концепції право розуміння. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2015. Вип. 2. С. 33-36.
  67. Куян І. До питання про абсолютність і обмеженість суверенітету держави. *Право України*. 2011. № 7. С. 148-155.
  68. Лазор К. П. Релігійні об'єднання в Україні: організаційно-правові основи діяльності. *Актуальні проблеми політики*. 2013. Вип. 50. С. 282-287.
  69. Литвиненко Н. І. Інституціональні чинники розвитку сучасної соціально-економічної системи: дис. ... д-ра економ. наук. Дніпропетровськ, 2016. 487 с.
  70. Литвинов О. М. Республіканська форма правління як засада конституційного ладу України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2014. 20 с.
  71. Лоцихін О. М., Якубовський Д. Г., Янішевський А. В. Реформування місцевої влади як одна з засад і гарантій конституційного ладу України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 1. С. 77-81.
  72. Луцький Р. П. Соціально-економічне середовище як визначальний фактор формування та розвитку позитивного права. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 6. С. 39-44.
  73. Макаренков О. Ознаки права відкритого суспільства: концептуальний підхід. *Юридична Україна*. 2012. № 11 С. 12-19.
  74. Макаренков О. Співвідношення генетичного і структурно-функціонального методів у дослідженні напрямів трансформації права відкритого суспільства. *Юридична Україна*. 2012. № 8 С. 12-19.
  75. Малкіна Я. Д. Економічний зміст податків, їх роль та сучасний стан податкової системи України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 6. С. 854-858.
  76. Мацко А. Політика зайнятості та ринок праці в Україні крізь призму світового досвіду. *Розбудова держави*. 1995. № 3. С. 25-27.
  77. Менджул М. В. Цивільно-правовий статус громадських організацій: моногр. Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2010. 200 с.
  78. Наливайко Л. Р. Верховенство права як принцип основ державного ладу України. *Актуальні проблеми політики*. 2006. Вип. 28. С. 117-122.
  79. Наливайко Л. Р. Гарантії державного ладу України: проблеми визначення поняття. *Науковий вісник юридичної академії міністерства внутрішніх справ*. 2005. № 4. С. 153-159.
  80. Наливайко Л. Р. Державний лад України: поняття, система, гарантії: дис. ... д-ра юрид. наук. Запоріжжя, 2010. 535 с.
  81. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель:

- моногр. Харків: Право, 2009. 600 с.
82. Наливайко Л. Р. До питання про визначення поняття «механізм Української держави». *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 10. С. 92-96.
  83. Наливайко Л. Р. Історія становлення державного ладу України. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 10. С. 31-35.
  84. Наливайко Л. Р. Конституційно-правові засади та зміст екологічної функції Української держави. *Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права*. 2006. № 1. С. 181-185.
  85. Наливайко Л. Р. Конституційно-правові основи економічної функції Української держави. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2007. Вип. XVIII. С. 29-34.
  86. Наливайко Л. Р. Конституційно-правові основи механізму Української держави та його принципів. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 11. С. 8-11.
  87. Наливайко Л. Р. Концепції і підходи до розуміння поняття «державний лад». *Юридичні і політичні науки*. 2005. Спецвипуск, т. 1. С. 176-181.
  88. Наливайко Л. Р. Нормативно-правові гарантії державного ладу України. *Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права*. 2009. № 1. С. 24-27.
  89. Наливайко Л. Р. Ознаки гарантій державного ладу України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2009. № 1. С. 7-14.
  90. Наливайко Л. Р. Регулююча роль Української держави в економічній сфері. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2007. № 2. С. 3-9.
  91. Наливайко Л. Р. Реформування механізму держави в контексті євроінтеграційної орієнтованості зовнішньої політики України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2007. № 2 (33). С. 48-53.
  92. Наливайко Л. Р. Роль принципів державного ладу у розбудові демократичної, соціальної і правової держави *Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права*. 2008. № 1. С. 11-15.
  93. Наливайко Л. Р. Система організаційно-правових гарантій державного ладу України. *Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2009. № 1. С. 3-12.
  94. Наливайко Л. Р. Системний взаємозв'язок категорій «державний лад» та «суспільний лад». *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2007. Спецвипуск. С. 78-83.
  95. Наливайко Л. Р. Системний взаємозв'язок категорій конституційний та державний лад: теоретико-методологічний підхід. *Вісник Запорізького*

- юридичного інституту. 2006. № 4. С. 3-13.
96. Наливайко Л. Р. Современные политические процессы и развитие государственности в Украине. *Право: теория и практика [The law: theory & practice]*. 2006. № 5. С. 58-61.
  97. Наливайко Л. Р. Содержание экологической функции современного государства: конституционно-правовые основы. *Российское право в Интернете*. 2006. № 2. URL: http://rli.consultant.ru/magazine/2006/const_law.
  98. Наливайко Л. Р. Соціальна функція Української держави та її конституційно-правові основи. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2006. № 2. С. 155-159.
  99. Наливайко Л. Р. Співвідношення категорій «державний лад» і «політична система» в аспекті розробки загальної концепції розбудови Української держави. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2006. № 3. С. 17-24.
  100. Наливайко Л. Р. Структурованість як невід'ємний атрибут конституційного механізму української держави. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2005. № 8. С. 5-15.
  101. Наливайко Л. Р. Теорія соціальної функції сучасної Української держави в умовах політичних та економічних перетворень. Університетські наукові записки. *Часопис Хмельницького університету управління та права*. 2007. № 1. С. 13-17.
  102. Наливайко Л. Р. Форми здійснення політичної функції Української держави. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 8. С. 3-7.
  103. Наливайко Л. Р., Беляєва М. В. Політична функція Української держави: теоретико-правові та конституційно-правові засади: моногр. Київ: Хай-Тек Прес, 2013. 316 с.
  104. Оніщенко Н. М. Нормотактика як складова державної правової політики. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 4. С. 37-42.
  105. Опришко В. Державно-правова реформа в Україні: основні напрями. *Право України*. 1998. № 1. С. 11-15.
  106. Орзіх М. Президентська республіка – різновид республіканської форми правління. *Право України*. 2009. № 10. С. 72-75.
  107. Остапенко М. Політичний плюралізм: багатогранність змісту. *Політичний менеджмент*. 2011. № 6. С. 29-36.
  108. Палінчак М. М. Мережа релігійних організацій в Україні: стан та перспективи розвитку. *Актуальні проблеми політики*. 2015. Вип. 55. С. 205-214.
  109. Панчук І. О. Правосвідомість як фактор утвердження демократичних основ державного та суспільного ладу України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
  110. Пархоменко Н. Роль громадянського суспільства у захисті прав і свобод людини та громадянина. *Право України*. 2014. № 4. С. 116-125.
  111. Пацурківський Ю. П. Основні підходи до визначення поняття та природи власності в цивільних правовідносинах. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2013. № 628. С. 59-64.

112. Пелих Н. Конституційний Суд – гарант конституційного ладу в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 3. С. 25-27.
113. Перегуда Є. До проблеми законодавчої регламентації багатопартійності в Україні. *Право України*. 2001. № 4. С. 69-74.
114. Петришин О. Змішана республіканська форма державного правління: питання теорії та практики. *Право України*. 2009. № 10. С. 57-61.
115. Погорілко В. Актуальні проблеми демократії управління і бюрократії в Україні. *Право України*. 2001. № 9. С. 124-125.
116. Погорілко В. Нова Конституція України – втілення національної ідеології державотворення. *Право України*. 1997. № 1. С. 46-47.
117. Прилуцький С. В. Адвокатура як інститут громадянського суспільства в умовах становлення правової держави. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 12. С. 47-55.
118. Примуш М. Порядок утворення і діяльності політичної партії. *Віче*. 2001. № 5. С. 143-154.
119. Прієшкіна О. В. Конституційний лад України та його роль у становленні та розвитку місцевого самоврядування: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2009. 40 с.
120. Прієшкіна О. В. Конституційний лад України: актуальні питання становлення, інституціоналізації та розвитку: моногр. Одеса: Фенікс, 2008. 280 с.
121. Реньов Є. В. Цінності конституційного ладу України та їх правова регламентація: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
122. Савчин М. В. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму: моногр. Ужгород: Право, 2018. 440 с.
123. Серьогін С. В. Верховенство права в Україні: проблеми розуміння та застосування: моногр. Дніпропетровськ: Середняк Т. К, 2014. 124 с.
124. Скрипнюк О. В. Соціально-правова держава в Україні: проблеми теорії та практики. До 10-річчя незалежності України: моногр. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000. 600 с.
125. Тацій В. Утвердження і забезпечення прав та свобод людини – основний обов'язок демократичної, правової, соціальної держави. *Вісник Академії правових наук України*. 2000. № 4. С. 3-8.
126. Торяник В. М. Інформаційна безпека як складова національної безпеки держави. Роль ЗМІ в забезпеченні інформаційного суверенітету України. *Право і суспільство*. 2016. № 2 С. 151-156.
127. Черничко В. В. Конституційне право на об'єднання у політичні партії в Україні та країнах ЄС: порівняльно-правовий аналіз: дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 235 с.
128. Шатіло В. Принципи діяльності державної влади і методи їх здійснення. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2014. Вип. 1. С. 66-70.
129. Ярмиш О. Громадянське суспільство і злочинність. *Право України*. 2014. № 4. С. 134-140.

Тема 9. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЇЇ РОБОТИ

Ідея парламентаризму та її реалізація в Україні. Конституційна доктрина законодавчої влади в Україні. Поняття та ознаки Верховної Ради України як органу законодавчої влади. Кількісний та якісний склад Верховної Ради України. Повноваження Верховної Ради України: правова характеристика. Функції Верховної Ради України: поняття, зміст. Статус народного депутата України: поняття, структура, нормативне закріплення. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини: конституційно-правовий статус. Рахункова палата: поняття, завдання, функції, повноваження, структура. Депутатські групи (фракції): конституційно-правовий статус. Комітети Верховної Ради України: конституційно-правовий статус. Засідання Верховної Ради України. Ведення пленарних засідань: прийняття рішень; порядок надання слова; організація розгляду питань; протокол, стенографічний бюлетень, стенографічний звіт; розробка проектів законів. Розгляд законодавчих пропозицій, законопроектів, поправок: розгляд законопроектів у першому читанні; розгляд законопроектів у другому читанні; розгляд законопроектів у третьому читанні. Тлумачення законів, оприлюднення та введення в дію. Застосування процедури імпичменту: конституційно-правові засади та практика застосування. Апарат Верховної Ради України: правовий статус та структура. Зовнішньополітична діяльність Верховної Ради України і міжпарламентські зв'язки: засади зовнішньої політики України; законодавство з питань зовнішньої політики України; ратифікація міжнародних договорів; приєднання до міжнародних договорів; співробітництво України з Організацією Об'єднаних Націй; Європейське регіональне співробітництво; співробітництво Верховної Ради України з парламентами інших країн.

Розглядаючи поняття «*парламентаризм*» у вузькому та широкому розумінні слід зазначити, що у вузькому сенсі парламентаризм – це процес організації представницької влади, функціональна характеристика якого проявляється в представницькому значенні, законодавчих та контрольних повноваженнях, що здійснюються за допомогою реалізації принципів народного представництва, виконує функцію легітимації влади. А в широкому сенсі парламентаризм розглядається як спосіб організації державної влади, структурно і функціонально заснований на принципах верховенства закону, поділу і незалежності влади.

Історичний досвід вітчизняного і зарубіжного парламентаризму переконливо свідчить, що він був, є і буде основою демократичного устрою в суспільстві, а парламент, якщо він обраний демократичним шляхом, є органом, що втілює волю народу «як вищого суверена, джерела і суб'єкта державної

влади». І в незалежній Україні, згідно зі ст. 5 Конституції України «носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ». Цей новітній Основний Закон країни передбачає функціонування Верховної Ради України, спеціально присвятивши їй розділ IV «Верховна Рада України», котра містить ст.ст. 75–101 Конституції. Безумовно, при підготовці зазначеного розділу Конституції України враховувався як зарубіжний досвід організації та діяльності парламентів зарубіжних країн, так і вітчизняний досвід функціонування найвищих представницьких органів, перш за все Верховної Ради УРСР за Конституціями Української РСР 1937 і 1978 рр., а також Верховної Ради України, що діяла за часів становлення незалежної України (1991 – перша половина 1996 рр.).

Уведення Конституцією України 1996 р. терміна «парламент» символізувало дистанціювання Верховної Ради України періоду незалежної України від радянської конституційної моделі Верховної Ради і перехід до парламентаризму, оскільки парламент є вагомим показником демократичності держави, в якій функціонує цей загальнонаціональний представницький орган законодавчої влади, котрий найчастіше обирається населенням країни.

Парламент – єдиний представницький орган народу і єдиний законодавчий орган, який цілком або частково створює інші вищі органи держави, визначає основи внутрішньої і зовнішньої політики держави і бере участь у її здійсненні, контролює діяльність інших вищих органів і посадових осіб.

Верховної Ради України є єдиним, представницьким, загальнонаціональним, виборним, колегіальним, однопалатним, постійно діючим **органом законодавчої влади**, що складається з 450 народних депутатів. Вони обираються на основі вільного, загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування терміном на п'ять років.

Правовий статус Верховної Ради України виявляється передусім через її компетенцію, під якою слід розуміти сукупність юридично визначених повноважень і функцій парламенту України, котрі визначають місце цієї інституції в системі державних органів України. У літературі наводять здебільшою такі **функції парламенту** як загальнопредставницького органу: законодавча, фінансова, установча, кадрова, контрольна, судова, зовнішньополітична.

Серед функцій Верховної Ради України як складової її конституційного статусу пріоритетною є **законодавча функція**. Складовими цієї функції вважають прийняття законів, внесення до них змін, визнання їх такими, що втратили чинність, припинення дії законів. До законодавчої функції Верховної Ради України також відносять розробку законопроектів, внесення їх на розгляд Верховної Ради України, обговорення на пленарних засіданнях Верховної Ради, забезпечення видання законів, наукові дослідження, «насамперед із проблем ефективності і розвитку законодавства, наукову експертизу законопроектів тощо».

Конституцією України закріплено за Верховною Радою України **установчу функцію**, виходячи з її статусу як парламенту країни. До цієї функції Верховної Ради України належать перш за все формування (або участь у формуванні) органів виконавчої і судової влади, структур самого парламенту України; призначення (або обрання) на державні посади, а також звільнення з цих посад; надання згоди на призначення (звільнення) на посади осіб державних органів тощо. До установчої функції Верховної Ради України Конституція віднесла право парламенту усунути Президента України з поста в порядку імпічменту в разі вчинення ним державної зради або іншого злочину. До зазначеної функції парламенту України Конституція України віднесла повноваження у сфері територіального устрою і місцевого самоврядування.

Із правового статусу Верховної Ради України як типового парламенту випливає її **контрольна функція**. Об'єктами парламентського контролю є Президент України, виконавча влада, представницький орган Автономної Республіки Крим – Верховна Рада Автономії, органи місцевого самоврядування. До контрольних повноважень Верховної Ради України відносять також право народних депутатів України звернутися на сесії Верховної Ради України із запитами. Формою парламентського контролю у сфері захисту прав людини є діяльність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Повноваження Верховної Ради, Президії Верховної Ради України, Голови Верховної Ради та інші важливі питання зафіксовані у розділі XII Конституції України. Ці **повноваження** класифікуються за наступними ознаками:

➤ **загального значення** (розгляд та вирішення будь-яких питань, що не входять до компетенції інших гілок влади, визначає основні напрямки внутрішньої та зовнішньої політики України, затверджує важливі загальнодержавні програми);

➤ **законодавчої діяльності** (прийняття Конституції, конституційних та інших законів, постанов, накладання вето на укази Президента, регулювання відносин громадянства, власності, оподаткування та ін.);

➤ **з питань адміністративно-територіального устрою України** (утворення, ліквідація областей, районів, затвердження кордонів тощо);

➤ **щодо кадрових питань** (призначення виборів, референдумів, обрання Голови Верховної Ради та його заступників, призначення суддів обласної та вищої ланки, призначення та звільнення Генерального прокурора України за поданням Президента);

➤ **контрольного характеру** (за дотриманням Конституції України та інших законів; у сфері захисту прав людини; за наданням Україною позик, економічної допомоги іноземним державам);

➤ **щодо міжнародних відносин** (розгляд доповіді Президента України про зовнішню політику України, ратифікація та денонсування міжнародних договорів тощо);

➤ **стосовно виняткових випадків** (запровадження надзвичайного, стану,

затвердження рішення про оголошення війни, запровадження військового стану, делегування законодавства Кабінету Міністрів України та ін.).

Порядок роботи Верховної Ради України, її органів та посадових осіб, засади формування, організації діяльності та припинення діяльності депутатських фракцій (депутатських груп) у Верховній Раді встановлюються Конституцією України, Регламентом Верховної Ради України та законами України «Про комітети Верховної Ради України», «Про статус народного депутата України», про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України. Регламент встановлює порядок підготовки і проведення сесій Верховної Ради, її засідань, формування державних органів, визначає законодавчу процедуру, процедуру розгляду інших питань, віднесених до її повноважень, та порядок здійснення контрольних функцій Верховної Ради.

Ефективність діяльності Верховної Ради залежить як від її складу, так і від її структури. Конституція України визначає структуру Верховної Ради у вигляді однопалатного парламенту з окремими її інститутами. До *структури* Верховної Ради України належать:

- Голова Верховної Ради України;
- Перший заступник Голови Верховної Ради України;
- Заступник Голови Верховної Ради України;
- Комітети Верховної Ради України;
- Рада голів комітетів Верховної Ради України;
- Лічильна комісія Верховної Ради України;
- Тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України;
- Тимчасові слідчі комісії Верховної Ради України;
- Спеціальна тимчасова слідча комісія Верховної Ради;
- Депутатські фракції у Верховній Раді України;
- Погоджувальна рада депутатських фракцій;
- Найстаріший за віком депутат у Верховній Раді України.

Відповідно до чинної Конституції України Верховна Рада України обирає із свого складу Голову Верховної Ради, Першого заступника і заступника Голови та відкликає їх з цих посад. **Голова Верховної Ради України** має такі **повноваження**: веде засідання Верховної Ради України; організовує роботу Верховної Ради України, координує діяльність її органів; підписує акти, прийняті Верховною Радою України; представляє Верховну Раду України у зносинах з іншими органами державної влади України та органами влади інших держав; організовує роботу апарату Верховної Ради України. Голова Верховної Ради України здійснює свої повноваження, передбачені чинною Конституцією, та у порядку, встановленому Регламентом Верховної Ради України.

Рішення про відкликання Голови Верховної Ради України приймається шляхом відкритого поіменного голосування більшої народних депутатів України від конституційного складу парламенту.

До керівництва Верховної Ради України також належить **Перший заступник Голови Верховної Ради України**, наділений чітко визначеними повноваженнями. Так, відповідно до ч. 2 ст. 80 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» Перший заступник Голови Верховної Ради України виконує обов'язки Голови Верховної Ради України в разі його відсутності або неможливості виконання ним своїх обов'язків. Також згідно з розподілом обов'язків ця посадова особа веде організаційну та іншу роботу з питань взаємодії Верховної Ради з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, з питань підготовки і розгляду законопроекту про Державний бюджет України на відповідний рік та звіту про його виконання, організовує розробку проекту кошторису Верховної Ради, а також з питань здійснення Верховною Радою та її органами законопроектної діяльності, законодавчої процедури та контрольних функцій.

Заступник Голови Верховної Ради України відповідно до ч. 3 ст. 80 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» виконує обов'язки Голови Верховної Ради України у разі його відсутності або неможливості виконання ним своїх обов'язків, за відсутності або неможливості їх виконання Першим заступником Голови Верховної Ради України. Крім того, згідно з розподілом обов'язків веде організаційну та іншу роботу з питань взаємодії Верховної Ради з органами судової влади та інформаційного забезпечення діяльності Верховної Ради. До того ж Перший заступник і заступник Голови Верховної Ради України: виконують окремі повноваження Голови Верховної Ради України за розподілом обов'язків, які визначає Голова Верховної Ради України; визначають за дорученням Голови Верховної Ради України головний комітет з опрацювання внесених до Верховної Ради проектів актів відповідно до предметів відання комітетів; вживають заходів для організації скоординованої спільної роботи комітетів, тимчасових спеціальних комісій і тимчасових слідчих комісій; виконують інші повноваження, передбачені цим Регламентом, а також виконують доручення Верховної Ради, Голови Верховної Ради України.

Важливим структурним елементом Верховної Ради України, діяльність якого сприяє оптимізації роботи українського парламенту, є **Погоджувальна рада** – парламентський орган для попередньої підготовки та розгляду організаційних питань роботи Верховної Ради України, який розпочав свою діяльність у 1994 р. До її компетенції належить, зокрема, включення законопроектів до порядку денного пленарного засідання тощо. **До складу Погоджувальної ради** входять голова Верховної Ради України і його заступники, голови депутатських фракцій та груп з правом ухвального голосу і голови парламентських комітетів з правом дорадчого голосу.

У роботі Погоджувальної ради під головуванням спікера парламенту також можуть брати участь народні депутати України, суб'єкти законодавчої ініціативи, голови тимчасових спеціальних комісій і тимчасових слідчих комісій з правом дорадчого голосу з питань, що стосуються їх компетенції, від-

повідальні працівники апарату Верховної Ради України.

Робота Погоджувальної ради має форму засідань, що відбуваються, як правило, у понеділок кожного пленарного тижня. Засідання Погоджувальної ради є повноважним за умови присутності на ньому не менше половини її складу з правом ухвального голосу.

Важливим метаструктурним елементом Верховної Ради України є *депутатські фракції та коаліція депутатських фракцій*. За походженням вони є первинним елементом політичної структури парламенту, оскільки утворюються ще до формування керівних органів Верховної Ради, парламентських комітетів і комісій. Згідно зі ст.ст. 57, 58 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» депутатські фракції формуються на першій сесії Верховної Ради України нового скликання до розгляду питань про обрання голови Верховної Ради, створення органів Верховної Ради. Вони формуються на партійній основі народними депутатами, обраними за списком політичних партій, які за результатами виборів отримали депутатські мандати. При цьому одна політична партія, яка пройшла до парламенту, має право формувати в ньому лише одну депутатську фракцію з мінімальною чисельністю 15 народних депутатів України. Народний депутат має право входити лише до однієї депутатської фракції.

Нині у Верховній Раді України VIII скликання *діють 6 депутатських фракцій*. Організаційне, правове, наукове, документальне, інформаційне, експертно-аналітичне, матеріально-технічне та фінансове забезпечення діяльності Верховної Ради, її органів, народних депутатів, депутатських фракцій (депутатських груп) у Верховній Раді здійснює *Апарат Верховної Ради*. Структура Апарату Верховної Ради затверджується більшістю голосів народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради за поданням комітету, до предмета відання якого належать питання регламенту. Апарат Верховної Ради діє на основі Положення про Апарат Верховної Ради, яке затверджується постановою Верховної Ради. Положення про структурний підрозділ Апарату Верховної Ради затверджується Головою Верховної Ради України. Кошторис Верховної Ради на наступний рік затверджується Верховною Радою під час прийняття проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік у другому читанні за висновками комітетів, до предмета відання яких належать питання регламенту і бюджету.

Основними галузевими органами Верховної Ради є *Комітети Верховної Ради*. Комітети Верховної Ради України – це органи Верховної Ради України, які утворюються з числа народних депутатів України для здійснення за окремими напрямками законопроектної роботи, підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до повноважень Верховної Ради України, виконання контрольних функцій. Під час здійснення законопроектних робіт комітет, визначений головним з певного законопроекту чи проекту іншого акта Верховної Ради України, узагальнює та систематизує пропозиції, поправки і висновки інших комітетів та готує їх

на розгляд Верховної Ради України. Головний комітет має право також вносити пропозиції і поправки під час розгляду законопроекту на своєму засіданні.

Верховна Рада у межах своїх повноважень може створювати також **Тимчасові спеціальні комісії** для підготовки і попереднього розгляду питань.

Окрім того, для проведення розслідування з питань, що становлять суспільний інтерес, Верховна Рада може створювати **Тимчасові слідчі комісії**, якщо за це проголосувало не менш як одна третина від конституційного складу Верховної Ради України. Висновки і пропозиції Тимчасових слідчих комісій не є вирішальними для слідства і суду. Організація і порядок діяльності комітетів Верховної Ради України, її Тимчасових спеціальних і Тимчасових слідчих комісій встановлюється законом.

Народний депутат України є обраний відповідно до Закону України «Про вибори народних депутатів України» представник Українського народу у Верховній Раді України і уповноважений ним протягом строку депутатських повноважень здійснювати повноваження, передбачені Конституцією України та законами України. Народний депутат здійснює свої повноваження на постійній основі. При виконанні своїх повноважень народний депутат керується Конституцією України, законами України та загальновизнаними нормами моралі. Держава гарантує народному депутату забезпечення необхідними умовами для здійснення ним депутатських повноважень.

Повноваження народного депутата починаються після складення ним присяги на вірність Україні перед Верховною Радою України з моменту скріплення присяги особистим підписом під її текстом. Народний депутат не може брати участі у засіданнях Верховної Ради України та її органів, а також здійснювати інші депутатські повноваження до того часу, поки він не скріпить присягу особистим підписом під її текстом. Відмова скласти та підписати присягу має наслідком втрату депутатського мандата. Повноваження народного депутата припиняються з моменту відкриття першого засідання Верховної Ради України нового скликання.

Народний депутат у порядку, встановленому законом:

- бере участь у засіданнях Верховної Ради України;
- бере участь у роботі депутатських фракцій (груп);
- бере участь у роботі комітетів, тимчасових спеціальних комісій, тимчасових слідчих комісій, утворених Верховною Радою України;
- виконує доручення Верховної Ради України та її органів;
- бере участь у роботі над законопроектами, іншими актами Верховної Ради України;
- бере участь у парламентських слуханнях;
- звертається із депутатським запитом або депутатським зверненням до Президента України, органів Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ та організацій, ро-

зташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форм власності.

За Конституцією України 1996 р., на відміну від українських радянських конституцій, у статусі народного депутата України відбулися радикальні зміни. Насамперед йдеться про професіоналізацію діяльності парламентарія. Нині народний депутат України має *вільний депутатський мандат* і водночас виконує свої функції на професійній основі.

Народний депутат України згідно зі ст. 78 Конституції України не може мати іншого представницького мандату чи перебувати на державній службі або на службі в органах місцевого самоврядування, займатися іншою оплачуваною чи підприємницькою діяльністю (крім викладацької, наукової та творчої діяльності), входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку.

Вимогу щодо *несумісності депутатського мандата* з іншими видами діяльності встановлено законом. У разі виникнення обставин, що порушують вимоги стосовно несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності, народний депутат України у двадцятиденний строк із дня виникнення зазначених обставин припиняє таку діяльність або особисто подає заяву про складення повноважень народного депутата України.

Народний депутат України користується *парламентським імунітетом*.

Відповідно до ст. 80 Основного Закону народним депутатам України гарантується депутатська недоторканність. Народні депутати України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп.

Без згоди Верховної Ради України народні депутати України не можуть бути притягнуті до юридичної відповідальності, затримані чи заарештовані. Так, відповідно до ст. 27 Закону України «Про статус народного депутата України» народний депутат не може бути притягнутий до кримінальної відповідальності, заарештований або підданий заходам адміністративного стягнення, що накладаються в судовому порядку без його письмової згоди або згоди Верховної Ради України. Не допускаються догляд, обшук, затримання, огляд особистих речей і багажу, транспорту, житлового чи службового приміщення депутата, а також порушення таємниці кореспонденції, прослуховування телефонних переговорів і застосування інших заходів, що обмежують свободу депутата. Народний депутат України після закінчення строку повноважень може бути притягнутий до кримінальної або адміністративної відповідальності за порушення закону, яке було вчинено ним при виконанні депутатських повноважень, лише в порядку, передбаченому законодавством щодо народного депутата України.

Верховна Рада проводить свою роботу *сесійно*. Сесії є чергові та позачергові.

Чергові сесії Верховної Ради, крім першої сесії, починаються першого вівторка лютого і першого вівторка вересня кожного року, а завершуються відповідно не пізніш як за 45 та 10 днів до початку наступної сесії. Верховна Рада може прийняти постанову про зміну строків завершення сесії. Інформація про дату і час початку чергової сесії Верховної Ради, а також про місце і час реєстрації народних депутатів Апаратом Верховної Ради не пізніш як за три дні до початку роботи чергової сесії Верховної Ради доводиться до відома кожного народного депутата та публікується в газеті «Голос України». Верховна Рада процедурним рішенням може доручити окремим комітетам, тимчасовим спеціальним комісіям чи тимчасовим слідчим комісіям продовжити їх роботу після закінчення чергової сесії Верховної Ради.

Позачергові сесії Верховної Ради, із зазначенням порядку денного, скликаються Головою Верховної Ради України відповідно до ч. 2 ст. 83 Конституції України. Вмотивовані вимоги про скликання позачергової сесії Верховної Ради, підписані їх ініціаторами, разом із проектами документів, які пропонуються до розгляду, надсилаються Голові Верховної Ради України. При цьому підписи ініціаторів не відкликаються. Позачергова сесія Верховної Ради скликається не пізніш як у семиденний строк після дня надходження вимоги про її скликання, поданої відповідно до частини другої статті 83 Конституції України. Розпорядження Голови Верховної Ради України про скликання позачергової сесії Верховної Ради публікується у газеті «Голос України» не пізніш як за три дні до її відкриття із зазначенням питань, які пропонується розглянути на позачерговій сесії Верховної Ради. Документи, які пропонується розглянути на позачерговій сесії Верховної Ради, надаються народним депутатам не пізніш як за три дні до відкриття позачергової сесії Верховної Ради.

Засідання Верховної Ради можуть бути *пленарними, урочистими*, а також можуть проводитися у формі *парламентських слухань*.

Відкриття сесії Верховної Ради оголошується головуючим на пленарному засіданні на початку її першого пленарного засідання, закриття - по завершенні останнього пленарного засідання. Кожна сесія Верховної Ради починається і завершується виконанням у залі засідань Верховної Ради Державного Гімну України. Сесії Верховної Ради складаються із засідань Верховної Ради, засідань комітетів, тимчасових слідчих комісій і тимчасових спеціальних комісій, що проводяться у період між пленарними засіданнями, роботи народних депутатів у депутатських фракціях (депутатських групах) та з виборцями. Комітет, тимчасова спеціальна комісія чи тимчасова слідча комісія можуть проводити свої засідання одночасно з пленарними засіданнями Верховної Ради лише за процедурним рішенням Верховної Ради. Засідання Верховної Ради можуть бути пленарними, урочистими, а також можуть проводитися у формі парламентських слухань.

Процедура повного обговорення питань на пленарному засіданні включає:

- доповідь народного депутата – ініціатора внесення пропозиції або іншого суб'єкта права законодавчої ініціативи чи його представника, запитання доповідачу і відповіді на них;
- співдоповідь визначеного головним комітетом чи тимчасовою спеціальною комісією співдоповідача, запитання співдоповідачу і відповіді на них;
- виступи народних депутатів – членів головного комітету чи тимчасової спеціальної комісії з оголошенням та обґрунтуванням окремої думки, якщо вона не була надана народним депутатам разом з висновком відповідного комітету чи тимчасової спеціальної комісії;
- виступи по одному представнику від кожного комітету, тимчасової спеціальної комісії, до яких, крім головного комітету, направлявся проект закону чи іншого акта Верховної Ради, у разі якщо висновки цих комітетів чи тимчасових спеціальних комісій не були надані народним депутатам;
- виступи представників депутатських фракцій (депутатських груп), народних депутатів;
- оголошення головуючим на пленарному засіданні про припинення обговорення та повідомлення про кількість промовців, які виступили і які записалися на виступ;
- заключне слово доповідача і співдоповідача (співдоповідачів);
- уточнення та оголошення головуючим на пленарному засіданні пропозицій, які надійшли щодо обговорюваного питання і будуть ставитися на голосування.

На пленарному засіданні Верховної Ради ніхто не може виступати без дозволу головуючого на пленарному засіданні. Головуючий на пленарному засіданні надає слово промовцям для доповіді, співдоповіді, виступів, заключного слова, заяв, резолюції, пояснень, зауважень, запитань, повідомлень та довідок, внесення пропозицій, поправок, оголошення депутатських запитів, обґрунтування відповіді на депутатський запит посадовою особою, до якої був звернений депутатський запит, обґрунтування пропозицій чи поправок, відповіді на запитання, репліки, виголошення окремої думки. Для доповіді надається не менше 10 хвилин, співдоповіді – 5 хвилин і заключного слова – 3 хвилин.

До структури Верховної Ради України *не належать* такі органи, як Рахункова палата України та Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, оскільки їх правовий статус визначається як статус юридичної особи згідно з профільним законодавством – Законом України «Про Рахункову палату України» та Законом України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини».

Уповноважений Верховної Ради з прав людини здійснює свою діяльність незалежно від інших державних органів та посадових осіб. Діяльність Уповноваженого доповнює існуючі засоби захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина, не відміняє їх і не тягне перегляду компетенції

державних органів, які забезпечують захист і поновлення порушених прав і свобод. Повноваження Уповноваженого не можуть бути припинені чи обмежені у разі закінчення строку повноважень Верховної Ради України або її розпуску (саморозпуску), введення воєнного або надзвичайного стану в Україні чи в окремих її місцевостях. Уповноважений призначається на посаду і звільняється з посади Верховною Радою України. Верховна Рада України, здійснюючи парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина, заслуховує щорічні доповіді Уповноваженого про стан дотримання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Законом чітко встановлено **вимоги щодо претендента на посаду Уповноваженого** і процедури його обрання. Уповноваженим може бути призначено громадянина України, який на день обрання: досяг 40 років; володіє державною мовою; має високі моральні якості; має досвід правозахисної діяльності та протягом останніх 5 років проживає в Україні.

Натомість не може бути призначено Уповноваженим особу, яка має судимість за вчинення злочину, якщо ця судимість не погашена та не знята в установленому законом порядку. Відповідно, в інтересах неупередженого ставлення омбудсменом до виконання своїх обов'язків і об'єктивного вирішення справ передбачено, що Уповноважений не може мати представницького мандата, займати будь-які інші посади в органах державної влади, виконувати іншу оплачувану чи неоплачувану роботу в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, об'єднань громадян, на підприємствах, установах, організаціях, незалежно від форми власності, крім викладацької, наукової або іншої творчої діяльності. Він не може бути членом жодної політичної партії. Термін повноважень Уповноваженого – 5 років. Його відлік починається з дня прийняття омбудсменом присяги на сесії Верховної Ради. На відміну від суддів Конституційного Суду України, строк повноважень яких обмежено 9 роками і які не мають права бути переобраними, закон не забороняє призначати на посаду Уповноваженого одну й ту саму особу декілька разів.

Рахункова палата від імені Верховної Ради України здійснює контроль за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням. Рахункова палата підвітна Верховній Раді України та регулярно її інформує про результати своєї роботи. Діяльність Рахункової палати ґрунтується на принципах законності, незалежності, об'єктивності, безсторонності, гласності та неупередженості. Рахункова палата є організаційно, функціонально та фінансово незалежною, самостійно планує свою діяльність.

На Рахункову палату покладаються широкі **повноваження**. Так, ст. 7 Закону України «Про Рахункову палату» визначено, що Рахункова палата:

- здійснює фінансовий аудит та аудит ефективності щодо: надходжень до державного бюджету податків, зборів, обов'язкових платежів та інших доходів, включаючи адміністрування контролюючими органами таких надходжень; проведення витрат державного бюджету, включаючи викорис-

тання бюджетних коштів на забезпечення діяльності Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Конституційного Суду України, Верховного Суду, вищих спеціалізованих судів, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Вищої ради юстиції, Генеральної прокуратури України та інших органів та ін.;

- проводить експертизу поданого до Верховної Ради України проекту закону про Державний бюджет України (включаючи матеріали, що додаються до цього проекту закону) та готує відповідні висновки;

- аналізує виконання Державного бюджету України та готує відповідні висновки, а також пропозиції щодо усунення виявлених відхилень і порушень;

- аналізує річний звіт про виконання закону про Державний бюджет України, поданий Кабінетом Міністрів України, та готує відповідні висновки з оцінкою ефективності управління коштами державного бюджету, а також пропозиції щодо усунення виявлених порушень та вдосконалення бюджетного законодавства;

- аналізує ефективність використання суб'єктами господарювання пільг зі сплати до державного бюджету податків, зборів, обов'язкових платежів, доцільність функціонування пільгових режимів оподаткування та їх вплив на загальний стан надходжень державного бюджету;

- здійснює попередній аналіз, до розгляду на засіданнях комітетів Верховної Ради України та на пленарних засіданнях Верховної Ради України, звіту Антимонопольного комітету України та звіту Фонду державного майна України в частині, що впливає на виконання державного бюджету;

- здійснює за зверненням органів місцевого самоврядування, фондів загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування, державних підприємств та інших суб'єктів господарювання державного сектору економіки заходи державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) щодо відповідних місцевих бюджетів та діяльності суб'єктів звернення тощо.

Для успішного функціонування нових і оновлених структур Верховної Ради першочерговим є істотне зміцнення їх правової бази, зокрема оновлення законів про комітети Верховної Ради, про статус народного депутата та ряду інших; створення відносно цілісної системи інфраструктури парламенту; ширше залучення до здійснення законодавчих, установчих і контрольних функцій Верховної Ради суб'єктів законодавчого, бюджетного, контрольного і установчого процесу; забезпечення тіснішої взаємодії Верховної Ради та її органів з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування та об'єднаннями громадян.

У Конституції України чітко визначена парламентська складова зовнішньополітичної діяльності України (ст. 85). **Повноваження Верховної Ради у сфері зовнішніх зносин** можливо поділити на такі основні групи:

- **повноваження загального характеру**, реалізація яких пов'язана з

міжнародною діяльністю країни: прийняття законів (п. 3); визначення основних засад внутрішньої та зовнішньої політики (п. 5); надання законом згоди на обов'язковість міжнародних договорів України та їх денонсацію (п. 32); затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього (п. 4);

- **спеціальні зовнішньополітичні повноваження**: оголошення за поданням Президента України стану війни і укладення миру, схвалення рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України (п. 9); схвалення рішення про надання військової допомоги іншим державам, про направлення підрозділів Збройних Сил України до іншої держави чи про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України (п. 23); затвердження протягом двох днів з моменту звернення Президента України указів про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні (п. 31); затвердження рішень про надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також одержання таких позик Україною (п. 14); розгляд і прийняття рішення щодо схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України (п. 11); заслуховування щорічних та позачергових послань Президента України про внутрішнє і зовнішнє становище України (п. 8); контрольні повноваження: контроль за виконанням бюджету, прийняття рішення щодо звіту про його виконання (п. 4), у т.ч. у сфері зовнішньої політики; здійснення контролю за діяльністю Кабінету Міністрів відповідно до Конституції та закону (п. 13); здійснення контролю за використанням одержаних від іноземних держав позик (п. 14); здійснення парламентського контролю (п. 33); прийняття рішення про направлення запиту до Президента України на вимогу народного депутата України або групи чи комітету Верховної Ради, попередньо підтриману не менш як 1/3 від конституційного складу парламенту (п. 34);

- **установчі повноваження**: призначення за поданням Президента України Прем'єр-міністра України (п. 12); затвердження загальної структури, чисельності, визначення функцій Служби безпеки, Збройних Сил та інших військових формувань (п. 22).

Процедура прийняття бюджету є одним із засобів забезпечення зовнішніх зносин держави, а також реального попереднього контролю парламенту за діяльністю уряду та інших спеціальних органів виконавчої влади, які причетні до цієї сфери. Разом з тим, у сучасних розвинених державах можливість парламенту впливати на зовнішньополітичний курс через бюджет обмежені, оскільки відмова від фінансування зовнішньополітичних програм уряду може поставити під сумнів надійність держави як міжнародного партнера.

Наступною групою повноважень парламенту у площині зовнішніх зносин є участь в **ратифікації** та **денонсації міжнародних договорів**, що обумовлено необхідністю трансформації міжнародних договорів у національне законодавство (ст. 9 Конституції України). Конституційною основою є положення п. 32 ст. 85 Конституції щодо надання парламентом у встановлений

законом строк згоди на обов'язковість міжнародних договорів України та їх денонсацію. Ця норма стосується найбільш важливих договорів, а саме: угод, що змінюють конституцію; угод політичного або військового характеру; договорів з фінансових зобов'язань держави; угод, що торкаються територіальної цілісності держави або основних прав громадян та ін.

Таким чином, беручи до уваги той факт, що парламент приймає державні рішення вищої юридичної сили, тобто закони, які необхідні для здійснення зовнішніх відносин, то це і визначає провідну роль Верховної Ради України у правовому механізмі здійснення зовнішніх зносин держави, як невід'ємної його складової. Саме через загальні функції парламенту здійснюється виконання зовнішніх функцій держави. Тільки парламент в силу своєї представницької природи може більш за всі державні органи реагувати на суспільну думку в країні та, як це і передбачено Конституцією, у формі закону визначати засади зовнішніх зносин.

Ключові поняття:

народне представництво, парламентаризм, парламент, активні парламенти, реактивні парламенти, маргінальні парламенти, мінімальні парламенти, легіслатура, монокамерні парламенти, бікамеральні парламенти, функції парламенту України, повноваження Верховної Ради України, депутатський корпус, народний депутат України, депутатський мандат, імперативний мандат, вільний мандат, депутатське звернення, депутатський запит, система гарантій діяльності народного депутата, депутатська недоторканність, депутатський імунітет, депутатський індемнітет, керуючі органи парламенту, спікер, парламентські комітети, тимчасові комісії, тимчасові спеціальні комісії, депутатські групи, парламентські фракції, парламентська більшість, парламентська опозиція, лобіювання, лобістське бюро, парламентський контроль, омбудсмен (Уповноважений Верховної Ради України з прав людини), акти реагування Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Рахункова палата, парламентські сесії, чергові сесії, позачергові сесії, пленарні засідання, голосування, законодавчий процес, стадії законодавчого процесу, законодавча ініціатива, установча процедура, зовнішньополітична діяльність Верховної Ради України.

1. Термін «парламент» французького походження і в перекладі означає:

- а) «верховенство», «верховна влада»;
- б) «говорити», «місце, де говорять»;
- в) «устрій», «встановлення»;
- г) «угода», «узгодження»;
- д) «законодавчий орган».

2. *Легіслатура парламенту – це:*

- а) період, в який повинні відбутися вибори;
- б) період повноважень парламенту;
- в) парламентський орган, що забезпечує організацію його роботи;
- г) проміжок часу між сесіями Верховної Ради України;
- д) проміжок часу, в який проводяться сесії Верховної Ради.

3. *Маргінальний парламент – це:*

- а) парламент, який при взаємодії з виконавчою владою домінує;
- б) парламент, при взаємодії якого з виконавчою владою домінує остання;
- в) парламент, що відіграє вирішальну роль при прийнятті законів, у формуванні чи відставці уряду;
- г) парламент, який існує лише для того, щоб забезпечити легальність режиму;
- д) парламент, який контролюється виконавчою владою.

4. *Бікамеральний парламент – це:*

- а) однопалатний парламент;
- б) двопалатний парламент;
- в) парламент, що представляє інтереси певної групи населення;
- г) парламент, до складу якого входять дві домінуючі партії;
- д) парламент, що містить дві депутатські фракції.

5. *Проблема бікамералізму – це:*

- а) проблема контролю за додержанням конституційних прав і свобод людини та громадянина та їх захист;
- б) проблема вибору пропорційної чи мажоритарної виборчої системи;
- в) проблема вибору однопалатної чи двопалатної структури парламенту;
- г) проблема виявлення результатів виборів;
- д) проблема внесення змін до Конституції України.

6. *Конституційно-правовий акт, що став основою для зміни природи, функцій і повноважень Верховної Ради УРСР:*

- а) Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р.;
- б) Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р.;
- в) Конституція України від 28 червня 1996 р.;
- г) Закон України «Про вибори народних депутатів» від 18 жовтня 2001 р.;
- д) Закон України «Про статус народного депутата України» від 25 вересня 1997 р.

7. Статус Верховної Ради України як єдиного органу законодавчої влади означає:

- а) привілейоване становище Верховної Ради України;
- б) Верховна Рада України є однопалатним парламентом;
- в) інших органів законодавчої влади, тобто уповноважених приймати правові акти у формі із юридичною силою закону, в Україні немає;
- г) визнання провідної ролі парламенту у здійсненні державних функцій;
- д) Верховна Рада України наділяється спеціальними завданнями в бюджетній сфері.

8. Народним депутатом України може бути:

- а) громадянин України, який на день виборів досяг 21 року, має право голосу і проживає на території України протягом останніх 10-ти років;
- б) особа, яка на день виборів досягла 21 року, має право голосу і проживає на території України протягом останніх 5-ти років;
- в) громадянин України, який на день виборів досяг 21 року, має право голосу і проживає на території України протягом останніх 10-ти років;
- г) громадянин України, який на день виборів досяг 30 років, має право голосу і проживає на території України протягом останніх 10-ти років;
- д) громадянин України, який на день виборів досяг 21 року, має право голосу і проживає на території України протягом останніх 5-ти років.

9. Громадянин України може бути обраним до Верховної Ради України по досягненню:

- а) 18 років;
- б) 20 років;
- в) 21 року;
- г) 25 років;
- д) 35 років.

10. За Конституцією України чергові вибори до Верховної Ради України проводяться:

- а) в останню неділю березня останнього року повноважень;
- б) в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень;
- в) в останню неділю жовтня останнього року повноважень;
- г) в останню неділю квітня останнього року повноважень;
- д) в останню неділю серпня останнього року повноважень.

11. Виборча система, за якою проводяться вибори народних депутатів Верховної Ради України:

- а) мажоритарно-пропорційна;
- б) преференційна;

- в) пропорційна;
- г) мажоритарна;
- д) кваліфікована.

12. Результати виборів народних депутатів в одномандатних виборчих округах визначають:

- а) районні виборчі комісії;
- б) місцеві представники державної влади;
- в) окружні виборчі комісії;
- г) окружні представники державної влади;
- д) районні представники виконавчої влади.

13. Позачергові вибори до Верховної Ради України може призначати:

- а) Кабінет Міністрів України;
- б) Верховний Суд України;
- в) Конституційний Суд України;
- г) Президент України;
- д) Генеральний прокурор України.

14. Позачергові вибори до Верховної Ради України з дня обнародування рішення про дострокове припинення її повноважень можуть бути призначені через:

- а) 30 днів;
- б) 45 днів;
- в) 60 днів;
- г) 90 днів;
- д) 120 днів.

15. Кількісний склад Верховної Ради України відповідно до Конституції України становить:

- а) 250 народних депутатів;
- б) 350 народних депутатів;
- в) 400 народних депутатів;
- г) 450 народних депутатів;
- д) 500 народних депутатів.

16. За Конституцією України Верховна Рада України є повноважною за умови обрання не менш як:

- а) 2/3 від конституційного складу;
- б) 1/2 від конституційного складу;
- в) 50% + 1 від конституційного складу;
- г) 3/4 від конституційного складу;
- д) 4/5 від конституційного складу.

17. Повноваження народного депутата України починаються з моменту:

- а) складання присяги;
- б) виявлення результатів виборів;
- в) видачі тимчасового посвідчення народного депутата України;
- г) реєстрації в Центральній виборчій комісії;
- д) проведення першого засідання.

18. Присягу народним депутатам новообраної Верховної Ради України зачитує:

- а) Голова Верховної Ради України попереднього скликання;
- б) Голова Конституційного Суду України;
- в) Президент України;
- г) найстарший за віком народний депутат Верховної Ради України;
- д) Голова Верховного Суду України.

19. Після набуття депутатських повноважень народний депутат України одержує:

- а) депутатське посвідчення та нагрудний знак народного депутата України;
- б) депутатське посвідчення та булаву народного депутата України;
- в) депутатське посвідчення та мандат народного депутата України;
- г) депутатське посвідчення та мантию народного депутата України;
- д) депутатське посвідчення.

20. Народний депутат не має права займатися:

- а) викладацькою роботою;
- б) науковою роботою;
- в) підприємницькою діяльністю;
- г) літературною діяльністю;
- д) художньою та мистецькою діяльністю.

21. Народний депутат України не має права:

а) порушувати питання про перевірку діяльності підприємств, установ, організацій, розташованих на території України, щодо яких є дані про порушення ними законодавства;

б) ставити питання про недовіру складу органів, утворених Верховною Радою України;

- в) займатися адвокатською діяльністю;
- г) вносити пропозиції щодо порядку голосування;
- д) звертатись із запитами, ставити запитання доповідачам, головуючому на засіданні, вимагати відповідей на запит.

22. Народний депутат України має право:

- а) залучатись як експерт органами у кримінальному провадженні, а також займатись адвокатською діяльністю;
- б) входити до складу керівництва, правління чи ради юридичної особи, що має на меті одержання прибутку;
- в) одержувати від іноземних урядів винагороду;
- г) використовувати свій депутатський мандат у цілях, не пов'язаних з депутатською діяльністю;
- д) одержувати заробітну плату за викладацьку діяльність.

23. Пленарні засідання Верховної Ради України – це:

- а) засідання комітетів Верховної Ради України;
- б) засідання органів Верховної Ради України;
- в) загальні засідання Верховної Ради України;
- г) спеціальні засідання Верховної Ради України;
- д) засідання окремих груп депутатів.

24. Місцем проведення засідань Верховної Ради України є:

- а) будинок Верховної Ради України (м. Київ, вул. Грушевського, 5);
- б) будинок Верховної Ради України (м. Київ, вул. Банкова, 11);
- в) Адміністрація Президента України;
- г) будинок уряду (м. Київ, вул. Грушевського, 12/2);
- д) адміністративна споруда Верховної Ради України.

25. Верховна Рада України збирається на першу сесію не пізніше:

- а) одного місяця після офіційного оголошення результатів виборів;
- б) 45 днів після офіційного оголошення результатів виборів;
- в) двох місяців після офіційного оголошення результатів виборів;
- г) 10 днів після офіційного оголошення результатів виборів;
- д) 30 днів після офіційного оголошення результатів виборів.

26. Перше засідання новообраної Верховної Ради України відкриває:

- а) Голова Верховної Ради України попереднього скликання;
- б) Голова Конституційного Суду України;
- в) найстарший за віком народний депутат Верховної Ради України;
- г) Президент України;
- д) Голова Верховного Суду України.

27. Згідно з Конституцією України засідання Верховної Ради України проводяться:

- а) гласно;
- б) у закритому режимі;
- в) усно;

- г) відкрито;
- д) публічно.

28. *Закрите засідання проводиться за рішенням більшості конституційного складу Верховної Ради України та:*

- а) пропозицією найстаршого за віком народного депутата України;
- б) пропозицією Голови Верховної Ради України;
- в) пропозицією Президента України;
- г) пропозицією коаліції депутатських фракцій;
- д) вимогою Генерального прокурора України.

29. *Для проведення закритого засідання Верховної Ради України необхідно зібрати голоси:*

- а) 1/3 від конституційного складу Верховної Ради України;
- б) 1/2 від конституційного складу Верховної Ради України;
- в) більшості від конституційного складу Верховної Ради України;
- г) 2/3 від конституційного складу Верховної Ради України;
- д) 3/4 від конституційного складу Верховної Ради України.

30. *Сесійний період роботи Верховної Ради України розпочинається:*

- а) у понеділок;
- б) у четвер;
- в) у п'ятницю;
- г) у вівторок;
- д) у середу.

31. *Вимагати скликання позачергової сесії Верховної Ради України має право:*

- а) Голова Верховної Ради України на вимогу не менш як третини народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України або Президент України;
- б) Прем'єр-Міністр України та Президент України;
- в) Голова Конституційного Суду України;
- г) Голова Верховної Ради України за власним, проте вмотивованим бажанням;
- д) Голова Верховної Ради України та Президент України.

32. *Верховна Рада України збирається за два дні без скликання у випадку:*

- а) приїзду іноземних делегацій з важливих для України питань оборони;
- б) смерті Президента;
- в) введення воєнного чи надзвичайного стану;

- г) смерті Голови Верховної Ради України;
- д) смерті Голови Конституційного Суду України.

33. *Поняття «депутатський мандат» полягає в наступному:*

- а) обрання особи на посаду народного депутата України чи депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутата сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної ради;
- б) надання депутату певних повноважень, у т. ч. виступати від імені виборців;
- в) визнання виборчою комісією певного кандидата обраним народним депутатом України;
- г) виражену і зафіксовану у встановленому законодавством порядку волю народу на представництво певною особою його інтересів у парламенті;
- д) депутатський імунітет.

34. *Депутатська інвеститура – це:*

- а) наділення депутата або групи депутатів владними повноваженнями;
- б) відповідальність депутата за здійснення своїх повноважень;
- в) відмова депутата від посади;
- г) відкликання депутата;
- д) недоторканність депутата.

35. *Виходячи із змісту Конституції України до розкриття змісту постійно діючого характеру українського парламенту не належить:*

- а) строк повноважень Верховної Ради України становить п'ять років;
- б) народні депутати України здійснюють свої повноваження на постійній основі;
- в) Верховна Рада України працює сесійно;
- г) чергові сесії Верховної Ради України починаються першого вівторка лютого і першого вівторка вересня кожного року;
- д) Верховна Рада України збирається на першу сесію не пізніше ніж на п'ятий день після офіційного оголошення результатів виборів.

36. *Функція Верховної Ради України, здійснення якої належить до її виключної компетенції:*

- а) зовнішньополітична функція;
- б) державотворча функція;
- в) законодавча функція;
- г) фінансово-бюджетна функція;
- д) політична функція.

37. Орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їх посадові особи, керівники підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян, яким адресовано депутатське звернення, зобов'язані протягом:

- а) 5 днів з моменту його одержання розглянути і надати письмову відповідь;
- б) 10 днів з моменту його одержання розглянути і надати письмову відповідь;
- в) 14 днів з моменту його одержання розглянути і надати письмову відповідь;
- г) 30 днів з моменту його одержання розглянути і надати письмову відповідь;
- д) 45 днів з моменту його одержання розглянути і надати письмову відповідь.

38. Строк розгляду звернення народного депутата Верховної Ради України, з урахуванням продовження, не може перевищувати:

- а) 15 днів з моменту його одержання;
- б) 30 днів з моменту його одержання;
- в) 45 днів з моменту його одержання;
- г) 60 днів з моменту його одержання;
- д) 10 днів з моменту його одержання.

39. Інтерпеляція – це:

- а) депутатський запит;
- б) винагорода членів парламенту;
- в) пропозиція депутата;
- г) голосування депутатів за прийняття законопроекту;
- д) відповідальність депутата за невиконання покладених на нього повноважень.

40. Рішення про направлення запиту Президенту України повинно бути підтримано:

- а) 1/3 від конституційного складу Верховної Ради України;
- б) 1/2 від конституційного складу Верховної Ради України;
- в) 50% + 1 від конституційного складу Верховної Ради України;
- г) 2/3 від конституційного складу Верховної Ради України;
- д) 3/4 від конституційного складу Верховної Ради України.

41. Виходячи зі змісту Конституції України, поняття «депутатський індемнітет» передбачає:

- а) звільнення депутатів від відповідальності за висловлювання в парламенті, відвідування пленарних засідань, результати голосування;
- б) неможливість притягнення депутатів до кримінальної відповідально-

сті, затримання чи арешту без згоди Верховної Ради України;

в) неможливість притягнення депутатів до відповідальності за висловлювання в парламенті, результати голосування та будь-які інші дії;

г) звільнення депутатів від відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп;

д) неможливість депутатів мати інший представницький мандат чи бути на державній службі.

42. Один із аспектів депутатського індемнітету в Україні полягає у наступному:

а) народні депутати не несуть відповідальності за результати голосування;

б) народні депутати не несуть відповідальності за висловлювання у Верховній Раді України, навіть у випадку образи чи наклепу;

в) народні депутати України не підлягають адміністративній відповідальності;

г) народні депутати України не підлягають кримінальній відповідальності;

д) народні депутати не можуть бути затримані чи заарештовані без згоди Верховної Ради України.

43. Рішення Верховної Ради України приймаються шляхом голосування:

а) виключно на її пленарних засіданнях;

б) на її позапленарних засіданнях;

в) на її пленарних засіданнях та на засіданнях Ради національної безпеки;

г) на будь-яких засіданнях за умови присутності 2/3 від конституційного складу Верховної Ради України;

д) на її пленарних та позапленарних засіданнях.

44. Голосування на засіданнях Верховної Ради України здійснюється народним депутатом:

а) особисто або шляхом офіційного (письмового) повідомлення свого рішення Голові Верховної Ради України;

б) особисто або шляхом інтернет-участі;

в) особисто або за договором доручення;

г) особисто або за довіреністю;

д) особисто.

45. Конституцією України не передбачено створення Верховною Радою України такого допоміжного органу, як:

а) тимчасова слідча комісія;

б) комітет Верховної Ради України;

- в) тимчасова спеціальна комісія;
- г) Апарат Верховної Ради України;
- д) Конституційна Асамблея.

46. У Верховній Раді України не існує комітету:

- а) з питань правової політики;
- б) з питань соціальної політики і праці;
- в) з питань бюджету;
- г) з питань комп'ютерної злочинності;
- д) з питань свободи слова та інформації.

47. До повноважень комітетів Верховної Ради України не належить:

- а) здійснення законопроектної роботи;
- б) підготовка до розгляду питань, що віднесені до компетенції Верховної Ради України;
- в) участь у третьому читанні законопроектів;
- г) попередній розгляд питань, що віднесені до компетенції Верховної Ради України;
- д) опрацювання документів, які подані щодо законопроектів.

48. Формами роботи комітетів Верховної Ради України є:

- а) засідання, слухання;
- б) семінари, обговорення;
- в) конференції;
- г) збори, сесії;
- д) наради, конференції.

49. Парламентська коаліція – це:

- а) стійке організоване об'єднання двох або більше депутатських фракцій чи груп з метою вироблення і реалізації ними узгоджених рішень щодо спільної позиції з питань, які розглядаються парламентом;
- б) підфракційне формування, метою якого є вироблення і реалізації узгоджених рішень щодо спільної позиції з питань, які розглядаються парламентом;
- в) об'єднання деяких політичних партій, метою якого є вироблення і реалізації узгоджених рішень щодо спільної позиції з питань, які розглядаються парламентом;
- г) об'єднання прибічників певної загальнонаціональної програми, метою якого є її реалізація;
- д) об'єднання депутатів та інших політичних діячів, метою якого є створення опозиційної програми розвитку держави та вироблення стратегічного розвитку країни.

50. Добровільне об'єднання народних депутатів України, сформоване

на основі партійної належності депутатів – це:

- а) депутатська група;
- б) депутатська фракція;
- в) депутатська інвеститура;
- г) інтерпеляція;
- д) коаліція.

51. Зміст «американської» моделі відносин в парламентських фракціях полягає у наступному:

- а) наявність тісного політичного зв'язку членів парламентських фракцій;
- б) встановлення жорсткого і суворого підпорядкування партійній дисципліні;
- в) встановлення неухильного виконання політичної програми відповідної фракції;
- г) волевиявлення депутатів при прийнятті законів не пов'язано з їх партійною належністю;
- д) здійснення прямого впливу уряду на волевиявлення депутатів, а не членів фракції.

52. Для доповіді народного депутата у Верховній Раді України надається не менше:

- а) 30 хвилин;
- б) 20 хвилин;
- в) 10 хвилин;
- г) 5 хвилин;
- д) 3 хвилини.

53. Співповідь народного депутата у Верховній Раді України не може тривати менше:

- а) 30 хвилин;
- б) 20 хвилин;
- в) 10 хвилин;
- г) 5 хвилин;
- д) 3 хвилин.

54. Акти, що приймаються на засіданнях Верховної Ради України за результатами обговорення питань щодо законопроектів – це:

- а) рішення;
- б) рекомендації;
- в) висновки;
- г) постанови;
- д) інструкції.

55. Встановлені чинним законодавством процедури розгляду і прийняття актів Верховною Радою України можна класифікувати на:

- а) загальні і спеціальні;
- б) основні і додаткові;
- в) допоміжні і загальні;
- г) основні і допоміжні;
- д) строкові та безстрокові.

56. Згідно з Регламентом актами Верховної Ради України є:

- а) вироки, рішення, постанови, ухвали;
- б) закони, постанови, резолюції, декларації, звернення, заяви;
- в) експертні висновки, закони, ухвали, резолюції;
- г) закони, укази, постанови, накази, статuti, заяви;
- д) висновки, звернення, вироки, заяви, ухвали.

57. До правових актів Верховної Ради України не належать:

- а) закони;
- б) постанови;
- в) звернення;
- г) укази;
- д) декларації.

58. Право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить, крім:

- а) Президенту України;
- б) Кабінету Міністрів України;
- в) Національному банку України;
- г) народним депутатам України;
- д) Конституційному Суду України.

59. Законопроект до другого читання подається у вигляді порівняльної таблиці, яка не містить:

- а) тексту законопроекту, прийнятого за основу;
- б) всі внесені і не відкликані пропозиції;
- в) висновки головного комітету щодо пропозицій;
- г) бажані строки прийняття законопроекту;
- д) остаточну редакцію статей законопроекту, що пропонується головним комітетом для прийняття у другому читанні.

60. Під час другого читання Верховна Рада України не може прийняти рішення про:

- а) відхилення законопроекту;
- б) прийняття законопроекту в другому читанні та доручення головному

комітету підготувати його до третього читання;

в) прийняття законопроекту в другому читанні та в цілому;

г) прийняття законопроекту в другому читанні, за винятком окремих розділів, глав, статей, частин статей, та направлення їх головному комітету на доопрацювання з наступним поданням законопроекту на повторне друге читання;

д) повернення законопроекту головному комітету на доопрацювання з наступним поданням на повторне перше читання.

61. Законопроект розповсюджується серед депутатів до слухання на третьому читанні не пізніше як за:

а) 5 днів до дня його розгляду;

б) 10 днів до дня його розгляду;

в) строк не встановлено;

г) 3 дні до дня його розгляду;

д) 7 днів до дня його розгляду.

62. За результатами розгляду законопроекту у третьому читанні Верховна Рада не може прийняти рішення про:

а) прийняття закону в цілому і направлення його на підпис Президенту України;

б) перенесення голосування щодо законопроекту в цілому у зв'язку із прийняттям рішення про перенесення розгляду законопроекту або до подання Кабінетом Міністрів України проектів актів, прийняття яких передбачено в законопроекті, що розглядається;

в) схвалення тексту законопроекту в цілому і винесення його на всеукраїнський референдум;

г) відхилення законопроекту;

д) повернення законопроекту головному комітету на доопрацювання з наступним поданням на повторне третє читання.

63. Текст Закону України прийнятого Верховною Радою України оформлюється Апаратом Верховної Ради України та підписується Головою Верховної Ради України у строк не пізніше:

а) 5 днів;

б) 7 днів;

в) 10 днів;

г) 14 днів;

д) 30 днів.

64. Строк, упродовж якого підписаний закон Голова Верховної Ради України направляє Президентові України:

а) невідкладно;

б) 3 дні;

- в) 5 днів;
- г) 7 днів;
- д) 10 днів.

65. Президент України повинен підписати Закон України, прийнятий Верховною Радою України, у термін:

- а) 10 днів;
- б) 15 днів;
- в) 5 днів;
- г) 30 днів;
- д) 45 днів.

66. Президент України повинен підписати Закон України, прийнятий Верховною Радою України, після повторного прийняття його 2/3 Верховної Ради України, протягом:

- а) 10 днів;
- б) 15 днів;
- в) 5 днів;
- г) 30 днів;
- д) 45 днів.

67. За загальним правилом закон прийнятий Верховною Радою України і підписаний Президентом України набирає чинності:

- а) протягом 10 днів з дня його офіційного оприлюднення;
- б) через 5 днів;
- в) протягом 15 днів;
- г) через 10 днів з дня його офіційного оприлюднення;
- д) протягом 15 днів з дня його офіційного оприлюднення.

68. До обов'язкових реквізитів Закону України, що виданий Верховною Радою України, не належить:

- а) найменування;
- б) преамбула;
- в) ціль видання;
- г) зазначення органу, що видав нормативний акт;
- д) зазначення у преамбулі структури акту.

69. Розгляд питань за скороченою процедурою обговорення здійснюється за рішенням:

- а) 1/3 народних депутатів;
- б) більш ніж 1/2 від присутніх народних депутатів;
- в) більшості депутатських фракцій;
- г) Верховної Ради України;

д) головуючого та/або його заступників.

70. До обов'язкових даних, що мають бути внесені у стенограму і стенографічний бюлетень засідання Верховної Ради України не належить:

- а) день засідання;
- б) прізвище головуючого на пленарному засіданні;
- в) місце проведення засідання;
- г) порядок денний засідання;
- д) оголошені тексти запитів народних депутатів.

71. Запис виступів на засіданні Верховної Ради України зберігається на магнітній стрічці:

- а) 6 місяців;
- б) 1 рік;
- в) протягом однієї сесії;
- г) до моменту вступу у повноваження новообраної Верховної Ради України;
- д) 3 місяці.

72. Офіційними документами, що підтверджують процес обговорення і прийняття рішень Верховною Радою є:

- а) протокол, стенограма та стенографічний бюлетень;
- б) протокол, стенограма та регламент;
- в) протокол, стенограма та електронний протокол;
- г) протокол, стенограма та електронний бюлетень;
- д) протокол, стенографічний бюлетень та регламент.

73. Під час розгляду кандидатури Прем'єр-Міністра України у засіданні Верховної Ради України бере участь:

- а) кандидат у Прем'єр-Міністри України;
- б) Президент України;
- в) постійний Представник Президента у Верховній Раді України;
- г) Омбудсмен;
- д) попередній Прем'єр-Міністр України.

74. Новостворений Кабінет Міністрів України повинен подати програму діяльності до Верховної Ради України:

- а) за 3 місяці;
- б) за 1 місяць;
- в) за 4 місяця;
- г) за 2 місяця;
- д) за 5 місяців.

75. Кабінет Міністрів України повинен подати проект Закону України про Державний бюджет України до Верховної Ради України:

- а) не пізніше 9 вересня кожного року;
- б) не пізніше 15 вересня кожного року;
- в) не пізніше 25 грудня кожного року;
- г) не пізніше закінчення осінньої сесії Верховної Ради України;
- д) не пізніше закінчення календарного року.

76. До форм парламентського контролю за діяльністю Кабінету Міністрів України не належить:

- а) схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України;
- б) розгляд звітів та доповідей Кабінету Міністрів України про хід і результати виконання схваленої парламентом Програми діяльності Кабінету Міністрів України;
- в) зупинення дії актів Кабінету Міністрів України з мотивів невідповідності Конституції України з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності;
- г) проведення «Днів Уряду України»;
- д) розгляд Верховною Радою питання про відповідальність Кабінету Міністрів України.

77. За прийняття резолюції недовіри Верховної Ради України до Кабінету Міністрів України має проголосувати:

- а) 1/3 від конституційного складу Верховної Ради України;
- б) 100 народних депутатів;
- в) більшість від конституційного складу Верховної Ради України;
- г) 2/3 від конституційного складу Верховної Ради України;
- д) 3/4 від конституційного складу Верховної Ради України.

78. Питання про відповідальність Кабінету Міністрів України може бути розглянуто за пропозицією:

- а) 1/2 від конституційного складу Верховної Ради України;
- б) 50% + 1 від конституційного складу Верховної Ради України;
- в) 1/3 від конституційного складу Верховної Ради України;
- г) 2/3 від конституційного складу Верховної Ради України;
- д) 3/4 від конституційного складу Верховної Ради України.

79. Питання про відповідальність Кабінету Міністрів України протягом однієї сесії Верховної Ради України може бути розглянуто не більше ніж:

- а) 1 раз;
- б) 3 рази;
- в) 4 рази;

- г) обмеження не встановлено;
- д) 2 рази.

80. Питання про відповідальність Кабінету Міністрів України не може розглядатися Верховною Радою України:

- а) якщо таке питання вже розглядалося на минулій сесії;
- б) якщо Прем'єр-Міністр знаходиться у відпустці;
- в) протягом одного року після схвалення Програми діяльності уряду;
- г) якщо дане питання вже розглядалося цього календарного року;
- д) протягом останнього року повноважень Верховної Ради України.

81. Для зміни положень Конституції України Верховною Радою України необхідно зібрати голоси народних депутатів у кількості:

- а) 50% + 1 від конституційного складу Верховної Ради України;
- б) 2/3 від конституційного складу Верховної Ради України;
- в) 3/4 від конституційного складу Верховної Ради України;
- г) 1/2 від конституційного складу Верховної Ради України;
- д) 1/3 від конституційного складу Верховної Ради України.

82. Повторне подання законопроекту про внесення змін до розділів I, III і XIII Конституції України з одного й того самого питання є можливим:

- а) на наступній сесії Верховної Ради України;
- б) через 30 днів;
- в) через 45 днів;
- г) наступного року;
- д) на засіданні Верховної Ради України наступного скликання.

83. До Конституції України можуть бути внесені зміни щодо:

- а) скасування чи обмеження прав і свобод людини;
- б) ліквідації незалежності України;
- в) порушення територіальної цілісності України;
- г) меж та назв територіальних одиниць України;
- д) скасування місцевого самоврядування.

84. До національних інтересів, які повинна підтримувати Верховна Рада України у зовнішньополітичній діяльності не належить:

- а) підтримки національної безпеки та політичної свободи;
- б) економічні інтереси, що пов'язані з інтеграцією економіки;
- в) вступу до воєнно-політичних блоків;
- г) регіональні та локальні інтереси, що пов'язані з зовнішнім розвитком держави як демократичної держави;
- д) підтримання престижу України на міжнародній арені.

85. Відповідно до Регламенту Верховна Рада ухвалює план співробітництва з парламентами іноземних держав:

- а) щорічно;
- б) у разі необхідності;
- в) не рідше двох разів на рік;
- г) один раз у квартал;
- д) на строк повноважень Верховної Ради України.

86. Ініціювати процедуру імпичменту Президента України у Верховній Раді України можливо за підтримки:

- а) 1/3 від конституційного складу Верховної Ради України;
- б) 50% + 1 від конституційного складу Верховної Ради України;
- в) 2/3 від конституційного складу Верховної Ради України;
- г) 3/4 від конституційного складу Верховної Ради України;
- д) 100 депутатів Верховної Ради України.

87. Верховна Рада може усунути Президента України з поста в порядку імпичменту лише:

- а) в разі вчинення ним державної зради;
- б) в разі вчинення ним іншого злочину;
- в) в разі вчинення ним будь-якого злочину проти національної безпеки України, а також волі, честі та гідності особи;
- г) в разі вчинення ним державної зради або іншого злочину;
- д) в разі вчинення ним злочину, передбаченого Кримінальним кодексом України.

88. Прийняти рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту можуть народні депутати у кількості:

- а) 225 народних депутатів України;
- б) 226 народних депутатів України;
- в) 300 народних депутатів України;
- г) 338 народних депутатів України;
- д) 350 народних депутатів України.

89. Прийняти рішення про звинувачення Президента України можуть народні депутати у кількості:

- а) 1/3 від конституційного складу Верховної Ради України;
- б) більшість від конституційного складу Верховної Ради України;
- в) 2/3 від конституційного складу Верховної Ради України;
- г) 3/4 від конституційного складу Верховної Ради України;
- д) 1/2 від конституційного складу Верховної Ради України.

90. Відповідно до Конституції України повноваження Верховної Ради України припиняються:

- а) з моменту оголошення результатів виборів нового складу Верховної Ради України;
- б) у день відкриття першого засідання Верховної Ради України нового скликання;
- в) на наступний день після оголошення результатів виборів нового складу Верховної Ради України;
- г) з моменту зняття з посади Голови Верховної Ради України;
- д) у день виборів нового складу Верховної Ради України.

91. Відповідно до Конституції України повноваження Верховної Ради України не можуть бути достроково припинені:

- а) протягом 30 днів з дня обрання Верховної Ради України;
- б) в останні шість місяців строку повноважень Голови Верховної Ради України;
- в) протягом одного року з дня її обрання;
- г) в останні шість місяців строку повноважень Президента України;
- д) в останні три місяці строку повноважень Президента України.

92. Підставою дострокового припинення повноважень народного депутата є:

- а) набрання законної сили рішенням по цивільній справі;
- б) відсутність на трьох або більше засіданнях Верховної Ради України без поважної причини;
- в) припинення діяльності політичної партії, за списком якої він був обраний;
- г) важка хвороба;
- д) набрання законної сили обвинувального вироку суду.

93. До підстав дострокового припинення повноважень народного депутата Верховної Ради України не належить:

- а) смерть;
- б) складення повноважень за власним бажанням;
- в) набрання законної сили обвинувального вироку суду щодо нього;
- г) якщо за позбавлення депутата повноважень проголосувала 1/3 Верховної Ради України;
- д) виїзд з України в іншу державу на постійне місце проживання.

94. Рішення про дострокове припинення повноважень народного депутата у випадку порушення ним вимог щодо несумісності депутатського мандата приймає:

- а) Верховна Рада України;

- б) Конституційний Суд України;
- в) Верховний Суд;
- г) Голова Верховної Ради України;
- д) комітет Верховної Ради України з питань регламенту та депутатської етики.

95. Підставою для притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності є:

- а) пред'явлення обвинувачення;
- б) подання Генерального прокурора України;
- в) згода Кабінету Міністрів України;
- г) згода Верховної Ради України;
- д) подання Президента України.

96. Подання до Верховної Ради України про надання згоди на притягнення до кримінальної відповідальності народного депутата України подає:

- а) Президент України;
- б) Голова Верховного Суду України;
- в) Генеральний прокурор України;
- г) Голова Конституційного Суду України;
- д) Прем'єр-Міністр України.

97. Для притягнення до кримінальної відповідальності депутата Верховної Ради України має проголосувати:

- а) 225 народних депутатів України;
- б) 226 народних депутатів України;
- в) 300 народних депутатів України;
- г) 338 народних депутатів України;
- д) 350 народних депутатів України.

98. Пропозиції щодо проекту порядку денного сесії Верховної Ради України узагальнюються:

- а) Президентом України;
- б) Апаратом Верховної Ради України;
- в) Кабінетом Міністрів України;
- г) Прем'єр-міністром України;
- д) заступником Прем'єр-міністра України.

99. Внутрішній допоміжний орган Верховної Ради України, який складається з посадових, службових осіб та технічного персоналу і здійснює функції організаційного, правового, інформаційного, соціально-побутового, аналітичного, матеріально-технічного та іншого забезпечення діяльності парламенту, його структурних підрозділів і народних депутатів – це:

- а) Головний комітет Верховної Ради України;

- б) Секретаріат Верховної Ради України;
- в) Президія Верховної Ради України;
- г) Адміністрація Верховної Ради України;
- д) Апарат Верховної Ради України.

100. До завдань Апарату Верховної Ради України не належить:

- а) обслуговування законодавчого процесу;
- б) науково-юридичне та інформаційне забезпечення правотворчої діяльності;
- в) організаційне забезпечення правотворчої діяльності;
- г) підготовка до голосувань депутатів;
- д) технічне забезпечення правотворчої діяльності.

101. Штатний розпис Апарату Верховної Ради України та чисельність працівників структурних підрозділів затверджує в установленому порядку:

- а) Голова Верховної Ради України;
- б) Президент України за згодою Голови Верховної Ради України;
- в) Голова Верховної Ради України за згоди Президента України;
- г) Президент України;
- д) половина складу затверджується Президентом України, а друга половина Головою Верховної Ради України.

102. До аналітичного, науково-експертного, юридичного та інформаційного забезпечення правотворчої діяльності апарату Верховної Ради України не належить:

- а) науково-правова експертиза закону;
- б) бібліотечне забезпечення правотворчої діяльності;
- в) інформативна систематизація правотворчої діяльності;
- г) заслуховування зауважень депутатів;
- д) інформаційне забезпечення правотворчої діяльності.

103. Лічильна комісія обирається:

- а) Верховною Радою України;
- б) Президентом України;
- в) Головою Верховної Ради України;
- г) Президентом України за поданням Голови Верховної Ради України;
- д) Центральною виборчою комісією.

104. До повноважень Лічильної комісії Верховної Ради України належить:

- а) контроль за використанням коштів Державного бюджету;
- б) попередній розгляд висновків і пропозицій щодо ратифікації і денонсації міжнародних договорів та угод;
- в) організація голосувань і визначення їх результатів;

- г) проведення розслідування з питань, що представляють суспільний інтерес;
- д) забезпечення здійснення установчого процесу.

105. Контроль за використанням коштів Державного бюджету від імені Верховної Ради України здійснює:

- а) Національний банк України;
- б) Омбудсмен;
- в) Рахункова палата;
- г) Представник Президента у Верховній Раді України;
- д) Генеральний прокурор України.

106. До вимог до кандидата на посаду Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини належать:

а) досягнення на день обрання 40 років, володіння державною мовою, наявність високих моральних якостей, досвід правозахисної діяльності та проживання протягом останніх п'яти років в Україні;

б) громадянство України, досягнення на день обрання 40 років, володіння державною мовою, наявність високих моральних якостей, досвід правозахисної діяльності та проживання протягом останніх п'яти років в Україні;

в) громадянство України, досягнення на день обрання 40 років, володіння державною мовою, досвід правозахисної діяльності та проживання протягом останніх п'яти років в Україні;

г) громадянство України, досягнення на день обрання 35 років, володіння державною мовою, наявність високих моральних якостей, досвід правозахисної діяльності та проживання протягом останніх п'яти років в Україні;

д) громадянство України, досягнення на день обрання 40 років, володіння державною мовою, проживання протягом останніх п'яти років в Україні.

107. Строк повноважень Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини становить:

- а) 3 роки;
- б) 4 роки;
- в) 5 років;
- г) 7 років;
- д) 10 років.

108. Суб'єкт, що здійснює призначення на посаду і звільнення з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини:

а) Верховна Рада України таємним голосуванням шляхом подання бюлетенів;

б) Верховна Рада України відкритим голосуванням шляхом подання бюлетенів;

- в) громадяни України таємним голосуванням шляхом подання бюлетенів;
- г) Президент України за поданням Верховної Ради України;
- д) Президент України.

109. *Акти реагування Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини – це:*

- а) листи;
- б) пропозиції;
- в) подання;
- г) скарги;
- д) запити.

110. *Уповноважений Верховної Ради України з прав людини не проводить провадження на підставі:*

- а) звернень громадян;
- б) власної ініціативи;
- в) звернень іноземців, осіб без громадянства;
- г) звернень народних депутатів України;
- д) звернень громадських організацій.

ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРИ ДО ТЕМИ:

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Про визначення порядку обчислення скликань Верховної Ради України: Закон України від 1 лютого 2000 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 8. Ст. 52.
- ❖ Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 4 квітня 1995 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 19. Ст. 134.
- ❖ Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності: Указ Президента від 10 червня 1997 року (зі змінами і допов.). *Урядовий кур'єр*. 1997. № 107-108.
- ❖ Про Рахункову палату: Закон України від 11 липня 1996 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 43. Ст. 212.
- ❖ Про статус народного депутата України: Закон України від 17 листопада 1992 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 3. Ст. 17.

- ❖ Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 20. Ст. 99.
- ❖ Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14-15, № 16-17. Ст. 133.

Спеціалізована література:

1. Александров О. А. Конституційно-правові засади статусу народного депутата України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 20 с.
2. Алексєєв В. М. Теоретичні засади взаємовідносин держави та суспільства в Україні: управлінський аспект: автореф. дис. ... д-ра наук. Київ, 2012. 36 с.
3. Ал-Зухайрі А. І. Сучасний парламентаризм як фактор становлення демократичної політичної системи: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Чернівці, 2017. 20 с.
4. Анохін О. М. Проблеми підготовчої діяльності комітетів Верховної Ради України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2001. № 13. С. 60-63.
5. Антонова О. Р. Взаємодія Верховної Ради України з неурядовими організаціями: державно-управлінський аспект: автореф. дис. ... канд. наук. Київ, 2015. 20 с.
6. Бабенко К. Конституційне регулювання участі громадян у процесі реалізації парламентом контрольної функції: питання теорії і практики. *Юридична Україна*. 2009. № 6. С. 40-45.
7. Бабенко К. Конституційні підвалини генезису парламентаризму в Україні в контексті запровадження політичної реформи. *Юридична Україна*. 2007. № 4. С. 38-45.
8. Баликіна Л. І. Парламентаризм – система політичної організації держави. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 2. С. 100-106.
9. Баликіна Л. Парламентаризм – система політичної організації держави. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 2. С. 100-108.
10. Барабаш Ю. Г. Державно-правові конфлікти в теорії та практиці конституційного права: моногр. Харків: Право, 2008. 220 с.
11. Барабаш Ю. Г. Парламентський контроль в Україні: проблеми теорії та практики: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2004. 205 с.
12. Баргілевич М. І. Шляхи вдосконалення процедури імпічменту Президента в Україні крізь призму досвіду зарубіжних країн. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 36 (1). С. 37-41.
13. Барчук В. Роль і місце уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в юридичному механізмі закріплення прав людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 10. С. 134-137.
14. Баскакова Ю. В. Правовий статус апарату Верховної ради України в умовах забезпечення фракційної стабільності законодавчого органу вла-

- ди. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2013. Вип. 12. С. 52-59.
15. Бері В. Регламент Верховної Ради України – процедурно-правова основа реалізація функції парламенту. *Право України*. 2005. № 11. С. 103-107.
  16. Берназюк І. М. Реалізація актів стратегічної (програмної) правотворчості парламенту, глави держави та уряду як гарантія прямої демократії: моногр. Ужгород: Гельветика, 2017. 483 с.
  17. Бисага Ю. М. Парламентська більшість (коаліція) та парламентська опозиція: теоретико-правове дослідження: моногр. Ужгород: УжНУ, 2013. 187 с.
  18. Болдирєв С. В. Проблеми правового регулювання парламентського розслідування в процесі застосування процедури імпічменту Президента України. *Проблеми законності*. 2012. Вип. 118. С. 56-66.
  19. Бондарчук О. В. Інститут недоторканності депутата парламенту в Україні та Російській Федерації: порівняльно-правовий аналіз: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. 190 с.
  20. Букач В. В. Верховна Рада та Президент України у механізмі забезпечення конституційних політичних прав і свобод людини і громадянина в Україні. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2008. №. 42. С. 185-190.
  21. Венгер В. М. Конституційно-правові засади впливу парламентських фракцій на здійснення представницького мандата: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 20 с.
  22. Верцімага І. В. Механізми здійснення парламентського контролю за реалізацією державної екологічної політики в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2017. 20 с.
  23. Волощук О. Т. Причини бікамералізму. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 3. С. 35-44.
  24. Гев'юк У. Ю. Формування інституту парламентських виборів у процесі демократизації політичної системи України: дис. ... канд. політ. наук. Чернівці, 2011. 217 с.
  25. Георгіца А. Законодавча влада: поняття, правова природа, місце і роль у системі органів публічної влади. *Право України*. 2009. № 11. С. 100-104.
  26. Гербут Н. А. Гендерне представництво в парламентах: українські реалії та зарубіжний досвід: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2014. 18 с.
  27. Гнатенко Н. Депутатська фракція у Верховній Раді України: елемент політичної структуризації парламенту чи інструмент лобізму. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2009. Вип. 2. С. 235-242.
  28. Гончаренко В. Бікамералізм у контекст конституційної реформи в Україні. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 3. С. 67-77.
  29. Гончаренко І. Б. Проблемні питання законодавчих пропозицій щодо легалізації приватної детективної діяльності в Україні. *Публічне право*. 2016. № 2. С. 196-203.
  30. Григоруk Н. Г. Конституційно-правовий статус народного депутата

- України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2004. 216 с.
31. Грицай І. О. Загальнотеоретичний аналіз гендерного збалансування в національних парламентах. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 6. С. 3-7.
  32. Гриценко А. П., Абасов Г. Г. Верховна Рада Автономної Республіки Крим: моногр. Сімферополь: ОДЪЖАК, 2008. 267 с.
  33. Гриценко О. Сутність і призначення Рахункової палати: проблемні питання. *Право України*. 2004. № 10. С. 106-110.
  34. Гусаров С. М. Законотворчість і законодавчий процес в Україні: моногр. / [за заг. ред. О. М. Бандурки]. Харків: Золота миля, 2014. 412 с.
  35. Дурдинець М. Ю. Бікамералізм в українському парламентаризмі: філософсько-правове осмислення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 20 с.
  36. Звоздецька І. В. Правові ознаки парламентських процедур. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 2. С. 35-38.
  37. Зеленов Р. Ю. Законодательные процедуры Европейского Союза. Эволюция полномочий Европейского парламента. *Государство и право*. 2005. № 1. С. 97-103.
  38. Зозуля О. І. Поняття та ознаки принципів діяльності комітетів і тимчасових комісій Верховної Ради України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 38 (1). С. 46-50.
  39. Зотова Т. Г. Питання удосконалення структури апарату верховної ради України у контексті світового досвіду. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 16. С. 142-144.
  40. Зубченко Н. І. Регіональне (не-європейське) співробітництво держав в сфері добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження. *Правова держава*. 2014. № 17. С. 102-106
  41. Кадук Т. Д. Принципи парламентського контролю. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 9. С. 58-66.
  42. Койчева О. С. Рахункова палата як суб'єкт фінансового контролю: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2016. 24 с.
  43. Кондратюк С. В. Традиція парламентаризму на західноукраїнських землях: історико-правове дослідження: моногр. Львів: Євросоціум, 2016. 623 с.
  44. Косова Е. В. Рахункова палата України: еволюція правового статусу. *Молодий вчений*. 2016. № 6. С. 243-246.
  45. Кравченко Н. В. Становлення інституту вітчизняного омбудсмана з прав інвалідів: імплементація міжнародно-правових принципів. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 153-158.
  46. Кунець І. Ю. Конституційне регулювання правового статусу парламентських комітетів та/або комісій на прикладі України та зарубіжних країн. *Юридичний вісник*. 2017. № 2. С. 71-76.
  47. Легін Л. М. Законодавчий процес в Україні: теоретико-правове дослідження: моногр. Івано-Франківськ; Дрогобич: Коло, 2015. 132 с.
  48. Лемак В. Законодавство і практика люстрації: досвід Чеської Республі-

- ки. *Право України*. 2014. № 4. С. 126-133.
49. Лікарчук Д. С. Особливості парламентських конфліктів у сучасній Україні: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2016. 18 с.
  50. Любченко А. В. Політико-управлінські засади становлення інституту парламентаризму в сучасній Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2014. 20 с.
  51. Любченко А. В. Шляхи формування парламентської культури в Україні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія: Державне управління*. 2016. № 4. С. 31-35.
  52. Майданник О. Контрольна функція парламенту: сутність, зміст, призначення. *Право України*. 2013. № 5. С. 280-286.
  53. Матейчук Р. І. Поняття й характерні ознаки методів організаційно-правових форм діяльності народних депутатів України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 2. С. 14-17.
  54. Медведчук В. Актуальні питання бікамералізму (двопалатної структури парламенту) в класичній європейській державно-правовій теорії. *Право України*. 2013. № 3-4. С. 341-347.
  55. Медведчук В. Двопалатний парламент: правова ретроспекція формування класичної доктрини і моделі. *Вісник Академії правових наук України*. 2013. № 1. С. 14-23.
  56. Медвідь А. Особливості правопорядку обрання голови та заступника голови тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 1. С. 131-133.
  57. Мельничук О. Інститут омбудсмана в механізмі захисту права людини на освіту. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 2. С. 7-10.
  58. Мироненко В. П. Політико-правові засади формування і діяльності парламентської коаліції: зарубіжний досвід і Україна: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2016. 22 с.
  59. Навора Ю. Роль верхньої палати в законодавчому процесі в двопалатних парламентах. *Юридична Україна*. 2012. № 2. С. 32-36.
  60. Наливайко Л. Р. Роль фракцій у реалізації представницької функції Верховної Ради України в контексті конституційної реформи. *Влада. Людина. Закон*. 2003. № 10. С. 99-102.
  61. Наливайко Л. Р. Теоретико-прикладні проблеми тлумачення Конституції та законів України Конституційним Судом. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 1. С. 68-75.
  62. Наливайко Л. Р. Функції Верховної Ради України: критерії класифікації та види. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2003. № 11. С. 5-14.
  63. Наливайко О. І. Порівняльно-правовий аналіз реалізації процедури імпичменту. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 3. С. 61-70.
  64. Нестерович В. Лобювання як конституційно-правовий механізм захисту прав і свобод людини та громадянина. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 3 (62). С. 83-93.

65. Нестерович В. Ф. Етимологія та феномен поняття «лобіювання»: гносеологічний вимір. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 1 (99). С. 40-50.
66. Онищук І. Проблеми вдосконалення нормативно-правового регулювання вимог до юридичної техніки. *Юридична Україна*. 2011. № 6 (102). С. 22-27.
67. Панчак-Бялоблоцка Н. В. Порівняльний аналіз урядів меншості у європейських парламентських демократіях: автореф. дис. ... д-ра політ. наук. Львів, 2017. 38 с.
68. Пасальський М. Конституційна модель депутатського мандата парламентарія України. *Юридична Україна*. 2015. № 9. С. 26-31.
69. Пацкан В. В. Роль парламентаризму в системі конституційно-правового механізму забезпечення прав і свобод людини: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 19 с.
70. Пеньковська Н. К. Парламентські коаліції у процесі демократизації урядування в Україні: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Одеса, 2015. 20 с.
71. Погорелова А. І. Розвиток культури парламентаризму в Україні в контексті законотворчої діяльності парламенту: автореф. дис. ... д-ра політ. наук. Київ, 2015. 32 с.
72. Погорілко В. Концепція розвитку законодавства України. *Вісник Академії правових наук України*. 1993. № 5. С. 17-24.
73. Погорілко В. Функції українського парламенту. Від номінального до реального. *Віче*. 2002. № 2. С. 17-21.
74. Погребняк Н. Зарубіжний досвід організації та діяльності парламентського апарату. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 10. С. 64-67.
75. Погребняк Н. С. Конституційно-правовий статус апарату Верховної Ради України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2014. 23 с.
76. Погребняк Н. С. Методи діяльності Апарату Верховної Ради України (класифікація за призначенням). *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 30. С. 14-27.
77. Погребняк Н. С. Форми діяльності апарату Верховної Ради України. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 29. С. 43-53.
78. Різник С. Про нез'ясоване питання конституційності актів парламенту, прийнятих в умовах Революції Гідності. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 6. С. 58-66.
79. Рогач О. Я. Проблеми зловживання правом при використанні народними депутатами України депутатського імунітету. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 2. С. 21-27.
80. Селіванов А. Законодавча влада і конституційне правосуддя в Україні. *Право України*. 2009. № 5. С. 23-27.
81. Скакун О. Дослідження українського парламентаризму на сучасному етапі. *Право України*. 2001. № 9. С. 125-126.
82. Словська І. Є. Конституційно-правовий статус парламенту – Верховної Ради України: моногр. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 336 с.
83. Словська І. Сесія – основна організаційно-правова форма діяльності

- Верховної Ради України. *Право України*. 2012. № 7. С. 134-140.
84. Снігур І. Вплив парламенту України на визначення територіального устрою. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 4. С. 3-7.
  85. Совгіря О. В. Парламентські дебати в Україні: проблеми правового регулювання та перспективи імплементації світового досвіду. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2009. № 12 (98). С. 56-65.
  86. Сон С. Выборы в Европарламент и перспективы европейской интеграции Украины. *Юридический вестник*. 2005. № 1. С. 129-131.
  87. Станкевич О. І. Місце Комісії Європейського Союзу в законодавчому процесі: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2011. 228 с.
  88. Становлення електронного парламенту в контексті євроінтеграції України: моногр. / І. Ф. Корж [та ін.]. Київ: ПанТот, 2015. 171 с.
  89. Стопченко М. І. Конституційно-правовий статус голови парламенту в Україні та зарубіжних країнах: порівняльний аналіз: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
  90. Супрун В. Ф. Деякі питання щодо вдосконалення взаємодії Міністерства юстиції з Верховною Радою України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2004. № 2-3. С. 134-142.
  91. Федосюк А. В. Методологічні основи дослідження українського парламентаризму в умовах глобалізації. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. Вип. 71. С. 147-159.
  92. Француз-Яковец Т. Основи питання організації діяльності двопалатних парламентів Європи. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 10. С. 32-38.
  93. Христова Ю. В. Національний та зарубіжний досвід захисту прав людини у громаді муніципальним омбудсманом. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 103-108.
  94. Шаповал В. М. Основи теорії парламентаризму: моногр. Київ: Парламент. вид-во, 2015. 134 с.
  95. Шварцева М. І. Парламентська (Консультативна) Асамблея Ради Європи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 20 с.
  96. Шведа О. Юридическая природа и содержание лоббистской деятельности в контексте опыта зарубежных стран. *Leges si Viata*. 2018. № 4, ч. 2. С. 173-177.
  97. Ющенко О. О. Конституційно-правові засади участі громадян у законодавчому процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 22 с.
  98. Яровой Т. С. Парламентаризм в умовах сучасного українського державотворення: питання теорії і практики: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2015. 17 с.

Тема 10. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СТАТУСУ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Становлення інституту президентства в Україні. Проблеми президентської влади на сучасному етапі розвитку. Функції Президента України. Повноваження Президента України. Адміністрація Президента України: Представник Президента України у Верховній Раді України; Представник Президента України в Конституційному Суді України; Представник Президента України в Кабінеті Міністрів України. Рада національної безпеки та оборони при Президентові України як консультативно-дорадчий орган: правовий статус. Організація взаємодії Президента України з Кабінетом Міністрів України, з законодавчою владою, судовою владою, органами місцевого самоврядування. Органи виконавчої влади та інші державні органи, підпорядковані Президентові України.

У державному механізмі України інститут президентства посідає особливе місце, що обумовлене його функціями і роллю у вирішенні проблем державотворення і правотворення, можливістю впливу на соціально-економічні і політичні процеси.

Термін *«глава держави»* вперше було унормовано у французькій Конституційній хартії 1814 р., хоча у цьому конституційному акті наведене поняття було вжито стосовно короля Франції, який визначався «верховним главою держави», але з часом стало узагальнюючим і для монархів, і для президентів. Спочатку інститут глави держави був запроваджений у Конституції Баварії 1818 р., а також в установчих актах декількох німецьких князівств та італійських королівств у ХІХ ст., а надалі отримав своє конституційне закріплення у більшості держав світу.

Запровадження посади глави держави дало змогу повною мірою використовувати потенціал принципу поділу влади та системи стримувань і противаг між різновидами влади для державотворення. За цією конструкцією глава держави є свого роду «арбітром» у врегулюванні конфліктів між парламентом, урядом і судовою владою, а у федераціях – між центром і штатами (землями).

Тривалий час в Україні функції глави держави виконували переважно Верховна Рада Української РСР, яка вважалася найвищим органом державної влади України, її президія як постійно діючий орган державної влади та її голова. Теоретичною основою зосередження функцій глави держави у Верховній Раді Української РСР в особі її постійно діючого органу – президії Верховної Ради Української РСР – була концепція «колективного президента», яким вважалася президія, та вчення про ради і радянське державне будівництво загалом: народ здійснює державну владу через ради народних депутатів

України, що становить єдину систему органів державної влади і є політичною основою держави, а Верховна Рада Української РСР – найвищим органом державної влади.

Становлення інституту Президента України було основним у реформуванні державної влади, пов'язаному із проголошенням її незалежності та зміною конституційного ладу України. Започаткувала процес реформування державної влади в Україні Декларація про державний суверенітет України, яка уперше в Україні проголосила, що державна влада в республіці здійснюється за принципом її поділу на законодавчу, виконавчу і судову. Це зумовило введення інституту президентства. Приблизно через рік, 25 червня 1991 р. Верховна Рада України ухвалила постанову «Про вибори Президента Української РСР», якою визнала за доцільне заснувати пост Президента України (Української РСР) до прийняття нової Конституції і провести вибори Президента у 1991 р. Оскільки інститут Президента України мав перетворитись із символічного колективного Інституту в реальний одноособовий позапарламентський інститут і Президент України мав обиратися не парламентом, а громадянами України, цей інститут об'єктивно мав отримати необхідну конституційно-правову основу перш ніж стати реальністю.

Так, 5 липня 1991 р. було прийнято закони України «Про заснування поста Президента Української РСР і внесення змін і доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР», «Про Президента Української РСР» і «Про вибори Президента Української РСР». Прийняттю цих законів передувало внесення відповідних змін і доповнень до чинної на той час Конституції. Зокрема, Основний Закон було доповнено новою главою – 12, яка була присвячена посаді Президента України. У відповідних положеннях Конституції України і зазначених законах визначався статус Президента України, його функції, повноваження та порядок обрання. Теоретичною основою становлення Інституту президентства на цьому етапі була насамперед Концепція нової Конституції України, схвалена Верховною Радою УРСР 19 червня 1991 р.

1 грудня 1991 р. відбулися перші в нашій державі вибори Президента України, під час яких було уперше на конституційній основі шляхом прямих виборів обрано Президента України. Проте конституювання інституту президентства активно і всебічно тривало під час конституційного процесу, пов'язаного з підготовкою нової Конституції України і внесення ряду змін і доповнень до чинної на той час Конституції. Про це свідчать, зокрема, проекти Конституції України у редакціях 1992, 1993, 1995 рр., та Конституційний договір, укладений між Президентом України і Верховною Радою України 8 червня 1995 р. За цими проектами Конституції України і Конституційним договором Президент України набував статусу глави держави і глави виконавчої влади. Остаточо статус Президента України був визначений Конституцією України 1996 р.

Після набуття чинності всіма положеннями Закону України «Про вне-

сення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 р. та утвердження парламентсько-президентської форми державного правління конституційно-правовий статус Президента України зазнав певних змін у частині обмеження низки повноважень у сфері виконавчої влади. Нині Президент України є главою держави, а не главою держави і виконавчої влади, як це було до конституційної реформи.

Розділом V чинної Конституції України визначено, що Президент України є главою держави і виступає від її імені. Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Поряд з цим, Основний Закон передбачає, що роль глави держави спрямована на організацію державної влади, формування держави, забезпечення єдності в діях всього державного апарату, вирішення тих чи інших непорозумінь у системі органів держави, об'єднання зусиль державних і самоврядних структур для найефективнішого здійснення політики держави.

Президент України обирається громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років. Президентом України може бути обраний громадянин України, який досяг тридцяти п'яти років, має право голосу, проживає в Україні протягом десяти останніх перед днем виборів років та володіє державною мовою. Одна й та сама особа не може бути Президентом України більше ніж два строки підряд.

Розрізняють кілька **видів президентських виборів**. Відповідно до чинного законодавства вибори Президента України можуть бути черговими, позачерговими та повторними.

Чергові вибори Президента України проводяться у зв'язку із закінченням конституційного строку його повноважень, тобто кожні п'ять років. 1 лютого 2011 р. було прийнято Закон України «Про внесення змін до Конституції України щодо проведення чергових виборів народних депутатів України, Президента України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських селищних голів», згідно з яким наступні чергові вибори Президента України відбудуться в останню неділю березня 2015 р. Разом із тим Революція Гідності 2014 р. зумовила потребу у позачергових виборах Президента України.

Позачергові вибори Президента України проводяться у зв'язку з достроковим припиненням повноважень Президента України у випадках, передбачених Конституцією України. Відповідно до ст. 108 Конституції повноваження Президента України **припиняються достроково** у разі:

- відставки;
- неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я;
- усунення з поста в порядку імпічменту;
- смерті.

Повторні вибори Президента України проводяться відповідно до закону у двох випадках: якщо до виборчого бюлетеня для голосування було включено не більше двох кандидатів на пост Президента України і жодного з них не було обрано; якщо всі кандидати на пост Президента України, включені до виборчого бюлетеня, до дня виборів або до дня повторного голосування зняли свої кандидатури.

Основні функції і повноваження Президента України визначаються Конституцією України.

Функції Президента України – це основні напрями діяльності глави Української держави, які виражають його місце і загальне призначення у державному механізмі, а також роль у вирішенні суспільних завдань, що стоять перед державою.

Найбільш об'єктивне уявлення про основні функції Президента України та їх систему дає аналіз відповідних положень Конституції, зокрема ч. 1 ст. 106 та ін. Основними **функціями Президента України** є:

- представницька;
- установча (державотворча);
- безпекова та оборонна;
- зовнішньополітична;
- правозахисна;
- антикорупційна;
- програмна;
- правотворча;
- контрольна та арбітражна;
- кадрова;
- нагородна та ін.

Ці функції перебувають у комплексних доктринальних, предметних, функціональних, структурних та інших правових зв'язках і утворюють **систему функцій Президента України**. Реалізація попередньо визначених функцій глави держави передбачає наділення його відповідними повноваженнями, тобто нормативно встановленими правами та обов'язками щодо ефективного здійснення своїх функцій. При цьому повноваження Президента України мають виключний характер. Згідно з ч. 2 ст. 106 Конституції України Президентом заборонено передавати свої повноваження іншим особам або органам. Слід звернути увагу також і на те, що повноваження Президента України вичерпно (дискретно) визначено в Конституції України.

До **основних напрямів діяльності** Президента України як глави держави належить забезпечення:

- державного суверенітету, тобто неподільності, верховенства, незалежності державної влади в Україні;
- територіальної цілісності України, тобто недоторканності її кордонів і внутрішньої єдності;
- відповідності внутрішньої та зовнішньої політики держави визна-

ченим у Конституції засадам; чіткого й своєчасного реагування відповідних державних органів на будь-які порушення конституційних приписів;

➤ прав і свобод людини, відповідності міжнародно-правовим актам і реальності правового статусу людини і громадянина.

Перелік повноважень Президента України визначено ст. 106 Конституції України.

Одними із **пріоритетних повноважень** Президента України у здійсненні зазначених функцій є його повноваження щодо представництва держави всередині країни і в міжнародних відносинах. Як представник держави у своїй країні Президент України має право звертатися з посланнями до народу та із щорічними позачерговими посланнями до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України. Він також представляє державу в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, веде переговори та укладає міжнародні договори України. Як представник нашої держави у міжнародних відносинах і керівник її зовнішньополітичної діяльності Президент України приймає рішення про визнання іноземних держав, призначає та звільняє глав дипломатичних представництв України в інших державах і при міжнародних організаціях.

У 2014-2017 рр. **зовнішньополітичні повноваження** Президента України отримали два **основних напрями** реалізації:

➤ євроінтеграція, зокрема Укладення угоди про асоціацію України з ЄС, забезпечення безвізового режиму України та ЄС тощо;

➤ захист державного суверенітету і територіальної цілісності України на міжнародній арені, зокрема засудження Генеральною Асамблеєю ООН анексії РФ Автономної Республіки Крим, запровадження масштабних санкцій з боку США, ЄС, Канади та інших держав світу стосовно РФ через її агресивну політику щодо України тощо.

Порядок реалізації зовнішньополітичних повноважень Президента України деталізовано у законах України «Про міжнародні договори», «Про дипломатичну службу» та ін., а також у міжнародних договорах України.

Адміністрація Президента України – постійно діючий орган, утворений Президентом України для здійснення його повноважень.

Відповідно до Положення про Адміністрацію Президента України, прийнятого 02 квітня 2010 р., Адміністрація Президента України є постійно діючим допоміжним органом, утвореним Президентом України відповідно до п. 28 ч. 1 ст. 106 Конституції України.

Адміністрація у своїй діяльності керується Конституцією України, законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, міжнародними договорами України, укладеними в установленому порядку, положенням про Адміністрацію Президента України, а також розпорядженнями Глави Адміністрації Президента України.

Основними завданнями Адміністрації є організаційне, правове, консультативне, інформаційне, експертно-аналітичне та інше забезпечення здійс-

нення Президентом України визначених Конституцією України повноважень.

До *складу* Адміністрації входять:

- Глава Адміністрації Президента України;
- Перший заступник Глави Адміністрації Президента України;
- заступники Глави Адміністрації Президента України;
- Керівник апарату Адміністрації Президента України;
- радники Президента України;
- Прес-секретар Президента України
- уповноважені Президента України;
- Офіс Глави Адміністрації Президента України, головні департаменти, Приймальня Президента України, а також департаменти та відділи, які є самостійними структурними підрозділами Адміністрації.

Адміністрація відповідно до покладених на неї завдань здійснює такі **повноваження**:

- здійснює аналіз політичних, економічних, соціальних, гуманітарних та інших процесів, що відбуваються в Україні і світі, готує за його результатами для подання на розгляд Президентові України пропозиції з питань формування та реалізації внутрішньої і зовнішньої політики держави, спрямованої на забезпечення додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина, державного суверенітету, територіальної цілісності України;

- здійснює підготовку пропозицій щодо здійснення керівництва зовнішньополітичною діяльністю держави та вносить їх на розгляд Президентові України, забезпечує здійснення Президентом України представництва держави у міжнародних відносинах;

- бере участь в опрацюванні пропозицій щодо попередження та нейтралізації загроз національній безпеці України, здійснення Президентом України керівництва у сфері національної безпеки і оборони України, виконання ним повноважень Голови Ради національної безпеки і оборони України, контролю за реалізацією заходів у цій сфері, забезпечує здійснення повноважень у сфері контролю за діяльністю Збройних Сил України, інших військових формувань;

- забезпечує підготовку проектів послань Президента України до народу, щорічних і позачергових послань Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України, оприлюднює такі послання;

- забезпечує взаємодію Президента України з Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, правоохоронними, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян (у тому числі політичними партіями, професійними спілками), підприємствами, установами, іншими організаціями, сприяє підвищенню ефективності такої взаємодії;

- здійснює в установленому порядку експертизу прийнятих Верхов-

ною Радою України законів, що надійшли на підпис Президентів України, готує пропозиції щодо підписання законів або застосування щодо них права вето;

- забезпечує планування діяльності Президента України;
- опрацьовує і подає на підпис Президентів України проекти указів, розпоряджень Президента України, інших документів;
- забезпечує підготовку проектів законів, що вносяться Президентом України до Верховної Ради України в порядку законодавчої ініціативи; готує пропозиції щодо визначення Президентом України законопроектів як невідкладних для позачергового розгляду Верховною Радою України;
- забезпечує офіційне оприлюднення підписаних Президентом України законів України, а також указів і розпоряджень Президента України та багато інших повноважень, перелічених у Положенні про Адміністрацію Президента України.

Рада національної безпеки і оборони України відповідно до Конституції України є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентів України.

Функціями Ради національної безпеки і оборони України є:

- внесення пропозицій Президентів України щодо реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері національної безпеки і оборони;
- координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони у мирний час;
- координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони в умовах воєнного або надзвичайного стану та при виникненні кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України.

Головою Ради національної безпеки і оборони України є Президент України. У разі дострокового припинення повноважень Президента України відповідно до ст.ст. 108, 109, 110 і 111 Конституції України виконання обов'язків Голови Ради національної безпеки і оборони України на період до обрання і вступу на пост нового Президента України покладається на Голову Верховної Ради України.

Персональний склад Ради національної безпеки і оборони України формує Президент України. До **складу Ради національної безпеки і оборони України** за посадою входять Прем'єр-міністр України, Міністр оборони України, Голова Служби безпеки України, Міністр внутрішніх справ України, Міністр закордонних справ України. Членами Ради національної безпеки і оборони України можуть бути керівники інших центральних органів виконавчої влади, а також інші особи, визначені Президентом України.

Основною **організаційною формою діяльності** Ради національної безпеки і оборони України є її засідання.

На засіданнях Ради національної безпеки і оборони України її члени голосують особисто. Делегування ними обов'язку бути присутніми на засі-

данні Ради національної безпеки і оборони України іншим особам не допускається. У засіданнях Ради національної безпеки і оборони України може брати участь Голова Верховної Ради України. На запрошення Голови Ради національної безпеки і оборони України у її засіданнях можуть брати участь голови комітетів Верховної Ради України, інші народні депутати України, керівники центральних органів виконавчої влади та інші особи, які не є членами Ради національної безпеки і оборони України.

Рішення Ради національної безпеки і оборони України приймаються не менш як двома третинами голосів її членів. Голова Верховної Ради України може висловлювати думку щодо прийнятих рішень, яка протоколюється. Прийняті рішення вводяться в дію указами Президента України. Рішення Ради національної безпеки і оборони України, введені в дію указами Президента України, є обов'язковими до виконання органами виконавчої влади.

Узагальнюючи результати наукових напрацювань і положення чинного законодавства, можна зробити висновок, що консультативно-дорадчі та допоміжні органи і служби, утворені Президентом України відповідно до п. 28 ч 1 ст. 106 Основного Закону, максимально об'єктивно відображують конституційні завдання, функції та повноваження глави держави.

На сьогодні **систему консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів і служб, створених Президентом України** для здійснення своїх повноважень, окрім Адміністрації Президента України, представляють:

- Національна рада реформ;
- Конституційна Комісія;
- Рада з питань судової реформи;
- Національна рада з питань антикорупційної політики;
- Рада з питань національної єдності;
- Координаційна рада сприяння розвитку громадянського суспільства;
- Уповноважений Президента України з прав дитини;
- Уповноважений Президента України з прав людей з інвалідністю;
- Комітет з питань розвідки при Президентові України;
- Державне управління справами;
- Національний інститут стратегічних досліджень;
- Національна академія державного управління при Президентові України;
- Комітет з національної премії України імені Тараса Шевченка;
- Комітет із Державної премій України в галузі архітектури;
- Комітет з Державних премій України в галузі науки і техніки;
- Комісія при Президентові України у питаннях помилування;
- Комісія з питань громадянства;
- Комісія державних нагород та геральдики і ін.

Повноваження, склад і порядок діяльності консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів і служб, створених Президентом України, а та-

кож положення про них визначаються відповідними указами глави держави. У більшості з цих органів діють офіційні веб-сайти.

Ключові поняття:

інститут президентства, глава держави, президент, президентська республіка, «колегіальний президент», правовий статус президента, президент-арбітр, інституціоналізація президентства, легітимація президентства, Президент України, компетенція Президента України, контрасигнування, повноваження Президента України, функції Президента України, право вето, абсолютне вето, відкладальне вето, промульгація, правотворче контрольне провадження, виконавче контрольне провадження, акти глави держави, Адміністрація Президента України, завдання Адміністрації Президента України, Глава Адміністрації Президента України, Перший заступник Глави Адміністрації Президента України, заступники Глави Адміністрації Президента України, Керівник апарату Адміністрації Президента України, радники Президента України, Прес-секретар Президента України, уповноважені Президента України, Офіс Глави Адміністрації Президента України, головні департаменти, Приймальня Президента України, імпічмент.

1. З латинської «*president*» означає:

- а) той, хто сидить попереду;
- б) глава держави;
- в) той, хто керує державою;
- г) особа, наділена владними повноваженнями;
- д) виборний глава держави.

2. В Україні посада Президента була утворена:

- а) у 1990 році;
- б) у 1991 році;
- в) у 1992 році;
- г) у 1993 році;
- д) у 1994 році.

3. Першим Президентом незалежної Української держави є:

- а) Леонід Кучма;
- б) Леонід Кравчук;
- в) Леонід Кравець;
- г) Юлія Тимошенко;
- д) Віктор Ющенко.

4. Відповідно до Конституції Президент України є:

- а) главою виконавчої влади України;
- б) главою Української держави;

- в) главою всіх гілок влади України;
- г) главою Української держави та главою виконавчої влади;
- д) главою законодавчої влади України.

5. Президент України є гарантом:

- а) державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина;
- б) державного суверенітету та суверенітету сусідніх держав, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, законів України, прав і свобод людини і громадянина;
- в) державної безпеки, суверенітету, обороноздатності, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина;
- г) виконання обов'язків Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, прокуратурою;
- д) державної безпеки, суверенітету, виконання обов'язків Верховною Радою України, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина.

6. Президент України користується правом недоторканності:

- а) довічно;
- б) на час виконання повноважень та 10 років після закінчення повноважень;
- в) на час перебування у закордонних відрядженнях;
- г) на час виконання повноважень;
- д) з моменту обрання та до досягнення 65-річного віку.

7. Термін, протягом якого за особою зберігається звання Президента України, крім випадку усунення особи в порядку імпичменту:

- а) з моменту обрання та досягнення 65-річного віку;
- б) на час виконання повноважень та 10 років після закінчення повноважень;
- в) довічно;
- г) до моменту обрання нового Президента України;
- д) на час виконання повноважень.

8. Строк, на який обирається Президент України:

- а) 4 роки;
- б) 5 років;
- в) 7 років;
- г) 9 років;
- д) 3 роки.

9. Одна й та сама особа не може бути Президентом України більше ніж:

- а) 1 строк;
- б) 2 строки підряд;
- в) 4 строки підряд;
- г) 5 строків підряд;
- д) 3 строки підряд.

10. Віковий ценз для обрання на посаду Президента України становить:

- а) 21 рік;
- б) 35 років;
- в) 45 років;
- г) 27 років;
- д) 18 років.

11. Кандидат на посаду Президента України на день проведення виборів повинен проживати в Україні:

- а) протягом останніх 5 років;
- б) протягом останніх 7 років;
- в) протягом останніх 10 років;
- г) протягом останніх 15 років;
- д) протягом останніх 20 років.

12. Вибори Президента України можуть бути:

- а) чергові, позачергові, повторні;
- б) строкові, дострокові, повторні;
- в) чергові, дострокові, повторні;
- г) чергові, позачергові, дострокові;
- д) строкові, позачергові, повторні.

13. Чергові вибори Президента України призначає:

- а) Центральна виборча комісія;
- б) Кабінет Міністрів України;
- в) Верховний Суд України;
- г) Конституційний Суд України;
- д) Верховна Рада України.

14. Призначення виборів Президента України здійснюється:

- а) Рішенням Центральної виборчої комісії;
- б) Рішенням Конституційного Суду України;
- в) Постановою Верховної Ради України;
- г) Указом Президента України;

д) Наказом Кабінету Міністрів України.

15. Верховна Рада України призначає чергові вибори Президента України не пізніше як:

- а) за 120 днів до дня виборів;
- б) за 100 днів до дня виборів;
- в) за 90 днів до дня виборів;
- г) за 15 днів до дня виборів;
- д) за 110 днів до дня виборів

16. Чергові вибори Президента України проходять:

- а) в останню неділю березня п'ятого року повноважень;
- б) в останню неділю жовтня останнього року повноважень;
- в) у першу неділю березня останнього року повноважень;
- г) в останню неділю квітня останнього року повноважень;
- д) в останню неділю серпня останнього року повноважень.

17. Підставою проведення позачергових виборів Президента України є:

- а) зняття до дня виборів всіма кандидатами, включеними до виборчого бюлетеня, своїх кандидатур;
- б) включення до виборчого бюлетеня не більше двох кандидатів, жодного з яких не було обрано;
- в) закінчення терміну перебування на посту Президента, обраного на позачергових виборах;
- г) прийняття нової Конституції України;
- д) дострокове припинення повноважень Президента України.

18. Позачергові вибори Президента України проводяться у період:

- а) 15 днів;
- б) 30 днів;
- в) 45 днів;
- г) 60 днів;
- д) 90 днів.

19. Підставою проведення повторних виборів Президента України є:

- а) зняття до дня виборів всіма кандидатами, включеними до виборчого бюлетеня, своїх кандидатур;
- б) смерть Президента України;
- в) закінчення терміну перебування на посту Президента, обраного на позачергових виборах;
- г) прийняття нової Конституції України;
- д) дострокове припинення повноважень Президента України.

20. Відповідно до Закону України «Про вибори Президента України» від 5 березня 1999 року висування кандидатів на пост Президента України партіями (блоками) та самовисування:

- а) починається за 170 днів і закінчується за 140 днів до дня виборів;
- б) починається за 140 днів і закінчується за 120 днів до дня виборів;
- в) починається за 120 днів і закінчується за 100 днів до дня виборів;
- г) починається за 90 днів і закінчується за 50 днів до дня виборів;
- д) починається за 89 днів і закінчується за 71 день до дня виборів.

21. Право брати участь у передвиборній агітації під час виборів Президента України належить:

- а) органам державної влади;
- б) органам місцевого самоврядування;
- в) посадовим та службовим особам органів державної влади;
- г) членам виборчих комісій;
- д) громадянам України, які мають право голосу.

22. Державним органом, що забезпечує організацію і проведення виборів Президента України в цілому по Україні, є:

- а) Верховна Рада України;
- б) Кабінет Міністрів України;
- в) Адміністрація Президента України;
- г) Центральна виборча комісія;
- д) Рада національної безпеки і оборони України.

23. Центральна виборча комісія закінчує реєстрацію кандидатів на пост Президента України:

- а) не пізніше як за 120 днів до дня виборів Президента України;
- б) не пізніше як за 100 днів до дня виборів Президента України;
- в) не пізніше як за 90 днів до дня виборів Президента України;
- г) не пізніше як за 68 днів до дня виборів Президента України;
- д) не пізніше як за 50 днів до дня виборів Президента України.

24. Центральна виборча комісія публікує у пресі та оголошує в інших засобах масової інформації список кандидатів у Президенти України:

- а) не пізніше як на 3 день після закінчення реєстрації всіх кандидатів;
- б) не пізніше як на 5 день після закінчення реєстрації всіх кандидатів;
- в) не пізніше як на 10 день після закінчення реєстрації всіх кандидатів;
- г) не пізніше як на 12 день після закінчення реєстрації всіх кандидатів;
- д) не пізніше як на 14 день після закінчення реєстрації всіх кандидатів.

25. *Центральна виборча комісія публікує декларацію про майно та доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру кандидата в Президенти України в газетах «Голос України» та «Урядовий кур'єр», а також розміщує на офіційному сайті Центральної виборчої комісії:*

- а) у 14-денний строк після надходження;
- б) у 10-денний строк після надходження;
- в) у 7-денний строк після надходження;
- г) у 5-денний строк після надходження;
- д) у 3-денний строк після надходження.

26. *До бюлетеня на виборах Президента України не включається:*

- а) прізвище, ім'я, по батькові;
- б) рік народження;
- в) число, місяць та рік народження;
- г) контактний номер телефону;
- д) особистий підпис виборця.

27. *Центральна виборча комісія за рахунок коштів, що виділяються з Державного бюджету України на підготовку і проведення виборчої кампанії, забезпечує виготовлення інформаційних плакатів кандидатів на пост Президента України:*

- а) не пізніше як за 80 днів до дня виборів;
- б) не пізніше як за 70 днів до дня виборів;
- в) не пізніше як за 50 днів до дня виборів;
- г) не пізніше як за 40 днів до дня виборів;
- д) не пізніше як за 26 днів до дня виборів.

28. *Строк, протягом якого кандидат на пост Президента України може звернутися до Центральної виборчої комісії із скасуванням рішення щодо його реєстрації:*

- а) не пізніше як за 14 днів до дня виборів та не пізніш як за 10 днів до дня повторного голосування;
- б) не пізніше як за 10 днів до дня виборів та не пізніш як за 7 днів до дня повторного голосування;
- в) не пізніше як за 23 дні до дня виборів та не пізніш як за 13 днів до дня повторного голосування;
- г) не пізніше як за 3 дні до дня виборів;
- д) не пізніше як за 1 день до дня виборів.

29. *З дня офіційного опублікування результатів виборів Центральна виборча комісія надсилає до Рахункової палати звіт про використання коштів Державного бюджету України, виділених на підготовку та проведення виборів Президента України у:*

- а) п'ятимісячний строк;
- б) місячний строк;
- в) десятиденний строк;
- г) тримісячний строк;
- д) п'ятиденний строк.

30. *Мінімально допустимою кількістю членів окружної виборчої комісії на виборах Президента України є:*

- а) 8 осіб;
- б) 10 осіб;
- в) 12 осіб;
- г) 14 осіб;
- д) 15 осіб.

31. *Кількість членів дільничної виборчої комісії на виборах Президента України має бути не менше:*

- а) 9 осіб;
- б) 10 осіб;
- в) 12 осіб;
- г) 14 осіб;
- д) 15 осіб.

32. *Обраним на пост Президента України вважається той кандидат, який одержав на виборах:*

- а) більше половини голосів виборців, які взяли участь у голосуванні;
- б) не менше 45% голосів виборців, що брали участь у голосуванні;
- в) 51% голосів виборців;
- г) 2/3 голосів виборців, що брали участь у голосуванні;
- д) максимальну кількість голосів виборців, що брали участь у голосуванні.

33. *Після офіційного оголошення результатів виборів, з моменту складення присяги народові на урочистому засіданні новообраний Президент України вступає на пост не пізніше ніж через:*

- а) 15 днів;
- б) 30 днів;
- в) 45 днів;
- г) 60 днів;
- д) 90 днів.

34. *Новообраний Президент України вступає на пост:*

- а) з моменту оголошення результатів виборів Центральної виборчої комісії;

б) з моменту офіційного оприлюднення результатів виборів Центральної виборчої комісії;

в) з моменту складання присяги народом на урочистому засіданні Верховної Ради України;

г) з моменту закінчення процедури підрахунку голосів;

д) з моменту передачі трудової книжки в Адміністрацію Президента.

35. Згідно чинної Конституції Президент України складає присягу:

а) народу України;

б) Верховній Раді України;

в) Голові Конституційного Суду України;

г) населенню України;

д) органам публічної влади.

36. Складання присяги Президента України відбувається на:

а) урочистому засіданні Верховної Ради України;

б) урочистому засіданні Конституційного Суду України;

в) черговій сесії Верховної Ради України;

г) Майдані Незалежності;

д) спільному засіданні парламенту та уряду України.

37. Приведення до присяги Президента України здійснює:

а) Голова Верховної Ради України;

б) Голова Конституційного Суду України;

в) Голова Центральної виборчої комісії України;

г) попередній Президент;

д) Прем'єр-Міністр України.

38. Після офіційного оголошення результатів виборів Президент України, обраний на позачергових виборах складає присягу у:

а) триденний строк;

б) п'ятиденний строк;

в) десятиденний строк;

г) двадцятиденний строк;

д) тридцятиденний строк.

39. До повноважень Президента України не належить:

а) забезпечення державної незалежності;

б) прийняття рішень про визнання іноземних держав;

в) призначення і звільнення дипломатичних представників України в інших державах;

г) затвердження Державного бюджету України;

д) видання указів.

40. До повноважень Президента України не належить:

- а) очолювати Раду національної безпеки та оборони України;
- б) обирати голів апеляційних суддів;
- в) нагороджувати державними нагородами;
- г) здійснювати помилювання;
- д) призначати на посаду суддів на підставі та в межах подання Вищої ради правосуддя.

41. До установчих повноважень Президента України не належить:

- а) призначення Прем'єр-міністра України;
- б) призначення на посади та звільнення з посад Голови та інших членів палати;
- в) призначення на посаду та звільнення з посади Генерального прокурора України;
- г) призначення на посаду та звільнення з посад половини складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення;
- д) призначення на посади та звільнення з посад вищого командування Збройних Сил України.

42. Повноваження Президента України щодо призначення за згодою Верховної Ради України на посаду Генерального прокурора України та звільнення його з посади є одним з аспектів:

- а) установчої функції Президента України;
- б) нормотворчої функції Президента України;
- в) виконавчої функції Президента України;
- г) політичної функції Президента України;
- д) контрольної функції Президента України.

43. Президент України, виходячи зі своїх повноважень, не здійснює:

- а) установчу функцію;
- б) нормотворчу функцію;
- в) правозастосовну функцію;
- г) контрольну функцію;
- д) законодавчу функцію.

44. Повноваження Президента України не припиняються достроково у разі:

- а) відставки;
- б) неможливості виконання повноважень за станом здоров'я;
- в) усунення з поста в порядку імпічменту;
- г) смерті;
- д) виїзду за кордон.

45. *Нормативні акти, що видає Президент України:*

- а) укази та розпорядження;
- б) рішення та постанови;
- в) звернення та скарги;
- г) звернення та укази;
- д) укази та постанови.

46. *Розпорядженнями Президента України оформляються прийняті ним на основі та на виконання Конституції і законів України рішення про:*

- а) призначення та звільнення глав дипломатичних представництв України в інших державах і при міжнародних організаціях;
- б) припинення повноважень Верховної Ради України;
- в) використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України;
- г) прийняття до громадянства України та припинення громадянства України, надання притулку в Україні;
- д) призначення на посади та звільнення з посад помічників, референтів Президента України.

47. *Указами Президента України оформляються прийняті ним на основі та на виконання Конституції і законів України рішення про:*

- а) проведення переговорів, підписання міжнародних договорів України;
- б) оперативні, організаційні і кадрові питання;
- в) призначення на посади та звільнення з посад помічників, референтів Президента України;
- г) внесення змін до розпоряджень Президента України, визнання такими, що втратили чинність, розпоряджень Президента України;
- д) надання доручень Кабінету Міністрів України.

48. *До загальних суб'єктів, які вносять проекти актів Президента України, не належать:*

- а) Кабінет Міністрів України;
- б) Рада Міністрів Автономної Республіки Крим;
- в) Секретар Ради національної безпеки і оборони України;
- г) Конституційний Суд України;
- д) радники Президента України.

49. *Строк, протягом якого укази Президента України мають бути опубліковані в офіційних друкованих виданнях:*

- а) 1 день;
- б) 5 днів;
- в. 10 днів;

- г) 15 днів;
- д) 20 днів.

50. Після опублікування указу Президента України вступають в законну силу:

- а) у денний строк;
- б) у п'ятиденний строк;
- в) у десятиденний строк;
- г) у п'ятнадцятиденний строк;
- д) у двадцятиденний строк.

51. Постійно діючим допоміжним органом при Президенті України є:

- а) Секретаріат Президента України;
- б) Апарат Президента України;
- в) Комітет при Президенті України;
- г) Адміністрація Президента України;
- д) Рада Президента України.

52. До основних завдань Адміністрації Президента України відносяться:

- а) організаційне, соціальне, консультативне, інформаційне, експертно-аналітичне;
- б) фінансове, правове, консультативне, інформаційне, експертно-аналітичне;
- в) консультативне, інформаційне, експертно-аналітичне;
- г) оборонне, правове, консультативне, інформаційне, експертно-аналітичне;
- д) організаційне, правове, консультативне, інформаційне, експертно-аналітичне.

53. До складу Адміністрації Президента України не входить:

- а) два заступники Глави Адміністрації Президента України;
- б) Прес-секретар Президента України;
- в) уповноважені Президента України;
- г) секретар Ради національної безпеки і оборони України;
- д) Радник Президента України – Керівник Головного управління з питань конституційно-правової модернізації.

54. Структуру, граничну чисельність працівників Адміністрації Президента України затверджує Президент України:

- а) одноособово;
- б) за поданням Глави Адміністрації Президента України;
- в) за поданням Прем'єр-міністра України;

- г) за поданням Глави Адміністрації Президента України та Прем'єр-міністра України;
- д) разом із Головою Верховної Ради України.

55. Гранична чисельність працівників Адміністрації Президента України дорівнює:

- а) 555 штатних одиниць;
- б) 428 штатних одиниць;
- в) 750 штатних одиниць;
- г) до 1000 штатних одиниць;
- д) чинним законодавством не встановлена, тому встановлюється на розсуд Президента.

56. Глава Адміністрації Президента України в межах своєї компетенції видає:

- а) розпорядження;
- б) накази;
- в) укази;
- г) постанови;
- д) локальні акти.

57. Адміністрація Президента України для виконання покладених на неї завдань не має право в установленому порядку:

- а) одержувати інформацію, документи і матеріали від державних органів та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій усіх форм власності та їх посадових осіб;
- б) користуватися інформаційними базами даних державних органів, державними, в тому числі урядовими, системами зв'язку і комунікацій, мережами спеціального зв'язку та іншими технічними засобами;
- в) залучати до виконання окремих робіт і завдань, до участі у вивченні окремих питань учених і фахівців, у тому числі на договірній основі, працівників центральних та місцевих органів виконавчої влади;
- г) порушувати питання щодо притягнення до відповідальності посадових осіб;
- д) скликати наради, створювати робочі групи.

58. Прес-секретар Президента України не забезпечує:

- а) висвітлення діяльності Президента України, представляє офіційну позицію Президента України засобам масової інформації;
- б) проведення за участю Президента України прес-конференцій, брифінгів, інших заходів для представників засобів масової інформації;
- в) аналіз висвітлення діяльності Президента України в засобах масової інформації та інформує Президента України, Главу Адміністрації Президента

України з цього питання;

г) координацію та керівництво діяльністю Прес-служби Адміністрації Президента України;

д) залучення до аналізу інформації посадових осіб та фахівців органів виконавчої влади, державних установ, наукових закладів, підприємств та організацій усіх форм власності.

59. Уповноваженою особою, яка забезпечує взаємодію між Президентом України та Кабінетом Міністрів України є:

а) Представник Президента України у Кабінеті Міністрів України;

б) Секретар Президента України у Кабінеті Міністрів України;

в) Прес-секретар Президента України у Кабінеті Міністрів України;

г) Радник Президента України у Кабінеті Міністрів України;

д) Уповноважений Президента України у Кабінеті Міністрів України.

60. До складу Ради національної безпеки і оборони України за посадою не входить:

а) Міністр закордонних справ України;

б) Голова Служби безпеки України;

в) Міністр внутрішніх справ України;

г) Прем'єр-міністр України;

д) Генеральний прокурор України

61. До функцій Ради національної безпеки і оборони України не належать:

а) здійснення поточного контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони;

б) залучення до аналізу інформації посадових осіб та фахівців органів виконавчої влади, державних установ, наукових закладів, підприємств та організацій усіх форм власності;

в) ініціювання розроблення нормативних актів та документів з питань національної безпеки і оборони, узагальнення практики їх застосування та результатів перевірок їх виконання;

г) координація і контроль переведення центральних і місцевих органів виконавчої влади, а також економіки країни на роботу в умовах воєнного чи надзвичайного стану;

д) прийняття відповідно до закону рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення військового стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України.

62. Рішення Ради національної безпеки та оборони України вводяться в дію:

а) указами Президента України;

б) постановами Кабінету Міністрів України;

- в) законами Верховної Ради України;
- г) шляхом підписання їх головою Ради національної безпеки і оборони України;
- д) розпорядженнями Президента України.

63. Основною організаційною формою діяльності Ради національної безпеки і оборони України є:

- а) засідання;
- б) наради;
- в) сесії;
- г) конференції;
- д) симпозиуми.

64. У засіданнях Ради національної безпеки і оборони України може брати участь:

- а) Президент України;
- б) Генеральний прокурор України;
- в) Глава Адміністрації Президента України;
- г) Голова Верховної Ради України;
- д) Прем'єр-міністр України.

65. Відставка Президента України набуває чинності:

- а) з моменту проголошення ним особисто заяви про відставку на засіданні Верховної Ради України;
- б) з моменту проголошення ним особисто заяви про відставку на засіданні Кабінету Міністрів України;
- в) з моменту проголошення ним особисто заяви про відставку на засіданні Конституційного Суду України;
- г) з моменту особистого подання ним відповідної заяви до Верховної Ради України;
- д) з моменту особистого подання ним відповідної заяви до Конституційного Суду України.

66. У разі дострокового припинення повноважень Президента України, виконання на період до обрання і вступу на пост нового Глави Української держави покладається на:

- а) Голову Верховної Ради України;
- б) Голову Конституційного Суду України;
- в) Прем'єр-Міністра України;
- г) Голову Верховного Суду України;
- д) Постійного Представника Президента України у Верховній Раді України.

67. У разі дострокового припинення повноважень Президента України виконання обов'язків Голови Ради національної безпеки і оборони України на період до обрання і вступу на пост нового Глави Української держави покла-дається на:

- а) Міністра закордонних справ України;
- б) Голову Служби безпеки України;
- в) Міністра внутрішніх справ України;
- г) Голову Верховної Ради України;
- д) Секретаря Ради національної безпеки і оборони України.

68. Президент України може бути усунений з поста Верховною Радою України в порядку імпичменту у разі:

- а) хвороби;
- б) власного небажання виконувати свої обов'язки;
- в) недовіри, висунутої Верховною Радою України;
- г) вчинення ним адміністративного правопорушення або злочину;
- д) вчинення ним державної зради або іншого злочину.

69. Питання про усунення Президента України з поста в порядку ім-пичменту ініціюється:

- а) більшістю від конституційного складу Верховної Ради України;
- б) не менш як трьома четвертими конституційного складу Верховної Ради України;
- в) не менш як однією третьою від її конституційного складу;
- г) не менш як двома третіми від загального складу Конституційного Суду України;
- д) не менш як половиною від загального складу Конституційного Суду України.

70. Рішення про усунення Президента України з поста в порядку ім-пичменту приймається Верховною Радою України:

- а) не менш як двома четвертими від її конституційного складу;
- б) не менш як двома третинами від її конституційного складу;
- в) не менш як трьома четвертими від її конституційного складу;
- г) не менш як трьома четвертими від її конституційного складу;
- д) не менш як двома третинами від її конституційного складу.

ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРИ ДО ТЕМИ:

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від

- 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Питання Адміністрації Президента України: Указ Президента України від 14 липня 2014 року. *Офіційний вісник України*. 2014. № 57. Стор. 10. Ст. 1546.
  - ❖ Про вибори Президента України: Закон України від 5 березня 1999 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 14. Ст. 81.
  - ❖ Про Державний фонд сприяння місцевому самоврядуванню України: Указ Президента України від 24 червня 2010 року. *Офіційний вісник України*. 2010. № 49.
  - ❖ Про забезпечення, обслуговування та охорону Президента України: Постанова Верховної Ради України від 4 січня 1992 року. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 1999. № 8. С. 86.
  - ❖ Про заснування поста Президента УРСР і внесення змін та доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР: Закон УРСР від 5 липня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 33. Ст. 445.
  - ❖ Про Збройні Сили України: Закон України від 6 грудня 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 108.
  - ❖ Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 106.
  - ❖ Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року. *Голос України*. 2018. № 122.
  - ❖ Про Положення про Адміністрацію Президента України: Указ Президента України від 2 квітня 2010 року. *Офіційний вісник України*. 2010. № 25 Ст. 978.
  - ❖ Про Положення про порядок підготовки та внесення проектів актів Президента України: Указ Президента України від 15 листопада 2006 року (зі змінами і допов.). *Офіційний вісник України*. 2006. № 47.
  - ❖ Про Положення про Представника Президента України у Верховній Раді України: Указ Президента України від 15 лютого 2008 року. *Офіційний вісник України*. 2008 № 13. Ст. 323.
  - ❖ Про Положення про Раду з питань розвідки: Указ Президента України від 11 березня 1999 року. *Офіційний вісник України*. 1999. № 10. Ст. 379.
  - ❖ Про Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим: Закон України від 2 березня 2000 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 21. Ст. 158.
  - ❖ Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 5 березня 1998 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 35. Ст. 237.
  - ❖ Про щорічні послання Президента України до Верховної Ради України: Указ Президента України від 9 квітня 1997 року. *Урядовий кур'єр*. 1997. № 69.

- ❖ Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14-15, №16-17. Ст. 133.

Спеціалізована література:

1. Агафонов С. Правовий статус Президента України. *Право України*. 2000. № 9. С. 24-26.
2. Багряк А. С. Конституційні засади права вето Президента України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 21 с.
3. Байрачна Т. О. Особливості президентського контролю за діяльністю національної гвардії України. *Право і Безпека*. 2016. № 4. С. 29-34.
4. Бак В. І. Конституційно-правові основи взаємовідносин Президента України та Верховної Ради України: проблеми теорії та практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 20 с.
5. Барабаш Ю. Президент у змішаних республіках: деякі питання конституційно-правової теорії та практики. *Право України*. 2012. № 8. С. 93-100.
6. Батанов О. В., Стойко О. М., Ходаківський М. Д. Інавгурація. Історія та сучасність; за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: Юридична думка, 2013. 112 с.
7. Батракова И. В. Институт президентства как субъект концептуальной власти в демократических политических системах: дис. ... канд. полит. наук. Севастополь, 2003. 197 с.
8. Белов Д. Роль главы держави в механізмі здійснення державної влади. *Юридична Україна*. 2005. № 5. С. 11-16.
9. Берзанюк Я. О. Конституційно-правова природа права вето Президента України та пропозицій до прийнятих Верховною Радою України законів *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 2. С. 43-48.
10. Берназюк О. О. Правовий статус і законодавчі гарантії діяльності Адміністрації Президента України, Апарату Верховної Ради України та Секретаріату Кабінету Міністрів України: моногр. Ужгород: Гельветика, 2016. 215 с.
11. Берназюк Я. О. Конституційні основи правотворчості президента України: моногр. Херсон: Гельветика, 2013. 511 с.
12. Берназюк Я. О. Місце та роль доручень президента України у процесі реалізації його конституційних функцій. *Економіка і право*. 2012. Вип. 20. С. 147-154
13. Берназюк Я. О. Повноваження Президента України в бюджетному процесі. *Публічне право*. 2014. № 1. С. 19-27.
14. Берназюк Я. О. Поняття та ознаки рішення Президента України в формі доручення. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 1. С. 16-22.
15. Берназюк Я. Особливості урядового контролю за нормотворчою діяльні-

- стю Президента України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 7. С. 41-48.
16. Белкіна Ю. Роль Президента України в забезпеченні культурних прав громадян. *Право України*. 2009. № 12. С. 161-167.
  17. Василенко Л. П. Повноваження й компетенція центральних органів виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів. *Вісник Запорізького національного університету*. 2015. № 1 (2). С. 101-108.
  18. Вовк Ю. Розмежування сфери компетенції між Президентом і Прем'єр-міністром в Україні. *Право України*. 2009. № 5. С. 51-55.
  19. Волинець В. Функція гарантування національної безпеки в контексті державно-правового розвитку сучасної України. *Юридична Україна*. 2013. № 1. С. 9-16.
  20. Георгієвський Ю. В. Баланс повноважень органів виконавчої влади та місцевого самоврядування як найважливіший принцип управління (конституційно-правовий аспект). *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. Вип. 3. С. 83-87.
  21. Гетьман Є. А. Нормотворча діяльність органів виконавчої влади: поняття, сутність, основні ознаки. *Європейські перспективи*. 2013. № 6. С. 42-47.
  22. Головатенко В. Правові акти Президента України: юридична природа, статус, функції. *Право України*. 2004. № 3. С. 14-21.
  23. Греченко В. А., Зозуля О. І. Конституційно-правовий статус Адміністрації Президента України: моногр. Харків: Харків юридичний, 2014. 299 с.
  24. Гриневич В. В. Інститут президентства та органи місцевого самоврядування в Україні: досвід і перспективи взаємодії. *Актуальні проблеми державного управління*. 2014. № 1. С. 178-186.
  25. Грінь А. А. Дискреція як особливий елемент повноважень органів виконавчої влади. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 3. С. 97-100.
  26. Даниляк О. О. Конституційно-правові аспекти набуття чинності актів глави держави, що потребують контрасигнації членами уряду: зарубіжний та вітчизняний досвід. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2015. № 5. С. 20-26.
  27. Даниляк О. О. Шляхи вдосконалення механізму контрасигнації в межах конституційної модернізації. *Актуальні проблеми державного управління*. 2013. Вип. 4. С. 51-54.
  28. Дегтев Г. В. Некоторые теоретические закономерности становления института президентства на современном этапе. *Государство и право*. 2005. № 2. С. 5-11.
  29. Задорожня Г. В. Джерела нормативної регламентації правового статусу глави держави. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 8. С. 65-73.
  30. Задорожня Г. В. Конституційно-правовий статус глави держави в Украї-

- ні та зарубіжних країнах: порівняльний аналіз: моногр. Київ: Правова єдність; Алерта, 2016. 551 с.
31. Задорожня Г. В. Правосуб'єктність глави держави: конституційно-правовий аспект. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 7 С. 49-57.
  32. Задорожня Г. Нормативна регламентація правового статусу глави держави. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 5. С. 31-37.
  33. Заяць Н. Теоретико-правові проблеми інституту президентства в механізмі реалізації державної влади в Україні. *Право України*. 2009. № 6. С. 29-33.
  34. Зелінська М. Етапи трансформації інституту президентства в Україні. *Правовий менеджмент*. 2010. № 1. С. 68-75
  35. Зозуля О. І. Інститут президентства як об'єкт сучасної конституційної реформи в Україні. *Форум права*. 2010. № 1. С. 126-146.
  36. Зозуля О. І. Конституційне регулювання правового статусу президента України як глави держави. *Університетські наукові записки*. 2009. № 1. С. 42-48
  37. Зозуля О. І. Конституційно-правовий статус Адміністрації Президента України: моногр. Харків: Харків юридичний, 2014. 300 с.
  38. Зозуля О. І. Шляхи вдосконалення організації та діяльності допоміжних органів Президента України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 116-125.
  39. Ильин А. Импицмент главы государства и историко-теоретический аспект *Правоведение*. 2004. № 5. С. 61-69.
  40. Іванець О. О. Порівняльний аналіз правового статусу президента у французькій республіці та Україні. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 1. С. 355-359
  41. Касинюк А. Інститут президентства і його сутність та становлення в Україні. *Науковий вісник юридичної академії МВС України*. 2005. № 1. С. 136-142.
  42. Кіс Т. Інститут президентства в Україні. *Нова політика*. 2000. № 1. С. 20-24.
  43. Клим М. В. Сучасні тенденції розвитку інституту президентства в Україні. *Політологічні записки*. 2013. № 2. С. 179-189.
  44. Климюк О. Контроль Президента України за діяльністю Міністерства внутрішніх справ України. *Юридична Україна*. 2012. № 12. С. 35-41.
  45. Коваленко Р. О. Передвиборна агітація на виборах президентів України та США: конституційно-порівняльне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 21 с.
  46. Коваль Н. В. Координаційні, консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби при Президентові України: конституційно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 20 с.
  47. Колисенко А. І. Інститут контрасигнування за сучасних умов конститу-

- ційного реформування. *Право і суспільство*. 2016. № 4 (2). С. 33-40.
48. Колисенко А. І. Особливості інституту контрастигування в монархічних державах. *Право і суспільство*. 2015. № 6 (2). С. 10-16.
  49. Колюх В. Звуження через розширення: правовий статус Президента України в контексті конституційних змін. *Віче*. 2014. № 23. С. 9-12.
  50. Колюх В. Інститут президентства в Україні як об'єкт конституційного процесу. *Віче*. 2012. № 11. С. 5-7.
  51. Кононенко Н. Інститут президентства в Україні: трансформація напередодні виборів 1999 року. *Людина і політика*. 1999. № 3. С. 3-5.
  52. Кохановський В. В. Інститут президентства та строк його повноважень в Україні та інших країнах світу: порівняльно-правовий аналіз. *Юридичний вісник*. 2012. № 2. С. 46-50.
  53. Крейденко В. В. Інститут президентства в Україні: порівняльний аналіз 2004 – 2012 рр. *Ефективність державного управління*. 2012. Вип. 30. С. 151-157
  54. Крейденко В. В. Модернізація механізмів інституційної взаємодії між Президентом України і Кабінетом Міністрів України: автореф. дис. ... канд. наук. Київ, 2014. 20 с.
  55. Крейденко В. Розподіл управлінських функцій між Президентом України та Кабінетом Міністрів України в контексті адміністративної реформи. *Вісник Національної академії державного управління при Президенті України*. 2012. Вип. 1. С. 235-241.
  56. Кресіна І. О. Інститут імпичменту: порівняльний політико-правовий аналіз. Київ: Юридична думка, 2004. 173 с.
  57. Кривенко Л. Конституційна відповідальність глави держави. *Віче*. 2001. № 10. С. 3-18.
  58. Кудряченко А. Інститут президентства на Україні: реалії конституційно-правового статусу. *Государство и право*. 1998. № 3. С. 99-106.
  59. Кузнецова М. Ю. Інформаційно-правовий статус органів виконавчої влади України як колективного суб'єкта інформаційного права. *Приватне та публічне право*. 2017. № 2. С. 72-76.
  60. Кухерний Є. Верховенство права в діяльності Президента України *Українське право*. 2006. № 1. С. 295-297.
  61. Лазаренко Л. А. Забезпечення Президентом України конституційного права громадян України на звернення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 23-30.
  62. Лашко О. Президентська вертикаль: так чи ні. *Розбудова держави*. 1995. № 5-6. С. 46-50.
  63. Лесько Н. В. Загальна характеристика правового статусу уповноваженого Президента України *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2015. № 827. С. 74-78.
  64. Літвінова О. В. Органи виконавчої влади як суб'єкти державного контролю та нагляду у сфері страхової діяльності. *Вісник Харківського націо-*

- нального університету внутрішніх справ. 2014. № 2. С. 147-155.
65. Лузин В. В. Президентская модель разделения властей (на примере США) *Государство и право*. 1999. № 3. С. 82-90.
  66. Лялюк О. Ю. Територіальні органи центральних органів виконавчої влади в системі територіальної організації влади в Україні. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 30. С. 28-39.
  67. Мазур Д. В. Акти правотворчості Президента в республіках зі змішаною формою правління (загальнотеоретичний аспект): дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2006. 188 с.
  68. Мазур Д. В. Акти правотворчості Президента в республіках зі змішаною формою правління (загальнотеоретичний аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2007. 20 с.
  69. Мазур Д. В. Акти правотворчості Президента в республіках зі змішаною формою правління (загальнотеоретичний аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2007. 20 с.
  70. Мазур Д. В. Актуальні питання співвідношення нормативно-правових указів Президента України та Законів України. *Право і безпека*. 2005. № 4. С. 30-36.
  71. Мазур Д. В. Особливості дії указів Президента України в часі, просторі та за колом осіб. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2005. № 1. С. 59-65.
  72. Майлыбаев Б. А. Понятие «институт президентства»: теоретико-правовой анализ. *Право и политика*. 2001. № 7. С. 4-10.
  73. Майлыбаев Б. А. Сроки президентства как политическая проблема. *Право и политика*. 2001. № 4. С. 34-39.
  74. Мартинюк Р. «Суперпрезидентська республіка»: конституційно-правова оцінка феномену та досвід пострадянських країн. *Право України*. 2013. № 7. С. 252-262.
  75. Мартинюк Р. Конституційні повноваження президента змішаної республіки та доктрина «прихованих» президентських повноважень. *Право України*. 2012. № 7. С. 141-150.
  76. Мартинюк Р. Проблеми визначення конституційно-правового статусу Президента України в умовах змішаної форми правління. *Право України*. 2009. № 5. С. 44-50.
  77. Мартинюк Р. С. Конституційно-правовий статус Президента України та Кабінету Міністрів України: пошук оптимальної моделі компетенційних взаємозв'язків. *Публічне право*. 2016. № 4. С. 66-75.
  78. Марченко В. В. Значення органів виконавчої влади в регулюванні суспільних відносин у сучасних умовах. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. 2015. Вип. 2. С. 124-130.
  79. Матвеева Л. О. Виконання контрольної функції в умовах президентсько-парламентської республіки: тенденції та ризики для української держави. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2013. № 1. С. 29-36.

80. Мельниченко В. Інститут президента в Україні: стан та перспективи розвитку. *Право України*. 2009. № 12. С. 18-29.
81. Михеєнко Р. Виконавча влада і конституційні статуси Президента України та Кабінету Міністрів України. *Право України*. 2000. № 8. С. 24-28.
82. Мудрицька К. О. Зовнішньополітична стратегія Франції за президентства Ніколя Саркозі: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2016. 20 с.
83. Нестерович В. Ф. Конституційно-правові засади впливу громадськості на прийняття нормативно-правових актів: зарубіжний та український досвід: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2015. 40 с.
84. Нестерович В. Ф. Конституційно-правові засади здійснення опосередкованого впливу громадськості на нормопроектну діяльність Президента України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 5. С. 52-58.
85. Окопник О. М. Органи внутрішніх справ в організаційно-правовому механізмі реалізації виконавчої влади в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2007. 178 с.
86. Окопник О. М. Органи внутрішніх справ в організаційно-правовому механізмі реалізації виконавчої влади в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2007. 21 с.
87. Олеськів І. Становлення в Україні інституту президентства. *Юридична Україна*. 2006. № 3. С. 23-26.
88. Орзіх М. Президентська республіка – різновид республіканської форми правління. *Право України*. 2009. № 10. С. 72-76.
89. Павловська Н. Механізм процедури імпічменту (теоретичний та практичний досвід). *Право України*. 2010. № 3. С. 115-119.
90. Паска О. В. Інститут президентства як чинник державного управління суспільними змінами (досвід посткомуністичних країн): автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Львів, 2017. 20 с.
91. Пащенко Ю. А. Технології формування іміджу політичного лідера в Україні (на прикладі президентських кампаній 2004 та 2010 рр.): автореф. дис. ... канд. політ. наук. Харків, 2016. 19 с.
92. Петрів І. М. Рада національної безпеки і оборони України: правові основи становлення та розвитку: моногр. Харків: Право, 2009. 159 с.
93. Плахотнюк Н. Г. Інститут президентства в Україні: становлення та розвиток: моногр. Київ: Максимус, 2004. 223 с.
94. Полякова Ю. О. Громадські ради як консультативно-дорадчі органи при Президенті України. *Вісник Національної академії наук України*. 2016. № 1. С. 136-144.
95. Процюк І. В. Місце і роль президента в президентській республіці. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2012. № 24. С. 379-391.
96. Рудик П. Конституційно-правовий статус Президента України в умовах парламентсько-президентської республіки. *Віче*. 2014. № 20. С. 7-15.
97. Сазонов В. Повноваження Президента України у сфері забезпечення державної безпеки. *Вісник Національної академії правових наук України*.

2013. № 3. С. 272-278
98. Серьогіна С. Оптимізація статусу президента як ключова ланка конституційної реформи в Україні. *Право України*. 2009. № 6. С. 23-27.
99. Скакун О. Ф. Президентська гілка влади у системі розподілу влад (в контексті сучасного реформування). *Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС*. 2004. Спецвипуск. С. 8-17.
100. Совгіря О. Інститут контрастигування актів глави держави в Україні: правова природа та проблеми законодавчого регулювання. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2010. Вип. 85. С. 66-70.
101. Сухонос В. В. Інститут глави держави в конституційному праві: моногр. Суми: УАБС НБУ, 2011. 339 с.
102. Ткаченко О. Засади державної політики безпеки Президента України. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 2. С. 140-142.
103. Толстоног В. Центральні органи виконавчої влади в інституціональному механізмі державного управління захистом прав споживачів. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2015. Вип. 16. С. 235-250.
104. Удовик В. Інститут президентства в Україні й зарубіжних країнах як об'єкт сучасних науково-теоретичних досліджень. *Вісник Книжкової палати*. 2011. № 6. С. 47-48.
105. Фанін І. С. Військово-технічне співробітництво України в процесі розвитку євроатлантичної інтеграції: безпековий вимір: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2010. 20 с
106. Француз-Яковець Т. А. Двопалатний парламент і глава держави в зарубіжних практиках. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 2. С. 5-13.
107. Чиркин В. Е. Глава государства: сравнительно-правовое исследование: моногр. Москва: НОРМА, ИНФРА-М, 2014. 239 с.
108. Чорна О. О. Комунікативний імідж Президента: моногр. Київ: Вид. дім Дмитра Бураго, 2017. 296 с.
109. Шатіло В. А. Інститут президентства в системі державної влади України: моногр. Київ. Укр. центр політ. менедж., 2004. 159 с.
110. Шелевер Н. В. Поняття та види імунітету в конституційному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 20 с.

Тема 11. ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС

Виконавча влада як відносно самостійна форма єдиної державної влади. Особливості організації виконавчої влади в Україні. Система органів виконавчої влади. Кабінет Міністрів України – вищий орган в системі органів виконавчої влади: склад, порядок формування, основні функції, повноваження. Центральні органи виконавчої влади: міністерства, державні комітети (державні служби), центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом. Місцеві державні адміністрації: завдання, функції та повноваження. Акти органів виконавчої влади. Взаємодія органів виконавчої влади з іншими державними органами. Адміністративна реформа в Україні.

Призначення виконавчої влади серед інших гілок державної влади полягає в тому, що саме у процесі її реалізації відбувається реальне втілення в життя законів та інших нормативних актів держави, практичне застосування важелів державного регулювання й управління важливими процесами суспільного розвитку. Слушною є й думка правознавців про те, що призначення виконавчої влади є похідним від принципу поділу єдиної державної влади на законодавчу, виконавчу та судову, тобто змістом діяльності виконавчої влади є виконання рішень законодавчого органу. Утім виконавчу владу не можна визначити, ґрунтуючись лише на зіставленнях її з іншими гілками влади. Виконавча влада має власну конституційно-правову природу та призначення в суспільстві та державі. Про це свідчить і те, що Конституція України присвячує Кабінету Міністрів України й іншим органам виконавчої влади самостійний розділ.

Виконавча влада – самостійна гілка державної влади, зміст діяльності якої визначається реалізацією Конституції та законів України, указів Президента України, формуванням і здійсненням державної політики в усіх сферах соціально-економічного, гуманітарного, екологічного, інформаційного, інноваційного життя суспільства і держави та здійсненням ефективного державного управління в інтересах громадянського суспільства і задля реалізації конституційних прав і свобод людини.

Сутність виконавчої полягає в наступному:

➤ виконавча влада є відносно самостійною гілкою (формою, видом) єдиної державної влади в Україні – атрибутом державно-владного механізму, побудованого на засадах поділу влади, й здійснюється поряд із законодавчою та судовою в тісній взаємодії;

➤ виконавча влада є самостійною лише у зв'язку з практичною реалізацією Конституції, законів України в загальнодержавному та функціонально-компетенційному масштабі. На неї покладено найбільшу частину загаль-

нодержавних функцій;

➤ виконавча влада має державно-правову природу, наділена владними повноваженнями, що виявляється в її можливостях впливати на поведінку і діяльність людей, їх об'єднань, праві й можливостях підкоряти своїй волі інших;

➤ виконавчу владу здійснюють на засадах поділу державної влади на гілки не на всіх рівнях, а лише на вищому, оскільки на місцевому рівні відсутні законодавчі органи. На рівні району в місті є судові органи, в той же час відсутні органи виконавчої влади (державного характеру), крім Києва та Севастополя. Немає їх і на рівні села, селища, міста. Управління на цьому рівні здійснюють органи місцевого самоврядування;

➤ виконавча влада не може ототожнюватися з виконавчою діяльністю, оскільки така діяльність є формою реалізації виконавчої влади, видом державної діяльності відповідної компетенційної та функціональної спрямованості;

➤ виконавча влада здійснюється системою спеціально створених суб'єктів – органами виконавчої влади різних рівнів, які наділено виконавчою компетенцією, що не властиво органам законодавчої та судової влади. Через систему цих органів – виконавчої влади – здійснюють державне управління, виконавчу й розпорядчу діяльність.

Органом виконавчої влади у масштабах усієї країни є **уряд**.

Уряд здійснює керівництво органами виконавчої влади, забезпечуючи при цьому об'єднання, координацію та погодженість їх діяльності. Відносини, які виникають між рівнями системи органів виконавчої влади, є субординаційними, тобто їх змістом є підпорядкування органів нижчого рівня органам вищого рівня.

Розглядаючи **систему органів виконавчої влади** в Україні, слід зазначити, що ця система є трирівневою, єдиною структурою. Вона, відповідно до Конституції України, складається з таких **рівнів**:

- **вищий** – Кабінет Міністрів України;
- **центральний** – міністерства, державні комітети, державні відомства, інші центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом, інші центральні органи виконавчої влади;
- **місцевий** – місцеві державні адміністрації (обласні, районні, Київська та Севастопольська міські), а також Рада міністрів Автономної Республіки Крим.

За способами діяльності органи виконавчої влади в Україні здійснюють **систему функцій**:

- виконавчу;
- програмну;
- управлінську;
- правотворчу;
- бюджетно-фінансову;

- матеріально-технічну;
- контрольну;
- правоохоронну;
- антикорупційну та ін.

Основними функціями уряду є: виконавча та розпорядча.

Виконавча функція уряду полягає у безпосередньому виконанні нормативних приписів правових актів, прийнятих органами законодавчої влади. Особливим видом виконавчої діяльності є адміністративні (управлінські) послуги – публічно-правова виконавчо-зобов'язальна діяльність органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, спрямована на юридичне оформлення умов, встановлених законодавством, які є необхідними для належної реалізації прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, котрі звертаються до них з цією метою (реєстрація, ліцензування, сертифікація тощо).

Розпорядча функція уряду полягає у здійсненні управління шляхом видання підзаконних (управлінських) актів і виконання організаційних дій (відповідних розпоряджень).

Здійснюючи свої функції, органи виконавчої влади діють від імені Української держави, для чого їх наділено державно-владними повноваженнями. Вони не лише реалізують нормативні положення Конституції, законів України, указів Президента України, постанов Верховної Ради, а й самі мають право видавати нормативно-правові акти.

Такими актами є **постанови** і **розпорядження** Кабінету Міністрів України, які є обов'язковими для виконання іншими органами виконавчої влади.

Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади, його статус визначається Конституцією України та Законом України «Про Кабінет Міністрів України».

Ст. 114 Основного Закону встановлює, що до складу Кабінету Міністрів України входять:

- Прем'єр-міністр України;
- Перший віце-прем'єр-міністр України;
- віце-прем'єр-міністри України;
- міністри України.

Закон України «Про Кабінет Міністрів України» та Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» детально урегульовують порядок формування Уряду. Так, члени Кабінету Міністрів України, крім Прем'єр-міністра України, Міністра оборони України і Міністра закордонних справ України, призначаються на посаду Верховною Радою України за поданням Прем'єр-міністра України. При формуванні нового складу Кабінету Міністрів України новопризначений Прем'єр-міністр України вносить до Верховної Ради України подання про призначення членів Кабінету Міністрів України відповідно до вимог Конституції України та Закону «Про Кабінет Міністрів

України». У цьому поданні пропонується повний посадовий склад Кабінету Міністрів України.

У свою чергу, подання Прем'єр-міністра України щодо персонального складу Кабінету Міністрів України може вноситися єдиним списком. Подання щодо окремих кандидатур на посади, зазначені у поданні щодо посадового складу, може вноситися на розгляд парламенту окремо. На кожну посаду члена Кабінету Міністрів України вноситься одна кандидатура. Кандидат на посаду члена Уряду України, за пропозиціями депутатських фракцій до розгляду питання про його призначення на пленарному засіданні Верховної Ради України, може зустрічатися з депутатськими фракціями та відповідати на їхні запитання.

Повноваження Кабінету Міністрів України безпосередньо пов'язані з основними функціями держави, адже їх забезпечення є основними завданнями уряду, це:

- забезпечення державного суверенітету і економічної самостійності України;
- розробки проекту закону про Державний бюджет України, виконання його і звіту про це Верховній Раді;
- створення рівних умов розвитку всіх форм власності; здійснення управління об'єктами державної власності; забезпечення проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики;
- забезпечення політики у сферах праці і зайнятості населення, соціального захисту, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки та природокористування;
- забезпечення систематичного нагляду за виконанням вимог Конституції і законів України, актів Президента України органами виконавчої влади всіх рівнів, а також прийняття необхідних мір для усунення їх порушень;
- установчі повноваження.

Кабінет Міністрів України утворює, реорганізує та ліквідує, відповідно до закону **міністерства** та **інші центральні органи виконавчої влади (ЦОВВ)**, діючи в межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої влади.

Міністерства, інші ЦОВВ у своїй діяльності керуються Конституцією, Законом України «Про центральні органи виконавчої влади» та іншими законами України, указами Президента України та постановами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства України. Особливості правового статусу кожного окремого ЦОВВ визначаються спеціальними положеннями, які затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Система міністерств і ЦОВВ в Україні утворена:

- міністерствами;
- державними службами;
- державними агентствами;

- державними інспекціями;
- ЦОВВ зі спеціальним статусом.

Провідне значення для цієї системи мають **міністерства** – центральні органи виконавчої влади, уповноважені формувати та реалізувати державну політику в одній чи декількох визначених Прем'єр-міністром України сферах суспільного та державного життя. При цьому слід враховувати, що очільники Міністерства закордонних справ України і Міністерства оборони України є конституційною квотою Президента України при формуванні Уряду.

Саме між міністерствами розподіляється весь спектр урядової політики, а діяльність ЦОВВ, керівники яких не входять до складу Кабінету Міністрів України, спрямовується і координується міністрами, а деяких із них (із загальною (універсальною) компетенцією) – Урядом України. Питання діяльності таких ЦОВВ – державних служб, державних інспекцій, державних агентств – представляють відповідні **міністри**, до сфери спрямування та координації яких належать ці органи. ЦОВВ, підпорядковані Уряду, представляє Прем'єр-міністр України.

Основними завданнями міністерства як органу, що формує та реалізує державну політику в одній чи кількох сферах, відповідно до ст. 7 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» є:

- забезпечення нормативно-правового регулювання;
- визначення пріоритетних напрямів розвитку;
- інформування та надання роз'яснень щодо здійснення державної політики;
- узагальнення практики застосування законодавства, розробка пропозицій щодо його вдосконалення та внесення в установленому порядку проєктів законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України на розгляд Президентів України та Кабінету Міністрів України;
- забезпечення здійснення соціального діалогу на галузевому рівні;
- здійснення інших завдань, визначених законами України.

Вказані органи для здійснення своїх функцій приймають владні рішення, які оформлюють в юридичну форму наказів, інструкцій, інших нормативно-правових актів, що підлягають, як і постанови Кабінету Міністрів, державній реєстрації.

Наступною складовою центральної ланки системи органів виконавчої влади в Україні є **інші ЦОВВ України** (державні служби, державні інспекції, державні агентства, ЦОВВ зі спеціальним статусом), діяльність яких спрямовує і координує Кабінет Міністрів України безпосередньо або через відповідного профільного члена Уряду. Такі ЦОВВ забезпечують реалізацію державної політики в одній чи кількох сферах.

Основними завданнями ЦОВВ є реалізація державної політики у визначеній Кабінетом Міністрів України сфері, а також внесення пропозицій щодо її формування.

На виконання цього завдання ЦОВВ здійснюють такі **функції**:

- надають якісні та доступні адміністративні послуги;
- здійснюють державний нагляд і контроль;
- управляють об'єктами державної власності, корпоративними правами держави, іншою державною власністю;
- розробляють і обґрунтовують пропозиції щодо забезпечення;
- формування державної політики на розгляд профільних міністрів тощо.

Державна служба – центральний орган виконавчої влади, основним завданням якого є надання доступних і якісних адміністративних послуг фізичним та юридичним особам. На сьогодні в Україні діють такі державні служби:

- Державна авіаційна служба України;
- Державна архівна служба України;
- Державна казначейська служба України;
- Державна міграційна служба України;
- Державна регуляторна служба України;
- Державна служба геології та надр України;
- Державна служба експортного контролю України;
- Державна служба інтелектуальної власності України;
- Державна служба статистики України;
- Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками;
- Державна служба України з безпеки на транспорті;
- Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів;
- Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру;
- Державна служба України з питань праці;
- Державна служба України з надзвичайних ситуацій;
- Державна служба фінансового моніторингу України;
- Державна фіскальна служба України;
- Державна служба України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції та ін.

Державне агентство – центральний орган виконавчої влади, основним завданням якого є управління об'єктами державної власності.

Основною метою державних агентств є раціональне та ефективне розпорядження державною власністю, корпоративними правами держави та іншими її ресурсами задля отримання додаткових надходжень до Державного бюджету України. Нині такими державними агентствами є:

- Державне агентство автомобільних доріг України;
- Державне агентство водних ресурсів України;
- Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України;

- Державне агентство з питань електронного урядування України;
- Державне агентство лісових ресурсів України;
- Державне агентство резерву України;
- Державне агентство рибного господарства України;
- Державне агентство України з управління зоною відчуження;
- Державне агентство України з питань кіно;
- Державне космічне агентство України;
- Національне агентство України з питань державної служби та ін.

Державна інспекція – центральний орган виконавчої влади, основним завданням якого є здійснення державного нагляду (контролю) за дотриманням державними органами та органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, юридичними і фізичними особами актів чинного законодавства. На сьогодні в Україні діють такі інспекції:

- Державна архітектурно-будівельна інспекція України;
- Державна екологічна інспекція України;
- Державна інспекція навчальних закладів України;
- Державна інспекція енергетичного нагляду України;
- Державна інспекція ядерного регулювання України;
- Державна аудиторська служба України та ін.

Згідно зі ст. 24 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» передбачено ще один тип центральних органів виконавчої влади – **ЦОВВ зі спеціальним статусом**. До них законодавець відніс органи державної влади, безпосередньо визначені в Конституції України, які, по суті, здійснюють державну виконавчу владу в масштабах держави, тобто на центральному рівні. Такими органами в Україні є:

- Антимонопольний комітет України;
- Фонд державного майна України;
- Державний комітет телебачення і радіомовлення України.

Голова Антимонопольного комітету України, Голова Фонду державного майна України, Голова Державного комітету телебачення і радіомовлення України відповідно до ст.ст. 85 і 106 Конституції України призначаються на посади та звільняються з посад Верховною Радою України за поданням Президента України.

Порядок організації та діяльності Антимонопольного комітету України, Фонду державного майна України, Державного комітету телебачення і радіомовлення України, на відміну від інших ЦОВВ, визначається спеціальними законами України. Так, наприклад, правосуб'єктність Фонду державного майна України і його призначення у механізмі державної влади регламентовано Законом України «Про Фонд державного майна України». Інші ЦОВВ зі спеціальним статусом можуть бути утворені виключно Кабінетом Міністрів України.

Окрім уряду та ЦОВВ, у тому числі міністерств, до системи виконавчої влади належить і її місцевий рівень.

До *органів місцевої влади* в Україні відповідно до Основного Закону належать:

- Рада міністрів Автономної Республіки Крим;
- місцеві державні адміністрації (МДА);
- військово-цивільні адміністрації;
- територіальні органи міністерств та інших ЦОВВ.

Особливий конституційно-правовий статус у системі місцевих органів виконавчої влади має Рада міністрів Автономної Республіки Крим. Конституційні основи її організації та діяльності визначено Конституцією України, Конституцією Автономної Республіки Крим і Законом України «Про Раду міністрів Автономної Республіки Крим» від 16 червня 2011 р.

Важливу роль у системі органів виконавчої влади відіграють *місцеві державні адміністрації*, які відповідно до ч. 1 ст. 118 Конституції України і ст. 1 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» від 9 квітня 1999 р. здійснюють виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі.

Місцеві державні адміністрації (МДА) – це система обласних (ОДА) і районних державних адміністрацій (РДА), Київської міської державної адміністрації (КМДА), які згідно з Конституцією та законами України, здійснюють виконавчу владу у відповідних адміністративно-територіальних одиницях, а також реалізують повноваження, делеговані їм відповідними місцевими радами. Місцеві державні адміністрації діють на принципах, властивих усій системі органів виконавчої влади, з урахуванням особливостей умов і завдань їх функціонування.

Основними засадами діяльності МДА є:

- відповідальність перед людиною і державою за свою діяльність;
- верховенство права; законність;
- пріоритетність прав людини;
- гласність;
- поєднання державних і місцевих інтересів та ін.

У здійсненні своїх повноважень голови МДА відповідальні перед Президентом України і Кабінетом Міністрів України, підзвітні та підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня. МДА також підзвітні та підконтрольні радам у частині повноважень, делегованих їм відповідними районними чи обласними радами. Обласна чи районна рада може висловити недовіру голові відповідної МДА, на підставі чого Президент України приймає рішення та дає обґрунтовану відповідь. У разі ж коли недовіру голові ОДА або РДА висловили дві третини від складу відповідної місцевої ради, Президент України приймає рішення про відставку голови МДА.

У межах своїх повноважень МДА здійснюють виконавчу владу на території відповідних адміністративно-територіальних одиниць, а також реалізують повноваження, делеговані їм відповідними радами. Особливості здійснення виконавчої влади у містах Києві та Севастополі визначаються окреми-

ми законами України.

Основними завданнями МДА, виконання яких вони забезпечують у межах відповідних адміністративно-територіальних одиниць згідно зі ст. 2 Закону України «Про місцеві державні адміністрації», є:

- виконання Конституції, законів України, актів Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та інших органів виконавчої влади вищого рівня;
- забезпечення законності та правопорядку на підвідомчій території, додержання прав і свобод громадян;
- виконання державних та регіональних програм соціально-економічного і культурного розвитку, програм охорони довкілля, а в місцях компактного проживання корінних народів і національних меншин – також програм їх національно-культурного розвитку;
- підготовка і виконання відповідних бюджетів та програм, звіти про їх виконання;
- здійснення взаємодії з органами місцевого самоврядування;
- реалізація інших наданих державою, а також делегованих відповідними радами повноважень.

Військово-цивільні адміністрації – це утворені Президентом України тимчасові державні органи у селах, селищах, містах, районах та областях, що діють у складі Антитерористичного центру при Службі безпеки України і призначені для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення безпеки і нормалізації життєдіяльності населення, правопорядку, участі у протидії диверсійним проявам і терористичним актам, недопущення гуманітарної катастрофи в районі проведення антитерористичної операції. Відповідні адміністрації поділяються на:

- **Військово-цивільні адміністрації району та області** – тимчасові державні органи, що здійснюють на відповідній території повноваження районних, обласних рад, державних адміністрацій та інші повноваження, визначені Законом України «Про військово-цивільні адміністрації».

- **Військово-цивільні адміністрації населених пунктів** – тимчасові державні органи, що здійснюють на відповідній території повноваження сільських, селищних, міських рад, районних у містах рад, виконавчих органів сільських, селищних, міських, районних у містах рад та голів та інші повноваження, визначені Законом України «Про військово-цивільні адміністрації».

Територіальні органи міністерства – це органи виконавчої влади, утворені Кабінетом Міністрів України як юридичні особи публічного права, або міністром як структурні підрозділи апарату міністерства, для реалізації функцій міністерства на місцях. Ці органи утворюються у випадку, коли їх утворення передбачено положенням про міністерство, затвердженим Кабінетом Міністрів України.

Адміністративна реформа визначається як форма структурного впорядкування, удосконалення та розвитку системи органів державної влади як

єдиного механізму держави, що утворився на основі інтеграції матеріальних, фінансових і людських ресурсів, підприємств, установ, організацій та відповідної їх взаємодії, заснованої на принципах розподілу влади в межах чинного законодавства, що забезпечує виконання завдань і функцій держави; це неперервний у часово-просторовому форматі процес щодо вдосконалення інституційних засад механізмів державотворення та державного апарату, результатом якого є соціально-економічний розвиток країни.

Адміністративна реформа за своїм змістом є комплексом політико-правових заходів, які полягають у структурних, функціональних і державно-службових змінах насамперед у сфері виконавчої влади з метою перетворення її з владно-репресивного механізму на організацію, що служить суспільству, і створення на цій основі ефективної системи державного управління. Вона здійснюється кожного разу, коли чинна система виконавчої влади об'єктивно не забезпечує належної організації виконання законів.

Ключові поняття:

виконавча влада, державне управління, виконавчо-розпорядча діяльність, «правозастосовна влада», система виконавчої влади в Україні, функції виконавчої влади, суб'єкти виконавчої влади, виконавчі органи загальної компетенції, виконавчі органи спеціальної компетенції, місцеві органи державної виконавчої влади, уряд, Кабінет Міністрів України, Програма діяльності Кабінету Міністрів, постійні органи Кабінету Міністрів, консультативні органи Кабінету Міністрів, резолюція недовіри Кабінету Міністрів України, відставка уряду, Прем'єр-міністр, Перший віце-прем'єр-міністр, віце-прем'єр-міністр, міністр, міністерство, державні комітети, центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом, державна служба, державні службовці, урядові органи державного управління, конституційно-правова відповідальність міністрів, місцеві державні адміністрації, місцеве управління, принцип поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, завдання місцевих державних адміністрацій, об'єкт діяльності місцевих державних адміністрацій, функціональні повноваження місцевих державних адміністрацій, галузеві повноваження місцевих державних адміністрацій, акти органів виконавчої влади, адміністративна реформа.

1. Склад Кабінету Міністрів України:

- а) Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр та віце-прем'єр-міністри;*
- б) Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр, три віце-прем'єр-міністри та шістьнадцять міністрів України;*
- в) Прем'єр-міністр України, три віце-прем'єр-міністри та міністри України;*
- г) Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри та міністри України;*

д) Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр, три віце-прем'єр-міністри та міністри України.

2. Посадовий склад (кількість та перелік посад) новосформованого Кабінету Міністрів України визначається:

а) Президентом України за поданням Прем'єр-міністра України одночасно з призначенням персонального складу Кабінету Міністрів України;

б) Президентом України за поданням Прем'єр-міністра України після призначення персонального складу Кабінету Міністрів України;

в) Президентом України за поданням Верховної Ради України одночасно з призначенням персонального складу Кабінету Міністрів України;

г) Президентом України за поданням Верховної Ради України не пізніше ніж через 15 днів після призначення персонального складу Кабінету Міністрів України;

д) Верховною Радою України за поданням Прем'єр-міністра одночасно з призначенням персонального складу Кабінету Міністрів України.

3. За поданням Прем'єр-міністра України Верховна Рада України може призначати міністрами осіб, які не очолюють міністерств у кількості:

а) не більше двох таких міністрів;

б) одного міністра;

в) не більше трьох таких міністрів;

г) не більше п'яти таких міністрів;

д) необхідній для виконання відповідних функцій.

4. Членами Кабінету Міністрів України можуть бути громадяни України, які:

а) мають право голосу, вищу освіту;

б) мають право голосу, вищу освіту та володіють державною мовою;

в) мають право голосу, вищу освіту та стаж роботи у галузі права не менше п'яти років;

г) мають право голосу, вищу освіту, стаж роботи у галузі права не менше п'яти років та володіють державною мовою;

д) мають право голосу, вищу освіту, досягли 25 років та володіють державною мовою.

5. Член Кабінету Міністрів України вступає на посаду з моменту:

а) складення ним присяги;

б) укладення трудового договору;

в) видання наказу про затвердження на посаду;

г) внесення Прем'єр-міністром України до Верховної Ради України подання про призначення члена Кабінету Міністрів України;

д) прийняття Верховною Радою України постанови про призначення на посаду члена Кабінету Міністрів України.

6. Прем'єр-міністр України призначається на посаду:

- а) Президентом України;
- б) Президентом України за поданням Верховної Ради України;
- в) Кабінетом Міністрів України;
- г) Головою Верховної Ради України за поданням Президента України;
- д) Верховною Радою України за поданням Президента України.

7. Члени Кабінету Міністрів України, крім Прем'єр-міністра України, Міністра оборони України і Міністра закордонних справ України:

- а) призначаються на посаду Верховною Радою України;
- б) призначаються на посаду Верховною Радою України за поданням Президента України;
- в) призначаються на посаду Верховною Радою України за поданням Прем'єр-міністра України;
- г) призначаються на посаду Прем'єр-міністром України за поданням Верховної Ради України;
- д) призначаються на посаду Президентом України за поданням Прем'єр-міністра України.

8. Міністр оборони України і Міністр закордонних справ України призначаються на посаду:

- а) Президентом України за поданням Верховної Ради України;
- б) Прем'єр-міністром України;
- в) Верховною Радою України за поданням Президента України;
- г) Президентом України за поданням Прем'єр-міністра;
- д) Президентом України.

9. Кабінет Міністрів України набуває повноважень та розпочинає роботу після складення присяги не менше ніж:

- а) однієї третини від його посадового складу;
- б) двох третин від його посадового складу;
- в) половини від його посадового складу;
- г) однієї четвертої від його посадового складу;
- д) трьох четвертих від його посадового складу.

10. Провідною функцією Кабінету Міністрів України є:

- а) представницька функція;
- б) економічна функція;
- в) контрольна-наглядова функція;
- г) виконавча функція;
- д) управлінська функція.

11. Реалізація Кабінетом Міністрів України політики у сфері освіти, науки, культури, розробка і здійснення загальнодержавних програм науково-технічного і культурного розвитку України є проявом:

- а) бюджетно-фінансової функції;
- б) соціальної функції;
- в) політичної функції;
- г) гуманітарної функції;
- д) екологічної функції.

12. Функція, в рамках якої Кабінет Міністрів України розробляє проекти законів про Державний бюджет України та про внесення змін до Державного бюджету, обслуговує державний борг України:

- а) соціальна;
- б) гуманітарна;
- в) бюджетно-фінансова;
- г) зовнішньоекономічна;
- д) зовнішньополітична.

13. Правозастосовна форма діяльності Кабінету Міністрів України проявляється у:

а) провадженнях щодо вирішення питань індивідуального, організаційного характеру (присвоєння рангів державним службовцям);

б) провадженні щодо розробки і прийняття урядових актів нормативного характеру;

в) провадженні при вирішенні кадрових питань;

г) контрольних провадженнях;

д) порядку підготовки і проведення засідань.

14. До принципів діяльності Кабінету Міністрів України не належить:

а) принцип рівності;

б) принцип законності;

в) принцип солідарної відповідальності;

г) принцип відкритості та прозорості;

д) принцип безперервності.

15. Кабінет Міністрів України, який склав повноваження перед новообраною Верховною Радою України або перебуває у відставці продовжує виконувати свої повноваження:

а) протягом наступних 20 днів;

б) не довше 30 днів;

в) до початку роботи новосформованого Кабінету Міністрів України;

г) до призначення Президентом України нового складу Кабінету Міністрів України;

д) протягом наступних 60 днів.

16. Кабінет Міністрів України відповідальний перед:

- а) народом України;
- б) Конституційним Судом України;
- в) Президентом України;
- г) Президентом України і Верховною Радою України;
- д) Верховним Судом України.

17. Кабінет Міністрів України підконтрольний і підзвітний:

- а) народу України;
- б) Конституційному Суду України;
- в) Президенту України;
- г) Верховній Раді України;
- д) Прем'єр-міністру України.

18. До повноважень Прем'єр-Міністра України не належить:

- а) формування проекту порядку денного засідання Кабінету Міністрів України;
- б) вступ у відносини з урядами іноземних держав, проведення переговорів і підписання міжнародних договорів відповідно до Закону та актів Президента України;
- в) прийняття рішення про визнання іноземних держав;
- г) внесення на розгляд Кабінету Міністрів України пропозиції щодо затвердження голів спільних міжурядових комісій з питань співробітництва, що утворюються на підставі міжнародних договорів, укладених від імені Кабінету Міністрів України;
- д) скликання засідання Кабінету Міністрів України та головує на них.

19. До повноважень Першого віце-прем'єр-міністра України, віце-прем'єр-міністра України згідно з визначеним Кабінетом Міністрів України розподілом повноважень не належить:

- а) забезпечення виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України, виконання інших покладених на Кабінет Міністрів України завдань і повноважень у відповідних напрямках діяльності;
- б) забезпечення взаємодії Кабінету Міністрів України з Президентом України та Верховною Радою України з питань діяльності Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади;
- в) ведення переговори і підписання міжнародних договорів України відповідно до наданих йому повноважень;
- г) взяття участі у розгляді питань на засіданнях Кабінету Міністрів України;
- д) скасування актів Кабінету Міністрів України та актів Ради міністрів

Автономної Республіки Крим.

20. Програма діяльності Кабінету Міністрів України подається до Верховної Ради України Прем'єр-міністром України у строк:

- а) до одного місяця з дня формування Кабінету Міністрів України;
- б) до двох тижнів з дня формування Кабінету Міністрів України;
- в) визначений Верховною Радою України;
- г) визначений Президентом України;
- д) до двох місяців з дня формування Кабінету Міністрів України.

21. Програму діяльності Кабінету Міністрів України на пленарному засіданні Верховної Ради України представляє та відповідає на запитання народних депутатів України:

- а) Перший віце-прем'єр-міністр України;
- б) Прем'єр-міністр України;
- в) Міністр оборони України;
- г) Міністр закордонних справ України;
- д) віце-прем'єр-міністр, визначений Прем'єр-міністром України.

22. До основних завдань Кабінету Міністрів України не належить:

а) вжиття заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина, створення сприятливих умов для вільного і всебічного розвитку особистості;

б) розроблення і виконання загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, культурного розвитку, охорони довкілля, а також розроблення, затвердження і виконання інших державних цільових програм;

в) здійснення заходів щодо забезпечення обороноздатності та національної безпеки України, громадського порядку, боротьби із злочинністю, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;

г) спрямування та координація роботи міністерств, інших органів виконавчої влади;

д) затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього; контроль за виконанням Державного бюджету України, прийняття рішень щодо звіту про його виконання.

23. До основних повноважень Кабінету Міністрів України у сфері економіки та фінансів не належить:

а) забезпечення проведення державної економічної політики, здійснення прогнозування та державне регулювання національної економіки;

б) забезпечення розроблення і виконання загальнодержавних програм економічного та соціального розвитку;

в) визначення доцільності розроблення державних цільових програм з

урахуванням загальнодержавних пріоритетів та забезпечує їх виконання;

г) затвердження загальнодержавної програми економічного та соціального розвитку;

д) здійснення відповідно до закону управління об'єктами державної власності.

24. До основних повноважень Кабінету Міністрів України у сферах соціальної політики, охорони здоров'я, освіти, науки, культури, спорту, туризму, охорони навколишнього природного середовища та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій не належить:

а) забезпечення проведення державної соціальної політики, вжиття заходів щодо підвищення реальних доходів населення та забезпечення соціального захисту громадян;

б) відповідно до закону проведення консультацій з іншими сторонами соціального діалогу щодо проектів законів, інших нормативно-правових актів з питань формування і реалізації державної соціальної та економічної політики, регулювання трудових, соціальних, економічних відносин;

в) затвердження державних програм соціальної допомоги, у сфері охорони здоров'я, освіти, науки, культури, спорту, туризму, охорони навколишнього природного середовища та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;

г) забезпечення підготовки проектів законів щодо державних соціальних стандартів і соціальних гарантій;

д) забезпечення розроблення та виконання державних програм соціальної допомоги, вживає заходів щодо зміцнення матеріально-технічної бази закладів соціального захисту інвалідів, пенсіонерів та інших непрацездатних і малозабезпечених верств населення.

25. До основних повноважень Кабінету Міністрів України у сфері зовнішньої політики належить:

а) здійснення заходів щодо охорони та захисту державного кордону України і території України;

б) забезпечення соціальних і правових гарантій військовослужбовцям, особам, звільненим з військової служби, та членам їхніх сімей;

в) визначення пріоритетних напрямів розвитку оборонно-промислового комплексу;

г) забезпечення відповідно до закону про міжнародні договори вирішення питань щодо укладення та виконання міжнародних договорів України;

д) здійснення керівництва єдиною системою цивільного захисту України, мобілізаційною підготовкою національної економіки.

26. До основних повноважень Кабінету Міністрів України у сфері зовнішньої політики не належить:

а) забезпечення у межах своїх повноважень зовнішньополітичної дія-

льності України, розроблення та затвердження державних програм в цій сфері;

б) забезпечення відповідно до закону про міжнародні договори вирішення питань щодо укладення та виконання міжнародних договорів України;

в) здійснення заходів щодо забезпечення виконання судових рішень органами виконавчої влади та їх керівниками;

г) прийняття рішення про придбання за кордоном у власність України нерухомого майна (будівництво, реконструкцію об'єктів) для потреб закордонних дипломатичних установ України;

д) погодження програм перебування офіційних закордонних делегацій, до складу яких входять представники Кабінету Міністрів України, та інші пов'язані з цим документи.

27. До основних повноважень Кабінету Міністрів України у сфері національної безпеки та обороноздатності належить:

а) прийняття рішення щодо забезпечення представництва інтересів Кабінету Міністрів України під час розгляду справ у Конституційному Суді України;

б) прийняття рішення про придбання за кордоном у власність України нерухомого майна (будівництво, реконструкцію об'єктів) для потреб закордонних дипломатичних установ України;

в) здійснення керівництва єдиною системою цивільного захисту України, мобілізаційною підготовкою національної економіки та переведенням її на режим роботи в умовах надзвичайного чи воєнного стану;

г) забезпечення у межах своїх повноважень зовнішньополітичної діяльності України, розроблення та затвердження державних програм в цій сфері;

д) забезпечення відповідно до закону про міжнародні договори вирішення питань щодо укладення та виконання міжнародних договорів України.

28. До основних повноважень Кабінету Міністрів України у сфері національної безпеки та обороноздатності не належить:

а) здійснення заходів щодо охорони та захисту державного кордону України і території України;

б) здійснення заходів щодо зміцнення національної безпеки України, розроблення та затвердження державних програм з цих питань;

в) здійснення заходів щодо забезпечення боєздатності Збройних Сил України, визначення у межах бюджетних асигнувань на оборону чисельність громадян України, які підлягають призову на строкову військову службу і навчальні збори;

г) вжиття заходів щодо забезпечення обороноздатності України, оснащення Збройних Сил України та інших утворених відповідно до закону військових формувань;

д) здійснення заходів щодо кадрового забезпечення органів виконавчої влади.

29. До основних повноважень Кабінету Міністрів України у сфері вдосконалення державного управління не належить:

а) здійснення заходів щодо охорони та захисту державного кордону України і території України;

б) здійснення заходів щодо кадрового забезпечення органів виконавчої влади;

в) розроблення і здійснення заходів, спрямованих на вдосконалення системи органів виконавчої влади з метою підвищення ефективності їх діяльності та оптимізації витрат, пов'язаних з утриманням апарату управління;

г) прийняття рішення щодо забезпечення представництва інтересів Кабінету Міністрів України під час розгляду справ у Конституційному Суді України;

д) вжиття в межах своїх повноважень заходів щодо заохочення та прийняття відповідно до закону рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності посадових осіб, які призначаються на посади та звільняються з посад Кабінетом Міністрів України.

30. Порядок проведення засідань Кабінету Міністрів України, підготовки та прийняття рішень, інші процедурні питання його діяльності визначається:

а) Регламентом Кабінету Міністрів України;

б) Порядком діяльності Кабінету Міністрів України;

в) Законом України «Про Кабінет Міністрів України»;

г) Статутом Кабінету Міністрів України;

д) Правилами діяльності Кабінету Міністрів України.

31. Засідання Кабінету Міністрів України вважається повноважним, якщо на ньому присутні:

а) більше ніж половина посадового складу Кабінету Міністрів України;

б) половина посадового складу Кабінету Міністрів України;

в) весь склад Кабінету Міністрів України;

г) 200 членів посадового складу Кабінету Міністрів України;

д) 150 членів посадового складу Кабінету Міністрів України.

32. Кабінет Міністрів України у межах своєї компетенції видає:

а) постанови та розпорядження;

б) укази та розпорядження;

в) постанови та рішення;

г) укази та постанови;

д) рішення та розпорядження.

33. У разі необхідності затвердження положення, статуту, порядку, регламенту, правил, методики, в інших випадках, коли суспільні відносини потребують нормативно-правового врегулювання Кабінетом Міністрів України приймається:

- а) указ;
- б) постанова;
- в) розпорядження;
- г) наказ;
- д) рекомендація.

34. Розпорядження Кабінету Міністрів України набирають чинності:

- а) з моменту їх прийняття, якщо цими розпорядженнями не встановлено пізніший термін набрання ними чинності;
- б) з моменту їх офіційного оприлюднення;
- в) з моменту їх реєстрації;
- г) через п'ятнадцять днів після їх офіційного оприлюднення;
- д) через десять днів після їх офіційного оприлюднення.

35. Для розслідування причин аварії, вжиття заходів подолання наслідків стихійного лиха, надання допомоги потерпілим громадянам та їх сім'ям Кабінет Міністрів України має право утворювати такий допоміжний орган, як:

- а) департамент;
- б) агентство;
- в) комітет;
- г) урядова комісія;
- д) рада.

36. Відповідно до Указу Президента України «Про склад Кабінету Міністрів України» від 15 грудня 1999 року діяльність Кабінету Міністрів України забезпечується:

- а) урядовими органами державного управління;
- б) Адміністрацією Президента України;
- в) Службою Прем'єр-міністра України;
- г) Секретаріатом Кабінету Міністрів України;
- д) Головним управлінням державної служби при Кабінеті Міністрів України.

37. Фінансове, матеріально-технічне та господарсько-побутове забезпечення діяльності Кабінету Міністрів України та Секретаріату здійснює:

- а) Департамент фахової експертизи;
- б) Департамент кадрового забезпечення;
- в) Департамент забезпечення взаємодії з Верховною Радою України;

- г) Управління бухгалтерського обліку, фінансів та звітності;
- д) Господарсько-фінансовий департамент.

38. *Умови оплати праці Прем'єр-міністра України, його транспортно-го, медичного та іншого забезпечення на час виконання Прем'єр-міністром України своїх повноважень визначаються:*

- а) Президентом України;
- б) Кабінетом Міністрів України;
- в) Верховною Радою України;
- г) народними депутатами України;
- д) Адміністрацією Президента України.

39. *Члени Кабінету Міністрів України мають право на щорічну відпустку тривалістю:*

- а) двадцять календарних днів;
- б) тридцять п'ять календарних днів;
- в) тридцять календарних днів;
- г) двадцять п'ять календарних днів;
- д) сорок календарних днів.

40. *Міністр закордонних справ України та Міністр оборони України можуть бути звільнені з посади Верховною Радою України за поданням:*

- а) Президента України;
- б) Голови Верховної Ради України;
- в) Першого віце-прем'єр-міністра України;
- г) прем'єр-міністра без попередньої згоди з Президентом України;
- д) однієї третини від посадового складу Кабінету Міністрів України.

41. *До підстав відставки Кабінету Міністрів України не належить:*

- а) прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри Кабінету Міністрів України;
- б) відставка Прем'єр-міністра України;
- в) смерть Прем'єр-міністра України;
- г) прийняття Верховним Судом України рішення про відставку Кабінету Міністрів України.
- д) розпуск за власною ініціативою Прем'єр-міністра України.

42. *Верховна Рада України може розглянути питання про відповідальність Кабінету Міністрів України та прийняти резолюцію недовіри Кабінету Міністрів України за пропозицією:*

- а) не менш як однієї третини народних депутатів України від її конституційного складу та за пропозицією Президента України;
- б) не менш як двох третин народних депутатів України від її конститу-

ційного складу та за пропозицією Президента України;

в) не менш як трьох четвертих народних депутатів України від її конституційного складу та за пропозицією Президента України;

г) не менш як половини народних депутатів України від її конституційного складу та за пропозицією Президента України;

д) не менш як однієї четвертої народних депутатів України від її конституційного складу та за пропозицією Президента України.

43. Згідно з Концепцією адміністративної реформи в Україні за допомогою поняття «політичний діяч» визначається:

а) правовий статус окремих керівних посад у сфері виконавчої влади, який відмежовується від статусу державного службовця, встановленого Законом України «Про державну службу»;

б) правовий статус народних депутатів України;

в) правовий статус депутатів місцевих рад;

г) правовий статус членів політичних партій, рухів, блоків тощо;

д) голови державних комітетів.

44. Систему центральних органів виконавчої влади складають:

а) міністерства України;

б) міністерства України та інші центральні органи виконавчої влади;

в) Кабінет Міністрів України;

г) Кабінет Міністрів України та міністерства України;

д) міністерства України та місцеві державні адміністрації.

45. До центральних органів виконавчої влади не належить:

а) Кабінет Міністрів України;

б) міністерства;

в) державні інспекції;

г) центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом;

д) державні служби.

46. Дія Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року не поширюється на:

а) Президента України;

б) Голову Верховної Ради України;

в) бухгалтера, що працює на державному підприємстві;

г) суддю Конституційного Суду України;

д) посадову особу місцевого самоврядування.

47. Національне агентство з питань запобігання корупції є:

а) центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом;

б) правоохоронним органом;

- в) структурний підрозділ Генеральної прокуратури України;
- г) структурний підрозділ Міністерства внутрішніх справ;
- д) консультативно-дорадчий орган.

48. Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади є:

- а) юридичними особами публічного права;
- б) юридичними особами приватного права;
- в) політичними організаціями;
- г) громадськими організаціями;
- д) громадськими спілками.

49. Суб'єктом затвердження положень, згідно яких діють центральні органи виконавчої влади, є:

- а) Президент України;
- б) Кабінет Міністрів України;
- в) міністр або голова відповідного центрального органу виконавчої влади;
- г) Верховна Рада України;
- д) відповідний центральний орган виконавчої влади.

50. Функція центральних органів виконавчої влади спрямована на структурні перетворення у системі галузевого або функціонального управління:

- а) виконавчо-розпорядча;
- б) нормотворча;
- в) установча;
- г) контрольна;
- д) наглядова.

51. Функція центральних органів виконавчої влади спрямована на спостереження і перевірку виконання актів законодавства, встановлення правил, стандартів, нормативів:

- а) виконавча;
- б) розпорядча;
- в) установча;
- г) нормотворча;
- д) контрольно-наглядова.

52. Функція центральних органів виконавчої влади спрямована на забезпечення формування і реалізації державної політики на виконання Конституції і законів України, актів Президента та Кабінету Міністрів України в певній галузі чи сфері суспільного життя:

- а) нормотворча;
- б) установча;

- в) виконавчо-розпорядча;
- г) контрольна;
- д) наглядова.

53. *Форма діяльності органів виконавчої влади пов'язана із провадженням щодо формування структури центрального органу виконавчої влади чи Кабінету Міністрів України, системи територіальних органів, утворення, реорганізації, ліквідації підприємств, що належать до сфери їх управління:*

- а) установча;
- б) правозастосовна;
- в) нормотворча;
- г) матеріально-технічна;
- д) допоміжна організаційна.

54. *До основних завдань центральних органів виконавчої влади не відноситься:*

- а) управління об'єктами державної власності;
- б) внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної політики на розгляд міністрів, які спрямовують та координують їх діяльність;
- в) здійснення державного нагляду (контролю);
- г) затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля;
- д) надання адміністративних послуг.

55. *Центральний орган виконавчої влади у межах свої повноважень видає:*

- а) рішення;
- б) ухвали;
- в) накази;
- г) закони;
- д) доручення.

56. *Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади утворюються, реорганізуються та ліквіднуються:*

- а) Президентом за поданням Прем'єр-міністра України;
- б) Прем'єр-міністром України;
- в) Головою Верховної Ради України;
- г) Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра;
- д) Прем'єр-міністром за поданням Президента України.

57. Діяльність міністерств не здійснюється за таким принципом:

- а) законності;
- б) дотримання прав і свобод людини і громадянина;
- в) колегіальності управління;
- г) безперервності;
- д) відкритості та прозорості.

58. Структуру апарату міністерства затверджує:

- а) Прем'єр-міністр України;
- б) міністр;
- в) Президент України;
- г) Голова Верховної Ради;
- д) народні депутати України.

59. До завдань міністерства як органу, що забезпечує формування та реалізує державну політику в одній чи декількох сферах не належить:

- а) забезпечення нормативно-правового регулювання;
- б) інформування та надання роз'яснень щодо здійснення державної політики;
- в) визначення пріоритетних напрямів розвитку;
- г) забезпечення здійснення соціального діалогу на галузевому рівні;
- д) затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць.

60. До повноважень заступника міністра – керівника апарату належить:

- а) очолює міністерство, здійснює керівництво його діяльністю;
- б) забезпечує виконання зобов'язань, взятих за міжнародними договорами України;
- в) затверджує структуру апарату міністерства і його територіальних органів;
- г) призначає на посади та звільняє з посад у порядку, передбаченому законодавством про державну службу, державних службовців апарату міністерства (крім тих, яких призначає на посади та звільняє з посад міністр), присвоює їм ранги державних службовців;
- д) порушує в установленому порядку питання щодо присвоєння рангу державного службовця заступнику міністра – керівнику апарату.

61. До завдань міністра як керівника міністерства відноситься:

- а) забезпечувати підготовку пропозицій щодо виконання завдань міністерства та подавати їх на розгляд заступникові міністра;
- б) організовувати роботу апарату міністерства;
- в) здійснювати керівництво міністерством;

г) забезпечувати реалізацію державної політики щодо державної таємниці, контроль за її збереженням у апараті міністерства;

д) у межах повноважень давати обов'язкові для виконання державними службовцями та працівниками міністерства доручення.

62. Антимонопольний комітет України, Фонд державного майна України, Державний комітет телебачення і радіомовлення України є:

а) міністерствами;

б) державними інспекціями;

в) державними агентствами;

г) державними службами;

д) центральними органами виконавчої влади зі спеціальним статусом.

63. До центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом не відноситься:

а) Антимонопольний комітет України;

б) Державне агентство резерву України;

в) Адміністрація Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України;

г) Національне агентство України з питань державної служби;

д) Державний комітет телебачення і радіомовлення України.

64. Періодичність проведення засідань колегії визначається:

а) Президентом України;

б) міністром;

в) Верховною Радою України;

г) Прем'єр-міністром України;

д) Головою Верховної Ради України.

65. Член Національного агентства при здійсненні своїх повноважень не має право:

а) ознайомлюватися з документами, які знаходяться у Національного агентства;

б) виступати на засіданнях Національного агентства, вносити пропозиції щодо питань, які розглядаються, ініціювати проведення по них голосування;

в) пред'являти особі повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення;

г) бути присутнім на засіданнях Верховної Ради України, її комітетів, тимчасових спеціальних та тимчасових слідчих комісій, а також на засіданнях, що проводяться Кабінетом Міністрів України, у міністерствах та інших органах державної влади та органах місцевого самоврядування, стосовно розгляду питань, пов'язаних з формуванням та реалізацією антикорупційної по-

літики;

д) пропонувати для включення до порядку денного засідання Національного агентства питань, що належать до його компетенції.

66. Особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, прирівняні до них особи у разі надходження пропозиції щодо неправомірної вигоди або подарунка, незважаючи на приватні інтереси, не повинні вжити таких заходів:

- а) відмовитися від пропозиції;
- б) письмово повідомити про пропозицію безпосереднього керівника (за наявності) або керівника відповідного органу, підприємства, установи, організації, спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції;
- в) прийняти пропозицію та письмово повідомити про пропозицію безпосереднього керівника (за наявності) або керівника відповідного органу, підприємства, установи, організації, спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії;
- г) залучити свідків, якщо це можливо, у тому числі з числа співробітників;
- д) за можливості ідентифікувати особу, яка зробила пропозицію.

67. Суб'єктом відшкодування шкоди завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю посадових осіб міністерств, інших центральних органів виконавчої влади при здійсненні ними своїх повноважень є:

- а) держава з правом регресу до відповідних посадових осіб, що завдали таку шкоду;
- б) міністерство чи інший центральний орган виконавчої влади, в якому проходить службу зазначена посадова особа без права регресу до посадової особи;
- в) міністерство чи інший центральний орган виконавчої влади, в якому проходить службу посадова особа з правом регресу до посадової особи;
- г) посадова особа міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади;
- д) Кабінет Міністрів України.

68. Виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі здійснюють:

- а) міністерства;
- б) центральні органи виконавчої влади;
- в) місцеві державні адміністрації;
- г) районні ради;
- д) обласні ради.

69. До системи принципів діяльності місцевих державних адміністрацій не належить:

- а) законність;
- б) гласність;
- в) верховенство права;
- г) пріоритетність прав людини;
- д) пріоритетність загальнодержавних інтересів над місцевими.

70. Головами місцевих державних адміністрацій, їх заступниками, керівниками структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій можуть бути:

- а) народні депутати;
- б) особи, що мають судимість за вчинення умисного злочину;
- в) громадяни, які входять до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства чи іншої організації, що має на меті одержання прибутку;
- г) громадяни, що мають відповідну освіту, професійну підготовку, займаються викладацькою, науковою чи творчою діяльністю;
- д) громадяни, що мають громадянство іншої держави.

71. Голови місцевих державних адміністрацій призначаються:

- а) Президентом України на строк його повноважень;
- б) Прем'єр-міністром України строком на п'ять років;
- в) Президентом України строком на чотири роки;
- г) Кабінетом Міністрів України на строк його повноважень;
- д) Кабінетом Міністрів України строком на п'ять років.

72. Склад місцевих державних адміністрацій формує:

- а) Президент України;
- б) Прем'єр-міністр України;
- в) голова місцевої державної адміністрації;
- г) керівник міністерства;
- д) віце-прем'єр-міністр.

73. Передбачає діяльність по застосуванню адміністративних, дисциплінарних, матеріальних та фінансових санкцій щодо громадян та працівників апарату державного управління, які скоїли правопорушення:

- а) організаційно-виконавча підфункція правозастосовної функції місцевих державних адміністрацій;
- б) юрисдикційна підфункція правозастосовної функції місцевих державних адміністрацій;
- в) нормотворча функція місцевих державних адміністрацій;
- г) регулятивно-управлінська підфункція правозастосовної функції місцевих державних адміністрацій;

д) контрольно-наглядова функція місцевих державних адміністрацій.

74. *Форма діяльності місцевих державних адміністрацій, що передбачає підготовку матеріалів на засідання Кабінету Міністрів України, здійснення статистичного та бухгалтерського обліків у місцевій держадміністрації – це:*

- а) нормотворча;
- б) матеріально-технічна;
- в) правозастосовна;
- г) установча;
- д) організаційна.

75. *До повноважень місцевих державних адміністрацій у межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці не належить забезпечення:*

- а) підготовки та виконання відповідних бюджетів;
- б) звіту про виконання відповідного бюджету;
- в) взаємодії з органами місцевого самоврядування;
- г) виконання державних і регіональних програм;
- д) взаємодії з місцевими органами виконавчої влади інших країн.

76. *До повноважень місцевих державних адміністрацій на відповідній території не належить:*

- а) забезпечення виконання Конституції та законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади;
- б) забезпечення законності і правопорядку; додержання прав і свобод громадян;
- в) забезпечення виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, програм охорони довкілля, а в місцях компактного проживання корінних народів і національних меншин – також програм їх національно-культурного розвитку;
- г) забезпечення підготовки та виконання відповідних обласних і районних бюджетів;
- д) затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідних областей і районів.

77. *Голови місцевих державних адміністрацій при здійсненні своїх повноважень відповідальні, підзвітні та підконтрольні:*

- а) Президенту України;
- б) Кабінету Міністрів України;
- в) територіальній громаді;
- г) центральному органу виконавчої влади;
- д) органам місцевого самоврядування.

78. До основних завдань центральних органів виконавчої влади не входить:

- а) надання адміністративних послуг;
- б) управління об'єктами державної власності;
- в) надання роз'яснень щодо застосування законодавства, що регулює діяльність органів виконавчої влади;
- г) внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної політики на розгляд міністрів, які спрямовують та координують їх діяльність;
- д) здійснення державного нагляду (контролю).

79. Місцеві державні адміністрації у здійсненні своїх повноважень підзвітні та підконтрольні:

- а) Президенту України;
- б) Верховній Раді України;
- в) Кабінету Міністрів України;
- г) народові України;
- д) обласним державним адміністраціям.

80. Голова місцевої державної адміністрації у межах своїх повноважень видає:

- а) розпорядження та вказівки;
- б) накази;
- в) розпорядження;
- г) накази та розпорядження;
- д) розпорядження та інструкції.

81. Повноваження голів місцевих державних адміністрацій можуть бути припинені Президентом України у разі:

- а) втрати громадянства;
- б) визнання судом недієздатним;
- в) прийняття відставки голови відповідної державної адміністрації;
- г) виявлення факту подвійного громадянства;
- д) виїзду на проживання в іншу країну.

82. Повноваження голів місцевих державних адміністрацій обов'язково припиняються Президентом України у разі:

- а) висловлення недовіри двома третинами від складу відповідної ради;
- б) прийняття відставки голови відповідної обласної державної адміністрації;
- в) висловлення недовіри простою більшістю голосів від складу відповідної ради;
- г) подання Прем'єр-міністра України з підстав, передбачених законодавством про державну службу;

д) висловлення недовіри однією четвертою голосів від складу відповідної ради.

83. Керівники структурних підрозділів місцевої державної адміністрації в межах своїх повноважень видають:

- а) розпорядження та вказівки;
- б) накази;
- в) розпорядження;
- г) накази та розпорядження;
- д) розпорядження та інструкції.

84. Нормативно-правові акти місцевих державних адміністрацій підлягають державній реєстрації у відповідних органах юстиції в установленому органом порядку і набувають чинності:

- а) з моменту їх реєстрації;
- б) з моменту їх реєстрації, якщо самими актами не встановлено пізніший термін введення їх в дію;
- в) з моменту опублікування;
- г) після реєстрації з моменту їх оприлюднення, якщо самими актами не встановлено пізніший порядок введення їх в дію;
- д) з моменту їх прийняття.

85. Акти місцевих державних адміністрацій індивідуальної дії прийняті у межах їх повноважень, набувають чинності:

- а) з моменту державної реєстрації;
- б) з моменту доведення до виконавця;
- в) з моменту прийняття, якщо самими актами не встановлено пізніший порядок введення їх в дію;
- г) з моменту оприлюднення;
- д) з моменту, зазначеного у самому акті.

86. Для правового, організаційного, матеріально-технічного та іншого забезпечення діяльності місцевої державної адміністрації, підготовки аналітичних, інформаційних та інших матеріалів, систематичної перевірки виконання актів законодавства та розпоряджень місцевої державної адміністрації, подання методичної та іншої практичної допомоги місцевим державним адміністраціям та органам місцевого самоврядування головою місцевої державної адміністрації утворюється:

- а) секретаріат місцевої державної адміністрації;
- б) апарат місцевої державної адміністрації;
- в) управління місцевої державної адміністрації;
- г) відділ місцевої державної адміністрації;
- д) департамент місцевої державної адміністрації.

87. Зміст відносин місцевих державних адміністрацій з Президентом України полягає в наступному:

- а) місцеві державні адміністрації підзвітні та підконтрольні Президенту України;
- б) місцеві державні адміністрації піднаглядні та підконтрольні Президенту України;
- в) місцеві державні адміністрації незалежні від Президента України;
- г) місцеві державні адміністрації та їх голови при здійсненні своїх повноважень відповідальні перед Президентом України;
- д) місцеві державні адміністрації піднаглядні, підзвітні, підконтрольні та відповідальні перед Президентом України.

88. Фінансове забезпечення місцевих державних адміністрацій здійснюється за рахунок:

- а) місцевого бюджету;
- б) державного бюджету;
- в) місцевого та державного бюджету пропорційно;
- г) юридичних осіб приватного права;
- д) місцевого та державного бюджету пропорційно й іноземних інвесторів.

89. До обмежень, що встановлюються до особи, яка вступає на державну службу, не належить:

- а) за рішенням суду визнання особи недієздатною або дієздатність якої обмежена;
- б) наявність судимості за вчинення умисного злочину, якщо така судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку;
- в) відповідно до вироку суду позбавлення права займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави, або обіймати відповідні посади;
- г) накладення адміністративного стягнення за корупційне правопорушення – протягом року з дня набрання відповідним рішенням суду законної сили;
- д) набуття громадянства України в порядку натуралізації.

90. До підстав припинення державної служби не належить:

- а) ініціатива державного службовця;
- б) ініціатива суб'єкта призначення;
- в) незгода державного службовця на проходження державної служби у разі зміни її істотних умов;
- г) досягнення державним службовцем шістдесятирічного віку;
- д) смерть державного службовця.

91. До державних службовців не застосовуються такі види дисциплінарних стягнень:

- а) зауваження;
- б) догана;
- в) сувора догана;
- г) надання неоплачуваної відпустки тривалістю до тридцяти календарних днів;
- д) звільнення з посади державної служби.

92. Дисциплінарне стягнення до державного службовця застосовується:

- а) не пізніше шести місяців з дня вчинення ним дисциплінарного проступку;
- б) не пізніше одного року з дня вчинення ним дисциплінарного проступку;
- в) не пізніше одного року з моменту виявлення дисциплінарного проступку;
- г) не пізніше одного місяця з дня вчинення ним дисциплінарного проступку;
- д) не пізніше одного місяця з моменту виявлення дисциплінарного проступку.

93. Строк, протягом якого дисциплінарне стягнення може бути знято достроково:

- а) один місяць;
- б) три місяці;
- в) шість місяців;
- г) один рік;
- д) це положення не встановлено в чинному законодавстві.

94. Відповідно до Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року науково-методичне забезпечення діяльності системи підготовки, перепідготовки, спеціалізації та підвищення кваліфікації державних службовців здійснює:

- а) Національна академія державного управління при Президенті України;
- б) Київський національний університет імені Тараса Шевченка;
- в) Національний університет «Юридична академія імені Ярослава Мудрого»;
- г) вищий навчальний заклад, що забезпечує підготовку магістрів за спеціальністю «державне управління»;
- д) це положення не встановлено в чинному законодавстві.

95. Відповідно до Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року голова Дніпропетровської обласної державної адміністрації відноситься до такої категорії посад:

- а) «А»;
- б) «Б»;

- в) «В»;
- г) 1;
- д) 2.

96. *Принципом державної служби, який не визначений в Законі України «Про державну службу» є:*

- а) рівність доступу до державної служби;
- б) законності;
- в) пріоритету прав людини і громадянина;
- г) персональної відповідальності за виконання службових обов'язків;
- д) прозорість діяльності.

97. *До організаційно-функціональних принципів державної служби належить:*

- а) служіння народу України;
- б) політична неупередженість державної служби;
- в) професіоналізму, добросовісності, прозорості діяльності;
- г) персональної відповідальності за виконання службових обов'язків;
- д) стабільність інституту державної служби.

98. *Визначена структурою і штатним розписом первинна структурна одиниця державного органу та його апарату, на яку покладено встановлене нормативними актами коло службових повноважень – це:*

- а) посада;
- б) посадова особа;
- в) державний орган;
- г) апарат органу місцевого самоврядування;
- д) державний апарат.

99. *До основних прав державних службовців належить:*

- а) додержання Конституції України та інших актів законодавства України;
- б) недопущення порушень прав і свобод людини та громадянина;
- в) постійне вдосконалення організації своєї роботи і підвищення професійної кваліфікації;
- г) виконання в межах посадових обов'язків рішення державних органів та/або органів влади Автономної Республіки Крим, а також накази, розпорядження та доручення керівників, надані в межах їх повноважень;
- д) отримання від державних органів, підприємств, установ та організацій, органів місцевого самоврядування необхідної інформації з питань, що належать до його повноважень, у випадках, встановлених законом.

100. Основними обов'язками державних службовців є:

- а) одержувати від державних органів, підприємств, установ і організацій, органів місцевого та регіонального самоврядування необхідну інформацію з питань, що належать до їх компетенції;
- б) безперешкодно ознайомлюватись з матеріалами, що стосуються проходження ним державної служби, в необхідних випадках давати особисті пояснення;
- в) постійно підвищувати рівень своєї професійної компетентності та удосконалювати організацію службової діяльності;
- г) вимагати затвердження керівником чітко визначеного обсягу службових повноважень за посадою службовця;
- д) захищати свої законні права та інтереси у вищестоящих державних органах та у судовому порядку.

101. Ранги державних службовців присвоюються:

- а) після проходження конкурсного відбору;
- б) одночасно з призначенням на посаду державної служби, а в разі встановлення випробування – після закінчення його строку;
- в) після проходження співбесіди;
- г) після проходження спеціальної перевірки;
- д) після одного року роботи на посаді державного службовця.

102. За пропозицією конкурсної комісії, суб'єктом призначення може бути встановлено випробування з метою підтвердження відповідності рівня професійної компетентності державного службовця вимогам профілю професійної компетентності відповідної посади державної служби строком:

- а) від 30 до 60 календарних днів;
- б) до 3 місяців;
- в) до 6 місяців;
- г) від 70 до 140 календарних днів;
- д) 1 місяць.

103. Службове розслідування щодо осіб, уповноважених на виконання функцій держави не проводиться за таких підстав:

- а) у разі невиконання або неналежного виконання ними службових обов'язків, перевищення своїх повноважень, що призвело до людських жертв чи заподіяло значну матеріальну або моральну шкоду;
- б) на вимогу особи, уповноваженої на виконання функцій держави з метою зняття безпідставних на її думку, звинувачень чи підозри;
- в) у разі недодержання особами, уповноваженими на виконання функцій держави законодавства про державну службу;
- г) за анонімними заявами, скаргами та повідомленнями;
- д) з метою виявлення причин і умов, що призвели до вчинення коруп-

ційного правопорушення за рішенням органу, в якому працює особі, яка вчинила таке правопорушення.

104. Термін службового розслідування щодо особи, уповноваженої на виконання функцій держави не має перевищувати:

- а) 2 місяців;
- б) 3 місяців;
- в) 6 місяців;
- г) 1 року;
- д) законодавчими та підзаконними нормативно-правовими актами такий термін не встановлюється.

105. Дія Закону України «Про державну службу» не поширюється на:

- а) посади державної служби Адміністрації Президента України;
- б) працівників державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим та їх апарату, які виконують функції з обслуговування;
- в) посади представників Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;
- г) посади помічників, радників, уповноважених, представників Президента України, керівників патронатних служб Голови Верховної Ради України;
- д) посади державної служби в Секретаріаті Кабінету Міністрів України.

106. Результати оцінювання службової діяльності державного службовця можуть мати таку оцінку:

- а) негативну, позитивну та задовільну;
- б) позитивну та незадовільну;
- в) нормальну, задовільну та відмінну;
- г) відмінну та нейтральну;
- д) негативну, позитивну та відмінну.

107. Випробування при прийнятті на державну службу встановлюється на строк протягом:

- а) одного місяця;
- б) двох місяців;
- в) до шести місяців;
- г) до двох тижнів;
- д) до одного року.

108. Просування по службі державного службовця здійснюється:

- а) за його проханням;
- б) після нагородження грамотою;
- в) переведення на нижчу посаду державної служби;

- г) присвоєння йому наступного рангу державного службовця;
- д) протягом строку дії накладеного на державного службовця дисциплінарного стягнення.

109. Максимальний строк відрядження державного службовця становить:

- а) 120 календарних днів;
- б) 60 календарних днів;
- в) 90 календарних днів;
- г) 30 календарних днів;
- д) 15 календарних днів.

110. Підставою припинення державної служби за ініціативою державного службовця є:

- а) наявність відносин безпосередньої підпорядкованості близьких осіб;
- б) неможливість виконання державним службовцем службових обов'язків та проходження державної служби у зв'язку з призначенням державного службовця на політичну посаду;
- в) набуття громадянства іншої держави;
- г) припинення громадянства України;
- д) набрання законної сили рішенням суду щодо притягнення державного службовця до адміністративної відповідальності за корупційне правопорушення.

111. До категорії «А» (вищий корпус державної служби) не відносяться посади:

- а) керівники центральних органів виконавчої влади, які не є членами Кабінету Міністрів України, та їх заступників;
- б) керівників апаратів Конституційного Суду України, Верховного Суду, вищих спеціалізованих судів та їх заступників, керівників секретаріатів Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та їх заступників, Голови Державної судової адміністрації України та його заступників;
- в) Державного секретаря Кабінету Міністрів України;
- г) керівників апаратів апеляційних та місцевих судів;
- д) державних секретарів міністерств.

112. До основних обов'язків державного службовця не належить:

- а) дотримуватися принципів державної служби та правил етичної поведінки;
- б) з повагою ставитися до державних символів України;
- в) забезпечувати в межах наданих повноважень ефективно виконання завдань і функцій державних органів;

- г) сумлінно і професійно виконувати свої посадові обов'язки;
- д) забезпечувати притягнення до відповідальності винних осіб.

113. У разі порушення наданих Законом України «Про державну службу» прав або виникнення перешкод у реалізації таких прав, державний службовець може подати керівнику державної служби у строк:

- а) з першого дня, коли дізнався або повинен був дізнатися про це;
- б) 10 днів, після того, як дізнався про це;
- в) місяць після того, як повинен був дізнатися;
- г) з другого дня, коли дізнався або повинен був дізнатися про це;
- д) 15 календарних днів, з моменту, коли дізнався про це.

114. Керівник державної служби на вимогу державного службовця для перевірки викладених у скарзі фактів утворює комісію у складі не менше:

- а) двох осіб;
- б) трьох осіб;
- в) п'яти осіб;
- г) десяти осіб;
- д) п'ятнадцяти осіб.

115. Керівник центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби, призначається на посаду та звільняється з посади:

- а) Кабінетом Міністрів України;
- б) секретарем Верховної Ради;
- в) Президентом України за поданням Прем'єр-міністра України;
- г) Президентом України;
- д) народним голосуванням.

116. Комісія з питань вищого корпусу державної служби є:

- а) постійно діючим колегіальним органом і працює на комерційних засадах;
- б) постійно діючим виконавчим органом і працює на громадських засадах;
- в) постійно діючим правоохоронним органом і працює на громадських засадах;
- г) тимчасовим колегіальним органом і працює на комерційних засадах;
- д) постійно діючим колегіальним органом і працює на громадських засадах.

117. На державну службу не може вступити особа:

- а) яка є повнолітньою;
- б) яка володіє державною мовою;

в) якій присвоєно ступінь вищої освіти не нижче бакалавра, молодшого бакалавра – для посад категорії «В»;

г) якій присвоєно ступінь вищої освіти не нижче магістра - для посад категорій «А» і «Б»;

д) яка досягла шістдесятип'ятирічного віку.

118. На державну службу може вступити особа, яка:

а) в установленому законом порядку визнана недієздатною або дієздатність якої обмежена;

б) відповідно до рішення суду позбавлена права займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави, або займати відповідні посади;

в) має громадянство іншої держави;

г) пройшла спеціальну перевірку;

д) займається підприємницькою діяльністю.

119. Особа, яка претендує на зайняття посади державної служби категорії «А», повинна мати загальний стаж роботи:

а) не менше семи років;

б) не менше 10 років;

в) не менше 20 років;

г) не менше 5 років;

д) не менше 3 років;

120. Черговий ранг у межах відповідної категорії посад присвоюється державному службовцю, з урахуванням результатів оцінювання його службової діяльності, через кожні:

а) п'ять років;

б) три роки;

в) два роки;

г) чотири роки;

д) сім років.

121. Голови місцевих державних адміністрацій призначаються на посади і звільняються з них:

а) Верховною Радою;

б) Кабінетом Міністрів;

в) Президентом України за поданням Кабінету Міністрів;

г) Прем'єр-міністром;

д) народним голосуванням.

122. Склад місцевих державних адміністрацій формують:

а) секретаріат Кабінету Міністрів України;

б) міністри;

- в) голови місцевих державних адміністрацій;
- г) Президент України;
- д) уповноважені Кабінетом Міністрів України.

123. До складу місцевих державних адміністрацій входять:

- а) секретарі, голова;
- б) голова, керівник, секретарі;
- в) голова, заступники;
- г) голова, керівники управлінь, відділів, заступники;
- д) заступники, керівники, секретарі.

124. Типовий регламент місцевих державних адміністрацій затверджується:

- а) головою місцевих державних адміністрацій;
- б) Президентом України;
- в) Верховною Радою;
- г) Кабінетом Міністрів України;
- д) головою і керівниками відділів.

125. Керівники місцевих державних адміністрацій в Автономній Республіці Крим призначаються на посади та звільняються з посад:

- а) Прем'єр-міністром України за поданням Президента України;
- б) Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України;
- в) Верховною Радою України;
- г) Кабінетом Міністрів України;
- д) Президентом України за поданням Прем'єр-міністра України.

126. Новою ланкою для України в системі місцевих органів виконавчої влади є:

- а) військові адміністрації;
- б) цивільні адміністрації;
- в) соціально-військові;
- г) військово-цивільні;
- д) цивільно-правові.

127. Військово-цивільні адміністрації – це:

а) утворені Президентом України тимчасові державні органи у селах, селищах, містах, районах та областях;

б) постійні державні органи, що здійснюють на відповідній території повноваження районних, обласних рад, державних адміністрацій та інші повноваження;

в) тимчасові недержавні органи, що здійснюють на відповідній території повноваження районних, обласних рад, державних адміністрацій та інші

повноваження;

г) тимчасові державні органи, що здійснюють на відповідній території повноваження районних, обласних рад, адміністрацій та інші повноваження;

д) держані колегіальні органи у складі голови і 6 членів, підпорядковані главі держави і підконтрольні парламентам, які утворюються та ліквідуються Президентом України.

128. Територіальні органи міністерства – це:

а) органи виконавчої влади, утворені Кабінетом Міністрів України як юридичні особи публічного права, або міністром як структурні підрозділи апарату міністерства;

б) органи законодавчої влади, утворені Кабінетом Міністрів України як юридичні особи публічного права, або міністром як структурні підрозділи апарату міністерства;

в) держані колегіальні органи у складі голови і 6 членів, підпорядковані главі держави і підконтрольні парламентам, які утворюються та ліквідуються Президентом України;

г) тимчасовий консультативно-дорадчий орган, який утворюється для сприяння участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики;

д) система пов'язаних між собою структурних підрозділів і посад, що забезпечують діяльність міністра, а також виконання покладених на міністерство завдань, на чолі із державним секретарем.

129. Керівники територіальних органів міністерств, їх заступники призначаються на посаду та звільняються:

а) цивільним секретарем міністерств;

б) державним секретарем міністерства;

в) Президентом України за поданням Прем'єр-міністра України;

г) Верховною Радою України за поданням Президента України;

д) Президентом України за поданням Кабінету Міністрів.

130. Структуру територіальних органів міністерства затверджує:

а) Президент України;

б) Верховна Рада України;

в) міністр;

г) голови і керівники місцевих державних адміністрацій;

д) народні збори.

ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРИ ДО ТЕМИ:

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 43.
- ❖ Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.
- ❖ Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 38. Ст. 385.
- ❖ Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20-21. Ст. 190.
- ❖ Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 3 лютого 2015 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 87.
- ❖ Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314.
- ❖ Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 9 грудня 2010 року (зі змінами і допов.). *Офіційний вісник України*. 2010. № 94.
- ❖ Про систему центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 15 грудня 1999 року (зі змінами і допов.). *Офіційний вісник України*. 1999. № 50.
- ❖ Про склад Кабінету Міністрів України: Указ Президента України від 15 грудня 1999 року (зі змінами і допов.). *Урядовий кур'єр*. 1999. № 237.

Спеціалізована література:

1. Christopher M. Conservatives, the Supreme Court, and the Constitution: Judicial-Government Relations. *Osgoode Hall Law Journal*. 2016. Vol. 12, Issue 7. P. 3-35.
2. Drozd O. The rule of law as a principle of state service in Ukraine. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 5, ч. 1. С. 60-65.
3. Glukhov A. The legal nature of relations in the civil service. *Sciences of Europe*. 2017. № 14, ч. 3. С. 55-64.
4. Jankurová A. Efektivna verejná správa. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4, ч. 2. С. 7-12.

5. Turcan O. Deontologia funcționarului public: de la norme morale spre conduită profesională. *Legea si Viata*. 2016. № 2. ч. 1, С. 13-18.
6. Авер'янов В. Б. «Подвійний» центр виконавчої влади: особливості взаємовідносин глави держави і уряду в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 4-5. С. 21-32.
7. Авер'янов В. Б. Закон про Кабінет Міністрів України у світлі Конституції України. *Часопис Київського університету права*. 2007. № 2. С. 3-8.
8. Авер'янов В. Б. Права громадян у сфері виконавчої влади: адміністративно-правове забезпечення реалізації та захисту: моногр. Дніпро: Ліра, 2008. 585 с.
9. Авер'янов В. Організація виконавчої влади: необхідність усунення внутрішніх суперечностей. *Право України*. 2009. № 5. С. 30-34.
10. Авер'янов В. Принцип верховенства права у сфері виконавчої влади: питання теорії та практика реалізації. *Право України*. 2010. № 3. С. 72-75.
11. Алексеева О. Є. Новітні засади нормативно-правового регулювання державної служби в Україні. *Форум права*. 2016. № 1. С. 10-15.
12. Армаш Н. О. Адміністративно-правовий статус керівників органів виконавчої влади: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2004. 200 с.
13. Артеменко И. Органы местного самоуправления как участники административного судопроизводства в Украине: вопросы сегодняшнего дня. *Legea si Viata*. 2016. № 10, ч. 1. С. 3-7.
14. Артим І. І. Оцінка ефективності управління в органах державної виконавчої влади (на прикладі районних адміністрацій): дис. ... канд. наук з держ. упр. Львів, 2004. 231 с.
15. Безпалюк В. А. Відповідальність виконавчої влади в Україні (на прикладі Кабінету Міністрів України). *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1, Т. 2. С. 36-39.
16. Белей Є. Н. Правові основи правонаступництва центральних органів виконавчої влади. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2016. Вип. 6 (2). С. 32-34.
17. Берназюк І. М. Державні цільові програми як стратегічні акти Кабінету Міністрів України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2, Т. 2. С. 17-20.
18. Берназюк І. М. Реалізація актів стратегічної (програмної) правотворчості парламенту, глави держави та уряду як гарантія прямої демократії: моногр. Ужгород: Гельветика, 2017. 483 с.
19. Берназюк Я. О. Особливості урядового контролю за нормотворчою діяльністю Президента України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 7. С. 41-48.
20. Белкін Л. М. Забезпечення законності в діяльності органів виконавчої влади: адміністративно-правовий вимір: моногр. Ужгород: Бреза, 2014. 550 с.
21. Битяк Ю. П. Державна служба в Україні: організаційно-правові засади: моногр. Харків: Право, 2005. 303 с.
22. Бублик Г. Матеріальне та фінансове забезпечення реалізації делегованих

- повноважень місцевим органам влади відповідно до чинного законодавства України. *Юридична Україна*. 2004. № 11. С. 21-25.
23. Бурбика В. Поняття и особенности взаимодействія органів місцевого самоуправління с правоохранительными органами. *Leges si Viata*. 2017. № 1, ч. 2. С. 21-24.
  24. Бялоблцький З. Стабільність та ефективність урядів у політичних системах країн Східної Європи: моногр. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. 469 с.
  25. Вавженчук С. Я. Конституційні основи розвитку виконавчої влади в Україні: моногр. Київ: Атіка, 2011. 216 с.
  26. Возний С. О. Механізми взаємодії органів місцевого самоврядування з органами державної виконавчої влади щодо формування дієздатних територіальних громад: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2017. 20 с.
  27. Гасимов Р. А. огли Електронне урядування як механізм публічного управління та адміністрування: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2018. 20 с.
  28. Георгієвський Ю. В. Про визначення компетенції органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування як правового явища. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 21. С. 34-36.
  29. Гетьман Є. А. Нормотворча діяльність органів виконавчої влади в Україні: правовий зміст і проблемні питання: моногр. Харків: Оберіг, 2014. 307 с.
  30. Головка В. В. Громадські експертизи і залучення громадян до проведення експертиз органами виконавчої влади: проблеми адміністративно-правового забезпечення. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2016. Вип. 6 (2). С. 55-59.
  31. Горбатенко В. Конституційні засади проведення адміністративної реформи в Україні та удосконалення системи органів виконавчої влади. *Юридична Україна*. 2003. № 3. С. 59-62.
  32. Горбунова Л. М. Принцип законності у нормотворчій діяльності органів виконавчої влади: моногр. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 240 с.
  33. Гудзь І. Г., Шамрук М. Ю. Особливості адміністративного правового регулювання діяльності органів місцевого самоврядування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. №5. С. 198-200.
  34. Даниленко Ю. Теоретико-правовая характеристика оценивания результатов служебной деятельности государственных служащих. *Leges si Viata*. 2017. № 1, ч. 2. С. 48-51.
  35. Денисова А. В. Синергетика як сучасний методологічний підхід до дослідження адміністративного нагляду органів виконавчої влади. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 5. С. 62-66.
  36. Дерещ В. І. Управлінські відносини в системі органів виконавчої влади та їх правове регулювання: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2006. 190 с.
  37. Дзюба І. І. Адміністративно-правові засади діяльності Міністерства вну-

- трішніх справ як центрального органу виконавчої влади України: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2010. 209 с.
38. Донченко О. Принципи законності в діяльності місцевого самоврядування. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 2, ч. 2. С. 72-75.
  39. Железняк Н. Міністерство юстиції України – провідний орган у забезпеченні реалізації державної правової політики. *Право України*. 2000. № 8. С. 38-41.
  40. Журавльов Д. В. Теоретико-правові засади оптимізації функціонування центральних органів виконавчої влади України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2014. 32 с.
  41. Завадяк О. П. Структура механізму адміністративно-правового забезпечення законності та дисципліни в органах виконавчої влади. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 1. Т. 1. С. 275-279.
  42. Загорулько Є. О. Контроль та нагляд за застосуванням заходів адміністративного примусу органами державної виконавчої служби. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 77-80.
  43. Ільницький М. П. Адміністративно-правове регулювання електронного урядування у сфері публічного управління в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2017. 15 с.
  44. Ісаєнко І. І. Механізм координації у системі органів виконавчої влади: дис. ... канд. наук з держ. упр. Одеса, 2010. 241 с.
  45. Карабін Т. О. Оптимізація розподілу повноважень місцевих органів публічної адміністрації в контексті здійснення адміністративної реформи. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 4. С. 73-76.
  46. Ківалов С. В. Адміністративно-правовий статус державної служби як центрального органу виконавчої влади: моногр. Одеса: Фенікс, 2015. 189 с.
  47. Кіріка Д. В. Вплив місцевого самоврядування на демократичну трансформацію державної влади в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 32-36.
  48. Кірмач А. Дисциплінарна відповідальність та службове розслідування щодо державних службовців. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 12 (169). С. 37-41.
  49. Ковальчук А. Ю. Місце і роль органів виконавчої влади у сфері забезпечення безпеки України. *Право.іа*. 2017. № 3. С. 47-52.
  50. Коліушко І. Про запровадження у сферу виконавчої влади посад державних політичних діячів. *Право України*. 2000. № 2. С. 10-13.
  51. Колобов Ю. В. Специфіка і визначальні параметри функціонування виконавчої гілки влади. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 4. С. 134-137.
  52. Коломоєць Т. Методи контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування України при реалізації ними повноважень у сфері публічного управління: пошук оптимального варіанту. *Юридична Україна*. 2012. № 4. С. 20-24.
  53. Коломоєць Т. Патріотизм та служіння українському народу – принцип

- державної служби: деякі теоретико-правові та нормативні аспекти. *Право України*. 2014. № 3. С. 198-205.
54. Кравцова Т. М. Виконавча влада і проблеми регуляторної політики в Україні: моногр. Суми: Мрія, 2007. 194 с.
  55. Крупчан О. Д. Органи виконавчої влади: питання компетенції: моногр. Київ: КНЕУ, 2012. 255 с.
  56. Кудрявцев О. Ю. Електронне урядування у сучасному політико-адміністративному просторі: моногр. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. 184 с.
  57. Кузнецова М. Ю. Органи виконавчої влади України як суб'єкт інформаційних правовідносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 23 с.
  58. Курусь Т. В. Стан дослідження проблеми нормотворчої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 3. С. 21-24.
  59. Ладиченко В. В., Ємельяненко К. О. Особливості правового регулювання місцевого самоврядування в умовах децентралізації. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2, Т. 1. С. 32-34.
  60. Майданник О. Парламентський контроль за функціонуванням виконавчої влади в Україні: питання теорії. *Право України*. 2010. № 5. С. 102-108.
  61. Макаренко А. В. Державний комітет у системі органів виконавчої влади: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2002. 181 с.
  62. Макаренко О. Щодо співвідношення понять «орган виконавчої влади» та «орган державного управління». *Право України*. 2000. № 6. С. 23-26.
  63. Макарова З. С. Конституційно-правовий статус глави уряду: порівняльно-правовий аспект: моногр. Київ; Чернігів: Лозовий В. М., 2014. 231 с.
  64. Мартинюк Р. Компетенційний дуалізм виконавчої влади: державно-правовий досвід П'ятої Французької Республіки та України. *Право України*. 2011. № 1. С. 200-208.
  65. Марченко В. В. Електронне урядування в органах виконавчої влади: адміністративно-правові засади: моногр. Харків: Панов, 2016. 443 с.
  66. Мельник Ю. В. Правове регулювання діяльності місцевих органів виконавчої влади: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2006. 187 с.
  67. Михеєнко Р. Виконавча влада і конституційні статуси Президента України та Кабінету Міністрів України. *Право України*. 2000. № 8. С. 24-28.
  68. Мостовой О. А. Адміністративно-правові та організаційні засади проваджень за зверненнями громадян до органів виконавчої влади України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 201 с.
  69. Нижник Н. Р. Виконавча влада в Україні: реформування та перспективи: моногр. Полтава: ПУЕТ, 2012. 143 с.
  70. Нітченко А. Г. Органи місцевого самоврядування та виконавчої влади Тимчасового уряду (на матеріалах Чернігівської губернії): дис. ... канд. іст. наук. Чернігів, 2012. 314 с.
  71. Новак А. О. Конституційно-правове регулювання здійснення органами

- місцевого самоврядування делегованих повноважень органів виконавчої влади в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
72. Новак А. Принципы делегирования органам местного самоуправления отдельных полномочий органов исполнительной власти в Украине. *Legea si Viata*. 2016. № 8, ч. 2. С. 120-124.
  73. Оргієць О. М. Стажування в органах виконавчої влади як інструмент накопичення передового досвіду управлінської діяльності. *Актуальні проблеми державного управління*. 2017. № 1. С. 127-135.
  74. Орлов М. М. Формування системи взаємодії регіональних органів виконавчої влади у сфері охорони правопорядку (теоретико-методологічні засади): моногр. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2012. 343 с.
  75. Остропілець В. Р. Форми взаємодії органів досудового розслідування міністерства внутрішніх справ України з іншими правоохоронними органами. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С. 110-114.
  76. Павленко Р. Парламент і уряд. Як оптимізувати механізм відносин. *Віче*. 2002. № 4. С. 7-11.
  77. Панчак-Бялоблоцка Н. В. Порівняльний аналіз урядів меншості у європейських парламентських демократіях: автореф. дис. ... д-ра політ. наук. Львів, 2017. 38 с.
  78. Параниця С. П. Суть нормотворчої діяльності центральних органів виконавчої влади. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 8. С. 65-71.
  79. Перегуда Є. В. Виконавча влада України. Політико-правові аспекти модернізації: моногр. Київ: Логос, 2013. 405 с.
  80. Петренко І. Є. Політико-дипломатична діяльність українських національних урядів у Чорноморському регіоні (1917-1920 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук. Київ, 2016. 17 с.
  81. Петришин О. Державна служба в Україні: особливості загальної теорії права. *Вісник Академії правових наук України*. 2001. № 2. С. 34-37.
  82. Піонтковська О. О. Проблематика процесу децентралізації державної влади і розвитку місцевого самоврядування в Україні. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 46. С. 207-216.
  83. Побережний В. В. Становлення запобігання і протидії корупції в органах виконавчої влади України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2014. 20 с.
  84. Польський О. Ю. Організаційна структура державних органів виконавчої влади (на прикладі Національної поліції України). *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 2. С. 257-266.
  85. Потіп М. М. Розмежування компетенції органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування: моногр. Дніпропетровськ: Середняк Т. К., 2015. 186 с.
  86. Присяжнюк А. Й. Організаційно-правові засади державного контролю у сфері виконавчої влади: моногр. Харків: Золота миля, 2012. 397 с.
  87. Пылаева В. Система принципов деятельности органов исполнительной

- власти в Україні: проблеми правового закрєплення. *Leges si Viata*. 2016. № 1, ч. 2. С. 87-91.
88. Романюк І. Щодо ролі правоохоронних органів України у забезпеченні права особи на безпеку. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 9. С. 9-11.
  89. Салієнко О. О. Запобігання та розв'язання конфліктів у процесі взаємодії законодавчої та виконавчої влади в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Харків, 2015. 20 с.
  90. Сидоренко П. В. Кадрова політика в місцевих органах виконавчої влади України: сутність та тенденції розвитку: дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2012. 248 с.
  91. Совгіря О. В. Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України: сучасний стан та тенденції розвитку: моногр. Київ: Юрінком Інтер, 2012. 464 с.
  92. Соколовська Н. І. Удосконалення механізмів взаємодії центральних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в забезпеченні енергетичної безпеки регіонів. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія: Державне управління*. 2017. № 4. С. 68-76.
  93. Стадник Р. І. Реалізація норм права органами виконавчої влади України як розпорядниками публічної інформації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 21 с.
  94. Стефанчук М. М. Органи виконавчої влади як сторона у справах адміністративної юрисдикції в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. 209 с.
  95. Тарануха В. П. Звернення громадян як засіб забезпечення законності в діяльності місцевих органів виконавчої влади: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2003. 233 с.
  96. Топольницький В. В. Питання реалізації представництва Міністерства Оборони України в судах після зміни до Конституції України (щодо правосуддя). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 19. С. 57-62.
  97. Халішхов В. М. Державна виконавча служба: генезис організації та методики функціонування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 5. С. 33-35.
  98. Шаповал В. Виконавча влада в Україні у контексті форми державного правління. *Право України*. 2016. № 4. С. 72-88.
  99. Шклярук О. В., Шевкунов С. В. Особливості відповідальності державних службовців за вчинення адміністративних корупційних правопорушень. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 286-288.
  100. Щербань В. Д. Адміністративно-правові засади публічно-сервісної діяльності органів виконавчої влади в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.

Тема 12. ОРГАНИ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЇХ РОБОТИ

Поняття, соціальна функція та значення судової влади. Конституційні принципи правосуддя. Система судової влади в Україні. Конституційно-правовий статус суддів в Україні. Гарантії незалежності суддів. Порядок призначення та обрання суддів. Підстави, за яких припиняються повноваження суддів. Правові засади діяльності органів суддівського самоврядування в Україні. Вища рада правосуддя України: порядок формування, склад, основні функції, повноваження.

Судова влада – незалежна галузь (гілка) державної влади, що володіє виключним правом здійснювати правосуддя, ухвалювати рішення у процесі судочинства та доводити їх до виконання.

Сутність судової влади та її призначення в суспільстві та державі детерміновано завданнями і функціями судів загальної юрисдикції та правозахисним потенціалом правосуддя. Тільки у сильних демократичних державах суди – не атрибут, а функціональна складова державної влади.

Вітчизняні суди покликані здійснювати справедливе правосуддя, захищати національну правову систему, а також конституційні права та свободи людини. Очевидно, що в умовах сьогодення українська судова влада реалізує й інші завдання. Наприклад, очищення суддівського корпусу від корупціонерів, проведення судової реформи, трансформація інститутів суддівського самоврядування тощо.

Завданням судів загальної юрисдикції в Україні є здійснення правосуддя на засадах верховенства права, забезпечення права кожної людини на справедливий суд і повагу до прав та свобод інших людей, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними зобов'язаннями України. Ці завдання отримують продовження у функціях судів загальної юрисдикції.

Функції судової влади – це основні напрями і види діяльності судів у межах і порядку, передбачених Конституцією та законами України, спрямовані на здійснення правосуддя та судовий захист прав і свобод людини.

Основною функцією судової влади в Україні є здійснення **правосуддя** – цивільного, кримінального, господарського та адміністративного. Про важливість, титульний характер цієї функції свідчить і назва відповідного розділу Конституції України – «Правосуддя». Тобто функціонування судової влади передбачає насамперед здійснення правосуддя. Саме правосуддя відображає сутність і зміст судової влади та призначення судів у суспільстві й державі.

Водночас функції судової влади в Україні не обмежуються виключно

функціями правосуддя. Вони є досить різноманітними, тому варто розглядати множинність функцій судової влади в Україні.

До **функцій судової влади** відносять:

- **охоронну (профілактичну)** – охорона прав і свобод людини, винесення окремих ухвал щодо виявлення судом порушень прав громадян;
- **контрольну** – стримування інших галузей влади, в межах права, за допомогою судового контролю;
- **захисну** – захист прав і свобод людини у разі їх порушення, відновлення порушених прав, притягнення правопорушників до юридичної відповідальності;
- **конституційного нагляду** – нагляд за додержанням конституційної законності, тобто за відповідністю Конституції нормативних актів держави.

Конституційно-правові засади організації та функціонування **судової влади** в Україні визначаються розділом 8 Конституції України – «Правосуддя». Основний Закон встановлює, що делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються; юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі; держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів; судді при здійсненні правосуддя незалежні й підкоряються лише закону тощо.

Конституційні засади судочинства також отримали закріплення в Законі України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року. Цей Закон передбачає унормування в Основному Законі (ч. 2 ст. 129) таких **засад судочинства**:

- рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом;
- забезпечення доведеності вини;
- змагальність сторін і свобода в наданні ними суду своїх доказів та у доведенні перед судом їх переконливості;
- підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором;
- забезпечення обвинуваченому права на захист;
- гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами;
- розумні строки розгляду справи судом;
- забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках - на касаційне оскарження судового рішення;
- обов'язковість судового рішення.

Наведені вище конституційні новели передбачають, що зазначені принципи не є вичерпними. Законом може бути визначено й інші засади судочинства.

Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», який набув чинності 30 вересня 2016 р., урегульовано:

- утворення, реорганізацію і ліквідацію судів загальної юрисдикції на підставі закону, проект якого вносить до Верховної Ради України Президент

України після консультацій з Вищою радою правосуддя (ч. 2 ст. 125 Конституції України);

- запровадження інституту присяжних (ч. 5 ст. 124 і ч. 1 ст. 127 Основного Закону);

- нову модель конституційно-правового статусу суддів судів загальної юрисдикції, яка передбачає: а) пряму заборону впливу на суддів; б) політичну неупередженість суддів; в) визначення змісту суддівського імунітету; г) вичерпність підстав для звільнення і припинення повноважень судді; г) гарантії особистої безпеки судді та членів його сім'ї; д) юридичну відповідальність за неповагу до судді; е) встановлення розміру винагороди судді законом (ст.ст. 126, 127, 129, 130 Конституції України);

- нові кваліфікаційні вимоги до суддів судів загальної юрисдикції, зокрема щодо мінімального віку набуття статусу судді (30 років), компетентності, доброчесності та володіння державною мовою (ч. 1 ст. 128 Основного Закону);

- новий механізм призначення суддів, яке здійснюватиме Президент України за поданням Вищої ради правосуддя в порядку, встановленому законом і на підставі конкурсу (ч. 2 ст. 127 Конституції України);

- обрання та звільнення Голови Верховного Суду шляхом таємного голосування Пленумом Верховного Суду (ч. 3 ст. 127 Основного Закону);

- конституційні засади судочинства (ч. 2 ст. 129 Конституції України);

- конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя (формується не пізніше 30 квітня 2019 р.), зокрема її конституційну компетенцію (ст. 131 Основного Закону);

- утворення органів та установ для забезпечення добору суддів, їх професійної підготовки, оцінювання, розгляду справ щодо їх дисциплінарної відповідальності, фінансового та організаційного забезпечення судів (ч. 10 ст. 131 Конституції України);

- суддівське самоврядування для захисту професійних інтересів суддів і вирішення питань внутрішньої діяльності судів (ст. 130 Основного Закону);

- запровадження інституту досудового порядку урегулювання спорів (медіації) (ч. 4 ст. 124 Конституції України);

- визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених Римським статутом Міжнародного кримінального суду (ч. 6 ст. 124 Основного Закону);

- судовий контроль за виконанням судових рішень (ч. 3 ст. 129 Конституції України) та ін.

Конституція України закріплює найбільш загальні норми та положення, пов'язані із здійсненням правосуддя в Україні, діяльності судових органів, проте найбільш повне регулювання в цій сфері відбувається за допомогою актів поточного законодавства, а саме: процесуальних законів, Закону України «Про судоустрій і статус суддів», міжнародних актів, ратифікованих

Верховною Радою України (наприклад, Європейська хартія статусу суддів від 10 липня 1998 р.) тощо.

Законом України «Про судоустрій і статус суддів» визначено, що судоустрій будується за принципами **територіальності, спеціалізації та інстанційності**.

Систему судів загальної юрисдикції утворюють:

- місцеві суди;
- апеляційні суди;
- Верховний Суд.

Найвищим судовим органом у системі судоустрою є Верховний Суд.

Для розгляду окремих категорій справ, відповідно до цього Закону, в системі судоустрою діють **вищі спеціалізовані суди**. Вищими спеціалізованими судами в Україні є: Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищий господарський суд України, Вищий адміністративний суд України.

Ст. 31 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» також передбачено дію двох вищих спеціалізованих судів – **Вищого суду з питань інтелектуальної власності** та **Вищого антикорупційного суду**.

Системі судів загальної юрисдикції властиві такі **ознаки**:

- регулювання діяльності системи судів загальної юрисдикції виключно Конституцією та законами України;
- заборона делегувати функції системи судів загальної юрисдикції іншим органам державної влади та місцевого самоврядування;
- організаційно-правова єдність системи судів загальної юрисдикції;
- застосування принципів територіальності та спеціалізації до системи судів загальної юрисдикції;
- динамічність системи судів загальної юрисдикції, що зумовлює її постійний розвиток і вдосконалення тощо.

Місцевими загальними судами є окружні суди, які утворюються в одному або декількох районах чи районах у містах, або у місті, або у районі (районах) і місті (містах). Місцевими господарськими судами є окружні господарські суди, а місцевими адміністративними судами – окружні адміністративні суди, а також інші суди, визначені процесуальним законом. Передбачається, що місцевий суд складатиметься із суддів місцевого суду, з числа яких буде призначатися голова суду та, у визначених законом випадках, заступник або заступники голови суду. У свою чергу, передбачено, що із числа суддів місцевого загального суду обираються слідчі судді (суддя), які здійснюють повноваження із судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні в порядку, визначеному процесуальним законом.

Наступною ланкою системи судів загальної юрисдикції є **апеляційна інстанція**, утворена апеляційними судами. Інститут апеляції в судочинстві дає змогу шляхом перегляду справи запобігти судовій помилці та становить

важливу складову судового захисту прав і законних інтересів як фізичних, так і юридичних осіб.

Апеляційні суди діють як суди апеляційної інстанції, а у випадках, визначених процесуальним законом, - як суди першої інстанції, з розгляду цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення. Апеляційними судами з розгляду цивільних і кримінальних справ, а також справ про адміністративні правопорушення є апеляційні суди, утворені в апеляційних округах, апеляційними судами з розгляду господарських справ та апеляційними судами з розгляду адміністративних справ є апеляційні господарські суди та апеляційні адміністративні суди, що утворені у відповідних апеляційних округах. При цьому у складі апеляційного суду можуть утворюватися судові палати з розгляду окремих категорій справ.

Основними завданнями і функціями апеляційного суду є:

- здійснення правосуддя у порядку, встановленому процесуальним законом;
- аналіз судової статистики, вивчення та узагальнення судової практики, інформування про результати узагальнення судової практики відповідних місцевих судів, Верховного Суду;
- надання місцевим судам методичної допомоги у застосуванні законодавства та ін.

Вищі спеціалізовані суди як самостійна інстанція судової системи України сьогодні не діє. Натомість у системі судоустрою передбачено діяльність вищих спеціалізованих судів як судів першої інстанції з розгляду окремих категорій справ. У Законі України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. зазначено про можливість утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності та Вищого антикорупційного суду. Потреба в їх формуванні в Україні є очевидною та не вимагає додаткових пояснень.

Вищезазначений Закон визначає роль **Верховного Суду** як найвищої судової інстанції. Зокрема, передбачено, що Верховний Суд:

- здійснює правосуддя як суд касаційної інстанції, а у випадках, визначених процесуальним законом, - як суд першої або апеляційної інстанції, у порядку, встановленому процесуальним законом;
- здійснює аналіз судової статистики, узагальнення судової практики;
- надає висновки щодо проектів законодавчих актів, які стосуються судоустрою, судочинства, статусу суддів, виконання судових рішень та інших питань, пов'язаних із функціонуванням системи судоустрою;
- надає висновок про наявність чи відсутність у діяннях, у яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину;
- вносить за зверненням Верховної Ради України письмове подання про неспроможність виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я;
- звертається до Конституційного Суду України щодо конституцій-

ності законів, інших правових актів, а також стосовно офіційного тлумачення Конституції України;

- забезпечує однакове застосування норм права судами різних спеціалізацій у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом та ін.

Суддею є громадянин України, який відповідно до Конституції України та цього Закону призначений суддею, займає штатну суддівську посаду в одному з судів України і здійснює правосуддя на професійній основі.

На **посаду судді** загальної юрисдикції може бути призначений громадянин України, не молодший тридцяти та не старший шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентним, добросовісним та володіє державною мовою.

Судді гарантується перебування на посаді судді до досягнення ним шістдесяти п'яти років, крім випадків звільнення судді з посади або припинення його повноважень відповідно до Конституції України та цього Закону. Перебування на посаді судді несумісне із зайняттям посади в будь-якому іншому органі державної влади, органі місцевого самоврядування та з представницьким мандатом. Перебування на посаді судді також несумісне із наявністю заборони такій особі обіймати посади, щодо яких здійснюється очищення влади в порядку, визначеному Законом України «Про очищення влади». Суддя не може поєднувати свою діяльність із підприємницькою, адвокатською діяльністю, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу (крім викладацької, наукової чи творчої), а також входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку; належати до політичної партії чи професійної спілки, виявляти прихильність до них, брати участь у політичних акціях, мітингах, страйках. Перебуваючи на посаді, суддя не може бути кандидатом на виборні посади в органах державної влади (крім судової) та органах місцевого самоврядування, а також брати участь у передвиборчій агітації.

Звільнення судді з посади можливе за такими підставами:

- за станом здоров'я;
- у разі порушення ним вимог щодо несумісності;
- у разі вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубого чи систематичного нехтування обов'язками;
- за його заявою про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням;
- у зв'язку з незгодою на переведення до іншого суду у разі ліквідації чи реорганізації суду, в якому суддя обіймає посаду;
- у зв'язку з порушенням обов'язку підтвердити законність джерела походження майна.

Припинення повноважень судді відбувається у зв'язку:

- з досягненням суддею шістдесяти п'яти років;

- з припиненням громадянства України або набуття суддею громадянства іншої держави;
- з набранням законної сили рішенням суду про визнання судді безвісно відсутнім або оголошення померлим, визнання недієздатним або обмежено дієздатним;
- зі смертю судді;
- з набранням законної сили обвинувальним вироком щодо судді за вчинення ним злочину;
- внаслідок припинення повноважень.

Для захисту професійних інтересів суддів та вирішення питань внутрішньої діяльності судів в Україні діє **суддівське самоврядування** – самостійне колективне вирішення зазначених питань суддями. Суддівське самоврядування є однією з гарантій забезпечення незалежності суддів. Діяльність органів суддівського самоврядування має сприяти створенню належних організаційних та інших умов для забезпечення нормальної діяльності судів і суддів, утверджувати незалежність суду, забезпечувати захист суддів від втручання в їхню діяльність, а також підвищувати рівень роботи з кадрами у системі судів.

До питань внутрішньої діяльності судів належать питання організаційного забезпечення судів та діяльності суддів, соціальний захист суддів та їхніх сімей, а також інші питання, що безпосередньо не пов'язані зі здійсненням правосуддя. До **завдань суддівського самоврядування** належить вирішення питань щодо:

- забезпечення організаційної єдності функціонування органів судової влади;
- зміцнення незалежності судів, суддів, захист професійних інтересів суддів, у тому числі захист від втручання в їхню діяльність;
- участі у визначенні потреб кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів та контроль за додержанням установлених нормативів такого забезпечення;
- обрання суддів на адміністративні посади в судах у порядку, встановленому цим Законом;
- призначення суддів Конституційного Суду України;
- обрання суддів до складу Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України в порядку, встановленому законом.

Вища кваліфікаційна комісія суддів України є державним органом суддівського врядування, який на постійній основі діє у системі правосуддя України. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» **встановлює**, що Вища кваліфікаційна комісія суддів України:

- веде облік даних про кількість посад суддів у судах, у тому числі вакантних;
- проводить добір кандидатів для призначення на посаду судді, у тому числі організовує проведення щодо них спеціальної перевірки відповідно

до закону та приймає кваліфікаційний іспит;

- вносить до Вищої ради правосуддя рекомендацію про призначення кандидата на посаду судді;

- вносить рекомендацію про переведення судді відповідно до цього Закону, крім переведення як дисциплінарної санкції;

- визначає потреби у державному замовленні на професійну підготовку кандидатів на посаду судді у Національній школі суддів України;

- затверджує форму і зміст заяви про участь у доборі кандидатів на посаду судді, анкети кандидата на посаду судді, порядок складення відбіркового іспиту та методику оцінювання його результатів, порядок проходження спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді, порядок складення кваліфікаційного іспиту та методику оцінювання кандидатів, положення про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді, порядок та методологію кваліфікаційного оцінювання, порядок формування і ведення суддівського досьє (досьє кандидата на посаду судді) та інші процедури виконання Вищою кваліфікаційною комісією суддів України її функцій;

- проводить кваліфікаційне оцінювання;

- забезпечує ведення суддівського досьє, досьє кандидата на посаду судді;

- бере у межах компетенції участь у міжнародному співробітництві, у тому числі встановлює зв'язки з іноземними закладами, установами та організаціями, проектами міжнародної технічної допомоги, є бенефіціаром, реципієнтом міжнародної технічної допомоги, головним розпорядником міжнародної допомоги від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій;

- здійснює інші повноваження.

Найвищим органом суддівського самоврядування є *з'їзд суддів України*, який уповноважений:

- заслуховувати звіти Ради суддів України про виконання завдань органів суддівського самоврядування щодо забезпечення незалежності судів і суддів, стан організаційного та фінансового забезпечення діяльності судів;

- заслуховувати інформацію Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про її діяльність;

- заслуховувати інформацію голови Державної судової адміністрації України про її діяльність, зокрема щодо організаційного, фінансового та матеріально-технічного забезпечення діяльності органів судової влади;

- призначати суддів Конституційного Суду України відповідно до Конституції та законів України;

- обирати членів Вищої ради правосуддя та приймати рішення про звільнення їх з посади члена Вищої ради правосуддя відповідно до Конституції та законів України;

- обирати членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та приймати рішення про звільнення їх з посади;

- звертатися з пропозиціями щодо вирішення питань діяльності судів до органів державної влади та їх посадових осіб;
- обирати Раду суддів України тощо.

Важливий вплив на забезпечення ефективного функціонування системи судів загальної юрисдикції мають і органи в системі правосуддя, що безпосередньо здійснюють організаційне, матеріально-технічне та інше забезпечення діяльності судів в Україні. Це Державна судова адміністрація України, апарати судів, служба судових розпорядників та ін.

Вища рада правосуддя є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів. Вища рада правосуддя є юридичною особою, видатки на її утримання визначаються окремим рядком у Державному бюджеті України.

Вища рада правосуддя складається з 21 члена, з яких десятьох – обирає з'їзд суддів України з числа суддів чи суддів у відставці, двох – призначає Президент України, двох – обирає Верховна Рада України, двох – обирає з'їзд адвокатів України, двох – обирає всеукраїнська конференція прокурорів, двох – обирає з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ.

Голова Верховного Суду входить до складу Вищої ради правосуддя за посадою. Члени Вищої ради правосуддя обираються (призначаються) строком на чотири роки. Одна й та сама особа не може обіймати посаду члена Вищої ради правосуддя два строки поспіль. Якщо Вища рада правосуддя може стати неповноважною через закінчення строку повноважень члена Вищої ради правосуддя, такий член Вищої ради правосуддя продовжує виконувати свої повноваження до дня обрання (призначення) на його посаду іншої особи, але в будь-якому випадку не більше трьох місяців з дня закінчення строку, на який такого члена Вищої ради правосуддя було обрано (призначено).

Ключові поняття:

правосуддя, судова система, судова система з внутрішньою спеціалізацією, судова система з зовнішньою спеціалізацією, Верховний суд України, Вищі спеціалізовані суди України, апеляційні суди, місцеві суди, обласні суди, районні суди, міські суди, районні суди у містах, судова влада, функції судової влади, конституційні принципи правосуддя, принцип спеціалізації, принцип територіальності, суд, суддя, посада судді, суддівські збори, голова суду, секретар судової палати, пленум, конституційно-правовий статус суддів, професійні судді, присяжні, народні засідателі, гарантії діяльності суддів, недоторканність суддів, система судової влади, суди загальної юрисдикції, суддівське самоврядування, завдання суддівського самоврядування, акти ор-

ганів судової влади, право на судовий захист, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Вища рада правосуддя, Національна школа суддів України.

1. Судова влада – це:

- а) публічно-політичні відносини панування і підкорення між суб'єктами, що спираються на державний примус;
- б) влада делегована народом своїм представникам у парламенті, яка має виключне право приймати закони;
- в) незалежна влада, яка охороняє право, виступає арбітром у спорах про право та здійснює правосуддя;
- г) вироблення і запровадження у життя політичних програм усіма суб'єктами політичної системи, а також різними неформальними угрупованнями за допомогою правових і політичних норм;
- д) влада, яка володіє правом безпосереднього управління в державі.

2. В Україні конституційні основи судової влади уперше було започатковано у:

- а) Конституції України від 28 червня 1996 р.;
- б) Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р.;
- в) Конституції Пилипа Орлика 1710 р.;
- г) Конституції УРСР від 20 квітня 1978 р.;
- д) Конституційному договорі між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України від 8 червня 1995 р.

3. Уперше принцип розподілу влади в Україні і виокремлення саме судової влади із числа інших її різновидів отримав унормування в:

- а) Конституції України від 28 червня 1996 р.;
- б) Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р.;
- в) Акті проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р.;
- г) Конституції УРСР від 20 квітня 1978 р.;
- д) Конституційному договорі між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України від 8 червня 1995 р.

4. Судово-правова реформа в Україні розпочалася у:

- а) 1991 р.;
- б) 1992 р.;
- в) 1996 р.;
- г) 1998 р.;
- д) 2000 р.

5. Символами судової влади є:

- а) Державний Герб України та Герб відповідної області;
- б) Державний Прапор України та Державний Гімн України;
- в) Державний Гімн України та Герб відповідної області;
- г) Державний Герб України і Державний Прапор України;
- д) Державний Герб України і Державний Гімн України.

6. Чинний Закон України «Про судоустрій і статус суддів» було прийнято:

- а) 2 червня 2016 р.;
- б) 2 травня 2016 р.;
- в) 2 липня 2016 р.;
- г) 27 липня 2016 р.;
- д) 27 серпня 2016 р.

7. Згідно Закону України «Про судоустрій і статус суддів» мовою здійснення судочинства в Україні є:

- а) державна мова, але в місцях проживання національних меншин можливе застосування їх мови;
- б) державна мова;
- в) вибір мови судочинства здійснюється судом на підставі мотивованого клопотання обвинуваченого;
- г) державна та/або регіональна мова;
- д) державна та/або одна з офіційних мов Європейського Союзу.

8. Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» судові рішення, яким закінчується розгляд справи в суді, ухвалюється:

- а) іменем України;
- б) іменем народу України;
- в) іменем суду;
- г) іменем Президента України;
- д) іменем судді, який проголошує рішення по справі.

9. Право на справедливий суд передбачає, що:

- а) кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом;
- б) ніхто не може бути позбавлений права на розгляд його справи в суді, до юрисдикції якого вона віднесена процесуальним законом;
- в) на розподіл судових справ між суддями не може впливати бажання судді чи будь-яких інших осіб;
- г) суддя розглядає справи, одержані згідно з порядком розподілу судових справ, установленим відповідно до закону;

д) суд створює такі умови, за яких кожному учаснику судового процесу гарантується рівність у реалізації наданих процесуальних прав та у виконанні процесуальних обов'язків, визначених процесуальним законом.

10. До професійної правничої допомоги при реалізації права на справедливий суд не відноситься твердження про те, що:

а) кожен є вільним у виборі захисника своїх прав та особи, яка надає правничу допомогу;

б) витрати учасників судового процесу на професійну правничу допомогу відшкодовуються в порядку, визначеному законом;

в) кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом;

г) кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, визначених законом, держава забезпечує надання професійної правничої допомоги безоплатно;

д) для надання професійної правничої допомоги діє адвокатура.

11. Право на повноважний суд передбачає, що:

а) кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом;

б) ніхто не може бути позбавлений права на розгляд його справи в суді, до юрисдикції якого вона віднесена процесуальним законом;

в) суд створює такі умови, за яких кожному учаснику судового процесу гарантується рівність у реалізації наданих процесуальних прав та у виконанні процесуальних обов'язків, визначених процесуальним законом;

г) доступність правосуддя для кожної особи забезпечується відповідно до Конституції України та в порядку, встановленому законами України;

д) органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи повинні утримуватися від заяв та дій, що можуть підірвати незалежність судової влади.

12. Обов'язковість судових рішень передбачає, що:

а) судові рішення можуть бути переглянуті іншими органами чи особами поза межами судочинства, за винятком рішень про амністію та помилування;

б) невиконання судових рішень не призводить до юридичної відповідальності, установленної законом;

в) контроль за виконанням судового рішення здійснює суд у межах повноважень, наданих йому законом;

г) судові рішення, що набрали законної сили, не є обов'язковими до виконання всіма органами публічної влади, фізичними і юридичними особа-

ми та їх об'єднаннями на всій території України;

д) висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, не є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права.

13. До основних засад судочинства не належить:

- а) законність;
- б) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом;
- в) фінансування судів;
- г) забезпечення доведеності вини;
- д) змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості.

14. Судові рішення, судові засідання та інформація щодо справ, які розглядаються судом є:

- а) відкритими, крім випадків, установлених законом;
- б) закритими, крім випадків, установлених законом;
- в) відкритими, але тільки за рішенням самого суду у разі необхідності;
- г) завжди закритими;
- д) відкритими/закритими за рішенням осіб, щодо яких розглядалася справа.

15. Суддя здійснює правосуддя в мантії та з нагрудним знаком, котрі затверджуються:

- а) Вищою радою правосуддя України;
- б) Радою суддів України;
- в) Великою Палатою Верховного Суду;
- г) Пленумом Верховного Суду;
- д) Вищою кваліфікаційною комісією суддів України.

16. Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» судоустрій будується за принципами:

- а) територіальності, спеціалізації, справедливості;
- б) територіальності, спеціалізації, інстанційності;
- в) інстанційності, територіальності, законності;
- г) інстанційності, територіальності, законності;
- д) територіальності, законності, інстанційності, спеціалізації.

17. Суди спеціалізуються на розгляді:

- а) сімейних, господарських, кримінальних, інтелектуальних справ, а також справ про адміністративні правопорушення;
- б) конституційних, сімейних, адміністративних та цивільних справ;

в) цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення;

г) цивільне, корпоративне та кримінальне судочинство, а також справ про адміністративні правопорушення;

д) адміністративних, інтелектуальних, антикорупційних, цивільних та господарських справ, а також справ про адміністративні правопорушення.

18. Суди не спеціалізуються на розгляді:

а) кримінальних справ;

б) цивільних справ;

в) сімейних справ;

г) адміністративних справ;

д) господарських справ.

19. До місцевих загальних судів належать:

а) окружні суди, які утворюються в одному або декількох районах чи районах у містах, або у місті, або у районі (районах) і місті (містах);

б) районні та міські суди;

в) районні та міськрайонні суди;

г) районні, районні у містах, міські, міськрайонні та обласні суди;

д) районні, районні у містах, міські та обласні суди.

20. До повноважень місцевих загальних судів належить:

а) розгляд цивільних та кримінальних справ;

б) розгляд справ адміністративної юрисдикції (адміністративні справи);

в) розгляд цивільних, кримінальних, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення у випадках та порядку, визначених процесуальним законом;

г) розгляд справ, що виникають із господарських правовідносин, а також інші справи, віднесені законом до їх юрисдикції;

д) розгляд адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення у випадках та порядку, визначених процесуальним законом.

21. Суддя місцевого суду:

а) представляє суд як орган державної влади у зносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами;

б) організовує ведення в суді судової статистики та інформаційно-аналітичне забезпечення суддів з метою підвищення якості судочинства;

в) контролює ефективність діяльності апарату суду;

г) забезпечує виконання рішень зборів суддів місцевого суду;

д) здійснює правосуддя в порядку, встановленому процесуальним законом, а також інші повноваження, визначені законом.

22. Голова місцевого суду, його заступник, голова апеляційного суду, його заступники, голова вищого спеціалізованого суду, його заступники обираються на посади зборами суддів шляхом таємного голосування більшістю від кількості суддів відповідного суду строком на:

- а) на 5 років;
- б) на 5 років, але не більше як на строк повноваження судді;
- в) на 3 роки;
- г) на 3 роки, але не більше як на строк повноваження судді;
- д) безстроково.

23. До складу апеляційного суду входять судді, які мають стаж роботи на посаді судді не менше:

- а) двох років;
- б) трьох років;
- в) п'яти років;
- г) семи років;
- д) десяти років.

24. Вищими спеціалізованими судами є:

- а) Вищий суд з питань інтелектуальної власності та Вищий суд з адміністративних та кримінальних справ;
- б) Вищий суд з цивільних та господарських справ;
- в) Вищий суд з питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд;
- г) Вищий суд з сімейних питань та Вищий антикорупційний суд;
- д) Вищий суд з адміністративних та кримінальних справ, Вищий суд з питань інтелектуальної власності, Вищий антикорупційний суд.

25. У складі Вищого спеціалізованого суду України можуть утворюватися:

- а) судові комісії;
- б) судові ради;
- в) судові колегії;
- г) судові палати;
- д) судові секції.

26. Суддею Вищого суду з питань інтелектуальної власності може бути особа, яка:

- а) має досвід професійної діяльності представника у справах інтелектуальної власності щонайменше два роки;
- г) має досвід професійної діяльності представника у справах інтелектуальної власності (патентного повіреного) щонайменше чотири роки;
- б) має досвід професійної діяльності представника у справах інтелекту-

альної власності (патентного повіреного) щонайменше п'ять років;

д) має досвід професійної діяльності представника у справах інтелектуальної власності щонайменше сім років;

в) має досвід професійної діяльності представника у справах інтелектуальної власності щонайменше десять років.

27. Голова вищого спеціалізованого суду з питань, що належать до його адміністративних повноважень, видає:

- а) укази та розпорядження;
- б) рішення та постанови;
- в) накази та розпорядження;
- г) рішення та накази;
- д) накази та постанови.

28. Судову палату у складі Вищого спеціалізованого суду України очолює:

- а) голова судової палати;
- б) секретар судової палати;
- в) координатор судової палати;
- г) референт судової палати;
- д) керівник судової палати.

29. Найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції України є:

- а) Конституційний Суд;
- б) Апеляційний Суд;
- в) Верховний Суд;
- г) Європейський суд з прав людини;
- д) Вищий спеціалізований суд.

30. До складу Верховного Суду входять судді у кількості:

- а) не більше ста двадцяти осіб;
- б) сто п'ятдесят осіб;
- в) сто двадцять осіб;
- г) не більше двохсот осіб;
- д) не більше двохсот п'ятдесяти осіб.

31. Кандидат на посаду судді Верховного Суду повинен мати досвід роботи суддею:

- а) не менше п'ятнадцяти років;
- б) не менше десяти років;
- в) не менше сімнадцяти років;
- г) не менше двадцяти років;

д) не менше п'яти років.

32. Кандидат на посаду судді Верховного Суду повинен мати:

- а) стаж наукової роботи у сфері права щонайменше п'ять років;
- б) науковий ступінь у сфері права;
- в) науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше десять років;
- г) науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше п'ять років;
- д) науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше п'ятнадцять років.

33. До повноважень Верховного Суду належить:

- а) здійснення аналізу судової статистики, узагальнення судової практики;
- б) організація ведення та аналізу судової статистики, організація вивчення та узагальнення судової практики, інформаційно-аналітичне забезпечення суддів з метою підвищення якості судочинства;
- в) здійснення правосуддя як суд першої інстанції у справах, визначених процесуальним законом;
- г) сприяння виконанню вимог щодо підтримання кваліфікації суддів апеляційного суду та підвищення їхнього професійного рівня;
- д) надання місцевим судам методичної допомоги в застосуванні законодавства.

34. До повноважень Верховного Суду не належить:

- а) забезпечення однакового застосування норм права судами різних спеціалізацій у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом;
- б) здійснення правосуддя як суд касаційної інстанції, а у випадках, визначених процесуальним законом, – як суд першої або апеляційної інстанції, в порядку, встановленому процесуальним законом;
- в) надання висновку про наявність чи відсутність у діяннях, в яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину; внесення за зверненням Верховної Ради України письмового подання про неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я;
- г) здійснення офіційного тлумачення Конституції та законів України;
- д) звернення до Конституційного Суду України щодо конституційності законів, інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції України.

35. До повноважень судді Верховного Суду не належить:

- а) прийняття участі у розгляді питань, котрі виносяться на збори суддів відповідного касаційного суду;

- б) інформування Пленуму Верховного Суду про діяльність Верховного Суду;
- в) здійснення правосуддя в порядку, встановленому процесуальним законом;
- г) прийняття участі у розгляді питань, що виносяться на засідання Пленуму Верховного Суду;
- д) аналіз судової практики та прийняття участі в її узагальненні.

36. Голова Верховного Суду обирається на посаду строком на:

- а) два роки;
- б) три роки;
- в) чотири роки;
- г) п'ять років;
- д) безстроково.

37. Колегіальним органом, до складу якого входять усі судді Верховного Суду:

- а) Палата Верховного Суду;
- б) Пленум Верховного Суду;
- в) Судова палата касаційного суду України;
- г) Велика Палата Верховного Суду;
- д) Науково-консультативна рада України.

38. Голову Верховного Суду звільняє з посади:

- а) Велика Палата Верховного Суду;
- б) Вища рада правосуддя України;
- в) Пленум Верховного Суду;
- г) Вища кваліфікаційна комісія суддів України;
- д) Президент України.

39. Термін, у який організаційний комітет забезпечує підготовку і проведення Пленуму Верховного Суду з питання висловлення недовіри до Голови Верховного Суду:

- а) п'ятиденний;
- б) десятиденний;
- в) дванадцятиденний;
- г) двадцятиденний;
- д) п'ятнадцятиденний.

40. Постійно діючий колегіальний орган Верховного Суду, до якого входить двадцять один суддя Верховного Суду – це:

- а) Палата Верховного Суду;
- б) Касаційний адміністративний, кримінальний, господарський та циві-

льний суд;

- в) Велика Палата Верховного Суду;
- г) Пленум Верховного Суду;
- д) Судова палата касаційного суду.

41. У складі Верховного Суду не діє:

- а) Велика Палата Верховного Суду;
- б) Касаційний адміністративний суд;
- в) Касаційний військовий суд;
- г) Касаційний господарський суд;
- д) Касаційний кримінальний суд.

42. У складі Верховного Суду не діє:

- а) Касаційний господарський суд;
- б) Палата Верховного Суду;
- в) Касаційний адміністративний суд;
- г) Касаційний кримінальний суд;
- д) Касаційний цивільний суд.

43. У Касаційному адміністративному суді України обов'язково створюються окремі палати для розгляду справ за виключенням питань, пов'язаних з:

- а) захистом соціальних прав;
- б) захистом політичних прав громадян;
- в) виборчим процесом та референдумом;
- г) корпоративними спорами, корпоративними правами та цінними паперами;
- д) податками, зборами та іншими обов'язковими платежами.

44. У Касаційному господарському суді обов'язково створюються окремі палати для розгляду справ за виключенням питань, пов'язаних з:

- а) корпоративними правами та цінними паперами;
- б) банкрутством;
- в) захистом прав інтелектуальної власності, а також пов'язаних з анти-монополюним та конкурентним законодавством;
- г) корпоративними спорами;
- д) податками, зборами та іншими обов'язковими платежами.

45. Судову палату касаційного суду очолює секретар судової палати, який:

- а) інформує збори суддів касаційного суду про діяльність судової палати;
- б) організовує вивчення судової практики;
- в) визначає адміністративні повноваження заступників голови касацій-

ного суду;

г) організовує роботу відповідної судової палати та головує на її засіданнях;

д) організовує аналіз судової статистики.

46. Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» на посаду судді може бути призначений:

а) громадянин України, не молодший тридцяти та не старший шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентним, добросовісним та володіє державною мовою;

б) громадянин України, не молодший тридцяти років, який має вищу юридичну освіту і стаж роботи в галузі права не менш як три роки, проживає в Україні не менш як десять років та володіє державною мовою;

в) особа, не молодша двадцяти п'яти років, яка має вищу юридичну освіту і стаж роботи в галузі права не менш як три роки, проживає в Україні не менш як десять років та володіє державною мовою;

г) громадянин України, не молодший тридцяти років, який має вищу юридичну освіту і стаж роботи в галузі права не менш як два роки, проживає в Україні не менш як десять років та володіє державною мовою;

д) громадянин України, не молодший двадцяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж роботи в галузі права не менш як три роки, проживає в Україні не менш як п'ять років та володіє державною мовою.

47. Особа може бути призначена на посаду судді, якщо вона:

а) склала кваліфікаційний іспит, було досліджено її досє та з нею було проведено співбесіду;

б) пройшла стажування не менш як один рік, пройшла співбесіду та було досліджено її досє;

в) склала кваліфікаційний іспит на посаду судді та нею було проведено співбесіду;

г) має стаж роботи в галузі права не менше десяти років;

д) склала присягу судді України та отримала свідоцтво про право на зайняття суддівською діяльністю.

48. Президент України видає указ про призначення судді:

а) не пізніше п'ятнадцяти днів із дня отримання відповідного подання Вищої ради правосуддя;

б) не пізніше двадцяти днів із дня отримання відповідного подання Вищої ради правосуддя;

в) не раніше тридцяти днів із дня отримання відповідного подання Вищої ради правосуддя;

г) не раніше п'ятнадцяти днів із дня отримання відповідного подання

Вищої ради правосуддя;

д) не пізніше тридцяти днів із дня отримання відповідного подання Вищої ради правосуддя.

49. До вимог щодо несумісності судді не відноситься:

а) перебування на посаді судді здійснюється з одночасним зайняттям посади в будь-якому іншому органі державної влади, органі місцевого самоврядування та з представницьким мандатом. Перебування на посаді судді також несумісне із наявністю заборони такій особі обіймати посади, щодо яких здійснюється очищення влади в порядку, визначеному Законом України «Про очищення влади»;

б) суддя може поєднувати свою діяльність із підприємницькою, адвокатською діяльністю, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу (крім викладацької, наукової чи творчої), а також входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку;

в) суддю за його заявою може бути відряджено для роботи у Національній школі суддів України, а суддю, обраного головою чи заступником голови Ради суддів України, до Ради суддів України, із збереженням розміру суддівської винагороди за основним місцем роботи та встановлених законом доплат;

г) суддя може належати до політичної партії чи професійної спілки, виявляти прихильність до них, брати участь у політичних акціях, мітингах, страйках. Перебуваючи на посаді, суддя не може бути кандидатом на виборні посади в органах державної влади (крім судової) та органах місцевого самоврядування, а також брати участь у передвиборчій агітації;

д) на суддів не поширюються вимоги щодо несумісності, визначені законодавством у сфері запобігання корупції.

50. До адміністративних посад в суді належать посади:

а) голови суду та заступника (заступників) голови суду;

б) помічника судді та секретаря судового засідання;

в) голови суду, заступника голови суду, помічника судді, секретаря судового засідання;

г) голови суду, заступника голови суду, голови судової адміністрації;

д) голови суду, заступника голови суду, секретаря голови суду.

51. Визначення судді або колегії суддів для розгляду конкретної справи здійснюється:

а) за згодою сторін судової справи;

б) судовою адміністрацією;

в) головуючим суддею;

г) позивачем у справі;

д) Єдиною судовою інформаційною (автоматизованою) системою.

52. У судах справи розподіляються без урахування:

- а) навантаження кожного судді;
- б) спеціалізації суддів;
- в) перебування суддів у відпустці;
- г) професійного стажу судді;
- д) відсутності судді у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю.

53. До причин звільнення судді з посади органом, що його обрав або призначив, не належить:

- а) порушення обов'язку підтвердити законність джерел походження майна;
- б) подання заявки про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням;
- в) неспроможність виконувати свої повноваження за станом здоров'я;
- г) досягнення суддею шістдесяти років;
- д) порушення суддею вимог щодо несумісності.

54. Посвідчення судді, голови суду, заступника голови суду та судді у відставці підписує:

- а) Голова Верховної Ради України;
- б) Президент України;
- в) Голова Верховного Суду;
- г) Прем'єр-міністр України;
- д) Секретар пленуму Верховного Суду.

55. Зразки посвідчення судді затверджуються:

- а) Президентом України;
- б) Прем'єр-міністром України;
- в) Верховною Радою України;
- г) Головою Верховного Суду;
- д) Радою суддів України.

56. Суддя має право на відставку за власним бажанням, якщо він відпрацював на посаді судді строком:

- а) не менше десяти років;
- б) не менше п'ятнадцяти років;
- в) не менше двадцяти років;
- г) не менше двадцяти п'яти років;
- д) не менше тридцяти років.

57. Відставка судді не припиняється в разі:

- а) припинення його громадянства або набуття ним громадянства іншої держави;
- б) повторного призначення його на посаду;
- в) досягнення суддею пенсійного віку;
- г) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього за вчинення умисного злочину;
- д) визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим.

58. Для захисту професійних інтересів суддів та вирішення питань внутрішньої діяльності судів в Україні діє:

- а) рада правосуддя;
- б) суддівське самоврядування;
- в) суддівське об'єднання;
- г) орган самоврядування судів;
- д) суддівська рада.

59. Єдність системи судоустрою забезпечується:

- а) необов'язковістю для всіх судів правил судочинства, визначених законом;
- б) розгалуженістю судової практики;
- в) вирішенням питань внутрішньої діяльності судів органами суддівського самоврядування;
- г) фінансуванням судів з різних джерел, в тому числі приватного характеру;
- д) різноманітним статусом суддів.

60. Найвищим органом суддівського самоврядування в Україні є:

- а) з'їзд суддів України;
- б) Рада суддів України;
- в) конференція суддів України;
- г) Верховний Суд;
- д) збори суддів України.

61. Законом України «Про судоустрій і статус суддів» не передбачено такої організаційної форми суддівського самоврядування, як:

- а) збори суддів місцевого суду, апеляційного суду;
- б) засідання суддів;
- в) зборів суддів вищого спеціалізованого суду;
- г) з'їзд суддів;
- д) Рада суддів.

62. Віковий ценз для присяжних становить:

- а) 18 років;
- б) 21 рік;
- в) 30 років;
- г) 35 років;
- д) 40 років.

63. Необхідною вимогою для присяжного є:

- а) присяжним має право бути громадянин, який досяг 30 річного віку;
- б) присяжним не можуть бути особи, які не володіють державною мовою;
- в) присяжним не можуть бути особи, які мають не зняту чи не погашену судимість;
- г) присяжним не можуть бути громадяни, які визнані судом обмежено дієздатними або недієздатними;
- д) присяжними не можуть бути громадяни, які мають хронічні психічні чи інші захворювання, що перешкоджають виконанню обов'язків.

64. Список присяжних затверджується на:

- а) два роки;
- б) один рік;
- в) три роки;
- г) п'ять років;
- д) чотири роки.

65. Повноваження здійснення кваліфікаційного оцінювання суддів належить:

- а) Верховному Суду;
- б) Громадській раді доброчесності;
- в) Національній школі суддів України;
- г) Вищій кваліфікаційній комісії суддів України;
- д) Вищій раді правосуддя України.

66. До складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України обираються (призначаються):

- а) п'ятнадцять членів;
- б) двадцять членів;
- в) дванадцять членів;
- г) шістнадцять членів;
- д) двадцять один член.

67. *Стаж професійної діяльності у сфері права для кандидатів до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України становить:*

- а) не менше десяти років;
- б) не менше п'яти років;
- в) не менше двадцяти років;
- г) не менше дванадцяти років;
- д) не менше п'ятнадцяти років.

68. *Підставою для звільнення члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України з посади не є:*

- а) суттєве порушення вимог, установлених законодавством у сфері запобігання корупції;
- б) неспроможність виконувати свої повноваження за станом здоров'я при наявності медичного висновку, підтвердженого судом;
- в) подання заяви про звільнення з посади члена Комісії за власним бажанням;
- г) набрання законної сили обвинувальним щодо нього вироком суду;
- д) неприйняття участі у роботі Комісії протягом одного календарного місяця поспіль без поважних причин або неодноразова відмова від голосування з питань, що розглядаються.

69. *Регулярне оцінювання суддів проводиться наступними суб'єктами за виключенням:*

- а) інших суддів відповідного суду шляхом анкетування;
- б) представників Вищої ради правосуддя;
- в) викладачів (тренерів) Національної школи суддів України за результатами підготовки шляхом заповнення анкети;
- г) самого судді шляхом заповнення анкети самооцінки;
- д) громадських об'єднань шляхом незалежного оцінювання роботи судді в судових засіданнях.

70. *За результатами кожного тренінгу під час підготовки судді викладач (тренер) заповнює щодо судді анкету оцінювання, що містить оцінку:*

- а) акуратності і своєчасності виконання завдань;
- б) аналітичних здібностей, спроможності оцінювати інформацію;
- в) володіння суддею знаннями, вміннями, навичками;
- г) слабких сторін судді;
- д) комунікаційних навичок (навичок складення документів, усного мовлення тощо).

71. *Вища кваліфікаційна комісія суддів України здійснює наступні повноваження за виключенням:*

- а) визначення потреби у державному замовленні на професійну підготовку кандидатів на посаду судді у Національній школі суддів України;

б) проведення добору кандидатів для призначення на посаду судді, у тому числі організація проведення щодо них спеціальної перевірки відповідно до закону та прийняття кваліфікаційного іспиту;

в) внесення до Вищої ради правосуддя рекомендації про призначення кандидата на посаду судді;

г) ведення обліку даних про кількість посад суддів у судах, у тому числі вакантних;

д) проведення підготовки суддів для підтримання кваліфікації відповідно до необхідності вдосконалення їхніх знань, вмінь і навичок залежно від досвіду роботи суддів, рівня і спеціалізації суду, де вони працюють, а також з урахуванням їхніх індивідуальних потреб.

72. З перелічених суб'єктів не має права обирати (призначати) членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України:

а) з'їзд адвокатів України;

б) з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ;

в) з'їзд суддів України;

г) з'їзд прокурорів України;

д) Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

73. Членами Вищої кваліфікаційної комісії суддів України можуть бути:

а) особи, які перебувають на адміністративних посадах у судах;

б) особи, які є громадянами України, мають повну вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права не менше п'ятнадцяти років;

в) особи, які були членами Вищої кваліфікаційної комісії суддів України або Вищої ради юстиції до набрання чинності Законом України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні»;

г) особи, на яких протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією;

д) особи, які не відповідають вимогам цього Закону щодо несумісності з іншими видами діяльності та які не усунули таку невідповідність протягом розумного строку, але не більш як протягом тридцяти днів із дня виникнення обставин, які призводять до порушення вимог щодо несумісності.

74. Член Вищої кваліфікаційної комісії суддів України не має права:

а) наводити свої мотиви та міркування, а також подавати додаткові документи з питань, що розглядаються;

б) висловлювати письмово окрему думку щодо рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;

в) знайомитися з матеріалами, поданими на розгляд Комісії, відповідної

палати, членом якої він є, колегії, брати участь у їх дослідженні та перевірці;

- г) брати участь у розгляді питання та ухваленні судового рішення;
- д) вносити пропозиції щодо проекту рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України з будь-яких питань та голосувати «за» або «проти» того чи іншого рішення.

75. До основних завдань кваліфікаційних комісій суддів не належить:

- а) ведення обліку даних про кількість посад суддів у судах, у тому числі вакантних;
- б) внесення до Вищої ради правосуддя рекомендацій про призначення кандидата на посаду судді;
- в) проведення добору кандидатів для призначення на посаду судді, у тому числі організацію проведення щодо них спеціальної перевірки відповідно до закону та прийняття кваліфікаційного іспиту;
- г) проведення експертизи проектів законів щодо статусу суддів та діяльності судів;
- д) забезпечення ведення суддівського дос'є, дос'є кандидата на посаду судді.

76. Повноваження члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України припиняються у разі:

- а) припинення громадянства України або набуття громадянства іншої держави;
- б) неприйняття участі у роботі Комісії протягом одного календарного місяця поспіль без поважних на те причин;
- в) неспроможності виконувати свої повноваження за станом здоров'я при наявності медичного висновку, підтвердженого судом;
- г) суттєвого порушення вимог, установлених законодавством у сфері запобігання корупції;
- д) неодноразової відмови від голосування з питань, що розглядаються.

77. Особа, яка не склала кваліфікаційний іспит на посаду судді повторно, може бути допущена до складання наступного кваліфікаційного іспиту не раніш як:

- а) через один рік;
- б) через два роки;
- в) через три роки;
- г) через п'ять років;
- д) через сім років.

78. Суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку суду, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, без згоди:

- а) Конституційного Суду України;
- б) Верховної Ради України;
- в) Президента України;
- г) Вищої ради правосуддя;
- д) Палати Верховного Суду.

79. Дисциплінарне провадження щодо судді здійснюється:

- а) дисциплінарними палатами Вищої ради правосуддя;
- б) Головою Верховного Суду;
- в) Вищою радою правосуддя України;
- г) Президентом України;
- д) Головою апеляційного суду України.

80. У відкритті дисциплінарної скарги щодо судді має бути відмовлено, якщо:

- а) дисциплінарна скарга не містить відомостей про ознаки дисциплінарного проступку судді;
- б) дисциплінарна скарга не містить посилання на фактичні дані (свідчення, докази) щодо дисциплінарного проступку судді;
- в) у дисциплінарній скарзі порушується питання про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді, звільненого з посади або повноваження якого припинені;
- г) очевидною метою подання скарги є спонукання судді до ухвалення певного судового рішення;
- д) дисциплінарна скарга ґрунтується лише на доводах, що можуть бути перевірені виключно судом вищої інстанції в порядку, передбаченому процесуальним законом.

81. До суддів може застосовуватися дисциплінарне стягнення у виді:

- а) попередження;
- б) арешт;
- в) штраф;
- г) адміністративне затримання;
- д) позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом року.

82. Суддя вважається таким, що не має дисциплінарного стягнення, якщо:

- а) протягом вісімнадцяти місяців з дня ухвалення рішення про накладання дисциплінарного стягнення у виді суворої догани його буде піддано

новому дисциплінарному стягненню та підстава для нового стягнення не матиме місця протягом вказаного строку;

б) протягом шести місяців з дня ухвалення рішення про накладання дисциплінарного стягнення у виді попередження його буде піддано новому дисциплінарному стягненню та підстава для нового стягнення не матиме місця протягом вказаного строку;

в) протягом двох років з дня ухвалення рішення про накладання дисциплінарного стягнення у виді подання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя його буде піддано новому дисциплінарному стягненню;

г) протягом одного року з дня ухвалення рішення про накладання дисциплінарного стягнення у виді догани його буде піддано новому дисциплінарному стягненню та підстава для нового стягнення не матиме місця протягом вказаного строку;

д) протягом трьох років з дня ухвалення рішення про накладання дисциплінарного стягнення у виді подання про переведення судді до суду нижчого рівня суддю не буде піддано новому дисциплінарному стягненню та підстава для нового стягнення не матиме місця протягом вказаного строку, однак суддя не може бути повернутий на посаду до попереднього суду лише в результаті такого погашення.

83. Дисциплінарне стягнення до судді застосовується:

а) не пізніше шести місяців із дня вчинення проступку;

б) не пізніше року із дня вчинення проступку;

в) не пізніше двох років із дня вчинення проступку;

г) не пізніше трьох років із дня вчинення проступку;

д) не пізніше п'яти років із дня вчинення проступку.

84. Громадська рада доброчесності складається з:

а) двадцяти одного члена;

б) двадцяти членів;

в) п'ятнадцяти членів;

г) десяти членів;

д) дванадцяти членів.

85. Членами Громадської ради доброчесності можуть бути:

а) особи, що мають вищу юридичну освіту та стаж роботи у сфері права не менше п'яти років;

б) особи, які протягом останніх п'яти років перебували на будь-якій державній службі;

в) особи, які протягом останніх п'яти років працювали (проходили службу) в органах прокуратури, поліції, інших правоохоронних органах (органах правопорядку);

г) представники правозахисних громадських об'єднань, науковці-правники, адвокати, журналісти, які є визнаними фахівцями у сфері своєї професійної діяльності, мають високу професійну репутацію та відповідають критерію політичної нейтральності та добросовісності;

д) особи, які є суддями або суддями у відставці.

86. *Колегіальний, незалежний конституційний орган державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів – це:*

- а) з'їзд суддів України;
- б) Рада суддів України;
- в) Національна школа суддів України;
- г) Вища рада правосуддя України;
- д) Вища кваліфікаційна комісія суддів України.

87. *Орган, що наділений повноваженням переведення судді, в тому числі тимчасово шляхом відрядження, на посаду судді до іншого суду:*

- а) Вища рада правосуддя;
- б) Вища кваліфікаційна комісія суддів України;
- в) Верховний Суд;
- г) Верховна Рада України;
- д) Міністерство юстиції України.

88. *Закон України «Про Вищу раду правосуддя» було прийнято:*

- а) 22 грудня 2016 р.;
- б) 21 грудня 2016 р.;
- в) 2 грудня 2016 р.;
- г) 12 грудня 2016 р.;
- д) 11 грудня 2016 р.

89. *Процедурні питання пов'язані зі здійсненням Вищою радою правосуддя своїх повноважень затверджуються:*

- а) Законом України «Про судоустрій і статус суддів»;
- б) Законом України «Про Вищу раду правосуддя»;
- в) Статутом Вищої ради правосуддя;
- г) Регламентом Вищої ради правосуддя;
- д) Протоколом членів Вищої ради правосуддя.

90. *Десятьох членів до складу Вищої ради правосуддя обирає:*

- а) з'їзд адвокатів України;
- б) Верховна Рада України;
- в) з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та науко-

вих установ;

- г) з'їзд суддів України з числа суддів чи суддів у відставці;
- д) всеукраїнська конференція прокурорів.

91. До складу Вищої ради правосуддя за посадою входить:

- а) Голова Верховного Суду;
- б) Міністр юстиції України;
- в) Президент України;
- г) Генеральний прокурор України;
- д) Прем'єр-міністр України.

92. Вища рада правосуддя складається з:

- а) десяти членів;
- б) двадцяти членів;
- в) двадцяти одного члена;
- г) двадцяти п'яти членів;
- д) тридцяти членів.

93. Члени Вищої ради правосуддя призначаються:

- а) Президентом України;
- б) Верховною Радою України;
- в) Кабінетом міністрів України;
- г) Головою Вищої ради правосуддя України;
- д) Генеральним прокурором України.

94. Вища рада правосуддя є повноважною за умов:

- а) обрання (призначення) на посаду щонайменше шістнадцяти членів, серед яких більшість становлять судді (включаючи суддів у відставці), та складання ними присяги;
- б) обрання (призначення) на посаду щонайменше п'ятнадцяти членів, серед яких більшість становлять судді (включаючи суддів у відставці), та складання ними присяги;
- в) обрання (призначення) на посаду щонайменше дванадцяти членів, серед яких більшість становлять судді (включаючи суддів у відставці);
- г) обрання (призначення) на посаду щонайменше одинадцяти членів, серед яких більшість становлять судді (включаючи суддів у відставці), та складання ними присяги;
- д) обрання (призначення) на посаду щонайменше п'ятнадцяти членів, та складання ними присяги.

95. Роботу Вищої ради правосуддя організовує:

- а) Президент України;
- б) Адміністрація Вищої ради правосуддя України;

- в) Секретаріат Вищої ради правосуддя України;
- г) Кабінет міністрів України;
- д) Голова Вищої ради правосуддя України.

96. *Організаційне, інформаційно-довідкове та інше забезпечення діяльності Вищої ради правосуддя здійснює:*

- а) Служба інспекторів Вищої ради правосуддя України;
- б) Секретаріат Вищої ради правосуддя України;
- в) Голова Вищої ради правосуддя України;
- г) Кабінет міністрів України;
- д) Президент України.

97. *Член Вищої ради правосуддя не має право:*

- а) вносити пропозиції щодо вдосконалення роботи Вищої ради правосуддя та її органів, секретаріату Вищої ради правосуддя;
- б) ознайомлюватися з усіма матеріалами, що стосуються питань порядку денного засідань Вищої ради правосуддя, органів Вищої ради правосуддя, до складу яких він входить;
- в) розголошувати та використовувати у цілях інших, ніж для виконання своїх обов'язків як члена Вищої ради правосуддя, інформацію з обмеженим доступом та інформацію, яка стала йому відома в закритому засіданні;
- г) наводити свої мотиви та міркування, а також подавати додаткові документи з питань, що розглядаються;
- д) ініціювати скликання засідання Вищої ради правосуддя, засідання органу Вищої ради правосуддя, до складу якого він входить.

98. *До повноважень Голови Вищої ради правосуддя не належить:*

- а) організація роботи Вищої ради правосуддя, призначення засідань та головування на них;
- б) створення секцій Вищої ради правосуддя;
- в) координація роботи органів Вищої ради правосуддя;
- г) підписання ухвалених Вищою радою правосуддя актів, протоколів засідань;
- д) загальне керівництво секретаріатом Вищої ради правосуддя.

99. *Проект Закону «Про утворення чи ліквідацію суду» вносить до Верховної Ради України:*

- а) Президент України;
- б) Голова Вищої ради правосуддя;
- в) Президент України після консультації з Вищою радою правосуддя;
- г) Верховний Суд;
- д) Верховний Суд після консультації з Вищою радою правосуддя.

100. Положення про Єдину судову інформаційну (автоматизовану) систему затверджується:

- а) Вищою радою правосуддя за поданням Президента України;
- б) Президентом України за поданням Кабінету Міністрів;
- в) Вищою радою правосуддя за поданням Державної судової адміністрації України та після консультацій з Радою суддів України;
- г) з'їздом суддів України;
- д) Верховним Судом України за погодженням Ради суддів.

101. Повноваження члена Вищої ради правосуддя не припиняються у разі:

- а) набрання законної сили обвинувального вироку щодо нього;
- б) припинення громадянства України або набуття громадянства іншої держави;
- в) визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим, визнання недієздатним або обмежено дієздатним;
- г) досягнення суддею шістдесятирічного віку;
- д) припинення повноважень судді або звільнення з посади судді (крім виходу судді у відставку) з підстав, визначених Конституцією України.

102. Державний орган у системі правосуддя, який здійснює організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади у межах повноважень, встановлених законом:

- а) Державна судова адміністрація;
- б) з'їзд суддів;
- в) Рада суддів України;
- г) Вища рада правосуддя;
- д) Апарат суду.

103. Голова Державної судової адміністрації України призначається на посаду і звільняється з посади:

- а) Президентом України;
- б) Прем'єр-міністром України;
- в) Головою Верховного Суду;
- г) Вищою радою правосуддя;
- д) з'їздом суддів України.

104. Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» кількість суддів у суді визначає:

- а) Президент України за поданням Державної судової адміністрації;
- б) Міністр юстиції України;
- в) Голова Верховного Суду за поданням Міністра юстиції України;
- г) Голова Апеляційного суду України;

д) Державна судова адміністрація України за погодженням з Вищою радою правосуддя.

105. Державна установа із спеціальним статусом у системі правосуддя, яка забезпечує підготовку висококваліфікованих кадрів для системи правосуддя та здійснює науково-дослідну діяльність – це:

- а) Вища кваліфікаційна комісія суддів України;
- б) Національна школа суддів України;
- в) Вища рада правосуддя України;
- г) Громадська рада доброчесності України;
- д) Верховний Суд.

106. До завдань Національної школи суддів України не відноситься здійснення:

- а) проведення добору кандидатів для призначення на посаду судді, у тому числі організації проведення щодо них спеціальної перевірки відповідно до закону;
- б) вивчення міжнародного досвіду організації та діяльності судів;
- в) підготовки працівників апаратів судів та підвищення рівня їхньої кваліфікації;
- г) спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді;
- д) періодичного навчання суддів з метою підвищення рівня їхньої кваліфікації.

107. Суддя має проходити підготовку у Національній школі суддів України:

- а) не менше ніж два рази на рік;
- б) не менше ніж раз на два роки;
- в) не менше ніж раз у п'ять років;
- г) не менше ніж раз на три роки;
- д) не менше ніж три рази у два роки.

108. Суддям надається щорічна оплачувана відпустка тривалістю:

- а) 30 робочих днів;
- б) 35 робочих днів;
- в) 40 робочих днів;
- г) 45 робочих днів;
- д) 56 робочих днів.

109. Вимогами, що висуваються до помічників суддів, є:

- а) громадянство України, вища юридична освіта, вільне володіння державною мовою;
- б) громадянство України, досягнення тридцяти років, вища юридична

освіта, стаж роботи в галузі права не менш як три роки;

в) громадянство України, вища юридична освіта, стаж роботи в галузі права не менш як три роки, вільне володіння державною мовою;

г) вища юридична освіта, вільне володіння державною мовою;

д) громадянство України, вища юридична освіта, стаж роботи в галузі права не менш як три роки, вільне володіння державною мовою, проживання в Україні не менш як п'ять років.

110. Статус і умови діяльності помічника судді визначаються Законом України «Про судоустрій і статус суддів» та затверджуються:

а) Всеукраїнським з'їздом суддів України;

б) Вищою радою юстиції України;

в) Міністерством юстиції України;

г) Державною судовою адміністрацією України;

д) Радою суддів України.

ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРИ ДО ТЕМИ:

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.
- ❖ Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 7 червня 2018 року. *Голос України*. 2018. Ст. 107.
- ❖ Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (зі змінами і допов.). *Урядовий кур'єр*. 2005. № 153-154.
- ❖ Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 7-8. Ст. 50.
- ❖ Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. Ст. 282.
- ❖ Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 грудня 1993 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 50.
- ❖ Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2-3. Ст. 12.

Спеціалізована література:

1. Finnis J. Judicial power: past, present and future. *University of Oxford, Gray's Inn Hall*. 2015 October, 20. P. 2-28.
2. Liakh M. Features of judicial self-government functioning in foreign countries. *Legea si Viata*. 2018. № 2, ч. 2. С. 61-64.
3. Базов В. Актуальні питання забезпечення гласності судового процесу в адміністративному судочинстві України. *Право України*. 2014. № 3. С. 38-46.
4. Баронін Д. Б. Правовий статус суду в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 19 с.
5. Баронін Д. Суд в системі органів державної влади. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2014. № 4. С. 36-41.
6. Бачун О. Розгляд судами справ за скаргами громадян. *Право України*. 2001. № 4. С. 44-47.
7. Бевзенко В. Адміністративна юрисдикція та Кодекс адміністративного судочинства України у редакції 2017 р.: розв'язання проблеми поновому чи неподолані виклики минулого? *Право України*. 2018. Вип. 2. С. 11-25.
8. Белова О. Деякі проблемні питання, що виникають в адміністративному судочинстві при визначенні кола фізичних осіб-підприємців, які звільняються від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. *Право України*. 2014. № 3. С. 118-124.
9. Белявська С. Ю. Організаційно-правові засади впровадження інновацій у судово управління в умовах інформаційного суспільства в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 21 с.
10. Білак М. Подвійні стандарти застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини судами України. *Право України*. 2018. Вип. 2. С. 170-184.
11. Білова О. В. Проблеми суддівського самоврядування в Україні: моногр. Харків: ІНЖЕК, 2009. 175 с.
12. Блажівська Н. Практичне значення практики Європейського суду з прав людини для вирішення податкових спорів адміністративними судами України. *Право України*. 2014. № 3. С. 110-117.
13. Богословська Ж. Судові органи в системі реалізації конституційного права людини та громадянина на соціальний захист в Україні. *Підприємство, господарство і право*. 2010. № 5. С. 106-110.
14. Боняк В. Конституційно-правові основи взаємодії органів прокуратури України з суб'єктами громадянського суспільства. *Юридична Україна*. 2012. № 12. С. 21-27.
15. Борисенко М. О. Організаційні та правові основи забезпечення єдності правозастосування судами України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 20 с.
16. Бринцев В. Д. Стандарти правової держави: втілення у національну

- модель організаційного забезпечення судової влади: моногр. Харків: Право, 2010. 462 с.
17. Буайя Ф. Захист прав людини на національному та наднаціональному рівні. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 196-199.
  18. Булкат М. С. Деякі питання теоретико-правової природи та сутності судової влади. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. Вип. 71. С. 97-108.
  19. Бучик А. Впровадження принципу процесуальної регламентації в адміністративному судочинстві. *Право України*. 2018. Вип. 2. С. 39-53.
  20. Валанчус В. Навіщо потрібна уніфікована судова практика. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 137-143.
  21. Василевич М. В. Конституційно-правові гарантії незалежності судової влади: теорія та практика реалізації: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 225 с.
  22. Верба І. О. Право на доступ до правосуддя та його юридичне забезпечення: загальноправова характеристика: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2016. 20 с.
  23. Виноградова Л. Про вдосконалення порядку притягнення суддів до цивільно-правової, кримінально-правової, адміністративної відповідальності. *Юридична Україна*. 2005. № 4. С. 82-85.
  24. Вільгушинський М. Й. Суди загальної юрисдикції у системі взаємовідносин із суб'єктами владних повноважень та громадськістю: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Одеса, 2013. 32 с.
  25. Гаврилюк О. О. Принцип гласності та відкритості в адміністративному судочинстві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Херсон, 2012. 20 с.
  26. Гетманцев Д., Блажівська Н. Судові доктрини, що потребують перегляду з адміністративно-процесуального погляду. *Право України*. 2018. Вип. 2. С. 84-101.
  27. Гладій С. В. Легітимність судової влади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 20 с.
  28. Глущенко С. В. Вищі спеціалізовані суди в системі судової влади України: теоретико-прикладне дослідження: моногр. Чорнобай: Чорнобаївське КПП, 2015. 352 с.
  29. Головій В. М. Механізми взаємодії влади та ЗМІ в контексті становлення громадянського суспільства в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Запоріжжя, 2009. 20 с.
  30. Гончар В. П. Організаційно-правові аспекти реалізації конституційної засади гласності судового процесу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
  31. Гончаренко О. Вища рада юстиції: питання статусу і повноважень. *Право України*. 2006. № 2. С. 17-21.
  32. Гончарова Г. Присяга судді: потрібні чіткі ознаки її порушення для зві-

- льнення його з посади. *Право України*. 2016. № 3. С. 244-252.
33. Городовенко А. Конституционная модернизация судебной системы в условиях европейской межгосударственной интеграции: проблемы теории и практики. *Leges si Viata*. 2018. № 4, ч. 2. С. 31-34.
  34. Городовенко В. В. Принципи судової влади : моногр. Харків: Право, 2012. 447 с.
  35. Городовенко В. В. Проблеми становлення незалежної судової влади в Україні: моногр. Київ: Фенікс, 2007. 224 с.
  36. Дунюшкин П. А. Дисциплинарная ответственность судей (история и современность): моногр. Нижний Новгород: НА МВД России, 2013. 312 с.
  37. Євграфова Є. Доступність правосуддя: можливості судової реформи. *Право України*. 2012. № 8. С. 279-287.
  38. Єльцов В. О. Правове регулювання інформаційного забезпечення діяльності судів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 20 с.
  39. Задорожня Г. Принцип рівного виборчого право громадян у рішеннях Конституційного Суду України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 9. С. 42-49.
  40. Запара С. Безпосередня участь народу у здійсненні правосуддя: імітація чи реальність? *Право України*. 2015. № 9. С. 114-119.
  41. Захарова О. В. Умови та порядок перегляду справи Верховним Судом України на підставі рішення Європейського суду з прав людини. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 3. С. 13-16.
  42. Захарова О. Єдність судової практику скрізь призму завдань цивільного судочинства. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 151-156.
  43. Іванець О. М. Теоретичні та прикладні засади меж судової влади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
  44. Іванищук А. А. Адміністративно-правове регулювання діяльності судової гілки влади: теорія і практика: моногр. Київ: Ун-т «Україна», 2014. 356 с.
  45. Іваночко І. Імплементация міжнародно-правових стандартів статусу суддів у конституційному праві України. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2014. № 4. С. 42-46.
  46. Іванченко О. Ю. Адміністративно-правовий аспект надання судових послуг в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2018. 15 с.
  47. Кадикало О. Виникнення та становлення конституційного судочинства. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1. С. 108-112.
  48. Калашник О. А. Правовий статус місцевих загальних судів в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2016. 24 с.
  49. Кампо В. Система джерел права в актах органу конституційної юстиції: проблеми теорії. *Юридична Україна*. 2013. № 6. С. 11-23.
  50. Капустинський В. Взаємозв'язок понять «судова влада», «правосуддя» і «судочинство у контексті сучасного реформування». *Право України*.

2012. № 9. С. 363-368.
51. Ківалов С. Роль Верховних судів держав-учасниць Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у подоланні структурних/системних недоліків національних правових систем. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 63-72.
  52. Кобзюра М. Судова влада в Україні. *Право України*. 2009. № 12. С. 47-63.
  53. Коваленко В. Концептуальні засади модернізації правоохоронної діяльності та вдосконалення системи органів охорони правопорядку в Україні. *Право України*. 2013. № 3-4. С. 356-364.
  54. Козюбра М. Система судів в Країні та місце в ній Верховного Суду України: стан та перспективи реформування. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 15-28.
  55. Колесниченко В. М. Роль судової влади у захисті виборчих прав: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2009. 20 с.
  56. Коломоєць Т., Лютіков П. Оціночні поняття адміністративного судочинства України: наукові підходи до їх тлумачення у правовій доктрині. *Право України*. 2018. Вип. 2. ст. 54-70.
  57. Колпаков В. Адміністративне судочинство: співвідношення з адміністративним процесом і предметом адміністративного права. *Право України*. 2018. Вип. 2. ст. 26-38.
  58. Колпаков В. Принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі в системі принципів адміністративного судочинства. *Право України*. 2014. № 3. С. 47-56.
  59. Комарова Т. Феномен судового активізму у практиці Суду Справедливості Європейського Союзу. *Право України*. 2018. № 2. С. 217-232.
  60. Короленко В. Удосконалення процесуальних форм захисту трудових і соціальних прав у контексті ст. 6 Європейської конвенції з прав людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 3. С. 53-58.
  61. Кравчик М. Б. Реформування судової системи як важлива складова європейської інтеграції України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2015. 20 с.
  62. Кравчук В. Адміністративна юстиція в контексті конституційної реформи. *Право України*. 2016. № 2. С. 45-49.
  63. Кравчук В. Забезпечення права на доступ до адміністративного суду осіб, які перебувають під вартою або в місцях позбавлення волі. *Право України*. 2014. № 3. С. 57-63.
  64. Крупнова Л. Обов'язковість виконання судових рішень як принцип правової держави. *Юридична Україна*. 2013. № 7. С. 8-14.
  65. Кузнєцова Ю. Застосування міжнародних стандартів Конституційного Суду України: методологія та цільове призначення. *Юридичний журнал*. 2012. № 7-8 (121-122). С. 103-107.
  66. Кулик С. В. Вплив міжнародних стандартів на конституційну реформу у

- сфері правосуддя в Україні. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. № 71. С. 326-337.
67. Культенко О. До проблеми визначення судової юрисдикції Євросоюзу (можливість алгоритмізації). *Право України*. 2016. № 2. С. 97-103.
  68. Лакабарат А. Роль касаційної інстанції у захисті прав людини. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 218-222.
  69. Леськів С. Р. Правовий статус суддівського самоврядування України в контексті забезпечення професійних прав суддів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2016. 20 с.
  70. Лук'янець Д. Сміслові колізії у новій редакції Кодексу адміністративного судочинства України. *Право України*. 2018. Вип. 2. ст. 71-83.
  71. Лунін С. Поняття принципу змагальності у судовому процесі. *Право України*. 2010. № 3. С. 126-130.
  72. Луць Л. Уніфікація судової практики – важливий засіб забезпечення належного правосуддя. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 144-150.
  73. Маляренко В. Позитиви і негативи суду присяжних. *Право України*. 2000. № 3. С. 3-12.
  74. Маркерт Т. Роль Верховного Суду України в механізмі виконання зобов'язань держави у сфері захисту прав людини. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 207-211.
  75. Марцинкевич А. М. Удосконалення добору кадрів на суддівські посади – один із шляхів реформування судової системи України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2012. 20 с.
  76. Меліхова Ю. А. Морально-професійна культура судді: історія і сучасність: моногр. Харків: Право, 2015. 217 с.
  77. Мілієнко О. А. Принципи адміністративного судочинства та їх класифікація. *Право і суспільство*. 2016. № 2. С. 132-139.
  78. Мірошніченко С. С. Судова влада в Україні: проблеми протидії злочинним посяганням на правосуддя: моногр. Київ: Десна, 2013. 663 с.
  79. Мовчан В. В. До проблемних питань проявів судової влади у сферах правотворчої, правозастосовної і правоохоронної діяльності. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 4. С. 16-23.
  80. Мовчан В. В. Межі здійснення судової влади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
  81. Мозолевська О. М. Правові засади інформаційних відносин у системі місцевих загальних судів України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 20 с.
  82. Москвич Л. М. Правовий статус носіїв судової влади в Україні (професійні судді, народні засідателі, суд присяжних): моногр. Харків: ФІНН, 2009. 488 с.
  83. Наливайко Л. Р. Судово-правова реформа в Україні: проблеми теорії та практики. *Влада. Людина. Закон*. 2002. № 2. С. 132-137.
  84. Нелін О. Національна конституційна юстиція: тенденції та закономірно-

- сті розвитку. *Юридична Україна*. 2015. № 7-8. С. 11-16.
85. Нелін О. Проблема становлення та розвитку ювенальної юстиції в Україні. *Юридична Україна*. 2013. № 10. С. 4-8.
  86. Ніколайчук М. Є. Адміністративно-правове забезпечення доступу до публічної інформації у судових органах: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 20 с.
  87. Нікольська О. Захист Конституційним Судом України прав і свобод людини та громадянина. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 9. С. 79-82.
  88. Овсяннікова О. О. Транспарентність судової влади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2009. 20 с.
  89. Овчаренко О. М. Юридична відповідальність судді: теоретико-прикладне дослідження: моногр. Харків: Право, 2014. 576 с.
  90. Огаренко Т. Стан соціально-правових відносин і правового захисту громадян за оцінкою населення. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 6. С. 9-12.
  91. Остафійчук Л. А. Юридична відповідальність за неповагу до суду: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2015. 20 с.
  92. П'янова Я. Судовий прецедент – шлях до справедливого вирішення спору. *Вісник Академії правових наук України*. 2003. № 1. С. 193-198.
  93. Пасенюк О. Розмежування конституційної та адміністративної юрисдикцій. *Право України*. 2016. № 2. С. 38-44.
  94. Петров Р. Європеїзація української судової системи як складова євроінтеграційної політики України. *Право України*. 2012. № 1-2. С. 300-306.
  95. Прилуцький С. Концептуальні підходи до реформування судової влади України. *Право України*. 2015. № 11. С. 106-112.
  96. Ремєскова Ю. О. Судова влада в системі поділу влади: моногр. Харків: Право, 2014. 191 с.
  97. Саленко О. Міжнародні стандарти у сфері судоустрою та статусу суддів, їх зміст і класифікація. *Національний юридический журнал: теорія и практика*. 2014. № 3. С. 263-269.
  98. Селіванов А. «Письмова форма» розгляду справ конституційної юрисдикції: чи діє принцип доступу до правосуддя. *Право України*. 2014. № 7. С. 175-183.
  99. Скрипнюк О. Правові акти Конституційного суду України як джерела сучасного конституційного права України. *Право України*. 2012. № 3-4. С. 404-410.
  100. Смокович М. Вищий адміністративний суд України як суд першої інстанції: проблеми та перспективи. *Юридична Україна*. 2013. № 5. С. 25-31.
  101. Смокович М. Обмеження права суддів на судовий захист. *Право України*. 2018. № 2. С. 118-135.
  102. Смокович М. Організаційно-правове забезпечення доступності правосуддя у виборчих спорах. *Право України*. 2016. № 4. С. 116-128.

103. Смокович М. Проблеми вирішення у судовому порядку спорів, пов'язаних із всеукраїнським референдумом. *Юридична Україна*. 2013. № 6. С. 32-38.
104. Смокович М. Судовий контроль за виборами народних депутатів України. *Юридична Україна*. 2012. № 7 С. 4-11.
105. Тацій Л. Етика судді та особливості її нормативної регламентації. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 1 (76). С. 75-85.
106. Тертишник В. Незалежне судочинство – отже, не маніпулятивне. *Віче*. 2006. № 5. С. 54-55.
107. Хлібороб Н. Запровадження електронного адміністративного судочинства в Україні: інновації та перспективи. *Право України*. 2018. Вип. 2. ст. 102-117.
108. Хотинська-Нор О. Судова реформа: закономірності й особливості реалізації. *Право України*. 2015. № 10. С. 181-188.
109. Шацька Б. Судовий прецедент в Україні: тенденції новітньої практики. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 1. С. 18-12.
110. Шевчук С. Забезпечення єдності судової практики в умовах існування спеціалізованої юрисдикції. *Право України*. 2013. № 9. С. 306-326.

Тема 13. КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

Історичні передумови виникнення конституційної юстиції в системі судової влади. Порядок формування Конституційного Суду України, його чисельний склад, структура, ви моги до суддів. Статус суддів Конституційного Суду України та гарантії їх діяльності. Законодавчі засади організації і діяльності Конституційного Суду України: функції та повноваження. Регламент Конституційного Суду України – нормативно-процесуальний акт. Конституційне провадження. Форми звернення до Конституційного Суду України. Доктрина політичного питання в діяльності Конституційного Суду України.

Після здобуття Україною незалежності у 1991 р., вдалося розпочати формування спеціалізованого органу правового захисту Конституції України – *Конституційного Суду України*. У липні 1992 р. Верховна Рада України ухвалила Закон «Про Конституційний Суд України», який визначив порядок формування та основні функції цього органу конституційної юстиції незалежної України.

Конституційний Суд України посідає особливе, відокремлене від інших органів держави, місце. Конституційний Суд України є органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України.

З прийняттям 28 червня 1996 р. нині чинної Конституції України, що чітко визначила систему правового захисту Основного Закону, було ухвалено Закон «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 р., який і поклав початок реальній діяльності цього єдиного органу *конституційної юстиції* в Україні. Тобто відлік історії спеціалізованого правового захисту Конституції України слід вести з 1996 р., коли було сформовано реально діючий Конституційний Суд України. 13 липня 2017 р. прийнято новий Закон «Про Конституційний Суд України».

Розуміння *генезису конституційної юстиції*, правового статусу Конституційного Суду в Україні, його місії та авторитету в суспільстві та державі перебуває у площині становлення і розвитку практичної діяльності Конституційного Суду України, з моменту його заснування до сьогодні. Розглянено окремі періоди цього генезису.

Перший період – становлення конституційної юстиції в незалежній Україні (1996-1999 рр.) характеризувався поступовим напрацюванням авторитету Конституційного Суду України у суспільстві та державі, становлен-

ням його як єдиного високопрофесійного органу конституційної юрисдикції, арбітра між різновидами влади, основного суб'єкта захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина та Основного Закону.

Другий період – утвердження конституційної юстиції в Україні (1999 - 2003 рр.) характеризується високим рівнем авторитету Конституційного Суду України не лише у державі, а й серед пересічних громадян, усталенням його процедур, формуванням базової практики, втіленої у правових позиціях Конституційного Суду України та активним посиленням на ці позиції у політико-правових відносинах. До того ж Конституційний Суд України утверджується як незалежний і високофаховий арбітр у вирішенні державно-правових конфліктів. Останньому сприяли як належний авторитет Конституційного Суду України, так і забезпечення з боку держави в особі вищих органів державної влади реальної, а не удаваної незалежності Конституційного Суду України в цілому і його суддів зокрема.

Третій період генезису конституційної юстиції в Україні (кінець 2003 р. - 2010 р.) можна охарактеризувати як період послаблення авторитету Конституційного Суду України у суспільстві та державі, втрату суддями незалежності.

Четвертий період розвитку конституційної юстиції в Україні (2010-2014 рр.) характеризується утвердженням політичної залежності Конституційного Суду України та частковою депрофесіоналізацією його складу. Цей період був найскладнішим і найбільш неоднозначним за увесь час існування Конституційного Суду України у зв'язку із втратою останнім самостійності, незалежності та самодостатності.

П'ятий період – відновлення потенціалу конституційної юрисдикції та авторитету Конституційного Суду України (з лютого 2014 р. - донині). Він розпочався безпосередньо після Революції Гідності 2014 р. і характеризувався політичним засудженням рішень Конституційного Суду України, які сприяли узурпації влади главою держави в 2010-2013 рр., посиленням незалежності суддів Конституційного Суду України та частковим оновленням персонального складу Конституційного Суду України із залученням визнаних правознавців-конституціоналістів.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 р. Конституційний Суд України є органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України.

За своєю **сутністю** Конституційний Суд України є юрисдикційним судовим органом. Він має правосудну природу і правосудний правовий статус та уповноважений здійснювати конституційне судочинство в Україні. Невипадково саме у розділі VIII «Правосуддя» Конституції зазначено, що судо-

чинство в Україні здійснюється Конституційним Судом України і судами загальної юрисдикції. Це свідчить про пріоритетність конституційного судочинства у системі інших судових юрисдикцій.

Завданням Конституційного Суду України є гарантування верховенства Конституції України як Основного Закону держави на всій території України. Організація, повноваження та порядок діяльності Конституційного Суду України визначаються Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України».

Конституційний Суд здійснює свою діяльність на засадах верховенства права, незалежності, колегіальності, гласності, відкритості, повного і всебічного розгляду справ, обґрунтованості та обов'язковості ухвалених ним рішень і висновків.

Склад Суду становить 18 суддів Конституційного Суду. Президент України, Верховна Рада України та з'їзд суддів України призначають по шість суддів Конституційного Суду. Суд є повноважним здійснювати конституційне провадження, якщо у його складі є щонайменше 12 суддів Конституційного Суду.

Структурою Конституційного Суду України є його внутрішня організаційна побудова, яка є оптимальною для реалізації завдань і функцій конституційної юстиції в Україні.

Суддею Конституційного Суду може бути громадянин України, який володіє державною мовою, на день призначення досяг сорока років, має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ятнадцять років, високі моральні якості, є правником із визнаним рівнем компетентності.

Суддею Конституційного Суду, зокрема, *не може бути призначена* на посаду особа, яка на день призначення: 1) є членом або обіймає посаду в політичній партії, іншій організації, яка має політичні цілі або бере участь у політичній діяльності; 2) є обраною на виборну посаду в органі державної влади чи органі місцевого самоврядування, має представницький мандат; 3) бере участь в організації або фінансуванні політичної агітації чи іншої політичної діяльності.

Суддя Конституційного Суду не може суміщати свою посаду з будь-якою посадою в органі державної влади або органі місцевого самоврядування, органі професійного правничого самоврядування, зі статусом народного депутата України, депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної, районної, міської, районної у місті, сільської, селищної ради, з іншим представницьким мандатом, з адвокатською діяльністю, з підприємницькою діяльністю, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати будь-яку іншу оплачувану роботу або отримувати іншу винагороду, за винятком здійснення викладацької, наукової чи творчої діяльності та отримання винагороди за неї, а також не може входити до складу керівного органу чи наглядової ради юридичної особи, що має на меті одержання прибутку.

До повноважень Суду належить: 1) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим; 2) офіційне тлумачення Конституції України; 3) надання за зверненням Президента України або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України, або Кабінету Міністрів України висновків про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість; 4) надання за зверненням Президента України або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України висновків про відповідність Конституції України (конституційність) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою; 5) надання за зверненням Верховної Ради України висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту в межах, визначених ст.ст. 111 і 151 Конституції України; 6) надання за зверненням Верховної Ради України висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам ст.ст. 157 і 158 Конституції України; 7) надання за зверненням Верховної Ради України висновку про порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України; 8) вирішення питань про відповідність Конституції України та законам України нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим за зверненням Президента України згідно з ч. 2 ст. 137 Конституції України; 9) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України.

Порядок формування Конституційного Суду України є спеціальним правовим механізмом, що забезпечує незалежність цього органу конституційної юрисдикції, рівне представництво в ньому вищих органів державної влади та легітимність і незалежність Конституційного Суду України.

Особа набуває статусу судді Конституційного Суду з дня, що є наступним за днем призначення на посаду. Повноваження судді Конституційного Суду та гарантії його діяльності не можуть бути обмежені при введенні воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях. Суддя здійснює попередню підготовку питань, що їх розглядають Велика палата, Сенат, Колегія суддів Конституційного Суду України та бере участь у розгляді справ. Суддя Конституційного Суду може публічно висловлювати свою думку щодо суті лише тих справ, у яких Суд уже ухвалив рішення чи надав висновок. Суддю Конституційного Суду під час перебування на посаді не може бути нагороджено державними нагородами України, відзнаками, спеціальними званнями України, а також будь-якими іншими нагородами, відзна-

ками, грамотами, за винятком нагородження за проявлену ним особисту мужність і героїзм в умовах, пов'язаних із ризиком для життя.

Судді Конституційного Суду України під час здійснення своїх повноважень є незалежними і підпорядковуються лише Конституції України та керуються законами України, крім тих законів або їх окремих положень, що є предметом розгляду Конституційного Суду України.

На суддів Конституційного Суду України поширюється *суддівська недоторканність*. Так, суддя Конституційного Суду, затриманий за адміністративне правопорушення або за підозрою у вчиненні діяння, за яке встановлена кримінальна відповідальність, має бути негайно звільнений після з'ясування його особи, за винятком: 1) якщо Суд надав згоду на затримання Судді у зв'язку з таким діянням; 2) якщо його затримано під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Суд має бути негайно повідомлений про затримання Судді. Судді Конституційного Суду про підозру у вчиненні кримінального правопорушення повідомляє Генеральний прокурор або особа, яка здійснює його повноваження (*суддівський імунітет*).

Суддівський індемнітет передбачає, що суддю не може бути притягнуто до відповідальності за голосування у зв'язку з ухваленням Судом рішень та надання ним висновків, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку.

Безпека судді Конституційного Суду та членів його сім'ї (батьків, чоловіка/дружини, дітей) перебуває під особливим захистом держави. Органи правопорядку вживають заходів задля безпеки Судді та членів його сім'ї за наявності відповідної заяви Судді. Вчинені у зв'язку з діяльністю Судді посягання на його життя і здоров'я, погроза вбивством, насильством та вчинення таких самих дій щодо членів його сім'ї мають наслідком відповідальність, установлену законом.

Так, у 2016 р. *гарантії незалежної та неупередженої діяльності суддів* Конституційного Суду України було посилено внаслідок проведення судової реформи у сфері правосуддя. Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 р. у новій редакції заборонено будь-який вплив на суддю Конституційного Суду України, а також унормовано положення про імунітет та індемнітет судді Конституційного Суду України: «Без згоди Конституційного Суду України суддю Конституційного Суду України не може бути затримано або утримано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Суддю Конституційного Суду України не може бути притягнуто до відповідальності за голосування у зв'язку з ухваленням Судом рішень та надання ним висновків, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку».

Діяльність Конституційного Суду України є досить різноманітною (ор-

ганізаційна, бюджетно-фінансова, інформаційно-аналітична, наукова тощо), але основним видом діяльності цього органу державної влади, відповідно до ст. 147 Конституції, є, безперечно, здійснення **конституційної юрисдикції (конституційне судочинство)**.

Конституційне судочинство складається із таких **стадій**:

- звернення спеціально уповноважених суб'єктів до Конституційного Суду України;
- провадження у справах у Конституційному Суді України, за якими відкрито конституційне провадження;
- прийняття рішень і висновків Конституційного Суду України.

Формами звернення до Конституційного Суду України є конституційне подання, конституційне звернення, конституційна скарга.

Конституційне подання – це письмове клопотання до Конституційного Суду України про визнання правового акта (його окремих положень) неконституційним, про визначення відповідності проекту закону про внесення змін до Конституції України вимогам ст.ст. 157 і 158 Конституції України, конституційності міжнародного договору або про необхідність офіційного тлумачення Конституції України та законів України. Конституційним поданням є також звернення Верховної Ради України про дачу висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту, порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України.

Конституційне звернення – це письмове клопотання до Конституційного Суду України про необхідність офіційного тлумачення Конституції України та законів України з метою забезпечення реалізації чи захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина, а також прав юридичної особи. Після прийняття Конституційним Судом України конституційного звернення відбувається відкриття провадження у справі у Конституційному Суді України, яке ухвалюється колегією суддів Конституційного Суду України та Конституційним Судом України на його засіданні.

Конституційна скарга – це засіб ініціювання фізичною особою в органи конституційної юрисдикції спеціальної процедури щодо захисту її прав, порушених актом державного органу.

Конституційний Суд України ухвалює рішення, надає висновки, постановляє ухвали, видає забезпечувальні накази. Акти з питань, не пов'язаних із конституційним провадженням, Суд ухвалює у формі постанови. Суд у рішенні, висновку може встановити порядок і строки їх виконання, а також зобов'язати відповідні державні органи забезпечити контроль за виконанням рішення, додержанням висновку. Суд може вимагати від відповідних органів письмове підтвердження виконання рішення, додержання висновку.

Рішення та висновок Конституційного Суду України оприлюднюються державною мовою наступного робочого дня після їх підписання і публіку-

ються у «Віснику Конституційного Суду України» та інших офіційних виданнях («Офіційний Вісник України», «Відомості Верховної Ради України», «Голос України», «Урядовий кур'єр»).

Ключові поняття:

конституційність, конституційна юстиція, конституційна юрисдикція, конституційне правосуддя, Конституційний Суд України, принципи функціонування Конституційного Суду України, суддя Конституційного Суду України, гарантії діяльності Конституційного Суду України, функції Конституційного Суду України, склад Конституційного Суду України, конституційний контроль, офіційне тлумачення конституційно-правових норм, Велика палата, Сенат, Колегія, акти Конституційного Суду України, збори суддів Конституційного Суду, Секретаріат Конституційного Суду України, конституційне подання, конституційне звернення, конституційна скарга, конституційне провадження, предмет конституційного провадження, доктрина політичного питання, межі діяльності Конституційного Суду України.

1. Основними сучасними моделями конституційного правосуддя у світі є:

- а) романо-германська, європейська та традиційна;
- б) американська, австрійська, французька, мусульманська та традиційна;
- в) американська, романо-германська, традиційна та змішана;
- г) американська, британська та мусульманська;
- д) американська, британська та ісламська.

2. Органом конституційної юрисдикції в Україні є:

- а) Верховна Рада України;
- б) Президент України;
- в) Конституційний Суд України;
- г) Кабінет Міністрів України;
- д) Верховний Суд.

3. Ідея створення Конституційного Суду в Україні вперше була реалізована:

- а) ще у 1990 р., після ідеї розпаду Радянського Союзу;
- б) відразу ж після здобуття незалежності Україною;
- в) у Концепції судово-правової реформи в Україні, схваленої Верховною Радою України у 1992 р.;
- г) у Законі України «Про Конституційний Суд України» 1993 р.;
- д) у Законі України «Про Конституційний Суд України» 1996 р.

4. Система конституційного правосуддя України належить до:

- а) англосаксонського виду;
- б) американського виду;
- в) східного виду;
- г) європейського виду;
- д) змішаного виду.

5. Відповідно до концепції судово-правової реформи з'їзд суддів України був уповноважений:

- а) призначати лише трьох суддів Конституційного Суду України;
- б) призначати чотирьох суддів до складу Конституційного Суду України;
- в) від судової гілки державної влади призначати шістьох суддів Конституційного Суду України;
- г) призначати дев'ять професійних суддів Конституційного Суду України;
- д) лише пропонувати Верховній Раді України три кандидатури для призначення на посади суддів.

6. Чинний Закон України «Про Конституційний Суд України» був прийнятий:

- а) 27 липня 2015 р.;
- б) 19 грудня 2014 р.;
- в) 13 липня 2017 р.;
- г) 15 вересня 2016 р.;
- д) 27 лютого 2017 р.

7. До складу Конституційного Суду України входять:

- а) 12 суддів;
- б) 16 суддів;
- в) 18 суддів;
- г) 21 суддя;
- д) 25 суддів.

8. Президент України, Верховна Рада України та з'їзд суддів України призначають:

- а) по шість суддів Конституційного Суду України;
- б) по три, шість та дев'ять суддів Конституційного Суду України відповідно;
- в) по чотири судді Конституційного Суду України відповідно;
- г) по дев'ять, три та шість суддів Конституційного Суду України відповідно;
- д) по п'ять суддів Конституційного Суду України.

9. Підготовку питання щодо розгляду на конкурсних засадах кандидатур на посаду судді Конституційного Суду у Верховній Раді України здійснює:

- а) спеціально утворена конкурсна комісія;
- б) Рада суддів України;
- в) комітет Верховної Ради України, до предмета відання якого належать питання правового статусу Конституційного Суду України;
- г) з'їзд суддів;
- д) кваліфікаційна комісія суддів.

10. За результатами конкурсного відбору Президент України видає:

- а) постанову про призначення на посаду судді Конституційного Суду;
- б) наказ про призначення на посаду судді Конституційного Суду;
- в) розпорядження про призначення на посаду судді Конституційного Суду;
- г) указ про призначення на посаду судді Конституційного Суду;
- д) ухвалу про призначення на посаду судді Конституційного Суду.

11. У разі припинення повноважень судді Конституційного Суду України строк призначення з'їздом суддів України іншої особи становить:

- а) три тижні;
- б) місяць;
- в) півтора місяці;
- г) три місяця;
- д) шість місяців.

12. Після припинення повноважень судді Президент України повинен призначити нового суддю Конституційного Суду України протягом:

- а) 1 місяця;
- б) 2 місяців;
- в) 3 місяців;
- г) 10 днів;
- д) 1 року.

13. Суддею Конституційного Суду України може бути:

- а) громадянин України, який володіє державною та англійською мовами;
- б) громадянин України, який володіє державною мовою та однією із офіційних мов Європейського Союзу;
- в) громадянин України, який володіє державною мовою;
- г) будь-яка особа, яка володіє державною мовою України;
- д) громадянин України, який володіє державною мовою та однією із офіційних мов Ради Європи.

14. Суддею Конституційного Суду України може бути особа, яка на день призначення досягла:

- а) 30 років;
- б) 35 років;
- в) 40 років;
- г) 45 років;
- д) 50 років.

15. Суддею Конституційного Суду України може бути особа, яка має:

а) вищу юридичну або економічну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше десять років;

б) вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше двадцять років;

в) вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше десять років;

г) вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ятнадцять років;

д) вищу юридичну чи будь-яку іншу освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років.

16. Однією з вимог до кандидата на посаду судді Конституційного Суду України є:

а) досягти на день призначення на посаду 25-ти років;

б) мати представницький мандат;

в) мати стаж роботи в галузі юриспруденції три роки;

г) стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ятнадцять років;

д) попередньо займатися адвокатською діяльністю не менш трьох років.

17. Суддя Конституційного Суду України складає присягу:

а) на спеціальному засіданні Верховної Ради України;

б) на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України;

в) на офіційному заході в Адміністрації Президента;

г) на з'їзді суддів;

д) на з'їзді кваліфікаційної комісії суддів.

18. Суддя Конституційного Суду України набуває повноважень:

а) з дня складання ним на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України присяги;

б) через 10 днів після складання присяги судді Конституційного Суду України;

в) через 15 днів після складання ним присяги судді Конституційного Суду України;

г) з дня прийняття на посаду судді Конституційного Суду України;
д) через 2 дні після прийняття ним присяги судді Конституційного Суду України.

19. Посвідчення судді Конституційного Суду підписує:

- а) Міністр юстиції України;
- б) Голова Конституційного Суду;
- в) Президент України;
- г) Голова Вищої ради правосуддя;
- д) Прем'єр-міністр України.

20. Посвідчення судді Конституційного Суду України у відставці підписує:

- а) Міністр юстиції України;
- б) Голова Конституційного Суду України;
- в) Президент України;
- г) Голова Вищої ради правосуддя;
- д) Прем'єр-міністр України.

21. Окрім своєї основної діяльності, Суддя Конституційного Суду України також може:

- а) бути представником політичної партії;
- б) бути представником профспілки;
- в) мати представницький мандат;
- г) займатися науковою діяльністю;
- д) обіймати будь-які оплачувані посади.

22. Строк повноважень судді Конституційного Суду України складає:

- а) три роки без повторного прав обрання;
- б) шість років без повторного прав обрання;
- в) дев'ять років без повторного прав обрання;
- г) дванадцять років без повторного прав обрання;
- д) безстроково.

23. Одним із повноважень Конституційного Суду України є:

- а) гарантування безпеки працівників суду;
- б) надання висновків про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України;
- в) здійснення судового контролю за всіма гілками влади;
- г) у визначених законом випадках перегляд свої правової позиції;
- д) офіційне тлумачення Конституції та законів України.

24. До суддів Конституційного Суду України не відноситься наступне положення:

- а) є незалежними;
- б) підкорюються Конституції України;
- в) є недоторканими;
- г) підвітні Президенту України та Верховній Раді України;
- д) не можуть бути заарештовані без згоди Верховної Ради України.

25. Повноваження судді Конституційного Суду не припиняються у разі:

- а) досягнення ним сімдесяти років;
- б) припинення ним громадянства України;
- в) набуття ним громадянства іншої держави;
- г) досягнення ним шістдесяти років;
- д) набрання законної сили обвинувального вироку щодо нього.

26. Суддя Конституційного Суду України може подати заяву про відставку за наявності стажу на посаді судді Конституційного Суду:

- а) щонайменше два роки;
- б) щонайменше три роки;
- в) щонайменше чотири роки;
- г) щонайменше шість років;
- д) щонайменше сім років.

27. До повноважень Конституційного Суду України не належить вирішення питань про відповідність Конституції України:

- а) законів Верховної Ради України;
- б) правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;
- в) актів сільської, селищної, міської ради;
- г) актів Президента України;
- д) актів Кабінету Міністрів України.

28. До повноважень Конституційного Суду України не належать:

а) перегляд справи у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом;

б) вирішення питань про відповідність Конституції України законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

в) офіційне тлумачення Конституції України;

г) надання за зверненням Верховної Ради України висновку про правопорушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України;

д) вирішення питань про відповідність Конституції України законів України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України.

29. Конституційний Суд очолює Голова Суду, котрий обирається на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду:

- а) на 9 років;
- б) на один 3 річний строк;
- в) на 5 років;
- г) безстроково;
- д) на 6 років.

30. Для обрання Голови Конституційного Суду України повинна бути наступна кількість голосів:

- а) більшість суддів від конституційного складу Конституційного Суду;
- б) третина від конституційного складу Конституційного Суду;
- в) дві третини від конституційного складу Конституційного Суду;
- г) щонайменше дев'ять суддів Конституційного Суду;
- д) щонайменше чотирнадцять суддів Конституційного Суду.

31. До повноважень Голови Конституційного Суду України не належить:

- а) скликає засідання, спеціальні пленарні засідання Суду, засідання, пленарні засідання Великої палати;
- б) висловлення своєї думки з приводу майбутнього рішення справи;
- в) здійснює загальне керівництво організацією роботи Конституційного Суду та Секретаріату Конституційного Суду;
- г) головує на засіданнях, спеціальних пленарних засіданнях Конституційного Суду, засіданнях, пленарних засіданнях Великої палати;
- д) входить до одного із сенатів і головує на його засіданнях.

32. Засідання Конституційного Суду України вважається правомочним за умови присутності на ньому:

- а) не менш як двох третин від конституційного складу Конституційного Суду;
- б) не менше однієї третини від конституційного складу Конституційного Суду;
- в) не менше десяти суддів Конституційного Суду;
- г) всіх суддів Конституційного Суду;
- д) не менше п'ятнадцяти суддів Конституційного Суду.

33. У складі Конституційного Суду України діють:

- а) Велика палата та вісім колегій;
- б) Велика палата, два Сенати та шість колегій;
- в) Велика палата, один Сенат та дві колегії;
- г) Велика палата та три Сенати;
- д) Велика палата, три Сенати та сім колегій.

34. Розгляд справ на пленарних засіданнях Великої палати Конституційного Суду, Сенату Конституційного Суду здійснюється:

- а) закрито, за винятком, коли є певне повноваження;
- б) відкрито, за винятком закритої частини цих засідань, коли ухвалюється рішення, надається висновок, постановляється ухвала Суду;
- в) відкрито, в незалежності від справи;
- г) не допускається закрите пленарне засідання, якщо розгляд справи на відкритому пленарному засіданні може призвести до розголошення державної таємниці та (або) іншої інформації, що охороняється законом;
- д) завжди закрито.

35. Сенат Конституційного Суду України діє у складі:

- а) дев'яти суддів Конституційного Суду;
- б) трьох суддів Конституційного Суду;
- в) шести суддів Конституційного Суду;
- г) п'яти суддів Конституційного Суду;
- д) десяти суддів Конституційного Суду.

36. Якщо кількість суддів Конституційного Суду є меншою за 18, Сенат є повноважним за умови участі в ньому:

- а) щонайменше п'яти суддів Конституційного Суду;
- б) щонайменше шести суддів Конституційного Суду;
- в) щонайменше семи суддів Конституційного Суду;
- г) щонайменше восьми суддів Конституційного Суду;
- д) щонайменше трьох суддів Конституційного Суду.

37. Сенат Конституційного Суду України ухвалює рішення:

а) щодо відповідності Конституції України (конституційності) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою;

б) щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту;

в) щодо порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України;

г) щодо вирішення питань, пов'язаних із відкриттям, відмовою у відкритті, закриттям провадження у справі, іншими процесуальними діями, кло-

потаннями, процедурою розгляду справ, суд постановляє відповідні ухвали;
д) за результатами розгляду справ за конституційними скаргами.

38. Формою роботи Конституційного Суду України є:

- а) колегія суддів;
- б) засідання Конституційного Суду України;
- в) комісія Конституційного Суду України;
- г) пленарне засідання Конституційного Суду України;
- д) сесія Конституційного Суду України.

39. Розгляд звернення до Конституційного Суду України здійснюється:

- а) Головою Конституційного Суду України;
- б) Постійною комісією Конституційного Суду України;
- в) Тимчасовою комісією Конституційного Суду України;
- г) у Колегії, до складу якої входить відповідний суддя-доповідач;
- д) Секретаріатом Конституційного Суду України.

40. Колегія Конституційного Суду України:

- а) діє у складі двох суддів Конституційного Суду;
- б) діє у складі трьох суддів Конституційного Суду;
- в) діє у складі чотирьох суддів Конституційного Суду;
- г) діє у складі п'яти суддів Конституційного Суду;
- д) діє у складі шести суддів Конституційного Суду.

41. Розгляд звернення до Конституційного Суду України попередньо здійснюється:

- а) Головою Конституційного Суду України;
- б) Постійною комісією Конституційного Суду України;
- в) Тимчасовою комісією Конституційного Суду України;
- г) Колегією, до складу якої входить відповідний суддя-доповідач;
- д) Секретаріатом Конституційного Суду України.

42. Однією з форм звернення до Конституційного Суду України є:

- а) конституційне подання;
- б) конституційне оскарження;
- в) припис про усунення порушень закону;
- г) позов з порушення конституційних прав особи;
- д) конституційна заява.

43. Конституційне подання – це письмове клопотання щодо:

- а) визнання акта (його окремих положень) неконституційним;
- б) відповідності Конституції України (конституційності) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною

ініціативою;

в) відповідності Конституції України чинним міжнародним договорам України;

г) дотриманні конституційної процедури розслідування та розгляду справ про усунення Президента України з посади в порядку імпічменту;

д) дисциплінарного провадження щодо вищих посадових осіб, які порушують Закони України.

44. Суб'єктами права щодо конституційного подання є:

а) громадяни України;

б) іноземці;

в) особи без громадянства;

г) юридичні особи приватного права;

д) щонайменше сорок п'ять народних депутатів України.

45. До суб'єктів права на конституційне подання не належить:

а) щонайменше сорок п'ять народних депутатів України;

б) Президент України;

в) Кабінет Міністрів України;

г) Верховний Суд України;

д) Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

46. Конституційне звернення – це письмове клопотання до Конституційного Суду України щодо:

а) визнання акта (його окремих положень) неконституційним;

б) відповідності Конституції України (конституційності) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою;

в) офіційного тлумачення Конституції України;

г) порушення встановленої Конституцією України процедури розгляду неконституційності правових актів;

д) дисциплінарного провадження щодо вищих посадових осіб, які порушують Закони України.

47. Мінімальна кількість народних депутатів, які повинні звернутися до Конституційного Суду України, щоб останній прийняв до розгляду питання щодо конституційного звернення, складає:

а) 45 народних депутатів;

б) 225 народних депутатів;

в) 450 народних депутатів;

г) 60 народних депутатів;

д) 110 народних депутатів.

48. Суб'єктами права на конституційне звернення не є:

- а) Президент України;
- б) Верховна Рада України;
- в) громадяни України;
- г) щонайменше сорок п'ять народних депутатів України;
- д) Кабінет Міністрів України.

49. Питання щодо конституційності чинного міжнародного договору розглядається Конституційним Судом України за зверненням:

- а) Президента України, або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України або Кабінету Міністрів України;
- б) Верховної Ради України;
- в) Міністра закордонних справ України;
- г) Міністра юстиції України;
- д) Прем'єр-міністра України.

50. У конституційному поданні та конституційному зверненні не значаються:

- а) відомості про представника суб'єкта права на конституційне подання;
- б) опис перебігу розгляду відповідної справи в судах;
- в) суб'єкт права на конституційне подання;
- г) документи і матеріали, на які посилається суб'єкт права на конституційне подання, із зазначенням повного найменування, номера, дати ухвалення, джерела офіційного видання акта;
- д) перелік документів і матеріалів, що додаються.

51. Конституційне подання, конституційне звернення, конституційна скарга подаються до Конституційного Суду України:

- а) державною мовою;
- б) державною або регіональною мовою;
- в) регіональною мовою суб'єкта конституційного подання;
- г) українською та російською мовою;
- д) державною та англійською мовою.

52. Загальний строк конституційного провадження не повинен перевищувати:

- а) один місяць;
- б) два місяці;
- в) шість місяців;
- г) чотири місяці;
- д) п'ять місяців.

53. Не може бути підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі:

- а) неприйнятність конституційної скарги;
- б) відповідність конституційного подання чи конституційного звернення вимогам, передбаченим Законом України «Про Конституційний Суд України»;
- в) звернення до суду неналежним суб'єктом;
- г) неналежність до повноважень суду питань, порушених у конституційному поданні, конституційному зверненні, конституційній скарзі;
- д) втрата чинності актом (його окремими положеннями), щодо якого порушено питання відповідності Конституції України.

54. Учасник конституційного провадження зобов'язаний у разі запрошення:

- а) з'являтися на засідання, пленарне засідання Сенату, Великої палати, давати правдиві пояснення, надавати документи, матеріали та іншу інформацію, необхідні для повного та всебічного розгляду справи;
- б) знайомитися із матеріалами справи;
- в) ставити з дозволу головуєчого запитання іншим учасникам конституційного провадження;
- г) подавати заяви про відвід судді;
- д) давати усні та письмові пояснення.

55. До прав, котрі належать учасникам конституційного провадження не відноситься:

- а) викладення своєї думки з питань, що розглядаються;
- б) надання усних та письмових пояснень;
- в) ознайомлення із матеріалами справи;
- г) надання документів, матеріалів та іншої інформації, необхідної для повного та всебічного розгляду справи;
- д) подання заяви про відвід судді.

56. До актів Конституційного Суду України належать:

- а) рішення та ухвали;
- б) ухвали, забезпечувальні накази, постанови;
- в) ухвали і постанови;
- г) рішення, висновки, ухвали, забезпечувальні накази, постанови;
- д) рішення, накази та постанови.

57. Забезпечувальний наказ Конституційного Суду України видається:

- а) для вирішення питань, пов'язаних із відкриттям та відмовою у відкритті провадження у справі
- б) при вжитті заходів щодо забезпечення конституційного звернення;

- в) при вжитті заходів щодо забезпечення конституційної скарги;
- г) для вирішення питань, пов'язаних із закриттям провадження у справі
- д) при вжитті заходів щодо забезпечення конституційної подання.

58. Суддя Конституційного Суду України має:

- а) двох наукових консультантів і помічника, посади яких належать до посад патронатної служби;
- б) одного наукового консультанта;
- в) помічника, посада якого належить до посади патронатної служби;
- г) трьох наукових консультантів і двох помічників, посади яких належать до посад патронатної служби;
- д) двох наукових консультантів і двох помічників, посади яких належать до посад патронатної служби.

59. Призначення особи на посаду наукового консультанта, помічника судді здійснює:

- а) Голова Конституційного Суду;
- б) Кабінет Міністрів України;
- в) керівник Секретаріату Суду за поданням судді;
- г) Президент України;
- д) Суддя Конституційного Суду.

60. Виключно на спеціальних пленарних засіданнях Конституційного Суду України здійснюється все перелічене за виключенням:

- а) затвердження персонального складу сенатів;
- б) складання новопризначеними суддями присяги;
- в) вирішення питань, пов'язаних з конституційним провадженням;
- г) обрання Голови суду, заступника Голови суду;
- д) утворення колегій, затвердження їх персональних складів.

61. Судді Конституційного Суду України надається щорічна оплачувана відпустка тривалістю:

- а) 14 робочих днів;
- б) 30 робочих днів ;
- в) 20 робочих днів;
- г) 15 робочих днів;
- д) 60 робочих днів.

62. Матеріали справ, щодо яких Конституційний Суд ухвалив рішення або надав висновок, зберігаються в його архіві:

- а) 25 років;
- б) 50 років;
- в) 75 років;

- г) 100 років;
- д) 120 років.

63. *Офіційним виданням Конституційного Суду України є:*

- а) Голос України;
- б) Вісник Конституційного Суду України;
- в) Офіційний вісник України;
- г) Відомості Конституційного Суду України;
- д) Офіційний вісник Конституційного Суду України.

64. *Для забезпечення Конституційного Суду України науковою та іншою спеціальною літературою діє:*

- а) Архів Конституційного Суду;
- б) Бібліотека Конституційного Суду;
- в) Секретаріат Конституційного Суду
- г) Сенат Конституційного Суду;
- д) Колегія Конституційного Суду

65. *Оприлюднення всіх актів суду за результатами конституційного провадження здійснюється на офіційному веб-сайті суду або в окремих випадках за ухвалою суду – в залі засідань суду, але не пізніше:*

- а) наступного дня після їх ухвалення;
- б) ніж через два дня після їх ухвалення;
- в) ніж через два робочих дня після їх ухвалення;
- г) наступного робочого дня після їх ухвалення;
- д) наступного робочого тижня після їх ухвалення.

66. *У разі, коли правовий акт визнано Конституційним Судом України неконституційним, цей акт:*

- а) підлягає відміні органом, що прийняв цей акт;
- б) підлягає відміні Президентом як гарантом додержання Конституції;
- в) втрачає чинність з дня ухвалення рішення про його неконституційність;
- г) втрачає чинність з моменту відміни його дії Конституційного Суду України;
- д) підлягає повній переробці.

67. *Організаційне, аналітичне, юридичне, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення діяльності Конституційного Суду України здійснює:*

- а) Секретаріат Конституційного Суду України;
- б) Архів Конституційного Суду;
- в) Бібліотека Конституційного Суду;

- г) Науково-консультативна рада Конституційного Суду;
- д) Постійні комісії Конституційного Суду.

68. Секретаріат Конституційного Суду України очолює:

- а) Голова Конституційного Суду України;
- б) один із заступників Голови Конституційного Суду України;
- в) суддя, старший за віком;
- г) науковий консультант судді Конституційного Суду України;
- д) керівник.

69. Секретаріат Конституційного Суду забезпечує:

- а) офіційне тлумачення Конституції України;
- б) здійснення офіційне спілкування із суб'єктами звернень до суду, учасниками конституційного провадження та особами, залученими до участі у конституційному провадженні;
- в) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України.
- г) скликає засідання, спеціальні пленарні засідання суду, засідання, пленарні засідання Великої палати;
- д) вирішує питання щодо відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням, конституційним зверненням, конституційною скаргою.

70. Судді Конституційного Суду України про підозру у вчиненні кримінального правопорушення повідомляє:

- а) слідчий суддя;
- б) Генеральний прокурор або особа, яка здійснює його повноваження;
- в) Міністр юстиції України;
- г) Міністр внутрішніх справ України;
- д) Президент України.

ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРИ ДО ТЕМИ:

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня

2017 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. Ст. 376.

- ❖ Регламент Конституційного Суду України від 22 лютого 2018 року. *Вісник Конституційного суду України*. 2018. № 2. Ст. 14.

Спеціалізована література:

1. Railean P. Aportul curții constituționale la asigurarea constituționalității în statul de drept. *Legea si Viata*. 2017. № 6, ч. 1. С. 10-15.
2. Railean P. Rolul și valoarea justiției constituționale în statul de drept. *Verховенство Права*. 2016. № 1 (33). С. 5-12.
3. Spanu I., Lupu C. Esența și menirea justiției constituționale într-un stat de drept. *Legea si Viata*. 2017. № 3, ч. 1. С. 18-23.
4. Авакьян С. А. Нормативное значение решений конституционных судов. *Вестник Московского университета*. 2004. № 46. С. 25-31.
5. Алавердян Л. В. Конституционно-правовой характер решений Конституционного Суда и проблемы их осуществления: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ереван, 2012. 30 с.
6. Бабак М. А. Індивідуалістичні форми захисту прав та свобод людини Конституційним Судом України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 18-21.
7. Багрій О. І. Авторитетність Конституційного Суду України як індикатор рівня конституційної правосвідомості та правової культури й засіб їх підвищення. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 4. С. 52-55.
8. Багрій О. І. Доктрина верховенства Конституції України (за матеріалами практики Конституційного Суду України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 16 с.
9. Бакірова І. О. Офіційне тлумачення Конституції та законів України як одна із форм забезпечення судового захисту прав людини і громадянина Конституційним Судом України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 4-5. С. 52-63.
10. Баулін Ю. Принцип верховенства права у рішеннях Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2017. № 1. С. 18-27.
11. Бачинская О.-М. Применение принципа недискриминации в решениях Конституционного Суда Украины. *Legea si Viata*. 2018. № 5, ч. 2. С. 11-14.
12. Бірмонтієне Т. «Невидимі» поправки до Конституції: роль Конституційного суду. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 223-238.
13. Бірюк Л. Науково-експертний висновок як засіб застосування доктринального тлумачення у рішеннях Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 1. С. 33-39.
14. Богданевич Т. С. Тлумачення положень Європейської конвенції з прав

- людини та рішень Європейського суду з прав людини в діяльності Конституційного Суду України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 52-54.
15. Бондарчук І. В. Рішення Конституційного Суду України у правовому регулюванні діяльності політичних партій і громадських організацій. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 5. С. 106-113.
  16. Бринцев В. Д. Судовий конституціоналізм в Україні: доктрина і практика формування: моногр. Харків: Право, 2013. 392 с.
  17. Валькова А. І. Правова природа конституційного контролю та його місце в державно-правовому механізмі. *Право і суспільство*. 2015. № 3, ч. 2. С. 9-12.
  18. Василевич М. В. Конституційно-правові гарантії незалежності судової влади: теорія та практика реалізації: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 225 с.
  19. Веніславський Ф. В. Інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України в механізмі забезпечення стабільності конституційного ладу. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 2. С. 61-69.
  20. Гецько М. М. Інститут конституційної скарги як засіб захисту основних прав і свобод: порівняльно-правовий аналіз: моногр. Ужгород: Гельветика, 2015. 227 с.
  21. Головін А. С. Права людини: інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України: моногр. Київ: Логос, 2012. 368 с.
  22. Грабильніков А. В. Конституційна юстиція в Україні: до визначення поняття. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 1. С. 3-7.
  23. Гультай М. М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя: моногр. Харків: Право, 2013. 424 с.
  24. Данко В. Й. Про дослідження природи та місця Конституційного Суду України в системі органів державної влади. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 60-64.
  25. Денькович О. І. Тлумачення кримінально-правових норм у рішеннях Конституційного Суду України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2015. 19 с.
  26. Дроздов О. В. Зупинення провадження у справі у зв'язку зі зверненням до Конституційного Суду України. *Право України*. 2001. № 2. С. 132-135.
  27. Евсеев А. П. Психологія конституційного судопроизводства: моногр. Харків: Юрайт, 2013. 232 с.
  28. Івановська А. М. Правові засади функціонування Конституційного Суду України: моногр. Хмельницький: ХУУП, 2013. 221 с.
  29. Кадикало О. І. Офіційне тлумачення норм Конституції і законів конституційними судами (на прикладі України та країн СНД): дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 197 с.
  30. Карелова Г. А. Кримінальна відповідальність в правових позиціях Кон-

- ституційного Суду України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
31. Касмінін О. Актуальні питання захисту права на працю та права на соціальний захист громадян Конституційним Судом України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 123-131.
  32. Клименко О. М. Вплив конституційної юрисдикції на розвиток статусу адвоката в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 2. С. 62-68.
  33. Коваленко В. Конституційний Суд України як ключова інституція в механізмі гарантій прав і свобод людини в Україні. *Вісник Конституційного Суду України*. 2014. № 2. С. 66-73.
  34. Кожевников А. Ю. Конституційно-правове регулювання імунітетів в Україні (на прикладі глави держави, народних депутатів та суддів України): дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2009. 219 с.
  35. Козюбра М. Теорія юридичної аргументації та її особливості в конституційному судочинстві. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 6. С. 167-180.
  36. Колюх В. Окрема думка судді Конституційного Суду України як засіб уникнення політичної відповідальності. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 5, ч. 2. С. 62-68.
  37. Корейба І. В. Конституційний Суд України в системі органів правової охорони Конституції України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 236 с.
  38. Кравец І. А. О правовой природе конституционной герменевтики. *Право и политика*. 2003. № 1. С. 15-20.
  39. Кравчук В. М. Особливості конституційно-правового статусу суддів Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 109-112.
  40. Кравчук К. Г. Акти Конституційного Суду України та їх правотворчий характер. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С. 51-54.
  41. Кузнецова Ю. Застосування міжнародних стандартів Конституційного Суду України: методологія та цільове призначення. *Юридичний журнал*. 2012. № 7-8 (121-122). С. 103-107.
  42. Кузьменко О. В. Про вплив Конституційного Суду України на процес законотворчості в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 7. С. 132-134.
  43. Кузьменко О. В. Про правові позиції Конституційного Суду України. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 6. С. 112-114.
  44. Куракін О. М. Методи контрольного процесу в органах внутрішніх справ України: питання теорії. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 86-94.
  45. Лемак В. В. Проблеми інституційної незалежності Конституційного Суду України: уроки європейського досвіду. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 113-117.

46. Малишев Б. В. Чи є рішення Конституційного Суду України судовими прецедентами? *Часопис Київського університету права*. 2007. № 3. С. 73-78.
47. Марцеляк О. В. Правова природа актів Конституційного Суду України та їх роль у розвитку науки конституційного права. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 118-121.
48. Матат А. В. Верховенство Конституції та захист прав людини як пріоритет діяльності Конституційного Суду України. *Форум права*. 2016. № 1. С. 186-194.
49. Мельник М., Різник С. Про межі конституційної юрисдикції та пряму дію норм Конституції України при здійсненні правосуддя. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 149-159.
50. Мироненко О. М. Конституційний Суд України: історія і сучасність, доктрина і практика: моногр. Київ: ІДП ім. В. М. Корецького, 2011. 910 с.
51. Мішина Н. В. Проблеми доктринального супроводження розвитку конституційної юстиції в Україні. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 122-126.
52. Моткова О. Право на життя у рішеннях Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 1. С. 49-59.
53. Мяловицька Н. А. Особливості законодавчого регулювання компетенції органів конституційного правосуддя в європейських державах. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 127-129.
54. Нелін О. І. Національна конституційна юстиція: тенденції та закономірності розвитку. *Юридична Україна*. 2015. № 7-8. С. 11-16.
55. Нікольська О. В. Захист Конституційним Судом України прав і свобод людини та громадянина. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 9. С. 79-82.
56. Овчаренко В. Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку в аспекті практики Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2014. № 2. С. 74-93.
57. Омелян С. Гарантії реалізації принципу незалежності конституційного правосуддя у демократичних державах. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1, ч. 2. С. 155-160.
58. Орзіх М. П. Міжнародна конференція з проблем конституціоналізму та конституційної юстиції. *Право України*. 2001. № 1. С. 21-28.
59. Остапенко В. В. Право власності у рішеннях Конституційного Суду України. *Форум права*. 2016. № 3. С. 186-193.
60. Пелих Н. А. Конституційний Суд – гарант конституційного ладу в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 3. С. 25-27.
61. Полховська І. К., Пахомова В. А. Проблемні аспекти виконання рішень Конституційного суду України. *Форум права*. 2016. № 3. С. 213-218.
62. Портнов А. В. Теоретичні основи формування конституційного судо-

- чинства в Україні: моногр. Київ: Логос, 2008. 155 с.
63. Приходько Х. Роль правових позицій Конституційного Суду України у становленні та розвитку доктрини конституційного процесу. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 2. С. 43-54.
  64. Різник С. В. Значення інституту окремої думки судді Конституційного Суду України для утвердження справедливого конституційного правосуддя. *Вісник Національної академії наук України*. 2015. № 3. С. 59-67.
  65. Різник С. Реформа конституційного правосуддя в Україні: сучасний етап. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. № 3, ч. 1. С. 159-164.
  66. Савчак А. В. Дія закону в часі: теорія та правові позиції Конституційного Суду України. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 1. С. 64-67.
  67. Савчин М. В. Конституційний Суд України і динаміка конституційного порядку. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 136-141.
  68. Самсін І. Л. Про обрання голів Конституційного Суду України та Верховного Суду України. *Право України*. 2006. № 11. С. 3-4.
  69. Селиванов А. А. Вопросы теории конституционного правосудия в Украине: моногр. Киев: Логос, 2010. 272 с.
  70. Селіванов А. О. Конституційна юрисдикція: поняття, зміст, принцип верховенства права, правові позиції по справах прав людини і конституційних конфліктів у сфері публічної влади: моногр. Київ: Ін Юре, 2008. 120 с.
  71. Селіванов А. О. Конституційні проблеми в сучасній теорії права. Доктрина стабільності та охорони Конституції України в контексті її модернізації та ефективного конституційного правосуддя: моногр. Київ: Логос, 2012. 152 с.
  72. Селіванов А. О. Питання теорії конституційного правосуддя в Україні. Актуальні питання сучасного розвитку конституційного правосуддя: моногр. Київ: Логос, 2010. 276 с.
  73. Селіванов А. О. Ухвали Конституційного Суду України та їх юрисдикційне призначення. *Право України*. 2015. № 4. С. 157-163.
  74. Селіванов О. А. Конституційний судовий контроль за актами органів державної влади України: моногр. Київ: Парламентське вид-во, 2018. 182 с.
  75. Синицин П. Практика Європейського Суду з прав людини як нормативно-ціннісний орієнтир у діяльності Конституційних Судів. *Evropský politický and law diskurz*. 2017. № 4, ч. 1. С. 54-59.
  76. Синицин П. Практика конституційних судів щодо застосування рішень Європейського суду з прав людини: конкуренція правових позицій. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 3. С. 157-162.
  77. Сліденко І. Політизація конституційних судів: причини та наслідки. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 6. С. 211-213.
  78. Стеценко С. Г. Конституційний Суд України як суб'єкт формування

- державної політики у сфері охорони здоров'я. *Право України*. 2013. № 5. С. 287-293.
79. Терлецький Д. С. Конституційний Суд України – Міністерство юстиції України: конфлікт повноважень у сфері забезпечення дії міжнародних договорів України. *Юридичний вісник*. 2006. № 4. С. 109-115.
  80. Тесленко М. В. Взаємозв'язок права і політики в діяльності Конституційного Суду України. *Право України*. 1999. № 10. С. 11-13.
  81. Тесленко М. В. Судебный конституционный контроль в Украине: моногр. Киев: ИГП им. В. М. Корецкого НАН Украины, 2001. 344 с.
  82. Тимченко І. А. Механізм конституційної юрисдикції в Україні: становлення і розвиток. *Право України*. 2010. № 6. С. 12-16.
  83. Тихий В. П. Правова природа Конституційного Суду України, його повноваження, рішення та висновки. *Право України*. 2012. № 1-2. С. 97-110.
  84. Тищук Т. І. Конституційно-правовий аналіз форм реалізації рішень Конституційного Суду України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 1. С. 132-137.
  85. Тищук Т. І. Процедура реалізації рішень Конституційного Суду України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 5. С. 38-45.
  86. Ткаченко Ю. В. Підстави і критерії визнання конституційності нормативно-правових актів. *Право України*. 2000. № 9. С. 26-29.
  87. Ткачук А. П. Конституційний суд у механізмі захисту основних прав і свобод людини: модельний підхід: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. 20 с.
  88. Тодика Ю. М. Тлумачення Конституції і законів України: теорія та практика: моногр. Харків: Факт, 2001. 328 с.
  89. Тупицький О. М. Еволюція індивідуального доступу до конституційного правосуддя: український досвід та загальноєвропейські тенденції. *Вісник Конституційного Суду України*. 2017. № 2. С. 91-95.
  90. Тупицький О. М. Забезпечення виконання органами державної влади рішень Конституційного Суду України: теоретичний та практичний аспекти. *Вісник Конституційного Суду України*. 2014. № 2. С. 101-110.
  91. Тупицький О. М. Конституційний і Верховний суди України та співвідношення їхніх правових позицій в аспекті здійснення інтерпретаційних функцій. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 2-3. С. 194-202.
  92. Тупицький О. М. Повноваження Конституційного Суду України та ефективність національних засобів індивідуального доступу до конституційного правосуддя. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 6. С. 208-210.
  93. Туркина И. Е. Место и роль конституционно-судебной ветви власти в демократическом политическом процессе: дис. ... канд. полит. наук. Севастополь, 2004. 221 с.
  94. Федик С. Є. Особливості тлумачення юридичних норм щодо прав люди-

- ни (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини та Конституційного Суду України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2002. 20 с.
95. Христова Г. О. Юридична природа актів Конституційного Суду України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2004. 20 с.
  96. Чистякова Ю. В. Тлумачення норм права конституційним судом України в контексті досвіду інших правових систем. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 5. С. 26-29.
  97. Шаповал В. М. Про генезу конституційного контролю: історико-правовий аспект проблеми. *Вісник Академії правових наук України*. 1999. № 2. С. 104-108.
  98. Шаповал В. М. Суд як орган конституційного контролю (із зарубіжного досвіду). *Вісник Конституційного Суду України*. 2005. № 6. С. 20-34.
  99. Шаптала Н. К. Викладення резолютивної частини рішення Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 202-213.
  100. Шаптала Н. К. Особливості національного конституціоналізму в питаннях захисту Конституційним Судом України прав і свобод громадян. *Вісник Конституційного Суду України*. 2010. № 6. С. 125-131.
  101. Швець Ю. Ю. Роль Конституційного суду в захисті права особи на охорону здоров'я. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 5. С. 36-39.
  102. Шевчук С. В. Щодо обов'язковості рішень Конституційного Суду України у контексті доктрини судового прецеденту. *Право України*. 2000. № 2. С. 45-48.
  103. Шемшученко Ю. С. Доктринальні проблеми забезпечення верховенства права в процесі конституційної й судово-правової реформи в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1 С. 46-52.

Тема 14. МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Історія становлення і розвитку системи місцевого самоврядування. Конституційне закріплення моделі місцевого самоврядування в Україні. Поняття та сутність місцевого самоврядування. Система місцевого самоврядування: поняття, елементи та їх характеристика. Повноваження місцевого самоврядування. Правова, організаційна, матеріальна і фінансова основи місцевого самоврядування. Гарантії місцевого самоврядування. Рішення органів місцевого самоврядування: порядок прийняття та юридична сила. Припинення дії та відміна актів органів місцевого самоврядування. Судовий захист прав місцевого самоврядування. Перспективи розвитку місцевого самоврядування в ході адміністративної реформи. Міжнародно-правова регламентація питань організації питань місцевого самоврядування. Європейська Хартія місцевого самоврядування. Сучасні моделі місцевого самоврядування.

Місцеве самоврядування в Україні – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Місцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст.

Місцеве самоврядування має тривалу історію. Це зумовлює різні теоретико-методологічні підходи до визначення сутності та змісту місцевого самоврядування. Нагальною залишається і проблема відмежування категорії «місцеве самоврядування» від інших, споріднених, але не тотожних категорій - «місцева влада», «муніципальна влада», «місцева автономія», «комунальне управління». На сьогодні категорії «основи місцевого самоврядування» і «муніципальне право» застосовуються як споріднені, а іноді – як тотожні.

Витоки ідеї та доктрини місцевого самоврядування сягають Магдебурзького права та практики самоврядування у державах Європи (Литві, Польщі, Пруссії, Сілезії, Чехії, Угорщині, швейцарських кантонах) у XII–XVI ст.ст. та ідей народоправства, сформульованих мислителями доби Відродження та Реформації.

Із середини XIX ст. місцеве управління, за ініціативи пруського юриста Рудольфа Гнейста, стало йменуватися «місцевим самоврядуванням».

В основу місцевого самоврядування кожної держави покладено національні теорії та доктрини місцевого самоврядування. Найпоширенішими із них є *громадівська* (Італія, Польща, Франція, Угорщина та ін.), державницька

(Китай, Лівія та ін.) та **змішана теорії**. Зміст кожної із названих теорій зумовлений визнанням пріоритетного суб'єкта місцевого самоврядування – громади та держави, або ж дуалізму їх пріоритетності.

Найбільшого поширення у світі, починаючи з XVIII-XIX ст.ст., набула громадівська теорія, сприйнята більшістю держав Європи. В основу громадівської концепції місцевого самоврядування, обґрунтованої в роботах Г.Аренса, Н.Гербера, О.Гірке, О.Лабанда, О.Ресслера, А. де Токвіля, І.Франка, Б.Чичеріна та ін., покладено ідею природних прав територіальної громади, її своєрідного «суверенітету» стосовно держави, яка лише визнає та гарантує природні права територіальної громади. Прихильники цієї концепції вважають громаду самостійним джерелом такої публічної влади, яка не належить державі, а є самостійною публічною владою, «муніципальною владою».

Водночас на громадівській теорії місцевого самоврядування ґрунтуються ще дві **моделі місцевого самоврядування** – **англосаксонська** (Австралія, Канада, Нова Зеландія, США та ін.) і **континентального права** (Бельгія, Італія, Польща, Франція та ін.). Англосаксонська модель передбачає здійснення місцевого самоврядування виключно органами самоорганізації населення на місцях, без будь-якого втручання в цю сферу, а континентальна (романо-германська) має на увазі здійснення місцевого самоврядування як суб'єктами місцевого самоврядування, так і органами державної виконавчої влади на місцях, із мінімальним втручанням останніх у справи місцевого самоврядування.

В Україні на конституційному рівні нині реалізовано саме континентальну громадівську модель місцевого самоврядування, основні принципи якої закріплено в Конституції та законах України. Зокрема, «громадівське» розуміння місцевого самоврядування отримало втілення в Конституції України (ст. 140), Європейській хартії місцевого самоврядування 1985 р., згоду на обов'язковість якої надано Верховною Радою України у 1997 р., законах України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р., «Про співробітництво територіальних громад» від 17 червня 2014 р., «Про засади державної регіональної політики» від 5 лютого 2015 р., «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 5 лютого 2015 р., інших актах чинного законодавства.

Передусім громадівську концепцію місцевого самоврядування в Україні закріплено Основним Законом, який унормував положення про те, що місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України. Зокрема, основні ідеї громадівської теорії місцевого самоврядування нормативно було закріплено в Європейській хартії місцевого самоврядування 1985 р. Зміст місцевого самоврядування згідно з Хартією полягає у гарантуванні державою права і реальної здатності територіальних

спільнот громадян (жителів) та обраних ними представницьких органів вирішувати самостійно, під свою відповідальність певне коло питань, діючи в межах конституції та законів відповідної держави.

На сьогоднішній день, правовий статус місцевого самоврядування в Україні визначається Конституцією України, Законом України «Про місцеве самоврядування» та іншими законами. Органи місцевого самоврядування та їх посадові особи діють лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією і законами України, та керуються у своїй діяльності Конституцією і законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, а в Автономній Республіці Крим – також нормативно-правовими актами Верховної Ради і Ради міністрів Автономної Республіки Крим, прийнятими у межах їхньої компетенції.

Місцеве самоврядування в Україні здійснюється на таких *принципах*:

- народовладдя;
- законності;
- гласності;
- колегіальності;
- поєднання місцевих і державних інтересів;
- виборності;
- правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності в межах повноважень, визначених цим та іншими законами;
- підзвітності та відповідальності перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб;
- державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування;
- судового захисту прав місцевого самоврядування.

Систему *європейських принципів* місцевого самоврядування та належних практик їх реалізації також поєднують із феноменом «доброго врядування» на місцевому рівні. Зокрема, визначення «доброго місцевого (міського) врядування» вперше задекларовано на II Конференції ХАБІТАТ у червні 1996 р. у м. Стамбулі. На цьому заході було ініційовано обговорення питань щодо запровадження в управління поняття «добре місцеве врядування», за результатами якого було визначено, що «добре місцеве врядування – це сума безпосередніх відносин між громадянами, публічним і приватним секторами, планування та управління спільними справами міста; процес, який триває постійно і передбачає врахування протиріч або різних інтересів, організованих спільних дій; відносини, які охоплюють як офіційні інституції, так і неформальні домовленості та соціальний капітал громадян». До того ж добре врядування саме по собі є цінністю та водночас ключовим засобом досягнення «Цілей тисячоліття» і деяких інших стратегічних міжнародних документів.

Отже, можна виокремити два пов'язаних між собою види принципів місцевого самоврядування:

- національні принципи місцевого самоврядування;
- міжнародні та регіональні (європейські) принципи місцевого само-

врядування.

Завдання місцевого самоврядування – це визначений ідеальний результат реалізації конституційного права громадянина на участь у місцевому самоврядуванні та конституційного права територіальної громади вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України.

Основні завдання місцевого самоврядування викладено в Конституції та законах України. Так, у ч. 1 ст. 140 Конституції України унормовано визначення місцевого самоврядування, яке дає уявлення про місцеве самоврядування як про природне право, закріплене в Конституції, щодо вирішення питань місцевого значення. При цьому ст. 143 Основного Закону визначено ключові функції та повноваження територіальних громад, а також обласних і районних рад, які репрезентують спільні інтереси цих громад. Якісне та своєчасне виконання ними конституційних функцій і повноважень забезпечує певний ідеальний результат – реалізацію конституційного права громадян на участь у місцевому самоврядуванні (ст. 38 Основного Закону) та дієвість місцевого самоврядування в Україні.

До **основних завдань** місцевого самоврядування в Україні, закріпленими у Конституції та законах України, є:

- забезпечення реалізації права громадянина на участь у місцевому самоврядуванні;
- реалізація права територіальних громад і їх добровільних об'єднань на всебічне та якісне вирішення питань місцевого значення.

Інші завдання місцевого самоврядування в Україні (забезпечення владоспроможності територіальних громад, повсюдності місцевого самоврядування, сталого розвитку регіонів тощо) є похідними від наведених вище.

Функції місцевого самоврядування – це визначені Конституцією та законами України основні напрями і види діяльності територіальних громад, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб, а також асоціацій місцевого самоврядування та інших профільних інститутів громадянського суспільства з метою вирішення питань місцевого значення.

Функції місцевого самоврядування поділяються **за об'єктами** – політичні, економічні, соціальні, культурні (духовні) та ін. Через це їх ще називають «**об'єктними функціями місцевого самоврядування**».

Функції місцевого самоврядування також можна класифікувати **за суб'єктами** місцевого самоврядування, що дає підстави виокремити:

- функції територіальних громад (нині можна виокремити і функції ОТГ);
- функції місцевих рад;
- функції сільських, селищних і міських голів;
- функції старост;
- функції органів самоорганізації населення тощо.

Окрім того, напрями і види діяльності місцевого самоврядування в Україні також можна розрізняти за такими критеріями:

- **за видами юридичної діяльності** (правозахисні, правотворчі та правозастосовні функції місцевого самоврядування);
- **за способами і засобами їх здійснення** (організаційна, просвітницька, прогностична та ін.);
- **за умовами здійснення** - часом (постійні, тимчасові, виключні) і територією здійснення (відповідно до системи адміністративно-територіального устрою України) тощо.

Система місцевого самоврядування України – це визначена Конституцією та законами України спільнота суб'єктів місцевого самоврядування, які реалізують функції місцевого самоврядування.

Система місцевого самоврядування включає:

- територіальну громаду;
- сільську, селищну, міську раду;
- сільського, селищного, міського голову;
- виконавчі органи сільської, селищної, міської ради;
- старосту;
- районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст;
- органи самоорганізації населення.

У містах з районним поділом за рішенням територіальної громади міста або міської ради відповідно до цього Закону можуть утворюватися районні в місті ради. Районні в містах ради утворюють свої виконавчі органи та обирають голову ради, який одночасно є і головою її виконавчого комітету.

Органи місцевого самоврядування є юридичними особами і наділяються цим та іншими законами власними повноваженнями, в межах яких діють самостійно і несуть відповідальність за свою діяльність відповідно до закону. Органам місцевого самоврядування законом можуть надаватися окремі повноваження органів виконавчої влади, у здійсненні яких вони є підконтрольними відповідним органам виконавчої влади.

Матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у комунальній власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад.

Рішення про наділення міських рад правами щодо управління майном і фінансовими ресурсами, які є у власності територіальних громад районів у містах, приймається на місцевих референдумах відповідних районних у містах громад. У разі якщо територіальна громада району в місті внаслідок референдуму не прийме рішення про передачу права управління майном та фінансами відповідній міській раді, а територіальна громада міста або міська рада не прийняла рішення про створення органів місцевого самоврядування районів у місті, міська рада здійснює управління майном та фінансовими ресурсами, які є у власності територіальних громад районів у містах, та несе ві-

дповідальність перед громадою відповідного району у місті.

Територіальні громади, органи та посадові особи місцевого самоврядування самостійно реалізують надані їм повноваження. Органи виконавчої влади, їх посадові особи не мають права втручатися в законну діяльність органів та посадових осіб місцевого самоврядування, а також вирішувати питання, віднесені Конституцією України, цим та іншими законами до повноважень органів та посадових осіб місцевого самоврядування, крім випадків виконання делегованих їм радами повноважень, та в інших випадках, передбачених законом.

Органи та посадові особи місцевого самоврядування мають право звертатися до суду щодо визнання незаконними актів місцевих органів виконавчої влади, інших органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, які обмежують права територіальних громад, повноваження органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

Органи самоврядування в межах повноважень, визначених законом, приймають рішення, обов'язкові до виконання на відповідній території. Реалізація права їх видавати є засобом саморегуляції життєдіяльності громади, системи місцевого самоврядування.

Місцеві ради, в межах своїх повноважень, приймають **рішення у формі**:

- **ухвали** – рішення ради, прийняте в межах її компетенції для досягнення певної цілі, що спричинює певні юридичні наслідки. Ці рішення є обов'язковими для виконання на території, підвідомчій раді;
- **доручення** – рішення ради, що стосуються органу чи посадової особи ради, і містять зобов'язання або повноваження одноразової дії;
- **звернення** – рішення ради, звернене до непідпорядкованих їй суб'єктів із закликом до певних дій або ініціатив;
- **заяви** – рішення ради, що містить у собі позиції ради з певних питань;
- **процедурного рішення** – рішення прийнятого радою з процедурних питань (про перерву в засіданні, проведення додаткової реєстрації, перерахунок голосів).

Одним із центральних питань, що постає в процесі розробки концепції адміністративної реформи та її реалізації, є питання про організацію влади на субнаціональних рівнях управління – область, район, місто, район в місті, селище, село. Це питання тісно пов'язане з муніципальною реформою та подальшим розвитком місцевого самоврядування як і відносно автономної форми публічної влади, в рамках якої здійснюється управління місцевими і деякими загальнодержавними (шляхом реалізації делегованих повноважень) справами.

За роки розбудови незалежної Української держави використовувалося кілька принципово відмінних між собою **моделей організації влади**, які відображали різний ступінь децентралізації влади: починаючи від «радянської»

командно-адміністративної системи прямого державного управління на місцях і закінчуючи спробою запровадити щось на зразок повністю децентралізованої «англо-американської» системи, за якої на всіх субнаціональних територіальних рівнях управління були ліквідовані органи державної виконавчої влади загальної компетенції, а їх функції передані виконавчим органам місцевого самоврядування.

На жаль, всі ці моделі не змогли забезпечити ефективного управління, носили штучний характер і не відповідали реаліям сучасного стану суспільного та економічного життя України. Це обумовлюється такими **чинниками**:

- по-перше, конституційне законодавство України тривалий час (до прийняття Конституції України 28 червня 1996 р.) характеризувалося певною нестабільністю, що призводило до перманентних змін у структурі та механізмі управління;

- по-друге, нові моделі організації влади не мали належного фінансового, матеріального, кадрового, методичного та інформаційного забезпечення;

- по-третє, на всіх територіальних рівнях управління для значної частки управлінського персоналу характерним є небажання відмовитися від командно-адміністративних стереотипів управління;

- по-четверте, нові моделі управління впроваджувалися в життя шляхом копіювання зарубіжних систем без достатнього наукового розроблення та ретельного економічного обґрунтування і адаптації до умов і реалій українського суспільства.

З прийняттям Конституції України 28 червня 1996 р. створені достатні умови для утвердження стабільного конституційного правопорядку, що, в свою чергу, дає можливість побудови в ході адміністративної реформи демократичної, гнучкої та ефективної системи управління на засадах децентралізації державної влади та значного підвищення ролі місцевого самоврядування у вирішенні питань як місцевого, так і загальнодержавного значення.

Гарантії місцевого самоврядування – це встановлені Конституцією і законами України умови та засоби забезпечення організації і діяльності місцевого самоврядування в Україні. Гарантії місцевого самоврядування поділяються на:

- загальні або загальносоціальні гарантії;
- спеціальні (юридичні) гарантії.

Насамперед рівень гарантованості місцевого самоврядування забезпечується **загальними гарантіями** – політичними, економічними, соціальними, культурними (духовними) та ін., які визначаються рівнем розвитку суспільства і держави, їх основних інститутів у всіх сферах суспільного життя. Зокрема, важливими загальними гарантіями місцевого самоврядування в Україні є наявність у нього сталих організаційно-правової, матеріально-фінансової і територіальної засад, процес становлення яких відбувається сьогодні в Україні.

Нормативно-правові гарантії місцевого самоврядування представлені сукупністю нормативно-правових актів, які визначають основні принципи місцевого самоврядування, організаційно-правові форми здійснення місцевого самоврядування та встановлюють юридичну відповідальність за порушення чинного законодавства України. До нормативно-правових гарантій місцевого самоврядування в Україні слід віднести передусім нормативні положення Конституції України, Європейської хартії місцевого самоврядування 1985 р., законів України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р., «Про столицю України – місто-герой Київ» від 15 січня 1999 р., «Про органи самоорганізації населення» 11 липня 2001 р., «Про асоціації органів місцевого самоврядування» від 16 квітня 2009 р., «Про співробітництво територіальних громад» від 17 червня 2014 р., «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 5 лютого 2015 р. та ін.

Організаційно-правові гарантії місцевого самоврядування в Україні представлено системою суб'єктів, уповноважених згідно з Конституцією здійснювати та гарантувати місцеве самоврядування в нашій державі. До системи суб'єктів, які здійснюють організаційно-правові гарантії місцевого самоврядування в Україні, належать: а) народ України; б) територіальні громади; в) держава та її спеціально уповноважені органи; г) суб'єкти місцевого самоврядування; ґ) асоціації місцевого самоврядування та профільні інститути громадянського суспільства; д) міжнародні організації та програми зарубіжних держав у сфері реформування місцевого самоврядування в Україні.

Ключові поняття:

місцеве самоврядування, англо-американська (англосаксонська) система, континентальна (романо-германська або європейська) система, іберійська система, радянська система (система рад та їх виконавчих комітетів), магдебурзьке право, державницька теорія місцевого самоврядування, громадівська теорія місцевого самоврядування, теорія муніципального дуалізму, демократична децентралізація, адміністративна децентралізація, місцевий референдум, місцеві вибори, система місцевого самоврядування, територіальна громада, представницький орган місцевого самоврядування, районні ради, обласні ради, загальний склад ради, правомочний склад ради, виконавчі органи рад, органи самоорганізації населення, посадова особа місцевого самоврядування, служба в органах місцевого самоврядування, делеговані повноваження, право комунальної власності, місцевий бюджет, місцеві податки, місцеві збори.

1. Вперше в Україні на конституційному рівні місцеве самоврядування закріплене в:

- а) Конституції України 1996 р.;*
- б) Конституції УРСР 1919 р.;*

- в) Конституції УРСР 1929 р.;
- г) Конституції УРСР 1937 р.;
- д) Конституції Пилипа Орлика.

2. Твердження, що не належить до розкриття змісту місцевого самоврядування як категорії сучасного конституціоналізму:

- а) місцеве самоврядування як право територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення;
- б) місцеве самоврядування як один з пріоритетних інститутів громадянського суспільства;
- в) місцеве самоврядування як засада конституційного ладу;
- г) місцеве самоврядування як специфічна форма народовладдя;
- д) місцеве самоврядування як один з елементів системи державних органів України.

3. Згідно з Указом Президента України «Про День місцевого самоврядування» днем місцевого самоврядування в Україні є:

- а) 25 листопада;
- б) 4 грудня;
- в) 5 грудня;
- г) 6 грудня;
- д) 7 грудня.

4. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» прийнято:

- а) 4 лютого 1994 р.;
- б) 1 січня 1995 р.;
- в) 28 червня 1996 р.;
- г) 21 травня 1997 р.;
- д) 1 вересня 1998 р.

5. Місцеве самоврядування в Україні – це:

- а) право та спроможність органів державної влади в межах закону здійснювати регулювання й управління суттєвою частиною суспільних справ, які належать до їхньої компетенції в інтересах місцевого населення;
- б) гарантоване державою право та реальна здатність Українського народу самостійно або під відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати важливі питання в межах Конституції і законів України;
- в) право та спроможність органів законодавчої влади в межах закону здійснювати регулювання й управління суттєвою частиною суспільних справ, які належать до їхньої компетенції, в інтересах населення всієї країни;
- г) гарантоване державою право та реальна здатність органів державної влади самостійно або під відповідальність органів і посадових осіб вирішувати

ти питання національного значення в межах Конституції і законів України;

д) гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селищ, міст – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

6. Гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селищ, міст – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України – це визначення наведено із:

- а) Європейської хартії місцевого самоврядування;
- б) Конституції України;
- в) Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»;
- г) Всесвітньої декларації місцевого самоврядування;
- д) доктринальне визначення.

7. До характерних рис місцевого самоврядування не належить:

- а) демократизм;
- б) децентралізованість;
- в) самостійність;
- г) гарантованість Конституцією України;
- д) підзвітність місцевим органам виконавчої влади.

8. До основних принципів місцевого самоврядування в Україні не належить принцип:

- а) поєднання єдиначальності та колегіальності;
- б) народовладдя;
- в) законності;
- г) гласності;
- д) виборності.

9. Система місцевого самоврядування у вузькому значенні – це:

а) певний організаційно-правовий механізм здійснення місцевого самоврядування, в межах окремої адміністративно-територіальної одиниці;

б) право населення адміністративно-територіальних одиниць безпосередньо або через обрані ними органи місцевого самоврядування вирішувати в межах Конституції і законів значну частину державних і громадських справ;

в) сукупність всіх організаційно-правових форм та інститутів, через які здійснюється в Україні місцеве самоврядування;

г) владний вплив держави на різноманітні суспільні процеси в межах адміністративно-територіальних одиниць, який здійснюється державними

органами виконавчої влади та посадовими особами, що призначаються центральною владою і підзвітні їй;

д) сукупність державних органів, які здійснюють місцеве самоврядування.

10. Система місцевого самоврядування у широкому значенні – це:

а) певний організаційно-правовий механізм здійснення місцевого самоврядування, в межах окремої адміністративно-територіальної одиниці;

б) право населення адміністративно-територіальних одиниць безпосередньо або через обрані ними органи місцевого самоврядування вирішувати в межах Конституції і законів значну частину державних і громадських справ;

в) сукупність всіх організаційно-правових форм та інститутів, через які здійснюється в Україні місцеве самоврядування;

г) владний вплив держави на різноманітні суспільні процеси в межах адміністративно-територіальних одиниць, який здійснюється державними органами виконавчої влади та посадовими особами, що призначаються центральною владою і підзвітні їй;

д) сукупність державних органів, які здійснюють місцеве самоврядування.

11. Суттєвою особливістю місцевого самоврядування в Україні є те, що в його системі:

а) не діє принцип поділу влади;

б) не діє принцип законності;

в) діє принцип національної рівноправності;

г) діє принцип поділу влади;

д) діє принцип гуманізму.

12. До елементів системи місцевого самоврядування не належить:

а) територіальна громада;

б) обласна рада;

в) районна державна адміністрація;

г) виконавчі органи сільської, селищної, міської ради;

д) органи самоорганізації населення.

13. Відповідно до преамбули Європейської хартії місцевого самоврядування до принципів місцевого самоврядування не належать:

а) місцеві органи влади мають володіти ресурсами, достатніми для здійснення завдань та функцій місцевого самоврядування;

б) права територіальних громад та органів місцевого самоврядування мають бути надійно захищені;

в) місцеве самоврядування становить одну з засад будь-якого демократичного ладу;

г) право громадян брати участь в управлінні публічними справами є загальним демократичним правом, і воно безпосередньо може бути реалізовано на місцевому рівні;

д) підконтрольність та підзвітність вищестоящим органам публічної влади.

14. Громадівська теорія місцевого самоврядування характеризується наступними ідеями:

а) територіальна громада наполягає на повній самостійності органів самоврядування, діє за принципом «дозволено все, що не заборонено законом», зміщує самоврядні територіальні одиниці з різного роду приватноправовими об'єднаннями (промисловими компаніями, благодійними фондами, тощо);

б) територіальна громада є недержавним за своєю природою утворенням, має власну компетенцію в сфері неполітичних відносин, до яких держава байдужа, а саме – в місцевих громадських і господарських справах;

в) територіальна громада є незалежною від держави органічною корпорацією, що склалася природним шляхом, відповідно й її право на самоврядування виводиться з природи територіальної громади, має такий самий природний та невідчужуваний характер, як права і свободи людини;

г) територіальна громада – це особлива організація державної влади, що ґрунтується на виборних началах, де компенсація органів місцевого самоврядування визначається державою, діє за принципом «дозволено те, що передбачено законом», на відміну від центрального управління місцеве самоврядування здійснюється не державними чиновниками, а за допомогою місцевих спільнот, місцевих жителів, зацікавлених у місцевому самоврядуванні;

д) територіальна громада визнавалася залежною від держави корпорацією, що склалася законним шляхом, відповідно до неї право на самоврядування виводиться з природи держави.

15. Державна теорія місцевого самоврядування характеризується наступними ідеями:

а) територіальна громада наполягає на повній самостійності органів самоврядування, діє за принципом «дозволено все, що не заборонено законом», зміщує самоврядні територіальні одиниці з різного роду приватноправовими об'єднаннями (промисловими компаніями, благодійними фондами, тощо);

б) територіальна громада є недержавним за своєю природою утворенням, має власну компетенцію в сфері неполітичних відносин, до яких держава байдужа, а саме – в місцевих громадських і господарських справах;

в) територіальна громада є незалежною від держави органічною корпорацією, що склалася природним шляхом, відповідно й її право на самоврядування виводиться з природи територіальної громади, має такий самий природний та невідчужуваний характер, як права і свободи людини;

дний та невідчужуваний характер, як права і свободи людини;

г) територіальна громада – це особлива організація державної влади, що ґрунтується на виборних началах, де компенсація органів місцевого самоврядування визначається державою, діє за принципом «дозволено те, що передбачено законом», на відміну від центрального управління місцеве самоврядування здійснюється не державними чиновниками, а за допомогою місцевих спільнот, місцевих жителів, зацікавлених у місцевому самоврядуванні.

д) територіальна громада визнавалася залежною від держави корпорацією, що склалася законним шляхом, відповідно до неї право на самоврядування виводиться з природи держави.

16. Громадівсько-державна теорія (теорія муніципального дуалізму) місцевого самоврядування характеризується наступними ідеями:

а) територіальна громада наполягає на повній самостійності органів самоврядування, діє за принципом «дозволено все, що не заборонено законом», змішує самоврядні територіальні одиниці з різного роду приватноправовими об'єднаннями (промисловими компаніями, благодійними фондами, тощо);

б) інститут місцевого самоврядування є незалежними від держави лише в суто громадських справах; справи, які повинні здійснювати інститут місцевого самоврядування, мають також поділятися на «власні» та «делеговані»; у здійсненні власних справ органи місцевого самоврядування мають діяти незалежно та самостійно від державних органів, дотримуючись лише законів, у виконанні ж делегованих повноважень – діють під контролем та адміністративною опікою відповідних державних органів;

в) територіальна громада є незалежною від держави органічною корпорацією, що склалася природним шляхом, відповідно й її право на самоврядування виводиться з природи територіальної громади, має такий самий природний та невідчужуваний характер, як права і свободи людини;

г) територіальна громада – це особлива організація державної влади, що ґрунтується на виборних началах, де компенсація органів місцевого самоврядування визначається державою, діє за принципом «дозволено те, що передбачено законом», на відміну від центрального управління місцеве самоврядування здійснюється не державними чиновниками, а за допомогою місцевих спільнот, місцевих жителів, зацікавлених у місцевому самоврядуванні;

д) територіальна громада визнавалася залежною від держави корпорацією, що склалася законним шляхом, відповідно до неї право на самоврядування виводиться з природи держави.

17. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року первинним суб'єктом місцевого самоврядування в Україні, основним носієм його функцій і повноважень є:

а) сільська, селищна, міська рада;

- б) органи самоорганізації населення;
- в) територіальна громада села, селища, міста;
- г) виконавчі органи сільської, селищної, міської ради;
- д) сільський, селищний, міський голова.

18. Підхід до вивчення територіальної громади, що описує професійний склад населення та робочі місця, розглядає джерела, розподіл та динаміку доходів, вивчає ресурси, які має територіальна громада:

- а) якісний;
- б) економічний;
- в) етнографічний;
- г) соціологічний;
- д) соціальний.

19. Підхід щодо розуміння територіальної громади, що передбачає вивчення територіальної громади як певної спільності у природно-географічному просторі:

- а) якісний;
- б) екологічний;
- в) етнографічний;
- г) соціологічний;
- д) соціальний.

20. Підхід щодо розуміння територіальної громади, який передбачає її вивчення як певного способу життя, описує культурні характеристики населення:

- а) якісний;
- б) екологічний;
- в) етнографічний;
- г) соціологічний;
- д) соціальний.

21. Підхід щодо розуміння територіальної громади, який описує її як місце:

- а) якісний
- б) екологічний;
- в) етнографічний;
- г) соціологічний;
- д) соціальний.

22. Підхід до вивчення територіальної громади, який розглядає її як соціальну систему:

- а) якісний;

- б) екологічний;
- в) етнографічний;
- г) соціологічний;
- д) соціальний.

23. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року право комунальної власності на рухоме і не рухоме майно належить:

- а) виконавчим комітетам відповідних рад;
- б) територіальним громадам;
- в) головам відповідних рад;
- г) відділам відповідних рад;
- д) управлінні відповідних рад.

24. Функції, що передбачають управління майном, наявним у комунальній власності утворити реорганізацію та ліквідацію комунальних підприємств, організацій та установ:

- а) економічні;
- б) інформаційні;
- в) соціальні;
- г) економічні;
- д) охоронювальні.

25. «Малою Конституцією міста» називають:

- а) рішення голови обласної державної адміністрації;
- б) Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»;
- в) рішення голови відповідної територіальної громади;
- г) Конституція АР Крим;
- д) статут територіальної громади;

26. Статут територіальної громади реєструють:

- а) органи Міністерства внутрішніх справ України;
- б) органи Міністерства юстиції України;
- в) виконавчий орган ради відповідної територіальної громади;
- г) адміністрація Президенту України;
- д) секретаріат Президента України.

27. Статут територіальної громади приймається на основі:

- а) Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»;
- б) Конституції України;
- в) Європейської Хартії про місцеве самоврядування;
- г) Закону України «Про органи самоорганізації населення»;
- д) Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад».

28. Видами статутів територіальних громад є:

- а) статут територіальної громади селища, статут територіальної громади міста, статут територіальної громади обласного центру;
- б) статут територіальної громади села, статут територіальної громади міста, статут територіальної громади міста зі спеціальним статусом;
- в) статут територіальної громади села, статут територіальної громади селища, статут територіальної громади області;
- г) статут територіальної громади села, статут територіальної громади селища, статут територіальної громади столиці;
- д) статут територіальної громади села, статут територіальної громади селища, статут територіальної громади міста.

29. Заява про реєстрацію статуту розглядається:

- а) один місяць;
- б) 10 днів;
- в) 15 днів;
- г) два місяці;
- д) три місяці.

30. Відомості про реєстрацію статуту подаються відповідному органу державної статистики через:

- а) 10 днів;
- б) 15 днів;
- в) один місяць;
- г) два місяці;
- д) протягом тижня.

31. Форма вирішення територіальною громадою питань місцевого значення шляхом прямого волевиявлення – це:

- а) місцевий референдум;
- б) місцеві вибори;
- в) місцеві ініціативи;
- г) громадські слухання;
- д) місцеве рішення питань

32. Правовою підставою об'єднання в одну територіальну громаду жителів кількох сіл є:

- а) рішення обласної ради;
- б) рішення сільських голів цих сіл;
- в) таке об'єднання не передбачено законодавством України;
- г) рішення місцевого референдуму;
- д) рішення виконавчих органів сільських рад.

33. *Форми участі членів територіальних громад у вирішенні питань місцевого значення:*

- а) колективні та індивідуальні;
- б) автономні та колективні;
- в) загальні та специфічні;
- г) автономні та резервні;
- д) загальні, специфічні та резервні.

34. *До індивідуальних форм участі членів територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення входять:*

- а) місцеві вибори;
- б) загальні збори громадян за місцем їх проживання;
- в) громадські слухання;
- г) служба в органах місцевого самоврядування;
- д) місцевий референдум.

35. *Представницькі органи, що створюються частиною жителів, які тимчасово або постійно проживають на відповідній території в межах села, селища, міста:*

- а) сільські, селищні, міські ради;
- б) органи самоорганізації населення;
- в) районні та обласні ради;
- г) районні у містах ради;
- д) територіальні громади.

36. *До органів самоорганізації населення не належить:*

- а) кондомініум;
- б) об'єднання жителів багатоквартирних будинків;
- в) вуличний комітет;
- г) квартальне об'єднання;
- д) фракційне об'єднання.

37. *Порядок організації громадських слухань визначається в:*

- а) статуті територіальної громади;
- б) Законі України «Про громадські слухання»;
- в) Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні»;
- г) Конституції України;
- д) не встановлюється чинним законодавством.

38. *Громадські слухання відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» повинні проводитись:*

- а) кожного місяця;
- б) не рідше одного разу на пів року;

- в) не рідше одного разу на квартал;
- г) не рідше одного разу на рік;
- д) кожного тижня.

39. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» пропозиції, які вносяться за результатами громадських слухань:

- а) підлягають обов'язковому розгляду органами місцевого самоврядування;
- б) підлягають обов'язковому розгляду органами виконавчої влади на місцях;
- в) не підлягають обов'язковому розгляду жодними органами влади;
- г) підлягають обов'язковому розгляду органами державної влади;
- д) підлягають обов'язковому розгляду органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади на місцях.

40. Пропозиції членів громади про обов'язковий розгляд на відкритому засіданні ради будь-якого питання віднесеного до відання місцевого самоврядування – це:

- а) місцевий референдум;
- б) місцеві вибори;
- в) місцеві ініціативи;
- г) громадські слухання;
- д) місцеві збори.

41. Є правом і реальною здатністю органів місцевого самоврядування регламентувати значну частину публічних справ і управляти нею, діючи в межах закону, під свою відповідальність і в інтересах місцевого населення - це визначення подане в:

- а) Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні»;
- б) Конституції України;
- в) Європейській хартії місцевого самоврядування;
- г) Законі України «Про службу в органах місцевого самоврядування»;
- д) Указі Президента України «Про День місцевого самоврядування».

42. До специфічних рис органу місцевого самоврядування як самостійного виду органів публічної влади не належить:

- а) орган місцевого самоврядування утворюється з метою виконання завдань та функцій місцевого самоврядування;
- б) орган місцевого самоврядування не входить до системи органів державної влади;
- в) орган місцевого самоврядування наділяється владними повноваженнями з метою вирішення питань місцевого значення;
- г) орган місцевого самоврядування фінансується за рахунок державно-

го бюджету;

д) орган місцевого самоврядування становлять громадяни України, які є або депутатами місцевих рад або муніципальними службовцями.

43. Європейська хартія місцевого самоврядування визначає такий принцип:

а) місцева влада має бути здатною пристосовувати свої внутрішні адміністративні структури до місцевих потреб і забезпечувати ефективність управління;

б) місцева влада пристосовується до місцевих потреб, однак не повною мірою забезпечує ефективність управління;

в) принцип гласності;

г) принцип законності;

д) національні принципи місцевого самоврядування.

44. Визнання самостійних і незалежних спеціалізованих організацій (об'єднання, спілки) суб'єктами владних повноважень із делегуванням їм права здійснювати певний обсяг завдань публічного змісту – це:

а) децентралізація;

б) територіальна децентралізація;

в) функціональна децентралізація;

г) предметна децентралізація;

д) місцева децентралізація.

45. Загальний склад представницьких органів (депутатів сільських, селищних, міських, районних у місті рад) місцевого самоврядування залежить від:

а) кількості населення адміністративно-територіальної одиниці;

б) площі адміністративно-територіальної одиниці;

в) площі та кількості населення адміністративно-територіальної одиниці;

г) розміру місцевого бюджету адміністративно-територіальної одиниці;

д) площі населення адміністративно-територіальної одиниці.

46. Відповідно до Закону України «Про місцеві вибори» від 04 вересня 2015 р. вибори депутатів сільських, селищних рад проводяться за наступною виборчою системою:

а) за мажоритарною системою відносної більшості;

б) за мажоритарною системою кваліфікованої більшості;

в) за мажоритарною системою абсолютної більшості;

г) за системою пропорційного представництва політичних партій;

д) за змішаною системою.

47. Відповідно до Закону України «Про місцеві вибори» від 04 вересня 2015 р. вибори депутатів обласних районних, міських, районних у містах рад проводяться за наступною виборчою системою:

- а) за пропорційною виборчою системою;
- б) за мажоритарною системою кваліфікованої більшості;
- в) за мажоритарною системою абсолютної більшості;
- г) за системою пропорційного представництва політичних партій;
- д) за змішаною системою.

48. Чергові вибори до органів місцевого самоврядування відбуваються:

- а) після п'яти років повноважень;
- б) в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень;
- в) в останню неділю жовтня четвертого року повноважень;
- г) в останню неділю останнього року повноважень;
- д) в останню неділю березня п'ятого року повноважень.

49. Для проведення голосування і підрахунку голосів територія села, селища, міста, району в місті ділиться місцевою радою або її виконкомом на виборчі дільниці кількістю:

- а) від 50 до 1000 виборців;
- б) від 20 до 3000 виборців;
- в) від 500 до 4000 виборців;
- г) від 150 до 1500 виборців;
- д) від 50 до 1500 виборців.

50. Спеціальним принципом місцевих виборів є принцип:

- а) народовладдя;
- б) альтернативності;
- в) гласності;
- г) таємного голосування;
- д) загальності.

51. Відповідно до Закону України «Про місцеві вибори» від 04 вересня 2015 р. представником місцевої організації партії в територіальній виборчій комісії може бути:

- а) громадянин України, який має право голосу;
- б) особа, яка має правоздатність;
- в) будь-який громадянин України;
- г) особа, якій виповнилось 25 років;
- д) особа, якій виповнилось 18 років.

52. У відповідності зі ст. 100 Закону України «Про місцеві вибори» особи, винні в порушенні законодавства про місцеві вибори, притягуються до:

- а) адміністративної та кримінальної відповідальності;
- б) кримінальної відповідальності;
- в) дисциплінарної, адміністративної та кримінальної відповідальності;
- г) лише адміністративної відповідальності;
- д) дисциплінарної та адміністративної відповідальності.

53. Рада вважається правомочною за умови обрання не менше:

- а) 1/4 депутатів від загальної кількості ради;
- б) 1/3 депутатів від загальної кількості ради;
- в) 1/2 депутатів від загальної кількості ради;
- г) 2/3 депутатів від загальної кількості ради;
- д) 2/4 депутатів від загальної кількості ради.

54. Добровільними об'єднаннями депутатів представницьких органів місцевого самоврядування є:

- а) депутатські групи і фракції;
- б) депутатські групи;
- в) депутатські фракції;
- г) депутатські спілки;
- д) депутатські об'єднання.

55. Суб'єкт, до компетенції якого належать питання організації управління районами в містах є:

- а) районна рада;
- б) обласна рада;
- в) Верховна Рада України;
- г) міська рада;
- д) міський голова.

56. Перша сесія новообраної сільської, селищної, міської, районної у місті ради скликається відповідною територіальною виборчою комісією не пізніше, як:

- а) через 2 місяці після обрання ради у правомочному складі;
- б) через 1 місяць після обрання ради у правомочному складі;
- в) через 2 тижні після обрання ради у правомочному складі;
- г) через 45 днів після обрання ради у правомочному складі;
- д) через тиждень після обрання ради у правомочному складі.

57. Сесія ради є правомочною, якщо в її пленарному засіданні бере участь:

- а) 1/3 депутатів від загального складу ради;
- б) 1/2 депутатів від загального складу ради;
- в) більше половини депутатів від загального складу ради;
- г) 1/4 депутатів від загального складу ради;
- д) 2/4 депутатів від загального складу ради.

58. Рішення про скликання сесії районної ради доводиться до відома депутатів і населення не пізніше, ніж за:

- а) 5 днів до сесії;
- б) 10 днів до сесії;
- в) 15 днів до сесії;
- г) 20 днів до сесії;
- д) 25 днів до сесії.

59. Органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст, є:

- а) міські ради;
- б) Верховна Рада України;
- в) органи самоорганізації населення;
- г) районні та обласні ради;
- д) створення таких органів місцевого самоврядування не передбачено.

60. Строк повноважень місцевих рад усіх рівнів становить:

- а) 4 роки;
- б) 2 роки;
- в) 3 роки;
- г) 5 років;
- д) 1 рік.

61. Основною організаційною формою діяльності постійних комісій місцевих рад є:

- а) засідання;
- б) сесія;
- в) постійні збори;
- г) скликання;
- д) слухання.

62. Основною організаційною формою діяльності місцевих рад є:

- а) місцеві збори;
- б) депутатські засідання;
- в) сесія;

- г) депутатські скликання;
- д) засідання.

63. Президент України приймає відставку голови відповідної місцевої державної адміністрації, якщо недовіру голові обласної чи районної державної адміністрації висловили:

- а) одна третина від складу відповідної ради;
- б) увесь склад відповідної ради;
- в) дві третини від складу відповідної ради;
- г) Прем'єр-міністр та віце-прем'єр-міністр України;
- д) територіальна громада.

64. Суб'єктом, до повноважень якого належить затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідних районів та контроль за їх виконанням, є:

- а) обласна рада;
- б) районна рада;
- в) міська рада;
- г) міський голова;
- д) Верховна Рада України.

65. До матеріальних повноважень органів місцевого самоврядування у бюджетній сфері не належить:

- а) право утворювати власний місцевий бюджет;
- б) право на отримання бюджетних доходів;
- в) право залишати додатково одержані кошти у своєму розпорядженні;
- г) право на скасування загальнодержавних податків, зборів та інших платежів у разі недоотримання коштів у власний бюджет;
- д) право на включення до власного бюджету частини встановлених загальнодержавних доходів.

66. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» рада вважається повноважною за умови обрання:

- а) не менш як половини депутатів від загального складу ради;
- б) не менш як двох третин депутатів від загального складу ради;
- в) не менш як трьох четвертих від загального складу ради;
- г) не менш як трьох п'ятих від загального складу ради;
- д) 100% від загального складу ради.

67. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. сесія ради скликається в міру необхідності, але не менше:

- а) одного разу на рік;
- б) одного разу на шість місяців;

- в) одного разу на квартал;
- г) одного разу на місяць;
- д) одного разу на тиждень.

68. У межах території, на якій поширена регіональна мова або мова меншини (мови), акти місцевих органів державної влади і органів місцевого самоврядування приймаються:

- а) виключно державною мовою;
- б) виключно регіональною мовою;
- в) мовою національних меншин;
- г) державною мовою або цією регіональною мовою, або мовою меншини (мовами) та офіційно публікуються цими мовами;
- д) державною та регіональною мовою.

69. Найменування органів місцевого самоврядування, написи на їх печатках, штампях, штемпелях, офіційних бланках і табличках виконуються:

- а) регіональною і державною мовами;
- б) державною мовою;
- в) державною мовою та однією із мов Європейського Союзу;
- г) державною та англійською мовами;
- д) державною мовою та мовою національних меншин.

70. Головною посадовою особою територіальної громади відповідного села (добровільного об'єднання в одну територіальну громаду жителів кількох сіл), селища, міста є:

- а) секретар сільської, селищної, міської ради;
- б) голова територіальної виборчої комісії;
- в) сільський, селищний, міський голова;
- г) губернатор;
- д) голова територіальної громади.

71. Сільський, селищний, міський голова не може займатися таким видом діяльності, як:

- а) викладацька діяльність;
- б) наукова діяльність;
- в) підприємницька діяльність;
- г) творча діяльність;
- д) суддівська практика із спорту.

72. Строк повноважень міського, сільського, селищного голови складає:

- а) 2,5 роки;
- б) 3 роки;
- в) 4 роки;

- г) 5 років;
- д) 1 рік.

73. *Строк повноважень депутатів сільських, селищних, міських рад, а також сільського, селищного та міського голів становить:*

- а) 2 роки;
- б) 3 роки;
- в) 4 роки;
- г) 5 років;
- д) 6 років.

74. *Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», сільський, селищний, міський голова видає:*

- а) рішення;
- б) наказ;
- в) розпорядження;
- г) постанову;
- д) ухвалу

75. *Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» до повноважень сільського, селищного, міського голови не належить:*

- а) розгляд запитів депутатів, прийняття рішень по запитах;
- б) підписання рішень відповідної ради та її виконавчого комітету;
- в) здійснення керівництва апаратом ради та її виконавчого комітету;
- г) скликання загальних зборів громадян за місцем їх проживання;
- д) забезпечення виконання рішень місцевого референдуму, відповідної ради та її виконавчого комітету.

76. *Посадова особа, що очолює виконавчий комітет сільської, селищної, міської ради:*

- а) губернатор;
- б) секретар сільської, селищної, міської ради;
- в) голова;
- г) керуючий справами виконконкому;
- д) сільський, селищний, міський голова.

77. *Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. виконавчі органи місцевих рад є підконтрольними та підзвітними:*

- а) місцевим радам;
- б) територіальній громаді;
- в) районній раді;
- г) обласній раді;

д) голові місцевої ради.

78. Посадова особа, що виконує обов'язки сільського, селищного, міського голови у разі дострокового припинення ним повноважень:

- а) секретар сільської, селищної, міської ради;
- б) заступник сільського, селищного, міського голови;
- в) голова обласної ради;
- г) керуючий справами виконконкому сільської, селищної, міської ради;
- д) найстарший за віком депутат сільської, селищної, міської ради.

79. Основною формою роботи виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради є:

- а) збори;
- б) сесія;
- в) наради;
- г) засідання;
- д) конференція.

80. Суб'єктом, що обирає голову обласної ради, є:

- а) територіальна громада;
- б) відповідна обласна рада;
- в) голова обласної ради призначається Президентом України;
- г) відповідна міська рада;
- д) жителі відповідної області.

81. До місцевих податків та зборів не належить:

- а) податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки;
- б) єдиний податок;
- в) збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства;
- г) збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності;
- д) туристичний збір.

82. Акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування нормативно-правового характеру набувають чинності:

- а) після 10 днів їх офіційного оприлюднення;
- б) з дня офіційного опублікування;
- в) з дня їх офіційного оприлюднення, якщо органом чи посадовою особою не встановлено пізніший строк введення цих актів в дію;
- г) після 3 днів їх офіційного оприлюднення, якщо органом чи посадовою особою не встановлено пізніший строк введення цих актів в дію;
- д) з дня їх офіційного опублікування, якщо органом чи посадовою особою не встановлено пізніший строк введення цих актів в дію.

83. Складання і виконання районних і обласних бюджетів здійснюють відповідні державні адміністрації з:

- а) Бюджетним кодексом України;
- б) Господарським кодексом України;
- в) Цивільним кодексом України;
- г) Сімейним кодексом України;
- д) Податковим кодексом України.

84. Кошти, які передаються до місцевого бюджету в разі, коли коштів, що надходять із власних джерел, і закріплених доходів недостатньо для формування мінімального розміру місцевого бюджету:

- а) дотації;
- б) субвенції;
- в) облігації;
- г) акції;
- д) інвестиції.

85. До матеріальних повноважень органів місцевого самоврядування у бюджетній сфері не належить:

- а) право утворювати власний місцевий бюджет;
- б) право на отримання бюджетних доходів;
- в) право залишати додатково одержані кошти у своєму розпорядженні;
- г) право на скасування загальнодержавних податків, зборів та інших платежів у разі недоотримання коштів у власний бюджет;
- д) право на включення до власного бюджету частини встановлених загальнодержавних доходів.

86. До основних ознак муніципальної служби не належить:

- а) публічність;
- б) озброєність;
- в) професійність;
- г) постійність;
- д) оплатність.

87. До обов'язкових умов доступу до муніципальної служби не належить:

- а) громадянство;
- б) досвід роботи;
- в) дієздатність;
- г) володіння державною мовою;
- д) освіта.

88. *Періодичність атестації, що встановлюється до посадових осіб органів місцевого самоврядування відповідно до Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування»:*

- а) один раз на рік;
- б) один раз на два роки;
- в) один раз на чотири роки;
- г) два рази на рік;
- д) один раз на п'ять років.

89. *Відповідно до Закону України «Про столицю України – місто-герой Київ» до системи органів місцевого самоврядування в м. Києві не належить:*

- а) територіальна громада міста;
- б) міський голова;
- в) міська рада;
- г) обласна рада;
- д) районні ради.

90. *Відповідно до Закону України «Про столицю України – місто-герой Київ» до форм безпосереднього здійснення місцевого самоврядування в м. Києві не належить:*

- а) збори громадян за місцем проживання;
- б) міські ініціативи;
- в) створення органів самоорганізації населення;
- г) вирішення питань місцевого самоврядування районними у місті Києві радами;
- д) міський референдум.

91. *Відповідно до Європейської хартії місцевого самоврядування до форм співробітництва місцевого самоврядування не належать:*

- а) консорціум;
- б) асоціація;
- в) міжнародна асоціація;
- г) співробітництво з органами місцевого самоврядування інших країн;
- д) коаліція.

92. *Організація роботи постійної комісії ради покладається на:*

- а) секретаря комісії;
- б) заступника голови комісії;
- в) будь-якого члена комісії;
- г) голову комісії;
- д) заступника та секретаря комісії.

93. Роботу виконавчого комітету організовує:

- а) заступник (заступники) сільського, селищного, міського голови з питань діяльності виконавчих органів влади;
- б) апарат виконкому;
- в) голова;
- г) керуючий справами виконкому;
- д) секретар виконкому.

94. Під час здійснення делегованих повноважень виконкоми підконтрольні:

- а) депутатам місцевих рад;
- б) правоохоронним органом;
- в) органам виконавчої влади;
- г) органам законодавчої влади;
- д) є самостійними у свої повноваження.

95. Місцеві органи виконавчої влади, до яких звернувся депутат місцевої ради зобов'язані розглянути порушене ним питання та надати йому відповідь:

- а) у десятиденний строк;
- б) у двадцятиденний строк;
- в) у п'ятиденний строк;
- г) у триденний строк;
- д) протягом місяця.

96. Контроль за виконанням доручень виборців здійснюється:

- а) відповідними радами, їх органами та депутатами місцевих рад;
- б) депутатами місцевих рад;
- в) самими виборцями;
- г) Кабінетом Міністрів України;
- д) Президентом України.

97. Підставами для відкликання виборцями обраного ними депутата місцевої ради можуть бути:

- а) порушення депутатом місцевої ради положень Конституції, законів України, що встановлено судом;
- б) пропуск депутатом місцевої ради протягом року більше половини пленарних засідань ради або засідань постійної комісії;
- в) порушення депутатом місцевої ради норм службового етикету;
- г) порушення депутатом місцевої ради міжнародних законів;
- д) пропуск депутатом місцевої ради пленарних засідань протягом двох років.

98. Під зверненням громадян слід розуміти:

- а) викладені в письмовій або усній формі пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) і скарги;
- б) звернення громадян із проханням про сприяння реалізації їх прав та інтересів;
- в) звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян;
- г) звернення громадян із письмовою заявою;
- д) викладенні в усній формі скарги.

99. Звернення, оформлене без дотримання вимог, повертається:

- а) не пізніше як через п'ять днів від дня його надходження;
- б) не пізніше як через двадцять днів від дня його надходження;
- в) не пізніше як через десять днів від дня його надходження;
- г) не пізніше як через три дні від дня його надходження;
- д) не пізніше як через п'ятнадцять днів від дня його надходження.

100. Звернення розглядаються і вирішуються у термін:

- а) не більше одного місяця від дня їх надходження;
- б) не більше одного тижня від дня їх надходження;
- в) не більше трьох місяців від дня їх надходження;
- г) не більше десяти днів від дня їх надходження;
- д) не більше п'яти днів від дня їх надходження.

ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРИ ДО ТЕМИ:

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
- ❖ Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24 серпня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.
- ❖ Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 року. *Офіційний вісник України*. 2013. № 39. Ст. 1418.
- ❖ Європейська хартія регіональних мов або мов меншин від 5 листопада 1992 року. *Офіційний вісник України*. 2006. № 50. Ст. 3381.
- ❖ Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1997.

- № 24. Ст. 170.
- ❖ Про асоціації органів місцевого самоврядування: Закон України від 16 квітня 2009 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2009. № 38. Ст. 534.
  - ❖ Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон від 05 лютого 2015 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 91.
  - ❖ Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20-21. Ст. 190.
  - ❖ Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 3 лютого 2015 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 87.
  - ❖ Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314.
  - ❖ Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку: Закон України від 29 листопада 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 10. Ст. 78.
  - ❖ Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11 липня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 48. Ст. 254.
  - ❖ Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації: Закон України від 23 вересня 1997 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 49. Ст. 299.
  - ❖ Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17.06.2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 34 ст. 1167.
  - ❖ Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 7 червня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 33. Ст. 175.
  - ❖ Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11 липня 2002 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 40. Ст. 290.
  - ❖ Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 1. Ст. 1.
  - ❖ Положення про державну реєстрацію статутів територіальних громад: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 липня 1998 року. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2002. № 10: Місцеве самоврядування в Україні. С. 193-195.
  - ❖ Про День місцевого самоврядування: Указ Президента України від 25 листопада 2000 року. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2002. № 10: Місцеве самоврядування в Україні. С. 145.
  - ❖ Про державну підтримку розвитку місцевого самоврядування в Україні:

Указ Президента України від 30 серпня 2001 року (зі змінами і допов.). Бюлетень законодавства і юридичної практики України. 2002. № 10: Місцеве самоврядування в Україні. С. 86-87.

Спеціалізована література:

1. Kuzmenko N. Legal effects of unlawful local government acts. *Legea si Viata*. 2017. № 8, ч. 2. С. 81-86.
2. Алексєєв В. М. Власність територіальних громад в Україні: шляхи розвитку: моногр. Чернівці: Технодрук, 2007. 335 с.
3. Артеменко А. Г. Місцеве самоврядування в Україні: євроінтеграційний шлях: моногр. Київ: Рідна мова, 2016. 805 с.
4. Артеменко И. Органы местного самоуправления как участники административного судопроизводства в Украине: вопросы сегодняшнего дня. *Legea si Viata*. 2016. № 10, ч. 1. С. 3-7.
5. Артеменко І. А. Види адміністративно-процесуальних відносин за участю органів місцевого самоврядування. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6. С. 43-47.
6. Атаманчук Н. І. Місцеві податки і збори України: сучасний стан та перспективи реформування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 31. С. 102-105.
7. Баймуратов М. О. Європейські стандарти регіонального самоврядування: актуальні питання конституційно-правового забезпечення в Україні: моногр. Одеса: Фенікс, 2013. 215 с.
8. Батанов О. В. Конституційно-правовий статус територіальних громад в Україні: моногр. / Заг. ред. В. Ф. Погорілка. Київ: Ін Юре, 2003. 511 с.
9. Батанов О. В. Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики: моногр. Київ: Юридична думка, 2010. 653 с.
10. Батанов О. В. Територіальна громада – основа місцевого самоврядування в Україні: моногр. Київ: ІДП ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 260 с.
11. Батанов О. В., Бесчастний В. М., Делія Ю. В. Правові акти місцевого самоврядування: нариси про юридичну природу: моногр. Донецьк: ДЮІ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2010. 234 с.
12. Батанов О. Конституційне забезпечення організації місцевого самоврядування в Україні: проблеми формування та шляхи розвитку. *Право України*. 2016. № 6. С. 60-69.
13. Батечко А. І. Організація управління конфліктами в органах місцевого самоврядування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С. 30-33.
14. Бедний О. Адміністративно-правове регулювання створення посади та визначення посадових повноважень в органах місцевого самоврядування. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. № 3, ч. 5. С. 57-62.
15. Беззубко Л. В., Стойка А. В. Взаємодія органів місцевого самоврядування і громадськості: моногр. Донецьк: Норд-компьютер, 2006. 204 с.
16. Белец Ж. А. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації влади в Україні: моногр. Київ: Рідна мова, 2016. 742 с.

17. Березовська С. В. Правове регулювання фінансової діяльності органів місцевого самоврядування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2014. 24 с.
18. Бідей О. Колізійність імплементації Європейської хартії місцевого самоврядування в національне законодавство України. *Право України*. 2008. № 11. С. 103-108.
19. Бодак Н. Местное управление и местное самоуправление в государствах Восточной Европы. *Legea si Viata*. 2016. № 4, ч. 2. С. 5-9.
20. Борденюк В. Сільський, селищний, міський голова у механізмі здійснення місцевого самоврядування: конституційно-правові аспекти. *Право України*. 2011. № 2. С. 208-215.
21. Бурбика В. О. Адміністративно-правові засади взаємодії органів місцевого самоврядування з правоохоронними органами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Суми, 2017. 20 с.
22. Васильєв Є. О. Роль органів місцевого самоврядування України у створенні локальної системи зовнішньоекономічної діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 21 с.
23. Віліжінський В. М. Реформування системи місцевого самоврядування в Україні з урахуванням національних традицій врядування: моногр. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2016. 180 с.
24. Возний С. О. Механізми взаємодії органів місцевого самоврядування з органами державної виконавчої влади щодо формування дієздатних територіальних громад: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2017. 20 с.
25. Волошина Я. Нормативно-правовые акты местного самоуправления: понятие и особенности. *Legea si Viata*. 2018. № 4, ч. 2. С. 22-25.
26. Георгиевский Ю. Нормативные способы и модели установления компетенции органов государственной власти и органов местного самоуправления. *Legea si Viata*. 2016. № 8, ч. 2. С. 30-33.
27. Гілін Є. О. Адміністративно-правові основи впровадження інноваційних технологій управління в діяльність органів місцевого самоврядування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.
28. Гілін Є. Розвиток управління діяльністю органів місцевого самоврядування та запровадження у нього інноваційних технологій після набуття Україною статусу незалежної держави. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 1, ч. 1. С. 27-31.
29. Гладій В. І. Місцеве самоврядування як ресурс політики євроінтеграції: досвід Вишеградської групи та перспективи для України: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Львів, 2016. 20 с.
30. Горащенко О. М. Роль інституту глави держави у становленні та формуванні місцевого самоврядування в Україні: конституційно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 20 с.
31. Гришко Р. Ю. Реформування місцевого самоврядування в Україні у напрямку децентралізації управління: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Запоріжжя, 2017. 20 с.

32. Грищенко І. М. Феномен лідерства в системі місцевого самоврядування: теорія, методологія, практика: моногр. Київ: НАДУ, 2016. 319 с.
33. Гудзь І. Г., Шамрук М. Ю. Особливості адміністративного правового регулювання діяльності органів місцевого самоврядування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 198-200.
34. Гулевська С. Ф. Роль органів місцевого самоврядування у забезпеченні соціальних прав громадян: дис. ... канд. наук з держ. упр. Харків, 2012. 215 с.
35. Гуренко М. А. Інвестиційні договори за участю органів державної влади та органів місцевого самоврядування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 18 с.
36. Данількевич М. Статут територіальної громади міста – нове явище в праві України. *Право України*. 2002. № 4. С. 27-29.
37. Дацко Ю. С. Участь органів місцевого самоврядування в цивільному процесі для захисту прав, свобод та інтересів інших осіб: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
38. Делія Ю. В., Погорілко В. Ф. Конституційно-правові основи місцевого самоврядування в Україні: проблеми теорії та практики: моногр. Донецьк: ДЮІ МВС при ДНУ, 2004. 277 с.
39. Денчук Р. О. Органи місцевого самоуправління як суб'єкти управління комунального власністю. *Юридична Україна*. 2005. № 3. С. 64-68.
40. Довбань І. М. Органи місцевого самоврядування як об'єкт адміністративного права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Кривий Ріг, 2017. 18 с.
41. Дорохін Д. В. Проблема визначення фінансової основи місцевого самоврядування в Європейській хартії місцевого самоврядування. *Юридична Україна*. 2007. № 1. С. 35-39.
42. Дробуш І. В. Децентралізація та субсидіарність як необхідні умови реалізації соціальних прав територіальних громад на місцевому рівні. *Національний юридический журнал: теорія и практика*. 2014. № 3. С. 50-55.
43. Дробуш І. В. Соціальна функція місцевого самоврядування в Україні та конституційно-правові проблеми її реалізації: моногр. Рівне: Овід, 2015. 536 с.
44. Дубняк М. В. Правове регулювання інформаційної взаємодії у місцевому самоврядуванні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.
45. Емельяненко К. Сравнительный анализ полномочий органов местного самоуправления нижнего уровня Украины и Республики Казахстан. *Leges si Viata*. 2017. № 6, ч. 2. С. 40-44.
46. Єлісеєва І. О. Конституційний дуалізм місцевого самоврядування в Україні. *Форум права*. 2017. № 2. С. 52-58.
47. Ємельяненко К. О. Трансформація повноважень органів місцевого самоврядування в процесі їх реформування. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. № 71. С. 269-283.
48. Журавель Я. В. Класифікація органів місцевого самоврядування. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 4. С. 61-65.
49. Журавель Я. В. Проблеми призначення виборів до органів місцевого са-

- моврядування. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 8. С. 100-101.
50. Журавель Я. В. Щодо питання про участь негромадян у здійсненні місцевого самоврядування в Україні. *Право України*. 2006. № 8. С. 75-78.
  51. Загуменник В. І. Порівняльний аналіз законодавства про вибори народних депутатів до органів місцевого самоврядування. *Право України*. 2005. № 10. С. 7-11.
  52. Записний Д. Ю. Надання адміністративних послуг в умовах реформування місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Запоріжжя, 2016. 20 с.
  53. Іванова А. М. Фіскальна консолідація в умовах децентралізації бюджетних повноважень: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Тернопіль, 2018. 20 с.
  54. Калиновська Т. О. Вимоги легітимності нормативно-правових актів місцевих рад. *Право України*. 2010. № 12. С. 283-287.
  55. Калінкін А. С. Місцеве самоврядування як форма втілення конституційної децентралізації: проблеми визначення та інтерпретації. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. № 71. С. 315-325.
  56. Камінська Н. В. Європейська система місцевого і регіонального самоврядування (міжнародно-правові засади становлення, функціонування та розвитку): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2014. 37 с.
  57. Келемен М. І. Участь громадськості у проведенні екологічної експертизи. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. № 71. С. 326-362.
  58. Кіріка Д. В. Вплив місцевого самоврядування на демократичну трансформацію державної влади в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 32-36.
  59. Коваль В. В. Щодо законодавчого врегулювання статусу сільських селищних міських голів. *Право України*. 2000. № 1. С. 44-46.
  60. Ковріга О. Відповідальність органів місцевого самоврядування за неправомірні дії. *Право України*. 2001. № 2. С. 57-59.
  61. Колтун В. С. Темпоральна парадигма діяльності органів місцевого самоврядування: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. Київ, 2015. 36 с.
  62. Комиссаров С. Международно-правовое обеспечение деятельности местной (муниципальной) полиции в Украине. *Leges si Viata*. 2018. № 5, ч. 2. С. 94-98.
  63. Кондратинский. Модель формирования гражданских компетентностей территориальных общин. *Leges si Viata*. 2018. № 1, ч. 2. С. 63-66.
  64. Кондрацька Н. М. Місцеве самоврядування в Україні: конституційна модель системно-структурної організації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
  65. Короєд С. О. Договірне регулювання делегованих повноважень в динаміці правовідносин при здійсненні місцевої публічної влади. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. № 71. С. 160-173.
  66. Кошіль Н. М. Кодифікація в статутах актів місцевих рад із питання участі населення в здійсненні місцевого самоврядування. *Актуальні пробле-*

- ми вітчизняної юриспруденції. 2016. № 5. С. 16-19.
67. Кравченко Т. А. Формування системи місцевого самоврядування в сільській місцевості: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. Запоріжжя, 2013. 40 с.
  68. Кравчук В. М. Громадський контроль у сфері місцевого самоврядування: проблеми ефективності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 3. С. 16-20.
  69. Кравчук М. Ю. Правовий аналіз етапів становлення і розвитку місцевого самоврядування в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 67-69.
  70. Крипак А. Правовое обеспечение реализации публичной политики формирования самодостаточных территориальных громад в Украине. *Leges si Viata*. 2018. № 3, ч. 2. С. 76-79.
  71. Кузьменко Н. О. Рішення органів місцевого самоврядування в механізмі правового регулювання земельних відносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 20 с.
  72. Куйбіда В. С. Відповідальність представницьких органів місцевого самоврядування в Україні: реалії та перспективи: моногр. Київ: НАДУ, 2016. 323 с.
  73. Куйбіда В. С. Принципи і методи діяльності органів місцевого самоврядування: моногр. Київ: МАУП, 2004. 432 с.
  74. Кулі-Іванченко К. К. Конституційно-правова характеристика предмета договору на соціальне замовлення органів місцевого самоврядування в Україні за колом осіб. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 3. С. 57-60.
  75. Курусь Т. В. Стан дослідження проблеми нормотворчої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 3. С. 21-24.
  76. Курусь Т. В. Теоретико-правові засади нормотворчої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування у їх взаємодії: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2017. 20 с.
  77. Курчин О. Г. Містобудівна діяльність як сфера муніципально-правового вимірювання. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. № 71. С. 230-257.
  78. Куц Ю. О. Територіальна громада: управління розвитком: моногр. Харків: Константа, 2013. 540 с.
  79. Кушніренко О. Права іноземців на участь у місцевому самоврядуванні. *Віче*. 2003. № 4. С. 78-79.
  80. Ладиченко В. В. Особливості правового регулювання місцевого самоврядування в умовах децентралізації. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2. С. 32-34.
  81. Лихачов С. В. Діяльність органів внутрішніх справ та органів місцевого самоврядування щодо забезпечення громадської безпеки: теорія та практика: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Одеса, 2010. 38 с.
  82. Літвінова О. Судовий захист прав органів місцевого самоврядування як одна з найважливіших гарантій місцевого самоврядування. *Право Украї-*

- ни. 2010. № 12. С. 272-278.
83. Луценко В. І. Податково-бюджетна політика місцевого розвитку за умов децентралізації фінансової системи України: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Краматорськ, 2017. 20 с.
  84. Любченко П. Засоби масової інформації як структурний елемент громадянського суспільства та їх вплив на місцеве самоврядування. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 1. С. 68-77.
  85. Любченко П. М. Конституційно-правові основи розвитку місцевого самоврядування як інституту громадянського суспільства: моногр. Харків: Одіссей, 2006. 352 с.
  86. Марынів А. Коммуна как первичный территориальный коллектив в системе местного самоуправления Французской Республики. *Leges si Viata*. 2018. № 5, ч. 2. С. 125-128.
  87. Мельник А. Г. Компетенція органів місцевого самоврядування первинного рівня в сфері регулювання земельних відносин: конституційно-правовий аспект: моногр. Ужгород: Гельветика, 2016. 207 с.
  88. Мокрицька Н. Виникнення трудових правовідносин із депутатом місцевої ради для праці у ній на постійній основі. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 3. С. 68-72.
  89. Молчанова Ю. Институт местного референдума: опыт зарубежных стран, перспективы для Украины. *Leges si Viata*. 2018. № 6, ч. 2. С. 62-65.
  90. Мусієнко О. П. Адміністративно-правові заходи запобігання та протидії корупції в органах виконавчої влади і місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 22 с.
  91. Нікулін В. А. Адміністративно-правове забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування з питань реклами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 18 с.
  92. Новак А. О. Конституційно-правове регулювання здійснення органами місцевого самоврядування делегованих повноважень органів виконавчої влади в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
  93. Овчаренко В. А. Місцеве самоврядування в Україні: історичні витоки, становлення та перспективи: моногр. Київ: Логос, 2014. 911 с.
  94. Овчаренко В. Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку в аспекті практики Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2014. № 2. С. 74-93.
  95. Орзіх. М. Проект муніципального кодексу України. *Юридический вестник*. 2001. № 2. С. 105-109.
  96. Петришин О. О. Правові засади місцевого самоврядування в зарубіжних країнах та Україні: теоретико-правовий та порівняльний аналіз: моногр. Харків: Право, 2014. 189 с.
  97. Піонтковська О. О. Проблематика процесу децентралізації державної влади і розвитку місцевого самоврядування в Україні. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 46. С. 207-216.
  98. Полякова К. Органы местного самоуправления как участники имущественно-хозяйственных отношений. *Leges si Viata*. 2018. № 2, ч. 2. С. 81-84.

99. Полякова Ю. О. Громадські ради як консультативно-дорадчі органи при Президенті України. *Вісник Національної академії наук України*. 2016. № 1. С. 136-144.
100. Присяжнюк И. Электронное декларирование лицами, уполномоченными на исполнение функций государства или местного самоуправления, и право на приватность: проблемы соотношения. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 3. С. 142-146.
101. Рум'янцев Ю. В. Концептуально-методологічні засади протидії вчиненню корупційних правопорушень службовцями органів місцевого самоврядування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.
102. Сидорчук Л. А. Розуміння сутності охорони громадського порядку органами місцевого самоврядування. *Правові системи*. 2016. № 1-2. С. 16-25.
103. Смоляр О. А. Державний та громадський контроль у сфері місцевого самоврядування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
104. Третяк С. М. Створення ефективних і прозорих органів місцевого самоврядування в процесі розбудови українського громадянського суспільства. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 24-27.
105. Труфен А. О. Місцеві фінанси в сучасних умовах проведення бюджетної децентралізації в Україні: моногр. Запоріжжя: КПУ, 2016. 328 с.
106. Тулик І. І. Основні повноваження органів державної влади у сфері місцевого самоврядування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 85-87.
107. Тупіцин В. М. Організаційне забезпечення діяльності представницького органу місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Дніпро, 2015. 20 с.
108. Упоров И. В., Грицай В. В. Полномочия депутата представительного органа муниципального образования: проблемы правового регулирования и реализации: моногр. Москва: Юрлитинформ, 2016. 199 с.
109. Утченко К. Ю. Актуальні зміни до Основного Закону України: в контексті децентралізації влади. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 8. С. 72-80.
110. Хоменко В. О. Інструменти діяльності органів місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 18 с.
111. Чорнолуцький Р. В. Нормотворчість органів місцевого самоврядування: теологічні домінанти, що базуються на екзистенційних інтересах територіальної громади. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 5. С. 46-52.
112. Шаталова О. М. Управління професійною адаптацією посадових осіб місцевого самоврядування України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Дніпро, 2018. 20 с.
113. Шотурма Н. В. Комунікативна політика органів місцевого самоврядування (на прикладі України та Республіки Польща): автореф. дис. ... канд. політ. наук. Львів, 2016. 20 с.
114. Шпак Ю. А. Нормотворчість органів місцевого самоврядування в Україні: теоретико-правовий вимір: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Івано-Франківськ, 2016. 16 с.

Тема 15. ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ

Поняття, принципи та система територіального устрою України. Конституційне закріплення форми державного устрою як відносно децентралізованої унітарної держави. Система адміністративно-територіального устрою. Види адміністративно-територіальних одиниць. Автономія: поняття, види та їх характеристика. Автономна Республіка Крим – територіальна автономія у складі України. Основи конституційного статусу Автономної Республіки Крим. Самоврядні повноваження Автономної Республіки Крим. Верховна Рада Автономної Республіки Крим: компетенція та організація роботи. Рада Міністрів Автономної Республіки Крим: склад та повноваження. Представництво Президента України. Взаємодія органів державної влади Автономної Республіки Крим.

Територія держави є невіддільною ознакою державності, просторовою межею державної влади. Держава розпоряджається своєю територією, яка може складатись із сухопутної, водної, повітряної її частини та континентального шельфу. Держава здійснює повну й виключну владу в межах своєї території.

Територія держави – це простір, зафіксований державним кордоном, на який поширюється суверенітет держави. Територія держави має об'ємно-просторові характеристики та охоплює:

- сухопутну територію;
- водні простори (внутрішні морські води і територіальне море);
- повітряну територію (простір над сухопутною і водною територіями, умовно до космічного простору);
- підземну територію (простір під сухопутною і водною територіями до технічно доступної глибини).

Особливий правовий режим, що регулюється насамперед міжнародним правом, мають:

- континентальний шельф;
- виключна (морська) економічна зона.

У науці конституційного права інститут, що пов'язаний з поняттям території та кордонів держави, поділу її на окремі територіальні одиниці з певним правовим режимом, називається територіальним устроєм України.

Розрізняють два основних **типи територіального устрою**:

- політико-територіальний;
- адміністративно-територіальний.

Політико-територіальний устрій передбачає поділ території держави на окремі самостійні частини. Він є характерним для федеративних держав. Очевидно, що політико-територіальний устрій також притаманний так званим «регіональним державам», а також державам зі значною кількістю

національно-територіальних автономій. Адже відносини між центральною владою та автономією мають насамперед політичний характер.

Адміністративно-територіальний устрій – це внутрішній поділ території держави на адміністративно-територіальні одиниці, що властиво унітарним державам.

Територіальний устрій України – це передбачений і гарантований Конституцією і законами України, іншими нормативно-правовими актами системний, об'єктивний, внутрішньо-єдиний порядок територіального влаштування (організації) суспільства і держави, що розуміється як співвідношення держави в цілому з її складовими частинами, розподілу компетенції між державою та територіальними одиницями. Територіальний устрій України визначається виключно законами України (п. 13 ч. 1 ст. 92 Конституції України).

Ознаки територіального устрою України:

- передбачений і гарантований нормативно-правовими актами, тобто регулюється і охороняється ними (розділ XI «Територіальний устрій України», розділ X «Автономна Республіка Крим» Конституції України);

- об'єктивний, оскільки територіальний устрій формується історично і не залежить від свідомості та волі людей;

- внутрішньо-єдиний – історичний аспект територіального устрою зумовлює виокремлення територіальних одиниць. Єдність територіального устрою – важлива гарантія єдності держави. Зовнішня ознака єдності опосередковує утворення держави, тобто її виокремлення або згуртування навколо відповідних центрів. Внутрішня ознака єдності вказує на неможливість довільної зміни територіального поділу держави;

- встановлює співвідношення держави в цілому з її частинами, тобто визначає права та обов'язки держави і територіальних одиниць.

Адміністративно-територіальна одиниця – це частина єдиної території держави, яка є просторовою основою для організації та діяльності місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Сутність територіального устрою України відбивається в його принципах, які визначені в Конституції України (ст. 132). До них належать такі: єдність та цілісність державної території; поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади; збалансованість соціально-економічного розвитку регіонів.

За формою державного устрою Україна є **унітарною державою**, тобто такою, в якій відсутні територіальні одиниці, які б мали політичний суверенітет або самостійність. Важливо, що територіальні одиниці в унітарній державі можуть користуватися соціальним, культурним, економічним, мовним, але не політичним суверенітетом.

Україні як унітарній державі властиві такі **ознаки**:

- єдина загальнодержавна система органів влади; «єдине законодавство»;

- єдине громадянство;
- єдина система судових, правоохоронних, контрольно-наглядових та інших органів;
- можливість укладення міжнародних договорів, розвитку міжнародних відносин з іншими державами тільки на рівні спеціально уповноважених органів державної влади;
- єдина грошова система тощо.

Разом з тим, у складі України є Автономна Республіка Крим, яка наділена лише територіальною автономією.

Система адміністративного устрою України – це сукупність адміністративно-територіальних одиниць (Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села), що становлять основу територіального устрою України.

Ст. 133 Конституції України також визначено вичерпний склад одиниць-елементів **першого рівня системи** адміністративно-територіального устрою України: Автономна Республіка Крим, Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області, міста Київ і Севастополь.

Автономна Республіка Крим – це адміністративно-територіальна одиниця України зі спеціальним правовим статусом, невід’ємна складова України, що вирішує в межах Конституції та законів України питання, віднесені до її відання. Правовий статус Автономної Республіки Крим визначається Конституцією України, Конституцією Автономної Республіки Крим, законами України та іншими нормативно-правовими актами. У березні 2014 р. Автономну Республіку Крим було тимчасово окуповано. Дію Конституції та законів України і діяльність конституційних органів публічної влади в Криму ніколи призупинено.

Область – це адміністративно-територіальна одиниця, що сформувалася у межах території України під впливом історичних, географічних, економічних та інших чинників і характеризується певною самостійністю у вирішенні соціальних, економічних і культурних питань, а також у здійсненні регіональної політики. Згідно з Конституцією в Україні утворено 24 області. Зміна системи областей України можлива лише за умови внесення відповідних змін до Основного Закону.

Важливим елементом верхньої ланки адміністративно-територіального устрою України є також міста зі спеціальним правовим статусом – Київ і Севастополь.

Адміністративно-територіальними одиницями в Україні також є:

- райони;
- міста;

- райони у містах;
- селища;
- села.

Район як адміністративно-територіальна одиниця України є частиною території області. Зазвичай до складу області входить 15-25 районів. Район є середнім рівнем системи адміністративно-територіального устрою України, територіально-просторовою межею функціонування територіальних громад. Райони створюються з метою інтеграції економіки, промисловості, транспорту та зв'язку, торгівлі, соціально-культурних закладів територіальних громад сіл, селищ і міст в єдину соціально-економічну та культурну систему.

Місто – це великий населений пункт (від 10 тис. осіб), що має власне комунальне господарство, житловий фонд і мережу соціально-культурних закладів; адміністративний, промисловий, торговельний і культурний центр. Найбільш густонаселеними із них є Київ, Харків, Одеса, Львів, Дніпро та ін.

Селище – це населений пункт, зазвичай розташований при промислових підприємствах, будовах, залізничних вузлах, гідротехнічних спорудах, підприємствах із переробки сільськогосподарської продукції тощо, що має власну комунальну і соціальну інфраструктуру. На сьогодні в Україні утворено понад 1 300 селищ.

Найдрібнішою адміністративно-територіальною одиницею України є село. **Селами** є населені пункти зі сталим складом жителів, зайнятих переважно сільським господарством, рідше – народними промислами або санаторно-курортною справою, в яких місцеве самоврядування здійснюється сільською радою та сільським головою.

З огляду на вищенаведене, можна стверджувати, що адміністративно-територіальний устрій України є трирівневим: вищий рівень складають Автономна Республіка Крим, області та міста Київ і Севастополь; середній - райони й міста обласного підпорядкування; нижчий - райони в містах, міста районного підпорядкування, селища і села. Принаймні, саме відповідно до таких територіальних одиниць будується система державних органів і система місцевого самоврядування.

Україна як унітарна держава має складний територіальний устрій з огляду на наявність в її складі територіальної автономії – Автономної Республіки Крим.

В юридичній науці під **автономією** прийнято розуміти відносно самостійне у здійсненні державної влади або місцевого самоврядування територіальне утворення у складі держави. Залежно від походження автономії поділяються на:

- національні;
- територіальні;
- комбіновані (змішані).

Автономна Республіка Крим має органи влади, які здійснюють визначені Конституцією України, Конституцією Автономної Республіки Крим та

іншими законами України функції та повноваження автономії. Ці органи відмінні від системи органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, визначених Основним Законом, і мають особливу конституційно-правову природу.

Ст. 138 Конституції України визначено широке коло питань політичного, соціально-економічного, екологічного, культурного та іншого характеру, що належать до відання Автономної Республіки Крим.

У *політичній сфері* Автономна Республіка Крим сприяє реалізації політичних прав і свобод громадян України та вирішує інші питання політичного характеру, зокрема, організація і проведення місцевих референдумів; призначення виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, затвердження складу виборчої комісії Автономної Республіки Крим; участь у забезпеченні прав і свобод громадян, національної злагоди, сприяння охороні правопорядку та громадської безпеки; участь у розробці та реалізації державних програм повернення депортованих народів.

У *соціально-економічній сфері* Автономна Республіка Крим здійснює управління майном, що належить автономії; розроблення, затвердження та виконання бюджету Автономної Республіки Крим на основі єдиної податкової та бюджетної політики України; розроблення, затвердження економічного розвитку тощо.

У *культурній, екологічній та інших сферах* Автономна Республіка Крим забезпечує функціонування і розвиток державної та національних мов і культур на території автономії; охорону і використання пам'яток історії, розроблення, затвердження та реалізацію програм Автономної Республіки Крим з питань культурного розвитку, раціонального природокористування, охорони довкілля відповідно до загальнодержавних програм; визнання статусу місцевостей як курортів; встановлення зон їх санітарної охорони; ініціювання введення надзвичайного стану та встановлення зон надзвичайної екологічної ситуації в Автономній Республіці Крим або в окремих її місцевостях.

В Автономній Республіці Крим традиційно проживали представники багатьох національностей – українці, росіяни, кримські татари, греки, караїми, вірмени та ін. Крим також є багатоконфесійною та багатомовною автономією, тому утворенню автономії на території Кримського півострову сприяли переважно територіальні чинники – історичні, географічні, економічні, соціально-побутові та ін. Хоча після анексії Автономної Республіки Крим у 2014 р. у контексті героїчної і, водночас, драматичної долі кримськотатарського народу, який вдруге переживає депортацію з Криму, відому популярність в Україні набувають ідеї конституювання національної кримськотатарської автономії в Криму. Автономна Республіка Крим є автономією у складі України, невід'ємною частиною України, складовою системи адміністративно-територіального устрою нашої держави.

Місто-герой Севастополь є містом загальнодержавного значення із спеціальним статусом, що обумовлений: географічними, історичними та еко-

номічними особливостями міста; базуванням Військово-Морських Сил України і основної бази Чорноморського флоту Російської Федерації, що тимчасово перебуває на території м. Севастополя; особливостями формування місцевого бюджету; особливостями здійснення виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Місто Севастополь є адміністративно-територіальною одиницею, яка входить до складу України. Систему адміністративно-територіального устрою м. Севастополя складають райони в місті (в разі їх утворення), м. Інкерман та населені пункти, які входять до Андріївської, Верхньосадівської, Орлинівської, Тернівської сільських рад і Качинської селищної ради. Межі м. Севастополя встановлюються та змінюються Верховною Радою України відповідно до закону.

Згідно зі ст. 20 Основного Закону столицею України є місто Київ. Аналогічне положення наведено і в ч. 1 ст. 1 Закону України «Про столицю України – місто-герой Київ» від 15 січня 1999 р. і належним чином гарантовано Конституцією України.

Поняття «*столиця*» в правовій теорії та практиці слід розуміти як головне місто країни, визначене в конституції, яке є адміністративним і політичним центром держави, де зосереджені вищі та центральні органи державної влади і розміщені дипломатичні представництва інших держав. Столиці також традиційно залишаються загальнодержавними історичними, духовними, культурними, науково-освітніми центрами, символами єднання нації, які часто прирівнюються до державних символів.

Очевидно, що м. Києву належить особливе, порівняно з іншими містами України, місце в системі адміністративно-територіального устрою України. Так, ч. 2 ст. 133 Конституції України визначено, що до складу України разом з Автономною Республікою Крим та областями також входять міста Київ і Севастополь, які мають спеціальний статус. Із наведеного вище випливає, що Основний Закон України прирівнює м. Київ до регіонів.

За змістом ч. 3 ст. 4 Закону України «Про столицю України – місто-герой Київ» м. Київ є не лише столицею України, а й адміністративним центром Київської області. Саме в Києві розташовані Київська обласна рада та Київська обласна державна адміністрація та їх органи. Виходячи з особливостей правового статусу м. Києва як міста-регіону, тобто за статусом рівноцінного області, цікавим є те, що Київська область – єдиний регіон, в якому органи влади фактично розташовані за її межами. У зв'язку з наведеним неодноразово поставало питання щодо перенесення адміністративного центру Київської області.

Так, ч. 2 ст. 1 Закону України «Про столицю України – місто-герой Київ» встановлено, що м. Київ як столиця України є політичним та адміністративним центром держави. Розміщення в м. Києві вищих, насамперед представницьких органів державної влади, зумовлює високий рівень політичної активності столиці, зокрема територіальної громади м. Києва, як під час ви-

борів, так і в міжелекторальний період, та дає підстави стверджувати, що м. Київ є політичним центром держави. Крім того, як столиця держави м. Київ традиційно залишається головним місцем проведення загальнодержавних мітингів, походів, демонстрацій, публічних голодувань, страйків. Саме в столиці відбуваються головні зустрічі вищих посадових осіб держави – Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України та ін. із представниками інших держав, підписання важливих міжнародних договорів, міжнародні форуми, конференції, саміти. Столиця України є також місцем створення та реєстрації у встановленому порядку політичних партій, а також місцем діяльності їх головних осередків.

Окрім того, важливою юридичною ознакою столиці України – те, що м. Київ є місцем розташування резиденції Глави держави – Президента України, парламенту – Верховної Ради України, уряду – Кабінету Міністрів України, Конституційного Суду України, Верховного Суду України, центральних органів державної влади, дипломатичних представництв іноземних держав та міжнародних організацій в Україні.

Ключові поняття:

територіальний устрій України, державний устрій, форма державного устрою України, національно-державний устрій, територіальний устрій України як конституційно-правовий інститут, принципи територіального устрою України, унітарна держава, проста унітарна держава, складна унітарна держава, централізована унітарна держава, децентралізована унітарна держава, відносно децентралізована унітарна держава, територія держави, адміністративно-територіальний устрій, система адміністративно-територіального устрою України, принципи адміністративно-територіального устрою, адміністративно-територіальна одиниця, населені пункти, села, селища, міста районного значення, міста республіканського та обласного значення, міста зі спеціальним статусом, район у містах, регіони, область, район, сільський округ, селищний округ, автономія, персональна автономія, корпоративна автономія, національно-територіальна (територіальна) автономія, екстериторіальна автономія, політична автономія, адміністративно-національна автономія, автономна республіка, автономна область, автономний округ, Автономна Республіка Крим.

1. Суверенітет України поширюється на:

- а) адміністративно-територіальні одиниці України;*
- б) всю її територію;*
- в) територію кожної адміністративно-територіальної одиниці;*
- г) всю її територію, за винятком прикордонної смуги;*
- д) всю її територію, за винятком прикордонних районів.*

2. Територіальне верховенство – це:

- а) територія не поєднана єдиною політичною, економічною, правовою системами;
- б) централізація державної влади;
- в) територія не є єдиною;
- г) повнота і незалежність влади в межах її території;
- д) територія не поєднана єдиною системою державної влади.

3. Питання про зміну території України відповідно до чинної Конституції України вирішується виключно:

- а) міжнародними угодами;
- б) всеукраїнським референдумом;
- в) Кабінетом Міністрів України;
- г) Президентом України;
- д) Верховною Радою України.

4. Конституція України визначає, що утворення і ліквідація районів, встановлення і зміна меж районів і міст, належить до повноважень:

- а) органів місцевого самоврядування;
- б) народу України;
- в) Кабінету Міністрів України;
- г) Президента України;
- д) Верховної Ради України.

5. Конституційно-правові категорії «територіальний устрій» та «адміністративно-територіальний устрій» співвідносяться між собою як:

- а) конкретне й особливе;
- б) загальне та особливе;
- в) зміст і форма;
- г) категорії є тотожними;
- д) категорії є різними за змістом та не співвідносяться.

6. Адміністративно-територіальний устрій – це:

- а) система представницьких органів на відповідній території, утворених для здійснення державного управління територією та для реалізації спільних інтересів різних населених пунктів;
- б) законодавчо закріплений поділ території держави на певні частини, відповідно до яких будується система місцевих державних органів;
- в) право територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України;
- г) система, сільських, селищних, міських населених пунктів зі стійким складом жителів, які зайняті сільськогосподарським виробництвом, промисловістю;

д) це нормативно впорядкована (унормована) система суспільних відносин з організації і діяльності держави та її основних інституцій, детермінованих синтезом історичних умов, закономірностей, традицій, новацій і тенденцій сучасного демократичного розвитку.

7. Відповідно до ст. 133 Конституції України систему адміністративно-територіального устрою України складають:

- а) області і міста;
- б) Автономна Республіка Крим, області, райони та селища і села;
- в) Автономна Республіка Крим, області та місто Київ;
- г) області, міста Київ і Севастополь;
- д) Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села.

8. Відповідно до ст. 133 Конституції України до складу України входять:

- а) 24 області;
- б) Автономна Республіка Крим і 24 області;
- в) 24 області та м. Київ та Сімферополь;
- г) Автономна Республіка Крим, 24 області, міста Київ та Севастополь;
- д) 24 області, міста Київ та Севастополь.

9. Середню ланку адміністративно-територіального устрою України становлять:

- а) адміністративні райони і міста обласного підпорядкування;
- б) міста Київ та Севастополь;
- в) міста районного підпорядкування;
- г) Автономна Республіка Крим;
- д) райони в містах, селища і села.

10. Адміністративно-територіальна одиниця – це:

а) державне утворення, адміністративна самостійність якого реалізується з врахуванням економічних, національних і інших особливостей відповідної території;

б) верхній рівень адміністративно-територіального устрою України;

в) невеликий регіон з агропромисловим характером економіки, транспортною, інформаційною та іншою соціальною інфраструктурою, спрямованою на забезпечення зв'язку між сільськими та міськими населеними пунктами, які входять до його складу як самостійні адміністративно-територіальні утворення;

г) частина території держави, яка утворилася для організації управління соціально-економічними процесами, забезпечення життєдіяльності місцевого населення і його зв'язків з суспільством;

д) населені пункти зі стійким складом жителів, які зайняті переважно сільськогосподарським виробництвом.

11. До рівня територіального представництва відносяться:

- а) міста;
- б) селища;
- в) райони;
- г) села;
- д) райони у містах.

12. Співвідношення понять «район» і «район у місті» відповідно до рішення Конституційного Суду України у справі про адміністративно-територіальний устрій полягає в наступному:

- а) ці поняття є тотожними;
- б) ці поняття є різними;
- в) значення цих понять можуть бути з'ясованими лише в контексті конкретного нормативного акту;
- г) тотожність або відмінність цих понять залежить від адміністративно-територіальної одиниці;
- д) поняття є фактично тотожними, що потребує законодавчого закріплення.

13. Селища міського типу належать до:

- а) міських населених пунктів;
- б) сільських населених пунктів;
- в) об'єктів службового призначення;
- г) регіонів;
- д) верхнього рівня адміністративно-територіального устрою.

14. Україна за формою територіального устрою відноситься до:

- а) унітарної держави з елементами конфедералізму;
- б) децентралізованої унітарної держави;
- в) централізованої унітарної держави;
- г) федеративної держави, у складі якої є автономія;
- д) централізованої федеративної держави.

15. Область – це:

- а) частина комплексно заселеної території України, яка склалася внаслідок господарської та іншої суспільної діяльності, має сталий склад населення, власну назву та зареєстрована в порядку, передбаченому законом;
- б) основна складова частина території України, яка історично склалася і характеризується певним організаційним відособленням, цілісністю, економічною та соціальною самодостатністю, місцевими особливостями і традиці-

ями;

в) частина території України, невеликий регіон з агропромисловим характером економіки, транспортною, інформаційною та іншою соціальною інфраструктурою, спрямованою на забезпечення зв'язку між сільськими та селищними населеними пунктами, які входять до його складу як самостійні адміністративно-територіальні одиниці;

г) населений пункт із сталим складом жителів, які зайняті переважно у сільськогосподарському виробництві;

д) автономне утворення має свій особливий вид публічної влади – владу автономії та має право самостійно змінювати свій правовий режим

16. За формою територіального устрою Україна є:

а) президентсько-парламентською республікою;

б) парламентсько-президентською республікою;

в) складною унітарною державою;

г) простою унітарною державою;

д) федерацією.

17. Обласним центром Волинської області є:

а) Володимир-Волинський;

б) Волинь;

в) Нововолинськ;

г) Луцьк;

д) Ужгород.

18. Народ може здійснювати владу в Українській державі:

а) тільки безпосередньо;

б) виключно через органи державної влади;

в) виключно через органи державної влади та органи місцевого самоврядування;

г) безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування;

д) через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

19. Адміністративно-територіальні одиниці, які розташовані у гірській місцевості, мають недостатньо розвинуту сферу застосування праці та систему соціально-побутового обслуговування, обмежену транспортну доступність, належать до:

а) міст районного значення;

б) міст селищного типу;

в) гірських населених пунктів;

г) міст обласного значення;

д) сільських населених пунктів.

20. Відповідно до чинної Конституції України суб'єктом місцевого самоврядування є:

- а) територіальна громада – жителі села чи добровільне об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста;
- б) районна державна адміністрація;
- в) обласна державна адміністрація;
- г) голова районної державної адміністрації;
- д) голова обласної державної адміністрації.

21. Територіальна автономія – це:

- а) форма централізації держави;
- б) форма децентралізації в унітарній державі на рівні регіону, який має деякі особливості свого розвитку;
- в) державні утворення, які мають власні органи законодавчої та виконавчої влади, статут та деякі інші ознаки державності;
- г) державне утворення, яке виникає внаслідок акту самовизначення її населення;
- д) державне утворення, яке не порушує унітарної суті держави та має власний суверенітет.

22. Автономія, що створюється для об'єднання національних меншин, які проживають розрізнено, або пов'язують з лінгвістичними уособленнями:

- а) територіальна автономія;
- б) персональна і корпоративна автономія;
- в) автономія для окремих територій за географічними ознаками;
- г) договірно-конституційна автономія;
- д) національно-територіальна автономія.

23. За конституційною природою Автономна Республіка Крим є:

- а) регіоном;
- б) суверенною державою;
- в) областю;
- г) формою адміністративно-територіальної автономії;
- д) регіоном.

24. Правовою основою статусу і повноважень Автономної Республіки Крим є:

- а) Конституція України;
- б) Конституція України і закони України;
- в) Конституція Автономної Республіки Крим;
- г) Конституція Автономної Республіки Крим і закони України;
- д) Конституція України і закони України, Конституція Автономної Республіки Крим.

25. Відповідно до чинної Конституції України територія України в межах існуючого кордону:

- а) може бути змінена за рішенням місцевого референдуму;
- б) є цілісною і недоторканною;
- в) може бути змінена указом Президента України;
- г) може бути змінена за рішенням відповідної місцевої ради;
- д) може бути змінена розпорядженням Кабінету Міністрів України.

26. Повнота влади Верховної Ради Автономної Республіки Крим має похідний характер у співвідношенні з:

- а) правами та обов'язками юридичних осіб;
- б) повноваженнями державних органів;
- в) повноваженнями парламентів інших держав;
- г) повновладдям народу;
- д) суверенітетом національних меншин Автономної Республіки Крим.

27. Повноваження та порядок формування і діяльності найвищих органів державної влади Автономної Республіки Крим визначаються:

- а) Розпорядженням Кабінету Міністрів України;
- б) Указами Президента України;
- в) Конституцією і законами України, а також нормативно-правовими актами Верховної Ради Автономної Республіки Крим з питань, віднесених до її компетенції;
- г) Постановами Верховної Ради України та нормативно-правовими актами Ради Міністрів Автономної Республіки Крим;
- д) Законами Верховної Ради Автономної Республіки Крим, які мають найвищу юридичну силу по відношенню до всіх інших нормативно-правових актів.

28. Якими нормативно-правовими актами визначається територіальний устрій України:

- а) указами Президента України;
- б) виключно законами України;
- в) законами України та указами Президента України;
- г) законами України, указами Президента України, актами Кабінету Міністрів України;
- д) указами Президента України, актами Кабінету Міністрів України.

29. До Президії Верховної Ради Автономної Республіки Крим за посадою входять:

- а) Голова Верховної Ради України, його перший заступник і заступники, Голови Секретаріату Верховної Ради Автономної Республіки Крим;
- б) Генеральний прокурор України, Прем'єр-міністр України, Голова

Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

в) Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, його перший заступник і заступники, голови комітетів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

г) Голова апарату Верховної Ради України, перший заступник Голови Верховної Ради України, голови тимчасових комісій;

д) Голова Верховної Ради України, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Генеральний прокурор України.

30. Відповідно до чинної Конституції України як має вирішуватися питання про зміну території України:

а) винятково Президентом України;

б) лише Верховною Радою України;

в) виключно всеукраїнським референдумом;

г) на вимогу не менше п'яти мільйонів громадян України;

д) винятково Президентом України за поданням Верховної Ради України.

31. Відповідно до чинної Конституції України в Україні налічують _ областей:

а) 22;

б) 23;

в) 24;

г) 20;

д) 25.

32. Спеціальний статус в Україні мають міста :

а) Київ та Одеса;

б) Київ та Дніпропетровськ;

в) Київ та Харків;

г) Київ та Севастополь;

д) Київ та Львів.

33. Державний кордон України – це:

а) невеликий регіон з агропромисловим характером економіки, транспортною, інформаційною та іншою соціальною інфраструктурою, спрямованою на забезпечення зв'язку між сільськими та міськими населеними пунктами, які входять до його складу як самостійні адміністративно-територіальні утворення;

б) частина території держави, яка утворилася для організації управління соціально-економічними процесами, забезпечення життєдіяльності місцевого населення і його зв'язків з суспільством;

в) лінія і вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, які визначають межі території України – суші, води, надр, повітряного простору;

г) населені пункти зі стійким складом жителів, які зайняті переважно сільськогосподарським виробництвом;

д) нормативно впорядкована (унормована) система суспільних відносин з організації і діяльності держави та її основних інституцій, детермінованих синтезом історичних умов, закономірностей, традицій, новацій і тенденцій сучасного демократичного розвитку.

34. Державний устрій України – це:

а) це лінія і вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, які визначають межі території України – суші, води, надр, повітряного простору;

б) це нормативно впорядкована (унормована) система суспільних відносин з організації і діяльності держави та її основних інституцій, детермінованих синтезом історичних умов, закономірностей, традицій, новацій і тенденцій сучасного демократичного розвитку;

в) влаштування держави, тобто розподіл компетенції між її загальнодержавними, центральними і місцевими органами влади;

г) населені пункти зі стійким складом жителів, які зайняті переважно сільськогосподарським виробництвом;

д) невеликий регіон з агропромисловим характером економіки, транспортною, інформаційною та іншою соціальною інфраструктурою, спрямованою на забезпечення зв'язку між сільськими та міськими населеними пунктами, які входять до його складу як самостійні адміністративно-територіальні утворення.

35. Унітарна держава – це:

а) проста єдина держава, складовими якої є адміністративно-територіальні одиниці, які не наділені державним суверенітетом;

б) держава, де влада зосереджена в руках одноособового глави держави;

в) союзна держава, що складається з держав-членів або державо-подібних утворень;

г) тимчасове об'єднання самостійних держав для досягнення конкретної мети;

д) держава, де влада поділяється між парламентом і монархом.

36. Конституційні засади територіального устрою України включають в себе принцип єдності та цілісності відповідно до якого:

а) окремі територіальні одиниці перебувають у підпорядкуванні держави, а нижчий рівень системи є територіальною основою місцевого самоврядування;

б) суспільство та держава забезпечують максимально рівні умови для розвитку всіх територіальних одиниць;

в) вся система територіального устрою держави пов'язана єдиною системою законодавчих, виконавчих, судових та контрольних-наглядових органів

і утворює цілісну державну єдність;

- г) держава сприяє самобутності територіальних одиниць;
- д) державні утворення, які мають власні органи законодавчої та виконавчої влади, статут та деякі інші ознаки державності.

37. Місто – це:

а) основна складова частина території України, яка історично склалася і характеризується певним організаційним відособленням, цілісністю, економічною та соціальною самодостатністю, місцевими особливостями і традиціями;

б) автономне утворення має свій особливий вид публічної влади – владу автономії та має право самостійно змінювати свій правовий режим;

в) населений пункт із сталим складом жителів, які зайняті переважно у сільськогосподарському виробництві;

г) окрема адміністративно-територіальна одиниця у місті;

д) багатотисячний населений пункт, адміністративний, промисловий, торговельний та культурний центр.

38. Відповідно до Конституції України «Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на ...»:

а) Службу безпеки України;

б) Президента України;

в) Збройні Сили України;

г) Національну гвардію України;

д) Міністерство внутрішніх справ України.

39. Елементами адміністративно-територіального устрою є:

а) райони;

б) міста;

в) області;

г) одиниці;

д) автономні утворення.

40. Населений пункт – це:

а) автономне утворення має свій особливий вид публічної влади – владу автономії;

б) державні утворення, які мають власні органи законодавчої та виконавчої влади, статут та деякі інші ознаки державності;

в) система представницьких органів на відповідній території, утворених для здійснення державного управління територією та для реалізації спільних інтересів різних населених пунктів;

г) частина комплексно заселеної території України, яка склалася внаслідок господарської та іншої суспільної діяльності, має сталий склад насе-

лення, власну назву та зареєстрована в порядку, передбаченому законом;
д) верхній рівень адміністративно-територіального устрою України.

41. Згідно Закону України «Про столицю України – місто-герой Київ»:

а) межі міста Києва встановлюються Президентом за поданням Київської міської ради, погодженим з відповідними радами, з урахуванням історичних, соціально-економічних та інших особливостей території відповідно до чинного законодавства.

б) межі міста Києва встановлюються Президентом за поданням Верховної Ради України, погодженим з відповідними радами, з урахуванням історичних, соціально-економічних та інших особливостей території відповідно до чинного законодавства;

в) Межі міста Києва встановлюються Кабінетом Міністрів України за поданням Президента, погодженим з відповідними радами, з урахуванням історичних, соціально-економічних та інших особливостей території відповідно до чинного законодавства;

г) межі міста Києва встановлюються Кабінетом Міністрів України за поданням Київської міської ради, погодженим з відповідними радами, з урахуванням історичних, соціально-економічних та інших особливостей території відповідно до чинного законодавства;

д) межі міста Києва встановлюються Верховною Радою України за поданням Київської міської ради, погодженим з відповідними радами, з урахуванням історичних, соціально-економічних та інших особливостей території відповідно до чинного законодавства.

42. Яким нормативно-правовим актом визначаються зміст, опис, порядок використання символіки:

- а) Законом України «Про столицю України – місто-герой Київ»;
- б) Положенням про символіку, яке затверджується відповідно Київською міською радою та районними в місті радами;
- в) Конституцією України;
- г) Наказом Президента України;
- д) Постанова Верховної Ради України.

43. Район – це:

а) населений пункт із сталим складом жителів, які зайняті переважно у сільськогосподарському виробництві;

б) частина території України, невеликий регіон з агропромисловим характером економіки, транспортною, інформаційною та іншою соціальною інфраструктурою, спрямованою на забезпечення зв'язку між сільськими та селищними населеними пунктами, які входять до його складу як самостійні адміністративно-територіальні одиниці;

в) адміністративно територіальна одиниця, яка є частиною області;

г) автономне утворення має свій особливий вид публічної влади – владу автономії та має право самостійно змінювати свій правовий режим;

д) основна складова частина території України, яка історично склалася і характеризується певним організаційним відособленням, цілісністю, економічною та соціальною самодостатністю, місцевими особливостями і традиціями.

44. Відповідно до чинної Конституції України Верховна Рада Автономної Республіки Крим є:

- а) представницьким органом Автономної Республіки Крим;
- б) законодавчим органом Автономної Республіки Крим;
- в) органом місцевого самоврядування Автономної Республіки Крим;
- г) Урядом Автономної Республіки Крим;
- д) незалежним органом Автономної Республіки Крим.

45. Верховна Рада України згідно з п. 29 ч. 1 ст. 85 Конституції України уповноважена приймати рішення, окрім:

- а) утворення і ліквідація районів;
- б) встановлення і зміна меж районів і міст;
- в) віднесення населених пунктів до категорії міст;
- г) найменування і перейменування населених пунктів та міст;
- д) стягнення одного меншого міста до великого;

46. Чисельність районів на території України складає:

- а) 450 районів;
- б) 460 районів;
- в) 470 районів;
- г) 480 районів;
- д) 490 районів.

47. Чисельність міст на території України складає:

- а) 440 міст;
- б) 445 міста;
- в) 465 міст;
- г) 457 міст;
- д) 442 міста.

48. Який з перелічених принципів є зайвим у системі принципів територіального устрою:

- а) принцип єдності та цілісності;
- б) принцип централізації та децентралізації;
- в) принцип збалансованого розвитку регіонів;
- г) принцип урахування історичних, економічних, екологічних, геогра-

фічних особливостей;

д) принцип розподілу повноважень міст.

49. Який з принципів відповідає наступному змісту «вся система територіального устрою пов'язана з єдиною системою законодавчих, виконавчих, судових органів і утворює цілісність держави»:

а) принцип централізації та децентралізації;

б) принцип єдності та цілісності;

в) принцип урахування історичних, економічних, екологічних, географічних особливостей;

г) принцип збалансованого розвитку регіонів;

д) принцип розподілу на більш повноважні та менш повноважні міста.

50. Який з принципів відповідає наступному змісту «держава сприяє самобутності територіальних одиниць»:

а) принцип централізації та децентралізації;

б) принцип збалансованого розвитку регіонів;

в) принцип розподілу на більш повноважні та менш повноважні міста;

г) принцип урахування історичних, економічних, екологічних, географічних особливостей;

д) принцип єдності та цілісності.

ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРИ ДО ТЕМИ:

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Про державний кордон України: Закон України від 4 листопада 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 2. Ст. 15.
- ❖ Про Автономну Республіку Крим: Закон України від 17 березня 1995 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 11. Ст. 69.
- ❖ Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим: Закон України від 10 лютого 1998 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 29. Ст. 191.
- ❖ Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим: Закон України від 23 грудня 1998 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 5-6. Ст. 43.

- ❖ Про столицю України місто-герой Київ: Закон України від 15 січня 1999 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 11. Ст. 79.
- ❖ Про місцеві вибори: Закон України від 14 липня 2015 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 37-38. Ст. 366.

Спеціалізована література:

1. Адамович С. В. Спроби реформування адміністративно-територіального устрою в Україні (1990-2012 рр.). *Прикарпатський вісник НТШ. Думка*. 2013. № 3. С. 9-20.
2. Андрейцев В. И. Реализация принципа территориальности в формировании и становлении государственности: правовые проблемы. *Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. Серія: Юридичні науки*. 2005. № 65-66. С. 62-67.
3. Ачімовіч Д. Т. Конституційно-правовий статус національних меншин (колективів) у державах-членах ЄС та державах, асоційованих з ЄС: порівняльно-правове дослідження: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Маріуполь, 2014. 20 с.
4. Бакуменко В. Аналіз та оцінювання стану адміністративного реформування в Україні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2004. № 4. С. 5-19.
5. Балдинюк В. М. Державне регулювання розвитку сільських територій адміністративного району: дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2012. 212 с.
6. Батанов О. В. Конституційно-правовий статус територіальних громад в Україні. моногр. Київ: Ін Юре, 2003. 512 с.
7. Батанов О. В. Територіальна громада - основа місцевого самоврядування в Україні: моногр. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 260 с.
8. Батанов О. Конституційно-правові проблеми територіального устрою України: доктринальні та прикладні аспекти. *Право України*. 2014. № 9. С. 11-21.
9. Безсмертний Р. Держава як будівля починається з фундаменту. *Урядовий кур'єр*. 2005. № 75. С. 1-5.
10. Богатир В. В. Сутність форми державного устрою як соціально-правового явища. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 3 (101). С. 12-18.
11. Бондар М. Територія як конституційна цінність: поєднання публічно-владних та приватно-особистісних засад. *Право України*. 2014. № 9. С. 22-31.
12. Борденюк В. Територіальна автономія як форма децентралізації державної влади: конституційно-правовий аспект. *Юридична Україна*. 2004. № 11. С. 8-20.
13. Бровко О. В. Необхідність трансформації адміністративно-територіального устрою в Україні. *Вісник Національного університету «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого»*. 2015. № 3. С. 283-

284.

14. Верещук І. А. Адміністративно-територіальний устрій України як територіальна основа місцевого самоврядування. *Економіка та держава*. 2010. № 8. С. 77-79.
15. Верменич Я. В., Андрощук О. Зміни адміністративно-територіального устрою України ХХ-ХХІ ст.: моногр. Київ: Ін-т історії України НАНУ, 2014. 181 с.
16. Власюк О. С. Стан і проблеми реформування адміністративно-територіального устрою України. *Регіональна економіка*. 2015. № 3. С. 16-23.
17. Вовк Ю. Ідея федералізму в Україні у контексті посилення впливу регіонів. *Право України*. 2004. № 10. С. 19-21.
18. Вовканович С., Цапок С. Територіальний поділ України: чинники інноваційного розвитку та євроінтеграції. *Вісник Національної академії наук України*. 2007. № 3. С. 3-13.
19. Возняк Г. В. Бюджетна політика соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах фінансової децентралізації: автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Київ, 2018. 40 с.
20. Вюртенбергер Т. Визначення пріоритетів здійснення адміністративно-територіальної реформи в Україні: науково-практичні коментарі. *Законодавство України*. 2006. № 7. С. 66-71.
21. Гетьман А. Б. Конституційно-правові основи адміністративно-територіального устрою України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2008. № 2. С. 175-180.
22. Голубева Н. Становление территориальной автономии в Украине. *Юридический вестник*. 2002. № 2. С. 113-117.
23. Гончаренко В. Статус Української СРР за першою Конституцією Союзу РСР. *Вісник Академії правових наук України*. 2013. № 1. С. 57-65.
24. Гречко О. Територіальний устрій України як конституційно-правовий інститут: сутність, структура і зміст. *Юридична Україна*. 2015. № 6. С. 17-23.
25. Грицак В. М. Політико-територіальний та адміністративно-територіальний устрій держави: проблема співвідношення понять. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 2004. № 4. С. 47-50.
26. Губань Р. Питання адміністративно-територіального устрою України в рішеннях Конституційного Суду України та судів загальної юрисдикції. *Вісник Конституційного Суду України*. 2013. № 4. С. 80-90.
27. Дармостук І. Пришествие старост. Административно-территориальная реформа полностью разрушит существующую вертикаль власти. *Деловая столица*. 2005. № 25. С. 1-26.
28. Дейч Б. Модель влади в автономії концептуально відрізняється від встановленої в державі. 2006. № 1. С. 49-51.
29. Дністрянський М. Адміністративно-територіальний устрій України: політико-географічні проблеми функціонування та можливості оптимізації. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені*

- Лесі Українки*. Географічні науки. 2013. № 6. С. 138-143.
30. Домашній М., Шевчук Л. Деякі підходи до розв'язання проблем удосконалення адміністративно-територіального устрою України. *Економіка України*. 2006. № 11. С. 4-11.
  31. Жук П. В. Актуальні завдання та шляхи реформування адміністративно-територіального устрою в Україні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2015. Вип. 1. С. 20-25.
  32. Журавський В. Щодо реформування адміністративно-територіального устрою України. *Право України*. 2005. № 8. С. 16-18.
  33. Заблодська І. В., Гуджан О. В. Особливості адміністративно-територіального устрою України: організаційний аспект. *Економіка та держава*. 2012. № 7. С. 9-12.
  34. Задорожна М. Я. Раціоналізація адміністративно-територіального устрою України як необхідна передумова децентралізації та деконцентрації. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2004. № 4. С. 316-321.
  35. Заставецька Л. Б. Системи розселення і геопросторові проблеми вдосконалення адміністративно-територіального устрою України: моногр. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. 331 с.
  36. Заяць Д. Д. Статут територіальної громади: теоретико-правові аспекти: моногр. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2014. 100 с.
  37. Заяць І. Місцеве самоврядування: генеза законодавства та політики. Влада в Україні: шляхи до ефективності. *Право України*. 2010. С.589-600.
  38. Заяць І. Область: становлення сучасної регіональної політики в Україні. *Право України*. 1997. № 6. С. 20-24.
  39. Ісаєнко А. В. Конституційно-правовий статус державних органів зовнішніх зносин України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 19 с.
  40. Іщенко О. П. Конституційно-правові основи адміністративно-територіального устрою України: моногр. Київ: Юрінком Інтер, 2014. 223 с.
  41. Іщенко О. Принципи адміністративно-територіального устрою України. *Право України*. 2011. № 4. С. 238-244.
  42. Калюжний Р. Наукова праця з проблеми державного устрою. *Право України*. 2000. № 8. С. 133-137.
  43. Колісник В. Ідея федералізації в Україні у контексті національно-етнічного чинника: історичний досвід та сучасні виклики. *Право України*. 2014. № 9. С. 53-63.
  44. Колісник В. Форми використання національно-етнічного чинника в системі територіальної організації держави. *Вісник Академії правових наук України*. 2002. № 4. С. 34-38.
  45. Копиленко О. Готовність чи безпорадність (чи здатне українське законодавство розв'язувати гострі проблеми АР Крим). *Вісник Академії правових наук України*. 2002. № 2. С. 35-46.
  46. Копиленко О. До проблеми правового статусу АРК. *Вісник Академії*

- правових наук України. 1998. № 1. С. 41-45.
47. Корнієнко М. Територіальна організація влади в Україні: якою вона має бути? *Право України*. 2010. № 4. С. 39-44.
  48. Коршун В. Ф. Зміст принципів адміністративно-територіального устрою. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 147-153.
  49. Кравчук Л. Управління територіями в умовах розбудови демократичної правової держави. *Право України*. 1993. № 5-6. С. 3-8.
  50. Красноносова О. М. Передумови розвитку територіального устрою України. *Моделювання регіональної економіки*. 2012. № 1. С. 241-249.
  51. Кресіна І. О. Правові засади модернізації адміністративно-територіального устрою України. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса*. 2011. Вип. 6. С. 6-12.
  52. Кресіна І. О., Грицьк Д. І., Коваленко А. А. та ін. Правові засади оптимізації адміністративно-територіального устрою: моногр. Київ: Юридична думка, 2013. 327 с.
  53. Кресіна І., Стойко О. Еволюція унітаризму в Україні: між консолідацією та консервацією. *Право України*. 2014. № 9. С. 45-52.
  54. Крусян А. Р. Адміністративно-територіальний устрій України як основа системи органів публічної влади. *Актуальні проблеми держави і права*. 2005. Вип. 26. С. 64-69.
  55. Куйбіда В. С. та ін. Адміністративно-територіальний устрій України. Історія. Сучасність. Перспективи: моногр. Київ: Геопринт, 2009. 615 с.
  56. Куйбіда В. С., Заяць І. Я. Адміністративно-територіальний устрій України: конституційно-правове регулювання: моногр. Київ: АМУ. 2008. 336 с.
  57. Кучабський О. Проблеми та перспективи реорганізації адміністративно-територіального устрою України на обласному рівні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2009. Вип. 2. С. 158-165.
  58. Лисенков С. Л. Теоретичні та конституційно-правові засади автономії в Україні. Науково-практичні коментарі. *Законодавство України*. 2004. № 12. С. 3-8.
  59. Литвин В. М. Адміністративно-територіальний устрій України: ретроспективне бачення і перспективи реформування. *Вісник Національної академії наук України*. 2015. № 8. С. 58-70.
  60. Лоза Р. Р. Зарубіжний досвід організації адміністративно-територіального устрою: уроки для України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 11. С. 74-78.
  61. Любченко П. Реформа територіального устрою як чинник розвитку місцевого самоврядування в країні. *Вісник Академії правових наук України*. 2005. № 4 (43). С. 187-198.
  62. Магновський І. Й. Конституційно-правові основи середніх елементів системи адміністративно-територіального устрою України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 11. С. 37-43.

63. Магновський І. Й. Територіальний устрій України: моногр. Івано-Франківськ: Тіповіт, 2011. 474 с.
64. Магновський І. Й. Удосконалення територіального устрою України: питання сучасності. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2010. Вип. 23. С. 86-94
65. Магновський І. Особливості конституційно-правового статусу Автономної Республіки Крим. *Юридична Україна*. 2009. № 5. С. 21-24.
66. Мануїлова К. В. Традиція децентралізації публічної влади України: від розпізнавання до конструювання: моногр. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2018. 331 с.
67. Мартиненко П. Децентралізація державної влади як конституційний принцип в Україні. *Вісник Конституційного Суду України*. 2000. № 6. С. 38-56.
68. Матвиенко А. В Криму порядок указами Президента не наведешь, здесь особая территория. *Бизнес*. 2005. № 32. С. 31-33.
69. Матвиєнко А. С. Політико-правові засади територіальної організації держави: світовий досвід і Україна: моногр. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2015. 376 с.
70. Мяловицька Н. А. Сучасні тенденції видозмін державного устрою як структурного елемента форми держави. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 4. С. 59-64.
71. Нагорна Л. Федеративна ідея в Україні: традиції, сучасне бачення, перспективи. *Історичний журнал*. 2006. № 5. С. 3-11.
72. Неделько О. О. Основні напрямки взаємовідносин органів влади АР Крим з органами місцевого самоврядування. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 2004. № 4. С. 125-130.
73. Новик В. П. Адміністративно-територіальний устрій: організаційно-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 232 с.
74. Нудельман В. Як нам реформувати адміністративно-територіальний устрій. *Право України*. 2014. № 9. С. 107-115.
75. Овдієнко Я. Система органів влади Автономної Республіки Крим. *Право України*. 2009. № 6. С. 106-109.
76. Олексюк Б. Федералізація чи все ж децентралізація? *Самостійна Україна*. 2004. № 50-51. С. 7-11.
77. Олуйко В. Центром адміністративно-територіальної реформи має бути людина. *Голос України*. 2005. 23 квітня (№ 75). С. 8-13.
78. Орзих М. Государственное устройство Украины в условиях государственно-правовой реформы. *Юридический вестник*. 1999. № 2. С. 92-95.
79. Орзіх М. Інноваційна реконструкція адміністративно-територіального устрою України. *Право України*. 2005. № 7. С. 11-15.
80. Павлович-Сенета Я. П. Адміністративно-правове регулювання територіального устрою в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2010. 241 с.
81. Павлович-Сенета Я. П. Місто у системі територіального устрою України: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2013. Вип. 2. С. 205-

216.

82. Павлюк Н. В. Організаційно-правовий механізм розвитку публічного управління у контексті децентралізації влади в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Львів, 2018. 20 с.
83. Панов А. В. Територіальний устрій Франції та Італії – уроки для України: моногр. Ужгород: АУТДОР-ШАРК, 2015. 126 с.
84. Приполова Л. І. Територіальний устрій України та європейських унітарних держав: порівняльно-правовий аналіз: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 218 с.
85. Приходько А. Актуальні проблеми державного устрою в Україні. *Право України*. 2014. № 9. С. 64-73.
86. Пухтинський М. Концептуальні, конституційні, політико-правові засади територіальної організації публічної влади. *Право України*. 2014. № 9. С. 88-93.
87. Пухтинський М. Проблеми трансформації територіальної організації влади та місцевого самоврядування в контексті розвитку конституційного процесу в Україні. *Право України*. 2012. № 8. С. 68-77.
88. Пушкіна О. Пріоритетні проблеми конституційно-правового регулювання основ конституційного ладу і форм територіального устрою України. *Юридична Україна*. 2012. № 3. С. 31-36.
89. Римаренко Ю., Волошин Ю. Конституційно-правові засади національно-культурної автономії національних меншин в Україні: проблеми теорії та практики. *Вісник Академії правових наук України*. 2001. № 2. С. 42-47.
90. Римаренко Ю., Волошин Ю. Концептуальні засади законопроекту «Про національно-культурну автономію в Україні». *Вісник Академії правових наук України*. 2001. № 3. С. 47-55.
91. Рисич Й. Л. Конституція Автономної Республіки Крим: Політико-правовий аспект інституту територіального устрою України. *Вісник університету внутрішніх справ*. 1999. Вип. 7 (1). С. 123-125.
92. Скрипнюк О. Адміністративно-територіальна реформа та проблеми вдосконалення державного управління в Україні. *Юридична Україна*. 2009. № 11-12. С. 136-141.
93. Телешун С. О. Державний устрій України: проблеми політики теорії і практики: моногр. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. 344 с.
94. Тесленко М. В. Проблеми співвідношення національних і територіальних чинників в організації держави. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 2004. № 1. С. 138-142.
95. Федоренко В. Система адміністративно-територіального устрою України: проблеми конституційної теорії та практики. *Право України*. 2014. № 9. С. 94-106.

Тема 16. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Теоретико-правові основи національної безпеки України: поняття, сутність, принципи, об'єкти і суб'єкти національної безпеки. Система забезпечення національної безпеки України: поняття, структура та елементи. Основні функції системи забезпечення національної безпеки. Повноваження основних суб'єктів системи забезпечення національної безпеки та їх зміст. Засоби забезпечення національної безпеки України. Гарантування прав, свобод та обов'язків громадян України при забезпеченні національної безпеки. Система національної безпеки України: політична безпека України; економічна безпека України; воєнна безпека України: поняття, основи та організація оборони України; воєнна політика та воєнне будівництво України; теоретичні аспекти воєнної доктрини України; конституційно-правовий статус Збройних Сил України; екологічна безпека України; інформаційна безпека України; демографічна безпека України; міжнародна безпека України: міжнародні конфлікти і засоби розв'язання.

Сучасна європейська політична ситуація і місце України в геополітичному просторі Європи. Міжнародні відносини України в контексті національної безпеки. Правова безпека України.

Гарантування безпеки та збереження державності з давніх часів розглядалося як основна функція держави. Для України з проголошенням незалежності створення ефективної системи міжнародної та регіональної безпеки було одним з ключових пріоритетів, що розглядалося як базовий інструмент для формування безпечного оточення. Це питання ускладнювалося системними трансформаціями світового порядку та динамічним розвитком сучасного світу.

Глобалізація та інтеграція сприяли посиленню взаємозалежності держав, виникненню нових загроз для безпеки, що у сукупності призвело до зміни сутності безпеки, появи нових концепцій та підходів до розуміння безпеки та до її гарантування. Водночас класичні підходи все ще залишаються актуальними, про що свідчить поширення загроз міжнародній та національній безпеці у воєнно-політичній сфері. Все більш гострою стає проблема ефективності міжнародних організацій та міжнародного права в площині гарантування безпеки та суверенітету держав. В цьому контексті дослідження та узагальнення наукової бази є вкрай важливими для формування комплексного розуміння сучасних аспектів формування та реалізації політики національної безпеки України, її місця і перспектив у системі міжнародної безпеки, що продовжує залишатися у турбулентному стані.

національна безпека України – захищеність державного суверенітету,

територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз.

Правову основу у сфері національної безпеки України становлять Конституція, Закон України «Про національну безпеку України» та інші закони України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також видані на виконання законів інші нормативно-правові акти.

Відповідно до вищезазначеного Закону розробляються і затверджуються Президентом України Стратегія національної безпеки України і Воєнна доктрина України, доктрини, концепції, стратегії і програми, якими визначаються цільові настанови та керівні принципи воєнного будівництва, а також напрями діяльності органів державної влади в конкретній обстановці з метою своєчасного виявлення, відвернення і нейтралізації реальних і потенційних загроз національним інтересам України. Стратегія національної безпеки України і Воєнна доктрина України є документами, обов'язковими для виконання, і основою для розробки конкретних програм за складовими державної політики національної безпеки.

Таким чином, **конституційно-правовий стан (режим) національної безпеки** слід розглядати як особливий вид конституційно-правових відносин. Їх зміст розкривається в об'єктно-суб'єктних юридичних властивостях. Так, державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямована на захист: людини і громадянина – їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності; суспільства – його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку; держави – її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; території, навколишнього природного середовища – від надзвичайних ситуацій.

Разом з тим, система об'єктів національної безпеки і оборони може бути доповнена й іншими конституційними цінностями. Насамперед, гарантованими Розділом I Конституції України. До таких цінностей слід відносити: унітарний устрій України (ст. 2 Конституції); державну мову (ст. 10 Конституції); свідомість, культура і традиції української нації (ст. 11 Конституції); етнічна, культурна, мовна та релігійна самобутність всіх корінних народів і національних меншин (ст. 11 Конституції); економічну та інформаційну безпеку (ст. 17 Конституції); політична, економічна та ідеологічна багатоманітність суспільства (ст. 15 Конституції); екологічна безпека (ст. 16 Конституції); правовий порядок (ст. 19 Конституції) та ін.

Суб'єктами забезпечення національної безпеки є:

- Президент України;
- Верховна Рада України;
- Кабінет Міністрів України;
- Рада національної безпеки і оборони України;
- міністерства та інші центральні органи виконавчої влади;

- Національний банк України;
- суди загальної юрисдикції;
- прокуратура України;
- Національне антикорупційне бюро України;
- місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування;
- Збройні Сили України, Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки України, Державна прикордонна служба України та інші військові формування, утворені відповідно до законів України;
- органи і підрозділи цивільного захисту;
- громадяни України, об'єднання громадян.

Цей перелік суб'єктів забезпечення національної безпеки і оборони не є вичерпний. До них, окрім Українського народу, який не визначено в законі, також слід віднести й Конституційний Суд України, народних депутатів України, політичні партії, інститути громадянського суспільства, ЗМІ тощо.

Основними принципами, що визначають порядок формування державної політики у сферах національної безпеки і оборони, є:

- 1) верховенство права, підзвітність, законність, прозорість та дотримання засад демократичного цивільного контролю за функціонуванням сектору безпеки і оборони та застосуванням сили;
- 2) дотримання норм міжнародного права, участь в інтересах України у міжнародних зусиллях з підтримання миру і безпеки, міждержавних системах та механізмах міжнародної колективної безпеки;
- 3) розвиток сектору безпеки і оборони як основного інструменту реалізації державної політики у сферах національної безпеки і оборони.

Основними **функціями** суб'єктів забезпечення національної безпеки є:

- вироблення і періодичне уточнення Стратегії національної безпеки України і Воєнної доктрини України, доктрин, концепцій, стратегій і програм у сфері національної безпеки, планування і здійснення конкретних заходів щодо протидії і нейтралізації загроз національним інтересам України;
- створення нормативно-правової бази, необхідної для ефективного функціонування системи національної безпеки;
- удосконалення її організаційної структури;
- комплексне кадрове, фінансове, матеріальне, технічне, інформаційне та інше забезпечення життєдіяльності складових (структурних елементів) системи;
- підготовка сил та засобів суб'єктів системи до їх застосування згідно з призначенням;
- постійний моніторинг впливу на національну безпеку процесів, що відбуваються в політичній, соціальній, економічній, екологічній, науково-технологічній, інформаційній, воєнній та інших сферах, релігійному середовищі, міжетнічних стосунках; прогнозування змін, що відбуваються в них, та потенційних загроз національній безпеці;
- систематичне спостереження за станом і проявами міжнародного та

інших видів тероризму;

- прогнозування, виявлення та оцінка можливих загроз, дестабілізуючих чинників і конфліктів, причин їх виникнення та наслідків прояву;
- розроблення науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій щодо прийняття управлінських рішень з метою захисту національних інтересів України;
- запобігання та усунення впливу загроз і дестабілізуючих чинників на національні інтереси;
- локалізація, деескалація та врегулювання конфліктів і ліквідація їх наслідків або впливу дестабілізуючих чинників;
- оцінка результативності дій щодо забезпечення національної безпеки та визначення витрат на ці цілі;
- участь у двосторонньому і багатосторонньому співробітництві в галузі безпеки, якщо це відповідає національним інтересам України;
- спільне проведення планових та оперативних заходів у рамках міжнародних організацій та договорів у галузі безпеки.

Відповідно до Конституції і законів України:

➤ **Президент України** як глава держави, гарант державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина, Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України і Голова Ради національної безпеки і оборони України здійснює загальне керівництво у сферах національної безпеки та оборони України;

➤ **Верховна Рада України** в межах повноважень, визначених Конституцією України, визначає засади внутрішньої та зовнішньої політики, основи національної безпеки, формує законодавчу базу в цій сфері, схвалює рішення з питань введення надзвичайного і воєнного стану, мобілізації, визначення загальної структури, чисельності, функцій Збройних Сил України та інших військових формувань, створених відповідно до законів України;

➤ **Рада національної безпеки і оборони України** координує та контролює діяльність органів виконавчої влади у сферах національної безпеки і оборони; з урахуванням змін у геополітичній обстановці вносить Президенту України пропозиції щодо уточнення Стратегії національної безпеки України та Воєнної доктрини України;

➤ **Кабінет Міністрів України** як вищий орган у системі органів виконавчої влади забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина, обороноздатності, національної безпеки України, громадського порядку і боротьби із злочинністю;

➤ **Національний банк України** відповідно до основних засад грошово-кредитної політики визначає та проводить грошово-кредитну політику в інтересах національної безпеки України;

➤ **міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Служба**

безпеки України та Служба зовнішньої розвідки України в межах своїх повноважень забезпечують виконання передбачених Конституцією і законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України завдань, здійснюють реалізацію концепцій, програм у сфері національної безпеки, підтримують у стані готовності до застосування сили та засоби забезпечення національної безпеки;

➤ **місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування** забезпечують вирішення питань у сфері національної безпеки, віднесених законодавством до їхньої компетенції;

➤ **Воєнна організація держави** забезпечує оборону України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності кордонів; протидіє зовнішнім загрозам воєнного характеру;

➤ **органи і підрозділи цивільного захисту** здійснюють заходи щодо захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій у мирний час та в особливий період;

➤ **правоохоронні органи** ведуть боротьбу із злочинністю і протидіють тероризму;

➤ **суди загальної юрисдикції** здійснюють судочинство у справах про злочини, що завдають шкоди національній безпеці України;

➤ **прокуратура України** здійснює повноваження у сфері національної безпеки України відповідно до Конституції України та Закону України «Про прокуратуру України»;

➤ **громадяни України** через участь у виборах, референдумах та через інші форми безпосередньої демократії, а також через органи державної влади та органи місцевого самоврядування, які вони обирають, реалізують національні інтереси, добровільно і в порядку виконання конституційних обов'язків здійснюють заходи, визначені законодавством України щодо забезпечення її національної безпеки; як безпосередньо, так і через об'єднання громадян привертають увагу суспільних і державних інститутів до небезпечних явищ і процесів у різних сферах життєдіяльності країни; у законний спосіб і законними засобами захищають власні права та інтереси, а також власну безпеку.

В умовах світових геополітичних трансформацій, зміст проблеми забезпечення безпеки особи, суспільства і держави становлять воєнні, економічні, політичні, соціальні, екологічні, гуманітарні аспекти, а також питання історичної, національної та релігійної ідентичності. До основних проблем, що викликають ризики і загрози національній безпеці України, належать:

- явища, притаманні багатьом державам, в основі яких – боротьба за енергоресурси, техногенні катастрофи, міжнаціональні та міжконфесійні конфлікти, тероризм, торгівля наркотиками, організована злочинність і корупція, нелегальна міграція, торгівля людьми, демографічні проблеми тощо.

- геополітичне положення України, що визначає її високу залежність від зовнішніх чинників та об'єктивні суспільно-політичні і соціально-економічні проблеми розвитку країни як суверенної держави.

На сьогоднішній день в нашій державі триває процес визначення національних інтересів, які властиві демократичній державі, стабілізації внутрішньої ситуації та створення умов для подальшого розвитку. Це змінює політичний та економічний простори, що у поєднанні зі змінами геополітичного становища України змінює підходи до регулювання питань забезпечення національної безпеки країни.

Основними вимірами, в яких мають відбуватися процеси зміцнення та забезпечення національної безпеки в сучасній геополітичній ситуації, виступають: національний, регіональний та глобальний. В рамках національного виміру повинно здійснюватись формування стабільної політичної та економічної системи, забезпечення зростання рівня матеріального добробуту, вироблення надійних механізмів подолання різного роду конфліктів. В регіональному вимірі передбачено створення та ефективне функціонування регіональних інститутів та відповідних механізмів, що дають можливість створити «пояс безпеки» навколо території України. Глобальний вимір складається з геополітичного, геоекономічного та культурно-цивілізаційного елементів і залежить від місця України в світових політичних та економічних процесах, а також її приналежності до певного цивілізаційного простору.

Отже, враховуючи основні положення національної безпеки України в сучасній геополітичній ситуації, слід наголосити на тому, що основним геополітичним імперативом повинен бути європейський вибір. Для цього потрібно утримувати баланс між західним і східним векторами зовнішньої політики, а також розвивати і посилювати практичне співробітництво із європейськими країнами. Процес забезпечення національної безпеки має відбуватись на основі захисту національних інтересів та цінностей шляхом проведення збалансованої внутрішньої та зовнішньої політики.

Ключові поняття:

теорія національної безпеки, національна безпека України як конституційно-правовий інститут, національні інтереси, принципи національної безпеки, об'єкти національної безпеки, суб'єкти національної безпеки, функції національної безпеки, концепція національної безпеки України, система забезпечення національної безпеки України, засоби забезпечення національної безпеки України, суб'єкти системи забезпечення національної безпеки України, гарантії забезпечення національної безпеки України, система національної безпеки України, політична безпека України, міжнаціональні (міжсетнічні) конфлікти, політичні конфлікти, воєнний елемент, економічна безпека України, продовольча безпека, ресурсна безпека, цінова безпека, фінансово-грошова безпека, кримінальна безпека, воєнна безпека України, оборона України, територіальна оборона, воєнна доктрина, стан війни, воєнний час, воєнний стан, мобілізація, армія, Збройні Сили України, військовий обов'язок, військова служба, юридична відповідальність військовослужбовців, екологічна безпека України, інформаційна безпека України, демографічна безпека

України, міжнародна безпека України, міжнародне право, міжнародні конфлікти, геополітичне становище держави, правова безпека України.

1. Захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз – це:

- а) державна безпека;
- б) громадська безпека і порядок;
- в) воєнна безпека;
- г) суспільно-політична безпека;
- д) національна безпека.

2. До суб'єктів забезпечення національної безпеки в Україні відносяться, крім:

- а) Президента України;
- б) Верховної Ради України;
- в) міністерств та інших центральних органів виконавчої влади;
- г) Національного банку України;
- д) військових формувань іноземних держав.

3. До суб'єктів здійснення контролю за реалізацією заходів у сфері національної безпеки не належить:

- а) Президент України;
- б) Верховна Рада України;
- в) Кабінет Міністрів України;
- г) Рада національної безпеки і оборони України;
- д) Конституційний Суд України.

4. В сфері забезпечення національної безпеки відсутній принцип:

- а) пріоритету прав і свобод людини і громадянина;
- б) своєчасності і адекватності заходів захисту національних інтересів реальним і потенційним загрозам;
- в) чіткого розмежування повноважень та взаємодії органів державної влади у забезпеченні національної безпеки;
- г) гласності;
- д) верховенства права.

5. Захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру – це:

- а) державна безпека;
- б) громадська безпека і порядок;

- в) воєнна безпека;
- г) суспільно-політична безпека;
- д) національна безпека.

6. Згідно з Конституцією України зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом:

- а) офіційними зустрічами президентів держав;
- б) укладанням міжнародних договорів економічного характеру;
- в) підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва за загально-визнаними принципами і нормами міжнародного права;
- г) ратифікацією, денонсацією та приєднанням України до міжнародних актів;
- д) підписанням міжнародних угод про ненапад.

7. Згідно з Конституцією України забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону України покладається на:

- а) Верховну Раду України;
- б) Президента України;
- в) військові формування та правоохоронні органи України;
- г) громадян України;
- д) систему судових органів України.

8. Захищеність життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина, забезпечення яких є пріоритетним завданням діяльності сил безпеки, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та громадськості, які здійснюють узгоджені заходи щодо реалізації і захисту національних інтересів від впливу загроз – це:

- а) державна безпека;
- б) громадська безпека і порядок;
- в) воєнна безпека;
- г) суспільно-політична безпека;
- д) національна безпека.

9. Захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз – це:

- а) державна безпека;
- б) громадська безпека і порядок;
- в) воєнна безпека;
- г) суспільно-політична безпека;
- д) національна безпека.

10. Відповідно до Закону України «Про національну безпеку» від 21 червня 2018 р. система органів державної влади, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, сил цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу України, а також громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України – це:

- а) воєнна доктрина;
- б) воєнна організація держави;
- в) сили безпеки;
- г) сектор безпеки і оборони;
- д) сили оборони.

11. Військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності – це:

- а) Збройні Сили України;
- б) Рада національної безпеки і оборони України;
- в) Служба безпеки України;
- г) Міністерство оборони України;
- д) Міністерство внутрішніх справ України.

12. Загальна структура Збройних Сил України затверджується:

- а) Міністром юстиції України;
- б) Кабінетом Міністрів України;
- в) Верховною Радою України за поданням Президента України;
- г) Президентом за поданням Прем'єр-Міністра України;
- д) Головою Верховної Ради України.

13. Збройними Силами України, які завжди знаходяться в стані бойової готовності є:

- а) авіація;
- б) сухопутні війська;
- в) морський флот;
- г) ракетні війська;
- д) протиповітряна оборона.

14. Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України за посадою є:

- а) Міністр оборони України;
- б) Президент України;
- в) Голова Служби безпеки України;
- г) Прем'єр-міністр України;

д) Міністр внутрішніх справ України.

15. Державна інституція, що може створюватися в особливий період як вищий колегіальний орган воєнного керівництва обороною держави:

- а) Міністерство оборони України;
- б) Ставка Верховного Головнокомандувача;
- в) Рада Національної безпеки і оборони України;
- г) Військовий комісаріат;
- д) Комітет державної безпеки.

16. Головним військовим органом з планування оборони держави, управління застосуванням Збройних Сил України, координації та контролю за виконанням завдань у сфері оборони іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями, органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами є:

- а) Кабінет Міністрів України;
- б) Міністерство оборони України;
- в) Служба Безпеки України;
- г) Президент України;
- д) Генеральний штаб Збройних Сил України.

17. Безпосереднє керівництво територіальною обороною держави здійснює начальник Генерального штабу:

- а) Головнокомандувач Збройних Сил України;
- б) Голова Ради національної безпеки і оборони України;
- в) Прем'єр-Міністр України;
- г) Заступник Міністра оборони України;
- д) Міністр оборони України.

18. Президент України як Верховний Головнокомандувач з питань оборони видає:

- а) накази і постанови;
- б) накази і директиви;
- в) постанови і директиви;
- г) укази і розпорядження;
- д) закони і накази.

19. З питань національної безпеки і оборони Президент України видає такі нормативно-правові акти, що є обов'язковими до виконання на території України, як:

- а) накази і постанови;
- б) накази і директиви;
- в) постанови і директиви;
- г) укази і розпорядження;

д) закони і накази.

20. Рішення про загальну або часткову мобілізацію, введення воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях, застосування Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України приймається:

- а) у разі екологічної небезпеки;
- б) у разі введення надзвичайного стану;
- в) при укладанні міжнародної угоди;
- г) під час призову до армії;
- д) у разі збройної агресії.

21. Збройні Сили України перебувають у підпорядкуванні:

- а) Міністерства оборони України;
- б) Президента України;
- в) Міністерства юстиції України;
- г) Міністерства внутрішніх справ України;
- д) Служби безпеки України.

22. Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує приведення в життя державної політики у сфері оборони, функціонування, бойову та мобілізаційну готовність, боєдатність і підготовку Збройних Сил України до здійснення покладених на них функцій і завдань – це:

- а) Міністерство оборони України;
- б) Президент України;
- в) Рада Національної безпеки і оборони України;
- г) Кабінет Міністрів України;
- д) Служба безпеки України.

23. Гранична чисельність працівників центрального апарату Міністерства оборони України затверджується:

- а) Верховною Радою України;
- б) Міністром оборони України;
- в) Президентом України;
- г) Кабінетом Міністрів України;
- д) Головнокомандувачем Збройних Сил України.

24. Рішення з питань введення надзвичайного і воєнного стану, мобілізації, визначення загальної структури, чисельності, функцій Збройних Сил України та інших військових формувань, створених відповідно до законів України, схвалює:

- а) органи місцевого самоврядування;
- б) Верховна Рада України;
- в) Генеральний штаб Збройних Сил України;

- г) Президент України;
- д) Міністр оборони.

25. *Визначає засади внутрішньої та зовнішньої політики, основи національної безпеки, формує законодавчу базу в цій сфері, схвалює рішення з питань введення надзвичайного і воєнного стану, мобілізації, визначення загальної структури, чисельності, функцій Збройних Сил України та інших військових формувань, створених відповідно до законів України:*

- а) Верховна Рада України;
- б) Кабінет Міністрів України;
- в) Президент України;
- г) народні депутати України;
- д) Конституційний Суд України.

26. *Рішення з питань введення надзвичайного і воєнного стану, мобілізації, визначення загальної структури, чисельності, функцій Збройних Сил України та інших військових формувань, створених відповідно до законів України, приймає:*

- а) органи місцевого самоврядування;
- б) Верховна Рада України;
- в) Генеральний штаб Збройних Сил України;
- г) Президент України;
- д) Міністр оборони

27. *Головою Ради національної безпеки і оборони України є:*

- а) Секретар Ради національної безпеки і оборони України;
- б) Міністр оборони;
- в) Президент України;
- г) Міністр юстиції України;
- д) Прем'єр-Міністр України.

28. *Рішення, які прийняті Радою національної безпеки і оборони України, вводяться в дію Президентом України у формі:*

- а) указу;
- б) постанови;
- в) розпорядження;
- г) наказу;
- д) рішення.

29. *Персональний склад Ради національної безпеки і оборони України формує:*

- а) парламент України;
- б) Президент України;

- в) Кабінет Міністрів України;
- г) Секретар Ради національної безпеки і оборони України;
- д) Міністр юстиції України.

30. Відповідно до Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України» від 5 березня 1998 р. до функцій Ради національної безпеки і оборони України належить:

- а) координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони у мирний час;
- б) забезпечення розвитку воєнної науки;
- в) забезпечення охорони державного кордону України;
- г) захист інформаційного простору України;
- д) підготовка молоді до служби в Збройних Силах України.

31. Кількість голосів, яку необхідно зібрати для прийняття рішення Радою національної безпеки і оборони України:

- а) не менш двох третин її членів;
- б) усіх членів;
- в) не менш як третини її членів;
- г) половини членів від загального складу;
- д) 50%+1 голос від загальної кількості членів.

32. Функції, структура та штатна чисельність апарату Ради національної безпеки і оборони України визначаються:

- а) Головою Верховної Ради України;
- б) Головою Служби безпеки України;
- в) Прем'єр-міністром України;
- г) Президентом України;
- д) Міністром оборони України.

33. Посадові особи апарату Ради національної безпеки і оборони України мають статус:

- а) військовослужбовців;
- б) державних службовців;
- в) військовозобов'язаних осіб;
- г) політичних діячів;
- д) органу по здійсненню нагляду і контролю діяльності в сфері забезпечення національної безпеки України.

34. Пропозиції щодо введення надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях Президентові України подає:

- а) Верховна Рада України;
- б) Служба безпеки України;

- в) Рада національної безпеки і оборони України;
- г) Кабінет Міністрів України;
- д) Міністерство оборони України.

35. В Україні надзвичайний стан може бути введено на строк:

- а) не більш як 30 і не більш як 60 діб в окремих її місцевостях;
- б) не більш як 60 і не більш як 90 діб в окремих її місцевостях;
- в) не більш як 90 і не більш як 120 діб в окремих її місцевостях;
- г) не більш як 60 днів;
- д) не більш як 90 днів.

36. Максимальний строк, на який може бути подовжений у разі необхідності надзвичайний стан:

- а) не більш як 30 днів;
- б) не більш як 60 і не більш як 90 діб в окремих її місцевостях;
- в) не більш як 90 і не більш як 120 діб в окремих її місцевостях;
- г) не більш як 60 днів;
- д) не більш як 90 днів.

37. До заходів, що можуть запроваджуватися на період надзвичайного стану, не належить:

- а) встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду;
- б) обмеження свободи пересування територією, де вводиться надзвичайний стан;
- в) обмеження руху транспортних засобів та їх огляд;
- г) заборона проведення масових заходів, крім заходів, заборона на проведення яких встановлюється судом;
- д) тимчасове обмеження права на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

38. Обов'язок розробляти та здійснювати емісійно-кредитну політику в інтересах національної безпеки України покладено на:

- а) Міністра фінансів України;
- б) Національний банк України;
- в) Міністерство фінансів України;
- г) Державну Податкову службу;
- д) Контрольно-ревізійну службу

39. Продовольча безпека України – це складова:

- а) продовольчої програми;
- б) політичної безпеки;
- в) бюджету держави;

- г) річного плану;
- д) економічної безпеки.

40. До основоположних принципів воєнної політики України щодо запобігання виникненню воєнних конфліктів не належить:

- а) забезпечення обґрунтованості, послідовності і системності воєнної політики;
- б) дотримання без'ядерного статусу;
- в) координація та узгодженість дій на міждержавному рівні;
- г) дотримання політики позаблоковості;
- д) демонстрація воєнної сили.

41. Голова Служби безпеки України призначається на посаду та звільняється з посади:

- а) Президентом України;
- б) Генеральним прокурором України;
- в) Головою Верховної Ради України;
- г) Міністром юстиції України;
- д) Міністром внутрішніх справ України.

42. Постійний контроль за діяльністю Служби безпеки України, дотриманням нею законодавства здійснюється:

- а) Генеральною прокуратурою України;
- б) Уповноваженим Верховною Радою України з прав людини;
- в) Верховною Радою України;
- г) Кабінетом міністрів України;
- д) Національним агентством з питань запобігання корупції.

43. Голова Служби безпеки України має заступників, які призначаються на посади за його поданням та звільняються з посад:

- а) Генеральним прокурором України;
- б) Головою Верховної Ради України;
- в) Міністром оборони України;
- г) Міністром юстиції України;
- д) Президентом України.

44. Згідно з Законом України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 р. законодавче регулювання питань сфери оборони здійснює:

- а) Міністр оборони України;
- б) Президент України;
- в) Рада Національної безпеки і оборони України;
- г) Верховна Рада України;
- д) Верховний Головнокомандуючий.

45. Відповідно до Закону України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 р. особливий період в Україні – це:

- а) початок бойових дій;
- б) оголошення надзвичайного та воєнного стану на Україні;
- в) проведення референдуму про мобілізацію або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні;
- г) порушення кордонів;
- д) оголошення рішення про мобілізацію.

46. Відповідно до Закону України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 р. територіальну оборону на всій території України організовує:

- а) Міністерство оборони України;
- б) співробітники прокуратури;
- в) Служба безпеки України;
- г) Генеральний штаб Збройних Сил України;
- д) співробітники поліції.

47. Фінансування національної оборони України здійснюється:

- а) за рахунок коштів Держбюджету;
- б) внесків спонсорів;
- в) добровільне пожертвування громадян;
- г) за рахунок членських внесків міжнародних організацій;
- д) коштами місцевого бюджету.

48. До повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад у галузі оборонної роботи належить:

- а) реалізація права на соціально-економічний та соціально-правовий захист військовослужбовців та осіб, звільнених у запас або у відставку, членів їх сімей;
- б) проведення заходів щодо військово-патріотичного виховання громадян України;
- в) підготовка громадян до військової служби, а також загальне військово-навчання у воєнний час;
- г) створення національної системи та нормативно-правової бази розроблення і виробництва озброєння, військової і спеціальної техніки;
- д) поступове оновлення науково-технічної та виробничо-технологічної бази оборонно-промислового комплексу, впровадження новітніх технологій.

49. Військова служба є:

- а) державною службою особливого характеру;
- б) спеціальною службою;

- в) особисто-професійною службою;
- г) загальнонауковою службою;
- д) таємною службою.

50. Відповідно до Закону України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу», захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України – це:

- а) повноваження Міністерства оборони України;
- б) конституційний обов'язок кожного громадянина;
- в) головне завдання Верховної Ради України;
- г) служба в армії;
- д) напрям діяльності Збройних сил України.

51. До відмінностей військової служби як особливого виду державної служби не належить:

- а) підвищені вимоги до стану здоров'я (фізичних даних), загальноосвітнього цензу, рівня професійної підготовки, морально-психологічних якостей громадян, які зараховуються (поступають) на військову службу;
- б) обов'язкове прийняття військової присяги кожним громадянином, хто вперше зараховується на військову службу;
- в) можливість проходження військової служби громадянами іноземної держави та особами без громадянства на контрактній основі;
- г) безперечність службового підпорядкування, безумовність слухняності підлеглих військовослужбовців вимогам командирів (начальників);
- д) право на зберігання, носіння, застосування й використання зброї.

52. Згідно з Законом України «Про альтернативну (невійськову) службу» від 12 грудня 1991 р. альтернативна служба – це:

- а) служба в органах внутрішніх справ;
- б) державна служба в Збройних Силах України;
- в) служба, яка запроваджується замість проходження строкової військової служби;
- г) служба в судових органах;
- д) служба в армії.

53. Згідно з Законом України «Про альтернативну (невійськову) службу» від 12 грудня 1991 р. альтернативну службу громадяни проходять:

- а) поза Україною;
- б) на підприємствах, в установах, організаціях, що перебувають у державній, комунальній власності або переважна частка у статутному фонді яких є в державній або комунальній власності;
- в) на підприємствах, в установах, організаціях, що перебувають в оперативному веденні військових частин;
- г) на території військових частин;

д) за місцем праці або навчання.

54. Контроль за організацією альтернативної служби здійснюється:

- а) місцевими державними адміністраціями;
- б) Службою безпеки України;
- в) Генеральною прокуратурою України;
- г) Міністерством закордонних справ;
- д) Міністерством оборони України.

55. Право на альтернативну службу мають громадяни України:

а) якщо виконання військового обов'язку суперечить їхнім релігійним переконанням і ці громадяни належать до діючих згідно з законодавством України релігійних організацій, віровчення яких не допускає користування зброєю;

б) якщо виконання військового обов'язку суперечить їхнім моральним переконанням;

в) якщо виконання військового обов'язку протипоказане їм за їх медичними показаннями;

г) якщо виконання військового обов'язку суперечить їхнім бажанням;

д) якщо виконання військового обов'язку суперечить їх матеріальному становищу.

56. Громадяни України в установленому законом порядку, для сприяння зміцненню оборони держави, можуть створювати:

- а) добровільні воєнні загони;
- б) добровільні воєнні формування;
- в) громадські організації;
- г) політичні партії;
- д) спеціальні військові підрозділи.

57. В Україні воєнний час настає:

- а) з моменту оголошення стану війни чи фактичного початку воєнних дій;
- б) порушення кордонів України військовими підрозділами інших держав;
- в) з моменту закриття кордонів України;
- г) при порушенні конституційних норм;
- д) з дня підписання Верховною Радою України акту про початок війни.

58. Офіційною датою вступу України до Ради Європи є:

- а) 16 липня 1990 р.;
- б) 18 жовтня 1995 р.;
- в) 9 листопада 1995 р.;
- г) 9 жовтня 1996 р.;
- д) 9 січня 1998 р.

59. Базовим документом міжнародної безпеки є:

- а) Статут ООН;
- б) Заключний акт наради з питань безпеки та співробітництва в Європі;
- в) резолюція Генеральної Асамблеї ООН про створення всезагальної системи Міжнародного миру і безпеки;
- г) Декларація про запобігання і усунення спорів і ситуацій, що можуть загрожувати міжнародному миру та безпеці;
- д) Декларація про встановлення фактів ООН у галузі підтримання міжнародного миру і безпеки.

60. Україна приєдналася до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї у:

- а) 1994 р.;
- б) 1995 р.;
- в) 1996 р.;
- г) 1997 р.;
- д) 2006 р.

ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРИ ДО ТЕМИ:

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Конвенція про кіберзлочинність 23 листопада 2001 року. *Офіційний вісник України*. 2007. № 65. Стор. 107. Ст. 2535.
- ❖ Про альтернативну (невійськову) службу: Закон України від 12 грудня 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 15. Ст. 188.
- ❖ Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 106.
- ❖ Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року. *Голос України*. 2018. № 122.
- ❖ Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.
- ❖ Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16 березня 2000 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 23. Ст. 176.

- ❖ Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 5 березня 1998 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 35. Ст. 237.
- ❖ Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05 жовтня 2017 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 45. Ст. 403.
- ❖ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»: Указ Президента України від 24 вересня 2015 року. *Урядовий кур'єр*. 2015. № 178.

Спеціалізована література:

1. Аванесова Н. Е. Економічна безпека підприємств оборонно-промислового комплексу України в системі національної безпеки держави: автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Харків, 2017. 38 с.
2. Андрусишин Б. Юридичні та фактичні підстави незалежності української держави. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 4. С. 114-122.
3. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: моногр. Київ: Талком, 2017. 575 с.
4. Антонов В. О. Суспільство як об'єкт національної безпеки Української держави. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 60. С. 79-84.
5. Антонов В. Політика національної безпеки України в сучасних умовах: проблеми та реалії. *Право України*. 2014. № 5. С. 106-114.
6. Балюк Г. Правові аспекти понять ядерної та радіаційної (радіоекологічної) безпеки. *Право України*. 1999. № 12. С. 62-66.
7. Барабаш Ю. Конституційний вимір української демократії (історико-теоретичні нотатки) *Право України*. 2014. № 7. С. 137-145.
8. Баранов О. П. Механізм управління Державною спеціальною службою транспорту в системі забезпечення національної безпеки України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2017. 20 с.
9. Барчук В. Права людини як головний об'єкт національної безпеки України. *Підприємництво, господарство і право*. 2002. № 4. С. 81-84.
10. Беззубов Д. О. До поняття юридичної безпеки фізичних осіб як суб'єктів права України (адміністративно-правовий аспект). *Міністерства юстиції України*. 2014. № 8. С. 99-106.
11. Белєвцева В. Проблеми законодавчого регулювання у сфері державної безпеки в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 2. С. 60-64.
12. Богма О. С. Державне регулювання інституціональних змін в сфері забезпечення бюджетної складової економічної безпеки національної економіки: автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Київ, 2017. 40 с.
13. Ведерніков Ю. А., Кучук А.М. Теорія національної держави: атавізм чи

- потреба сьогодення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 3-8.
14. Виговська О., Белоусова Н. Інформаційна складова національної безпеки України: кол. моногр. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. 166 с.
  15. Вовк О. О. Поняття та зміст зовнішньої безпеки: теоретико-правовий аналіз. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 8. С. 11-18.
  16. Волинець В. Правові аспекти реалізації оборонної функції сучасної держави. *Юридична Україна*. 2013. № 5. С. 4-10.
  17. Волинець В. Роль правоохоронної функції держави у державотворчому і правотворчому процесах в Україні. *Юридична Україна*. 2012. № 7. С. 4-11.
  18. Волинець В. Функція гарантування національної безпеки в контексті державно-правового розвитку сучасної України. *Юридична Україна*. 2013. № 1. С. 9-16.
  19. Гараджаев Д. Я. Гарантии защиты конституционных прав и свобод человека и гражданина при обеспечении национальной безопасности государства. *Юридический вестник*. 2006. № 34. С. 115-119.
  20. Гараджаев Д. Я. Национальная безопасность и пределы ограничения прав человека. *Юридический вестник*. 2006. № 2. С. 78-82.
  21. Гладенко О. М. Міжнародно-правове співробітництво України з Європейським Союзом у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2010. 233 с.
  22. Гребенюк М. Державно-правове регулювання забезпечення продовольчої безпеки. *Право України*. 2009. № 5. С. 92-96.
  23. Денисов А. І. Господарсько-правове забезпечення технологічної безпеки держави: моногр. Харків: Юрайт, 2017. 202 с.
  24. Дзьобань О. П. Національна безпека в умовах соціальних трансформацій: методологія дослідження та забезпечення: моногр. Харків: Константа, 2006. 440 с.
  25. Долинний А. В. Адміністративно-правове забезпечення Національною поліцією України публічної безпеки і порядку під час проведення масових заходів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Суми, 2017. 23 с.
  26. Євенко Д. В. Конституційно-правове забезпечення оборонної функції України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Маріуполь, 2014. 20 с.
  27. Єзеров А. А. Конституційна безпека як складник національної безпеки України. *Український часопис конституційного права*. 2017. № 2. С. 60-67.
  28. Єфименко Т. І. Фіскальна та монетарна безпека національної економіки: моногр. Київ: ДННУ «Акад. фінанс. упр.», 2016. 444 с.
  29. Забарський В. В. адміністративно-правові межі використання військово-службовцями Збройних Сил України права на об'єднання. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 109-115.

30. Завидняк І. І. Поняття та структура національної безпеки України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2010. Вип. 48. С. 183-189.
31. Задорожня Г. В. Правовий механізм введення в Україні надзвичайного стану: проблеми теорії і практики. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 2. С. 31-37.
32. Заржицький О. Екологічна безпека та безпека праці у системі правового механізму національної безпеки. *Право України*. 1999. № 9. С. 66-68.
33. Ключова Є. Правові засади функціонування міжнародних транспортних коридорів. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 11. С. 18-20.
34. Коваленко В. В. Модернізація конституційних засад національної безпеки і оборони України - пріоритет діяльності Конституційної Асамблеї. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 10. С. 39-46.
35. Коваль А. Менеджмент как целостная система управления в кадровых аспектах безопасности государства. *Leges si Viata*. 2018. № 1, ч. 2. С. 53-58.
36. Ковальський В. Формування інформаційного права як комплексної галузі та перспективи кодифікації інформаційного законодавства. *Юридична Україна*. 2012. № 5. С. 102-104.
37. Корж І. Політична корупція та правова безпека України. *Право України*. 2009. № 6. С. 55-59.
38. Косеецов В. О., Бінько І. Ф. Національна безпека України: проблеми та шляхи реалізації пріоритетних національних інтересів: моногр. Київ: Нац. ін-т стратегічних досліджень, 1996. 61 с.
39. Костенко О. Правова культура та економічна безпека. *Право України*. 1999. № 3. С. 85-86.
40. Костицький В. Конституційне регулювання охорони довкілля: український та світовий досвід. *Право України*. 2003. № 10. С. 49-55.
41. Коцюба Р. О. Конституційно-правові гарантії ядерної безпеки: міжнародний та національний аспекти: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2017. 40 с.
42. Кравець Є. Національна безпека України: механізм дії права в умовах надзвичайних ситуацій. *Право України*. 1998. № 8. С. 67-74.
43. Краснова М., Позняк Е. Правове забезпечення екологічної безпеки: роль науково-правового фактора. *Право України*. 2000. № 5. С. 49-51.
44. Кременовська І. В. Правові та організаційні засади діяльності суб'єктів виконавчої влади у сфері забезпечення національної безпеки України: дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2010. 210 с.
45. Кремень В. Т., Бінько І. Ф., Головащенко С. І. Політична безпека України: концептуальні засади та система забезпечення: моногр. Київ: МАУП, 1998. 92 с.
46. Кулінська А. В. Державне управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України: автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Одеса, 2017. 42 с.

47. Левицька М. Б. Теоретико-правові аспекти забезпечення національної безпеки органами внутрішніх справ України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2002. 206 с.
48. Лекарь С. І. Економічна безпека держави та суб'єкти її забезпечення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 75-82.
49. Лисенко Ю. Г. Модернізація системи управління економічною безпекою національної економіки: методологія, індикатори та інструменти: моногр. Полтава: [б. в.], 2018. 260 с.
50. Лисицин Е. М. Воєнна політика як складова частина політики національної безпеки України. *Наука і оборона*. 1999. № 2. С. 23-29.
51. Литвиненко О. Інформаційна еліта пострадянської країни та національна безпека. *Нова політика*. 1999. № 5. С. 22-27.
52. Лихачов С. Національна безпека України як об'єкт державного управління. *Право України*. 2009. № 10. С. 182-189.
53. Ліпкан В. Правовий статус Ради національної безпеки і оборони України у сфері національної безпеки України. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 12. С. 4-8.
54. Ліпкан В., Максименко Ю. Націобезпекознавство: проблеми формування категорійно-понятійного апарату. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 8. С. 7-11.
55. Максименко Ю. Інформаційне правопорушення: поняття й ознаки. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 11. С. 63-65.
56. Манжул І. Визначення змісту поняття «безпека ядерного-енергетичного комплексу» *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 10. С. 68-71.
57. Маркіна І. Управління безпекою туризму в умовах глобалізації. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 10. С. 61-65.
58. Марченко Ю. В. Антитерористична діяльність як складова національної безпеки (політологічний аналіз): автореф. дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2005. 20 с.
59. Мунтіян В. І. Механізм забезпечення воєнної безпеки України. *Наука і оборона*. 2000. № 1. С. 12-15.
60. Муравых А. И. Национальная безопасность и устойчивое развитие. моногр. Москва: Макс Пресс, 2014. 134 с.
61. Мурза В. В. Історико-правова характеристика становлення та розвитку наглядової функції держави. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 83-89.
62. Наливайко Л. Р. Інформаційна безпека та інформаційна політика в Україні: конституційно-правовий аспект. *Вісник Запорізького державного університету*. 2003. № 1. С. 60-65.
63. Настюк В. Я. Адміністративно-правові режими у сфері національної безпеки та протидії тероризму: моногр. Київ: НКЦ «Ін-т операт. діяльн. та держ. безпеки», 2008. 245 с.

64. Нікітін Ю. В. Теоретико-правовий підхід до визначення загроз як детермінуючих чинників впливу на національну безпеку України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2008. Вип. 41. С. 502-508.
65. Олійник О. Інформаційний простір як основа соціально-економічного, політичного і культурного забезпечення інформаційної безпеки України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 4. С. 98-104.
66. Омельчук В. А. Теоретико-правові аспекти систематизації прав і свобод людини в історичному контексті забезпечення безпеки суспільства й держави. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 3-9.
67. Осауленко О. Г. Офіційна статистика в системі національної інформаційної безпеки: моногр. Київ: Август Трейд, 2017. 367 с.
68. Панова О. Принципы административно-правового обеспечения публичной безопасности. *Leges et Viata*. 2018. № 3, ч. 2. С. 118-121.
69. Папаяні С. В. Конституційно-правовий механізм реалізації зовнішньої політики України в умовах європейської міждержавної інтеграції: проблеми теорії та практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Маріуполь, 2014. 20 с.
70. Пашинский В. Гражданское общество как субъект обеспечения обороны государства: современный опыт украины. *Leges et Viata*. 2018. № 6, ч. 2. С. 71-75.
71. Пелих А. О. Воєнно-політичні моделі держав в управлінні національною безпекою євроатлантичних і пострадянських країн: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2017. 20 с.
72. Петрів І. М. Конституційно-правові засади організації та діяльності Ради національної безпеки і оборони України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2004. 19 с.
73. Пилипчук В. Г., Дзьобань О. П., Настюк В. Я. Система і компетенція державних органів зі спеціальним статусом у сфері національної безпеки України: моногр. Харків: Право, 2009. 200 с.
74. Поляков С. Місце Збройних Сил України в системі органів державної влади. *Право України*. 2013. № 1-2. С. 310-316.
75. Поляков С. Перспективні напрями реформування законодавства України щодо забезпечення законності та правопорядку у збройних силах України. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 2. С. 131-134.
76. Пономаренко Г. О. Управління у сфері забезпечення внутрішньої безпеки держави: адміністративно-правові засади: моногр. Харків: СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2007. 448 с.
77. Потапенко Є. Методи і способи міждержавної правової інтеграції. *Право України*. 2014. № 6. С. 120-130.
78. Романюк І. Щодо ролі правоохоронних органів України у забезпеченні права особи на безпеку. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 9. С. 9-11.

79. Ситник Г. П. Державне управління у сфері забезпечення національної безпеки України: теорія і практика: дис. ... д-ра наук з держ. упр. Київ, 2004. 429 с.
80. Сітарський С. М. Інституціоналізація діяльності органів державної влади щодо врегулювання політичних конфліктів у контексті національної безпеки України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2018. 20 с.
81. Сіцінська М. В. Державне управління у сфері демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. Київ, 2014. 36 с.
82. Скорик Я. Забезпечення екологічної безпеки в природо ресурсних правовідносинах. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 12 (169). С. 108-111.
83. Смирнова К. Екстериторіальна дія права Європейського Союзу: досвід для України. *Право України*. 2014. № 4. С. 153-159.
84. Сопілко І. Роль стратегії національної безпеки України в правовому регулюванні державної інформаційної політики України. *Юридична Україна*. 2014. № 6. С. 8-14.
85. Співак В. М. Національна безпека України в контексті стратегії глобалізаційного розвитку. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2009. Вип. 45. С. 604-612.
86. Строяновський В. В. Інституціоналізація стратегічного аналізу в процесі державного управління у сфері національної безпеки: моногр. Київ: НАДУ, 2018. 691 с.
87. Тимошенко О. В. Регуляторні засади забезпечення економічної безпеки національної економіки: автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Київ, 2016. 40 с.
88. Ткаченко О. Співвідношення функцій охорони та безпеки в діяльності управління державної охорони України. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 1. С. 92-95.
89. Ткачук Т. Політика інформаційної безпеки НАТО. *Leges si Viata*. 2018. № 5, ч. 2. С. 187-190.
90. Федоренко В. Л. Конституційно-правовий статус Ради національної безпеки і оборони України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 12. С. 32-39.
91. Цевельов О. Є. Державне реагування на загрози національній безпеці у сфері безпеки державного кордону України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Хмельницький, 2017. 20 с.
92. Шахов В., Мадіссон В. Національний інтерес і національна безпека в геостратегії України. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2013. № 2. С. 44-56
93. Шестаков В. Захист іноземних інвестицій в Україні: теорія та практика. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 11. С. 21-25.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Практичне завдання №1

Визначте, які з перерахованих нижче міжнародних актів є документами «м'якого права». Що таке «м'яке право» та у чому полягає його роль у сучасному праві?

Завдання виконується письмово:

- а) Європейська конвенція про громадянство від 6 листопада 1997 року;
- б) Резолюція ПАРЄ № 1516 (2007) «Про фінансування політичних партій» від 22 травня 2001 року;
- в) Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року;
- г) Декларація Міжпарламентського союзу про критерії вільних і справедливих виборів 1994 року;
- г) Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року;
- д) Кодекс належної практики у виборчих справах 2002 року;
- е) Європейська угода про осіб, які беруть участь у процесі Європейського суду з прав людини 1996 року;
- є) Декларація прав дитини, прийнята Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 1386 (XIV) від 20 листопада 1959 року;
- ж) Європейська хартія місцевого самоврядування 19Х5 року;
- з) Керівні принципи заборони та розпуску політичних партій, ухвалені Венеціанською комісією у 1999 році;
- и) Рекомендація R(99) 15 Комітету Міністрів Ради Європи «Про висвітлення в засобах масової інформації виборчих кампаній» 1999 року;
- і) Конвенція про права дитини 1984 року;
- ї) Декларація принципів міжнародного спостереження за виборами, прийнята ООН 27 жовтня 2005 року;
- й) Рамкова конвенція Ради Європи про захист національних меншин 1995 року;
- к) Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей 2010 року;
- л) Кодекс належної практики з питань референдумів 2006 року.

Практичне завдання №2

До Міністерства юстиції України звернулася із заявою про реєстрацію і видачу реєстраційного свідоцтва, створена на установчому з'їзді політична партія «Нова генерація». У програмі цієї партії, зокрема, містилися положення про те, що Україна для українців, що членам партії забороняється відвідувати молитовні будинки, що партія може мати у своєму підпорядкуванні

дружинників, котрі можуть мати на озброєнні холодну і пневматичну зброю, що партія прагне повернути прогресивну систему оподаткування (чим більша зарплата, тим більший відсоток податку повинен сплачуватися), що партія хоче заборонити навчання за контрактом у державних вузах. На підтримку створення політичної партії було зібрано 12 тис. підписів. З них у восьми областях України по одній тисячі (підписи були зібрані у кожній адміністративно-територіальній одиниці області), а у п'яти областях України по вісімсот підписів (підписи були зібрані тільки в обласних центрах). Міністерство юстиції у реєстрації політичної партії відмовило.

Чи правомірною є відмова? Свою відповідь обґрунтуйте.

Практичне завдання №3

Встановіть у випадку виникнення колізій між нижче наведеними правовими актами, якому з них повинна надаватися переважна сила при їх практичному застосуванні та чому? Свої міркування аргументуйте:

- а) Постанова Кабінету Міністрів України та Наказ Міністерства оборони України;
- б) Закон України та Кодекс адміністративного судочинства України;
- в) Розпорядження Голови обласної державної адміністрації та Рішення обласної ради;
- г) Постанова Верховної Ради України та Указ Президента України;
- г) Закон України 1996 року та Закон України 2017 року;
- д) Міжнародний договір, який ратифікований Законом України та Закон України;
- е) Розпорядження Президента України та Указ Президента України;
- е) Конституція України та Міжнародний договір, який ратифікований Законом України;
- ж) Рішення Конституційного Суду України та Рішення Європейського суду з прав людини;
- з) Декрет Кабінету Міністрів України та Постанова Кабінету Міністрів України.

Практичне завдання №4

За результатами переговорного процесу було укладено Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Румунії про умови взаємних поїздок громадян. Після офіційного підписання цієї Угоди вона була затверджена Постановою Кабінету Міністрів України та практично відразу почала застосовуватися Державною прикордонною службою України для виконання умов, які були у ній визначені. За цього, вказаний міжнародний договір не проходив процедуру ратифікації у Верховній Раді України.

Скажіть будь-ласка, чи мала Державна прикордонна служба України право застосовувати вище наведену Угоду без надання на неї згоди Верховної Ради України?

Практичне завдання №5

Верховною Радою України за результатами розгляду попередньо схваленого проекту Закону України «Про внесення змін до ст.ст. 85, 106 та 116 Конституції України», було прийнято його у цілому та одразу ж направлено Президентові України. Глава держави розглянувши поданий йому для підпису та оприлюднення закон про внесення змін до Конституції України, застосував щодо нього вето та повернув закон до Верховної Ради України для його повторного розгляду. Свою позицію Президент України аргументував тим, що внесенні зміни до Конституції України розбалансують владні відносини між парламентом, президентом та урядом.

Чи у межах своїх повноважень діяв Президент України у конкретному випадку?

Практичне завдання №6

Представник релігійної організації 20-річний громадянин Г. отримав повістку про призов до армії. Виконання військового обов'язку суперечить його релігійному переконанню. Громадянин звернувся до адвоката за юридичною допомогою.

Що таке альтернативна служба? Чи існує вона в Україні? Надайте правовий аналіз конкретній ситуації.

Практичне завдання №7

Сорок п'ять народних депутатів України звернулися з конституційним поданням до Конституційного Суду України про відповідність Конституції України (конституційність) Закону України «Про очищення влади» від 16 вересня 2014 року № 1682-УІІ. На думку народних депутатів України заходи з очищення влади (люстрації), які мали та продовжують мати місце в Україні, грубо порушують низку важливих гарантій захисту прав і свобод людини та громадянина, які прямо визначені Конституцією України.

Скажіть будь-ласка, які саме гарантії захисту прав і свобод людини та громадянина мали на увазі народні депутати України? Спрогнозуйте рішення Конституційного Суду України, виходячи з вище викладених фактів та обставин.

Практичне завдання №8

Встановіть із нижче наведених нормативно-правових актів, які з них та у якому порядку: 1) *втрачають чинність*; 2) *скасовуються*; 3) *зупиняються у дії*; 4) *визнаються неконституційними*; 5) *визнаються незаконними*?

- а) Постанова Верховної Ради України;
- б) Указ Президента України;
- в) Декрет Кабінету Міністрів України;
- г) Рішення місцевої ради;
- г) Постанова Кабінету Міністрів України;

- д) Закон України;
- е) Розпорядження Голови місцевої державної адміністрації;
- є) Конституція України;
- ж) Постанова Центральної виборчої комісії;
- з) Постанова Національного банку України.

Практичне завдання №9

Детективами Національного антикорупційного бюро України за результатами досудового розслідування у кримінальному провадженні за фактом незаконного збагачення було повідомлено про підозру заступнику Міністра юстиції України Коболеву. Під час судового розгляду адвокати Коболева довели, що набуття їхнім підзахисним у власність активів у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами, була здійснена у лютому 2011 року, а Кримінальний кодекс України було доповнено статтею 368-2 «Незаконне збагачення» лише 7 квітня 2011 року.

Користуючись лише нормами Конституції України, як би Ви були на місці судді, яке би прийняли рішення, виходячи з вище наведених фактів та обставин?

Практичне завдання №10

Відповідно до ст. 160 Конституції України, вона набула чинності з дня її прийняття – 26 червня 1996 року. Утім офіційно Конституція України вперше була оприлюднена лише 13 липня 1996 року, коли її текст було опубліковано у газетах «Голос України» та «Урядовий кур'єр».

Тобто Конституція України була введена у дію до її офіційного опублікування.

Як Ви вважаєте, чи не суперечить процедура прийняття та введення у дію Конституції України ч. 5 ст. 94 Конституції України, згідно якої закон набуває чинності не раніше дня його опублікування?

Практичне завдання №11

Комітетом Верховної Ради України з питань державного будівництва, регіональної політики та місцевого самоврядування було ініційовано розробку низки проектів Законів України, котрі б деталізували ст. 69 Конституції України. Зокрема, згідно даної норми народне волевиявлення в Україні здійснюється окрім проведення виборів та референдумів також через інші форми безпосередньої демократії.

Які Ви можете назвати інші форми безпосередньої демократії? Наскільки широко вони практикуються в Україні? Чи дійсно є потреба у їх нормативній деталізації у національному законодавстві?

Практичне завдання №12

Від імені України 1 липня 2003 року у м. Страсбурзі (Франція) було підписано Європейську конвенцію про громадянство від 6 листопада 1997 року, ратифікована Законом України від 20 вересня 2006 року № 163-У. Одним із застережень при ратифікації українська сторона заявила, що згідно з п. 1 ст. 25 цієї Конвенції Україна виключає главу VII «Військовий обов'язок у випадках множинного громадянства» із сфери застосування Конвенції.

Як Ви вважаєте, чому таке застереження при ратифікації Європейської конвенції про громадянство не було заявлено українською стороною щодо глави VII «Множинне громадянство»? Свої міркування аргументуйте.

Практичне завдання №13

До правозахисної організації «Демократична спілка» звернулися представники Патріотичного союзу України за юридичною консультацією – чи можливо згідно чинного законодавства України обмежити народний суверенітет? Якщо так, то в який спосіб? Правозахисники відповіли, що народний суверенітет є абсолютною категорією та не може підлягати жодному обмеженню, оскільки Конституція України чітко визначає, що носієм і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Будь-яке обмеження народного суверенітету веде до узурпації влади.

Що таке узурпація влади? Наскільки кореспондується відповідь правозахисників з чинним законодавством України?

Практичне завдання №14

Поділ права на приватне і публічне дістав теоретичної підтримки в працях мислителів Західної Європи (Г. Гроцій, Т. Гоббс, Ш. Монтеск'є, І. Кант, Г. Гегель та ін.). Ідея поділу права була ґрунтовно розроблена на теренах дореволюційної Російської імперії відомими правознавцями Л. Петражицьким, М. Коркуновим, Г. Шершеневичем та ін. У тій чи іншій формі вона зберігається і сьогодні. У той же час, якщо в континентальній Європі ідея поділу права на публічне і приватне набула майже повного визнання, то в країнах англосаксонської правової сім'ї вона не набула такого авторитету, підтримується не всіма юристами і тлумачиться по-іншому.

Надайте визначення поняттям «приватне право» та «публічне право». Чи коректно з правової точки зору здійснювати поділ права на приватне та публічне права? Свою думку обґрунтуйте життєвими прикладами.

Практичне завдання №15

Проаналізуйте нижче наведений фрагмент судового рішення та встановіть усі види джерел права, на які посилається суддя для обґрунтування судового рішення у справі:

«Суд вважає, що відповідач грубо порушив охоронювані Конституцією та законами України права заявника на отримання пенсії, тим самим позбавив

його єдиного джерела для існування. Статтею 49 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» визначено підстави для припинення виплати пенсії. Проте жодної з вказаної у цій статті підстав для припинення виплати йому пенсії на сьогодні не існує. Посилаючись також на практику Європейського Суду у справі «Ілашку та інші проти Молдови та Росії», дії відповідача щодо зупинення з 11.01.2018 року виплати йому пенсії за віком слід визнати протиправними і зобов'язати відповідача поновити нарахування та виплату пенсії з 11.01.2018 року».

Практичне завдання №16

На Всеукраїнській науковій конференції, яка присвячена проблематиці державотворення, одним із вітчизняних вчених було висловлено тезу, що сучасну систему органів державної влади України об'єктивно вже не можливо класифікувати виключно у межах трьох гілок влади – законодавчої, виконавчої та судової. На підтвердження цього вчений навів низку органів державної влади, які не відносяться до жодної із вище названих гілок влади. Тому ним було запропоновано доповнити ст. 6 Конституції України ще чотирма гілками влади – президентською, контрольно-наглядовою, правоохоронною та електоральною.

Назвіть органи державної влади, які не відносяться до жодної з гілок влади. Чи згодні Ви з наведеною вище тезою? Якщо так, то які б органи державної влади віднесли до запропонованих гілок влади?

Практичне завдання №17

Ректор національного університету зважаючи на те, що в адміністративному приміщенні, очолюваного ним закладу є вільна кімната на першому поверсі, доручив дати об'яву в газету про здачу її в оренду. За об'явою звернулося керівництво політичної партії «Громада», яку задовольняли заявлені умови оренди. Ректор розглянувши подане звернення, відмовив керівництву політичної партії з даного питання та у цей же день уклав договір оренди вільної кімнати з громадською організацією «Міська варта». Керівництво політичної партії «Громада» розцінила дії посадовця відносно себе як дискримінаційні та звернулося з відповідною позовною заявою до суду.

Яке рішення повинен прийняти суд виходячи із ситуації, що склалася?

Практичне завдання №18

Сто п'ятдесят трьома народними депутатами України був поданий до Верховної Ради України законопроект про внесення змін до ст. 103 Конституції України в аспекті введення іншого порядку обрання Президента України – не Українським народом, а його представницьким органом Верховною Радою України. Згодом законопроект пройшов усі необхідні стадії та відповідно до ст. 155 Конституції України був прийнятий парламентом. Президент України, коментуючи прийняття даного закону на прес-

конференції заявив, що Верховною Радою України у даному разі порушено процедуру внесення змін до Конституції України, оскільки цей закон повинен був прийматися відповідно до вимог ст. 156 Конституції України. Глава держави також наголосив, що звернувся з конституційним поданням до Конституційного Суду України про порушення процедури прийняття цього законопроекту.

Як Ви вважаєте, які аргументи навів Президент України на користь своєї позиції? Наскільки вони можуть бути обґрунтованими у даному разі ?

Практичне завдання №19

Головний лікар Харківської міської лікарні звернувся до начальника міського управління внутрішніх справ з клопотанням про видворення громадянина Пакистану Абдул-ібн-Хадши за межі України. Підставою для цього було названо невиконання іноземцем, який є хворим на СНІД, запропонованих йому лікарями міської лікарні профілактичних заходів щодо недопущення розповсюдження ВІЛ-інфекції, оскільки це створює загрозу здоров'ю іншим особам. За результатами розгляду клопотання, начальником міського управління внутрішніх справ було прийняте рішення про видворення даної особи за межі України.

Як Ви вважаєте, наскільки юридично обґрунтованим є рішення про видворення за межі України громадянина іноземної держави?

Практичне завдання №20

Визначте з нижче наведених видів ознак конституцій, які з них є властиві Конституції України та обґрунтуйте чому?

Завдання виконується письмово:

- а) конституція Вестмінстерського зразка;
- б) жорстка конституція;
- в) тимчасова конституція;
- г) кодифікована конституція;
- г) *lex fundamental is*;
- д) октройована конституція;
- е) новітня конституція;
- є) соціальна конституція;
- ж) не систематизована конституція;
- з) інструментальна конституція;
- и) гнучка конституція.

Практичне завдання №21

Телевізійна компанія випустила в ефір бібліографічний фільм про злочинця, котрий скоїв низку резонансних злочинів, за що відбував покарання. Засуджений дізнавшись про це, подав через свого адвоката позов до суду, у якому вимагав заборонити транслювати даний фільм та відшкодувати нане-

сену йому моральну шкоду. У суді представники компанії пояснили, що своїми діями не вийшли за межі конституційного права вільно висловлювати та поширювати інформацію. Адвокат засудженого не погодився з наведеними аргументами та зазначив, що вихід в ефір бібліографічного фільму ставить під загрозу благополучну соціалізацію його клієнта після відбуття ним покарання та завдає шкоди його репутації.

Як би Ви були суддею, яке б прийняли рішення, виходячи із ситуації, що склалася? Свою відповідь обґрунтуйте.

Практичне завдання №22

Лідер опозиційної політичної партії «Громада» Лавров взяв участь у рамках політичного ток-шоу «Народний форум» у теледебатах з міністром економіки Федорчуком, яке транслювалося у прямому ефірі. У відповідь на заяву свого опонента про ініціювання ним суттєвого скорочення при розробці Державного бюджету України на наступний рік матеріальної допомоги матерям при народженні дитини, опозиціонер назвав міністра ідіотом. Свою думку він обґрунтував недоречністю економити у такій чутливій для України сфері. Посадовець пояснив Лаврову, що у даній ситуації керується у першу чергу проведенням збалансованої економічної політики в Україні та повідомив, що завтра звернеться з відповідним позовом до суду щодо його образливих висловлювань.

Спрогнозуйте рішення суду, виходячи з вище викладених фактів та обставин.

Практичне завдання №23

Вирішіть юридичне рівняння користуючись наведеними нижче позначеннями букв для отримання кількості розділів Конституції України, внесення змін до яких затверджується на всеукраїнському референдумі. Завдання виконується письмово:

$$\frac{(a + b + c) - d}{(p + x) - (y - z)}$$

a – мінімальна кількість народних депутатів України, необхідна для подання до Верховної Ради України законопроекту «Про внесення змін до ст. 72 Конституції України»;

b – кількість суб'єктів, які наділені правом внесення змін до Розділу III Конституції України;

c – кількість розділів Конституції України, які мають лише дві статті;

d – мінімальна кількість народних депутатів України, необхідна для попереднього схвалення законопроекту «Про внесення змін до статей 85, 103, 106, 114 та 118 Конституції України»;

p – номер останньої статті Конституції України;

x – номер останнього розділу Конституції України;

y – мінімальна кількість народних депутатів України, яка необхідна для

прийняття змін до Конституції України;

z – мінімальна кількість народних депутатів України, необхідна для подання до Верховної Ради України законопроекту «Про внесення змін до ст. 133 Конституції України».

Практичне завдання №24

Народний депутат України Козаченко подав до Верховної Ради України проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про політичні партії в Україні». Зокрема, у ньому передбачалося запровадження проведення політичними партіями кожні два роки так званого праймерізу. На думку суб'єкта права законодавчої ініціативи зі своїм електоратом, а також буде сприяти врахуванню інтересів виборців у разі обрання членів відповідної політичної партії до представницьких органів влади.

Що таке праймеріз? У якій країні він використовується? Наскільки ефективним є його впровадження в Україні?

Практичне завдання №25

Представник однієї з релігійних конфесій Пархоменко звернувся до національного університету з заявою про прийняття його на вакантну посаду викладача. За результатами співбесіди зі спеціально створеною кадровою комісією, даному громадянину повідомили, що його релігійна діяльність, яка полягає у п'ятикратному відправлянні релігійних обрядів на протязі одного дня, буде перешкоджати належному виконанню посадових обов'язків, та відповідно відмовили у прийнятті Пархоменка на вакантну посаду. Громадянин розцінив рішення кадрової комісії університету як дискримінаційне та звернувся з позовною заявою до суду щодо обмеження його трудового права за ознакою релігійних переконань.

Спрогнозуйте рішення суду виходячи з вище наведених фактів та обставин.

Практичне завдання №26

Встановіть у хронологічній послідовності нижче наведені стадії внесення змін до Конституції України та згрупуйте їх за двома видами конституційної процедури:

- 1) у загальному порядку;
- 2) у спеціальному (ускладненому) порядку.

Завдання виконується письмово у формі таблиці:

а) попереднє схвалення більшістю від конституційного складу Верховної Ради України законопроекту про внесення змін до Конституції України;

б) прийняття Верховною Радою України законопроекту про внесення змін до Конституції України не менш як $\frac{2}{3}$ від конституційного складу Верховної Ради України;

в) надання Конституційним Судом України висновку щодо відповідно-

сті законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України;

г) ініціювання внесення змін до Конституції України не менш як $\frac{1}{3}$ народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України;

г) затвердження законопроекту про внесення змін до Конституції України всеукраїнським референдумом;

д) ініціювання внесення змін до Конституції України не менш як $\frac{2}{3}$ народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України;

е) прийняття на наступній черговій сесії Верховної Ради України законопроекту про внесення змін до Конституції України не менш як $\frac{2}{3}$ від конституційного складу Верховної Ради України.

Практичне завдання №27

За участь у студентському страйку студент Іваненко був викликаний до деканату, де йому поставили запитання, зокрема, щодо його партійної належності. Студент відмовився відповідати на питання, оскільки не розумів з якою метою воно було поставлене та наголосив, що це суперечить чинному законодавству. У свою чергу декан зазначив, що його просять відповісти на це запитання виключно з метою складання офіційної звітності на підставі єдиної форми, затвердженої у цьому навчальному закладі, та показав студентові форму, в якій була графа про партійну належність студентів, у тому числі.

Чи мають право студенти брати участь у студентських та інших страйках без дозволу деканату? Чи мали право представники навчального закладу задавати питання щодо партійної належності студента? Чи допустима офіційна звітність щодо партійної належності громадян? Відповіді аргументуйте.

Практичне завдання №28

Основоположник доктрини природних невідчужуваних прав людини Джон Локк основним правом громадян вважав право на життя, свободу та майно. Декларація незалежності США 1776 р. проголосила право на життя, свободу і прагнення до щастя. Французька Декларація прав людини і громадянина 1789 р. основними назвала право на свободу, власність, безпеку та опір пригнобленню.

Конституція України 1996 р. у ст. 21 закріпила принцип, згідно з яким права і свободи людини визнані невідчужуваними і непорушними, а право людини на життя – невід'ємним правом кожної людини (ст. 27).

Чи можна всі закріплені в Конституції України права і свободи вважати невідчужуваними, непорушними, природними?

Які, на Вашу думку, права людини і громадянина, крім закріплених у Конституції України, є найбільш актуальними для нашої країни в сучасних умовах? Своє рішення аргументуйте політичними і юридичними доводами.

Практичне завдання №29

Співробітниками Державної прикордонної служби України у ході проведення оперативно-розшукових заходів у районі українсько-угорського кордону, було затримано групу нелегальних мігрантів із Афганістану. За час підготовки їх видворення за межі України у примусовому порядку, одна із жінок у пункті тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, розташованого при прикордонній заставі, народила дитину.

Скажіть будь-ласка, чи може дитина, яку народила жінка – нелегальний мігрант на території України набути українського громадянства за народженням?

Практичне завдання №30

Громадянин Петренко звернувся із конституційним зверненням до Конституційного Суду України, у якому висловив клопотання надати офіційне тлумачення на предмет визначення, чи є тотожними терміни «орган державної влади», який вживається у ч. 1 ст. 5, ч. 1 ст. 13, ч. 2 ст. 19, ч. 3 ст. 32, ч. 1 ст. 38, ст. 40, ч. 2 ст. 42, ч. 2 ст. 55, ст. 56, ч. 1 ст. 71, ст. 86, п. 4 ст. 88, ч. 4 ст. 103, ч. 3 ст. 142 Конституції України та «державний орган», який відповідно закріплений у ч. 2 ст. 59 Конституції України?

Чи має право на такий предмет конституційного звернення громадянин Петренко? Якби Ви були суддею Конституційного Суду України, яким чином розтлумачили б порушене у конституційному зверненні питання?

Практичне завдання №31

Члену політради політичної партії «Солідарність» Крикунову стало відомо, що один із її членів (Лавриненко) одночасно також перебуває у членстві громадської організації «Прорив», лідери якої неодноразово публічно виступали з досить жорсткою критикою щодо програмних засад та діяльності їхньої партії. Зважаючи на цей факт Крикунов ініціював винесення на з'їзді політичної партії «Солідарність» питання щодо виключення Лавриненка з її лав. Дане рішення було підтримане більшістю делегатів з'їзду партії.

Назвіть підстави позбавлення членства у політичній партії? Яким правовим актом регламентується дане питання? Чи обґрунтованим є виключення з політичної партії Лавриненка?

Практичне завдання №32

Громадянин України Жаров у письмовій формі звернувся до лідера політичної партії «Справедливість» Іванова з клопотанням розглянути на засіданні політичної ради партії можливість його включення до виборчого списку цієї партії на виборах до міської ради. Політрада «Справедливості» розглянувши звернення Жарова, прийняла рішення більшістю голосів її членів про відмову даному громадянину у заявленому клопотанні. Відмова була ар-

гументована тим, що заявник не є членом політичної партії «Справедливість», а тому не може балотуватися за її виборчими списками до міської ради.

Що таке «негативна свобода» об'єднання? Наскільки юридично обґрунтованим є рішення політичної ради партії про відмову включити до її виборчого списку Жарова?

Практичне завдання №33

Визначте за нижче наведеними відомими мислителями та правниками, посилаючись на конкретні статті Конституції України, результати наукових досліджень яких знайшли своє відображення у її тексті. Завдання виконується письмово:

- а) Жан Боден;
- б) Александер Гамільтон;
- в) Шарль Луї де Секонд Монтеस्क'є;
- г) Роберт фон Моль;
- ґ) Ганс Кельзен;
- д) Джон Локк;
- с) Рудольф Гнейст;
- є) Жан-Жак Руссо;
- ж) Альберт Вени Дайсі;
- з) Джеймс Медісон;
- и) Ніколло Макіавеллі;
- і) Джон Стюарт Мілль.

Практичне завдання №34

Ініціативна група громадян подала до Міністерства юстиції України заяву разом із необхідними документами для реєстрації всеукраїнської громадської організації «Національна лобістська ліга». Посадовці органу виконавчої влади протягом місяця розглянувши надані їм документи, відмовили заявникам у реєстрації даної організації. Підставою цьому було названо невідповідність статутного завдання об'єднання громадян, а саме здійснення лобіювання в органах влади, чинному законодавству України.

Що таке лобіювання? Чи обґрунтованою є відмова у реєстрації даної громадської організації?

Практичне завдання №35

Народний депутат України Коденко на сесії Верховної Ради України звернувся із депутатським запитом до Президента України, попередньо підтриманий у формі підписів під ним $\frac{1}{3}$ від конституційного складу парламенту. Після того як зміст цього запиту було заявлено на сесії Верховної Ради України, його невідкладно направили Главі держави. Депутатський запит був заявлений стосовно негайного вжиття заходів щодо стабілізації роботи паливно-

енергетичного комплексу України, недопущення знищення підприємств галузі та поглиблення енергетичної кризи. Президент України отримавши запит, відмовився його розглядати на підставі порушення процедури направлення депутатського запиту, яка встановлена чинним конституційним законодавством України.

Чи вірною є позиція Глави держави, щодо відмови розглядати депутатський запит, направлений у вище вказаний спосіб?

Практичне завдання №36

Верховна Рада України прийнявши більшістю від свого конституційного складу Закон України «Про лобіювання», направила його Президентові України. Глава держави розглянувши поданий закон, повернув його до парламенту для повторного розгляду зі своїми зауваженнями та пропозиціями. Верховна Рада України врахувала усі зауваження та пропозиції Президента України й прийняла даний закон більшістю від свого конституційного складу. Однак гарант Конституції України відмовився підписувати та оприлюднювати даний закон. Аргументом цьому було названо порушення конституційної процедури прийняття закону, повернений Президентом України на повторний розгляд. Зокрема, голосуванням за його прийняття недостатньою кількістю голосів народних депутатів України від конституційного складу парламенту.

Як Ви вважаєте, яка кількість голосів народних депутатів України потрібна у даному випадку?

Практичне завдання №37

Дайте визначення нижче наведеним термінам та встановіть посилаючись на конкретні статті, які з них отримали своє закріплення у Конституції України, а зміст яких лише розкривається у конституційних положеннях?

Завдання виконується письмово у формі таблиці:

- а) конституційний лад;
- б) українська нація;
- в) населення;
- г) корінні народи;
- г) національні інтереси;
- д) правоохоронні органи;
- е) державний суверенітет;
- є) плюралізм;
- ж) територіальна цілісність;
- з) гуманізм;
- и) український народ;
- і) цензура;
- ї) секуляризм.

Практичне завдання №38

На парламентських слуханнях, присвячених удосконаленню системи організації державної влади, народний депутат З. наголосив: що оскільки у ст. 6 Конституції України закріплено, що державна влада здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову (а це положення відносять до основ конституційного ладу), то існування в Україні інших органів державної влади Основний Закон не передбачає. Саме тому з метою забезпечення стабільності конституційного ладу України необхідно терміново ліквідувати всі державні органи, які не належать до жодної з гілок державної влади, передбачених ст. 6, передавши їх владні повноваження легітимним органам.

Проаналізуйте таку пропозицію народного депутата. Про які органи влади може йти мова?

Практичне завдання №39

Класифікуйте за відомими Вам гілками влади нижче наведені органи державної влади.

Завдання виконується письмово у формі таблиці або схеми:

- а) Антимонопольний комітет України;
- б) Генеральна прокуратура України;
- в) Державне бюро розслідувань;
- г) Конституційний Суд України;
- ґ) Верховна Рада України;
- д) Президент України;
- е) Міністерство юстиції України;
- є) Національний банк України;
- ж) Служба безпеки України;
- з) Центральна виборча комісія;
- и) Вища рада правосуддя;
- і) Рахункова палата;
- ї) Уповноважений Верховної Ради України з прав людини;
- й) Кабінет Міністрів України;
- к) Верховний Суд України.

Практичне завдання №40

Громадянка Сидорчук виявила бажання стати членом громадської організації «Українські охоронці», про що подала відповідну заяву керівництву цієї організації. На що Президент громадської організації Григоренко, за результатами розгляду поданої заяви, повідомив жінці, що вона на жаль не може бути членом цієї громадської організації, оскільки згідно статуту даної організації, його членами можуть бути лише чоловіки. Основним аргументом цьому було названо підвищений ризик для життя та здоров'я її членів при виконанні статутних завдань. Така відповідь обурила Сидорчук, в результаті чого вона звернулася з позовом до суду щодо необґрунтованих обмежень ке-

рівництвом громадської організації «Українські охоронці» її права на свободу об'єднання за ознакою статі.

Чи обґрунтовані позовні вимоги Сидорчук? Спрогнозуйте рішення суду, виходячи з вище наведених фактів та обставин.

Практичне завдання №41

Громадянин Ковальчук отримав рішення Другого окружного суду міста Дніпра, яким відмовлено громадянину Ковальчуку у задоволенні його адміністративного позову. В мотивувальній частині рішення, окрім посилання на Конституцію України, чинного національного законодавства містяться посилання на конкретні рішення Європейського суду з прав людини. Тобто рішення мотивоване не тільки витягами з норм чинного національного законодавства, а й практикою Європейського суду з прав людини. У зв'язку з чим, позивач не погоджується з цим рішенням, та на підставі зазначеного буде оскаржувати рішення Другого окружного суду міста Дніпра.

Чи є законним використання практики Європейського суду з прав людини національними судами? Як Ви вважаєте, чи є підстави для скасування такого рішення? Чи обґрунтована буде апеляційна скарга громадянина Ковальчука? Спрогнозуйте рішення суду, виходячи з вище наведених фактів та обставин.

Практичне завдання №42

Китайська Народна Республіка, яка 10 грудня 1998 року уклала з Україною Договір про екстрадицію, ратифікований Верховною Радою України 21 жовтня 1999 року, звернулася до Генеральної прокуратури України з проханням видати їй правоохоронним органам громадянина України Низова. Останній згідно з наданими українській прокуратурі матеріалами, обвинувачується у скоєнні низки тяжких злочинів на території Китайської Народної Республіки, передбачені Кримінальним Кодексом КНР. Українська сторона за результатами розгляду надісланих їй матеріалів, відмовила правоохоронним органам Китайської Народної Республіки у видачі Низова.

Що таке екстрадиція? Чи обґрунтованою є відмова Генеральної прокуратури України у видачі правоохоронним органам КНР Низова за вище вказаних обставин?

Практичне завдання №43

Суддя Другого окружного суду міста Дніпра Н. подав заяву про бажання вступити до політичної партії «Прогрес». Здійсніть юридичний аналіз ситуації, зазначивши, які ще документи повинен подати суддя Н. для вступу до політичної партії.

Чи має право член політичної партії обіймати посаду судді?

Практичне завдання №44

Постановою Кабінету Міністрів України громадянці Тарасенко було присвоєно звання Герой України за здійснення визначного героїського вчинку. Головою Кабінету Міністрів України громадянці Тарасенко з цього приводу було вручено орден «Золота Зірка» за здійснення визначного героїського вчинку.

Чи діяв Кабінет Міністрів України та Голова Кабінету Міністрів України у межах своїх повноважень? Ким та у який спосіб призначаються державні нагороди?

Практичне завдання №45

Громадянин України Пілсудський, який був етнічним поляком однак народився і весь час проживав у Львові, звернувся до польського консульства з клопотанням надати йому Карту поляка. Під час співбесіди з консулом, Пілсудський польською мовою пояснив, що головною метою оформлення даного документа є ряд переваг, які надає Карта поляка. Зокрема, безкоштовне отримання візи на довготермінове перебування у Польщі; можливість займатися підприємницькою діяльністю на рівних умовах з польськими громадянами; безкоштовно навчатися у Польщі на рівні з польськими громадянами; у разі нещасних випадків користуватися у Польщі безкоштовною медичною допомогою на тих самих засадах, що й польські громадяни тощо. Після перевірки достовірності документів, що підтверджують етнічне польське походження Пілсудського, серед яких було батьківське посвідчення про проходження служби у польському війську, консульство надало заявнику Карту поляка.

Скажіть будь-ласка, чи є оформлення Пілсудським Карти поляка підставою для втрати ним громадянства України?

Практичне завдання №46

Громадянин Чехії Рейн, який має вищу освіту ступеня бакалавра Київського національного університету імені Тараса Шевченка, вільно володіє українською мовою, останні сім років постійно проживає на території України бажає взяти участь у конкурсі на вступ на державну службу до Міністерства юстиції України, на посаду, яка відповідає категорії «Б», та у зв'язку з зазначеним, ним була подана заява та необхідні документи до Міністерства юстиції України.

Чи буде допущена особа до конкурсу на вступ на державну службу? Спрогнозуйте, яку відповідь особа отримає від Міністерства юстиції України.

Які вимоги встановлюються до особи, яка претендує на зайняття посади державного службовця.

Практичне завдання №47

Кабінетом Міністрів України було направлено подання Президенту України з пропозицією щодо скасування акту Київської міської державної адміністрації, що суперечить Конституції України з одночасним зупиненням її дії.

Чи входить до повноважень Кабінету Міністрів України розгляд зазначеного питання? Які дії мають йти від Президента України Чи координує Кабінет Міністрів України діяльність місцевих державних адміністрацій щодо виконання Конституції та законів України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, органів виконавчої влади вищого рівня, здійснення на відповідній території інших наданих місцевим державним адміністраціям повноважень?

Практичне завдання №48

Бабенко вийшов із громадянства України та набув американського громадянства. Після п'ятнадцятирічного терміну перебування у США, він вирішив знову повернутися до України на постійне проживання та набути українського громадянства. Для цього по приїзду до м. Дніпро, у якому він мешкав до імміграції закордон, Бабенко одразу ж звернувся до Управління Державної міграційної служби України за місцем проживання з цього питання. Разом з тим посадовці міграційної служби йому повідомили, що він надто рано порушив питання щодо його прийняття до громадянства України, оскільки ним не виконано головної умови у цьому процесі – безперервне проживання на законних підставах на території України протягом останніх п'яти років.

Скажіть будь-ласка, наскільки юридично аргументовано є позиція працівників Управління Державної міграційної служби України у даній ситуації?

Практичне завдання №49

Під час голосування на виборах Президента України 31 жовтня 2004 р. на виборчу дільницю м. Овідіюполя прибуло 15 ромів, із яких письменним був тільки один. Всі вони звернулися до голови дільничної виборчої комісії з проханням, щоб у кабінку для голосування з ними зайшов їхній товариш, який вміє читати і писати, з метою надання допомоги у заповненні виборчого бюлетеня. Голова ДВК відмовив їм у цьому, посилаючись на те, що відповідно до частини 4 статті 76 Закону України «Про вибори Президента України», до кабінки для голосування може запросити іншу особу тільки той виборець, який має фізичні вади. Неписьменність такою вадою не є. Тому голова ДВК заборонив члену ДВК видавати ромам бюлетені для голосування. До того ж, на його думку, якби такий дозвіл було надано, мало б місце порушення таємниці голосування.

Чи правомірні були дії голови ДВК? Свою відповідь обґрунтуйте.

Практичне завдання №50

Проаналізуйте ситуації і поясніть, які з них можливі у правовій державі, а які – ні. Відповідь обґрунтуйте.

- а) Уряд ухвалив постанову про оплату навчання в усіх державних освітніх закладах.
- б) Адміністрація підприємства безпідставно звільнила працівника.
- в) Рішенням ректорату вищого навчального закладу було визначено відсоток студентів, яких зарахують на перший курс залежно від їхнього соціального статусу й національності.
- г) Податкова адміністрація наклала штраф на керівника підприємства через порушення ним податкового законодавства.
- г) Місцева влада заборонила вихід місцевої газети за її опозиційне спрямування.
- д) Громадянин звернувся до суду зі скаргою на редакцію часопису за поширення недостовірних відомостей стосовно його особистого життя.
- е) Парламент країни ухвалив закон, що визначає одну офіційну релігію в державі.
- є) Рішенням адміністрації навчально-виховного закладу до навчального плану як обов'язковий предмет введено «Закон Божий».

Практичне завдання №51

Президент України, зважаючи на те, що у Верховній Раді України протягом 32 днів п'ятої сесії пленарні засідання неможуть розпочатися, вирішив скористатися своїм конституційним правом щодо дострокового припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів народних депутатів України. На виконання свого наміру Глава держави зробив 10 жовтня відповідне звернення по телебаченню, а 12 жовтня на офіційному сайті Президента України з'явився Указ про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів народних депутатів України. Опублікування цього Указу Президента України було здійснено 14 жовтня у газеті «Урядовий кур'єр».

Скажіть будь-ласка, з якого дня варто рахувати дострокове припинення повноважень Верховної Ради України, виходячи з вище наведених фактів та обставин?

Практичне завдання №52

Між Україною та Республікою Туреччина у формі Угоди Урядів країн 7 червня 2006 року було підписано в Анкарі міжнародний договір про реадмісію осіб, ратифікований Законом України від 24 липня 2006 року № 27-V. Разом з тим, при практичному застосуванні низки нормативних положень цієї Угоди, у договірних сторін виникли розбіжності, які викликані різним розумінням українського та турецького перекладів тексту даного міжнародного договору. З огляду на це, між Україною та Туреччиною було заплановано

проведення консультацій з метою усунення розбіжностей, які виникли з цього приводу.

Як Ви вважаєте, при усуненні розбіжностей сторонами міжнародного договору, текст якою мовою буде мати переважну силу?

Практичне завдання №53

Сто шістдесят чотири народних депутатів України подали до Верховної Ради України проект закону України про внесення змін до Конституції України. Проектом насамперед передбачалося розширення прав і свобод людини та громадянина, що підлягають обмеженню, закріплених у ст. 64 Конституції України. Після реєстрації законопроекту в Апараті Верховної Ради України його було направлено до Конституційного Суду України для отримання висновку щодо відповідності даного законопроекту вимогам статей 157 і 158 Конституції України (далі по розділу Висновок Конституційного Суду України).

Що таке висновок Конституційного Суду України? Який Висновок повинен ухвалили орган конституційної юрисдикції, виходячи з вище викладених фактів та обставин?

Практичне завдання №54

Вирішіть юридичне рівняння користуючись наведеними нижче позначеннями букв для отримання кількості розділів Конституції України, внесення змін до яких затверджується на всеукраїнському референдумі. Завдання виконується письмово:

$$(a + b + c) - d$$

$$(p + x) - (y - z)$$

a – мінімальна кількість народних депутатів України, необхідна для подання до Верховної Ради України законопроекту «Про внесення змін до ст. 72 Конституції України»;

b – кількість суб'єктів, які наділені правом внесення змін до Розділу III Конституції України;

c – кількість розділів Конституції України, які мають лише дві статті;

d – мінімальна кількість народних депутатів України, необхідна для попереднього схвалення законопроекту «Про внесення змін до статей 85, 103, 106, 114 та 118 Конституції України»;

p – номер останньої статті Конституції України;

x – номер останнього розділу Конституції України;

y – мінімальна кількість народних депутатів України, яка необхідна для прийняття змін до Конституції України;

z – мінімальна кількість народних депутатів України, необхідна для подання до Верховної Ради України законопроекту «Про внесення змін до ст. 133 Конституції України».

Практичне завдання №55

Президент України за результатами переговорного процесу з країнами-членами ЄС, згідно з яким встановлювалися конкретні хронологічні рамки щодо вступу нашої держави до Європейського Союзу, вніс до парламенту низку законопроектів, які б врегульовували питання євроінтеграції України. Опозиційні депутатські фракції у відповідь на подані Главою держави законопроекти заявили, що питання вступу нашої держави до ЄС недостатньо урегулювати лише на законодавчому рівні. Необхідно також внести відповідні зміни до Конституції України з наступним затвердженням їх народом на всеукраїнському референдумі.

*Що таке *Acquis communautaire*? Наскільки обґрунтованою є думка опозиційних депутатських фракцій щодо необхідності внесення змін до Конституції України у зв'язку зі вступом нашої держави до Європейського Союзу?*

Практичне завдання №56

Українським юридичним виданням «Юрист ХХІ-го століття» для більш зручного користування читачами нормативними положеннями Конституції України, було підготовлено до друку її текст із виділеною структурою та різноманітними коментарями й роз'ясненнями. Під час контрольного редагування тексту підготовленого видання, головний редактор зважаючи на те, що Конституція України вже чинна понад 25 років та до неї були внесені численні зміни, у Розділі XV «Перехідні положення» зробив роз'яснення, що всі його положення на сьогодні вже втратили свою чинність.

Розкрийте функціональне спрямування Перехідних положень Конституції України. Наскільки вірним є роз'яснення головного редактора у вищевказаному аспекті?

Практичне завдання №57

Сто шістдесят народних депутатів України подали до Верховної Ради України законопроект про внесення змін до Конституції України, основний зміст якого полягав у зміні існуючої форми державного правління України з парламентсько-президентської на парламентську республіку. У головному комітеті Верховної Ради України, якому було доручено підготовку до розгляду питання про включення поданого законопроекту до порядку денного сесії парламенту, дійшли висновку, що у порушеному аспекті не можливо змінити форму державного правління без внесення змін до розділів, котрі визначають основні засади конституційного ладу України, внесення змін до яких має іншу процедуру розгляду та прийняття. Парламентом, виходячи з цього, було прийнято рішення про не включення до порядку денного сесії Верховної Ради України даного законопроекту та повернення його на доопрацювання.

Які розділи Конституції України визначають засади конституційного ладу України? Чи можливо без внесення до них змін, змінити форму держав-

ного правління з парламентсько-президентської на парламентську республіку? Чи можна це вважати актом зміни конституційного ладу України?

Практичне завдання №58

Заповніть нижче наведену таблицю щодо порівняння позитивних та негативних сторін різних форм республік – президентської, парламентської та змішаної. Завдання виконується письмово:

№	Вид республіки	Позитивні сторони	Негативні сторони
1.	Президентська республіка		
2.	Парламентська республіка		
3.	Президентсько-парламентська республіка		
4.	Парламентсько-президентська республіка		

Практичне завдання №59

Міністерство освіти та науки України за результатами комплексної перевірки одного з державних університетів м. Харкова, призупинило дію його ліцензії на право здійснення цим вищим навчальним закладом освітньої діяльності до виправлення вказаних в акті його перевірки порушень. У якості таких, котрі й стали підставою призупинення ліцензії, було названо надмірне застосування університетом російської мови у навчальному процесі та номінальне використання у ньому української мови як державної. Керівництво не погодилося з рішенням Міністерства освіти і науки України та звернулося з відповідним позовом до суду.

Якою мовою згідно чинного законодавства повинно здійснюватися навчання у навчальних закладах України? Спрогнозуйте рішення суду у даній справі.

Практичне завдання №60

Львівська міська рада прийняла рішення про заміну у місті усіх назв магазинів, кав'ярень, розважальних закладів та рекламної продукції, яка викладена іноземною мовою на державну. Рішення органу місцевого самоврядування було мотивоване тим, що вулиці міста, котре є одним із культурних та історичних центрів України, перетворилися на суцільну збірку іншомовних наїв, чим порушується конституційне положення щодо забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови.

Дайте конституційно-правовий аналіз рішенню міської ради. Чи не є

воно дискримінаційним відносно іноземних мов?

Практичне завдання №61

Порівняйте правові режими воєнного та надзвичайного стану, які запроваджуються в Україні. Завдання виконується письмово:

№	Вид стану	Спільні риси	Відмінні риси
1.	Воєнний стан		
2.	Надзвичайний стан		

Практичне завдання №62

Класифікуйте за відомими Вам гілками влади нижче наведені органи державної влади.

Завдання виконується письмово у формі таблиці або схеми:

- а) Антимонопольний комітет України;
- б) Генеральна прокуратура України;
- в) Державне бюро розслідувань;
- г) Конституційний Суд України;
- г) Верховна Рада України;
- д) Президент України;
- е) Міністерство юстиції України;
- є) Національний банк України;
- ж) Служба безпеки України;
- з) Центральна виборча комісія;
- и) Вища рада правосуддя;
- і) Рахункова палата;
- ї) Уповноважений Верховної Ради України з прав людини;
- й) Кабінет Міністрів України;
- к) Верховний Суд України.

Практичне завдання №63

Громадянин Нідерландів Ульріх розірвав шлюб з громадянкою України Панченко, з якою він проживав на території України протягом останніх двох років. Одразу після розлучення Ульріх вирішив повернутися до країни своєї громадянської належності. При виїзді з України Ульріх також мав намір взяти з собою доньку для того щоб провести з нею відпустку в Амстердамі. Панченко зважаючи на те, що її колишній чоловік і батько доньки може не повернути до України дитину, відмовила йому у наданні згоди для її виїзду за кордон.

Скажіть будь-ласка, яких дій у даному разі може вжити Ульріх для того щоб взяти із собою до Нідерландів на певний термін доньку?

Практичне завдання №64

Заповніть нижче наведену таблицю щодо порівняння позитивних та негативних сторін єдиного та подвійного громадянства. Завдання виконується письмово:

№	Вид громадянства	Позитивні сторони	Негативні сторони
1.	Єдине громадянство		
2.	Подвійне громадянство		

Практичне завдання №65

Іноземець Тауер, який шість років потому за контрактом прибув на роботу до м. Києва, вирішив залишитися в Україні та набути українського громадянства. Для цього він звернувся до Головного управління Державної міграційної служби у м. Києві з клопотанням щодо його прийняття до громадянства України. Тауер надав усі необхідні документи до Головного управління Державної міграційної служби у м. Києві, окрім зобов'язання припинити громадянство іноземної держави, та через три місяці був прийнятий до українського громадянства.

Як Ви вважаєте, чому Тауер не подав до Головного управління Державної міграційної служби у м. Києві зобов'язання припинити громадянство іноземної держави?

Практичне завдання №66

До адвоката спілки адвокатів України Кирнозенка за юридичною консультацією звернувся громадянин України Петровський, який отримавши Шенгенську візу, іммігрує до Португалії з метою тимчасового працевлаштування. Громадянина насамперед цікавило, якими правами і свободами він може користуватися перебуваючи на території іноземної держави? Кирнозенко відповів, що фактично усіма, за винятком політичних прав і свобод.

Як Ви гадаєте, наскільки юридично повною є консультація адвоката у контексті поставленого йому запитання?

Практичне завдання №67

Порівняйте нижче наведені нормативні положення Конституції України та встановіть, чи не є вони тавтологічними? Якщо ні, то в чому Ви вбачаєте різницю між ними? Свою позицію аргументуйте:

а) Україна дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави (ст. 12 Конституції України);

б) Україна гарантує піклування та захист своїм громадянам, які перебувають за її межами (ч. 3 ст. 25 Конституції України).

Практичне завдання №68

Громадянин України Калмиков прибув у справах до столиці Франції Парижу. Слідуючи з аеропорту до готелю він натрапив на грабіжників, які завдали йому тілесних ушкоджень та забрали усі його речі, у тому числі й документи. За цим фактом Калмиков одразу ж звернувся до найближчого відділку поліції. Утім у поліції українського громадянина прийняли за жебрака та відмовили йому у наданні допомоги. Ще гіршою була реакція співробітників українського посольства, які через неохайний зовнішній вигляд Калмикова відмовились навіть його вислухати.

Яким чином потрібно діяти Калмикову, коли навіть в українському посольстві йому відмовили у допомозі?

Практичне завдання №69

Громадянин України Гераймович іммігрував до Ізраїлю для навчання на денній формі в Тель-Авівському університеті на юридичному факультеті. Після третього курсу його згідно розподілу було направлено для стажування на посаді юриста до Військової частини, яка була розміщена у передмісті Тель-Авіва. В українському посольстві в Ізраїлі дізнавшись про даний факт, через Міністерство закордонних справ України було направлено клопотання до Комісії При Президентові України з питань громадянства про оформлення втрати Гераймовичем громадянства України.

Чи були підстави для ініціювання процедури оформлення втрати Гераймовичем громадянства України у даному разі?

Практичне завдання №70

Вставте замість трьох крапок пропущені слова у нижче наведеному фрагменті тексту та вкажіть, з якого правового акта його наведено:

«визнаючи необхідність побудови правової держави, маючи на меті утвердити ... і самоврядування народу України, проголошує ... як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах».

ВІДПОВІДІ ДО ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ

Тема 1. Конституційне право України – провідна галузь національного права, складова частина юридичної науки, навчальна дисципліна

1) г; 2) в; 3) б; 4) а; 5) в; 6) в; 7) в; 8) б; 9) а; 10) б; 11) г; 12) в; 13) д; 14) б; 15) в; 16) в; 17) в; 18) д; 19) д; 20) б; 21) б; 22) г; 23) б; 24) в; 25) в; 26) г; 27) б; 28) б; 29) б; 30) д; 31) г; 32) д; 33) г; 34) в; 35) г; 36) г; 37) а; 38) б; 39) д; 40) а; 41) д; 42) б; 43) б; 44) а; 45) б; 46) а; 47) в; 48) г; 49) а; 50) а; 51) б; 52) а; 53) а; 54) а; 55) д; 56) а; 57) д; 58) д; 59) г; 60) д.

Тема 2. Конституційний процес в Україні

1) в; 2) в; 3) д; 4) д; 5) д; 6) в; 7) г; 8) а; 9) г; 10) б; 11) а; 12) в; 13) в; 14) г; 15) г; 16) в; 17) б; 18) б; 19) а; 20) б; 21) г; 22) б; 23) г; 24) б; 25) а; 26) б; 27) а; 28) а; 29) д; 30) б; 31) а; 32) б; 33) а; 34) б; 35) д; 36) д; 37) д; 38) г; 39) в; 40) в; 41) в; 42) д; 43) б; 44) б; 45) б; 46) д; 47) г; 48) б; 49) а; 50) д.

Тема 3. Конституційна-правова відповідальність в системі юридичної відповідальності

1) д; 2) б; 3) в; 4) б; 5) в; 6) б; 7) а; 8) б; 9) а; 10) г; 11) б; 12) г; 13) а; 14) б; 15) а; 16) г; 17) а; 18) б; 19) в; 20) г; 21) г; 22) в; 23) д; 24) а; 25) г; 26) а; 27) б; 28) а; 29) б; 30) а; 31) в; 32) г; 33) д; 34) б; 35) г; 36) д; 37) а; 38) б; 39) д; 40) д; 41) д; 42) в; 43) в; 44) д; 45) г; 46) г; 47) б; 48) д; 49) а; 50) а; 51) в; 52) а; 53) д; 54) г; 55) д; 56) б; 57) в; 58) г; 59) б; 60) г; 61) д; 62) д; 63) г; 64) б; 65) б.

Тема 4. Теорія Конституції України

1) а; 2) в; 3) а; 4) а; 5) б; 6) в; 7) а; 8) б; 9) в; 10) г; 11) д; 12) д; 13) д; 14) а; 15) а; 16) б; 17) в; 18) д; 19) а; 20) в; 21) г; 22) в; 23) д; 24) д; 25) б; 26) а; 27) а; 28) б; 29) д; 30) а; 31) б; 32) а; 33) б; 34) а; 35) б; 36) б; 37) в; 38) в; 39) г; 40) г; 41) г; 42) д; 43) г; 44) а; 45) а; 46) а; 47) в; 48) г; 49) д; 50) а; 51) д; 52) а; 53) д; 54) д; 55) а; 56) г; 57) а; 58) б; 59) а; 60) в; 61) д; 62) в; 63) б; 64) а; 65) б; 66) д; 67) б; 68) г; 69) б; 70) б; 71) б; 72) г; 73) г; 74) д; 75) а; 76) д; 77) д; 78) в; 79) д; 80) в; 81) б; 82) г; 83) б; 84) б; 85) б; 86) в; 87) в; 88) в; 89) в; 90) б; 91) д; 92) в; 93) в; 94) а; 95) г; 96) б; 97) в; 98) б; 99) д; 100) в.

Тема 5. Конституційно-правовий статус людини та громадянина в Україні

1) г; 2) б; 3) а; 4) г; 5) в; 6) д; 7) в; 8) г; 9) а; 10) б; 11) б; 12) г; 13) б; 14) г; 15) б; 16) а; 17) б; 18) д; 19) а; 20) д; 21) г; 22) д; 23) а; 24) д; 25) г; 26) а; 27) б; 28) г; 29) г; 30) а; 31) в; 32) б; 33) г; 34) г; 35) б; 36) в; 37) в; 38) б; 39) б; 40) а; 41) а; 42) г; 43) в; 44) д; 45) а; 46) д; 47) г; 48) а; 49) б; 50) а; 51) а; 52) б; 53) д; 54) г; 55) в; 56) в; 57) г; 58) г; 59) а; 60) а; 61) б; 62) в; 63) в; 64) д; 65) б; 66) в; 67) а; 68) д; 69) в; 70) б; 71) а; 72) а; 73) а; 74) б; 75) б; 76) а; 77) а; 78) б;

79) а; 80) д; 81) б; 82) а; 83) а; 84) г; 85) б; 86) г; 87) г; 88) д; 89) в; 90) а; 91) г; 92) д; 93) г; 94) в; 95) б; 96) б; 97) г; 98) г; 99) б; 100) г; 101) а; 102) в; 103) г; 104) а; 105) в; 106) а.

Тема 6. Організація і здійснення державної влади в Україні

1) а; 2) в; 3) в; 4) а; 5) а; 6) г; 7) д; 8) в; 9) б; 10) б; 11) д; 12) б; 13) а; 14) б; 15) б; 16) в; 17) а; 18) а; 19) д; 20) а; 21) г; 22) д; 23) а; 24) г; 25) б; 26) в; 27) в; 28) в; 29) а; 30) в; 31) а; 32) а; 33) б; 34) д; 35) а; 36) в; 37) а; 38) г; 39) г; 40) д; 41) б; 42) в; 43) г; 44) а; 45) б; 46) б; 47) б; 48) в; 49) г; 50) а; 51) а; 52) г; 53) а; 54) г; 55) д; 56) д; 57) г; 58) г; 59) а; 60) г; 61) а; 62) в; 63) г; 64) в; 65) в; 66) в; 67) г; 68) в; 69) д; 70) а; 71) в; 72) а; 73) д; 74) д; 75) б; 76) а; 77) б; 78) а; 79) а; 80) а; 81) д; 82) г; 83) в; 84) д; 85) б; 86) а; 87) г; 88) а; 89) б; 90) а; 91) а; 92) д; 93) б; 94) б; 95) а; 96) б; 97) а; 98) б; 99) в; 100) г.

Тема 7. Виборче право та виборчий процес

1) а; 2) д; 3) г; 4) д; 5) в; 6) д; 7) б; 8) д; 9) а; 10) в; 11) д; 12) г; 13) в; 14) д; 15) б; 16) а; 17) а; 18) д; 19) г; 20) г; 21) д; 22) б; 23) а; 24) б; 25) г; 26) д; 27) д; 28) в; 29) а; 30) а; 31) г; 32) в; 33) в; 34) г; 35) в; 36) д; 37) г; 38) г; 39) г; 40) б; 41) б; 42) д; 43) а; 44) в; 45) г; 46) б; 47) д; 48) а; 49) г; 50) г; 51) д; 52) г; 53) г; 54) д; 55) б; 56) в; 57) д; 58) б; 59) а; 60) б.

Тема 8. Конституційно-правові засади конституційного ладу України

1) д; 2) в; 3) д; 4) б; 5) в; 6) в; 7) б; 8) в; 9) в; 10) а; 11) в; 12) г; 13) б; 14) б; 15) а; 16) а; 17) в; 18) г; 19) г; 20) б; 21) в; 22) в; 23) г; 24) д; 25) а; 26) б; 27) а; 28) д; 29) а; 30) г; 31) а; 32) б; 33) г; 34) в; 35) б; 36) а; 37) а; 38) г; 39) а; 40) б; 41) в; 42) д; 43) б; 44) а; 45) а; 46) а; 47) д; 48) д; 49) г; 50) д; 51) в; 52) а; 53) в; 54) в; 55) г; 56) а; 57) а; 58) а; 59) в; 60) г; 61) а; 62) г; 63) в; 64) в; 65) б; 66) б; 67) б; 68) а; 69) д; 70) б; 71) г; 72) в; 73) а; 74) а; 75) г; 76) г; 77) г; 78) д; 79) а; 80) б; 81) г; 82) а; 83) а; 84) д; 85) д.

Тема 9. Конституційно-правовий статус Верховної Ради України та організація її роботи

1) б; 2) б; 3) б; 4) б; 5) в; 6) а; 7) в; 8) д; 9) в; 10) б; 11) а; 12) в; 13) г; 14) в; 15) г; 16) а; 17) а; 18) г; 19) а; 20) в; 21) в; 22) д; 23) в; 24) а; 25) д; 26) в; 27) г; 28) б; 29) г; 30) г; 31) а; 32) в; 33) г; 34) а; 35) б; 36) в; 37) б; 38) б; 39) а; 40) а; 41) г; 42) а; 43) а; 44) д; 45) д; 46) г; 47) в; 48) а; 49) а; 50) б; 51) г; 52) в; 53) г; 54) в; 55) а; 56) б; 57) г; 58) д; 59) г; 60) д; 61) а; 62) д; 63) а; 64) а; 65) б; 66) а; 67) г; 68) д; 69) г; 70) д; 71) б; 72) а; 73) б; 74) б; 75) б; 76) в; 77) в; 78) в; 79) а; 80) в; 81) б; 82) д; 83) г; 84) в; 85) а; 86) б; 87) г; 88) г; 89) в; 90) б; 91) г; 92) д; 93) г; 94) в; 95) г; 96) в; 97) б; 98) б; 99) д; 100) г; 101) а; 102) г; 103) а; 104) в; 105) в; 106) б; 107) в; 108) а; 109) в; 110) д.

Тема 10. Конституційно-правові засади статусу Президента України

1) а; 2) б; 3) б; 4) б; 5) а; 6) г; 7) в; 8) б; 9) б; 10) б; 11) в; 12) а; 13) д; 14) в; 15) б; 16) а; 17) д; 18) д; 19) а; 20) д; 21) д; 22) г; 23) д; 24) б; 25) д; 26) г; 27) д; 28) в; 29) г; 30) в; 31) а; 32) а; 33) б; 34) в; 35) а; 36) а; 37) б; 38) б; 39) г; 40) б; 41) б; 42) а; 43) д; 44) д; 45) а; 46) д; 47) д; 48) г; 49) г; 50) г; 51) г; 52) д; 53) г; 54) б; 55) б; 56) а; 57) г; 58) д; 59) а; 60) д; 61) д; 62) а; 63) а; 64) г; 65) а; 66) а; 67) г; 68) д; 69) а; 70) в.

Тема 11. Органи виконавчої влади в Україні: конституційно-правовий статус

1) г; 2) д; 3) а; 4) б; 5) а; 6) д; 7) в; 8) в; 9) б; 10) г; 11) г; 12) г; 13) в; 14) а; 15) в; 16) г; 17) г; 18) в; 19) д; 20) а; 21) б; 22) д; 23) г; 24) в; 25) г; 26) в; 27) в; 28) д; 29) а; 30) а; 31) а; 32) а; 33) б; 34) а; 35) г; 36) г; 37) д; 38) б; 39) в; 40) а; 41) д; 42) а; 43) а; 44) б; 45) а; 46) в; 47) а; 48) а; 49) б; 50) в; 51) д; 52) в; 53) а; 54) г; 55) в; 56) г; 57) в; 58) б; 59) д; 60) г; 61) в; 62) д; 63) б; 64) в; 65) в; 66) в; 67) а; 68) в; 69) д; 70) г; 71) а; 72) в; 73) б; 74) б; 75) д; 76) д; 77) б; 78) в; 79) в; 80) в; 81) в; 82) а; 83) б; 84) г; 85) в; 86) б; 87) г; 88) б; 89) д; 90) г; 91) г; 92) а; 93) в; 94) а; 95) а; 96) в; 97) д; 98) а; 99) д; 100) в; 101) б; 102) в; 103) г; 104) а; 105) б; 106) д; 107) в; 108) г; 109) а; 110) б; 111) г; 112) д; 113) в; 114) б; 115) а; 116) д; 117) д; 118) г; 119) а; 120) б; 121) в; 122) в; 123) г; 124) г; 125) б; 126) г; 127) а; 128) а; 129) б; 130) в.

Тема 12. Органи судової влади в Україні та організація їх роботи

1) в; 2) в; 3) б; 4) б; 5) г; 6) а; 7) б; 8) а; 9) а; 10) в; 11) б; 12) в; 13) в; 14) а; 15) б; 16) б; 17) в; 18) в; 19) а; 20) в; 21) д; 22) г; 23) в; 24) в; 25) г; 26) б; 27) в; 28) б; 29) в; 30) г; 31) б; 32) в; 33) а; 34) г; 35) б; 36) в; 37) б; 38) в; 39) г; 40) в; 41) в; 42) б; 43) г; 44) д; 45) в; 46) а; 47) а; 48) д; 49) в; 50) а; 51) д; 52) г; 53) г; 54) б; 55) д; 56) в; 57) в; 58) б; 59) в; 60) а; 61) б; 62) в; 63) а; 64) в; 65) г; 66) г; 67) д; 68) г; 69) б; 70) г; 71) д; 72) г; 73) б; 74) г; 75) г; 76) а; 77) б; 78) г; 79) а; 80) г; 81) а; 82) д; 83) г; 84) б; 85) г; 86) г; 87) а; 88) б; 89) г; 90) г; 91) а; 92) в; 93) а; 94) б; 95) д; 96) б; 97) в; 98) б; 99) в; 100) в; 101) г; 102) а; 103) г; 104) д; 105) б; 106) а; 107) г; 108) а; 109) а; 110) д.

Тема 13. Конституційний Суд України

1) в; 2) в; 3) в; 4) г; 5) д; 6) в; 7) в; 8) а; 9) в; 10) г; 11) г; 12) в; 13) в; 14) в; 15) г; 16) г; 17) б; 18) а; 19) в; 20) б; 21) г; 22) в; 23) б; 24) г; 25) г; 26) в; 27) в; 28) а; 29) б; 30) а; 31) б; 32) а; 33) б; 34) б; 35) а; 36) б; 37) д; 38) г; 39) г; 40) б; 41) д; 42) а; 43) а; 44) д; 45) в; 46) б; 47) а; 48) в; 49) а; 50) б; 51) а; 52) в; 53) б; 54) а; 55) г; 56) г; 57) в; 58) а; 59) в; 60) в; 61) б; 62) г; 63) б; 64) б; 65) г; 66) в; 67) а; 68) д; 69) б; 70) б.

Тема 14. Місцеве самоврядування в Україні

1) д; 2) д; 3) д; 4) г; 5) д; 6) в; 7) д; 8) а; 9) а; 10) в; 11) а; 12) в; 13) д; 14) а; 15) г; 16) б; 17) в; 18) б; 19) б; 20) в; 21) а; 22) д; 23) б; 24) а; 25) д; 26) б; 27) б; 28) д; 29) а; 30) а; 31) а; 32) г; 33) а; 34) г; 35) б; 36) б; 37) а; 38) г; 39) а; 40) в; 41) в; 42) д; 43) а; 44) в; 45) в; 46) а; 47) а; 48) б; 49) б; 50) б; 51) а; 52) в; 53) г; 54) а; 55) г; 56) а; 57) в; 58) б; 59) г; 60) г; 61) а; 62) в; 63) в; 64) б; 65) г; 66) б; 67) в; 68) г; 69) б; 70) в; 71) в; 72) в; 73) г; 74) в; 75) а; 76) д; 77) а; 78) а; 79) а; 80) б; 81) в; 82) в; 83) а; 84) а; 85) г; 86) б; 87) б; 88) в; 89) г; 90) г; 91) д; 92) г; 93) в; 94) в; 95) а; 96) а; 97) а; 98) а; 99) в; 100) а.

Тема 15. Територіальний устрій України.

1) б; 2) г; 3) б; 4) д; 5) б; 6) б; 7) д; 8) г; 9) а; 10) г; 11) в; 12) б; 13) а; 14) б; 15) б; 16) в; 17) г; 18) г; 19) в; 20) а; 21) б; 22) б; 23) а; 24) а; 25) б; 26) г; 27) в; 28) б; 29) в; 30) в; 31) в; 32) г; 33) в; 34) б; 35) а; 36) в; 37) д; 38) в; 39) г; 40) г; 41) г; 42) б; 43) в; 44) а; 45) д; 46) д; 47) г; 48) д; 49) б; 50) г.

Тема 16. Конституційно-правові засади національної безпеки та оборони України

1) д; 2) д; 3) д; 4) г; 5) а; 6) в; 7) в; 8) б; 9) в; 10) г; 11) а; 12) в; 13) д; 14) б; 15) б; 16) д; 17) а; 18) б; 19) г; 20) д; 21) а; 22) а; 23) г; 24) б; 25) а; 26) г; 27) в; 28) а; 29) б; 30) а; 31) а; 32) г; 33) б; 34) в; 35) а; 36) а; 37) г; 38) б; 39) д; 40) д; 41) а; 42) в; 43) д; 44) г; 45) д; 46) г; 47) а; 48) в; 49) а; 50) б; 51) в; 52) в; 53) б; 54) а; 55) а; 56) в; 57) а; 58) в; 59) а; 60) а.

Навчальне видання

ПРАКТИКУМ З КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

Навчальний посібник

Колектив авторів

За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора
Наливайко Л. Р.

Редактор, оригінал-макет, дизайн –
А.В. Самотуга

Підп. до друку 12.09.2018. Формат 60x84/16. Друк – цифровий. Папір офісний
Гарнітура – Times. Ум.-друк. арк. 37,75. Обл.-вид. арк. 38,00. Тираж – 50 прим.

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, т. (056) 370-96-59
Свідоцтво про внесення до державного реєстру ДК № 6054 від 28.02.2018